مجالس النور

MECÂLİSÜ'N-NÛR TEFSİRİ

EĞİTİM VE UYGULAMA ODAKLI
YENİ BİR KUR'ÂN TEFEKKÜRÜ

MUHAMMED AYYÂŞ EL-KÜBEYSÎ

1. CİLT

ASALET YAYINLARI

بسم الله الرحمن الرحيم

ASALET
YAYINLARI

© Her hakkı mahfuzdur. Kaynak göstermek suretiyle kısa alıntılar hariç, yayıncının izni olmaksızın yayınlanamaz; görsel, işitsel ve elektronik ortamlarda kopyalanamaz ve çoğaltılamaz.

Yayın No: 60

ISBN: 978-625-7297-83-7 (Takım)

ISBN: 978-625-7297-84-4 (1. cilt)

MECÂLİSÜ'N-NÛR TEFSİRİ

-Eğitim ve Uygulama Odaklı Yeni Bir Kur'ân Tefekkürü-

Muhammed Ayyâş el-Kübeysî

مجالس النور في تدبر القرآن الكريم وتفسيره بمنهج عملي وتربوي جديد

الشيخ الدكتور محمد عياش الكبيسي

Genel Yayın Yönetmeni: Recep Songül

Editör: Doç. Dr. Ahmet Akbaş

Tercüme Heyeti	**Son Okuma**
Doç. Dr. Mehmet Nurullah Aktaş	Doç. Dr. Ahmet Akbaş
Dr. Mehmet Seri Doğru	Doç. Dr. Mehmet Nurullah Aktaş
Eşref Görgülü	Dr. Mehmet Seri Doğru
Murat Padak	Eşref Görgülü
Tashih ve Redaksiyon	Murat Padak
Doç. Dr. Ahmet Akbaş	Recep Songül
Recep Songül	Özlem Songül
Mustafa Yiğit	Diyaettin Uysal

Tasarım Ofisi **AsaletAjans**
ajans@asaletyayinlari.com.tr

Sayfa Tasarımı Furkan Çevik

Kapak Tasarımı Yunus Karaaslan

1. Baskı, İstanbul, Ekim 2022

Baskı & Cilt

Step Ajans Matbaa Ltd. Şti.

Sertifika No: 45522 • Göztepe Mh. Bosna Cd. No: 11 Bağcılar/İSTANBUL

Yayınevi

Asalet Eğitim Danışmanlık Yayın Hizmetleri İç ve Dış Ticaret

Sertifika No: 40687

Balabanağa Mh. Büyük Reşit Paşa Cd. Yümni İş Hanı, 16B/16 Vezneciler, Fatih/İSTANBUL

0212 511 85 47 • www.asaletyayinlari.com.tr • asalet@asaletyayinlari.com.tr

دار نشر جامعة قطر
Qatar University Press

نشر هذا الكتاب باللغة العربية لأول مرة في الدوحة، قطر عام 2019 برقم إيداع (9789927139024) بواسطة دار نشر جامعة قطر – QU Press Copyright © 2019

MECÂLİSÜ'N-NÛR TEFSİRİ

-EĞİTİM VE UYGULAMA ODAKLI YENİ BİR KUR'ÂN TEFEKKÜRÜ-

MUHAMMED AYYÂŞ EL-KÜBEYSÎ

1. CİLT

FATİHA SÛRESİ - EN'ÂM SÛRESİ

ASALET YAYINLARI

BİRİNCİ BASKI 2022
978-625-7297-83-7 (Takım)

Eserin Arapça Nüshasının Tashih, Tahkik ve Tahrîclerini Yapıp Neşrine İzin Veren İlmi Heyet

Dr. İbrahim Al-Ansârî
Dr. Velîd Al-Hüseynî
Dr. Muhammed Al-Muslih

ASALET YAYINLARI

دار نشر جامعة قطر
Qatar University Press

ULUSAL ARASTIRMA INCELEME, BASIN YAYIN VE ORGANIZASYON TIC. LTD. STI.

İŞBİRLİĞİ İLE TÜRKÇEYE KAZANDIRILMIŞTIR.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 7
MÜELLİFİN ÖNSÖZÜ 11
1- FATİHA SÛRESİ 31
2- BAKARA SÛRESİ 45
3- ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ 259
4- NİSA SÛRESİ 375
5- MÂİDE SÛRESİ 489
6- EN'ÂM SÛRESİ 569

ÖNSÖZ

Katar Üniversitesi Yayınevi, değerli okuyucularının karşısına ilk yayını ve ilk göz ağrısı olan *"Mecâlisü'n-Nûr fî Tedebbüri'l-Kur'âni'l-Kerîmi ve Tefsîrihi bi-Menhecin Ameliyyin ve Terbeviyyin Cedîd"* adlı tefsir çalışmasıyla çıkmaktan büyük mutluluk duyar. Bu eserle hem ilimlerin en üstünü hem de bilgi ve irfanın en şereflisi olan Kur'ân-ı Kerim'in tefsiri sahasına da girmiştir. Bu sahanın en üstün ve en şerefli olmasının nedeni, bu konuda yazılan ve söylenen şeylerin, en güzel sözler ve en güzel ifadeler olan Allah'ın kelamıyla alakalı olmasındandır. O'nun kelamına önünden de ardından da batıl yaklaşamaz, zira o kelam, hikmet sahibi ve övgülere layık olan Allah tarafından indirilmiştir.

Elinizde bulunan "Mecâlisü'n-Nûr" adlı bu eser, farklı ilmî sahalarda alanında uzman olan âlimlerin yayınevimize sunduğu onlarca kıymetli çalışma arasından seçtiğimiz ve tüm çalışmaların önüne geçen bir çalışmadır. Bunun, çok değer verdiğimiz yayınevimizin ilk eseri olmasından dolayı da ayrıca sevinç duymaktayız.

Değerli okuyucularımız, bu kitabın ciddi bir çalışmanın ürünü olduğunu ve hem uygulamalı yöntemlere hem de başarılı yeni eğitim modellerine uygun olduğunu göreceklerdir. Bu eser, Kur'ân-ı Kerim'i insanların günlük hayatına daha da yaklaştırmakta ve hayatın tüm alanlarında karşılaştıkları tüm yeni problemlere çözüm odaklı bir yaklaşım sergilemektedir. Bu çalışma bir taraftan kolay anlaşılır bir ibareyle konuyu ele almış, diğer yandan da sağlam bir usûl ve dil kullanmıştır. Bu eserin yönteminin sağlam ve dilinin güçlü olması genel halk kitlelerine ağır gelmeyeceği gibi ibaresinin kolay olması da bu çalışmadan istifade etmek isteyen uzman ve akademisyenlerin elde edecekleri faydaları azaltmayacaktır. Bu yüzdendir ki bu çalışma hem kütüphanelerdeki Arapça İslamî eserler açısından büyük bir boşluğu dolduracak hem de gençler ve aydınlar arasında önemli bir ihtiyacı karşılayacaktır.

Yayınevi kurulumuz eserin yayına hazırlanma sürecinde, incelenmesinde, editörlük ve dizgisinde; yazar ve yardımcılarıyla birlikte çalışmış

ve ortak hareket etmiştir. Bu aşamada eserle ilgili şu hususlar üzerinde durulmuştur:

Eserin bölümlere ayrılmasına karar verilmiş, buna göre eser üç yüz bölüme taksim edilmiş ve her bölüm; konuları, maksatları ve faydaları birbiriyle ilintili ayet-i kerimelerden oluşan pasajlara ayrılmıştır. Seçilen ayetlerde bulunan bazı kelimelerin kolaylıkla anlaşılması için tahlilleri yapılmış, her bölümde "Dekâiku't-Tefsîr" (Ayetlerdeki Bazı İncelikler) başlığı altında ayetlerdeki bazı ince manalara temas edilmiştir. Her bölümün başına konunun içeriğine işaret eden bir başlık konulmuştur. Her sûrenin baş tarafına sûrenin ana konularını ele alan ana başlıklar yerleştirilmiştir.

Yayınevinin bu çalışmayı tercih etmesi ve okuyucularıyla buluşturması, Üniversitenin, "Toplumun ihtiyaç ve beklentilerine uygun olumlu katkılarda bulunmak için bölgesel ve yerel konular ve problemlerle ilgili araştırma ve çalışmalar yapma" ilkesine de uygundur. Bu nedenle Yayınevimiz bu eşsiz kolektif çalışmayı okuyucularla buluşturduğu için onur duymaktadır. Ayrıca şunu da iftiharla belirtmek isteriz ki bu eserin yazarı ve iki yardımcısı, Katar Üniversitesi Şeriat Fakültesi'ndeki akademisyenlerimizdendir.

Yayınevi, eserin, uyumlu bir çalışmanın ürünü olarak ortaya çıkmasında katkısı olan bu heyeti, gösterdikleri gayretten dolayı takdir ve tebrik etmektedir. Bu eser, üstün bir gayretin sonucu olduğunu açık bir şekilde göstermektedir. Aşırıya kaçmadan, zorlama yollara girmeden, işi gevşek bırakmadan ve doğruluktan da sapmadan oluşturulmuş ve birbiriyle gayet uyumlu bir düşünce örgüsünün ürünüdür. Eser, İslam ümmetinin âlimlerinin miras bıraktıkları görüş ve içtihatların en uygun olanlarını da içerdiğinden, dinin değişmez ilkelerine gereken saygıyı layıkıyla yerine getirmiştir. Bununla birlikte bazı yeni dokunuşlarda da bulunmuştur. Eser, İslam ümmetinin her düzeydeki kesimine hitap eden, uygulama ve eğitimi de içeren bir tefsir olarak kaynak bir eser olma niteliğindedir.

Yayınevi olarak bu çalışmada katkısı olan herkese takdir ve minnetlerimizi sunarız. Yayınevimiz bu tür kaliteli ve başarılı kolektif çalışmaları desteklemektedir.

Katar Üniversitesi İslamî Araştırmalar ve Şeriat Fakültesi Araştırmalar Birimi, bu eserin bu haliyel ortaya çıkmasında önemli bir rol üstlenerek daha kaliteli olması ve daha üst düzeye ulaşması için eseri incelemişler; bu kapsamlı ve büyük çaplı eserde bulunması gereken yerlere notlar ve değerlendirmeler eklemişlerdir. Bu değerlendirme ve notlar kitabı daha da tercihe şayan hale getirmiş ve daha da güçlendirmiştir.

Katar Üniversitesi Yayınevi, uluslararası yayıncılık alanında kendisine yaraşır bir konum elde etmek için büyük bir atılım yapmaktadır. Uluslararası yayıncılık politikasına en üst düzeyde bağlı kalacak, emaneti layıkıyla yerine getirecek, büyük bir sorumlulukla hareket edecek ve Üniversitenin ona verdiği görevi emin bir şekilde yerine getirecektir. Üniversitenin Rektörü Sayın Prof. Dr. Hasan Raşid ed-Dirhem ile Yükseköğretim ve Araştırma Başkan Yardımcısı ve Yayınevi İstişare Meclisi Başkanı Sayın Prof. Dr. Meryem el-Ulâ el-Meâdid öncülüğünde bu çalışma ortaya çıkmıştır. Her ikisi de Yayınevinin misyonuna ve görüşüne inanmış; bu anlamda gerekli maddî ve manevî desteklerini de esirgememişlerdir. Sayın Rektör ve yardımcısı Sayın Meryem Hanım'ın bereketli döneminde hem Üniversite hem de Yayınevi ilerleme kaydetmiş ve gelişme yoluna girmiştir. Onlara ve onlarla birlikte çalışan ekiplerine tüm içtenliğimle ve samimi duygularımla teşekkürlerimi ve sevgilerimi sunarım.

Yayınevi olarak bu çalışmada görev alan; ilim ve irfanın yayılması için emek harcayan yazarlara, araştırmacılara ve akademisyenlere de en içten teşekkürlerimizi sunmayı bir borç bilmekteyiz. Yayıncılık sahasında hizmet veren herkesin, yeni ve faydalı eserler sunmalarını ümit ediyoruz.

Dr. Talal Abdullah İmadî
Katar Üniversitesi Yayınevi Müdürü

MÜELLİFİN ÖNSÖZÜ

Rahmân ve Rahim Olan Allah'ın Adıyla

Allah'a hamd olsun! Özel olarak seçmiş olduğu kullarına selam olsun! Salât ve selam, Muhammed Mustafa'ya, onun âline, ashabına, eşlerine, soyuna, onun sünnetini takip edenlere ve onu örnek alanlara olsun!

Uzun bir kararsızlıktan, endişeden, istişare ve istihareden sonra bu gece; yani 1435/2014 yılının Ramazan ayının 27'inci gecesinde Kur'ân-ı Kerim için yeni bir tefsir yazmaya başladım. Bu gece Kur'ân'ın nazil olmaya başladığına dair kuvvetli görüşlerin olduğu bir gecedir. Sanırım Kur'ân'ın nazil olmaya başladığı günde tefsir yazmaya başlamam, onun mana ve maksatlarını tefekkür etmek için bereketli bir başlangıç oldu. Zira tefsir; kulların, Rablerinin kitabını tedebbür etmesi olup bu da hiç şüphesiz Kur'ân'a karşı en büyük sorumluklarından ve Rablerine yakınlaştıran en değerli amellerinden biridir. *"Onlar Kur'ân'ı tedebbür etmezler mi?"* (Nisâ, 4/82)

Tedebbür etmek şudur: Kur'ân'ı tilavet etmek ve onunla hayat arasındaki bağı kurmaktır. Kur'ân'la amel etmek nasıl ki bir farzsa, onu tedebbür etmek de aynı şekilde farzdır. Zira farzın ancak kendisiyle tamamlandığı şey de farzdır.

Burada şunu söylemek istiyorum: Okuyucularımıza faydalı olması için bu çalışmamda başından sonuna kadar takip ettiğim metodu aşağıdaki 10 mukaddimede anlatacağım ki böylece bu gayretimizden umduğumuz faydalara erişebilsinler. Allah Teâlâ'dan bu çalışmamızı makbul ve isabetli kılmasını diliyorum.

Birinci Mukaddime

Kur'ân, Allah kelamı, tedebbür ise insanın fiilidir. Kur'ân'ı anlama gayreti için eser yazanların çalışmalarına "tefsir" denir. Bu yönden bakınca tefsirin her türlü hatadan korunmuş olduğu söylenemez. Ancak tefsir, ayetin ayet ile veya sahih sünnet ile tefsiri şeklinde olduğu zaman

ancak beşerî hatalardan büyük oranda korunmuş olur. Tefsir bir tür içtihattır. Burada müfessirler de tıpkı fakihler, hadis şârihleri ve diğer şer'i ilimlerde inceleme yapanlar gibi hata ettiklerinde bir ecir, doğruya isabet ettiklerinde iki ecir alırlar. Bunun şartı, tefsir yapan kişinin delil çıkarmaya ehil olmasıdır. Aksi halde din ile oynayan, bundan dolayı da günah işleyen ve kınanmayı hak eden kimselerden olur. Böyleleri hata etse de doğruyu bulsa da durum değişmez, zira doğruyu bulması bilgiden ve içtihattan değil, tesadüftendir.

Resûlullah'tan (s.a.s.) şöyle bir rivayet gelmiştir: *"Her kim Kur'ân hakkında ilmi olmadığı halde konuşursa, cehennemdeki yerine hazırlansın!"*[1] Bu uyarı, tefsir kaidelerini ve tefsirde lazım olan ilimleri bilmeyerek veya heva ve hevesine göre Kur'ân naslarını Kur'ân'ın dilinden, bağlamından, mana ve maksatlarından uzak bir şekilde açıklamaya çalışan herkesi kapsamaktadır.

Öyleyse mukaddes vahiy ile insan fikri arasındaki farkın da net bir şekilde ayırt edilmesi icap eder. Bu fikir; anlama, hüküm ve delil çıkarma bakımından vahiyle irtibatlı olmalıdır. Bu şekildeki bir fikir, tefsir alanı için övgüye değer ilmî bir eleştiriye de kapı aralayabilir. Ayrıca insanlık için uygun yeni okumalara ve engin kâinat sahasında ilmî ilerlemeleri keşfetmeye yardımcı olabilir.

İkinci Mukaddime

Usûle uygun makbul tefsir ile bâtınî yorum vb. gibi merdut teviller arasındaki fark şudur: Makbul tefsir; nassın (Kur'ân metninin) sabitelerine uymak, dil kurallarına bağlı kalmak ve aklın sabit ilkelerinden şaşmamaktır. Nas, asıl olandır. Araştırma ve içtihadın alanıdır. Kur'ân, bize ulaşması açısından sıhhatinde hiçbir şüphe olmayan naslardan oluşmaktadır. İçtihat, birden fazla manaya ihtimali olan ama nassın da kapsadığı mananın dışına çıkılmayan yerlerde olur. İçtihat, ilk mananın delalet ettiği manayı daha da açıklayan ince bir manayı tespite çalışmaktır. Yahut bir ayetin manası ile başka nas veya naslar arasında cem yapmaktır ki günümüzde bu işleme, "kapsamlı analitik okuma"

1 Tirmizî, *Sünen*, 2950. Tirmizî bu hadis için, hasen-sahihtir demiştir. Nesaî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 8084. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2069.

denmektedir. İçtihat, bunun yanı sıra, bir de tenzilin gereklerini ve mânilerini araştırma, nasih-mensuhu inceleme, tedriciliği analiz etme, makbul olan tedebbüre katkısı olacak diğer alanları araştırma şeklinde Allah Teâlâ'nın ancak ilim ehline bahşettiği delil çıkarma faaliyetidir.

Dil ise hiç şüphesiz Kur'ân'ın kabıdır. Dil konusunda uzmanlaşmak, sahih bir tedebbür için şarttır. Arap dilinin kabul etmediği herhangi bir tevil, batıl bir tevil olup usule de aykırıdır. Dile hâkimiyette zayıf olmak veya dilin inceliklerini bilmemek sonuç olarak zayıf ve tercih edilmeyen bir tevil ortaya çıkarır. Zira malumdur ki Kur'ân, beyanıyla ve fesahatiyle Araplara meydan okumuştur. Dil konusuna yabancı kalmak, edebiyatçıların ve şairlerin eserlerini incelemede bile ayıp ve kusur sayılırken âlemlerin Rabbinin kelamını anlamada mı ayıp ve kusur sayılmayacak?!

Akıl ise tedebbürün gerçekleşmesi için Kur'ân'ın zikrettiği bir şarttır. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz ki bunda akledenler için ibretler vardır."*[2] Akıl ile naklin birbiriyle çeliştiği iddiası, batıl bir iddiadır. Bu iddia bizzat vahyin kendisinde de bir şüphe ve tereddüt oluşturmaya götürmektedir. Tabiî buradaki "akıl"dan maksat elbette ki bilimsel teorilerdeki ya da felsefî araştırmalardaki akıl değildir. Zira bu alanlarda aklın vardığı sonuçlar, sahipleri tarafından bile ihtilaf konusu olmuştur. Durum bunlar açısından bile ihtilaflıyken diğerleri için ihtilaflı olmaz mı?! Bizim burada bahsettiğimiz akıl, aklın bedihî olarak veya sabit ve kesin ilkelerle vardığı ve kabul ettiği sonuçlardır. Aklın, görme ve duyma gibi duyu organlarıyla veya insanların anlamada ve idrak etmede ihtilaf etmediği diğer kavrama yollarıyla ulaşabildiği bilgilerdir. Böyle bir akıl, insanlığın aslî unsurlarından biridir ki bunu da kibirliler hariç kimse inkâr edemez!

Bazılarının dile getirdiği, aklın naklin önüne geçirilmesi gerektiği veya naklin aklın önüne alınması gerektiği tartışması da batıl bir tartışmadır. Bu, dil kurallarını şeriatın kurallarının önüne ya da şeriatın kurallarını dil kurallarının önüne geçirmeye çalışan kimsenin durumuna benzer. Zira akıl da dil de dinî bir hüküm çıkarabilecek durumda değildir. Dil ve akıl, nasların anlaşılması için birer araçtır sadece. Amacı

[2] Ra'd 13/4, Nahl 16/12, Rûm 30/24.

araca tercih etmenin ya da aracı amacın önüne geçirmenin de hiçbir anlamı yoktur. Akla vahiyden uzak bir şekilde kanun koyma salahiyeti verme çabası ise tümden batıldır. Bu durumda aklın, doğruyu bulması ya da bulmaması fark etmez.

Eğer bu üç asıl (nas, salim akıl ve dil kurallarına bağlılık), bizim için salim/sıhhatli olursa bu takdirde teşriin ruhundan yardım alınarak bazı ilkeler, genel prensipler ve küllî maksatlar belirlenebilir. Bu ilkelere, prensiplere ve maksatlara küçük büyük tüm konularda riayet edilmesi gerekir. Eğer nassın ihtimalinde olan mana, bu ilkelerden birine daha yakınsa o takdirde onu almak en doğrusu olacaktır. Bunun örneği şudur: Madem Allah'ın rahmeti gazabını geçmiştir, öyleyse rahmete en yakın mana öne alınmalıdır, zira ancak bu şekilde insanlar için maslahat gerçekleşir.

Üçüncü Mukaddime

Tefsir yöntemleri, meşru içtihat sahasında olduğu sürece birbirlerinden farklı ve çeşitli olmasına rağmen birbiriyle uyumludurlar ve birbirlerine zıt sayılmazlar.

Rivayet tefsiri; sahih hadislerden, Sahabenin, Tabiînin ve Selef-i Sâlihînin sözlerinden tefsirle ilgili rivayetleri bir araya toplamakta ve bizlere, asırların en hayırlısı olan dönemlerde Kur'ân'ın tedebbür edilme şeklini sunmaktadır. Bu dönemlerdeki Kur'ân anlayışı, eğitim ve terbiyeyle ilgili güzel sonuçlar doğurması açısından diğer dönemlerden ayrılmaktadır. Bu da Kur'ân-ı Kerim'i doğru anlamış ve doğru bir şekilde tedebbür etmiş olmalarının bir sonucu olabilir.

Bu yöntemle ilgilenenlerin biri İmam İbn Cerir et-Taberî, biri de İmam İbn Kesir'dir. Taberî, rivayetleri cem etme konusunda öncü iken İbn Kesir de rivayetleri araştırma ve ihtisar etmede öncüdür. Bu da onun eserinin yaygınlaşmasına ve hem âlimlerin hem de araştırmacıların yanında muteber bir eser olmasına vesile olmuştur.

Lüğavî tefsir yöntemi ise Allah'ın kitabı Kur'ân ile onun dili olan Arapça arasındaki bağı Sarf, Nahiv ve Belagat açısından inceleme görevini üstlenmiştir. Bu alandaki meşhur eser ise büyük âlim Zemahşerî'ye

ait olan *el-Keşşâf*'tır. Bu yöntem de Allah Teâlâ'nın da Kur'ân'da işaret ettiği üzere tefsirde önemli bir görevi yerine getirmektedir: *"Biz onu Arapça bir Kur'ân olarak indirdik ki belki akledersiniz."*[3] Kur'ân'ı anlamak, onun dili olan Arapçayı anlamaktan geçer. Biri diğerinden ayrılamaz.

İlmî tefsir ve konulu tefsir yöntemleri ise Kur'ân'ın akide, fıkıh, ahlak, tarih ve icaz yönlerini inceleyen tefsir metotlarıdır. Bu sahada kapsamlı ve ansiklopedik çalışma yapan âlimlerden biri İmam Kurtubî, diğeri ise Fahrettin Râzî'dir.

Bazı âlimler ise Kur'ân'ın sadece bir konusunu incelemişlerdir. Kur'ân ahlakı veya Kur'ân'ın i'cazı gibi. Bu tür çalışmalar günümüzde eskisine göre daha yaygındır. Tüm bu tefsir çeşitleri de şer'î açıdan bir zorunluluktur. *"Elbette ondan hüküm ve sonuçlar çıkarabilecek nitelikle olanlar, onu daha iyi anlarlardı."*[4]

Bir kimsenin, ilmin hangi dalında mütehassıs ise o konuda Kur'ân'dan kana kana içmesi gerekir. Zira Kur'ân, teşriin ilk kaynağı, tüm kaynakların kaynağıdır. Çünkü Sünnet'in, İcma, Kıyas ve Maslahat'ın delil olması Kur'ân'dan aldığı yetkiye bağlıdır. Hüküm ve delil çıkarma, yukarıda geçen rivayet tefsiri veya lüğavî tefsir yöntemlerinin de gayesidir. Bir ayetle ilgili olarak tefsire konu olan tüm rivayetleri bir araya getirmekten veya Sarf, Nahiv, Beyan ve Belagatle ilgili tüm dil kurallarını cem etmekten maksat, hüküm ve sonuç çıkarmak ve ayetin maksuduna ulaşmaktır. İşte buna terim olarak "istinbat (hüküm, delil ve sonuç çıkarma)" denir.

Geçmiş müfessirlerin gayret ve çalışmaları üç yöntem üzerinde yoğunlaşmıştır. Bunlar, telhis (özetleme), tehzib (ilavelerle düzeltme, gözden geçirme) ve tahkiktir (kontrol, detaylandırma, derinlemesine inceleme). Bu durum, modern İslamî düşüncenin, Batılılaşma hareketleri ve kültür istilasıyla karşılaşmasına kadar devam etmiştir. Bu dönem gelince muasır müfessirler Kur'ân-ı Kerim'i, ümmeti arzu edilen seviyeye getirebilmek için onların ihtiyaçlarına, düşüncelerine ve kararlı aksiyonlarına uygun bir şekilde yeniden okumaya ve yorumlamaya

3 Yusuf 12/2.

4 Nisâ 4/83.

başladılar. Tabiî bu dediğimiz yeni tefsir hareketi hilafetin düşmesine neden olan bir dizi yozlaşmadan ve ümmetin birliğinin dağılmasından sonra gerçekleşmişti. Bu dönemde tefsire, çağın ihtiyaçlarına uygun birçok yeni yöntem eklenmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır:

Kur'ân'ın bitmek bilmeyen ilkeler ve kaideler pınarını ortaya çıkarmak. Bununla birlikte asrın hareketlerine uygun tafsilî hükümlere de değinmek ve asrın problemlerine uygun çözüm yolları sunmak. Buna "Makâsidî Tefsir" denmektedir.[5] Bu yöntem İslam ümmetinin akide ve geleneğine olan güven bağını yeniden oluşturmaya çalışmaktadır. Bu yönteme göre, İslam ümmetinin, dışarıdan gelen medeniyet ve kültürlere gerek bırakmayacak kadar zengin bir mirası vardır. Bu yönteme şekil veren en iyi üstatlar ise *et-Tahrîr ve't-Tenvîr* adlı tefsiriyle Tahir b. Âşûr ve *Menâr* adlı tefsiriyle Muhammed Reşîd Rıza'dır.

Bu vakıaya, yani İslam ümmetinin birliğinin dağılmasından sonraki Batılılaşma hareketlerine karşı ortaya çıkan bir diğer tefsir metodu ise ümmeti yeniden inşa etmek için Kur'ân'ın metodunu kullanmaktır. Bu konuda ben şahsen Seyyid Kutub'tan önce bu tür bir çalışma yapan kimse bilmiyorum. Zannedersem Seyyid Kutub'un kapsamlı ve kolektif bir cemaat[6] içinde buna girişmiş olması, onun, Kur'ân-ı Kerim'i, "el-Menhecu'l-Harekî / Aksiyon Tefsiri" metodu açısından, susuzluğu giderecek şekilde okumasına yardımcı olmuştur. Bu tefsir yöntemi, içinde bulunduğu hareketin ihtiyaçlarına uygun bir tarzda kendini göstermiştir. Tesis, tekvin, temeyyüz, velâ ve berâ gibi kavramlar *Fî Zilâl*'in eksenindeki ana düşüncelerdir. Bu kavramlar cemaatin ihtiyaç duyduğu usul, fıkıh ve teşri ile ilgili alanlardaki düşüncelerine de hizmet etmiştir. Belki de Şeyh Said Havvâ da bunun farkına varmış olmalı ki o da *el-Esâs* adlı tefsirini aynen *Fî Zilâl*'deki yönteme benzer bir şekilde konuları ele alarak yazmıştır. İnsan eseri çalışmalar hangi yeterlilikte ve olgunlukta olursa olsun doğal olarak yaşanan hayatın şartlarından etkilenmektedir.

---

5 Türkçe kaynak için bakınız: Makâsıdî Tefsir, ed. Mustafa Çağrıcı, İstanbul: Kuramer Yayınları, 2018. (Mütercim)

6 Bununla İhvân-ı Müslimin'i kastetmektedir. (Mütercim).

Dördüncü Mukaddime

İslam, mütekâmil, birbiriyle uyumlu bir binadır. Bu manada Resûlullah'ın (s.a.s.) şu hadisini hatırlamakta fayda var: *"İslam beş temel üzerine kuruludur."*[7] Bu, küllî bir sûret olup birbirine sıkıca geçmiş tüm İslamî değerler ve manalar buna uygunluk arz eder.

İslam'ı birbirinden ayrı, dağınık ve bağlantısız tuğlalar olarak gören bir kişi ile İslam'ı birbirine uyumlu ve mütekâmil gören bir kişinin İslam'ı anlaması birbirinden çok uzaktır. İslam'ı dağınık ve bağlantısız tuğlalar olarak gören kişiler İslam'ı sıcaktan da soğuktan da koruyamazlar, savunamazlar. Bunlar aynı şekilde İslam'ı hariçten ve dâhilden gelen tehlikelere karşı da koruyamazlar. Bunların sonu dağılıp gitmek ve yok olmaktır. Ama İslam'ı mütekâmil görenler; rahata, huzura, refaha, korunmaya ve himayeye ihtiyacı olan insanların sığınacağı bir ev gibidirler. Evet, Kur'ân bu binanın oluşması için temel projeyi/krokiyi de çizip vermiş; bu görevi başkasına tevdi etmemiştir. Bu kroki, Sünnet'tir. Zira Sünnet'in görevi beyandır ve mücmel olanı tafsil etmektir. Bu nedenle -mesela- abdestle ilgili hadisler veya namazın kılınışıyla ilgili hadisler Kur'ân'dakinden daha fazla bir yekûn tutmaktadır. Öte yandan ıslah ve eğitim amacıyla anlatılan Peygamber kıssaları ve itikadı sağlamlaştırmak için gelen inanç esasları Sünnet'ten daha ziyade Kur'ân'da yer almıştır.

Bundan hareketle İslam'ın bütüncül yapısını sadece Sünnet'ten alan kimse, İslam'ı sadece Kur'ân'dan alan kimse ile taban tabana zıt olacaktır. Bu anlayış farklılığı bile İslam'ı doğru anlama problemlerinden sadece biri olup ayakların kaydığı ve farklı anlayışların ortaya çıktığı bir yerdir.

Burada şuna da dikkat çekmekte fayda var: Kur'ân'ı bu şekilde; yani mütekâmil ve birbirine uyumlu bir metotla okumayan kişi de İslam'ın bütüncül yapısını anlama hususunda Sünnet'i Kur'ân'ın önüne alan kimselerin düştüğü hataya düşecektir.

---

7 Buhârî 8, 4515; Müslim 16.

Beşinci Mukaddime

Kur'ân, birbirine sıkıca kenetlenmiş mütekâmil İslam binasının (İslam milletinin) bütüncül haritasını çizdiği gibi toplum binasının bütüncül haritasını da resmetmiştir. Zira Kur'ân ne sadece teoriktir ne salt kanun kitabıdır ne de mantık öncüllerini koyan veya evrendeki olguları inceleyen felsefî bir kitaptır. Kur'ân, hayat programıdır. *"Ey inananlar! Hayat verecek şeylere sizi çağırdıkları zaman Allah'a ve Resûlüne icabet edin."*[8]

Buradan hareketle diyebiliriz ki İslam, mukaddes semavî bir risalettir (mesaj) ve yeryüzü ehli (ümmet) ile de uyumlu bir yönü vardır. Bu ikisi, yani mesaj ve ümmet, din ve dünyanın temeli olup biri diğerinden asla ayrılmaz. *"Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğrularla beraber olun."*[9] *"Şüphesiz bu, bir tek ümmet olarak sizin ümmetinizdir. Ben de sizin Rabbinizim. Öyle ise Benden sakının."*[10]

Ümmete sıkıca sarılmanın önemi, mesaja sıkıca sarılmanın öneminden aşağı değildir. Tabiî, hatadan korunmuş mukaddes risalet ile hata ve sapmaya maruz kalabilen beşerî ümmet gerçeği arasındaki farkı da gözden kaçırmamak gerekir. *"Sonra Kitab'ı, kullarımız arasından seçtiklerimize verdik. Onlardan (insanlardan) kimi kendine zulmeder, kimi ortadadır, kimi de Allah'ın izniyle hayırlarda öne geçmek için yarışır. İşte büyük fazilet budur."*[11]

Kur'ân, melek ya da semavî bir toplum inşa etmek için gelmedi. O, üzerinde yaşadığımız yeryüzü için ve insanlar arasında uygulanmak için geldi. Dolayısıyla Kur'ân, ümmet binasını imanî esaslar, kıymetli düzenlemeler ve şer'î kurallar üzerine inşa etmeye geldiği gibi tövbe, inâbet, ihlas ve affetmeyi öğretmek için de gelmiştir. Kur'ân, günah ve suçtan bahsediyorsa bu, bunların da hayatın gerçekleri olduğunu göstermektedir.

İşte bu, Allah'ın engin rahmetinden, önceden belirlediği hikmetinden ve yarattıklarının durumunu önceden bilmesinden dolayıdır.

---

8 Enfâl 8/24.

9 Tevbe 9/119.

10 Müminûn 23/52.

11 Fâtır 35/32.

Toplumların ve ümmetlerin inşasında Kur'ân'ın bu yöntemini bilmeyen biri, Kur'ân ayetlerini anlamada zorlanacak ve çelişkiye düşecektir. Geçmiş peygamberlerin ve Resul-i Ekrem'in (salât ve selam, onun ve diğer peygamberlerin üzerine olsun) tecrübelerini ve hayatlarını eksik ve yanlış okumak, onları doğru bir şekilde rehber edinmeyi, onlara tabi olmayı, onlardan örnek almayı ve ders çıkarmayı zorlaştıracaktır.

Altıncı Mukaddime

Bundan sonra, yani İslam milletinin ve İslam ümmetinin bütüncül haritasını inşa ettikten sonra Kur'ân, üçüncü boyutu da ihmal etmemiştir. Bu da işin kapsamlı insanî boyutudur ki Kur'ân bunu en yüce gaye edinmiştir: *"Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik."*[12] *"Biz seni bütün insanlara ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik."*[13] Kur'ân, müminleri bu geniş âlemden soyutlamak ve uzak tutmak için gelmemiştir. Bilakis müminler, bu âlemde nerede olursa olsun diğer insanlara ulaşmak için en önemli vesiledir.

Bu nedenle Kur'ân'ın hitapları *"Ey insan!" "Ey insanlar!" "Ey Âdemoğulları!"* şeklinde gelmiştir. Kur'ân bu şekilde onlara hitap etmektedir. Onlar tarihin hangi zaman diliminde olurlarsa olsunlar ve hangi mekânda olurlarsa olsunlar onları muhatap almaktadır. Kur'ân sadece eski milletleri veya yeni milletleri, sadece Arap yarımadasını veya diğer coğrafyadakileri muhatap almamış, bilakis tüm insanları; bebek ya da çocuk, genç ya da yaşlı, erkek ya da kadın herkesi muhatap almıştır. Bunun için de insana saygıyı birinci ilkesi yapmıştır. *"Muhakkak ki Biz Âdemoğullarını mükerrem kıldık."*[14]

İkinci ilkesi ise adalettir. *"Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi âdil davranmaktan alıkoymasın. Adaletli olun. Zira bu, Allah korkusuna daha çok yakışandır. Allah'a isyandan sakının. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla bilmektedir."*[15]

---

12 Enbiyâ 21/107.
13 Sebe' 34/28.
14 İsrâ 17/70.
15 Mâide 5/8.

Üçüncüsü müsamaha, diğerkâmlık ve ahlak ilkeleridir. *"İçlerinden zulmedenleri bir yana, ehl-i kitapla ancak en güzel yoldan mücadele edin."*[16] *"Onlar ki kendileri ihtiyaç içinde olsa bile kardeşlerini kendilerine tercih ederler."*[17]

Kur'ân, zulmü ve saldırganlığı, kimden gelirse gelsin şiddetli bir dille kınamaktadır: *"Size karşı savaş açanlara, siz de Allah yolunda savaş açın. Sakın aşırı gitmeyin, çünkü Allah aşırıları sevmez."*[18] Kur'ân, karı-koca arasındaki aşırılıklara bile karşı çıkmaktadır: *"Ey iman edenler! Kadınlara zorla mirasçı olmanız size helâl değildir. Açık bir hâyâsızlık yapmış olmaları dışında, kendilerine verdiklerinizin bir kısmını onlardan geri almak için onları sıkıştırmayın."*[19] Ortakların birbirlerine haksızlık etmesine de karşı çıkmaktadır: *"İnsanlardan alırken ölçüp tarttıklarında tam, onlara vermek için ölçüp tarttıklarında ise noksan yapan hilekârlara yazıklar olsun!"*[20] Kur'ân daima mazlumlardan yanadır: *"Diri diri toprağa gömülen kız çocuğuna, hangi suçtan dolayı öldürüldüğü sorulduğunda!"*[21] *"Haksızlıkla yetimlerin mallarını yiyenler şüphesiz karınlarına ancak ateş tıkınmış olurlar; zaten onlar çılgın bir ateşe gireceklerdir."*[22]

Bugün önümüzde duran bir olgu olarak gayrimüslimlerin velayetine girmek ve insanlarla geçinmek için temel ilkelerden taviz vermeyi hayatın bir ölçüsü olarak görmek ise tamamen cehaletten kaynaklanmaktadır. Bu, Kur'ân'ın insan ilişkilerine dair verdiği mesajları ve hayatıyla bize bunu öğreten Resûlullah Efendimizin pak siretini bilmemekten dolayıdır. Hatta velâ ve berâ[23] nedir, onu bile bilmemektir. Din konusunda küllî düşünmek ve dinî kimlikte diğerlerinden ayrı olmak başka şey; birbirine sırt çevirmek, çekişmek ve düşmanlık ayrı şeydir.

---

16 Ankebût 29/46.

17 Haşr 59/9.

18 Bakara 2/190.

19 Nisâ 4/19.

20 Mutaffifîn 83/1-3.

21 Tekvir 81/8-9.

22 Nisâ 4/10.

23 Velâ, Allah'ın razı olduğu şeylere yakın olmak, onları sevip yakın görmek; berâ ise Allah'ın sevmediği ve uzak durmamızı istediği şeylerden beri olmak, uzak durmaktır. (Mütercim).

Bizim buradaki kastımız, dinî kimliğin diğerlerinin dinî kimliğinden farklı olmasıdır.

Kureyşlilerin Müslümanlara ve onlarla birlikte Haşimoğulları'na yaptığı boykotu hiç düşündünüz mü? Allah Teâlâ bu boykot vesikasını kendi katından bir lütufla yok etmiş, bu da Müslümanlar için hayır ve kurtuluş olmuştu. Bu durum nasıl olmuştu? Herkes Müslümanları boykot ederken, Müslümanlar da kimlik inşasından dolayı kendilerini onlardan ayırt etme yoluna gitmişti.

Yedinci Mukaddime

Kur'ân bu hayatı ıslah etmek, kendisine uyanlara saadet getirmek ve dört bir yanda rahmeti yaymak için gelmiştir. Hayat tekdüze ve durağan bir yapıda değildir. Bu nedenle doğru tedebbür için hayatın muhtelif yönlerini bilip ona göre hareket etmek ve Kur'ân'ın hangi olaya nasıl yaklaştığını bilmek gerekir. Kur'ân'ın nurunu yeryüzüne yaymak isteyen davetçilere hitap eden ayetler, kışlada veya mevzide düşman karşısında duran askerlere hitap eden ayetlerle aynı değildir. Adaleti tesis etmeleri için hüküm veren yargıçlara hitap eden ayetler, öğrencilerini ileri seviyelere taşımak ve onları eğitmek isteyen öğretmenlere hitap eden ayetlerle aynı değildir. Tüm bu farklı sahaları birbirine karıştırmak sonuç getirmez ve düzensizliğe neden olur.

Asrın problemlerinden biri de budur. Nice davetçi var ki derslerinde -mesela- sürekli Talut kıssası üzerinden tahlillerde bulunuyor. Davete değil de cihada çıkıyorlar sanırsın! Bunların yanında okuyan gençler de ona göre yetişiyor ve sivil kurumlara ve olaylara nasıl yaklaşacağını ve toplumsal ilişkilerde nasıl davranacağını bilmiyor. Doğrusu Talut kıssasında geçen bir avuç su içme olayı askerî eğitimle ilgili bir örnektir; davet eğitimiyle ilgili değildir. Askerî düzen ve intizam askerlikte şarttır. Öte yandan yumuşaklık, müsamaha ve bazen görmezden gelme davet eğitiminin şartlarından biridir. Bunun aynısını yargıç hazırlarken ya da öğretmen yetiştirirken de söyleyebiliriz. İkisinin yetiştirilme şartları farklıdır.

Kur'ân'da bir peygamberin kendi kavmine beddua ettiğini, başka bir peygamberin ise kendi kavmine dua ettiğini görebilirsin. Bunu

gören bazı kimseler bazı peygamberlerin tabiat ve mizaçlarının diğer peygamberlerin tabiat ve mizaçlarından farklı olduğu zannına varabiliyor. Sonra da "Şu peygamber şu peygamberden iyidir/üstündür" gibi bir sonuca ulaşabiliyor. Bundan daha tehlikelisi ise delil veya sonuç çıkaran kişilerin, ayetleri kendi isteklerine ve durumlarına göre seçerek almalarıdır.

Bu dediğimiz hatalar, içinde yaşadığımız asırda çokça görülmektedir. Bunun temel sebebi ise kişinin Kur'ân tedebbüründe sağlıklı bir metottan habersiz olması ve hayatın tüm yönlerini ıslah etmek için takip edeceği yöntemleri bilmemesidir. Eğer Kur'ân onların zannettiği gibi olsaydı hiç şüphesiz peygamberleri kılavuz edinme gereği de ortadan kalkardı. Bu takdirde Kur'ân, toplayan ve bir araya getiren bir kitap değil, dağıtan ve parçalayan bir kitap olurdu. Tevhide değil tefrikaya çağırmış olurdu. Bu nasıl olur? Hâlbuki Allah şöyle buyurmuştur: *"Onların yolunu takip et!"*[24] *"Allah'ın ipine sımsıkı sarılın ve sakın tefrikaya düşmeyin!"*[25]

Sekizinci Mukaddime

Bugün ümmet şok dönemini ve reaksiyon merhalesini geride bırakmak istiyorsa, hayatın muhtelif alanlarıyla ilgili sorularla yüzleşmelidir. Bunların bazıları şunlardır: İnsan toplumunun yapısı, toplumun fertleri ve toplumu oluşturan unsurlar arasındaki ilişkiler, modern devlet yapısı ve bu devletin, uluslararası toplumla ilişkisi, kalkınma ve arzulanan gelişmenin araç-gereçleri, hürriyet, vatandaşlık, insan hakları, siyasî çeşitlilik, barışçıl otorite gibi yaygın ve değerli söylemlere karşı tutumu. Tüm bunlar modern kültürün temel rükünlerinden biri haline gelmiştir ve durmadan da ilerlemeye devam etmektedir. Bundan dolayı bu alandaki sorulara ve devam eden sorunlara tedebbürle cevap vermek gerekir.

İslamî cemaatler ve cihat hareketleri barışçıl görüşmeler veya şiddete dayalı görüşmelerde, şansını yukarıda saydığımız söylemlerden yana kullanmıştır. Şu ana kadar da aldığı neticeler hiç de çıkarlarına ve

24 En'âm 6/90.

25 Âl-i İmrân 3/103.

lehlerine olmamıştır. Bu konudaki mazeretler ise her zaman güç dengesizliği, imkânsızlık ve tecrübesizlik olarak dile getirilmiştir. Bunlar sanki hep karşı tarafın ödün vermesini ve başarılarından vazgeçmesini beklemiş, bu şekilde de İslamî çözüm fırsatı yakalayacaklarını zannetmişlerdir.

Bu "İslamî çözüm" teorisi bir nevi şuna benziyor: Bir grup çocuk, atalarından bir sandık miras almışlar. Onlar, ellerine bir fırsat geçince bu sandığın içinde tüm sorunlarını halledecek şeyler olduğunu düşünmektedirler. Sandığı açmak için ortam oluşunca onu açıyorlar ama içinde sadece bir kâğıt buluyorlar. Kâğıdın üzerinde de şöyle yazıyor: "Çözüm, İslam'a dönmekle olur."

Özellikle fitne ve sıkıntı dönemlerinde ona dönmemiz gerekir diye her zaman dile getirdiğimiz İslam, bizden belli bir düzeye ulaşmamızı istiyor. Bu düzeye ulaşınca onu tedebbür edebilir ve anlayabiliriz. Ondan, derdimize derman olacak çareler üretebiliriz. Eğer sadece İslam'ın kendisi, yani sadece söylemi çare olsaydı Allah Teâlâ şöyle der miydi: *"Elbette ondan hüküm ve sonuçlar çıkarabilecek nitelikle olanlar onu anlarlardı."*[26]

Ondan hüküm çıkaranlar, müminlerden bir sınıftır. Bunlar ilimle temayüz etmiş ve nebevî mirası sahiplenme makamına ulaşmış kimselerdir. *"Âlimler, peygamberlerin vârisleridir."*[27] İşte bunlar diğerlerinin anlayamadığı manaları ve hükümleri bulup çıkaran kişilerdir.

Evet, İslam âlimlerinin birçoğu asrın problemlerine çare olacak çözümler öne sürmüştür. Özellikle de iktisat, modern tıp ve sanayi alanında. Fakat bunlar cüz'i çözümler olmanın ötesine geçememiş ve bir Müslüman için bütüncül İslamî çözüm projesi olma ve İslam'a yöneltilen önemli sorulara doyurucu cevap verme açısından tam bir katkı sağlayamamıştır. İslamî tecrübe ve deneyimlerdeki büyük sıkıntıların da bundan geri kalır yanı yoktur. Özellikle de devlet yönetimiyle ilgili konularda, yönetime katılım ve savunmada kendini ispat edememiştir. Yine aynı şekilde toplumların idaresinde, dahilî ve haricî ilişkilerin inşa edilmesinde de somut bir tecrübe elde edilememiştir.

---

26 Nisâ 4/83.

27 Ebû Dâvûd 3/354; Tirmizî 5/48; İbn Mâce 1/81.

Dokuzuncu Mukaddime

İmkânlarımın az olmasına rağmen beni bu zor yokuşa sürükleyen ve bu alanda yürümeye sevk eden sebep ise şuydu: Her geçen gün -görebildiğim kadarıyla-, bilhassa fitne ve huzursuzluk dönemlerinde ayetlerin ve maksatlarının anlaşılmasında hatalar ortaya çıkıyordu. Kur'ân, birbirinden nefret eden hasımların ellerinde bir silaha dönüşmüştü, onlar Kur'ân'la birbirlerine meydan okuyorlardı. Kur'ân'ı herkes kendisinin, kendi grubunun ve mensup olduğu tarafın lehine konuşturuyordu!

Ayetlerin ve siyak sibakın anlaşılmasına yardımcı olan dil bilgisinin zayıflamış olması da bu kaosu ve kargaşayı arttırıyordu. Kur'ân ayetlerini okuyanlar veya uzun uzadıya yazılmış tefsir kitaplarını veya muhtasarlarını okuyanlar; bilhassa dindar kesim, içinde yaşadığı özel çevrenin ve ortamın şartlarına göre dünyaya bakmakta ve buna göre çözüm üretmekte, kendisine yakın hissettiği fikrî veya siyasî kurum veya kuruluşa göre düşünmekte ve Kur'ân'ı da bu özel ortama, çevreye ve düşüncelere göre algılamakta ve bunları da Kur'ân'la bunları desteklemeye çalışmakta idi. Bu, asla çözüm getirmeyen bir yaklaşımdır ve bu, dünya için bir çözüm de sunmamaktadır.

İşte bunu fark edince Rabbimin inayeti ve tevfikiyle bu alandaki açığı kapatmaya çalıştım. Pratik metotlarla, yapıcı ve kapsamlı teorilerle, bu dönemlerde çokça sorulan soruların cevaplarını vererek, fıkhî hükümlerin, belagat ile ilgili tafsilatların ve icazla ilgili meselelerin detaylarını bir tarafta bırakarak Kur'ân'ı asrın diliyle ele almaya çalıştım. Zira bu gibi konularda hem kadim hem modern dönemde müfessirler tarafından yazılmış müthiş bir birikim zaten mevcuttur. Öğrenmek isteyen ilim öğrencileri için bol, yeterli ve doyurucu eserler bulunmaktadır.

Benim yaptığım katkılar ise eskinin tekrarı da eskiye alternatif de değildir. Bilakis içinde yaşadığımız çağın özelliklerine ve problemlerine uygun bir ilavedir; geçmiştekilerin söylediklerine ilaveten bu asırda yaşayanların ihtiyaçlarını yoğun ve yapıcı bir metotla ele almış olmamdan ibarettir.

İlmin ister usul ister fürû, hangi bölümünde olursa olsun makbul olan içtihadın özelliği budur. İçtihat yıkıcı değil yapıcı olmalı; bağları koparmayıp eksikleri tamamlamalıdır. Değerli kadim mirasımızdan gelen her bilgi bu nedenle bizim yanımızda değerlidir. İsterse haddizatında tercih edilmemiş olsun isterse hatalı görülsün. Gelişen bilgi ve marifet sadece doğru bilgiler sayesinde ilerlemez. Bununla birlikte bilgiler arasında tercih yapmak ve doğruyu bulmak da gerekir ki bu, bilimsel hafızayı ve bilgi tecrübesini oluştursun! Bu da doğruyu yanlıştan ayırt etme gücü verir ve daha iyi bir gelecek için ilerlemeye yardımcı olur. İşte hatasıyla, sevabıyla her türlü içtihat faaliyeti bu süregelen bilgi ve marifet dizisinin bir halkası ve bu görkemli yapının bir tuğlasıdır.

Bu çalışmamız ve ulaşmak istediğimiz sonuç, tabiatı gereği, zikrettiğimiz bu mukaddimelere riayet etmemizi gerekli kılıyordu. Ayrıca çalışmamız, belirli ilmî bir metoda da dayanmalıydı. Bu metodumuzu da kısaca şöyle özetleyebiliriz:

Birincisi: Bu kuşağın ihtiyaç ve taleplerini hassas bir şekilde tespit edip Kur'ân'ı doğru bir şekilde anlamasına imkân vermek istedik. Böylece onun İslamî kişiliğini oluşturmaya, kimliğini yenilemeye, evrene, hayata ve çevresinde olup biten olaylara bakışını şekillendirmeye, içeriden ve dışarıdan gelen soruları, kafa karıştırıcı meseleleri ve hayata dair tüm olayları anlamasına yardımcı olacak anlayışı ortaya koymaya çalıştık.

İkincisi: Ele aldığımız sûrelerdeki konuların bağlamlarını tespit ettik ve incelenen konular arasında bir düzen oluşturduk. Sonra da her bölüm için uygun bir başlık seçtik ve bu bölümlerin bir önceki ya da sonraki bölüm ve konu ile irtibatını sağladık.

Üçüncüsü: Kur'ân'ın muhkem konuları, değerleri, ilkeleri ve küllî maksatları ile ilgili alanlarda kapsamlı ve yaygın olan görüşe itimat ettik. Kur'ân'ın mesajına ve yüce gayelerine aykırı olan cüz'i görüş ve yorumlardan kaçındık. Her müteşabih, muhkem olana; her fer' de, asıl olana tevdi edildi.

Dördüncüsü: Kur'ân'ı Kur'ân ile tefsir etmeye itimat ettik. Zira Kur'ân, küllî kaideleri veya mufassal ayetleri ile birbirini tamamlayan ve tefsir eden bir kitaptır. Bunun yanı sıra nebevî metoda ve siret-i

nebeviyeyi anlamaya yardımcı olan esas tarihî bağlama da dikkat ettik. Her merhalenin bir diğer merhaleden farklı olduğuna dikkat ettik. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'in nüzulü, farklı zamanlarda ve parça parça olmuştur. Bunun sebebi ise mübarek davetin içinde bulunduğu şartların değişmesi ve yeni ihtiyaçların hâsıl olmasıdır.

Beşincisi: Yöntemleri farklı olsa da müfessirlerin görüşlerinden hem ilmî hem de objektif bir şekilde istifade ettik. Bunu yaparken görüşlerin kime ait olduğunu belirtmedik ve başka görüşlerle karşılaştırmasını da yapmadık. Bu, her ne kadar önemli bir konu olsa da bunu yaptığımız takdirde kitabımız kendi yönteminden uzaklaşmış olacaktı. Çünkü kitabımız ne ansiklopedi türü bir eser ne de karşılaştırmalı bir kitaptır. Çalışmamız bu veya buna dair konularda araştırma yapan uzmanların ihtiyaçlarını karşılamak için de yazılmış değildir.

Tüm bunlara binaen; rehberlik yapması için yazdığımız bu mukaddimelere göre, bu kitabımız dil kurallarına ve belagat konularına detaylıca girmeyecektir. Aynı şekilde tafsilatlı fıkhî çıkarımlarda bulunmayacak, ilmî icaz vb. konulara dalmayacak, nâsıh-mensûh, sebeb-i nüzûl gibi konuları uzun uzadıya ele almayacaktır. Kitabımızın özelliğine uygun olacak kadarıyla bu konulara değindik.

Bununla birlikte kitabımızın, ele aldığı konuları sathî ve tek yönlü olarak değerlendirmemesine ve incelememesine de dikkat ettik. Sıradan bir vaaz veya sadece duygulara hitap eden bir kitap da değildir. Çünkü ümmetin farklı alanlarda karşı karşıya kaldığı sorunların çözümünde, hayatta karşılarına çıkan sorulara cevap vermede, ümmetin ilerlemesinin önündeki engelleri araştırmada ve ilerlemeyi güçlendirmede mutlaka sağlam ilmî bir yöntemin takip edilmesi gerekmektedir. Bilimsel uzmanlıkta gereken araştırma yöntemlerine uygun bir çalışmadan geri kalmayan yoğun ve sürekli bir gayretle, kapsamlı ve bütüncül bir bakış açısı ortaya koyduk ve konuları olabildiğince hassas ve derinlemesine ele almaya çalıştık.

Bugün ümmetin içinde bulunduğu hal, bu hakikatlere tanıklık etmektedir. Bu sahada büyük ve önemli bir boşluk bulunmakta olup ümmet, bu boşluğun giderilmemesinden yana dert yanmaktadır. Hâlbuki

bu alanda büyük bir ilmî kaynak vardır ve birçok farklı konuda eserler ve araştırmalar yapılmıştır.

Altıncısı: Bu dediklerimize binaen bu kitabımızdan beklenenler şunlardır:

- Müslümanların hayatlarındaki yanlışları düzeltmeye yardımcı olmak; Kur'ân'ın mesajına ve küllî maksatlarına uygun bir şekilde şahsiyetlerini inşa etmeleri adına okuyucuların geneli için basit/sade ve anlayacakları düzeyde hem ilmî hem de pratikte karşılığı olan bir tedebbüre öncelik vermek.

- Kur'ân'ın, Müslüman bir toplum ve ümmet inşa etmede takip ettiği yönteme, toplumları nasıl idare ettiğine, sorunlarını nasıl çözdüğüne ve nasıl kalkınmaları gerektiğini belirttiğini ortaya çıkarmaya öncelik vermek.

- Parçacı okumalardan ve kat'i hükümler çıkarmaktan uzak durarak yapıcı ve mütekâmil bir tasavvurla İslam'ın değerli sisteminin küllî resmini çizmek ve bunun; ferdin, ailenin ve toplumun inşasındaki rolünü ortaya koymak, bu sistemin imanın rükünleriyle ve şer'î hükümlerle olan ilişkisini açıklamak.

- İslam'ın küllî maksatları ve değerli nizamı ışığında Nebevî kıssalardan ve bununla alakalı diğer kaynaklardaki davetle ilgili zengin tecrübelerden istifade ederek çağın sorunlarına çözüm üretmek.

Tefsire ihtiyaç duyan ayetler ve bazı kelimeler hakkında açıklamalar yapmak. Bunu da her meclisin son kısmında "Dekâiku't-Tefsîr /Ayetlerdeki Bazı İncelikler" başlığı altında ele aldık. Bütün bu incelikler müellifin, tefsir kitaplarından ulaştığı ve tercih edip kitabının yöntemine ve okuyucularının geneline uygun gördüğü bilgilerin hülasasıdır.

Onuncu Mukaddime

Allah Teâlâ'nın nimetlerinden biri de bu eserin yazarına güzel bir dostluk ve arkadaşlık bahşetmiş olmasıdır. Yüce Allah'ın koruması altında olması için dua ettiğimiz Katar'da yaygın olan Kur'ân halkalarına uzun süreli katılımları olmuştu. Bu Kur'ân oturumları haftalık

dersler halinde yapılmaktaydı. Bir bölüm bitince yenisi başlıyordu. Bu oturumlar zihnime "Mecalisü't-Tedebbür" düşüncesini getirdi. Bu isim Kur'ân tilaveti için yaptığımız bu oturumlara da uygun bir isim olacaktı.

Bu gayretin sonucunda ayetler bölümler halinde ele alındı. Her oturumda bir pasaj değerlendirildi. Bunu yaparken de mümkün mertebe konu bütünlüğüne riayet edildi. Yani mana, oturumun elverdiği süre içinde bir sonraki oturumu beklemeye gerek kalmadan o mecliste tamamlanmaya çalışıldı. Her oturumda bir konu merkeze alındı. Bu konuyla ilgili ayetler ve o günkü oturumda sorulan önemli sorular arasındaki ilişki incelendi. Daha sonra da her mecliste tefsirdeki inceliklere, zikredilen ayetlerdeki inceliklere ve mesajlara değinildi.

Çalışmamızdaki bu oturumlar ders halkaları için uygundur. Bunun yanı sıra erkeklerin, aileleri ile yapacağı dersler, bir annenin çocukları için yapacağı dersler veya dostların kendi aralarında yapacağı dersler için de uygundur. Yani bu çalışma pratik eğitim yöntemlerine uygun olduğu gibi hedeflenen ilmî tedebbüre de uygun bir şekilde bölümlere ayrılmıştır.

Son Olarak

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi tefsir de bir içtihat türüdür. Bu nedenle müçtehit, sâlih bir niyete sahip olmanın yanı sıra şu iki hususa da dikkat etmelidir: Birincisi, elinden gelen tüm gayreti göstermelidir. İkincisi, nakil yaparken, analiz ederken ve sonuç çıkarırken mutlaka doğruluğu esas almalıdır. Bununla birlikte taraf tutma şüphesinden ve taassuptan uzak durmalıdır.

Tüm bu dediklerim benimle Rabbim arasındadır. Eğer bu çalışmayı nefsimin arzularını yerine getirmek veya gösteriş ve riya için yapmışsam Allah Teâlâ tüm bu yorgunluğumu boşa çıkarır da yaptığım ameli kabul etmezse, o zaman vay benim halime! Bu takdirde bu çalışma Allah'ın sözlerini tahrif etme ve ayetlerin bağlamını çarpıtma olur.

Bu çalışmamdaki yöntemimi takip etmede bana yardımcı olan, uyulması gereken kuralları hatırlatan ve kapsamlı bir şekilde son okuma yapan değerli hocalarımız şunlardır: Sâlih âlimlerin ellerinde yetişen ve

büyük bir fıkıh bilgisine sahip olan ve derinlemesine analiz ve araştırmalar yapan Şeyh Dr. İbrâhim el-Ensârî ile Kur'ân ehli bir ailede yetişmiş, mümeyyiz bir metodolojik akla sahip olan Şeyh Dr. Muhammed el-Muslih. İçerik, üslup ve dil açısından dikkatli bir şekilde okumayı üstlenen hocamız ise köklü okullardan mezun ve kıymetli diplomalara sahip olan Şeyh Dr. Velîd Faik el-Hüseynî es-Sâmurrâî'dir. Allah Teâlâ samimiyetlerinden ve katkılarından dolayı hepsine bol hayırlar ihsan eylesin.

Kitabımızdaki tüm hataların, yanlışlıkların ve ihmallerin sorumlusu ise bendenizim. Kardeşlerim bundan beridir. Onlara ve sevgili dostlarımın hatırlatma ve dualarına her daim muhtacım. Zira ilim, ilim ehlinin akrabalık bağıdır. Allah bizi, onları ve tüm Müslümanları bağışlasın.

Muhammed Ayyâş el-Kübeysî

سُورَةُ الفَاتِحَة

1- FATİHA SÛRESİ

1. MECLİS: DEĞERLER MANZUMESİ

1. MECLİS: DEĞERLER MANZUMESİ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ ﴿١﴾

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٢﴾ اَلرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ ﴿٣﴾ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ ﴿٤﴾
اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴿٥﴾ اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿٦﴾ صِرَاطَ الَّذِينَ
اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ﴿٧﴾

1. Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.
2. Hamd (övme ve övülme), âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.
3. O, Rahmân'dır, Rahîm'dir.
4. Hesap gününün malikidir.
5. (Rabbimiz!) Ancak Sana ibadet eder ve ancak Senden yardım dileriz.
6. Bizi dosdoğru yola ilet.
7. Kendilerine lütuf ve ikramda bulunduğun kimselerin yoluna (ilet); gazaba uğramışların ve sapmışların yoluna değil!

DEĞERLER MANZUMESİ

Âlimler, Kur'ân ilimleri ve tefsire dair eserlerde bu bereketli sûrenin birçok özelliğini ayrıntılı bir şekilde zikretmişlerdir. Ancak, bu sûrenin en büyük ve en zahir özelliği, namazların her rekâtında okunmasının gerekli olmasıdır. Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *"Kitab'ın Fatiha'sını okumayanın namazı yoktur."*[28]

Bu hadisin gereği, namaz kılan her Müslümanın Fatiha'yı ezberlemesi ve bir gün içinde, nafile namazlar ve okuduğu günlük dualar hariç, sadece farz namazlarda bile on yedi defa bunu tekrar etmesi gerekir. Müslümanlar şayet sadece namazlarda okudukları Fatiha'nın ilkelerini yerine getirselerdi bile, üzerinde ittifak edecekleri iman esası ve sağlam

28 Muttefekun aleyh olup Ubâde b. Sâmit'ten rivayet edilmiştir. Buhârî 1/263, Dâru İbn Kesîr, Tahkik: Dr. Mustafa el-Buğâ, 3, 1403 h. / 1987 m. Müslim 1/295, Dâru'l-Cîl, Türkiye matbu nüshasından alınmıştır; 1334, Tahkik: Bir grup muhakkik.

değerler sistemi vesilesiyle aralarındaki tüm siyasî, etnik ve sınıfsal ayrımları aşarak birlik olurlardı.

Allah Teâlâ'nın Fatiha Sûresi'ne has kıldığı bu büyük rol, hiç şüphesiz bu sûrede bulunan bazı hususî özelliklerden ve diğer sûrelerde bulunmayan enfes manalarından kaynaklanmaktadır. Ebû Hureyre'den sahih bir senetle rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.s.), Übey b. Kâ'b'a Fatiha Sûresi'ni okuduktan sonra şöyle dedi: *"Canım elinde olana yemin olsun ki Tevrat'ta da İncil'de de Zebur'da da Furkan'da da onun bir benzeri nazil olmamıştır. O, es-Seb'u'l-Mesânî'dir, yüce sûredir."*[29]

Bu nedenle bu sûreyi çok iyi incelemek, manalarını elde etmeye çalışmak ve sırlarını ortaya çıkarmak elzemdir. Bu sûrenin anahtarı aslında onun "Ümmü'l-Kur'ân" olma vasfında saklıdır. Buhari'nin ve başka muhaddislerin Ebû Hureyre'den rivayet ettiklerine göre Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: *"Ümmü'l-Kur'ân, es-Seb'u'l-Mesânî, yani yüce sûredir."*[30] Hiç şüphe yok ki bir şeyin "ümmü" (annesi) demek, onun aslı demektir. Yani Fatiha, Kur'ân'ın aslıdır. İbn Âşûr, bu anlamı teyit etmek için bazı eşsiz manalar yakalamıştır. Kur'ân'daki tüm konuları Fatiha Sûresi'nde bulunan tevhit, ibadet, şeriat, ahlak vb. başlıklardan birinin altına almıştır. Bu nedenle bizim bu sûreyi günümüz tabiriyle "el-Manzûmetu'l-Kıyemiyye," yani "Değerler Manzumesi" ismiyle özetlememiz mümkündür.

"Değer," düşünceleri, bireysel ve toplumsal davranışları değerlendirdiğimiz bir ölçüdür, mizandır. "Manzum"e ise bu değerleri birbirine bağlayan sistemdir. Tüm bu değerlerin toplamı küllî bir ölçü ve değer sistemi oluşturmakta olup ümmet, tasavvurlarını, küllî hükümlerini, kültürel ve ahlakî özelliklerini belirlemede bu küllî ölçülere dayanır.

---

29 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*'inde bu lafızla rivayet etti. 2/357, el-Matbaatu'l-Meymeniyye, 1313 h. Tashih: Muhammed ez-Zührî el-Ğamravî. Ebu Hureyre'den rivayet edilmiştir. Şuayb el-Arnavut şöyle demiştir: İsnadı sahihtir, ravileri güvenilirdir. Sadece ravilerden Süleyman b. Davud sika ravi değildir. *Sünen* yazarları ondan rivayette bulunmuş ve onun iyi bir ravi olduğunu söylemişlerdir. Hadisin bir benzerini Tirmizî, *Cami'* adlı eserinde rivayet etmiştir. 5/155, Daru İhyau't-Turasi'l-Arabî, Tahkik: Ahmed Şakir. Bu da Ebu Hureyre'den rivayet edilmiştir. Tirmizî bu hadis için hasen-sahih demiştir. Aynı manaya yakın başka lafızlarla gelen rivayetler de vardır.

30 Buhârî, 4/1738, Dâru İbn Kesîr, Tahkik: Mustafa el-Buğâ, 3. Baskı, 1407 h. 1987 m.

"Değerler manzumesi"nden maksat, ümmetin kimliğidir. Zira ümmetler ve insan toplulukları değer yargılarının farklılıklarına göre birbirlerinden ayrılırlar. İnsanların ihtiyaç duyduğu hayatî şeyler, ilim elde etme, zenginlik ve güce ulaşma yolları, refah, bolluk ve medeniyete ulaştıran vesileler ise tüm insanların ortak yönleridir. Bu hususlarda bir toplum veya millet diğerinden ayrılamaz. Bu yönlerde toplumlar ve milletler arasında sadece zengin ile fakir toplum, hasta ile sağlıklı toplum gibi ayrımlar yapılabilir.

Kimlik inşası ise ümmet inşası demektir. İşte Fatiha Sûresi'nin hususiyetlerine tam da bu bilinçle ve bu başlık altında bakmamız gerekir. Fatiha Sûresi'nin getirdiği bu yüce değerlerle, yeni bir kimlikle yeni bir ümmet inşa edilecektir. Bu nedenle Fatiha Sûresi bu ümmetin her ferdinin ezberlemesi ve tekrar etmesi gereken yegâne sûre olmuştur. Bu değerleri şu şekilde özetlememiz mümkündür:

Besmele:

"Besmele" kelimesi, "Bismillahirrahmânirrahim" ifadesinin kısaltılmış halidir. Burada bu sözün inançla, fıkıhla ve dille ilgili delaletleri üzerinde durmayacağız. Bizi burada ilgilendiren husus, bu sözün ümmetin kimlik inşasını oluşturan değerler manzumesinde önemli bir esas olduğudur. İslam ümmeti tüm özel ve genel aktivitelerinin ve işlerinin açılışını bu kelimeyle yapmaktadır. Burada yönetici bir kralın, yönetilen halkın, bir partinin, bir milletin ya da bir aşiretin adıyla başlamak söz konusu değildir. Burada "besmele;" insanın gayp âlemi, kâinat ve hem inançta hem de kimlikte aynı değerlere bağlı olduğu din kardeşi ile olan ilişkilerindeki şifresidir.

Rahmet:

"Rahmet," başkası için hayır ve iyilik dilemek demektir. Narinlik ve incelik anlamındaki "rikkat" ise beşer hakkında olup hayır ve iyilik dilemeye bitişik bir vasıftan ibarettir ki bu vasıf, Kur'ân'da da Allah hakkında varit olmamıştır. Bir Müslümanın her rekâtta dört defa "rahmet" kelimesini tekrar etmesi; onun, kalbini ve vicdanını bu vasıfla doldurması ve bu vasıftan kana kana içmesi anlamına gelir. Buradaki rahmet, her ne kadar ilahî bir vasıf olarak zikredilmişse de bu ayetin

yansıması, ikincil olarak insanda da görülecektir. Fatiha Sûresi'nde rahmet vasfının *"er-Rahmâni'r-Rahim"* şeklinde iki büyük isimle birlikte tekrar edilmesi ve bununla birlikte bu isimlerin mukabili olan "Kahhar ve Şedidu'l-İkab" isimlerinin burada zikredilmemiş olması, Allah'ta rahmet sıfatının daha baskın olduğuna, asıl olanın rahmet olduğuna ve rahmetin mukabilindeki vasıfların özel hallerde açığa çıkan istisnaî bir durum olduğuna işaret etmektedir. Bir hadis-i kudsî'de şöyle geçmektedir: *"Rahmetim gazabımı geçti."*[31]

Bu değeri (rahmeti) Müslüman ümmetin vicdanına ekmek, bu ümmeti evrensel insanî mesajlar taşıyan bir hale getirir. İslam ümmetinin güç kullanması ancak istisnai bir durum olup sadece mukavemet etmek ve saldırganların saldırılarına cevap vermek için kullanılır. İslam ümmetinin, sorunlarını çözmede ve mücadelede diğer milletlerin ve halkların seviyesine düşmesi, sahip olduğu evrensel mesajları terk etmesi anlamına gelir.

Rahmet ilkesi, İslam'ın mesajının merkezini teşkil etmektedir. *"Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."*[32] Bu ayette olumsuz cümleden sonra gelen istisna, hasr manası vermektedir. Yani mana şöyledir: İslam ancak rahmetten ibarettir. İslam risaletinin kavramlarını oluşturan örgüye ve tafsilî delillere baktığımızda her zaman rahmeti görürüz. Her müçtehidin, mütefekkirin ve Kur'ân araştırmacısının buna özellikle dikkat etmesi gerekir.

Tevhid:

Bir diğer büyük imanî değer ise tevhiddir. Tevhid, imanın aslı, İslam'ın kapısıdır. Tüm peygamberlerin çağrısıdır. Diğer milletlerde şirk unsurları bulunduğu için günümüzde bu değer, İslam ümmetinin en büyük farkıdır. Geçmiş semavî kitaplarda yapılan kasıtlı tahrifler tevhid anlayışının zarar görmesine ve putperestlikten dolayı da birçok inancın bozulmasına neden olmuştur.

---

31 Müslim, Ebû Hureyre'den bu lafızla rivayet etmiştir. 4/2107, Dâru'l-Cîl, Türkiye matbu nushasından alınmıştır; 1334, Tahkik: Bir grup muhakkik. Buhârî'deki hadis de aynı lafızla gelmiş olup ayrıca ziyadesi de vardır. Buhârî 6/2745, Dâru İbn Kesîr, Tahkik: Mustafa el-Buğâ, 3. Baskı, 1407 h. 1987 m.

32 Enbiyâ 21/107.

Tevhid ilkesi Fatiha Sûresi'nde birçok şekilde geçmiştir. Besmele başlı başına tevhittir. *"Rabbu'l-âlemin"* ifadesi mutlak anlamda Allah'ın Rab olduğunu ikrardır. Sonra *"Ancak Sana kulluk eder ve ancak Senden yardım dileriz"* ifadesi de amelî anlamda bir tür tevhiddir. Burada mefulün (iyyâke) fiilden ve failden önce gelmesi,[33] ibadet ve yardım istemeyi yalnızca O'na tahsis etmeyi ve O'nu tek görmeyi ifade eder. Fatiha Sûresi, Allah'ın bazı isim ve sıfatlarının ikrarını da içermektedir: *"er-Rahmâni'r-Rahim"* ve *"Mâliki Yevmi'd-Din."*

Ahiret Gününe İman:

İçten gelen dürtülerle sâlih amel işleme bilinci oluşturmaya yardımcı bir diğer Rabbanî değer de ahirete imandır. Ahiret gününe iman, başka bir hayatın olduğuna dair felsefî bir inanç değildir. Bilakis ahirete iman, hesaplaşma bilinci veren bir akidedir. İnsanlar bu dünyada yaptıkları iyiliklerin veya kötülüklerin karşılığını orada göreceklerdir. Bu nedenle de ahiret gününün ismi bu sûrede *"Yevmi'd-din,"* yani "din/hesap günü" olarak geçmiştir. Bu nedenle Kur'ân'da yeniden diriliş, mahşer, cennet ve cehennem ile ilgili tüm ayetler Ümmü'l-Kitab olan Fatiha Sûresi'nde geçen bu kelimenin tefsiri ve açıklamasıdır.

Hidayet:

"Hidayet," sâlih amel işlemeye götüren faydalı bilgi demektir. Sâlih amelle ilgili bu tahsis, marifeti (bilgiyi) davranışa bağlamaya matuftur. Ayette geçen *"ihdinâ"* (bizi ilet) ifadesinde, "allimna" (bize öğret) ifadesinden daha farklı, ince ve hassas bir mana vardır. Günümüz dünyasının içinde bulunduğu durumu; nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlar gibi kitle imha silah sanayisinde kullanılan ilim dallarının sebep olduğu kötü durumu ve halkları sömürme, ezme ve parçalamada kullanılan siyasî ve birbirine geçmiş idarî yöntemleri gören biri, bu kelimenin (hidayet) özellikle seçilmesindeki önemi fark edebilir. Öyle ki siyaset tamamen yalanla iç içe geçmiş; ekonomi zulme bulaşmış, zekâ ise şeytanlıkla birleşmiştir. Bilgi, insanlığın saadetine vesile olabileceği gibi insanlığın başına bela da olabilir. "Hidayet"ten maksat ise halkın

33 "İyyâke" ifadesi cümle içinde meful/nesne, "na'budu" ise fiil ve faildir (yüklem ve özne). (Mütercim).

saadetini gerçekleştirmek için bilgiyi, faydalı ve rehberlik edici bir şekilde kullanmaktır.

Adalet/Denge:

Sûrede *"sırat-ı müstakim"* ile kastedilen şey, adalet ve dengedir. Bu, insanın, Yaratıcısıyla, diğer insanlarla ya da uçsuz bucaksız evrendeki tüm varlıklarla olan ilişkilerini kapsayan bir dengedir. Kur'ân-ı Kerim'de insanın Rabbiyle ve diğer varlıklarla ilişkilerinden bahseden tüm ayetler Fatiha Sûresi'nde geçen *"sırat-ı müstakim"*'in tefsiridir.

Eşitlik:

"Eşitlik", adaletten farklıdır. Adalet, hakkın ta kendisidir. İnsanlar, hak ettikleri şeyler noktasında birbirinden farklı olduğu için Kur'ân, bilgi ve eylem açısından birbirinden farklı olan insanlar arasında eşitliğin de olmadığını beyan etmiştir. Örneğin Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Bilenlerle bilmeyenler hiç bir olur mu?"*[34] *"Müminlerden -özür sahibi olanlar dışında- cihattan geri kalanlarla; malları ve canlarıyla Allah yolunda cihat edenler bir olmaz."*[35] Ancak, uygulanması gereken eşitlik, tüm insanların genel hakları için geçerlidir. Bu eşitlikte hiç kimse hiç kimseden, hiçbir renk diğer renkten üstün olmaz. Biz bu anlamı *"Rabbi'l-âlemîn"* ifadesinden çıkarıyoruz. Allah Teâlâ bunu şu sözüyle tefsir etmiştir: *"Ey insanlar! Doğrusu Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, O'ndan en çok korkanınızdır. Şüphesiz Allah bilendir, her şeyden haberdardır."*[36] İnsanlar aynı kökten gelmeleri, yaratılmış olmaları ve bu dünyadaki sonları açısından eşittirler.

Birlik Ruhu:

Fatiha Sûresi'ndeki fiillerin tamamı çoğul siğasıyla gelmiştir: *"Kulluk/ibadet ederiz, yardım dileriz, bizi ilet."* Bu da hayır işlerinde yardımlaşmaya işaret eden ince bir manadır. Buna dua da ibadet de dâhildir.

---

34 Zümer 39/9.

35 Nisâ 4/95.

36 Hucurât 49/13.

Bundan dolayı cemaatle namaz, oruç ve bayram birliği, hac ibadetini yapmada birlik ve zekâtta zenginlerle fakirler arasında dayanışma gibi manalar pekişmektedir. Yine bu mana İslam adabıyla alakalı olan komşuluk ilişkileri, dostluk ilişkileri ve akrabalık ilişkileri gibi hususlarda kendini göstermektedir.

Hak Ehline Velâ (Yakınlık ve Sevgi):

"Hak ehli," sırat-ı müstakimde olanlardır, Allah'ın kendilerine hidayet nimeti bahşettiği kimselerdir. İslam sadece kul ile Rabbi arasındaki ikili ilişkileri tesis etmek için gelmemiştir. Bununla birlikte kullar arasındaki münasebetleri düzenlemek için de gelmiştir. Sırat-ı müstakimde olan bir mümin, bu yolda yalnız olmadığını bilmeli, sağında ve solunda, önünde ve arkasında mümin erkek veya kadın din kardeşlerinin olduğunu unutmamalıdır. Bu güzel manayı açıklayan ayet ise şudur: *"Bunların arkasından gelenler şöyle derler: Rabbimiz! Bizi ve bizden önce gelip geçmiş imanlı kardeşlerimizi bağışla; kalplerimizde, iman edenlere karşı hiçbir kin bırakma! Rabbimiz! Şüphesiz ki Sen çok şefkatli, çok merhametlisin!"*[37]

Yapılan büyük hatalardan biri de şudur: Bazıları velâ'nın, insanlara karşı savaş açmak bir yana, tüm insanlardan uzak durarak yalnızlığa çekilmek olduğunu zannetmektedir. Allah Teâlâ *"Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik"*[38] buyurmuş ve elçisini insanların içine göndermişken böyle bir şey nasıl söylenebilir?! Fatiha Sûresi'nde besmeleden hemen sonra *"Hamd (övme ve övülme), âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur"* ayeti gelmektedir. Rab; malik, müdebbir, düzenleyen ve eğiten/terbiye eden demektir. Siz hiç mülkünü harap etmek isteyen bir malik gördünüz mü? Siz hiç eğitim verdiği kişinin kötülüğünü isteyen bir mürebbi gördünüz mü? Böyle bir şey olabilir mi? Allah Teâlâ, Hz. Mûsâ'yı, azgınlaşan ve haddini aşan Firavun'a gönderirken bile şöyle demiştir: *"Belki o Firavun, aklını başına alır veya korkar."*[39]

---

37 Haşr 59/10.
38 Enbiyâ 21/107.
39 Tâhâ 20/44.

Hak ehline velâ göstermek; insanlığın hayrına olacak değerleri desteklemek, güçlendirmek demektir. Zaten Kur'ân'ın üzerinde ısrarla durduğu da budur: *"Sizden, hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir."*[40] Hak yolda olan ümmet birbirine yardım eder ve birbirine arka çıkar. Batıldan bu şekilde ayırt edilirler. Bu şekilde başkalarının hidayete ermesinde ve onlara hayrı sunmada daha muktedir olurlar. Yoksa onlardan intikam almak ya da onların haklarını çiğnemek ve varlıklarını ortadan kaldırmak için kendi aralarında yakınlık kurmazlar!

Batıl Ehlinden Uzak Durmak: (Berâ)

Batıl ehli; heva, inat, kıskançlık veya kibir nedeniyle sırat-ı müstakimden sapan ve *"mağdûbi aleyhim"* (gazaba uğrayanlar) olan kimseler ile çarpıtmaya ve saptırmaya gayret eden veya körü körüne taklit etmesi ve öğrenmeye karşı isteksizlikleri nedeniyle ve hak ile batılı ayırt edemeyip böylece yanlış yola sapan, yani *"dâllîn"* olan (hak yoldan sapan) kimselerdir.

Bu iki sınıf da doğru yolun tam tersi istikamette yol almaktadırlar. Birinci gruptakiler ilme sahip oldukları halde kalplerindeki hastalıklar nedeniyle onu gizleyip tahrif ettiler, bu yüzden de Allah'ın gazabını hak ettiler. Diğerleri ise hakkı bilmediler, onu aramada tembellik ettiler ve içinde bulundukları hale razı oldular.

Müfessirler birinci grubu (gazaba uğramışları) Yahudilere, ikinci grubu (hak yoldan sapanları) Hristiyanlara hasretmişlerdir ki burada sıfatın zikredilmiş olup mevsufun zikredilmemesi bize kıyas imkânı vermektedir. Hiçbir mazereti olmadığı halde kasten hakka muhalefet eden her âlim, Allah katında *"mağdûbi aleyhim,"* yani gazaba uğrayanlardan biridir. Tabiî bu konuda en başı çekenlerin Yahudiler olduğunu da kabul etmekteyiz. Cehaletinde ısrar eden, gururundan dolayı hakkı arama kaygısı taşımayan, efendilerini körü körüne taklit eden veya başkalarına karşı kibirlenen kim varsa bunlar da *"dâllîn,"* yani hak yoldan sapanlardan biridir. Tabiî bunda en başı çeken Hristiyanlar olsa da durum böyledir. Allahu a'lem.

---

40 Âl-i İmrân 3/104.

Bu iki sınıf, insanlara hayrın ulaşmasına engel olmaktadırlar. Bundan dolayı bunlardan temayüz etmek, yani onlardan farklı durmak gerekir ki insanlar hakkın delillerine ulaşabilsinler. Onlardan uzak ve ayrı durmak demek, onları nasihatten ve olumlu anlamda iletişimden mahrum bırakmak demek de değildir. Zira Kur'ân'da da şöyle buyrulmuştur: *"Ehl-i kitapla, ancak en güzel yoldan mücadele edin."*[41] Ehl-i kitap da Yahudiler ve Hristiyanlar değil midir?

Önemli bir konuya daha dikkat çekmemiz gerekiyor: Fatiha Sûresi'nde Kelime-i şehadetin ikinci rüknü neden yoktur? Yani Kelime-i Tevhit'ten sonraki en önemli rükün olan "Muhammedün Resûlullah," yani Allah'ın elçisine iman meselesi sûrede neden yer almamıştır? Fatiha Sûresi "Ümmü'l-Kur'ân" ise; ümmetin kimliğini ve sağlam temellerini inşa etmek gibi bir görev üstlenmişse, bu sorunun cevabını derinlemesine araştırmaya ihtiyacımız var demektir.

Bu konudaki en yakın cevap şudur: Sorunun cevabına, hak ehline velâ ilkesinde işaret edilmektedir. Bir Müslüman, namazın her rekâtında *"Bizi, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna (ilet)"* diye dua eder. Bu ayet, buradaki mübarek topluluğun (kendilerine nimet verilenlerin) imamı olan ve Müslümanın hidayetine vesile olan ilk sebebi, iman nimetine sahip olmasındaki ilk unsuru hatırlatmaktadır ki o kişi de Resul-i Ekrem'dir (s.a.s.).

Fatiha Sûresi'nde konuya bu şekilde işaret etmekle yetinilmiştir. Bunun sebebi de Kur'ân'ın beşere ait her türlü müdahaleden uzak olduğunu pekiştirmektir. Eğer inkârcıların bu Kur'ân'ın Hz. Muhammed'e (s.a.s.) ait olduğu konusundaki şüpheleri doğru olsaydı, o neden Ümmü'l-Kur'ân olan Fatiha'dan adını çıkartsın ki?! Zira bu sûreyi Müslümanlar sabah akşam okuyorlar. Bu şekilde daima anılmaktan ve en büyük övgülere mazhar olan bu sûreden kendisini ne diye mahrum etsin ki?!

İşaret ettiğimiz bu on hikmetle anlaşıldı ki Fatiha'nın görevi; bu ümmetin kimliğinin ve hususiyetlerinin ana unsurlarını ve ana hatlarını çizmek, dünyaya taşıdığı mesajların çerçevesini belirlemektir.

---

41 Ankebût 29/46.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Bismillah" ifadesi burada mahzuf bir kelimeye bağlıdır, takdiri "okuyorum" fiilidir. Zira bu fiil *"Yaratan Rabbinin adıyla oku"*[42] ayetine de uygun düşmektedir. Besmelede fiilin hazfedilmiş olmasının iki sebebi vardır:

Birincisi: Çok kullanıldığı için bir hafifletme yoluna gidilmiştir. Zira karine-i hal ile hangi fiilin kastedildiği anlaşılmaktadır.

İkincisi: Besmele, Kur'ân dışında da birçok yerde kullanılmaktadır. Her yerde de duruma uygun fiil kastedilmektedir. Mesela "bismillah" diyerek yemek yer, "bismillah" diyerek bir şey içersin. Bu nedenle fiilin hazfedilmesi daha uygun olmaktadır. Bu şekilde besmele hangi durumda ve hangi eylemde zikredilmişse ona uygun bir fiile müteallik olur. Allahu a'lem.

"Elhamdülillah;" Allah Teâlâ'nın, rubûbiyeti gereği her zaman ve ebediyen övülmeyi ve yüceltilmeyi hak ettiğini ikrar etmektir. Hamd etmede, hamd eden kişinin durumuna, yani nimet veya bir sıkıntı içinde olmasına bakılmaz. Zira hamd her halükârda yapılır. Ama şükür öyle değildir. Zira şükür, sadece nimete erme durumunda yapılır.

Bu hakikatin ikrarı burada isim cümlesiyle gelmiştir.[43] Öte yandan Resûlullah'ın (s.a.s.) hutbelerinde fiil cümlesi şeklinde gelmiştir. Zahir olan şudur: Kulların, Rablerini hamd etmeleri, daima tekrar etmeyi ve yenilemeyi gerektirir. Bu nedenle de fiil cümlesi buna daha uygun düşmektedir. Ancak Allah Teâlâ'nın kendi zatına hamd etmesi ise sübut ve lüzum gerektirir. Bu nedenle de isim cümlesi bu mana için daha uygun düşmektedir.

Bununla birlikte bazen isim cümlesi ile fiilin talebi de kastedilir. Nitekim bazen haber cümleleri ile de emir kastedilir.[44] İkisi arasındaki

---

42 Alak 96/1.

43 İsim cümlesi, "Hamd Allah'a mahsustur," fiil cümlesi ise "Allah'a hamd ederim" şeklindedir. (Mütercim).

44 Belagat ilminde cümle, haber cümlesi ve inşa cümlesi şeklinde ikiye ayrılır. Haber cümlesi, doğru veya yanlış olma ihtimali taşıyan, yargı bildiren cümle türleridir. Fiil cümleleri buna bir örnektir. İnşa cümleleri ise henüz gerçekleşmemiş olması nedeniyle doğru ya da yanlış olma ihtimali taşımayan, daha çok bir talep ifade eden cümlelerdir. Ancak bazı durumlarda fiil cümlesi ile emir kastedilir. Yapı olarak fiil cümlesi olup mana

ayırım, tam bir ayırım değildir. Burada bir incelik ve latif bir mana için bu şekilde kullanılmıştır. O da şudur: *"Elhamdülillah"* ifadesi amellerin sonunda söylenmeye daha uygundur, besmele ise amellerin başında söylenmeye daha uygundur. Yani bir Müslüman bir işe girişirken de Allah'ı hatırlar, bitirirken de Allah'ı hatırlar. Allahu a'lem.

"O, Rahmân'dır, Rahim'dir. Hesap gününün malikidir." Allah Teâlâ'nın rahmet sıfatının hesaplaşma gününden önce zikredilmiş olması bir ünsiyet ve yakınlık hissi vermektedir. Zira insanlar âdetleri gereği hesaplaşmaktan ve hesap sormaktan bahsettikleri zaman tehdit ve uyarı içerikli ifadeler kullanırlar. Bu dediğimiz manayı tekit eden delillerden biri de şu hadistir: *"Allah'ın yüz tane rahmeti vardır. Bunlardan sadece bir tanesini cinler, insanlar, hayvanlar ve haşerat arasında taksim etmiştir. İşte bu rahmetle onlar birbirlerine şefkat gösterirler, onunla birbirlerine acırlar, o rahmetle vahşi hayvanlar yavrularına şefkat gösterirler. Allah doksan dokuz rahmetini ise ertelemiştir. Bunlarla kıyamet gününde kullarına merhamet edecektir."*[45]

"(Rabbimiz!) Ancak Sana ibadet eder ve ancak Senden yardım dileriz." ayetine dikkat edilirse ibadet/kulluk, yardım istemekten önce zikredilmiştir. Bu da dini yaşama, ibadet etme ve kulun, Rabbine karşı edebine dair güzel bir örnektir. Sâlih bir kul önce itaat ve ibadetini ifa eder, sonra da Allah'tan, ihtiyaçlarını talep eder. Burada duanın, ibadetten sonra yapıldığı takdirde kabul edileceğine dair bir işaret de vardır.

"Bizi doğru yola ilet." Bir müminin Allah'tan ilk talebi hidayettir. Hatta sağlık, mal ve ev gibi başka bir şeye muhtaç dahi olsa isteyeceği ilk şey hidayet olmalıdır. İşte bu güzel bir anlayış ve güzel bir kulluktur. Bunda kulun, kendi gücü ve kuvvetini bir kenara bırakıp Allah'ın gücü ve kuvvetine sığınma da vardır. Zira kulun yanında onu ilahî lütuflara hazırlayacak olan imanî ve manevî istidadı yoksa hidayet, kulun idrakiyle ve mücerret aklıyla ulaşılacak ve elde edilecek bir şey değildir.

---

itibariyle emir, dua, talep cümlesi olan örnekler de vardır. Örneğin "katelehumullah!" (Münafikûn 63/4) ifadesi, "Allah onların canını aldı" değil, "Allah onların canını alsın!" manasına gelmektedir. (Mütercim).

45 Müslim 4/2108, Ebû Hureyre'den rivayet edilmiştir.

"Bizi, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna (ilet)." buyruğunda da bilhassa geçmişteki müminler olmak üzere tüm müminlere karşı bir hüsn-i edep yer almaktadır. Yani sen, Allah'tan, seni onlarla birlikte kılmasını ve onlara verilen lütfun sana da verilmesini istiyorsun. İşte bu, Kur'ân'ın latif bir terbiyesi olup kulu, gurur ve başkalarına karşı üstünlük taslama gibi kalıntılardan uzak tutmaktadır. Bu ifadede bir işaret daha vardır. Ayette nimetin ve nimetin hangi çeşit olduğunun zikredilmemiş olması, yerine sadece *"kendilerine nimet verdiklerinin yoluna"* denilmesi şuna işaret etmektedir: Gerçek nimet, hidayettir. Öyle ki dünyadaki fakirlik, mal ve mülkten mahrum olmakla birlikte hidayet varsa, bunların akıbeti hayır ve nimet olacaktır. Nitekim sahih bir hadiste şöyle geçmektedir: *"Müminin her durumuna şaşılır. Onun her işi hayır getirir. Bu durum sadece mümin için geçerlidir. Ona bir nimet erişse, buna şükreder de bu onun için hayır olur. Ona bir sıkıntı değse, sabreder de bu onun için hayır getirir."*[46]

Gazaba uğramış olanlara ve sapmışlara gelince, onlar hiçbir hakiki nimete sahip değillerdir, isterse dünyanın tüm imkân ve lezzetlerine sahip olsunlar... Zira önemli olan sonuçtur. *"Sonra sizler kesinlikle her nimetten sorguya çekileceksiniz."*[47]

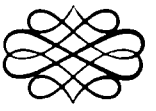

46 Müslim 4/2295. Suheyb er-Rûmî'den rivayet edilmiştir.

47 Tekâsür 102/8.

سُورَةُ البَقَرَةِ

2- BAKARA SÛRESİ

2. MECLİS: İSLAM TOPLUMUNUN İNŞASI VE DİĞER TOPLUMLARDAN AYRIŞMASI
3. MECLİS: İNSANIN YERYÜZÜNE HALİFE OLMASI
4. MECLİS: İSRAİLOĞULLARINA VERİLEN İLAHÎ SÖZ
5. MECLİS: İSRAİLOĞULLARI TECRÜBE VADİSİNDE
6. MECLİS: MUHAKEMEYE ÇEKME VE TARTIŞMA
7. MECLİS: VAHYİN TECRÜBESİYLE DERSLER VE İBRETLER
8. MECLİS: YENİ BİR ÜMMET KİMLİĞİNİN EN BELİRGİN ÖZELLİKLERİ
9. MECLİS: KİMLİK FARKLILIĞI
10. MECLİS: HAK YOLDAN SAPMANIN NEDENLERİ
11. MECLİS: TOPLUMUN İNŞASI
12. MECLİS: ORUCUN MESAJI
13. MECLİS: CİHADIN MESAJI
14. MECLİS: HACCIN MESAJI
15. MECLİS: NİFAK CEPHESİ
16. MECLİS: SANA SORUYORLAR
17. MECLİS: BOŞANMA FIKHI
18. MECLİS: ASKERÎ EĞİTİM
19. MECLİS: İMANÎ MESELELER HAKKINDA TARTIŞMALAR
20. MECLİS: İNFAK FIKHI
21. MECLİS: MALÎ İLİŞKİLER FIKHI
22. MECLİS: KAPANIŞ TAVSİYELERİ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ ذٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ ۛ فِيهِ ۛ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ ﴿٢﴾ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ
وَيُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣﴾ وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ
وَمَآ اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ ۚ وَبِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٤﴾ اُولٰٓئِكَ عَلٰى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ
وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥﴾ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَآءٌ عَلَيْهِمْ ءَاَنْذَرْتَهُمْ اَمْ لَمْ
تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾ خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ وَعَلٰى سَمْعِهِمْ ۖ وَعَلٰٓى اَبْصَارِهِمْ
غِشَاوَةٌ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٧﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالْيَوْمِ
الْاٰخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٨﴾ يُخَادِعُونَ اللّٰهَ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا ۚ وَمَا يَخْدَعُونَ اِلَّآ
اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٩﴾ فِى قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ ۙ فَزَادَهُمُ اللّٰهُ مَرَضًا ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ
اَلِيمٌ ۢ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴿١٠﴾ وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِى الْاَرْضِ ۙ قَالُٓوا اِنَّمَا
نَحْنُ مُصْلِحُونَ ﴿١١﴾ اَلَآ اِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَلٰكِنْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٢﴾ وَاِذَا قِيلَ
لَهُمْ اٰمِنُوا كَمَآ اٰمَنَ النَّاسُ قَالُٓوا اَنُؤْمِنُ كَمَآ اٰمَنَ السُّفَهَآءُ ۗ اَلَآ اِنَّهُمْ هُمُ
السُّفَهَآءُ وَلٰكِنْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾ وَاِذَا لَقُوا الَّذِينَ اٰمَنُوا قَالُٓوا اٰمَنَّا ۚ وَاِذَا خَلَوْا
اِلٰى شَيَاطِينِهِمْ ۙ قَالُٓوا اِنَّا مَعَكُمْ ۙ اِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِءُونَ ﴿١٤﴾ اَللّٰهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ
وَيَمُدُّهُمْ فِى طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٥﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدٰى ۖ
فَمَا رَبِحَتْ تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿١٦﴾ مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِى اسْتَوْقَدَ نَارًا ۚ
فَلَمَّآ اَضَآءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللّٰهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِى ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ
﴿١٧﴾ صُمٌّ بُكْمٌ عُمْىٌ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ۙ ﴿١٨﴾ اَوْ كَصَيِّبٍ مِنَ السَّمَآءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ
وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ ۚ يَجْعَلُونَ اَصَابِعَهُمْ فِٓى اٰذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ ۗ وَاللّٰهُ
مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿١٩﴾ يَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطَفُ اَبْصَارَهُمْ ۖ كُلَّمَآ اَضَآءَ لَهُمْ مَشَوْا
فِيهِ ۙ وَاِذَآ اَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا ۚ وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَاَبْصَارِهِمْ ۗ اِنَّ اللّٰهَ

عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٠﴾ يَآ اَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِى خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ
مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٢١﴾ اَلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَآءَ بِنَآءً
وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَاَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلّٰهِ
اَنْدَادًا وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٢﴾ وَاِنْ كُنْتُمْ فِى رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا فَأْتُوا
بِسُورَةٍ مِنْ مِثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَآءَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٣﴾ فَاِنْ
لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِى وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ اُعِدَّتْ
لِلْكَافِرِينَ ﴿٢٤﴾ وَبَشِّرِ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِى
مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هٰذَا الَّذِى رُزِقْنَا
مِنْ قَبْلُ وَاُتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا وَلَهُمْ فِيهَآ اَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٥﴾
اِنَّ اللّٰهَ لَا يَسْتَحْيِٓ اَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا فَاَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا
فَيَعْلَمُونَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَاَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَاذَآ اَرَادَ اللّٰهُ بِهٰذَا
مَثَلًا يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِى بِهِ كَثِيرًا وَمَا يُضِلُّ بِهِٓ اِلَّا الْفَاسِقِينَ ﴿٢٦﴾
اَلَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَآ اَمَرَ اللّٰهُ بِهِٓ اَنْ يُوصَلَ
وَيُفْسِدُونَ فِى الْاَرْضِ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٢٧﴾ كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللّٰهِ وَكُنْتُمْ
اَمْوَاتًا فَاَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٨﴾ هُوَ الَّذِى
خَلَقَ لَكُمْ مَا فِى الْاَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوٰٓى اِلَى السَّمَآءِ فَسَوّٰيهُنَّ سَبْعَ
سَمٰوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٩﴾

1. Elif. Lâm. Mîm.

2. O kitap (Kur'an); onda asla şüphe yoktur. O, muttakîler (sakınanlar ve arınmak isteyenler) için bir yol göstericidir.

3. Onlar gayba inanırlar, namaz kılarlar, kendilerine verdiğimiz mallardan Allah yolunda harcarlar.

4. Yine onlar, sana indirilene ve senden önce indirilene iman ederler; ahiret gününe de kesinkes inanırlar.

5. İşte onlar, Rablerinden gelen bir hidayet üzeredirler ve kurtuluşa erenler de ancak onlardır.

6. Gerçek şu ki kâfir olanları (azap ile) korkutsan da korkutmasan da onlar için birdir; iman etmezler.

7. Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Onların gözlerine de bir çeşit perde gerilmiştir ve onlar için (dünyada ve ahirette) büyük bir azap vardır.

8. İnsanlardan bazıları da vardır ki inanmadıkları halde "Allah'a ve ahiret gününe inandık" derler.

9. Onlar (kendi akıllarınca) güya Allah'ı ve müminleri aldatırlar. Hâlbuki onlar ancak kendilerini aldatırlar ve bunun farkında değillerdir.

10. Onların kalplerinde bir hastalık vardır. Allah da onların hastalığını çoğaltmıştır. Söylemekte oldukları yalanlar sebebiyle de onlar için elîm bir azap vardır.

11. Onlara, "Yeryüzünde fesat çıkarmayın" denildiği zaman, "Biz ancak ıslah edicileriz" derler.

12. Şunu bilin ki onlar bozguncuların ta kendileridir, lâkin anlamazlar.

13. Onlara, "İnsanların iman ettiği gibi siz de iman edin" denildiği vakit "Biz hiç, sefihlerin (akılsız ve ahmak kişilerin) iman ettikleri gibi iman eder miyiz!" derler. Biliniz ki sefihler ancak kendileridir, fakat bunu bilmezler (veya bilmezlikten gelirler).

14. (Bu münafıklar) müminlerle karşılaştıkları vakit "(Biz de) iman ettik" derler. (Kendilerini saptıran) şeytanları ile başbaşa kaldıklarında ise "Biz sizinle beraberiz, biz onlarla (müminlerle) sadece alay ediyoruz" derler.

15. Gerçekte, Allah onlarla istihza (alay) eder de azgınlıklarında onlara fırsat verir, bu yüzden onlar bir müddet başıboş dolaşırlar.

16. İşte onlar, hidayete karşılık dalâleti satın alanlardır. Ancak onların bu ticareti kazançlı olmamış ve kendileri de doğru yola girememişlerdir.

17. Onların (münafıkların) durumu, (karanlık gecede) bir ateş yakan kimse misalidir. O ateş yanıp da etrafını aydınlattığı anda Allah, hemen onların aydınlığını giderir ve onları karanlıklar içinde bırakır; (artık hiçbir şeyi) görmezler.

18. Onlar sağırlar, dilsizler ve körlerdir. Bu sebeple onlar geri dönemezler.

19. Yahut (onların durumu), gökten sağanak halinde boşanan, içinde yoğun karanlıklar, gürültü ve şimşek bulunan yağmur(a tutulmuş kimselerin durumu) gibidir. O münafıklar yıldırımlardan gelecek ölüm korkusuyla parmaklarını kulaklarına tıkarlar. Hâlbuki Allah, kâfirleri çepeçevre kuşatmıştır.

20. (O esnada) şimşek sanki gözlerini çıkaracakmış gibi çakar, onlar için etrafı aydınlatınca orada birazcık yürürler, karanlık üzerlerine çökünce de oldukları yerde kalırlar. Allah dileseydi elbette onların kulaklarını sağır, gözlerini kör ederdi. Allah şüphesiz her şeye kadirdir.

21. Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize kulluk ediniz. Umulur ki böylece korunmuş (Allah'ın azabından kendinizi kurtarmış) olursunuz.

22. O Rab ki yeri sizin için bir döşek, göğü de (kubbemsi) bir tavan yaptı. Gökten su indirerek onunla, size besin olsun diye (yerden) çeşitli ürünler çıkardı. Artık bunu bile bile Allah'a şirk koşmayın.

23. Eğer kulumuza indirdiklerimizden herhangi bir şüpheye düşüyorsanız, haydi onun benzeri bir sûre getirin, eğer iddianızda doğru iseniz Allah'tan gayri şahitlerinizi (yardımcılarınızı) da çağırın.

24. Bunu yapamazsanız -ki elbette yapamayacaksınız- yakıtı, insan ve taş olan cehennem ateşinden sakının. Çünkü o ateş kâfirler için hazırlanmıştır.

25. İman edip iyi davranışlarda bulunanlara, içinden ırmaklar akan cennetler olduğunu müjdele! O cennetlerdeki bir meyveden kendilerine rızık olarak yedirildikçe "Bundan önce dünyada bize verilenlerdendir bu" derler. Bu rızıklar onlara (bazı yönlerden dünyadakine) benzer olarak verilmiştir. Onlar için cennette tertemiz eşler de vardır. Ve onlar orada ebedî kalıcılardır.

26. Şüphesiz Allah (hakkı açıklamak için) sivrisineği ve onun da ötesinde bir varlığı misal getirmekten çekinmez. İman etmişlere gelince, onlar böyle misallerin Rablerinden gelen hak ve gerçek olduğunu bilirler. Kâfir olanlara gelince, "Allah böyle misal vermekle ne murat eder?" derler. Allah onunla birçok kimseyi saptırır, birçoklarını da doğru yola yöneltir.

Verdiği misallerle Allah ancak fâsıkları saptırır (çünkü bunlar birer imtihandır).

27. Onlar öyle (fâsıklar) ki Allah'a kesin söz verdikten sonra sözlerinden dönerler. Allah'ın, ziyaret edilip hal ve hatırının sorulmasını istediği kimseleri ziyaretten vazgeçerler ve yeryüzünde fitne ve fesat çıkarırlar. İşte onlar gerçekten zarara uğrayanlardır.

28. Siz cansız iken size can veren Allah'ı nasıl inkâr edersiniz? Sonra sizi öldürecek, tekrar sizi diriltecek ve sonunda O'na döndürüleceksiniz.

29. O, yerde ne varsa hepsini sizin için yarattı. Sonra (kendine has bir şekilde) semaya yöneldi, onu yedi gök olarak yaratıp düzenledi (tanzim etti). O, her şeyi hakkıyla bilendir.

İSLAM TOPLUMUNUN İNŞASI VE DİĞER TOPLUMLARDAN AYRIŞMASI

Fatiha Sûresi nasıl ki Müslüman toplumun kimliğini, değerlerini ve en önemli ilkelerini belirlemek için gelmiştir, aynı şekilde Bakara Sûresi de bu değerleri ve ilkeleri açıklamak ve bu toplumun sağlam ve birbirini destekleyen binasını inşa etmeye başlamak için gelmiştir. Bu sûrenin baş tarafı iman etmenin hangi anlamlara geldiğini, müminlerin ne gibi yetkinliklere sahip olduğunu, bariz vasıflarının neler olduğunu ayrıntılı bir şekilde ortaya koymakta, bunu da çevrelerinde bulunan, içli dışlı oldukları diğer toplumlarla karşılaştırarak yapmaktadır. Burada değinilen hususlar şunlardır:

Birincisi: Toplumun Farklı Sınıflara Taksim Edilmesi

Fatiha Sûresi'nde bazı topluluklara *"âlemler," "hidayete erenler," "gazaba uğrayanlar"* ve *"dalâlette olanlar"* şeklinde işaret edilmiştir. *"Âlemler,"* sırat-ı müstakim açısından herhangi bir tasnife tutulmamış olan tüm mahlûkat demektir. *"Hidayete erenler,"* sırat-ı müstakim üzerinde olanlar demektir. *"Gazaba uğrayanlar,"* bu yoldan yüz çeviren, inat ve kibirden dolayı bu yoldan sapmış olan kimseler demektir. *"Dalâlette olanlar"* ise cehaletten, atalarını ve büyüklerini körü körüne taklitten dolayı yolunu kaybedenler demektir.

Bakara Sûresi'nin girişinde bu tasnif başka bir şekilde gelmiştir. Bu kısmı inceleyenler genelde üçlü bir tasnife gitmişlerdir: *"Müminler, kâfirler ve münafıklar."* Ben ise burada da dörtlü bir tasnif görmekteyim. Allah Teâlâ burada müminlerden, kâfirlerden ve münafıklardan bahsetmiş, sonra da Fatiha Sûresi'nin başladığı yere, yani tüm insanlığa dönmüştür. Fatiha'da *"Rabbu'l-âlemin"* denilmekte, bu sûrede ise *"Ey insanlar"* denilmektedir.

Adalete ve vakıaya en yakın tasnif, dörtlü tasniftir. Zira insanlar arasında kendilerine İslam daveti ulaşmamış ya da eksik, çarpıtılmış ve yetersiz şekilde ulaşmış kimseler vardır. Bunları kâfirler topluluğundan saymak mümkün değildir. Bilhassa altıncı ve yedinci ayetlerde tanımı yapılan kâfirlerden olmadıkları aşikârdır.

Kur'ân, *"Ey kâfirler!"*[48] veya *"Ey kâfir olanlar!"*[49] diye hitapta bulunduğu zaman bununla Kur'ân'ı dinlemiş ve anlamış olanları kasteder. Onlara deliller tam olarak sunulmuş ancak onlar buna rağmen reddetmiş ve hakka karşı düşmanca cephe açmışlardır.

Bunun dışında kalan insanlara ise Kur'ân, *"Ey insanlar!"*, *"Ey insan!"* diye hitapta bulunur. Kur'ân bunlara, müminlerle ortak yönleri olan insanlık vasfıyla hitapta bulunur. Bunun bir benzeri de peygamberlerin "Ey kavmim!" diye hitapta bulunmasıdır.

Yaptığımız bu tasnif göreceli ve sadece edebî bir taksimat değildir. Bilakis şer'î hükümler bu taksim üzerine bina edilmektedir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Allah, sizinle din uğrunda savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlara iyilik yapmanızı ve onlara âdil davranmanızı yasaklamaz. Çünkü Allah adaletli olanları sever. Allah, yalnız sizinle din uğrunda savaşanları, sizi yurtlarınızdan çıkaranları ve çıkarılmanız için onlara yardım edenleri dost edinmenizi yasaklar. Kim onlarla dost olursa işte zalimler onlardır."*[50]

Ancak üçlü taksimde insanları müminler, kâfirler ve münafıklar diye ayırmak, Kur'ân-ı Kerim'in belli durumlara göre esas aldığı bir tasniftir. Zaten aklî taksimat bundan başka ihtimale yer vermiyor. Kişi ya

48 Kâfirûn 109/1.

49 Tahrîm 66/7.

50 Mümtehine 60/8-9.

mümindir ya kâfirdir ya da iman sahibi olduğunu gösterip küfrünü gizleyendir. Peki, Kur'ân bu taksimatı neden burada, Fatiha Sûresi'nden daha farklı bir şekilde ele almıştır?

Allah daha iyi bilir ama şu ihtimal mümkündür: Fatiha Sûresi ana etkenlere ve temel sebeplere binaen böyle bir tasnife gitmiştir: Hidayet müminler içindir, cehalet dalâlette olanlar içindir, inat ise gazaba uğrayanlar içindir.

Bakara Sûresi meseleye bütüncül açıdan bakmıştır. İman, küfür ve nifak. Bu fark iki sûrenin hususiyetine de uygun düşmektedir. Fatiha Sûresi Mekkî olup ahkâmı beyan etmek için değil hakikatleri dile getirmek için gelmiştir. Ama Medenî olan Bakara Sûresi öyle değildir. Zira münafıkların durumu Allah katında kâfirlerin durumundan farklı olmayacaksa da günlük muamelelerde ve buna dair fıkhî hükümlerde kâfirler ve münafıklar arasında ayrımın olması bir zarurettir. İşte Bakara Sûresi de tam olarak bu tasnifle başlamıştır.

Son olarak; münafıklar sadece Medine döneminde ortaya çıkan bir gruptur. Hâlbuki Fatiha Sûresi Mekke'de nazil olmuştur, bu nedenle de Kur'ân, Fatiha'da küfre düşmenin sebeplerini açıklamakla yetinmiştir. Bu sebepler de kıyamet gününe kadar gelecek olan tüm kâfirleri kapsamaktadır.

Burada şuna işaret etmek de uygun olur: Buradaki tasnif insanların iman hakikati karşısındaki küllî durumlarına göre yapılmıştır. Ancak Kur'ân'ın insan topluluklarını tasnif ettiği başka birçok ölçütü daha vardır. Mesela Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?"*[51] *"Onlardan (insanlardan) kimi kendine zulmeder, kimi ortadadır, kimi de Allah'ın izniyle hayırlarda öne geçmek için yarışır."*[52] Bunlardan başka "Muhacir ve Ensâr," "bedeviler ve anlaşmalı toplumlar," "savaş halinde olunanlar ve barış halinde olunanlar" gibi tasnifler de mevcuttur.

---

51 Zümer 39/9.

52 Fâtır 35/32.

İkincisi: Hidayet Öğretilerini Açıklama

Kur'ân, Fatiha Sûresi'nde *"Bize doğru yolu göster"* demekle yetinirken burada ise hidayetin yollarını göstermeye ve öğretilerini açıklamaya başlamıştır. Şöyle ki:

Takva:

Takva; müspet anlamda bir endişe ve kaygı duymak, hata ve günaha düşmekten korkmaktır. Hakkın ve batılın farkında olmak ve batıl yollardan korunmak için aklı iyi kullanmaya sevk eden ilk dürtüdür. Bu, kişisel bir niteliktir ve sahibini hep hayra götürür. Bu nedenle Kur'ân bu özelliği başa almıştır.

Gayba İman:

Kişisel takvanın ilk meyvesi budur. Bunu takip eden diğer faydalar ise araştırmada doğruluk ve işin ciddiyetinin farkında olma bilincidir. İnsanı çevreleyen fizikî âlem hakikatin tamamını temsil etmez. Bozulmamış saf fıtrat ve iyi bir düşünceyle elde edilen bilgiler, kişiyi gayba iman etmeye götürür. "Gayb" dediğimiz şey, yaratılan şeylerin hem kaynağıdır hem de sonunda yanına gidecekleri yerdir.

Kâinatta yaratılmış küçük veya büyük her ne varsa; kadın-erkek, görülen-gören, işitilen işiten, insan, hayvan, bitki, hava, ışık ve enerji gibi ne varsa hepsinin bir maksat için ve hikmetle yaratıldığı görülmektedir. Hatta şöyle denilmiştir: İnsanın bir şeye ihtiyaç duyuyor olması, o şeyin var olduğunun delilidir. Buna diğer varlıkların ihtiyaçları da dâhildir. Peki, bu ihtiyaçları kim karşılayacak? Ya da tüm bu varlıklar arasındaki düzeni kim sağlayacak? Bunun tafsilatlı cevabını Kur'ân'ın birçok sûresinde göreceğiz.

Namaz:

Namaz, gayba iman etmenin, arzu edildiği üzere pratiğe dönük bir iman olduğunun ilk delilidir. Gayba iman, sadece aklî delillerle ortaya çıkan mücerret bir felsefeden ibaret değildir. Allah üzerimize nasıl ki nice nimetlerini indiriyorsa, bizden de aynı şekilde O'na şükrün, duanın ve güzel övgülerin yükselmesi gerekir elbette. İlk boyutta namazın hakikati budur.

Zekât:

İnsanî boyuttan bakıldığında imanın ilk faydası da zekâttır. İnsanın, fakir ve miskinlerin ihtiyaçlarını karşılamada insan olan kardeşiyle olan ilişkisi, gayba iman etme ilkesinin insanı içinde yaşadığı toplumdan soyutlamak için konmadığının alâmetidir. Gayba iman edenlerin hayatında almak, vermek, rızık temin etmek ve infak etmek en güzel şekliyle devam edecektir: *"Onlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan infak ederler."*

Risalet Birliği:

Bu da imanın tarihî boyutudur. *"Yine onlar, sana indirilene ve senden önce indirilene iman ederler."* Sonra gelen, önce geleni inkâr etmiyor. Günümüz, dünden kopmuyor. Tüm peygamberler ayrı zamanlarda ve farklı yerlerde gelmiş olsalar da tek bir risalet görevi üstlendiler ve tek bir kaynaktan beslendiler.

Buradaki bir incelik de şudur: Geçmiş peygamberlerden olan Hz. Âdem, Hz. Nuh, Hz. Mûsâ, Hz. İsa (a.s.) gibi isimler, Kur'ân'da Hz. Muhammed'in (s.a.s.) isminden daha fazla zikredilmiştir! Ona ve diğer tüm peygamberlere salat ve selam olsun!

Ahiret Gününe İman:

Bu da geleceğe dair uzun vadeli ve esas gaye boyutudur. İnsan hayatı yeryüzünde belirlenen süreden çok daha uzundur. Hatta insanın yeryüzündeki hayatı, öbür dünyada yaşayacağı ebedî hayatın nasıl olacağını belirleyen sınav aşamasıdır.

Kurtuluş:

Kurtuluş, yukarıdaki altı sıfata sıkıca sarılan ve bunlarda istikamet sağlayan kişinin elde edeceği kesin sonuçtur. Bu, dünyada huzur ve ahirette saadettir.

Üçüncüsü: İnkâr Sebeplerini Açıklama

İnkâr/küfür, insanın, aklın zaruri olarak kabul edeceği ve fıtratın gerekli gördüğü şeyleri reddetmek için kendi akıl ve fıtratının üzerine koyduğu bir örtüdür. O, Allah'ın varlığının ayetlerini/alâmetlerini, peygamberlerin mucizelerini, vahyin ve risaletin nurunu inkâr eder.

Kibrinden ve inadından dolayı bu grupta yer alanları tanımak zor olmadığından Kur'ân-ı Kerim de onların durumlarını uzun uzadıya anlatmamış, sadece bu açık sapmanın ana sebeplerini zikretmekle yetinmiştir. Bu sebepler şunlardır:

İnat:

"Gerçek şu ki kâfir olanları (azap ile) korkutsan da korkutmasan da onlar için birdir; iman etmezler." Bu tutum bir önyargıdır. Kişi herhangi bir fikir/düşünce olmaksızın önceden bazı şartlanmaya sahip olur girer. Kibir, haset, kin, taassup vb. içten gelen önyargılarla bir hüküm ortaya koyar ki bu hüküm ne diyaloga ne de tartışmaya açıktır. Hatta bunu düşünmeyi ve bunun üzerinde durmayı bile gerekli görmez.

Düşünmeye Son Vermek:

"Allah onların kalplerini mühürlemiştir." Bu da kibrin ve üstünlük taslamanın bir sonucudur. Burada kalpleri mühürleme eyleminin Allah'a isnat edilmesinin sebebi, bunun da Allah'ın mutlak iradesi kapsamında olmasındandır. Burada adaletten veya hikmetten sapma yoktur. Allah kimseye zulmetmez. Fakat Allah Teâlâ'nın bu kâinata koyduğu ilahî kanunlar ve sebeplerden dolayı durum bu sonla neticelenmiştir. Kim hidayet arayışında olursa, Allah ona hidayet verir. Kim de kibirlenerek haktan yüz çevirirse, Allah da onu yoldan saptırır. Bu tam olarak şuna benzer: İlaç alan iyileşir, zehir alan zehirlenir!

Dinlemeye Son Vermek:

"Allah onların kulaklarını mühürlemiştir." Bu ayetin manasını te'kid eden bir diğer ayet de şudur: *"İnkâr edenler dediler ki: Bu Kur'ân'ı dinlemeyin, okunurken gürültü yapın. Belki onu bastırırsınız."*[53] Onlar bu nedenle zikir meclislerinden, ilim halkalarından kaçıyorlar ve kulaklarını eğlence araçlarıyla ve boş şeylerle dolduruyorlar.

Gözleri Kullanmamak:

"Onların gözlerinin üzerinde de bir örtü vardır." Buradaki *"örtü"*den maksat elbette ki kibir ve inat karanlığıdır. Göz sadece zahirde olanları

53 Fussilet 41/26.

görür, gizli hakikatleri göremez. Nuru görür ama ondan yüz çevirir. Bu gruba giren insanlar arzularının, enaniyetlerinin ve şahsî çıkarlarının derdine düşmüşlerdir. Kısacası bunlar hakkı, hakikati ve vakıayı görmek istemezler; sadece görmek istedikleri şeyi görürler.

Sâlih zatlardan birine şöyle denilmiştir: "Kureyş halkı Resûlullah'ı görmesine rağmen nasıl oldu da ona iman etmedi?" Sâlih zat şöyle demiştir: "Onlar Resûlullah'ı görmediler, onların gördükleri Ebu Tâlib'in yetimiydi."

Kalp, işitme ve görme üçlüsünü Kur'ân başka yerde de zikretmiştir: *"Çünkü kulak, göz ve kalp; bunların hepsi ondan sorumludur."*[54] İnsanın, hakikate ulaşabilmek için yanında bulunan marifet kanallarının tümünü açık tutmakla sorumlu olduğuna dikkat çekilmiştir. Bu, onun birinci sorumluluğudur.

Dördüncüsü: Münafıkların Özelliklerini Açıklama

"Nefak (النَّفَقُ);" gizli, karanlık ve bilinmeyen yol demektir. "Nifak (النفاق)" kelimesi de buradan türemiştir. Çünkü münafık da küfrünü gizler, iman etmiş gibi davranır. Eğer dilini tutamadığı için küfrünü izhar edecek bir duruma düşerse, hiç çekinmeden mümin olduğuna dair yeminler eder: *"Yeminlerini kalkan yapıp Allah yolundan yan çizdiler. Gerçekten onların yaptıkları ne kötüdür!"*[55]

Bu grupta yer alanlar gizlenmeyi ve renkten renge girmeyi iyi başardıkları için Kur'ân da onların vasıflarını zikretmekte, bu vasıfları açığa çıkarmakta ve onların tanınmak için örnekler vermektedir. Onların özellikleri şunlardır:

1. Küfrü Gizlemek ve İman Etmiş Gibi Davranmak:

Yaptıkları bu davranış nedeniyle bu kimseler aslında gerçek anlamda kâfirdirler. Görünüşte mümin gibi davranmaları, onların Allah katındaki durumlarını değiştirmez. Ancak bu şekilde davranmaları, dünyevî hükümler hususunda onları etkilemektedir. Bu konuya -inşaallah- Münafikûn Sûresi'ne geldiğimizde uzun uzadıya değineceğiz.

---

54 İsrâ 17/36.

55 Münafikûn 63/2.

2. Aldatmak:

Bu, tam da münafıklara yaraşan, âdeta olmazsa olmaz özellikleridir. Hakikati gizleme hususunda aldatma, nifaktan çok da uzak bir davranış değildir. Aldatma, onların, ikiyüzlülüklerine bir de hile ve sahtekârlık çirkefini ilave etmeleri anlamına gelmektedir.

3. Karakter Zayıflığı:

Kur'ân bunu, *"kalplerinde hastalık vardır"* şeklinde ifade etmiştir. Buradaki *"hastalık"*tan anlaşılan haset, kibir veya benzeri bir hastalık değildir. Çünkü bunlar kâfirlerde de vardır. Münafıkları kâfirlerden ayıran şey şudur: Münafıklar zayıf karakterli, korkak ve şüpheci kimselerdir. Onlar süflî iştah ve arzular peşinde soluyup koştururlar. Onlarda, ne batıl ne de hak yolda olsun, direnme, büyüklenme, cesaret, fedakârlık ve mertlik gibi hiçbir güç ve yiğitlik sıfatı bulunmaz.

4. Yalan:

Bu özellik de zayıf karakterli olmanın ayrılmaz yönlerinden biridir. Bu davranış, kâfir de olsa güçlü kimselerin özelliği değildir. Buradaki *"yalan söylemek"*ten maksat, onların iman iddiasında yalancı olmaları olsa da iman gibi bir konuda yalanı hafife almaları, diğer konularda da yalanı hafife alacakları, yani yalan söyleyecekleri anlamına gelmektedir. Bu nedenle, hadis-i şerifte münafıkların alâmetlerinden biri de yalancılık olarak geçmiştir: *"Konuştuğu zaman yalan söyler."*[56]

5. Islah Etme İddiasıyla İfsat Etme:

Münafık, yeryüzünü ifsat eder. Onun müfsit olmaktan başka bir özelliği yoktur. Ancak, ifsat ettiği halde kendini temize çıkarmaya çalışır. Fakat kâfir böyle yapmaz. O, ifsat ettiği zaman bir de kendini aklamaya çalışmaz. Münafığın ifsat ettiği ilk yer evidir. Münafık,

---

56 Muttefekun aleyh. Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan rivayet edilmiştir. Hadisin tam metni şöyledir: *"Dört şey vardır ki bunlar kimde bulunursa o tam bir münafık olur. Bunlardan bir özellik onda bulunursa da onu terk edinceye kadar münafıklıktan bir özellik onda bulunur: Kendisine emanet verildiğinde ona hainlik eder, konuştuğu zaman yalan söyler, söz verdiğinde onu tutmaz, tartıştığı zaman haddi aşar."* Buhârî ve Müslim'in rivayet ettiği bu hadiste az bir lafız farklılığı vardır. Buradaki metin Buhârî hadisidir. Buhârî 1/21, Dâru İbn Kesîr, Tahkik: Mustafa el-Buğa, 3. Baskı, 1407 h. 1987 m. *Sahih-i Müslim* 1/78, Dâru'l-Cîl, Türkiye baskısı, 1334.

çocuklarına doğruluğu, cömertliği ve kişilik sahibi olmayı öğretmez. Bilakis kendi tavrını güzel; çirkin ve karanlık yüzünü aydınlık göstermek için çocuklarına yanlışı şirin gösterir.

Takiyye yapan münafıklardan bu dediğimizi ispat edecek nice hareketler gördük. Bunlar güya dinî veya mezhebî çıkarlarını sağlama adına kendi tabilerini yalana ve aldatmaya teşvik ederler.

6. Müminleri Hor Görme ve Onları Alaya Alma:

Bu özellik de her ne kadar kâfirlerle müşterek bir vasıf olsa bile anlaşılan o ki münafıkların müminleri hor görmesi kâfirlerinkinden farklıdır. Zira kâfirler dine ve din mensuplarına sataşırlar. Fakat münafıklar bir taraftan dini tazim ediyor gözükürken diğer taraftan din mensuplarıyla uğraşırlar. Mesela bazı gruplar bir yandan Resûlullah'ı (s.a.s.) tazim ederken, diğer yandan onun sahabîlerine rahat bir şekilde sövebiliyorlar. Ya da bazıları Kur'ân'a saygı gösterirken, Kur'ân okuyanları ya da müfessirleri karalayabiliyorlar; hadisi övüp hadisçilere dil uzatabiliyorlar; namazı ve zekâtı kabul ediyorlar ama namaz kılanları ya da zekât verenleri incitiyorlar. Bunların amacı, dini dindarlardan tecrit etmek ve dini sadece sloganlardan ve içi boş sözlerden ibaret kılmaktır. Kâğıtlarda ya da duvarlarda yazılan ama kalplerde ve vicdanlarda yer almayan bir din meydana getirmek istiyorlar!

7. Kâfirlere Sevgi Duyup Yakınlık Göstermek:

"Kendi şeytanlarıyla baş başa kalınca derler ki: Biz de sizinle birlikteyiz." Bu ifadenin bir benzeri Haşr Sûresi'nde de geçmektedir. *"Münafıkların, kitap ehlinden inkâr eden dostlarına, 'Eğer siz yurdunuzdan çıkarılırsanız, mutlaka biz de sizinle beraber çıkarız; sizin aleyhinizde kimseye asla uymayız. Eğer savaşa tutuşursanız, mutlaka yardım ederiz' dediklerini görmedin mi? Allah, onların yalancı olduklarına şahitlik eder."*[57] Bu, onların küfrünü ve müminlere düşman olduklarını ispat etmektedir.

---

57 Haşr 59/11.

8. Yanlarında Bulunan Bilgi Kanallarını Kapatmaları:

"Sağırlar, dilsizler, körler." Bu üç özellik kâfirlerde de vardır, fakat bunlardaki sebep farklıdır. Kâfirler inat ve kibirlerinden dolayı bilgi kanallarını kapatırken münafıklar, ulaştıkları hakikatleri saklamak, gizlemek ve tahrif etmek için bilgi kanallarını kapatırlar.

Münafık, hakkı dinlemeye ve düşünmeye çalışır ama amacı, oradan bir kusur bulmak ve orayı gözetlemektir. Bu nedenle oradan bir fayda göremez. Hatta ona gösterilse bile görmez ve duymaz. Üstelik bir de dilsizdir, çünkü hakkı dile getirmez. O, hakkın şimşeklerini duyar ama hakkı duymaya güç yetiremez. Bu nedenle hakkın, kulağından girip kalbine ulaşmaması için kulaklarını parmaklarıyla kapatır. İşte bu, onların sağırlığıdır.

9. Tereddüt:

"Onlar için etrafı aydınlatınca orada birazcık yürürler. Üzerlerine karanlık çökünce de oldukları yerde kalırlar." Burada tereddüt etmekten maksat, iman ile küfür arasında gidip gelme de müminler ile kâfirler arasındaki bir tereddüt de değildir. Kur'ân, onların kesinlikle mümin olmadıklarını ve kâfir olduklarını söylemektedir.

Buradaki tereddütten maksat, kazanç elde etmek veya ganimet kazanmak için ona buna yalakalık yapmalarıdır. Ne dinî bir ilkeleri vardır ne de ahlakî kişilikleri vardır. Onlar bunu siyaset ve kurnazlık olarak görmektedirler.

Beşincisi: Bu Üç Sınıf Dışındakileri Hakka Davet Etme ve Onlara Deliller Sunma

Bu sınıfta yer alanlar yukarıda geçen (müminler, kâfirler ve münafıklar) sınıflardan birinde yer almayanlar; kendilerine henüz davet ulaşmamış ve delil sunulmamış olanlardır. Bunlar henüz İslam'a karşı açık bir tavır sergilememişlerdir. Bu nedenle de Kur'ân bunlara *"Ey insanlar!"* diye hitap etmektedir.

Sûrenin bu bölümündeki diğer ayetlerde, onlar davet edilmekte ve onlarla tartışılmaktadır. Bunu şöyle özetleyebiliriz:

1. Ortak Payda Bir İsimle Hitap:

Bu kısımda *"Ey insanlar, ey insan, ey kavmim!"* gibi hitaplar geçmektedir. *"Ey kâfirler!"* diye yapılan hitap ise kendilerine davet ulaşan ancak bunu reddeden ve bu davete karşı açık bir düşmanlık sergileyen kimseler içindir.

2. Yaratılış ve Köken Birliğine Vurgu Yapma:

"Sizi ve sizden öncekileri yarattı." Yaratılışın aslı konusunda kimsenin kimseden üstünlüğü ve farklılığı yoktur.

3. Allah'ın Tüm İnsanlara Yönelik Nimetlerine Vurgu Yapma:

"O Rab ki yeri sizin için bir döşek, göğü de bir tavan yaptı. Gökten su indirerek onunla, size besin olsun diye (yerden) çeşitli ürünler çıkardı." "O ki yerdeki her şeyi sizin için yarattı."

4. Apaçık ve Anlaşılır Deliller Sunma:

"Eğer kulumuza indirdiklerimizden herhangi bir şüpheye düşüyorsanız, haydi onun benzeri bir sûre getirin. Eğer iddianızda doğru iseniz Allah'tan başka şahitlerinizi (yardımcılarınızı) da çağırın." İlimde utanma olmadığı gibi doğru düşünceye ulaşmak için uygun yöntemleri ve vasıtaları kullanmada da çekingenlik olmaz. *"Şüphesiz Allah (hakkı açıklamak için) sivrisineği ve onun da ötesinde bir varlığı misal getirmekten çekinmez."*

5. Küfrün ve Hakka Karşı İnat Etmenin Akıbetinden Uyarma:

"Ateşten sakının!" Burada ayrıca insanlar, hakkı tanıyıp bildikten sonra ondan caymaktan da sakındırılmaktadır. *"Onlar öyle (fâsıklar) ki kesin söz verdikten sonra sözlerinden dönerler. Allah'ın, ziyaret edilip hal ve hatırının sorulmasını istediği kimseleri ziyaretten vazgeçerler ve yeryüzünde fitne ve fesat çıkarırlar. İşte onlar gerçekten zarara uğrayanlardır."*

6. Hak Yolu Seçen ve Ona Sımsıkı Sarılanların Müjdelenmesi:

"İman edip iyi davranışlarda bulunanlara, içinden ırmaklar akan cennetler olduğunu müjdele!"

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Elif. Lâm. Mîm." Müfessirler genellikle bu ayetlere (Hurûf-u Mukattaa) geldiklerinde şöyle derler: "Buradaki maksadı en iyi bilen Allah'tır." Müfessirler bu ayetleri, manasını Allah'tan başka kimsenin bilemediği "Müteşabih" kategorisindeki ayetlerden sayarlar.

Müfessirlerin verdiği bu mana, beraberinde cevaplanması zor bazı işkâller de getirmektedir. Özetle, Arapların bu harfleri kabul etmiş olmaları, bu harfler konusunda sükût etmiş olmaları ve bu konuda ne bir kâfirden ne bir münafıktan, hatta ne bir sahabîden veya A'râbî'den[58] itiraz gelmemiş olması bir işkâldir. Hadi diyelim ki sahabîler bu harflerin manalarını teeddüp ettikleri için sormadılar. Peki, bedeviler bu harflerin manalarını anlamadıkları halde neden sessiz kalmış olabilirler? Ayrıca müşriklerin sessiz kalmalarının nedeni neydi? Hâlbuki Kur'ân, belagatiyle ve beyanıyla onları aciz bırakıyordu!

Allah daha iyi bilir ama tercih edilen görüşe göre, ister iman edenlerden ister etmeyenlerden olsun Araplar bu harflerden bazı şeyler anlıyorlardı. Ancak kelimelerin anlam kaybına uğraması veya daralması nedeniyle bizler bu harflerin manalarını bilemiyoruz.

Yıllar önce bedevi Arapların yaşadığı bir yeri ziyaret etmiştim. Halen kıl ve yünden yapılan evlerde yaşıyorlardı. Yanımda malî bir konuda tartışıyorlardı. Tartışma hararetlenince içlerinden biri kalktı ve hasmının önünde diz çöktü. Konuşmasını yavaşça kelime kelime ve harf harf söylemeye başladı. Diyordu ki: "Elif, be, te... Anladın mı?" O zaman anladım ki hasmına şöyle demek istiyordu: Sana yeteri kadar anlattım. Niye anlamıyorsun?

O mecliste şahsın bu şekilde konuşmasından bu manayı kastettiği açık ve netti. Onu ben de oradakiler de hiç zorlanmadan anladık. O dönemlerde ben de Hurûf-u Mukattaa hakkında araştırma yapıyordum. Bu olayla karşılaşınca Allah Teâlâ'nın beni bu dersi almam için buraya yönlendirdiğini anladım.

---

58 "Bedevi" anlamında olup toplu yerleşim alanları dışında kırsalda, dağlarda veya vadilerde göçebe halde yaşayan, yerleşik hayata geçmemiş kimseler için kullanılan bir tabirdir. (Mütercim).

Bu dediğimin Kur'ân'dan delili ise şudur: Kur'ân birçok yerde bu harflerden sonra "açıklama" kelimesini zikretmiştir. *"Hâ. Mîm. (Kur'ân,) Rahmân ve Rahîm olan Allah katından indirilmiştir. (Bu,) bilen bir kavim için, ayetleri Arapça okunarak açıklanmış bir kitaptır."*[59] *"Elif. Lâm. Râ. (Bu sana indirilen,) hikmet sahibi (ve) her şeyden haberdar olan (Allah) tarafından ayetleri sağlamlaştırılmış, sonra da açıklanmış bir kitaptır."*[60]

Bu harflerden sonra Kur'ân'ın, beyan (açıklama) vb. bir sıfatla gelmesine dair daha birçok örnek mevcuttur. Arapçada bunun bir delili de vardır. Kendisinden sonraki cümleye dikkat çekmekten başka bir manası olmayan birçok kelime vardır. "Elâ" ve "hâ" (ألا-ها) gibi. Örneğin: "Dikkat edin! Allah'ın dışındaki her şey batıldır! (ألا كل شيئ ما خلا الله باطل)." "Bakın, ben buradayım! (ها أنا ذا)." Hatta "hâ" harfi kendisinden sonra gelen başka bir harfe bitişir de tek bir kelime gibi olur (هذا/هذان/هاتان/هؤلاء). Bu kelimelerin başındaki "hâ" harfi zaittir, kelimenin bir parçası değildir. Zira bu harfi okumasan bile manada bir değişiklik olmaz.

Hurûf-u Mukattaa için zikrettiğimiz ve eski ve yeni bazı müfessirlerin de kabul ettiği bu genel mana Kur'ân'ın hitabının anlaşılması ve Kur'ân'ı tüm âlemlere açık bir risalet olarak takdim etmek için en uygun olanıdır. Kur'ân, batınî bazı kitaplar gibi gizli tılsımlar kitabı değildir.

Bu manada ittifak ettikten sonra başlarında bulundukları sûrelere, konularına ve şekillerine uygun olarak bu harfler arasındaki ince farklara değinmekte de bir beis yoktur. Allahu a'lem.

"Bu kitap." buyruğunda işaret zamiri olarak kullanılan *"zalike"* (ذلك) kelimesi uzakta olana işaret etmek için kullanılmaktadır. Buradaki uzaklıktan maksat ise Kur'ân'ın azameti ve yüksek konumudur. Öte yandan okuma, dinleme, anlama ve tedebbür açısından insanlara yakın bir kitaptır. Eğer bu mana kast edilmemiş olsaydı o takdirde yakın için kullanılan işaret zamiri olan *"hâzâ"* (هذا) kelimesi kullanılırdı.

---

59 Fussilet 41/1-3.

60 Hûd 11/1.

"Gayba iman ederler." İman, sadece bir şeyin varlığını tasdik etmek değildir; onun hem varlığını hem diğerlerinden farklı olduğunu tasdik etmektir. Suyun ve zehrin varlığını tasdik edip de ikisi arasındaki farkı bilememek bir fayda sağlamaz. Bu nedenle -mesela- sadece mahlûkatın ortaya çıkışını anlamak için Yaratıcı'nın var olduğuna inanan kişi mümin sayılmaz. Ya da ebedî kalma arzusundan dolayı ahiret hayatına iman etmek de kişiyi mümin yapmaz. Tabiî ki şu da var ki bu tür aklî ve hissî düşüncenin vardığı sonuç, arzu edilen imanın gerçekleşmesine vesile olabilir. Başkalarını buna teşvik etmek ve bunun üzerine diğer iman esaslarını inşa etmek gerekir. Gayb, insanın maddî ve dünyevî imkânlarla ona ulaşmasının mümkün olmadığı bir âlemdir. Ama bir engelden ya da uzaklıktan dolayı insana gayb olan şeyler ise mutlak değil, göreceli gaybdır. O da aslında gözle görülen âlemin (âlemu'ş-şuhûd) bir cüzüdür. Mümini diğerlerinden ayıran şey ise onun gayb âlemine iman ediyor olmasıdır.

"Namazı kılarlar." Namazı kılmak, Kur'ân'ın genelinde ve burada, *"ikame ederler"* (يقيمون) fiiliyle ifade edilmiştir. Yani namazı yaparlar değil, namazı ikame ederler denmiştir. Zira ikamede süreklilik, sebat ve koruma manası vardır. Namaz kılmak burada çoğul olarak zikredilmiştir. Bu da cemaatle namazın faziletine bir işarettir.

"Onlara verdiğimiz rızıktan infak ederler." buyruğunda *"rızık"* kelimesi ile *"infak"* kelimesi arasında bağ kurulmuştur. Zira Allah'tan gelen rızıktan infak eden kişiye, ona verilen rızkın Allah'ın sonsuz hazinesinden geldiğine dair ince bir mesaj verilmiştir.

"Onlar Rablerinden bir hidayet üzerindedirler." Bu sonuç daha önce geçen iki mukaddimeden sonra gelmiştir. Birisi hidayet talebiydi: *"Bizi sırat-ı müstakime ilet!"* Diğeri ise hidayet rehberine sıkıca sarılmaktır: *"O kitap (Kur'ân); onda asla şüphe yoktur. O, muttakiler (sakınanlar ve arınmak isteyenler) için bir yol göstericidir."*

"Onlar Allah'ı ve müminleri kandırmaya çalışırlar." Münafıklar, Allah'a iman etmemişlerdir ama *"iman ettik"* diyerek aslında müminleri kandırmaya çalışırlar. Yani aldatma çabaları sadece müminlere yöneliktir. Allah'ı kandıramazlar. *"Allah"* isminin *"müminler"*den önce zikredilmiş olması ise Allah'ın müminlerle birlikte olduğunu vurgulamak

içindir. Yani kâfirlerin düşmanlıklarına veya münafıkların hilelerine karşı müminler tek değildir, Allah da onlarla beraberdir.

"Dikkat edin! Asıl sefihler onlardır!" Aklı ve fikri boş verdikleri, hem dünyaları hem ahiretleri için faydalı olacak düşüncelerden uzak kaldıkları için onlar bu vasfı hak ettiler. Malını saçıp savuran kişi dahi *"sefih"* vasfını hak etmişse, nefsini, aklını ve geleceğini heder eden kişi bu vasfı almaya ondan daha çok müstahaktır!

"Onlar kendi şeytanlarıyla baş başa kalınca." buyruğundaki *"şeytanlar"*dan maksat bu münafıkların kendilerine danıştıkları Yahudiler ve Hristiyanlardır. Bu ayetle anlıyoruz ki *"şeytan"* kelimesi her türlü kötülüğün ve pisliğin ortak ismidir. Bu kötülük ister bir insandan ister bir cinden isterse de aklı olmayan bir havyandan gelsin fark etmez. Nitekim bir hadiste siyah köpek, şeytan olarak vasfedilmiştir.[61] Köpeğe şeytan vasfı verilmesi onu köpek cinsinden çıkarmamaktadır. Zira bu tür köpeklerin de salyasının değdiği kapları su ve toprakla temizleriz.

"Allah da onlarla alay eder." Bu onların durumlarıdır. Her kim Allah'ı kandırmaya çalışırsa, aslında kendini kandırmış olur. Her kim Allah'ın diniyle alay ederse, bu alayı ona döner. Böylelerini alay etmeye kadar götüren aşırı özgüvenlerinin batıl bir gururdan başka bir şey olmadığı açığa çıkacaktır. Allah Teâlâ bu fiili (Allah'ın alay etmesi) neden kendine nispet etti? Çünkü Allah'ın iradesi tüm fiilleri hâkimiyetine almaktadır. Bu nedenle, örneğin kendini yakan kişi için, "Allah onu yaktı" denir. Zira bu evrende meydana gelen her şey Allah'ın emri altındadır. Bunun bir delili de şu ayetlerdir: *"Onlar tuzak kuruyorlar, Allah da tuzak kuruyor."*[62] *"Onlar ancak kendi kendilerine tuzak kuruyorlar. Ama bunun bilincinde değiller."*[63] Hz. İbrâhim'in dilinden dökülen şu ifadeler de bunun delilidir: *"O ki beni yedirendir ve içirendir."*[64] Hâlbuki kendine yemek yediren ve su içiren Hz. İbrâhim idi.

---

61 Hadis şöyledir: *"Siyah köpek, şeytandır."* Müslim, 1/365. Ebu Zerr el-Gıfârî'den rivayet edilmiştir.

62 Enfâl 8/30.

63 En'âm 6/123.

64 Şuarâ 26/79.

Bu fiillerin bu şekilde Allah'a nispet edilmesi, ilim, kudret ve rahmet gibi ilahî sıfatların O'na nispet edilmesinden farklıdır. Zira ilim, kudret, rahmet gibi kelimelerden yeni kelimeler türeterek Esmâ-i Hüsnâ'daki Alîm, Kadîr, Rahmân vb. isimleri türetmek caizken yukarıda verdiğimiz fiillerden Allah'a isim olarak yeni kelimeler türetmek caiz değildir.[65] Allahu a'lem.

"Umulur ki sakınırsınız." buyruğunun iki manası vardır: Birincisi: Çokça ibadet etmek takvaya vesile olur. Allah'ın yolunda giden herkesin arzusu da Rabbanî dostluğun şartlarından biri de budur. İkincisi: İbadet, sizleri sakındığınız azaptan ve bedbahtlıktan korur. Ayetin bağlamına bu mana daha uygundur. Allahu a'lem.

"Siz de onun gibi bir sûre getirin!" Kur'ân'da birçok i'caz yönü olmasına rağmen bu ayet i'cazın zirvesidir. Zira beyanî i'caz, buradaki meydan okumanın maksududur. Bunun da iki sebebi vardır. Birincisi: Diğer i'caz türleri her sûrede bulunmaz. İkincisi: En önemli olan da şudur ki Kur'ân'ın insanlara meydan okuması, meydan okunan vakitte bir mucize olarak kabul edilir. Kur'ân'da insanların gelecekte keşfedeceği şeylere dair i'caz yönüne gelince, buna da "delâilu's-sıdk," yani "doğru oluşunun delilleri" denir. Resûl'ün ve risaletin doğru olduğunun ispatı konusunda her iki i'caz yönü de müşterektir. Ama meydan okuma konusunda farklıdırlar.

"O cehennem ki kâfirler için hazırlanmıştır." Bu ayette geçen *"kâfirler,"* kendilerine açık bir şekilde davet ulaştığı halde bunu reddeden kimselerdir. Azaba müstahak olanlar bunlardır. Zira şeran mükellef olmayanlara ceza tahakkuk etmez. Kendisine davet tebliği ulaşmamış kimselerden ise yükümlülük sakıt olmuştur. Allahu a'lem.

"İman edenler ve sâlih amel işleyenler." İman etmeye amel işlemenin atfedilmesi, mahiyet açısından ikisinin ayrı şeyler olduğuna işarettir. Amel her ne kadar imanın bir meyvesi ve olmazsa olmazı ise de ikisi

---

65 Allah Teâlâ'nın Kur'ân'da kendine nispet ettiği "yestehziu, yemkuru, yeğdabu" vb. gibi fiillerden Allah'a nispet edilerek vasıf iştikakı yapılmaz. Mesela "Allah ğadib'tir, Allah müstehzi'dir, Allah mâkirdir" vb. denilmez. Bu kelimeler Kur'ân'da nasıl kullanılmışsa, o şeklin dışına çıkarılmaz. Ama Esmâ-i Hüsnâ'daki isimlerden fiil türetilip Allah'a isnat edilir. Allah Rahim'dir, Allah rahmet eder; Allah Hâkim'dir, Allah hükmeder vb. (Mütercim).

mahiyet açısından ayrı şeylerdir. *"İman"* kelimesinin bazı durumlarda bazı amellere ıtlak edilmesi ise belagatle ilgili bir durum olup bununla "lâzım" söylenip "melzûm" kastedilmiştir.[66] Dilde bunun örnekleri çoktur. Eğer amel, imanın içinden olsaydı o takdirde o amel yapılmayınca iman da giderdi. Ama iman, sadece imanın mahiyetine giren bir şeyin ortadan kalkmasıyla ortadan kalkar. Mesela Resûl'e iman, risalete iman, ahirete iman gibi. Bir kimse faizin haram olduğunu inkâr etse, nassı inkâr ettiği için kâfir olur; ancak haram olduğunu inkâr etmeksizin faiz alıp verse, kâfir olmaz.

"Allah bir örnek vermekten hâyâ etmez, çekinmez." Hâyâ, yani utanma aslında övülen bir sıfattır. Zira bunda ayıplardan ve noksanlıklardan kaçınma vardır. Bunun için bir hadiste şöyle geçmektedir: "(إن الله حيي كريم): *Allah hâyâ ve kerem sahibidir.*"[67]

"Allah sivrisineği ya da daha büyük bir şeyi (onun fevkinde olan şeyleri) örnek vermekten çekinmez." Buradaki *"büyük"*lükten maksat sivrisinekten daha küçük olan demektir. "Daha çok fakir" lafzındaki "çok" kelimesi gibi. "Daha fazla zayıf" cümlesinde olduğu gibi vb. Fakirlik "çok" kelimesine, zayıflık da "daha fazla" kelimesine aykırıdır. Ancak burada aynı cümlede kullanılmaları manayı "daha fakir," "daha zayıf" diye aşağıya çekmektedir. Bazı çağdaş biyologlar sineğin üstünde yaşayan başka çok daha küçük haşerelerin olduğunu ifade etmektedirler.[68] Allahu a'lem.

"Yeryüzünde olan her şeyi sizin için yarattı." Bu ayet, yeryüzünde biten, yeryüzünde olan veya içinde olan her şeyin asıl itibariyle mubah olduğuna işarettir. Bu, bilinen bir küllî kaidenin manasıdır: "Eşyada asıl olan, haram olduğuna dair delil bulunmadıkça mubah olmasıdır."

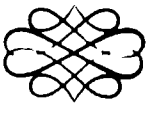

66 Türkçedeki "Çayı ocağa koydum" ifadesinde olduğu gibi. Zira ocağa konulan çay değil, çaydanlıktır. (Mütercim).

67 Tirmizî, Selman-ı Farisî'den rivayet etmiştir. Hasen hadistir. 5/556, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, tahkik: Ahmed Şakir.

68 Bu takdirde mana şöyle de olabilir: "Allah sivrisineği ve onun fevkinde, yani üstünde/sırtında yaşayan bir canlıyı dahi örnek olarak vermekten çekinmez." (Mütercim).

وَاِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّى جَاعِلٌ فِى الْاَرْضِ خَلِيفَةً قَالُٓوا اَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ
يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَآءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ اِنِّٓى اَعْلَمُ
مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾ وَعَلَّمَ اٰدَمَ الْاَسْمَآءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلٰٓئِكَةِ فَقَالَ
اَنْبِـُٔونِى بِاَسْمَآءِ هٰٓؤُلَآءِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣١﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَآ اِلَّا
مَا عَلَّمْتَنَآ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٣٢﴾ قَالَ يَٰٓاٰدَمُ اَنْبِئْهُمْ بِاَسْمَآئِهِمْ
فَلَمَّآ اَنْبَاَهُمْ بِاَسْمَآئِهِمْ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَكُمْ اِنِّٓى اَعْلَمُ غَيْبَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ
وَاَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٣٣﴾ وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ
فَسَجَدُٓوا اِلَّآ اِبْلِيسَ اَبٰى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٣٤﴾ وَقُلْنَا يَٰٓاٰدَمُ اسْكُنْ
اَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ
فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٣٥﴾ فَاَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَاَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ
وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِى الْاَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ اِلٰى
حِينٍ ﴿٣٦﴾ فَتَلَقّٰٓى اٰدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ اِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ
﴿٣٧﴾ قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا فَاِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّى هُدًى فَمَنْ تَبِعَ هُدَاىَ
فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَآ اُولٰٓئِكَ
اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٣٩﴾

30. *Hatırla ki Rabbin, meleklere, "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" dedi. Onlar, "Bizler hamd ile Seni tesbih ve takdis edip dururken yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek birini mi yaratacaksın?" dediler. Allah da onlara, "Sizin bilemeyeceğinizi herhalde Ben bilirim" dedi.*

31. *Allah, Âdem'e bütün isimleri öğretti. Sonra onları önce meleklere arz edip "Eğer siz sözünüzde sadık iseniz, şunların isimlerini bana bildirin" dedi.*

32. Melekler, "Ya Rab! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz, Senin bize öğrettiklerinden başka bizim bilgimiz yoktur. Şüphesiz âlim ve hakîm olan ancak Sensin" dediler.

33. (Bunun üzerine) "Ey Âdem! Onların isimlerini meleklere bildir" dedi. Âdem onların isimlerini onlara anlatınca, "Ben size, 'Muhakkak semavat ve arzda görülmeyenleri (oralardaki sırları) bilirim. Bundan da öte, gizli ve açık yapmakta olduklarınızı da bilirim' dememiş miydim?" dedi.

34. Hani Biz, meleklere (ve cinlere), "Âdem'e secde edin" demiştik. İblis hariç hepsi secde etti. O ise yüz çevirdi ve büyüklük tasladı, böylece kâfirlerden oldu.

35. Biz, "Ey Âdem! Sen ve eşin (Havvâ) beraberce cennete yerleşin; orada kolaylıkla istediğiniz zaman her yerde cennet nimetlerinden yiyin; sadece şu ağaca yaklaşmayın. Eğer bu ağaçtan yerseniz her ikiniz de zalimlerden olursunuz" dedik.

36. Şeytan onların ayaklarını kaydırdı ve içinde bulundukları (cennetten) onları çıkardı. Bunun üzerine, "Bir kısmınız diğerine düşman olarak ininiz, sizin için yeryüzünde barınak ve belli bir zamana dek yaşamak vardır" dedik.

37. Bu durum devam ederken Âdem, Rabbinden birtakım kelimeler aldı ve derhal tövbe etti. Çünkü Allah tövbeleri kabul eden ve merhameti bol olandır.

38. Dedik ki: Hepiniz cennetten inin! Eğer Benden size bir hidayet gelir de her kim hidayetime tâbi olursa, onlar için herhangi bir korku yoktur ve onlar üzüntü çekmezler.

39. İnkâr edip ayetlerimizi yalanlayanlara gelince, onlar cehennemliktir, onlar orada ebedî kalırlar.

İNSANIN YERYÜZÜNE HALİFE OLMASI

Sûrenin baş kısmı Müslüman toplumunu, onun kimliğini ve diğer toplumlardan farklı olan özelliklerini ele alır. Bu ayetler ise önceki ayetlerde tavsif edilen Müslüman toplumun, yeryüzünde insanlığın var oluş amacını, uygulamalı ve reel bir şekilde ortaya koyan model bir toplum olduğunu beyan etmektedir. Zira Allah insanı yaratmış ve onu

cahillerin ve gafillerin düşündüklerinden çok daha ulvî bir gaye için ve yüce bir hikmete mebni olarak yeryüzünde halife kılmıştır. Gafillerin tek dertleri ise oyun ve eğlence, sorumsuzca oyalanma ve boş şeylerle avunmadır.

Bu bölümde ele alınan manaları aşağıdaki maddeler halinde özetlememiz mümkündür:

Birincisi: Âdem'in (a.s.) Yaratılışı ve Halifeliğinin İlanı:

"İstihlaf (استخلاف);" Âdem'e ve onun zürriyetine yeryüzünü idare etmesi, imar etmesi, Kerim ve Hâlık olan Allah'ın rızasına uygun bir yöntemle düzenlemesi için verilen bir sorumluluktur. Bu bölümden hemen önce geçen bir ayet şöyleydi: *"O ki yeryüzünde ne varsa hepsini sizin için yarattı."*[69]

Yeryüzü Âdem için yaratıldı. Âdem ise bu yeryüzünde Allah'ın halifesi olmak için yaratıldı. Buradaki istihlaf; yani yetkilendirme, yetki verenin (Allah'ın) zayıf veya kendi mülkünü idare etmekten (hâşâ) aciz olduğu anlamını taşımamaktır. Bu, bir imtihan için yapılmıştır. *"Hanginizin daha iyi amel ettiğini sınamak için ölümü ve hayatı yarattı."*[70]

Kur'ân-ı Kerim bu manayı birçok yerde teyit etmiştir: *"Allah'a ve Resûlüne iman edin. Sizi, üzerinde tasarrufa yetkili kıldığı şeylerden infak edin. Sizden, iman edip de (Allah rızası için) harcayan kimselere büyük mükâfat vardır."*[71]

Buradaki istihlaf manasını, Hz. Âdem'in, "kendisinden önce geçmiş olan canlılardan birinin ardından gelmesi" anlamında halife manasına hamletmek -sonra gelenin önce gelene halef olması anlamında- bir zorlamadır ve Kur'ân'ın birçok yerde değindiği yüce gayeye de uzaktır. Allahu a'lem.

İkincisi: İlim, İstihlafın İlk Şartıdır:

Melekler ibadetlerini güzelce ifa ettiklerinden dolayı kendilerini, yaratıcıları olan Allah'a şöyle takdim etmişlerdi: *"Bizler hamd ile Seni*

---

69 Bakara 2/29.

70 Hûd 11/7; Mülk 67/2.

71 Hadîd 57/7.

tesbih ve takdis ediyoruz." Allah Teâlâ da buna şöyle cevap vermişti: *"Allah, Âdem'e tüm isimleri öğretti."* Allah'ın, kendisini ilimle seçkin kıldığı Âdem, bu halifeliğe hak sahibidir. Bu da yeryüzünün ilim olmadan imar ve idare edilemeyeceğini göstermektedir.

Üçüncüsü: Allah Teâlâ'nın Âdem'e İkramda Bulunması:

Burada Allah'ın emriyle meleklerin Âdem'e secde etmesi gerçekleşmiştir. Bu secde olayı çok büyük bir değerdir. Ancak buradaki secdenin şekline dalmak, bunun üzerine sorular ve soru işaretleri oluşturmak ise delil olmadığı halde gayb hakkında konuşmaktır. Gayb âleminin şuhûd âlemine kıyas edilmesi ise caiz değildir. Bu olaydan fıkhî hükümler çıkarmak da doğru değildir. Buradaki yükümlülük, meleklere yöneliktir. İnsanların yükümlülüğünü bu meseleye kıyas etmek doğru değildir. Allahu a'lem.

Dördüncüsü: Kadın, Erkeğin Ortağıdır:

"Biz, 'Ey Âdem! Sen ve eşin (Havvâ) beraberce cennete yerleşin; orada kolaylıkla istediğiniz zaman her yerde cennet nimetlerinden yiyin; sadece şu ağaca yaklaşmayın. Eğer bu ağaçtan yerseniz her ikiniz de kendine kötülük eden zalimlerden olursunuz' dedik." Halifelik görevini erkek tek başına yapamaz. Kadın da tek başına yapamaz. Çünkü ikisi arasında bu göreve uygun olarak yaratılış açısından çeşitlilik ve farklılıklar vardır. Bu görevi yerine getirmede akıl, duygu, sertlik ve yumuşaklık gibi farklılıklar mevcuttur. Bu iki cins arasındaki farkları azaltmaya çalışmak, her iki cinse ve onlara yüklenen göreve zarar verir.

Beşincisi: İbadet, Saadetin Şartıdır:

"Şeytan onların ayaklarını kaydırdı ve içinde bulundukları (cennetten) onları çıkardı." Yani şeytan onları Rablerine itaat ve ibadet etmekten uzaklaştırdı. Allah da onları cennetinden çıkardı. Bu, tamamen ders ve ibret vermek içindi, başka bir şey için değil. Zira Allah Teâlâ, Âdem'i ve eşini cennete koymadan önce onlara şöyle demişti: *"Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım."* Cennette değil, yeryüzünde. Onların cennete girmesi ise kendilerine verilen görevin tabiatına alıştırmak ve

yeryüzünde şeytan ve onun ordusuyla aralarında yaşanacak çekişmenin nasıl olacağını göstermek içindi.

Altıncısı: Tövbe, Kurtuluşun Yoludur:

"Âdem, Rabbinden birtakım ilhamlar aldı ve derhal tövbe etti. Çünkü Allah tövbeleri kabul eden ve merhameti bol olandır." İnsanın yaratılışındaki terkipten ve tabiatından dolayı bilerek veya bilmeyerek hata işlemesi, onun ayrılmaz bir vasıftır. Allah, insandan bu özelliği kendi doğasından söküp atmasını istemiyor. Bilakis insanın, hatasını itiraf etmesi, özür dilemesi ve hak sahiplerine haklarını geri vermesi yeterlidir.

Yedincisi: Kibir, Küfrün ve Helâk Olmanın Yoludur:

"İblis hariç hepsi secde etti. O ise yüz çevirdi ve büyüklük tasladı, böylece kâfirlerden oldu." İblis, inkârcı ya da cahil değildi. Onun hayır ve hak yolunda ilerlemesini engelleyen şey kibirdi. Kibrin sapkınlığa ve helâke götürdüğü gerçeği, tüm Âdemoğulları için bir işarettir. Zira kibir olduğu zaman, kulaklar nasihati ve doğru bilgileri duymaya karşı sağır, gözler ise başa gelecek sonuçları ve akıbetleri görmeye karşı kör olur. Kibir, sağlıklı düşünme melekesini alt üst eder de insan doğru analiz yapamaz ve sağlıklı sonuçlara ulaşamaz.

Kibirlenmek, kendine, hak ettiğinden daha fazla değer vermek demektir. Kendi görüşüne, dayandığı bir delil olmasa dahi sırf kendisinden sadır olduğu için tüm diğer görüşlerin üstünde bir yer vermektir. Ancak insanlar arasındaki ilmî farklılıkları dikkate almak, cahil ile âlimi birbirinden ayırt etmek ise adalet gereğidir ve yeryüzü buna riayet etmeden doğru bir şekilde yönetilemez. *"De ki: Bilenlerle bilmeyenler hiç bir olur mu?"*[72]

Sekizincisi: Bir Grup Cennettedir, Bir Grup da Cehennemdedir:

Yeryüzüne halife olmanın neticesi budur. Yeryüzünde, yaratıcısının ve gerçek malikinin istediği şekilde işler yapan kişi, başaranlardan ve kurtulanlardan olacaktır. Kim doğru yoldan yüz çevirir ve âlemlerin

---

72 Zümer 39/9.

Rabbinin gösterdiği yola girmekten büyüklenirse, o da zarar edenlerden olacaktır. *"Eğer Benden size bir hidayet gelir de her kim hidayetime tâbi olursa, onlar için herhangi bir korku yoktur ve onlar üzüntü çekmezler."* Bu ayette geçen *"Eğer Benden size bir hidayet gelir de"* ifadesinden anlaşılan, bir kimseye hidayet ulaşmaz ve davet gelmezse, o kişinin hüsrana uğramaktan beri olduğudur. Allah ona ne olacağını en iyi bilendir.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Onlar, 'Bizler hamd ile Seni tesbih ve takdis edip dururken yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek birini mi yaratacaksın?' dediler." Allah Teâlâ ile melekler arasında geçen bu diyalog bize şu neticeyi veriyor: Soru soran ile soru sorulan arasında fark olsa da, yine de diyaloğun ve soru sormanın kabul edilmesi gerekir. Bir âlim, soru soranların, itiraz edenlerin ve tartışmaya girenlerin yüzüne diyalog kapısını kapatmamalıdır. Âlimin, kendi delillerini beyan etmesi gerekir.

Buradaki diyaloğun aktarılmasındaki esas maksat da budur. Meleklerin bu soruyu sormalarındaki niyetlerini tespite çalışmak ise gaybî konulara dalmak sayılır ki vahyin bilgi vermediği yerde bu konuda bir şeyler söylemek doğru olmaz.

"Yeryüzünde fesat çıkaracak ve orada kan dökecek..." buyruğunda fesat çıkarma ile kan dökme arasında bir yakınlık kurulmuştur. Zira bu durum görülmekte ve bilinmektedir. Buradaki *"fesat"*tan maksat ise harap etmek, yıkmak, kanun ve nizamları çiğnemektir. Yoksa sadece masiyet işlemek ve hiçbir insanın veya toplumun sakınmasının mümkün olmadığı bazı hatalar işlemek değildir. Burada ayrıca meleklerin güzel ahlaklarından birine de işaret vardır. O da onların yeryüzüne ve yeryüzündekilere merhamet nazarıyla bakmaları; fesattan ve kan dökmeden hoşlanmamalarıdır.

"Âdem'e öğretti." Melekler bu yeni yaratılacak olan canlının yapacağı muhtemel işlerden (fesat çıkarma ve kan dökme) söz edince Allah Teâlâ da buna mukabil ilimden bahsetti. Burada da şu işareti görmekteyiz: Cehalet, fesada ve kan dökmeye giden yoldur. İlim ise imara ve huzura giden yoldur. İnsan, ilim ile mesut olur, cehalet ile bedbaht olur.

"İblis hariç!" Bu, munkatı' istisna türüdür.[73] Çünkü İblis, melekler cinsinden bir varlık değildir. Bunun delili de şudur: *"O cinlerdendi. Rabbinin emrine karşı çıktı."*[74] İblis'in istisna edilmesinin sebebi ise onun da meleklerle birlikte secde etme emrine muhatap olmasındandır. Sadece meleklerin zikredilmesi ise onların durumunun ağır basmasındandır. Allahu a'lem.

"Bu ağaca yaklaşmayın!" ayetinden de şu anlaşılıyor: İnsan, tabiatı gereği yasaklanan şeylere meyleder. Sadece izin verilen şeylerle yetinmez. İmtihana tabi tutulanların bir özelliği de budur. Ancak meleklerin tabiatı böyle değildir. Onlar, *"Allah'ın emrettiklerine karşı gelmezler."*[75] Bu ayetten ayrıca şunu anlıyoruz: Allah Teâlâ eğer bir şeyi yasaklamışsa onda mutlaka ya dünyamızda ya da ahiretimizde bize zararı ve kötülüğü dokunacak bir şey vardır.

"Bir kısmınız diğerine düşman olarak ininiz." Bu, hak ile batılın çekişmesinin tabiatının gereğidir. Bu, Âdem'in gittiği yol olan tövbe etmeyi ve pişman olmayı seçen ile; şeytanın inat ve kibir yolundan giden arasındaki çekişmenin doğal bir sonucudur.

"Âdem, Rabbinden birtakım kelimeler aldı ve derhal tövbe etti." ayetinin zahirinden anlaşılan bu kelimeler tövbe ve pişmanlık sözleridir. Bu da Allah'ın ona öğrettiklerindendir. Yine anlaşılan o ki Hz. Âdem bu kelimeleri yeryüzüne indikten sonra almış ve böylece nübüvvetin başladığı ilan edilmiştir. Allahu a'lem.

---

73 Munkatı' ve muttasıl istisna şöyledir: İstisna edilen şey, istisna yapılan şeyin bir parçası ise buna "muttasıl istisna" nedir. A sınıfındaki tüm öğrenciler kastedilerek "A sınıfı geldi, Ahmet hariç" denirse, burada Ahmet, A sınıfından bir öğrencidir. Eğer istisna yapılan şey, grubun bir parçası değilse "munkatı' istisna" olur. Örneğin hem A sınıfının tamamı davet edilmiş, hem de B sınıfından sadece Ahmet isimli biri davet edilmiş fakat Ahmet davete katılmamışsa, bu durumda şöyle deriz: "A sınıfı geldi, Ahmet hariç." Buradaki Ahmet, A sınıfından bir fert olmadığı için bu, munkatı' istisnadır. "Melekler secde etti. İblis hariç" lafzındaki İblis de melekler grubunda yer almadığı için bu, munkatı' istisna grubuna girmektedir. (Mütercim).

74 Kehf 18/50.

75 Tahrîm 66/6.

يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ
بِعَهْدِكُمْ وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ ﴿٤٠﴾ وَآمِنُوا بِمَا أَنْزَلْتُ مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ وَلَا تَكُونُوا
أَوَّلَ كَافِرٍ بِهِ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَإِيَّايَ فَاتَّقُونِ ﴿٤١﴾ وَلَا تَلْبِسُوا
الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤٢﴾ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا
الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ ﴿٤٣﴾ أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ
وَأَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٤٤﴾ وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا
لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ ﴿٤٥﴾ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلَاقُوا رَبِّهِمْ وَأَنَّهُمْ إِلَيْهِ
رَاجِعُونَ ﴿٤٦﴾ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّي
فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٤٧﴾ وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا
يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَاعَةٌ وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٤٨﴾ وَإِذْ نَجَّيْنَاكُمْ
مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ يُذَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ
وَفِي ذَٰلِكُمْ بَلَاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿٤٩﴾ وَإِذْ فَرَقْنَا بِكُمُ الْبَحْرَ فَأَنْجَيْنَاكُمْ
وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿٥٠﴾

40. *Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetlerimi hatırlayın, Bana verdiğiniz sözü yerine getirin ki,- Ben de size va'dettiklerimi vereyim. Yalnızca Benden korkun.*

41. *Elinizdekini (Tevrat'ın aslını) tasdik edici olarak indirdiğime iman edin. Sakın onu inkâr edenlerin ilki olmayın! Ayetlerimi az bir karşılık ile satmayın, yalnız Benden (Benim azabımdan) korkun.*

42. *Bilerek hakkı batıl ile karıştırmayın, hakkı gizlemeyin.*

43. *Namazı tam kılın, zekâtı hakkıyla verin, rükû edenlerle beraber rükû edin.*

44. (Ey bilginler!) Sizler Kitab'ı (Tevrat'ı) okuduğunuz (gerçekleri bildiğiniz) halde, insanlara iyiliği emredip kendinizi unutuyor musunuz?! Aklınızı kullanmıyor musunuz?!

45. Sabır ve namaz ile Allah'tan yardım isteyin. Şüphesiz o (sabır ve namaz), Allah'a saygıdan kalbi ürperenler dışında herkese zor ve ağır gelen bir görevdir.

46. Onlar, kesinlikle Rablerine kavuşacaklarını ve O'na döneceklerini düşünen ve bunu kabul eden kimselerdir.

47. Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetimi ve sizi (bir zamanlar) cümle âleme üstün kıldığımı hatırlayın.

48. Öyle bir günden korkun ki o günde hiç kimse başkası için herhangi bir ödemede bulunamaz; hiç kimseden (Allah izin vermedikçe) şefaat kabul olunmaz, fidye alınmaz; onlara asla yardım da yapılmaz.

49. Hatırlayın ki sizi, Firavun taraftarlarından kurtardık. Çünkü onlar size azabın en kötüsünü reva görüyorlar, yeni doğan erkek çocuklarınızı kesiyorlar, (fenalık için) kızlarınızı hayatta bırakıyorlardı. Aslında o size reva görülenlerde Rabbinizden büyük bir imtihan vardı.

50. Bir zamanlar Biz sizin için denizi yardık, sizi kurtardık, Firavun'un taraftarlarını da siz bakıp dururken denizde boğduk.

İSRAİLOĞULLARINA VERİLEN İLAHÎ SÖZ

İlk yaratılış kıssası zikredildikten hemen sonra Kur'ân bu sefer de en açık istihlaf örneğini veriyor. Bu istihlaf, Allah'a iman eden müminlerin ulaşmaya çalıştığı en önemli çabanın eseriydi. Sonunda Allah onlara yeryüzünde iktidara gelme imkânı verdi.

Bu istihlaf, Allah Teâlâ'nın Yakub b. İshak b. İbrâhim'in (Allah'ın selamı onların üzerine olsun) zürriyetinden seçtiği bir kavme yönelik olmuştu. Yakub Peygamber'in lakabı İsrail'dir. Bu büyük tecrübe için Allah'ın seçtiği kavim onun bu lakabına nispetle "İsrailoğulları" diye isimlendirilmiştir. Bu tecrübe bu sûrenin neredeyse ana konusu olmuştur. Hatta bu tecrübeden önce anlatılan ayetler bu konuya hazırlık mahiyetinde, daha sonraki ayetlerde anlatılanlar ise dersler ve ibretler mahiyetindedir.

Kur'ân-ı Kerim bu ilahî sözü şöyle anlatır: *"Bana verdiğiniz sözü yerine getirin ki Ben de size va'dettiklerimi vereyim."* Burada zikri geçen *"söz"*ün içeriği ise Allah Teâlâ'nın bu kavmi risalet sancağını taşımakla onurlandırması ve onları kendi yaşadıkları dönemin en seçkin kimseleri kılmasıdır. Tabiî bu seçkinliğin ve teşrifin bir de ağır bir yükü, büyük bir sorumluluğu olacaktı. Bu bölümde zikredilen ayetlerdeki bu sorumlulukların bir kısmı şu şekildedir:

Birincisi: Allah'ın son mesajına iman etmek ve son Resûl olan Muhammed'e (s.a.s.) destek çıkmak. *"Elinizdekini (Tevrat'ın aslını) tasdik edici olarak indirdiğime iman edin."* Bu misak başka bir ayette daha açık/sarih bir ifadeyle gelmiştir: *"Hani Allah, peygamberlerden, 'Ben size Kitap ve hikmet verdikten sonra nezdinizdekileri tasdik eden bir peygamber geldiğinde ona mutlaka inanıp yardım edeceksiniz' diye söz almış; 'Kabul ettiniz ve bu ahdimi yüklendiniz mi?' dediğinde 'Kabul ettik' cevabını vermişler, bunun üzerine Allah, 'O halde şahit olun; Ben de sizinle birlikte şahitlik edenlerdenim' buyurmuştu."*[76]

İkincisi: Hakkı söylemek ve bunu insanlara beyan etmek. *"Bilerek hakkı batıl ile karıştırmayın, hakkı gizlemeyin."*

Üçüncüsü: Hak ile amel etmek. *"Sizler Kitab'ı (Tevrat'ı) okuduğunuz (gerçekleri bildiğiniz) halde, insanlara iyiliği emredip kendinizi unutuyor musunuz?"*

Dördüncüsü: Güzel bir şekilde ibadet etmek. *"Namazı tam kılın, zekâtı hakkıyla verin, rükû edenlerle beraber rükû edin."*

Beşincisi: Sebat ve sabır göstermek. *"Sabır ve namaz ile Allah'tan yardım isteyin."*

Altıncısı: Müminlere yakınlık ve sevgi hissetmek, kâfirlerden ise ayrı durmak. *"Rükû edenlerle beraber rükû edin." "Hatırlayın ki sizi, Firavun taraftarlarından kurtardık."*

Yedincisi: Hesaba çekilme inancına sahip olmak. *"Öyle bir günden korkun ki o günde hiç kimse başkası için herhangi bir ödemede bulunamaz."*

---

76 Âl-i İmrân 3/81.

Sekizincisi: Buradaki ahdin gereklerini pazarlık konusu yapmaktan sakınmak. *"Ayetlerimi az bir karşılık ile satmayın."*

Tüm bu açık maddeler, buradaki seçilmişliğin bir ırka tanınan imtiyaz olmadığını göstermektedir. Nitekim daha sonra gelecek olan Yahudiler, ırk olarak Allah katında seçilmiş olduklarını düşüneceklerdi. Onlar burada kendilerinden istenen rahmeti yaymayı, insanlar arasında adaletle muamele etmeyi, hakkı temsil etmede sorumluluk sahibi olmayı ve hakka davet etmeyi bırakıp bunu başkalarına üstünlük taslamaya ve başkalarının hakkını yemeye dönüştürdüler. Bunu da şu gerekçeyle yaptılar: *"Bu da onların, 'Ümmîlere karşı yaptıklarımızdan dolayı bize vebal yoktur' demelerindendir."*[77]

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Size verdiğim nimet." buyruğunda hangi nimet olduğu belirtilmemiştir. Zira Allah'ın onları seçmiş olmasının ötesinde daha büyük bir nimet yoktur. Bunu söylemeye gerek kalmaksızın zaten anlaşılmaktadır. Bunun bir benzeri de Fatiha Sûresi'nde geçmişti: *"Kendilerine nimet verdiklerinin yoluna,"* yani iman nimeti verdiklerinin yoluna...

"Yanınızda bulunanı tasdik eden." Kur'ân-ı Kerim daha önce geçen semavî kitapları tasdik etmektedir. Hepsi tek bir kandilden çıkmış ışık gibidir. Bu nedenle de hidayet, bunlara uymakla olur. *"Sana indirilene ve senden önce indirilene iman ederler."*

"Hakkı batılla karıştırmayın!" Hakkı batıla karıştırmak, apaçık bir batıla davet etmekten daha beter bir iştir. Zira hakkı batıla karıştırmak onu albenili göstermek ve meşruiyet kılıfına sokmak demektir. Bunu da kâhinler ve din adamları yapar. Çünkü batıl ehli, batıl ehlini davet etmek için bu sahtekârlara ihtiyaç duymaz. Ama batıl ehli, mütedeyyin halkı kandırmak için batıl yöntemlerle süslenmiş fetvalara ihtiyaç duyar. Sapkın din adamları da bu batıl işe hak elbisesi giydirir. Bu nedenle ayette hakkı batıla karıştırmaya, batıla hak elbisesi giydirmeye işareten (ولا تلبسوا), yani "giydirmeyin, karıştırmayın" ifadesi kullanılmıştır.

---

77 Âl-i İmrân 3/75.

"İnsanlara iyiliği emredip kendinizi unutuyor musunuz?" İnsanlara iyiliği emretmek de bir iyiliktir. Burada eleştirilen husus ise kişinin başkalarını hayra davet ederken kendini unutmasıdır. Hâlbuki başkalarını hayra ve iyiliğe davet eden kişinin öncelikle bizzat o hayır ve iyiliklere dört elle sarılması daha doğrudur. Bazıları bu ayetteki ifadeyi yanlış yorumlamış ve İslam davetçilerinin bizzat kendileri bir günaha bulaştıkları zaman davete devam etmemeleri gerektiğini iddia etmişlerdir. Bu yanlış yaklaşımın bir benzerini şu sözde de görmek mümkündür: "Ramazan orucunu tutmuyorsan, zekât da verme!"

Bu yaklaşım hatalıdır. Zira İslam'a davet etmek farzdır, bunu terki ise günahtır. Kendisi bir masiyet işlediği için daveti terk eden kişi, bu durumda iki günah işlemiş olur. İkinci günah, başka günaha gerekçe olmamalı veya davet sorumluluğunu düşürmeye sebep olmamalıdır.

Meselenin anlaşılması için bir örnek vermek gerekirse; doktorun görevi, hastaya tavsiyelerde bulunmaktdır. Tavsiyede bulunmakla birlikte bir diğer görevi de verdiği tavsiyelere kendisinin de uymasıdır. Kendisi verdiği tavsiyelere uymuyor diye diğerlerine tavsiye etmeyi terk etmesi doğru değildir. Aksi halde hastalarını kandırmış veya ihmal etmiş olur ki bu sefer de iki hataya düşmüş olur. Allahu a'lem.

"Hâlbuki sizler Kitab'ı okuyorsunuz. Akletmiyor musunuz?" Burada vahiy ile akıl arasında kuvvetli bir bağ kurulmuştur. Mecnunlar ya da akılsızlar vahyi anlayamazlar. Bu durum Kur'ân'ın birçok yerinde vurgulanmıştır. *"Muhakkak bunda akleden toplumlar için ibretler vardır."*[78] *"Tefekkür eden toplumlar için..."* Vahiyle akıl arasında zıtlık olduğu kabulü, fasit bir esasa dayanmaktadır. Bu fasit esas da vahiy kaynaklı dinî bilgi ile deney ve gözleme dayalı bilimsel bilgiyi birbirinden tamamen kopuk şeyler olarak görmektir.

Bu kabulün arkasında ise inançsızlık, Yaratıcı'yı inkâr veya vahyi yalanlama düşüncesi yatmaktadır. Çünkü vahye iman eden ve onun, bu kâinatı yaratan Allah'tan geldiğine iman eden kişi, Allah'ın vahyinin hakikati ile Allah'ın yarattıkları arasında ayrılığa düşemez. Zira ikisi de (vahiy de evren kanunları da) tek bir kaynaktan (Allah'tan) gelmektedir.

---

78 Bu ayet Kur'ân'da üç defa geçmektedir. Ra'd 13/4; Nahl 16/12; Rûm 30/24.

"Sabır ve namazla Allah'tan yardım isteyin." ayetinde sabır ile namaz arasında bir bağ olduğuna işaret vardır. Namaz kılan kişi, diğerlerinden daha sabırlıdır. Bunun sebebi ise namaz kılan kişinin bu hayatın hakikatini ve akıbetini her zaman hatırında tutmasıdır. Namaz kıldığı halde sabrı az olan, çabuk öfkelenen ve tahammülsüz birini görürsen, bil ki o, Allah'ın namaza koyduğu hikmeti ve ibreti hakkıyla anlamamıştır.

"Ondan şefaat de kabul edilmeyecektir." Çünkü şefaat, başkasının affedilmesi için dua etmektir. Değil ahirette, dünyada bile bir müşrik için şefaatte (affedilmesini istemede) bulunmak yasaklanmıştır. Zira Allah Teâlâ müşrikler hakkında şu kesin hükmünü koymuştur: *"Allah, Kendisine şirk koşulmasını affetmeyecektir."*[79]

Dünyada müminler için şefaatte bulunmak, yani affedilmeleri için dua etmek ise bir Müslümanın Müslüman kardeşine dua etmesi şeklinde sabittir. Ahirette ise en büyük şefaat Efendimiz Muhammed'e (s.a.s.), sonrasında şehitlere ve sâlih kimselere verilecektir. Buradaki şefaat ise şefaat eden ile edilen arasında mevcut olan yakınlık, iyilik, sevgi ve muhabbet gibi bir bağdan kaynaklanmaktadır.

"Ondan fidye de alınmaz." ayetinde geçen "(عدل) (adl)" kelimesinden maksat *"fidye"*dir. Zira kimse ateşten kurtulabilecek bir şeye malik olmayacaktır. Bir şeye sahip olacaksa, bu ancak amelleri olacaktır. Ameller ise ameller dünyasında sona ermiştir. Şimdi sadece bu amellerin karşılığını beklemek kalmıştır!

"Onlara asla yardım da yapılmaz." Çünkü hakikaten veya mecazen hiçbir canlı bunu yapabilecek güçte değildir. Bu gücü insanlar dünyada hak veya batıl meselelerde kullanabiliyorlardı. Kur'ân burada şunu demek istiyor: Siz ey insanlar, dünyada tehlikeleri savmak için sahip olduğunuz makam, yakınlık, mal ve güç gibi hiçbir şeye burada sahip olamazsınız. Tüm bunların dönemi geçti ve her şey değişti artık!

"Bunda Rabbinizden sizin için büyük bir imtihan vardı." Yani erkek çocuklarınızın öldürülmesi ve kızlarınızın sağ bırakılmasında büyük bir imtihan vardı. Tüm bunlar Firavun'un İsrailoğulları'na reva gördüğü

---

79 Bu ayet Nisâ Sûresi'nde iki defa tekrarlanmıştır: Nisâ 4/48 ve 116.

iğrenç cinayetlerdi. Ayette geçen *"Rabbinizden"* ifadesinin maksadı, cinayete meşruiyet kazandırmak değildir. *"Rabbinizden"* diye ifade edilmesi, hak ve batıl mücadelesinin ve yaşanan acı ve ıstırapların Allah'ın bilgisi dâhilinde olduğunu, O'nun her şeyi işittiği ve gördüğü gerçeğini hatırlatmak içindir. Çünkü tüm bu bela ve musibetler, yeryüzüne halife kılınan insanın imtihanının gereğidir. Yoksa bu ifade, (hâşâ) Allah'ın bunlardan razı olduğu anlamına gelmemektedir.

وَاِذْ وٰعَدْنَا مُوسٰٓى اَرْبَعِيْنَ لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهٖ وَاَنْتُمْ ظٰلِمُوْنَ ﴿٥١﴾ ثُمَّ عَفَوْنَا عَنْكُمْ مِّنْ بَعْدِ ذٰلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿٥٢﴾ وَاِذْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُوْنَ ﴿٥٣﴾ وَاِذْ قَالَ مُوْسٰى لِقَوْمِهٖ يٰقَوْمِ اِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ اَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ فَتُوْبُوْٓا اِلٰى بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوْٓا اَنْفُسَكُمْ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ عِنْدَ بَارِئِكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ اِنَّهٗ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيْمُ ﴿٥٤﴾ وَاِذْ قُلْتُمْ يٰمُوْسٰى لَنْ نُّؤْمِنَ لَكَ حَتّٰى نَرَى اللّٰهَ جَهْرَةً فَاَخَذَتْكُمُ الصّٰعِقَةُ وَاَنْتُمْ تَنْظُرُوْنَ ﴿٥٥﴾ ثُمَّ بَعَثْنٰكُمْ مِّنْ بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿٥٦﴾ وَظَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَاَنْزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوٰى كُلُوْا مِنْ طَيِّبٰتِ مَا رَزَقْنٰكُمْ وَمَا ظَلَمُوْنَا وَلٰكِنْ كَانُوْٓا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ ﴿٥٧﴾ وَاِذْ قُلْنَا ادْخُلُوْا هٰذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُوْا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا وَّادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَّقُوْلُوْا حِطَّةٌ نَّغْفِرْ لَكُمْ خَطٰيٰكُمْ وَسَنَزِيْدُ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿٥٨﴾ فَبَدَّلَ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا قَوْلًا غَيْرَ الَّذِىْ قِيْلَ لَهُمْ فَاَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا رِجْزًا مِّنَ السَّمَآءِ بِمَا كَانُوْا يَفْسُقُوْنَ ﴿٥٩﴾ وَاِذِ اسْتَسْقٰى مُوْسٰى لِقَوْمِهٖ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِّعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ اُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ كُلُوْا وَاشْرَبُوْا مِنْ رِّزْقِ اللّٰهِ وَلَا تَعْثَوْا فِى الْاَرْضِ مُفْسِدِيْنَ ﴿٦٠﴾ وَاِذْ قُلْتُمْ يٰمُوْسٰى لَنْ نَّصْبِرَ عَلٰى طَعَامٍ وَّاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُنْۢبِتُ الْاَرْضُ مِنْۢ بَقْلِهَا وَقِثَّآئِهَا وَفُوْمِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَا قَالَ اَتَسْتَبْدِلُوْنَ الَّذِىْ هُوَ اَدْنٰى بِالَّذِىْ هُوَ خَيْرٌ اِهْبِطُوْا مِصْرًا فَاِنَّ لَكُمْ مَّا سَاَلْتُمْ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ وَبَآءُوْ بِغَضَبٍ مِّنَ اللّٰهِ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانُوْا يَكْفُرُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُوْنَ النَّبِيّٖنَ بِغَيْرِ الْحَقِّ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَّكَانُوْا يَعْتَدُوْنَ ﴿٦١﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَالَّذِيْنَ هَادُوْا وَالنَّصٰرٰى وَالصّٰبِـِٕيْنَ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ

رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٢﴾ وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا
فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾ ثُمَّ
تَوَلَّيْتُمْ مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ فَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَكُنْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ
﴿٦٤﴾ وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا مِنْكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً
خَاسِئِينَ ﴿٦٥﴾ فَجَعَلْنَاهَا نَكَالًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ
﴿٦٦﴾ وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَةً قَالُوا أَتَتَّخِذُنَا
هُزُوًا قَالَ أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٦٧﴾ قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ
لَنَا مَا هِيَ قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا فَارِضٌ وَلَا بِكْرٌ عَوَانٌ بَيْنَ ذَٰلِكَ
فَافْعَلُوا مَا تُؤْمَرُونَ ﴿٦٨﴾ قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا لَوْنُهَا قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ
إِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَاءُ فَاقِعٌ لَوْنُهَا تَسُرُّ النَّاظِرِينَ ﴿٦٩﴾ قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ
لَنَا مَا هِيَ إِنَّ الْبَقَرَ تَشَابَهَ عَلَيْنَا وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللَّهُ لَمُهْتَدُونَ ﴿٧٠﴾ قَالَ إِنَّهُ
يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا ذَلُولٌ تُثِيرُ الْأَرْضَ وَلَا تَسْقِي الْحَرْثَ مُسَلَّمَةٌ لَا شِيَةَ فِيهَا
قَالُوا الْآنَ جِئْتَ بِالْحَقِّ فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ ﴿٧١﴾ وَإِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا
فَادَّارَأْتُمْ فِيهَا وَاللَّهُ مُخْرِجٌ مَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٧٢﴾ فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا
كَذَٰلِكَ يُحْيِي اللَّهُ الْمَوْتَىٰ وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٧٣﴾ ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ
مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً وَإِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ
مِنْهُ الْأَنْهَارُ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءُ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ
خَشْيَةِ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٧٤﴾

51. *Mûsâ'ya, kırk gece (vahyetmek üzere) söz vermiştik. Sonra haksızlık ederek buzağıyı (ilah) edindiniz.*

52. *O davranışlarınızdan sonra (akıllanıp) şükredersiniz diye sizi affettik.*

53. *Doğru yolu bulasınız diye Mûsâ'ya Kitab'ı ve hak ile bâtılı ayıran hükümleri verdik.*

54. Mûsâ, kavmine demişti ki: "Ey kavmim! Şüphesiz siz, buzağıyı (ilah) edinmekle kendinize kötülük ettiniz. Onun için Yaratanınıza tövbe edin de nefislerinizi öldürün. Öyle yapmanız Yaratıcınızın katında sizin için daha iyidir. Böylece Allah tövbenizi kabul etmiş olur. Çünkü acıyıp tövbeleri kabul eden ancak O'dur. "

55. Bir zamanlar, "Ey Mûsâ! Biz Allah'ı açıkça görmedikçe asla sana inanmayız" demiştiniz de bakıp durur olduğunuz halde hemen sizi yıldırım çarpmıştı.

56. Sonra ölümünüzün ardından sizi dirilttik ki şükredesiniz.

57. Ve sizi bulutla gölgeledik, size kudret helvası ve bıldırcın gönderdik ve "Verdiğimiz güzel nimetlerden yiyiniz" (dedik). Hakikatte onlar bize değil sadece kendilerine kötülük ediyorlardı.

58. (İsrailoğulları'na,) "Bu kasabaya girin, orada bulunanlardan dilediğiniz şekilde bol bol yiyin, kapısından eğilerek girin, (girerken) 'Hıtta!' (Ya Rabbi bizi affet)' deyin k, sizin hatalarınızı bağışlayalım. Zira Biz, iyi davrananlara (karşılığını) fazlasıyla vereceğiz" demiştik.

59. Fakat zalimler, kendilerine söyleneni başka sözlerle değiştirdiler. Bunun üzerine Biz, yapmakta oldukları kötülükler sebebiyle zalimlerin üzerine gökten acı bir azap indirdik.

60. Mûsâ (çölde) kavmi için su istemişti de Biz ona, "Değneğinle taşa vur!" demiştik. Derhal (taştan) on iki kaynak fışkırdı. Her bölük, içeceği kaynağı bildi. (Onlara,) "Allah'ın rızkından yiyin, için ama sakın yeryüzünde bozgunculuk etmeyin" dedik.

61. Hani siz (verilen nimetlere karşılık), "Ey Mûsâ! Bir tek yemekle yetinemeyiz; bizim için Rabbine dua et de yerin bitirdiği şeylerden, sebzesinden, salatalığından, sarımsağından, mercimeğinden, soğanından bize çıkarsın" dediniz. Mûsâ ise, "Daha iyiyi daha kötüsü ile değiştirmek mi istiyorsunuz? O halde şehre inin. Zira istedikleriniz sizin için orada var" dedi. İşte (bu hadiseden sonra) üzerlerine aşağılık ve yoksulluk damgası vuruldu. Allah'ın gazabına uğradılar. Bu musibetler (onların başına), Allah'ın ayetlerini inkâra devam etmeleri, haksız yere peygamberleri öldürmeleri sebebiyle geldi. Bunların hepsi, sadece isyanları ve taşkınlıkları sebebiyledir.

62. Şüphesiz iman edenler, yani Yahudilerden, Hristiyanlardan ve Sabiîlerden Allah'a ve ahiret gününe hakkıyla inanıp sâlih amel işleyenler için Rableri katında mükâfatlar vardır. Onlar için herhangi bir korku yoktur. Onlar üzüntü çekmeyeceklerdir.

63. Sizden sağlam bir söz almış, Tûr dağının altında, "Size verdiğimizi kuvvetle tutun, onda bulunanları daima hatırlayın, umulur ki korunursunuz" (demiştik.)

64. Ondan sonra sözünüzden dönmüştünüz. Eğer sizin üzerinizde Allah'ın ihsanı ve rahmeti olmasaydı, muhakkak zarara uğrayanlardan olurdunuz.

65. İçinizden cumartesi günü azgınlık edip de bu yüzden kendilerine "Aşağılık maymunlar olun!" dediklerimizi elbette bilmektesiniz.

66. Biz bunu (maymunlaşmış insanları), hadiseyi bizzat görenlere ve sonradan gelenlere bir ibret dersi, muttakiler için de bir öğüt vesilesi kıldık.

67. Mûsâ, kavmine, "Allah bir sığır kesmenizi emrediyor" demişti de "Bizimle alay mı ediyorsun?" demişlerdi. O da, "Cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım" demişti.

68. "Bizim adımıza Rabbine dua et, bize onun ne olduğunu açıklasın" dediler. Mûsâ, "Allah diyor ki: 'O, ne yaşlı ne de körpe; ikisi arasında bir inek.' Size emredileni hemen yapın" dedi.

69. Bu defa, "Bizim için Rabbine dua et, bize onun rengini açıklasın" dediler. "O diyor ki: 'Sarı renkli, parlak tüylü, bakanların içini açan bir inektir'" dedi.

70. "(Ey Mûsâ!) Bizim için, Rabbine dua et de onun nasıl bir sığır olduğunu bize açıklasın, nasıl bir inek keseceğimizi anlayamadık. Biz, inşallah emredileni yapma yolunu buluruz" dediler.

71. (Mûsâ) dedi ki: "Allah şöyle buyuruyor: O, henüz boyunduruk altına alınmayan, yer sürmeyen, ekin sulamayan, serbest dolaşan (salma), renginde hiç alacası bulunmayan bir inektir." "İşte şimdi gerçeği anlattın" dediler ve bunun üzerine (onu bulup) kestiler, ama az kalsın kesmeyeceklerdi.

72. Hani siz bir adam öldürmüştünüz de onun hakkında birbirinizle atışmıştınız. Hâlbuki Allah gizlemekte olduğunuzu ortaya çıkaracaktır.

73. "Haydi, şimdi (öldürülen) adama, (kesilen ineğin) bir parçasıyla vurun" dedik. Böylece Allah ölüleri diriltir ve düşünesiniz diye size ayetlerini (peygamberine verdiği mucizelerini) gösterir.
74. (Ne var ki) bunlardan sonra yine kalpleriniz katılaştı. Artık kalpleriniz taş gibi yahut daha da katıdır. Çünkü taşlardan öylesi var ki içinden ırmaklar çıkar. Öylesi de var ki çatlar da ondan sular fışkırır. Taşlardan bir kısmı da Allah korkusuyla yukarıdan aşağı yuvarlanır. Allah, yapmakta olduklarınızdan gafil değildir.

İSRAİLOĞULLARI TECRÜBE VADİSİNDE

Kur'ân-ı Kerim bu bölümde, geçen bölümde anlattığımız Allah Teâlâ'nın onlarla yaptığı ahitten sonra İsrailoğulları'nın yaşadığı bazı tecrübe ve denemelerden söz etmektedir. Bu hususlar şu başlıklar altında incelenebilir:

Birincisi: Davetçinin Halvete Olan İhtiyacı, İbadet ve Münacat Amacıyla Yalnızlığa Çekilmesi

Bu tecrübe, Allah Teâlâ'nın, İsrailoğulları'nı bu uzun ve ağır imtihanlar için eğitmekle görevli bir peygamber olan Mûsâ Kelimullah'ı seçmesiyle başlamıştır. Ayet şöyle başlamıştır: *"Mûsâ'yla kırk gece (vahyetmek üzere) sözleşmiştik."* Buradaki sözleşme, inziva, ibadet ve niyaz için kendini Allah'ın huzuruna hasretmesi demektir.

Anlaşılan o ki bu durum tüm peygamberlerin âdetidir. Davet sahasına inmeden ve toplumu ıslah için yola koyulmadan önce bir ön hazırlık ve alıştırmadır. Zira Allah Teâlâ, Muhammed'e (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *"Ey örtünüp bürünen (Peygamber)! Kalk, birazı hariç olmak üzere geceyi; yarısını ibadetle geçir. Yahut bundan biraz eksilt. Yahut buna biraz ekle. Kur'ân'ı ağır ağır, tane tane oku. Şüphesiz Biz sana (sorumluluğu) ağır bir söz vahyedeceğiz."*[80] Ağır sorumluluk, manevî bir eğitime ve Allah Teâlâ'ya güçlü bir bağ ile bağlanmaya ihtiyaç duyar.

Malumdur ki peygamberlik vazifesi tevdi edilmeden önce Resûl-i Ekrem Efendimize Hira mağarasında uzlete çekilme sevdirilmişti. Bazı eğitimciler ve rehberler bir öğrencinin veya Allah yoluna kendini veren

80 Müzzemmil 73/1-5.

kulun bu aşamadan (halvete çekilmek) geçmesi gerektiğini düşünmektedirler. Uzletin içeriği, şeriatın sınırları ve hükümleri çerçevesine çıkmadıktan sonra bunu yapmada bir beis yoktur. Eğer Mûsâ (a.s.) bu Rabbanî eğitimi almamış olsaydı kavminin, içinden çıkılmaz problemlerine, sorunlarına ve pervasızlıklarına sabredemezdi.

İkincisi: Allah Teâlâ'nın, Resûlünü Mucizelerle Desteklemesi

Bu bölümde birçok mucize yer almaktadır. Bu mucizeler, Hz. Mûsâ Efendimizi, kavmiyle olan yolculuğunda desteklemek içindi. Bunlardan biri şudur: *"Mûsâ (çölde) kavmi için su istemişti de Biz ona, 'Değneğinle taşa vur!' demiştik. Derhal (taştan) on iki kaynak fışkırdı. Her bölük, içeceği kaynağı bildi."* Allah Teâlâ her bir aile veya kabile için bir pınar çıkarttı.

Bir diğer mucize ise korkutmak, sorumluluk sahibi kılmak ve işin ciddiyetinin farkına vardırmak için Tûr dağını üzerlerine kaldırmak olmuştu: *"Tûr dağını üzerinize kaldırdık. Size verdiklerimize sımsıkı sarılın! (dedik.)"*

Bir diğer mucize ise katilinin kim olduğunu söylemesi için maktulün diriltilmesidir. *"'Haydi, şimdi (öldürülen) adama, (kesilen ineğin) bir parçasıyla vurun' dedik."* Bu ayete yakın diğer ayet de şudur: *"Sonra ölümünüzün ardından sizi dirilttik ki şükredesiniz."*

Tüm bu mucizeler -her ne kadar belli bir maksatla meydana gelmişse de- tek bir aslın altında toplanmaktadır. O da peygamberin doğruluğunu göstermek ve onun, kavmini yönlendirmedeki görevinde ona yardımcı olmaktır.

Mucize, insanların, hayatın tabiî kanunları ve evrendeki kanunlar hakkında alışageldiklerinden farklı olarak meydana gelen olağanüstü bir durumdur. Allah Teâlâ bunu peygamberini desteklemek için onun eliyle gerçekleştirir. Ayrıca içinde meydan okuma da yer almaktadır. Öyle ki başkaları bunun aynısını getirmekten aciz kalırlar.

Burada belirtmek gerekir ki mucize, aklî kanunların dışına çıkmaz. Zira akıl, evrendeki kanunların farklı bazı şartlarda değişiklik göstermesini imkânsız görmez. Mesela bir gezegenden diğer gezegene göre değişiklik gösteren yer çekimi kanunu gibi.

Üçüncüsü: Allah Teâlâ'nın İsrailoğulları'na Verdiği Maddî Nimetler

Bu bölümde Allah Teâlâ, İsrailoğulları'na birçok maddî nimet bahşettiğini söylemiştir. *"Ve sizi bulutla gölgeledik, size kudret helvası ve bıldırcın gönderdik." "Orada bulunanlardan dilediğiniz şekilde bol bol yiyin." "O halde şehre inin. Zira istedikleriniz sizin için orada var."*

Dördüncüsü: İsrailoğulları'nın Edepsiz Tavırları

Tüm bu nimetlere ve mucizelere rağmen Kur'ân-ı Kerim bu bölümde İsrailoğulları'nın alçakça gerçekleştirdiği birçok tavır ve davranışından söz etmiştir. Bunları şu maddelerde özetleyebiliriz:

A) Buzağıya İbadet Etmeleri:

Bu, Samirî tarafından altından yapılmış buzağı şeklinde bir heykeldi. Onlardan birçoğunun kalbi bu heykele bağlandı. Diğerleri de Mûsâ (a.s.) orada hazır bulunmadığı için bunlara karşı koyamadı. Bu, insanların, idrak sınırları içindeki somut/muşahhas bir şeye bağlanma arzularını gösterir. Bunun akabinde ise putlara, heykellere, gezegenlere ve benzeri şeylere tapınma gelir.

Bu olgu, yani putlara tapınma, semavî dinlere mensup bazı kimselere sirayet etmiştir. Bunlar, peygamberlerini veya velileri takdis etmede aşırıya gidip onlara ibadet etme seviyesine varmışlardır. Hatta daha da aşırıya gidip kabirlere ibadet etmişlerdir. Günümüzde Ehl-i Beyt'in kabirlerine secde etme, tavaf ve adak adamada da bu tür davranışlar görülmektedir.

B) Allah'a Karşı Saygısızlık:

Bu tavır İsrailoğulları nezdinde yaygın bir davranıştır. Bu bölümde Kur'ân, bu davranışlarından bazı kesitler sunmaktadır: *"Bir zamanlar, 'Ey Mûsâ! Biz Allah'ı açıkça görmedikçe asla sana inanmayız' demiştiniz."*

Gözleriyle gördükleri o kadar çok mucizeye ve Allah'ın onları koruyup kollamasına rağmen yine de onlar peygamberlerine karşı şartlar öne sürüyorlardı. Ondan, Allah'ı kendilerine göstermesini istediler. Sadece bunu istemekle de yetinmediler; bunun da (جهرة), yani açık bir şekilde olmasını istediler. Taleplerinin başına da şunu koydular: *"Yoksa*

sana asla inanmayız!" Bu da aslında onların iman etmedikleri veya tam bir teslimiyet göstermedikleri anlamını taşır. Bu nedenle de Allah Teâlâ onları cezalandırdı: *"Hemen sizi yıldırım çarpmıştı."*

Bu ceza sadece onların, Allah'ı görmek istemelerinden dolayı değildi. Zira Hz. Mûsâ da Allah'ı görmek istemişti: *"Dedi ki: Rabbim, bana kendini göster!"*[81] Bu ayet, Mutezile'nin "Bu ceza, Allah'ı görmenin imkânsız olduğuna delalet etmektedir" şeklinde bir delil öne sürmelerini geçersiz kılmaktadır. Allahu a'lem.

C) Sözü Değiştirmeleri:

"Fakat zalimler, kendilerine söyleneni başka sözlerle değiştirdiler." Bu bir tür, din ile oynama ve dini hafife alma tavrıdır. Belki de bu aşağılık davranış, onların Tevrat'ı tahrif etme cüretini göstermelerine sebeptir. Nitekim bu konu ileride gelecektir.

D) Allah'ın Ayetlerini İnkâr Etmeleri ve Peygamberleri Öldürmeleri:

"Bu musibetler (onların başına), Allah'ın ayetlerini inkâra devam etmeleri, haksız yere peygamberleri öldürmeleri sebebiyle geldi."

E) Kalplerinin Katılaşması:

"(Ne var ki) bunlardan sonra yine kalpleriniz katılaştı. Artık kalpleriniz taş gibi yahut daha da katıdır." Belki de bu özellikleri tüm bu davranışlarının ve günahlarının çıkış noktasıdır.

Burada şuna dikkat çekmek gerekir: Neredeyse küfür derecesine ulaşan bu hatalar veya suçlar, İsrailoğulları toplumunun genel anlamda bir özelliği değildi. Bilakis bunlar da onların kendi aralarında, hayır ve şer cephesi arasındaki iç çekişmelerinin bir parçasıydı. Zira Kur'ân bu bölüm içinde onların, nefislerine ağır gelse de ineğin kesilmesi emrine uyduklarını da zikretmiştir. Zira sahih hadislerde onlar içinde çok sayıda sâlih kişinin olduğu zikredilmiştir. Allahu a'lem.

---

81 A'râf 7/143.

Beşincisi: Tekrar Eden İlahî Aflar

Birçok günah ve suç işlemelerine rağmen Allah Teâlâ onları her hatadan sonra tekrar tekrar affetmiştir. Bunun için şu ayetleri örnek vermek yeterlidir: *"Sonra haksızlık ederek buzağıyı (ilah) edindiniz. O davranışlarınızdan sonra (akıllanıp) şükredersiniz diye sizi affettik."* Allah Teâlâ bu affetmenin akabinde şöyle buyurmuştur: *"Böylece Allah tövbenizi kabul etmiş olur. Çünkü acıyıp tövbeleri kabul eden ancak O'dur."*

Bazı müfessirler tefsirlerde geçen bazı rivayetlere veya İsrailiyat menşeli bazı haberlere itimat ederek buzağıya tapma olayından sonra İsrailoğulları'ndan büyük bir kalabalığın *"Onun için Yaratanınıza tövbe edin de nefislerinizi/birbirinizi öldürün"* emri gereği öldürüldüğünü söylemişlerdir. Ancak ayetlerin bağlamı pek de bunu desteklememektedir. Zira Allah Teâlâ onları affederek ve onların tövbelerini kabul ederek lütufta bulunmuştur. Bu ise tefsirlerdeki rivayetlere uymamaktadır.

Nitekim Hz. Mûsâ, buzağı şeklinde heykel yapan Samirî'yi bile sürgüne göndermekle yetinmiştir. *"Mûsâ, 'Defol git! Artık sen hayatın boyunca (hastalanıp) 'Bana dokunmak yok!' diyeceksin.'"*[82] Hz. Mûsâ, buzağı heykelini ise yakmakla yetinmişti. *"Hele şu ibadet edip durduğun ilahına bak! Biz onu kesinlikle yakacağız ve onu denize savuracağız."*

Ayette geçen *"nefislerinizi/birbirinizi öldürün"* ifadesinden maksat ise Allah'ın, ilahî affa mazhar olmadan önce bu gibi suçlar işleyenler hakkındaki aslî hükmünün beyanı olabilir. Allahu a'lem.

Hz. Mûsâ'ya karşı gelmelerinden ve pervasızlıklarından sonra onlar için ilahî bir af daha geldi: *"Bir zamanlar, 'Ey Mûsâ! Biz Allah'ı açıkça görmedikçe asla sana inanmayız' demiştiniz de bakıp durur olduğunuz halde hemen sizi yıldırım çarpmıştı. Sonra ölümünüzün ardından sizi dirilttik ki şükredesiniz."*

Bunun bir benzeri de onlar hakkındaki şu ayettir: *"Ondan sonra sözünüzden dönmüştünüz. Eğer sizin üzerinizde Allah'ın ihsanı ve rahmeti olmasaydı, muhakkak ziyana uğrayanlardan olurdunuz."* İşte bu katı kalpli ve asi kimseleri kapsayan bu ilahî rahmet, okuyucunun kalbine

---

82 Tâhâ 20/97.

Allah'ın ne kadar kerim olduğuna dair büyük bir huzur, güven ve rahatlama vermektedir. Bununla birlikte bu ayetler kişide Allah'a karşı edep ve hâyâ, ibadet etmeye götüren huşu ve büyük günahları ve yasakları terk etmeye götüren bir şuur da oluşturmaktadır.

Altıncısı: Toplumun Tamamını Kapsayan Adalet Kanunu

Bu kanun, adalet ölçülerine göre gelmiştir. Bu kanunda ne iltimas ne de görmezden gelme vardır: *"Şüphesiz iman edenler, yani Yahudilerden, Hristiyanlardan ve Sabiîlerden Allah'a ve ahiret gününe hakkıyla inanıp sâlih amel işleyenler için Rableri katında mükâfatlar vardır. Onlar için herhangi bir korku yoktur. Onlar üzüntü çekmeyeceklerdir."* Bu kanunun İsrailoğulları'nın başından geçen olayların anlatıldığı bölümün orta yerinde zikredilmesi ise İsrailoğulları'nın başından geçen bu olayların, daha önceki milletlerin başından geçen veya daha sonra gelecek olan milletlerin başından geçecek olan olayların aynısı olduğunu hatırlatmak içindir. Zira hepsi bu ilahî kanuna boyun eğecektir.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Mûsâ'yla kırk gece (vahyetmek üzere) sözleşmiştik. Sonra haksızlık ederek buzağıyı (ilah) edindiniz." ayetinde şuna işaret vardır: Rehberlik yapan liderin insanları terk etmesi durumunda toplum haktan ve hakikatten sapabilir.

"Yaratıcınıza tövbe edin." ayetinde ise onların Allah'ı bırakıp buzağıya tapmaları kınanmaktadır. Onlar hiçbir şey yaratamayan buzağıya tapıp kendilerini yoktan var eden Yaratıcılarına ibadet etmeyi terk ettiler!

"O vakit hemen sizi yıldırım çarpmıştı. Sonra ölümünüzün ardından sizi dirilttik ki şükredesiniz." ayetinde geçen atıf (bağlaç), (ثم) edatıdır. Bu ise *"sonra"* manası vermektedir. Burada Allah'ın lütfunun büyüklüğüne dikkat çekilmiştir. Buradaki *"sonra"* ifadesinden maksat, zaman açısından uzak bir zaman anlamında değildir. Zira onlar cesetleri şişecek ve dağılacak kadar sürecek bir ölüme maruz kalmadılar. Bilakis buradaki *"ölüm"*den maksat, yıldırımın çıkardığı korkunç sesten dolayı kalbin bir anlık durmasıyla meydana gelen ölümdür. Bunun hemen

akabinde Allah Teâlâ onları yeniden hayata döndürdü. Ruhun bedenden ayrılması sonrası bedenin çürümesi şeklindeki ölüm, dünyada sadece bir defa olacaktır: *"Cennette, dünyadaki ilk ölümden sonra herhangi bir ölüm tatmazlar."*[83]

Muasır doktorlar kalbin durmasından kaynaklanan birçok vakada şahsın, ruhunun bedeninden ayrıldığı hissine kapıldığını söylemektedirler. Buna "geçici ölüm" demek mümkündür. Bu ölümün sebepleri ortadan kaldırılınca ölüm de ortadan kalkmaktadır. Allahu a'lem.

"Ve sizi bulutla gölgeledik, size kudret helvası ve bıldırcın gönderdik." Bulut, onları güneşin yakıcı sıcağından korumak içindi. Ayette geçen (المنّ) (el-mennu), ekin ekmeden, ziraat yapmadan onlara gelen bir yiyecekti. Hadis-i şerifte şöyle geçmiştir: *"Mantar da menn'in bir türüdür."*[84]

İsrailoğulları'na inen *"menn"*den maksadın kudret helvası veya benzeri bir şey olduğuna dair sabit bir delil bilmiyorum. Ayette geçen "(السلوى) (es-selvâ)" ise bir tür kuştur.

"Bu kasabaya girin, orada bulunanlardan dilediğiniz şekilde bol bol yiyin ve kapısından da secde ederek (eğilerek) girin." ayetinde şuna işaret vardır: Allah'a kulluk ile hayatta bolluk bir arada olabilir. Bazılarının zannettiği gibi zahitlikten maksat dünyayı, dünya nimetlerini ve ziynetlerini terk etmek değildir.

"Bunun üzerine Biz, yapmakta oldukları kötülükler sebebiyle zalimlerin üzerine gökten acı bir azap indirdik." Bu ayette şuna işaret vardır: Bolluk, iman ve adaletle birlikte gelir. Azap ve darlık ise küfür ve zulümle birlikte gelir.

"Mûsâ dedi ki: Daha iyiyi daha kötü ile değiştirmek mi istiyorsunuz?" ayetinde de şuna işaret vardır: Allah'ın verdiği nimetlerin tamamı hayırlıdır. Ancak bu nimetler arasında özellikler açısında ve insanların durumlarına ve ihtiyaçlarına göre değişen bazı farklılıklar vardır. Sebze, salatalık, sarımsak, mercimek ve soğan Allah'ın nimetlerinden olup bunları küçümsemek doğru değildir. Fakat sonuç olarak bu yiyecekler

---

83 Duhân 44/56.

84 Muttefekun aleyh. Said b. Zeyd'den rivayet edilmiştir. Buhârî 4/1267; Müslim 3/1219.

ayette geçen menn ve selvadan, yani kudret helvasından, bıldırcın etinden ve diğer bazı yiyeceklerden daha iyi değildir. Belki de bu iki yiyecek onların çölde zayıf kalmış bedenlerine verdiği enerji açısından, talep ettikleri diğer yiyeceklerden daha uygundu. Bu dediğimiz, bu yiyeceklerin her halükârda üstün olduğu anlamına da gelmemelidir. Zira olabilir ki bazılarına tatlı yiyecekler zarar verir, bazılarına da et zarar verir. O zaman başka yiyecekler onun için daha faziletli sayılır. Allahu a'lem.

"Size verdiğimize kuvvetle sarılın." ayetinde şuna işaret vardır: Hak, güce ihtiyaç duyar, zira güç ile hak taşınır ve korunur. Güç de hakka ihtiyaç duyar, zira hak da gücü yönlendirir ve kontrol altına alır.

Bu işaret Kur'ân'ın birçok yerinde geçmektedir. *"Ey Yahya, kitabı sımsıkı tut!"*[85] *"Andolsun Biz peygamberlerimizi açık delillerle gönderdik ve insanların adaleti yerine getirmeleri için beraberlerinde kitabı ve mizanı indirdik. Biz demiri de indirdik ki onda büyük bir kuvvet ve insanlar için faydalar vardır."*[86]

"Aşağılık maymunlar olun!" Bu, deniz kıyısında yaşayan bir kavme Allah Teâlâ'nın verdiği bir cezadır. Allah Teâlâ onlara cumartesi günü avcılık yapmayı yasakladı. Onlar ise hadlerini aştılar. Emre karşı geldiler ve haramı işlediler. Allah Teâlâ da onların bedenlerini maddî veya manevî bir şekilde değişikliğe uğrattı. Ayetin zahirinden anlaşılan, daha çok, fizikî değişikliktir, fakat bağlama baktığımızda manevî bir değişikliktir. Zira Allah Teâlâ buzağıya tapanları ve peygamberleri öldürenleri bu cezaya çarptırmamıştı. Manevî değişiklik şudur: Onların nefisleri hakir ve zelil oldu. Onların dünyaya bakışları düşükce ve değersizce oldu. Onlar Allah'a verdikleri sözü terk etiler, cumartesi yasağına uyma sözünün gereğini yapmadılar. Bu anlayış tarihe de uygun bir manadır. Zira eğer maymuna dönüşme fizikî olarak gerçekleşmiş olsaydı tarihçiler bundan bahsederlerdi. Hatta bunun olmadığı konusunda ihtilaf etmiş olsalardı dahi bahsi geçerdi. Maymuna dönüşme olmuşsa da bunu tüm İsrailoğulları'na genellemek caiz değildir. Küfür ve zulümde ne kadar ileri giderlerse gitsinler Yahudiler için "ey maymun oğulları" ya da

85 Meryem 19/12.
86 Hadîd 57/25.

"ey domuz oğulları" demek caiz değildir. Bu, delilsiz bir hüküm, hakka ve adalete aykırı bir davranıştır.

Önce şöyle dediler: *"Bizim adımıza Rabbine dua et, bize onun ne olduğunu açıklasın."* Sonra şöyle dediler: *"Bizim için Rabbine dua et, bize onun rengini açıklasın."* Sonra yine aynı şekilde söylediler: *"Rabbine dua et de onun nasıl bir sığır olduğunu bize açıklasın."* Bu son ayetteki üslup biraz öncekilerden farklı bir niyetle söylenmiştir. Zira ilk iki talepte aşırıya kaçarak ve aşırı inatçılıktan dolayı sorulmuştu. Bu şekilde soru soranlar dini, bir iğne deliğinden ibaret zannederler. Cahilin takvası, onu vesveseye götürür. Bu da onun, aklını kullanmasına mâni olur; düşünme ve içtihat alanını daraltır. Allah Teâlâ onlara, bir inek kesmelerini emretmişti. Onlar herhangi bir inek keserek bu emri yerine getirebilirlerdi. Ama bunu yapmayıp peygamberlerine bu ineğin evsafını ve ahvalini sormaya yeltendiler. Bunu da güya takva ve ihtiyattan dolayı yaptılar. Onlar zorlaştırdıkça Allah da zorlaştırdı. Bu durum bazı dinî topluluklarda ve cemaatlerde görülmektedir.

Bazı mütedeyyin gençler gördüm. Namazın içindeki bir şekille ilgili uzun uzadıya araştırmalar yapıyor ve bu konuda tartışmalara giriyordu. Hatta bunun için kimine dost, kimine düşman oluyordu. Bu mesele için uzun uzadıya araştırma yapan genç, şeriatın maksat ve hikmetlerini öğrenmek, İslam'ın kalpleri arındırma ve bir ümmet inşa etmek için getirdiği yüce değerler manzumesini araştırma konusunda ise kısır kalıyordu.

İsrailoğulları'nın yaşadığı tecrübeleri takdim etmede bu mana, Kur'ân'ın metoduna da uygun düşmektedir. Eğer burada sadece fâsıkların ve dinî konularda pervasız olanların emir ve yasaklar konusunda yaptıklarından bahsedilseydi, diğer taraf eksik bırakılmış olurdu.

Birisi, buradaki kıssadan maksadın, Yahudilerin sinsiliklerini ve dinî emirleri geciktirme ve işi yokuşa sürme karakterlerini ortaya koymak olduğunu söylerse deriz ki: Onların bu kötü ahlakı vakıada böyle ise de bu yorum kıssanın anlatılmasındaki hikmetlerden uzaktır. Zira anlatılan İsrailoğulları'nın dindarlıkları, hatta dinî hükümleri uygulamadaki teşeddütleri aşikârdır. Nitekim ineği kesme emrini eninde sonunda harfiyen yerine getirdiler. Hatta tarif edilen ineği bulup satın

almak onlar için hayli büyük bir külfete sebep oldu ki bazı müfessirler o ineği, sahibinin ancak derisinin dolusu kadar altın karşılığında sattığını ifade etmişlerdir. Çünkü mezkûr tüm vasıfların uyduğu tek inek o olmuştur.

"Çünkü taşlardan öylesi var ki içinden ırmaklar fışkırır." Katılaşmış kalpler ile taşlar arasında karşılaştırma yapmada bazı nükteler vardır. Biri şöyledir: Katı kalpli insan tam bir şerre dönüşebilir, ama taş öyle değildir. Taşın kimi zaman hayata faydası dokunur. Bir diğeri şudur: Verdiği nasihatler ile amel etmeyen insan, başkalarına fayda veriyor olabilir. Bu durum şuna benzer: Bir kayanın içinden çıkan su, akıp gittiği yerlerdeki toprağa fayda verir ama kendine fayda vermez. Bir diğeri şudur: Davetçi, insanlar ne kadar kabalık yaparsa yapsın, ne kadar sıkıntı verirse versin onların hidayetinden ümit kesmemelidir. Zira taşın bile kimi zaman içinden su çıkabilir; taş, bile Allah korkusundan yuvarlanabilir!

"Taşlardan bir kısmı da Allah korkusuyla yukarıdan aşağı yuvarlanır." ayetinin birkaç anlamı vardır. Biri şudur: Tüm kâinat, hareket etme veya durmada Allah'ın iradesine teslim olmuştur. Kâinatın bu teslimiyeti *"Allah korkusu"* ifadesiyle anlatılmıştır. Nitekim başka ayetlerde de *"tesbih etmeleri"* şeklinde ifade edilmiştir.[87] Bir mana da şudur: Taşların yükseklerden aşağı yuvarlanması, insanlara Allah'ın azabını hatırlatarak kalplerinde Allah korkusunun oluşmasına vesile olmaktadır. Bir mana da şudur: Tüm bunlar insanların kalplerini anlatmak için yapılmış bir teşbihtir. Zira bazı kalplerden hayır ve bereket fışkırır, bazılarından çok az hayır çıkar, Bazı kalpler ise tevazu dolar, yüce ve aşkın olan Allah'ın karşısında alçakgönüllülük ve kulluk şuuruna erer. Bu manaların hiçbiri diğerini nakzetmez. Allahu a'lem.

87 Hac 22/18.

اَفَتَطْمَعُونَ اَنْ يُؤْمِنُوا لَكُمْ وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَسْمَعُونَ كَلَامَ اللّٰهِ ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُ
مِنْ بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾ وَاِذَا لَقُوا الَّذِينَ اٰمَنُوا قَالُوا اٰمَنَّا ۚ وَاِذَا
خَلَا بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ قَالُوا اَتُحَدِّثُونَهُمْ بِمَا فَتَحَ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ لِيُحَاجُّوكُمْ بِهٖ
عِنْدَ رَبِّكُمْ ۚ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٧٦﴾ اَوَلَا يَعْلَمُونَ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ
﴿٧٧﴾ وَمِنْهُمْ اُمِّيُّونَ لَا يَعْلَمُونَ الْكِتَابَ اِلَّآ اَمَانِيَّ وَاِنْ هُمْ اِلَّا يَظُنُّونَ ﴿٧٨﴾
فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِاَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هٰذَا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ لِيَشْتَرُوا
بِهٖ ثَمَنًا قَلِيلًا ۖ فَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا كَتَبَتْ اَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا يَكْسِبُونَ ﴿٧٩﴾
وَقَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ اِلَّآ اَيَّامًا مَعْدُودَةً ۚ قُلْ اَتَّخَذْتُمْ عِنْدَ اللّٰهِ عَهْدًا فَلَنْ
يُخْلِفَ اللّٰهُ عَهْدَهٗٓ اَمْ تَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٠﴾ بَلٰى مَنْ كَسَبَ
سَيِّئَةً وَاَحَاطَتْ بِهٖ خَطِيٓـَٔتُهٗ فَاُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٨١﴾
وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ۚ
﴿٨٢﴾ وَاِذْ اَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِٓى اِسْرَآءِيلَ لَا تَعْبُدُونَ اِلَّا اللّٰهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا
وَذِى الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ
وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ ۚ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ اِلَّا قَلِيلًا مِنْكُمْ وَاَنْتُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٨٣﴾ وَاِذْ اَخَذْنَا
مِيثَاقَكُمْ لَا تَسْفِكُونَ دِمَآءَكُمْ وَلَا تُخْرِجُونَ اَنْفُسَكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ ثُمَّ اَقْرَرْتُمْ
وَاَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٨٤﴾ ثُمَّ اَنْتُمْ هٰٓؤُلَآءِ تَقْتُلُونَ اَنْفُسَكُمْ وَتُخْرِجُونَ فَرِيقًا مِنْكُمْ
مِنْ دِيَارِهِمْ تَظَاهَرُونَ عَلَيْهِمْ بِالْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ۖ وَاِنْ يَاْتُوكُمْ اُسَارٰى تُفَادُوهُمْ
وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ اِخْرَاجُهُمْ ۚ اَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ ۚ
فَمَا جَزَآءُ مَنْ يَفْعَلُ ذٰلِكَ مِنْكُمْ اِلَّا خِزْيٌ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۚ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ
يُرَدُّونَ اِلٰٓى اَشَدِّ الْعَذَابِ ۗ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٨٥﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ
اشْتَرَوُا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا بِالْاٰخِرَةِ ۖ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ۚ

﴿٨٦﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَقَفَّيْنَا مِنْ بَعْدِهٖ بِالرُّسُلِ وَاٰتَيْنَا عِيسَى
ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَاَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ اَفَكُلَّمَا جَاءَكُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوٰى
اَنْفُسُكُمُ اسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِيقًا كَذَّبْتُمْ وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ ﴿٨٧﴾ وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ
بَلْ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلًا مَا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾ وَلَمَّا جَاءَهُمْ كِتَابٌ مِنْ عِنْدِ
اللّٰهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا
جَاءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهٖ فَلَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٨٩﴾ بِئْسَمَا اشْتَرَوْا
بِهٖ اَنْفُسَهُمْ اَنْ يَكْفُرُوا بِمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ بَغْيًا اَنْ يُنَزِّلَ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ عَلٰى مَنْ
يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهٖ فَبَاۤؤُ بِغَضَبٍ عَلٰى غَضَبٍ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿٩٠﴾
وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ اٰمِنُوا بِمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوا نُؤْمِنُ بِمَا اُنْزِلَ عَلَيْنَا وَيَكْفُرُونَ بِمَا
وَرَاۤءَهُ وَهُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِمَا مَعَهُمْ قُلْ فَلِمَ تَقْتُلُونَ اَنْبِيَاۤءَ اللّٰهِ مِنْ قَبْلُ اِنْ
كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٩١﴾ وَلَقَدْ جَاءَكُمْ مُوسٰى بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ
بَعْدِهٖ وَاَنْتُمْ ظَالِمُونَ ﴿٩٢﴾ وَاِذْ اَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَاۤ
اٰتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاسْمَعُوا قَالُوا سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاُشْرِبُوا فِى قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ
بِكُفْرِهِمْ قُلْ بِئْسَمَا يَاْمُرُكُمْ بِهٖۤ اِيمَانُكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٩٣﴾ قُلْ اِنْ كَانَتْ
لَكُمُ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ عِنْدَ اللّٰهِ خَالِصَةً مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ
صَادِقِينَ ﴿٩٤﴾ وَلَنْ يَتَمَنَّوْهُ اَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيهِمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ
﴿٩٥﴾ وَلَتَجِدَنَّهُمْ اَحْرَصَ النَّاسِ عَلٰى حَيٰوةٍ وَمِنَ الَّذِينَ اَشْرَكُوا يَوَدُّ اَحَدُهُمْ
لَوْ يُعَمَّرُ اَلْفَ سَنَةٍ وَمَا هُوَ بِمُزَحْزِحِهٖ مِنَ الْعَذَابِ اَنْ يُعَمَّرَ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ
بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾ قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَاِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلٰى قَلْبِكَ بِاِذْنِ
اللّٰهِ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرٰى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٩٧﴾ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلّٰهِ
وَمَلٰٓئِكَتِهٖ وَرُسُلِهٖ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ فَاِنَّ اللّٰهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ ﴿٩٨﴾ وَلَقَدْ اَنْزَلْنَاۤ
اِلَيْكَ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَمَا يَكْفُرُ بِهَاۤ اِلَّا الْفَاسِقُونَ ﴿٩٩﴾ اَوَكُلَّمَا عَاهَدُوا عَهْدًا
نَبَذَهُ فَرِيقٌ مِنْهُمْ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠٠﴾ وَلَمَّا جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْ عِنْدِ

اللهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ نَبَذَ فَرِيقٌ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ كِتَابَ اللهِ وَرَآءَ
ظُهُورِهِمْ كَأَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٠١﴾ وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلَى مُلْكِ
سُلَيْمٰنَ ۚ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمٰنُ وَلٰكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ
وَمَآ أُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ ۚ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتّٰى
يَقُولَآ إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ ۖ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ
وَزَوْجِهِ ۚ وَمَا هُمْ بِضَآرِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللهِ ۗ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا
يَنْفَعُهُمْ ۚ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرٰيهُ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ ۚ وَلَبِئْسَ مَا
شَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ ۚ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿١٠٢﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَمَثُوبَةٌ مِنْ
عِنْدِ اللهِ خَيْرٌ ۚ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿١٠٣﴾

75. Şimdi (ey müminler!) onların size inanacaklarını mı umuyorsunuz? Oysaki onlardan bir zümre, Allah'ın kelamını işitirler de iyice anladıktan sonra, bile bile onu tahrif ederlerdi.

76. (Münafıklar) inananlarla karşılaştıklarında "İman ettik" derler. Birbirleriyle baş başa kaldıkları vakit ise "Allah'ın size açtıklarını (Tevrat'taki bilgileri), Rabbiniz katında sizin aleyhinize hüccet getirmeleri için mi onlara anlatıyorsunuz; bunları düşünemiyor musunuz?" derler.

77. Onlar bilmezler mi ki gizlediklerini de açıkça yaptıklarını da Allah bilmektedir.

78. İçlerinde birtakım ümmîler vardır ki Kitab'ı (Tevrat'ı) bilmezler. Bütün bildikleri kulaktan dolma şeylerdir. Onlar sadece zan ve tahminde bulunuyorlar.

79. Elleriyle (bir) kitap yazıp, sonra onu az bir bedel karşılığında satmak için "Bu, Allah katındandır" diyenlere yazıklar olsun! Elleriyle yazdıklarından ötürü vay haline onların! Ve kazandıklarından ötürü vay haline onların!

80. İsrailoğulları, "Sayılı birkaç gün müstesna, bize ateş dokunmayacaktır" dediler. De ki (onlara): "Siz Allah katından bir söz mü aldınız -ki

Allah sözünden caymaz-, yoksa Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?"

81. Hayır! Kim bir kötülük eder de kötülüğü kendisini çepeçevre kuşatırsa, işte o kimseler cehennemliktirler. Onlar orada devamlı kalırlar.

82. İman edip yararlı iş yapanlara gelince, onlar da cennetliktirler. Onlar orada devamlı kalırlar.

83. Vaktiyle Biz, İsrailoğulları'ndan, "Yalnızca Allah'a kulluk edeceksiniz, ana-babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz" diye söz almış ve "İnsanlara güzel söz söyleyin, namazı kılın, zekâtı verin" diye de emretmiştik. Sonunda azınız müstesna, yüz çevirerek dönüp gittiniz.

84. (Ey İsrailoğulları!) Birbirinizin kanını dökmeyeceğinize, birbirinizi yurtlarınızdan çıkarmayacağınıza dair sizden söz almıştık. Her şeyi görerek sonunda bunları kabul etmiştiniz.

85. Bu misakı kabul eden sizler, (verdiğiniz sözün tersine) birbirinizi öldürüyor, aranızdan bir zümreyi yurtlarından çıkarıyor, kötülük ve düşmanlıkta onlara karşı birleşiyorsunuz. Onları yurtlarından çıkarmak size haram olduğu halde (hem çıkarıyor hem de) size esirler olarak geldiklerinde fidye verip onları kurtarıyorsunuz. Yoksa siz Kitab'ın bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? Sizden öyle davrananların cezası dünya hayatında ancak rüsvaylık; kıyamet gününde ise en şiddetli azaba itilmektir. Allah sizin yapmakta olduklarınızdan asla gafil değildir.

86. İşte onlar, ahirete karşılık dünya hayatını satın alan kimselerdir. Bu yüzden ne azapları hafifletilecek ne de kendilerine yardım edilecektir.

87. Andolsun Biz Mûsâ'ya Kitab'ı verdik. Ondan sonra ardarda peygamberler gönderdik. Meryem oğlu İsa'ya da mucizeler verdik. Ve onu, Rûhu'l-Kudüs (Cebrail) ile destekledik. (Ne var ki) gönlünüzün arzulamadığı şeyleri söyleyen bir elçi geldikçe ona karşı büyüklük tasladınız. (Size gelen) peygamberlerden bir kısmını yalanladınız, bir kısmını da öldürdünüz.

88. (Yahudiler peygamberlerle alay ederek) "Kalplerimiz perdelidir" dediler. Hayır; küfür ve isyanları sebebiyle Allah onlara lânet etmiştir. O yüzden çok az inanırlar.

89. Daha önce kâfirlere karşı zafer isterlerken kendilerine Allah katından ellerindeki (Tevrat'ı) doğrulayan bir kitap gelip de (Tevrat'tan) bilip öğrendikleri gerçekler karşılarına dikilince onu inkâr ettiler. İşte Allah'ın lâneti böyle inkârcılaradır.

90. Allah'ın, kullarından dilediğine peygamberlik ihsan etmesini kıskandıkları için Allah'ın indirdiğini (Kur'ân'ı) inkâr ederek kendilerini harcamaları ne kötü bir şeydir! Böylece onlar, gazap üstüne gazaba uğradılar. Ayrıca kâfirler için alçaltıcı bir azap vardır.

91. Kendilerine "Allah'ın indirdiğine iman edin" denilince, "Biz sadece bize indirilene (Tevrat'a) inanırız" derler ve ondan başkasını inkâr ederler. Hâlbuki o Kur'ân kendi ellerinde bulunan Tevrat'ı doğrulayıcı olarak gelmiş hak kitaptır. (Ey Muhammed!) Onlara de ki: "Şayet siz gerçekten inanıyor idiyseniz daha önce Allah'ın peygamberlerini neden öldürüyordunuz?"

92. Andolsun Mûsâ size apaçık mucizeler getirmişti. Sonra onun ardından, zalimler olarak buzağıyı (ilah) edindiniz.

93. Hatırlayın ki Tûr dağının altında sizden söz almış, "Size verdiklerimizi kuvvetlice tutun, söylenenleri anlayın" demiştik. Onlar, "İşittik ve isyan ettik" dediler. İnkârları sebebiyle kalplerine buzağı sevgisi doldurulduğu. De ki: "Eğer inanıyorsanız, imanınız size ne kötü şeyler emrediyor!"

94. (Ey Muhammed, onlara,) "Şayet (iddia ettiğiniz gibi) ahiret yurdu Allah katında diğer insanlara değil de yalnızca size aitse ve bu iddianızda doğru iseniz haydi ölümü temenni edin (bakalım)" de.

95. Onlar, kendi elleriyle önceden yaptıkları işler (günah ve isyanları) sebebiyle hiçbir zaman ölümü temenni etmeyeceklerdir. Allah zalimleri iyi bilir.

96. Yemin olsun ki sen onları yaşamaya karşı insanların en düşkünü olarak bulursun. Putperestlerden her biri de arzular ki bin sene yaşasın. Oysa yaşatılması hiç kimseyi azaptan uzaklaştırmaz. Allah onların yapmakta olduklarını eksiksiz görür.

97. De ki: Cebrail'e kim düşman ise şunu iyi bilsin ki Allah'ın izniyle Kur'ân'ı senin kalbine bir hidayet rehberi, önce gelen kitapları doğrulayıcı ve müminler için de müjdeci olarak o indirmiştir.

98. Kim Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrail'e ve Mikail'e düşman olursa bilsin ki Allah da inkârcı kâfirlerin düşmanıdır.

99. Andolsun ki sana apaçık ayetler indirdik. (Ey Muhammed!) Onları ancak fâsıklar inkâr eder.

100. Ne zaman onlar bir antlaşma yaptılarsa, yine kendilerinden bir grup onu bozmadı mı? Zaten onların çoğu iman etmez.

101. Allah tarafından kendilerine, yanlarında bulunanı tasdik edici bir elçi gelince ehl-i kitaptan bir grup, sanki Allah'ın kitabını bilmiyorlarmış gibi onu arkalarına atıp terk ettiler.

102. Süleyman'ın hükümranlığı hakkında onlar, şeytanların uydurup söylediklerine tâbi oldular. Hâlbuki Süleyman büyü yapıp kâfir olmadı. Lakin şeytanlar kâfir oldular. Çünkü insanlara sihri ve Babil'de Hârut ile Mârut isimli iki meleğe indirileni öğretiyorlardı. Hâlbuki o iki melek, herkese, "Biz ancak imtihan için gönderildik, sakın yanlış inanıp da kâfir olmayasınız" demeden hiç kimseye (sihir ilmini) öğretmezlerdi. Onlar, o iki melekten, karı ile kocanın arasını açacak şeyleri öğreniyorlardı. Oysa büyücüler, Allah'ın izni olmadan hiç kimseye zarar veremezler. Onlar, kendilerine fayda vereni değil de zarar vereni öğrenirler. Sihri satın alanların (ona inanıp para verenlerin) ahiretten nasibi olmadığını çok iyi bilmektedirler. Karşılığında kendilerini sattıkları şey ne kötüdür! Keşke bunu anlasalardı!

103. Eğer iman edip kendilerini kötülükten korusalardı, şüphesiz, Allah tarafından verilecek sevap daha hayırlı olacaktı. Keşke bunları anlasalardı!

MUHAKEMEYE ÇEKME VE TARTIŞMA

Kur'ân-ı Kerim, İsrailoğulları'nın yaşadığı tecrübelerden ve imtihanlardan söz ettikten sonra bu bölümde tüm tecrübeleri muhakeme etmekte ve teraziye koyup değerlendirmektedir. Kur'ân-ı Kerim'in bu bölümdeki hitabı, bu tecrübeleri yaşayan İsrailoğulları ile bu tecrübelerin kendilerine öğüt ve ibret olması istenen Müslüman toplum arasında gidip gelmektedir.

Birincisi: Muhakemede Adalet

Hata ve suçun, sadece onu işleyene nispet edilmesi, ancak genelleştirilmemesi gerekir. Bu hata büyük bir toplumun ortasında çıkmış olsa, yine de buna dikkat etmek gerekir. Allah Teâlâ bu nedenle şöyle demiştir: *"Oysaki onlardan bir zümre, Allah'ın kelamını işitirler de iyice anladıktan sonra, bile bile onu tahrif ederlerdi." "İçlerinde birtakım ümmîler vardır ki Kitab'ı (Tevrat'ı) bilmezler. Bütün bildikleri kulaktan dolma şeylerdir." "Ne zaman onlar bir antlaşma yaptılarsa, yine kendilerinden bir grup onu bozmadı mı?" "Ehl-i kitaptan bir grup, sanki Allah'ın kitabını bilmiyormuş gibi onu arkalarına atıp terk ettiler."*

Buna göre eğer bir yerde genelleme varsa, orada bağlamın gereğine bakmak lazımdır: *"Bu misakı kabul eden sizler, (verdiğiniz sözün tersine) birbirinizi öldürüyorsunuz." "Hayır! Küfür ve isyanları sebebiyle Allah onlara lânet etmiştir." "Onlar, şeytanların uydurup söylediklerine tâbi oldular."* Bu fiiller İsrailoğulları'nın tamamından sadır olmuş değildir. Hatta onlardan bu filleri kabul etmeyenler ve bundan uzak duranlar vardı. Bu nedenle Kur'ân, bu hakikate dikkat çekmek için en başta şöyle demiştir: *"Hayır! Kim bir kötülük eder de kötülüğü kendisini çepeçevre kuşatırsa, işte o kimseler cehennemliktirler. Onlar orada devamlı kalırlar. İman edip yararlı iş yapanlara gelince, onlar da cennetliktirler. Onlar orada devamlı kalırlar." "Sizden öyle davrananların cezası, dünya hayatında ancak rüsvaylık; kıyamet gününde ise en şiddetli azaba itilmektir. Allah sizin yapmakta olduklarınızdan asla gafil değildir."*

İkincisi: Sonraki Nesillere Onların Davranışlarını Haber Verme

Hüküm sadece fiili işleyen hakkında verilir; onun alt soyuna ya da üst soyuna verilmez. Zira *"Her nefis, yaptıklarının rehinidir."*[88] *"Her insana, ancak çalıştığının karşılığı verilir."*[89] Ancak bu ilke, karşılıklı etkileme ya da etkilenmenin olmadığı anlamına gelmez. Bu nedenle toplumların uzun süren kültürel geleneklerine uygun bir şekilde tasnif edilmesi mümkündür. Öyle ki her toplum diğer bir toplumdan ayrı-

88 Müddessir 74/38.

89 Necm 53/39.

lan yönleriyle anılabilir; tüm geçmişiyle birlikte farklı bir kimlik olarak sınıflandırılabilir. İşte tam da bununla ilgili olarak Kur'ân-ı Kerim de dikkatlice ve özenle bir teşhiste bulunmuştur. *"Şimdi (ey müminler!) onların size inanacaklarını mı umuyorsunuz? Oysaki onlardan bir zümre, Allah'ın kelamını işitirler de iyice anladıktan sonra, bile bile onu tahrif ederlerdi."* Kur'ân'ın dikkat çektiği bu husus bilfiil gerçekleşmiştir. Eskiden de şimdi de hak din İslam'a en az icabet eden toplumların başında Yahudiler gelmektedir.

Üçüncüsü: Kitabın Tahrif Edilmesi

"Elleriyle (bir) kitap yazıp sonra onu az bir bedel karşılığında satmak için 'Bu Allah katındandır' diyenlere yazıklar olsun! Elleriyle yazdıklarından ötürü vay haline onların! Ve kazandıklarından ötürü vay haline onların!" ayeti, onların Tevrat'ın sadece tefsirini veya tevilini kasten yanlış yaptıklarını değil, bizzat Tevrat'ı tahrif ettiklerini göstermektedir. Tevrat'a bunu yapanlar ellerindeki diğer dinî metinleri (esfâr) ise çok daha fazlasıyla tahrif etmişlerdir. Zira bu metinlerde nice çelişkinin, akla, tevhide ve dinin temel ilkelerine aykırı nice ifadenin olduğu görülmektedir.

Dördüncüsü: Son Peygamber'e Uymayı ve Onu Desteklemeyi Emreden Misakı İnkâr Etmeleri

"Daha önce kâfirlere karşı zafer isterlerken kendilerine Allah katından ellerindeki (Tevrat'ı) doğrulayan bir kitap gelip de (Tevrat'tan) bilip öğrendikleri gerçekler karşılarına dikilince onu inkâr ettiler." Kur'ân onların bu sözü (ahdi) bozmalarının nedenini haddi aşmaya ve kıskançlığa bağlamıştır: *"Allah'ın, kullarından dilediğine peygamberlik ihsan etmesini kıskandıkları için Allah'ın indirdiğini (Kur'ân'ı) inkâr ederek..."*

Kur'ân onların bu sözü bozmalarının nedenini, başka bir ayette de tarihlerinde peygamber cinayetleri işlemelerine ve onları birçok kez inkâr etmelerine bağlamıştır. *"(Ne var ki) gönlünüzün arzulamadığı şeyleri söyleyen bir elçi geldikçe ona karşı büyüklük tasladınız. (Size gelen) peygamberlerden bir kısmını yalanladınız, bir kısmını da öldürdünüz."* Hatta başka bir ayette Kur'ân, onların bu ahdi bozmaları ile Hz. Mûsâ'nın Tûr dağına gitmesinin ardından tevhit akidesine aykırı

davranıp buzağıya tapmaları arasında bağ kurmaktadır. *"Andolsun Mûsâ size apaçık mucizeler getirmişti. Sonra onun ardından, zalimler olarak buzağıyı (ilah) edindiniz."*

Beşincisi: Ahdin Maddelerine Göre Muhakeme Edilmeleri

Bakara Sûresi 83, 84 ve 85. ayetlerde onlardan alınan ahit madde madde açıklanmıştır. Bunlar şunlardır:

1- Sadece Allah'a ibadet etmek.

2- Anne-babaya iyilik yapmak ve güzel muamele etmek.

3- Akraba hukukunu gözetmek.

4- Yetimlere ihsanda bulunmak.

5- Yoksullara yardımda bulunmak.

6- Tüm insanlara iyi davranmak.

7- Namaz kılmak.

8- Zekât vermek.

9- Kan dökmemek.

10- Evleri ve meskenleri yağmalamamak ve sahiplerini oradan çıkarmamak.

Bu on madde Yahudi inancında bilinen "on öğüde" yakın maddelerdir. Ancak Kur'ân-ı Kerim, Yahudilerin bu maddelerde geçen hükümlere aykırı davrandıklarından bahseder. Onlardan çok azını bu konuda istisna tutar. *"Sonra sizden az kişi hariç hepiniz bunlardan yüz çevirdiniz."* Bu maddelerde dikkat çeken husus şudur: Tüm bu maddeler Allah'ı tek ilah olarak görme, O'na ibadet etme, yaratılanlara karşı iyilikle muamelede bulunma, erdemli davranışları yayma ve güzel ahlakı kuşanma gibi büyük dinî değerleri içermektedir.

Bu ayetlerin bir benzeri de En'âm Sûresi 151, 152 ve 153'te geçmektedir. Kur'ân o ayetleri *"İşte bunları size tavsiye etmektedir"*[90] diyerek ifade etmiştir. Bu ayetlerdeki emirler *"vasiyetler/vesâyâ"* diye ifade edilmiştir. Bu şekilde bir isimlendirmede bir kusur veya sıkıntı yoktur.

---

90 En'âm 6/151-153.

Tüm bu hükümler son risaletin, daha önceki risaletleri tasdik etmek için geldiğini ispat etmektedir. Allahu a'lem.

Altıncısı: Allah'ın Hükümleri Arasında Ayrım Yapmak Merduttur

İnsan, bir taraftan inançlarını ve ilkelerini, diğer taraftan arzularını ve isteklerini aynı anda yaşamak istediğinde seçici davranmaya başlar ve bazı ortamlarda mütedeyyin olur, bazı ortamlarda ise mütedeyyin olmaz. Kur'ân bunu İsrailoğulları'nın yaşadığı tecrübe üzerinden örneklendirmiştir: *"Yoksa siz Kitab'ın bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? Sizden öyle davrananların cezası dünya hayatında ancak rüsvaylık; kıyamet gününde ise en şiddetli azaba itilmektir. Allah sizin yapmakta olduklarınızdan asla gafil değildir. İşte onlar, ahirete karşılık dünya hayatını satın alan kimselerdir. Bu yüzden ne azapları hafifletilecek ne de kendilerine yardım edilecektir."*

Bu durumu günümüzde İslam ile Batı'dan gelen düşünceler ve sistemler arasında karma bir model çıkarmak isteyenlerin çabalarında görebilmekteyiz. Yine mütedeyyin geçinen bazı kimselerde de bireysel olarak bunu müşahede etmekteyiz. Örneğin namaz, oruç, hac ve umre gibi İslam'ın şiarlarını yerine getirmede titizlik göstermekte; ancak insan haklarını ve zayıfları gözetmede gevşek kalmaktadırlar. Hatta bazen bir şahsın camide İslam şeriatından bahsettiğini ve onun hükmüne başvurduğunu; fakat siyasî arenada şeriata aykırı hususlarda bile ulusçuluk veya ırkçılık yaptığını görmekteyiz. Eğer siyasî idare bu şekilde kurulmuşsa bir yere kadar mazur sayılır. Ancak böyle değil de bu çifte standart modeli ve karma inanç sistemi bir kültür olarak ortaya konuluyor ve insanlar buna teşvik ediliyorsa bunun mazur görülecek hiçbir tarafı yoktur.

Yedincisi: Dünya Sevgisi ve Ölüm Korkusu Dindarlığın Bozulduğuna Delildir

Mümin dünyada çalışır; ama kalbi ise daima ahirete bağlıdır. Zira ahirette Allah'a yakınlık, saygınlık ve ebedî nimetler olacaktır. Bir kişinin dünyaya sıkı sıkıya sarıldığını ve ahireti terk ettiğini görürsen bil ki onun imanında noksanlık, hem niyetinde hem de amellerinde

bozukluk vardır. Kur'ân'ın İsrailoğulları ile tartışmaya açtığı bir mevzu da budur: *"(Ey Muhammed, onlara,) 'Şayet (iddia ettiğiniz gibi) ahiret yurdu, Allah katında, diğer insanlara değil de yalnızca size aitse ve bu iddianızda doğru iseniz haydi ölümü temenni edin (bakalım)' de. Onlar, kendi elleriyle önceden yaptıkları işler (günah ve isyanları) sebebiyle hiçbir zaman ölümü temenni etmeyeceklerdir. Allah zalimleri iyi bilir. Yemin olsun ki sen onları yaşamaya karşı insanların en düşkünü olarak bulursun. Putperestlerden her biri de arzular ki bin sene yaşasın. Oysa yaşatılması hiç kimseyi azaptan uzaklaştırmaz. Allah onların yapmakta olduklarını eksiksiz görür."*

Kur'ân onları ilzam etmiştir. Çünkü onlar şer'î olan hukuku çiğnediler ve ahiret için amel etmeyi terk ettiler. Gerekçeleri ise kendilerini Allah'ın oğulları olarak görmeleri, O'nun sevgili kulları olduklarını sanmaları ve Allah'ın onlara azap etmeyeceğine inanmalarıydı. Hatta onlara göre Allah cenneti diğer insanlar için değil sadece onlara (Yahudiler) özel olarak yaratmıştır.

Allah Teâlâ'nın onların iddialarını geçersiz sayması şu ayette de geçmiştir: *"Yahudiler ve Hristiyanlar dediler ki: 'Bizler Allah'ın oğulları ve sevgili kullarıyız.' Onlara de ki: 'Madem öylesiniz Allah niye günahlarınız yüzünden size azap etmektedir. Sizler de Allah'ın yarattığı diğer insanlar gibisiniz.'"*[91] Eğer onlar derse ki, bizler azap görmeyeceğiz, o zaman onlara Bakara Sûresi'ndeki gibi cevap veririz: *"'Şayet (iddia ettiğiniz gibi) ahiret yurdu Allah katında diğer insanlara değil de yalnızca size aitse ve bu iddianızda doğru iseniz haydi ölümü temenni edin (bakalım)' de."*

Sekizincisi: Sihir ve Şarlatanlığa Yönelmeleri Onların Küfür ve İflaslarının Delilidir

Sihir bir tür yalan ve şarlatanlıktır. İmanla aynı kalbe giremez. *"Bizler ancak imtihan vesilesiyiz. Sakın kâfir olma!"* Sihrin yalan olduğunun delili bizatihi kendisindedir. Sihirbaz güya taşı altına dönüştürüyor. Bunu da insanların ona vereceği birkaç kuruş para için yapıyor. Madem taşı altına dönüştürebiliyorsa insanların vereceği bu paraya niye

91 Mâide 5/18.

muhtaç olsunlar ki? Sihirbaz, gaybı bildiğini iddia eder. Eğer iddiasında doğru olsaydı en iyi siyasetçi ve en iyi yatırımcı olurdu. Fakat bakıyorsunuz sihir işiyle uğraşanların açlıktan ağzı kokuyor, yoksulluk, geri kalmışlık ve sefalet içinde hayat sürüyorlar.

Kur'ân, Firavun'un sihirbazlarının yaptıklarının şaşırtma ve göz boyama olduğunu açık bir şekilde ifade etmiştir: *"Sihirbazların attıkları ipler ve asalar yaptıkları sihirden dolayı ona (Mûsâ'ya), koşan bir yılan gibi gözüktü."*[92] *"Onlar insanların gözlerini büyülediler."*[93]

Sihir insanların gözlerini boyar, ama eşyalara etkisi olamaz. Ayakların altına sürülen ve ateşin yakıcılığına mâni olan bir maddeyle ateş üzerinde yürümeyi öğrenmek de bir tür sihirdir.

Sihir hem akide hem şeriat açısından vahyin öğretileriyle bir arada bulunamaz. Vahiy tüm zorluklara göğüs gerer ve her zaman haklı çıkar. Sihir ise ilk günden çöker. Sihir ile vahiy arasında tam bir zıtlık vardır. Bir insan vahye yakın durdukça sihirden uzaklaşmış olur. Bu nedenle Kur'ân, İsrailoğulları'nın Allah'ın kitabını bırakmaları ile şeytanların onlara öğrettiği sihir ve küfre tabi olmaları arasında bir ilişki kurmuştur.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Size inanacaklarını mı umuyorsunuz?" ayetinde Müslümanların, Yahudilerin iman edeceklerine dair umut içinde olduklarına dair bir işaret vardır. Ama aynı ümidi müşrikler için hissetmiyorlardı. Çünkü Müslümanlar ile Yahudiler arasında birçok müşterek husus vardı: Allah'a, meleklere, peygamberlere ve ahiret gününe iman gibi. Ayrıca Kur'ân birçok defa Yahudilerin de nezdinde büyük değere sahip olan Hz. İbrâhim, Hz. Yakub, Hz. Yusuf, Hz. Mûsâ, Hz. Hârûn ve diğer bazı peygamberlerden övgüyle söz etmekteydi. Aynı zamanda Kur'ân, Arapların taptıkları putlara ve heykellere karşı çıkmaktaydı. Bu ve benzerî nedenler Müslümanların, Yahudilerin Müslüman olacağına dair ümit beslemelerine neden olmuştu. Fakat vakıa şu ki Yahudiler kıskançlık ve kibirlerinden dolayı iman etmeye en uzak kimseler oldular.

---

92 Tâhâ 20/66.

93 A'râf 7/116.

"İman edenlerle karşılaştıklarında onlara, 'Biz de iman ettik' derler." Bu, münafıklara has bir davranıştır. Burada bu davranışın Yahudilere de isnat edilmesi, onların da ikiyüzlü olduklarını teyit etmektedir. Ayrıca münafık Yahudiler de vardı. Onların bu sözü söylemelerinin nedeni Müslümanlarla dalga geçmek istemeleri de olabilir. Zaten ayetin bağlamı da bunu desteklemektedir. Çünkü Müslümanlar onların iman edeceklerini umuyorlardı. Münafıklık gizli bir davranış olduğu için Müslümanlar onların böyle bir şey yapabileceklerini beklemiyorlardı. Allahu a'lem.

"Kötülüğü (günahı) kendisini çepeçevre kuşatırsa..." ayetinde kişiyi cehenneme götüren günahtan/kötülükten maksat, kişiyi hayır yapmasına izin vermeyecek derecede baştan aşağı sarmalayan, ondan asla ayrılmayan ve her yönden onu kuşatan günahtır. Akabinde tövbe gelen ya da sâlih amel gelen geçici günahlar böyle değildir. Nitekim müminlerin çoğunun durumu böyledir. Bu da Allah'ın rahmetinin bir esintisidir. Allahu a'lem.

"Birbirinizin kanını dökmeyeceğinize, birbirinizi yurtlarınızdan çıkarmayacağınıza dair sizden söz almıştık." ayetinde, başkaları, kişinin kendisi yerine konarak ifade edilmiştir. Başkalarına düşmanca saldırılar yapmak haramdır. Başkasının hayatını ve malını korumak için çalışmak ise farzdır. Bu ise birçok gerekçeyle olur. Zira adaletin ortadan kalkması, kanunların olmaması ve cinayetlerin artması gemiyi tümden batırır. Bugün başkasına saldıran, yarın kendisine saldırıldığını görür. Ayrıca bu tür taşkınlıklar iman ve ıslahın manalarını da kökten yıkar. İmanın manalarının yıkılması ise canların ve malların zayi olmasından daha büyük bir zarardır.

"İnkârları sebebiyle kalplerine buzağı (sevgisi) içirildi." Yani kalpleri buzağı sevgisiyle dolup taştı. Yoksa buzağının kalbe girmesi diye bir şey söz konusu değildir. Burada mecaz vardır. Nitekim Arapçada bu tür mecazlar çoktur, Kur'ân da bu üslubu kullanmıştır. Hatta ahkâm ayetlerinde bile bunun örnekleri vardır. Eğer bu gibi ayetlerde bir takdire gidilmezse, manayı oturtmak zorlaşır. Bunun benzeri de şu ayetlerdir:

"Sizlere meyte (leş) haram kılındı."[94] *"Anneleriniz size haram kılındı."*[95] Bu ayetlerdeki takdir şöyledir: Sizlere meyte etini yemek haram kılındı; anneleriniz ile evlenmeniz haram kılındı.

"Yemin olsun ki sen onları, yaşamaya karşı insanların en düşkünü olarak bulursun." ayetinde *"hayat"* kelimesi nekire/belirsiz bir şekilde geçmektedir (على حياةٍ). Yani onlar âdeta şunu derler: Hayatta kalayım da nasıl bir hayat olursa olsun fark etmez. İsterse rezil ve aşağılık bir hayat olsun! Ahirette Allah'ın rahmetinden ümit kesenlerin durumu aynen böyledir.

"Her kim Cibril'e düşmanlık ederse..." Gerek Cebrail'e gerekse başka bir meleğe düşmanlık yapmak, dinin bizatihi kendisine düşmanlık yapmaktır. Aynı şekilde dine ait herhangi bir şeye karşı çıkmak da dine karşı çıkmak sayılır. Bunun altına peygamberliğin ve risaletin yanlış yerde olduğunu iddia etmek de girer. Rafizilerin bir kısmı "Hıyânetu'l-Emin" diye bir tabir kullanırlar ve bununla da Cebrail'i kastederler. Çünkü onlara göre Cebrail, vahyi Ali'ye (r.a.) getirecekken Muhammed'e (s.a.s.) getirmiştir. Hatta bunların bir şairi şöyle demiştir:

غلط الأمين فجازها عن حيدر والله ما كان الأمين أمينا

"Emîn (Cebrail) yanlış yaptı ve Haydar'ı (Ali'yi) görmezden geldi... Vallahi Emîn dedikleri emin (güvenilir) değildir."

"Çünkü insanlara sihri ve Babil'de Hârut ile Mârut isimli iki meleğe indirileni öğretiyorlardı." Babil, Irak'ta bir şehrin ismidir. Bu ayet bu şehrin çok eskiden veri var olduğunu söylemekte ve o dönemde sihirle meşhur bir yer olduğuna işaret etmektedir. Hârut ve Mârut ile ilgili hadislere gelince; sahih hadisler bile bize onların tam olarak mahiyetleri hakkında ve sihirle ilgili rolleri konusunda yeterli bilgi vermemektedir. Ancak Kur'ân'ın burada açıkça işaret ettiği husus, onların bir imtihan için insanlara geldikleridir. Ayette geçen "(فتنة) (fitne)" kelimesinden maksat ise insanların inançlarını ve doğru söyleyenler ile yalan söyleyenleri ayırt etmek için bir imtihan vesilesi olma manasındadır. Allahu a'lem.

---

94 Mâide 5/3.

95 Nisâ 4/23.

"Onlar, kendilerine fayda vereni değil de zarar vereni öğrenirler." ayeti, Kur'ân'ın eğitim modeline işaret etmektedir. Yani eğitim ile eğitimin gayesi arasında bir bağ olmalıdır. İlim için eğitim almak yanlış bir slogandır. Bilakis eğitimden maksadın, insanlığın hizmeti ve toplumun inşası için faydalı görevlere gelmek olması gerekir. İnsanlığın bu amaç ve yöntemden sapması, onları kitle imha silahları üretmeye, siyasette sahtekârlık yapmaya, suç işleyerek ve hile yaparak ülkelerini kalkındırmaya götürmüştür.

Bu ayetten anlaşılan bir diğer husus da şudur: Sihir bile harikulade bir olay değildir. Zira her şey öğrenmekle meydana gelir ki buna sihir de dâhildir. Sihir de mutat olaylardandır, olağandışı bir şey değildir. Allahu a'lem.

يَـٰٓاَيُّهَـا الَّذِيـنَ اٰمَنُـوا لَا تَقُولُـوا رَاعِنَـا وَقُولُـوا انْظُرْنَـا وَاسْـمَعُوا ۗ وَلِلْكَافِرِيـنَ
عَـذَابٌ اَلِيـمٌ ﴿١٠٤﴾ مَـا يَـوَدُّ الَّذِيـنَ كَفَـرُوا مِـنْ اَهْـلِ الْكِتَـابِ وَلَا الْمُشْـرِكِينَ
اَنْ يُنَـزَّلَ عَلَيْكُـمْ مِـنْ خَيْـرٍ مِـنْ رَبِّكُـمْ ۗ وَاللّٰهُ يَخْتَـصُّ بِرَحْمَتِـهٖ مَـنْ يَشَـآءُ ۗ وَاللّٰهُ
ذُو الْفَضْـلِ الْعَظِيـمِ ﴿١٠٥﴾ مَـا نَنْسَـخْ مِـنْ اٰيَـةٍ اَوْ نُنْسِـهَا نَـأْتِ بِخَيْـرٍ مِنْهَـآ اَوْ
مِثْلِهَـآ ۗ اَلَـمْ تَعْلَـمْ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَـىْءٍ قَدِيـرٌ ﴿١٠٦﴾ اَلَـمْ تَعْلَـمْ اَنَّ اللّٰهَ لَـهٗ مُلْـكُ
السَّـمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ۗ وَمَـا لَكُـمْ مِـنْ دُونِ اللّٰهِ مِـنْ وَلِـىٍّ وَلَا نَصِيـرٍ ﴿١٠٧﴾ اَمْ تُرِيـدُونَ
اَنْ تَسْـَٔلُوا رَسُـولَكُمْ كَمَـا سُـئِلَ مُوسٰى مِـنْ قَبْـلُ ۗ وَمَـنْ يَتَبَـدَّلِ الْكُفْـرَ بِالْاِيمَـانِ
فَقَـدْ ضَـلَّ سَـوَآءَ السَّـبِيلِ ﴿١٠٨﴾ وَدَّ كَثِيـرٌ مِـنْ اَهْـلِ الْكِتَـابِ لَـوْ يَرُدُّونَكُـمْ مِـنْ
بَعْـدِ اِيمَانِكُـمْ كُفَّـارًا ۚ حَسَـدًا مِـنْ عِنْـدِ اَنْفُسِـهِمْ مِـنْ بَعْـدِ مَـا تَبَيَّـنَ لَهُـمُ الْحَـقُّ ۚ
فَاعْفُـوا وَاصْفَحُـوا حَتّٰـى يَأْتِـىَ اللّٰهُ بِاَمْـرِهٖ ۗ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰـى كُلِّ شَـىْءٍ قَدِيـرٌ ﴿١٠٩﴾
وَاَقِيمُـوا الصَّلٰـوةَ وَاٰتُـوا الزَّكٰـوةَ ۚ وَمَـا تُقَدِّمُـوا لِاَنْفُسِـكُمْ مِـنْ خَيْـرٍ تَجِـدُوهُ عِنْـدَ
اللّٰهِ ۗ اِنَّ اللّٰهَ بِمَـا تَعْمَلُـونَ بَصِيـرٌ ﴿١١٠﴾ وَقَالُـوا لَـنْ يَدْخُـلَ الْجَنَّـةَ اِلَّا مَـنْ كَانَ هُـودًا
اَوْ نَصَـارٰى ۗ تِلْـكَ اَمَانِيُّهُـمْ ۗ قُـلْ هَاتُـوا بُرْهَانَكُـمْ اِنْ كُنْتُـمْ صَادِقِيـنَ ﴿١١١﴾ بَلٰـى
مَـنْ اَسْـلَمَ وَجْهَـهٗ لِلّٰهِ وَهُـوَ مُحْسِـنٌ فَلَـهٗٓ اَجْـرُهٗ عِنْـدَ رَبِّـهٖ ۚ وَلَا خَـوْفٌ عَلَيْهِـمْ وَلَا هُـمْ
يَحْزَنُـونَ ﴿١١٢﴾ وَقَالَـتِ الْيَهُـودُ لَيْسَـتِ النَّصَـارٰى عَلٰـى شَـىْءٍ ۖ وَقَالَـتِ النَّصَـارٰى
لَيْسَـتِ الْيَهُـودُ عَلٰـى شَـىْءٍ ۖ وَهُـمْ يَتْلُونَ الْكِتَـابَ ۗ كَذٰلِـكَ قَـالَ الَّذِيـنَ لَا يَعْلَمُـونَ
مِثْـلَ قَوْلِهِـمْ ۚ فَاللّٰهُ يَحْكُـمُ بَيْنَهُـمْ يَـوْمَ الْقِيٰمَـةِ فِيمَـا كَانُـوا فِيـهِ يَخْتَلِفُـونَ ﴿١١٣﴾
وَمَـنْ اَظْلَـمُ مِمَّـنْ مَنَـعَ مَسَـاجِدَ اللّٰهِ اَنْ يُذْكَـرَ فِيهَـا اسْـمُهٗ وَسَـعٰى فِـى خَرَابِهَـآ ۚ
اُولٰٓئِـكَ مَـا كَانَ لَهُـمْ اَنْ يَدْخُلُوهَـآ اِلَّا خَآئِفِيـنَ ۚ لَهُـمْ فِـى الدُّنْيَـا خِـزْىٌ وَلَهُـمْ فِـى
الْاٰخِـرَةِ عَـذَابٌ عَظِيـمٌ ﴿١١٤﴾ وَلِلّٰهِ الْمَشْـرِقُ وَالْمَغْـرِبُ فَاَيْنَمَـا تُوَلُّـوا فَثَـمَّ وَجْـهُ
اللّٰهِ ۗ اِنَّ اللّٰهَ وَاسِـعٌ عَلِيـمٌ ﴿١١٥﴾ وَقَالُـوا اتَّخَـذَ اللّٰهُ وَلَـدًا ۗ سُـبْحَانَهٗ ۖ بَـلْ لَـهٗ مَـا فِـى

السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ ﴿١١٦﴾ بَدِيعُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاِذَا قَضٰى
اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿١١٧﴾ وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ لَوْلَا يُكَلِّمُنَا اللّٰهُ
اَوْ تَأْتِينَا اٰيَةٌ كَذٰلِكَ قَالَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِثْلَ قَوْلِهِمْ تَشَابَهَتْ قُلُوبُهُمْ قَدْ
بَيَّنَّا الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿١١٨﴾ اِنَّا اَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَا تُسْـَٔلُ
عَنْ اَصْحَابِ الْجَحِيمِ ﴿١١٩﴾ وَلَنْ تَرْضٰى عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارٰى حَتّٰى
تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ قُلْ اِنَّ هُدَى اللّٰهِ هُوَ الْهُدٰى وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ اَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِى
جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١٢٠﴾ اَلَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ
الْكِتَابَ يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهٖ اُولٰٓئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهٖ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهٖ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ
الْخَاسِرُونَ ﴿١٢١﴾ يَا بَنِى اِسْرَآءِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِىَ الَّتِى اَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَاَنِّى
فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿١٢٢﴾ وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِى نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْـًٔا
وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا تَنْفَعُهَا شَفَاعَةٌ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿١٢٣﴾

104. *Ey iman edenler! "Râinâ" demeyin, "unzurnâ" deyin. (Söylenenleri) iyi dinleyin. Kâfirler için elem verici bir azap vardır.*

105. *(Ey müminler!) Ehl-i kitaptan kâfirler ve putperestler de Rabbinizden size bir hayır indirilmesini istemezler. Hâlbuki Allah, rahmetini dilediğine verir. Allah büyük lütuf sahibidir.*

106. *Biz, bir ayetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unuttururs ak (ertelersek) mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz. Bilmez misin ki Allah her şeye kadirdir.*

107. *(Yine) bilmez misin, göklerin ve yerin mülkiyet ve hükümranlığı yalnızca Allah'ındır! Sizin için Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı vardır.*

108. *Yoksa siz de (ey Müslümanlar), daha önce Mûsâ'ya sorulduğu gibi Peygamberinize sorular sormak mı istiyorsunuz? Kim imanı küfre değişirse, şüphesiz dosdoğru yoldan sapmış olur.*

109. *Ehl-i kitaptan çoğu, hakikat kendilerine apaçık belli olduktan sonra, sırf içlerindeki kıskançlıktan ötürü, sizi imanınızdan vazgeçirip küfre*

döndürmek istediler. Yine de siz, Allah onlar hakkındaki emrini gönderinceye kadar affedip bağışlayın. Şüphesiz Allah her şeye kadirdir.

110. *Namazı kılın, zekâtı verin, önceden kendiniz için yaptığınız her iyiliği Allah'ın katında bulacaksınız. Şüphesiz Allah, yapmakta olduklarınızı noksansız görür.*

111. *(Ehl-i kitap,) "Yahudiler yahut Hristiyanlar hariç hiç kimse cennete giremeyecek" dediler. Bu onların kuruntusudur. Sen de onlara, "Eğer sahiden doğru söylüyorsanız delilinizi getirin" de.*

112. *Bilâkis, kim muhsin olarak yüzünü Allah'a döndürürse (Allah'a hakkıyla kulluk ederse) onun ecri Rabbi katındadır. Öyleleri için ne bir korku vardır ne de üzüntü çekerler.*

113. *Hepsi de kitabı (Tevrat ve İncil'i) okumakta oldukları halde Yahudiler, "Hristiyanlar doğru yolda değillerdir" dediler. Hristiyanlar da "Yahudiler doğru yolda değillerdir" dediler. Kitabı bilmeyenler de birbirleri hakkında tıpkı onların söylediklerini söylediler. Allah, ihtilâfa düştükleri hususlarda kıyamet günü onlar hakkında hükmünü verecektir.*

114. *Allah'ın mescitlerinde O'nun adının anılmasına engel olan ve onların harap olmasına çalışandan daha zalim kim vardır! Aslında bunların oralara ancak korkarak girmeleri gerekir. (Başka türlü girmeye hakları yoktur.) Bunlar için dünyada rezillik, ahirette de büyük azap vardır.*

115. *Doğu da Allah'ındır batı da. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (zatı) oradadır. Şüphesiz Allah'(ın rahmeti ve nimeti) geniştir, O her şeyi bilendir.*

116. *"Allah çocuk edindi" dediler. Hâşâ! O bundan münezzehtir. Göklerde ve yerde olanların hepsi O'nundur, hepsi O'na boyun eğmiştir.*

117. *(O,) göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır. Bir şeyi dilediğinde ona sadece "Ol!" der, o da hemen oluverir.*

118. *Bilmeyenler dediler ki: "Allah bizimle konuşmalı ya da bize bir ayet (mucize) gelmeli değil miydi?" Onlardan öncekiler de işte tıpkı onların söylediklerini söylemişlerdi. Kalpleri (akılları) nasıl da birbirine benzedi? Gerçekleri iyice bilmek isteyenlere ayetleri apaçık gösterdik.*

119. *Doğrusu Biz seni Hak (Kur'ân) ile müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Sen cehennemliklerden sorumlu değilsin.*

120. Dinlerine uymadıkça Yahudiler de Hristiyanlar da asla senden razı olmayacaklardır. De ki: Doğru yol, ancak Allah'ın yoludur. Sana gelen ilimden sonra onların arzularına uyacak olursan, andolsun ki Allah'tan sana ne bir dost ne de bir yardımcı vardır.

121. Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler(den bazısı) onu, hakkını gözeterek okurlar. Çünkü onlar ona iman ederler. Onu inkâr edenlere gelince, işte gerçekten zarara uğrayanlar onlardır.

122. Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetimi ve sizi (bir zamanlar) cümle âleme üstün kılmış olduğumu hatırlayın.

123. Ve öyle bir günden sakının ki o günde hiç kimse başkası namına bir şey ödeyemez, kimseden fidye kabul edilmez, hiç kimseye şefaat fayda vermez. Onlar hiçbir yardım da görmezler.

VAHYİN TECRÜBESİYLE DERSLER VE İBRETLER

Birincisi: Hakkı Batıla Karıştırmaktan Sakınmak

İsrailoğulları'nın hayatı anlatılırken onlara şöyle bir uyarı gelmişti: *"Hakkı batılla karıştırmayın!"* Bu bölümde ise Allah Teâlâ müminlere hitaben şöyle buyurmuştur: *"'Râinâ' demeyin, 'Unzurnâ' deyin."*

Ayette geçen "*râina* (راعنا)" hem hak hem batıl manada kullanılmaktaydı. Hakikî manası şuydu: "Bizi dinle ve bize vakit ayır!" Batıl manada kullanılmasına gelince; Yahudiler bu kelimeyi hakaret etmek ve muhatabını tahkir etmek için kullanmaktaydı. Bu kelimeyle boşboğazlık ve münasebetsizlik yapıyorlardı. Aynı kelimede hem övgünün hem sövgünün olması nedeniyle bir karışıklık meydana geliyordu. Bu karışıklığı gidermek için Kur'ân, açık bir şekilde bu kelimeyi Hz. Peygamber için kullanmayı yasakladı. Bu, pratikte alınmış bir tedbir örneğiydi. Burada asıl olan şudur: Hak ile batılın iç içe geçtiği her sözü kullanmaktan ve ameli işlemekten uzak durun. Burada iyi niyet de yeterli değildir. Çünkü asıl olan, konuşanların maksadı değil, dinleyenlerin ne anladığıdır.

İkincisi: Haset, Dalâlet Yoludur

Kur'ân-ı Kerim bu bölümde hasedin tehlikelerine ve bu kötü ahlakın, insanları sırat-ı müstakimden alıkoymadaki rolüne değinmektedir. Allah Teâlâ önce şöyle buyurmuştur: *"Ehl-i kitaptan kâfirler ve putperestler de Rabbinizden size bir hayır indirilmesini istemezler. Hâlbuki Allah, rahmetini dilediğine verir. Allah büyük lütuf sahibidir."* Sonra ise şöyle devam etmiştir: *"Ehl-i kitaptan çoğu, hakikat kendilerine apaçık belli olduktan sonra, sırf içlerindeki kıskançlıktan ötürü, sizi imanınızdan vazgeçirip küfre döndürmek istediler."*

Üçüncüsü: Son İlahî Mesajın Hükmü

"Biz, bir ayetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturursak (ertelersek), mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz." Müfessirlerin çoğu Allah Teâlâ'nın bu ayetteki kastını yorumlama manasında şöyle derler: Buradaki nesihten maksat, Kur'ân ayetlerinden bazılarının bazılarını neshetmesi olup sonra gelen bazı ayetler, teşride tedricilik gibi bir hikmete binaen daha önce nazil olan bazı ayetlerin hükmünü kaldırmıştır.

Fakat Kur'ân'ın bağlamına; siyak-sibakına baktığımızda daha doğru başka bir mana görmekteyiz ki bu mana buraya daha uygun düşmektedir. Bu bölümdeki ayetler daha önce yeryüzünde halife olarak seçilen bir toplumdan ve daha sonra halife olarak seçilen ikinci bir toplumdan söz etmektedir. Birincisi Tevrat'ı alan toplum, ikincisi ise Kur'ân mesajını alan toplumdur. İlk toplumun devamı olan Yahudiler, hasetten dolayı Kur'ân mesajını ve bu kitabın kendi yanlarında bulunan Tevrat'ı tasdik etmek için geldiğini inkâr ettiler.

Yahudiler, Kur'ân'ın Tevrat ile arasındaki bağ hakkında birçok problem çıkardılar. Âdeta şunu diyorlardı: "Eğer Kur'ân tam olarak Tevrat'ı tasdik eden bir kitapsa bizim yeni kitaba ihtiyacımız yoktur. Eğer ona muhalif bir kitapsa onu terk etmek evladır." Allah Teâlâ onların bu tavrını şu şekilde ifade etmiştir: *"Kendilerine, 'Allah'ın indirdiğine iman edin' denince, 'Biz sadece bize indirilene (Tevrat'a) inanırız' derler ve ondan başkasını inkâr ederler. Hâlbuki o Kur'ân, kendi ellerinde bulunan Tevrat'ı doğrulayıcı olarak gelmiş hak kitaptır."*

Kur'ân'ın onlara cevabı şu şekilde geldi: Allah Kur'ân'ı, Tevrat'ı tasdik edici olarak gönderdi. Buradaki *"tasdik edici"*likten maksat ise Kur'ân'ın, onun bir nüshası olduğu anlamında değildir. Olabilir ki Allah Teâlâ, Tevrat'ta olan bir hükmü, değişen insan toplumuna uygun olarak Kur'ân ile değiştirmiştir. Ya da belki de Tevrat'ta olan hüküm tarihî süreçte kaybolmuş veya tahrif edilmiş olduğu için Kur'ân bu nedenle aynı hükmü karşılayan yeni bir hüküm getirmiştir. Her iki durumda da Kur'ân'daki hüküm, Tevrat'taki hükümle aynı mana ve maksadı taşır. Yeni hüküm ya insanların günlük hayatına ve maslahatlarına daha uygundur ya da şeriatın gayesini gerçekleştirmeye daha yakındır.

Buna ilaveten Kur'ân'ın hem i'caz hem beyan hususiyeti de vardır. Nesh ayetinden (Bakara 106) hemen öncesinde İsrailoğulları'nın Muhammed'in (s.a.s.) risaletini kabul etmemelerinin sebebi üzerinde durulmuştur. Nesh ayetinden sonraki ayetlerde ise bu konu devam etmiş ve İsrailoğulları'nın durumu göz önüne serilmiştir: *"Hakikat kendilerine apaçık belli olduktan sonra, sırf içlerindeki kıskançlıktan ötürü..."* Usûl açısından neshten bahseden ayet incelendiğinde birbirinin devamı olan bu iki konunun bağlamında geldiği görülecektir.

Kısacası buradaki ayeti bağlamıyla birlikte ele aldığımızda mana şöyle olur: Kur'ân ayetleri Tevrat'ta şeriata muhalif olarak geçen ahkâmın hükmünü ortadan kaldırmaktadır. Kur'ân, tarih boyunca insanların tahrif ve değiştirmelerinden dolayı Tevrat'ta meydana gelen eksiklik ve noksanlıkları tamamlamaktadır.

Buna binaen Kur'ân, Allah'ın kelamı olup tüm risaletlerin tamamlayıcısıdır. Allah bu kelamı, hepsinin üzerine hâkim ve koruyucu olarak getirmiştir. Yani bu ayet, iki "hilafet seçimi" deneyimi (İsrailoğulları'nın yaşadığı deneyim ile Müslümanların yaşadığı deneyim) arasındaki temel ilişkiyi ele almaktadır. Allahu a'lem.

Dördüncüsü: İtibar Deliledir, Kuruntu ve Hayallere Değil

"'Yahudiler yahut Hristiyanlar hariç hiç kimse cennete giremeyecek' dediler. Bu onların kuruntusudur. Sen de onlara de ki: Eğer doğru söylüyorsanız delilinizi getirin." Kur'ân'ın tartışma ve konuşmalardaki temel kaidesi budur: *"De ki: Delilinizi getirin."* Yani elinizde hangi delil ve

belge varsa onu getirin. Zira delil, gerçek ile kuruntu arasındaki farkı ortaya çıkaracaktır. Bu ayet ayrıca bilimsel/ilmî araştırmalarda da bir ilkedir. Hakkın peşinde olan araştırmacı, arzularına uysun ya da uymasın her zaman hakikati arar ve onu bulmak için çabalar.

İnsanoğlu bu kaideyi doğa bilimlerinde ve deneysel ilimlerde de kullanmıştır. Bu kaideyi işleterek tıpta, astronomide ve birçok sanayi alanında muazzam sonuçlara ulaşmıştır. Fakat ne yazık ki insanlar bu kaideyi dinî ilimleri araştırmada yeteri kadar işletmemiş, daha çok eskileri taklit etme yoluna gitmişlerdir. Zira insanlar dinin milletlerin kültürel mirası olduğunu, ırk, renk, dil ve tarih gibi her milletin kimliğinin temel unsurlarından olduğunu düşünmüşlerdir. Bir milletin bu özellikleri değişmediği gibi dininin de değişmediği zannedilmiştir. Bu nedenle de dinî olduğu düşünülen herhangi bir konuda değişiklik yapmaya hiç gerek olmadığı düşüncesi hâkim olmuştur. Hâlbuki durum böyle değildir. Allahu a'lem.

Beşincisi: İhsan, İslam'ın Öz Kardeşidir

"Bilâkis, kim muhsin olarak yüzünü Allah'a döndürürse (Allah'a hakkıyla kulluk ederse), onun ecri Rabbi katındadır." Hak olan İslam, insanlara ihsanla muamele etmeye ve ihsanla amel etmeye götürür. Kurtuluşun şartlarından biri de ihsan ile davranmaktır.

Altıncısı: Burhan, Sadıkların Yolu, Saldırganlık da Zalimlerin Yoludur

Kur'ân, Yahudilerin Hristiyanlar hakkındaki, Hristiyanların da Yahudiler hakkındaki konuşmalarını aktarmaktadır. Bundan önce ise bu iki grubun Müslümanlar hakkındaki tutumuna değinmiştir. Kur'ân böylece hasım olan tarafların kimi zaman nasıl da alçakça bir tutum içine girdiklerine dikkat çekmiştir. *"Allah'ın mescitlerinde O'nun adının anılmasına engel olan ve oraların harap olmasına çalışandan daha zalim kim vardır!"* Bu saldırganca tavır, Kur'ân'ın tercih ettiği şu tavra ne kadar da zıttır: *"De ki: Eğer doğru söylüyorsanız delilinizi (burhanınızı) getirin."*

Müfessirler bu ayette kınanma konusu olan kişilerin kimler olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir. Ayetin bağlamına baktığımızda şunu görmekteyiz: Burada belli bir olay üzerine hüküm inşa edilmemiş, Kur'ân burada farklı gruplarla insanî ilişkiler konusunda ilke belirlemiştir. Zira bir önceki ayete baktığımızda Yahudiler ile Hristiyanlar arasındaki bir çekişmeye değinilmiştir: *"Hepsi de kitabı (Tevrat ve İncil'i) okumakta oldukları halde Yahudiler, 'Hristiyanlar doğru yolda değillerdir' dediler. Hristiyanlar da 'Yahudiler doğru yolda değillerdir' dediler."*

"Allah'ın mescitlerinde O'nun adının anılmasına engel olan ve onların harap olmasına çalışandan daha zalim kim vardır?!" Buradaki ayetten maksat sadece Müslümanlara ait mescitler değildir. Zira ayetin nazil olduğu dönemde Müslümanların mescitlerine bilfiil herhangi bir saldırı söz konusu olmamıştır. Kureyş'e gelince; onlar Mescid-i Haram'ın bakım ve onarımını üstlendikleri için bununla iftihar ediyorlardı ama Allah Teâlâ onların bu yaklaşımını şöyle reddetmişti: *"(Ey müşrikler!) Siz hacılara su vermeyi ve Mescid-i Haram'ı onarmayı, Allah'a ve ahiret gününe iman edip de Allah yolunda cihat edenlerin imanı ile bir mi tutuyorsunuz? Hâlbuki onlar Allah katında eşit değillerdir. Allah zalimler topluluğunu hidayete erdirmez."*[96] Allahu a'lem.

Yedincisi: Hak ile Batılı Birbibirinden Ayırmak

"Dinlerine uymadıkça Yahudiler de Hristiyanlar da asla senden razı olmayacaklardır. De ki: 'Doğru yol, ancak Allah'ın yoludur.' Sana gelen ilimden sonra onların arzularına uyacak olursan, andolsun ki Allah'tan sana ne bir dost ne de bir yardımcı vardır." ayeti, Fatiha Sûresi'nde geçen *"Kendilerine lütuf ve ikramda bulunduğun kimselerin yoluna (ilet); gazaba uğramışların ve sapmışların yoluna değil!"* ayetinin tekididir.

Burada şunu ifade etmeliyiz: Batıl, hiçbir zaman haktan yana olan bir şeyden razı olmaz. Bu, Kur'ân'ın değişmeyen hakikatidir, vakıa da bunun şahididir. Dinler ve farklı kültürler arasındaki diyalog girişimlerinin tamamı başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bunun çözümü ise şudur: Her din, farklı olduğu hususla kendini göstermeli, kendi kimliğini

96 Tevbe 9/19.

yansıtmalıdır. Her dinin kendine has hususi özellikleri belirlendikten sonra iki yol takip edilebilir:

Birinci yol: Taraflar kendi delil ve burhanlarını öne sürer, sonra da en güzel yöntemlerle bu deliller üzerinde tartışırlar. İlmî emanete ve hakikate saygı göstermek de bunu gerektirir. Hakkı batılla karıştırmamak ve delillerle oynamamak lazımdır.

İkinci yol: Özellikle aynı ülkede ve aynı coğrafyada yaşayanlar açısından barışçıl bir şekilde birlikte yaşamayı gerçekleştirmek ve dayanışmayı sağlayacak kanunlar koymak için siyasete, ekonomiye ve hizmet alanına dair hayatî önem taşıyan meseleleri araştırmak şarttır.

Bu iki yol, Kur'ân'ın da kabul ettiği ve onay verdiği yollardır. Bunu iki ayette açık bir şekilde ifade etmiştir: *"İçlerinden zulmedenleri bir yana, ehl-i kitapla ancak en güzel yoldan mücadele edin ve deyin ki: Bize indirilene de size indirilene de iman ettik."*[97] *"Allah, sizinle din uğrunda savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlara iyilik yapmanızı ve onlara âdil davranmanızı yasaklamaz. Çünkü Allah, adaletli olanları sever."*[98]

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Hâlbuki Allah, rahmetini dilediğine verir." buyruğundaki *"rahmet"*-ten maksat Kur'ân'dır. Yahudiler son ilahî kitabın kendilerinden birine gelmesini umuyorlardı. Ne zaman ki kendilerinden başka birine indi, o zaman onu inkâr ettiler. Bu anlam, konunun bağlamına da uygundur.

"Veya onu unutturursak." buyruğu hükümlerinin ve ayetlerinin birçoğu tahrif veya ihmal nedeniyle unutulmuş olan eski ilahî kitaplara işaret etmektedir. Allah Teâlâ burada ilahî hükümlerin unutturulması fiilini kendi Zatına isnat etmiştir. Yani, Biz unutturduk, demiştir. Bunun sebebi ise gerçekleşen bu unutma fiilinin de Allah'ın mutlak iradesinin zımnına girmesidir. Zira kulların yaptıkları fiillerin hiçbiri Allah'ın iradesinin dışına çıkamaz. Eğer Allah dileseydi Kur'ân-ı Kerim'i

97 Ankebût 29/46.

98 Mümtehine 60/8.

koruduğu gibi onları da koruyabilirdi. Allah Teâlâ, Kur'ân-ı Kerim'i koruyacağına dair söz vermiştir.

"Yoksa siz de (ey Müslümanlar), daha önce Mûsâ'ya sorulduğu gibi Peygamberinize sorular sormak mı istiyorsunuz?" ayetinde Müslümanlar, İsrailoğulları'nı taklit etmeme hususunda uyarılmışlardır. Yahudilerin, kendi peygamberleri olan Hz. Mûsâ'ya soru sorup onu bunalttıkları gibi Müslümanların da Resûlullah'a bunaltıcı sorular sormaları yasaklanmıştır. Buradaki *"sorular"*dan maksat kendi peygamberlerini imtihan edercesine yöneltilen sorulardır. Mesela *"Bizler Allah'ı açıkça görmediğimiz sürece sana iman etmeyeceğiz"* demeleri böyledir. Ama dinî konuda aydınlanmak ve karşılaştıkları sorunları çözüme kavuşturmak için fıkhî soru sormak yasaklanmamıştır. Bu tür sorular makbul ve memduhtur. Nitekim şu ayet buna işaret etmektedir: *"Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyette bulunan kadının sözünü Allah işitmiştir."*[99]

"Allah onlar hakkındaki emrini gönderinceye kadar affedip bağışlayın." Bu emir, ehl-i kitaptan bazılarının İslam davetine karşı tutumları anlatıldıktan sonra Müslümanlara yöneltilmiştir. Hâlbuki onlar İslam davetinin son bulması ve Müslümanların şirke ve putperestliğe dönmesini arzuluyorlardı. Bu ayette geçen emirde İslam'ın ne kadar müsamahakâr bir din olduğu ve kendisine karşı gelenlere nasıl muamele ettiği anlatılmaktadır. Affetmek, cezayı hak ettiği halde suçluyu bağışlamaktır. Ayette geçen "(صفح) (safh)" ise ona cevap vermemek, onu görmezden gelmek, kınamamak ve azarlamamak gibi manaları içermektedir. Bu kelimedeki mana yoğunluğu, "affetmek" kelimesinden daha kapsamlıdır.

"Önceden kendiniz için yaptığınız her iyiliği Allah'ın katında bulacaksınız." ayetine göre, bir Müslümanın yaptığı her türlü hayır, hasenat, infak ve iyilik kendine yaptığı iyilik sayılır. Çünkü tüm bunların karşılığını, kerîm olan Rabbinden alacaktır. Bu ayet güzel ve faydalı davranışları, o davranışlara yönelten içsel motivasyon unsuruyla bir arada zikretmiştir.

"Allah'ın mescitlerinde O'nun adının anılmasına engel olan ve oraların harap olmasına çalışandan daha zalim kim vardı?!" Burada

---

99 Mücadele 58/1.

mescitlerden men etmekten maksat, düşmanca nedenlerden dolayı engelleme ve oraları harap bırakmadır. Günümüzde camilerin kapalı olması ve belli vakitlerde açılıp belli vakitlerde kapalı tutulması güvenlik gerekçeleriyle veya idarî nedenlerle yapılmaktadır. Bu tür kapatmalar ayette geçen camide ibadetten engelleme kapsamına girmemektedir. Zira buradaki kapatma camiyi ibadetten ve namaz kılanlardan engelleme değil, caminin güvenliğini sağlamaktır. Allahu a'lem.

"Aslında bunların oralara ancak korkarak girmeleri gerekir." Mananın şöyle olması uygundur: Haddini aşan bu zalimlerin, Allah'ın evlerine girince korku ve heybet duymaları gerekirdi. Eğer onlar gerçekten mümin olsalardı korkuya kapılırlardı. Ama böyle bir endişe duymadan sırf harap etmek için oraya giriyorlar.

"Kâfirler camilere ancak Müslümanların kılıçlarından korka korka girerler" diye mana verilmesi ise uzak bir manadır. Zira camiler insanların kalplerine korku salmak için inşa edilmemiştir. Bilakis camiler ilim yuvaları, İslam'a davet ve iyilik merkezleridir.

"Doğu da Allah'ındır, batı da. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (zatı) oradadır." Bağlama bakınca mananın şöyle olması daha uygundur: Bu ayetteki hitap din hakkında ihtilaf edenlere ve tartışanlaradır. Zira ayetin bağlamı onlardan bahsetmektedir. Allah, maliklerin malikidir. Doğu da batı da, ikisi arasındakiler de O'na aittir. Siz ey insanlar, inançlarınızda, ibadetlerinizde ve tasavvurlarınızda nereye yönelirseniz yönelin, Allah her daim sizi gözetlemektedir. Niyetlerinizi ve içinizde gizlediklerinizi bilmektedir. Bu nedenle ayet şöyle devam etmiştir:

"Şüphesiz Allah'(ın rahmeti ve nimeti) geniştir, O her şeyi bilendir." Allah Vâsi'dir; O'nun rahmeti de mülkü de geniştir. Bu nedenle O'nun mülkünden çıkamazsınız. Allah Alîm'dir; hiçbir zaman O'nun bilgisinden ve gözetiminden kaçamazsınız.

Burada bir delil daha vardır ki o da hemen bir sonraki ayette gelmiştir. Bu ayet de bu tür yönelişler üzerinde durmakta ve tüm yönlerin Allah'a ait olduğunu vurgulamaktadır. *"'Allah çocuk edindi' dediler. Hâşâ! O bundan münezzehtir. Göklerde ve yerde olanların hepsi O'nundur."* Bu ayetin öncesinde sadece kıbleyle ilgili bir ayetin olması konu

bütünlüğüne uymamaktadır. Bu nedenle bir önceki ayetin konusu kıble değil, inanışlardır. Allahu a'lem.

"Bilmeyenler dediler ki: Allah bizimle konuşmalı ya da bize bir ayet (mucize) gelmeli değil miydi?" Bu ayette İsrailoğulları'nın Hz. Mûsâ'dan talep ettikleri şeye benzer bir talepten söz edilmiştir. Hâlbuki Allah Teâlâ bunu yasaklamıştır: *"Yoksa siz de (ey Müslümanlar), daha önce Mûsâ'ya sorulduğu gibi Peygamberinize sorular sormak mı istiyorsunuz?"* Bundan dolayı bu ayetin akabinde şöyle denmiştir: *"Onlardan öncekiler de işte tıpkı onların söylediklerini söylemişlerdi."*

"Doğrusu Biz seni Hak (Kur'ân) ile müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik." Müjde ve uyarı sadece hak ile irtibatlıdır. Hakka tabi olan için müjde vardır, haktan yüz çevirene ise uyarı müstahaktır.

"Sen cehennemliklerden sorumlu değilsin." ayetinde şuna işaret vardır: Davetçiler, üzerlerine düşen görevi yerine getirdikleri ve Allah'ın emrettiği şekilde sorumluluklarını ifa ettikleri halde batıl ehli batıl üzerinde ısrar etmeye devam ederlerse, davetçilere bir sorumluluk yoktur. Davetçilerin mesuliyeti tebliğdir. Davete icabet etmek ise davet edilenlerin görevidir.

"De ki: Doğru yol ancak Allah'ın yoludur. Sana gelen ilimden sonra onların arzularına uyacak olursan, andolsun ki Allah'tan sana ne bir dost ne de bir yardımcı vardır." ayetine göre de Allah'ın rehberliğine aykırı ne kadar hüküm ve metot varsa hepsi heva ve arzuya uymaktır. Bu heva ister şahsın menfaati için olsun ister bir partinin ister bir kabilenin isterse de bir aşiretin vb. menfaati için olsun fark etmez.

"Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler(den bazısı) onu, hakkını gözeterek okurlar. Çünkü onlar ona iman ederler." ayeti de şuna işaret etmektedir: Kur'ân'ı doğru ve bilinçli bir okuma kesinlikle iman etmeye götürür. Buradaki doğru okumadan maksat ise harflerin mahreçlerine, sıfatlarına ve bilinen tecvit kurallarına uygun okumak değildir. Kişi tüm bunlardan önce Yüce Allah'ın kelamındaki maksadını doğru bir şekilde anlamaya çalışmalıdır. Zira lafız, mananın kabıdır. Manayı anlamadan lafzı doğru okumaya çalışmak ise lafzın mana ve maksadını ihmal etmek sayılır. Kelamı anlamadan onu düzgün okumaya çalışmak ise imana götürmez.

8. MECLİS: BAKARA SÛRESİ 124-141

وَاِذِ ابْتَلٰٓى اِبْرٰهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَاَتَمَّهُنَّ ۖ قَالَ اِنِّى جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ اِمَامًا ۖ
قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِى ۖ قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِى الظَّالِمِينَ ﴿١٢٤﴾ وَاِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ
مَثَابَةً لِلنَّاسِ وَاَمْنًا ۖ وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ اِبْرٰهِيمَ مُصَلًّى ۖ وَعَهِدْنَآ اِلٰٓى اِبْرٰهِيمَ
وَاِسْمٰعِيلَ اَنْ طَهِّرَا بَيْتِىَ لِلطَّآئِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿١٢٥﴾ وَاِذْ
قَالَ اِبْرٰهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا بَلَدًا اٰمِنًا وَارْزُقْ اَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ اٰمَنَ
مِنْهُمْ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ۖ قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَاُمَتِّعُهُ قَلِيلًا ثُمَّ اَضْطَرُّهُٓ اِلٰى عَذَابِ
النَّارِ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٢٦﴾ وَاِذْ يَرْفَعُ اِبْرٰهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَاِسْمٰعِيلُ
رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا ۖ اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٢٧﴾ رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ
لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَآ اُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ ۖ وَاَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا ۖ اِنَّكَ اَنْتَ
التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٢٨﴾ رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِكَ
وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ ۚ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٢٩﴾ وَمَنْ
يَرْغَبُ عَنْ مِلَّةِ اِبْرٰهِيمَ اِلَّا مَنْ سَفِهَ نَفْسَهُ ۚ وَلَقَدِ اصْطَفَيْنَاهُ فِى الدُّنْيَا ۖ وَاِنَّهُ
فِى الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٣٠﴾ اِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُٓ اَسْلِمْ ۙ قَالَ اَسْلَمْتُ لِرَبِّ
الْعَالَمِينَ ﴿١٣١﴾ وَوَصّٰى بِهَآ اِبْرٰهِيمُ بَنِيهِ وَيَعْقُوبُ ۖ يَا بَنِىَّ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰى
لَكُمُ الدِّينَ فَلَا تَمُوتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٢﴾ اَمْ كُنْتُمْ شُهَدَآءَ اِذْ حَضَرَ
يَعْقُوبَ الْمَوْتُ ۙ اِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدِى ۖ قَالُوا نَعْبُدُ اِلٰهَكَ وَاِلٰهَ
اٰبَآئِكَ اِبْرٰهِيمَ وَاِسْمٰعِيلَ وَاِسْحٰقَ اِلٰهًا وَاحِدًا ۚ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٣﴾ تِلْكَ
اُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ ۖ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ ۚ وَلَا تُسْـَٔلُونَ عَمَّا كَانُوا
يَعْمَلُونَ ﴿١٣٤﴾ وَقَالُوا كُونُوا هُودًا اَوْ نَصَارٰى تَهْتَدُوا ۗ قُلْ بَلْ مِلَّةَ اِبْرٰهِيمَ
حَنِيفًا ۖ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٣٥﴾ قُولُوٓا اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْنَا وَمَآ
اُنْزِلَ اِلٰٓى اِبْرٰهِيمَ وَاِسْمٰعِيلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطِ وَمَآ اُوتِىَ مُوسٰى

وَعِيسٰى وَمَآ اُوْتِيَ النَّبِيُّوْنَ مِنْ رَّبِّهِمْ ۚ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْهُمْ ۗ وَنَحْنُ لَهٗ
مُسْلِمُوْنَ ﴿١٣٦﴾ فَاِنْ اٰمَنُوْا بِمِثْلِ مَآ اٰمَنْتُمْ بِهٖ فَقَدِ اهْتَدَوْا ۚ وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا
هُمْ فِيْ شِقَاقٍ ۚ فَسَيَكْفِيْكَهُمُ اللّٰهُ ۚ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ﴿١٣٧﴾ صِبْغَةَ اللّٰهِ ۚ وَمَنْ
اَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ صِبْغَةً ۗ وَّنَحْنُ لَهٗ عٰبِدُوْنَ ﴿١٣٨﴾ قُلْ اَتُحَآجُّوْنَنَا فِي اللّٰهِ وَهُوَ
رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ ۚ وَلَنَآ اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ ۚ وَنَحْنُ لَهٗ مُخْلِصُوْنَ ۙ﴿١٣٩﴾ اَمْ تَقُوْلُوْنَ
اِنَّ اِبْرٰهِيْمَ وَاِسْمٰعِيْلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ وَالْاَسْبَاطَ كَانُوْا هُوْدًا اَوْ نَصٰرٰى ۗ قُلْ
ءَاَنْتُمْ اَعْلَمُ اَمِ اللّٰهُ ۗ وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ كَتَمَ شَهَادَةً عِنْدَهٗ مِنَ اللّٰهِ ۗ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ
عَمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿١٤٠﴾ تِلْكَ اُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ ۚ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ ۚ وَلَا
تُسْـَٔلُوْنَ عَمَّا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿١٤١﴾

124. Bir zamanlar Rabbi, İbrâhim'i birtakım kelimelerle sınamış, o da onları tam olarak yerine getirince, "Ben seni insanlara önder yapacağım" demişti. "Soyumdan da (önderler yap ya Rabbi!)" dedi. Allah, "Ahdim zalimlere ermez (onlar için söz vermem)" buyurdu.

125. Biz, Beyt'i (Kâbe'yi) insanlara toplanma mahalli ve güvenli bir yer kıldık. Siz de İbrâhim'in makamında bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın). İbrâhim ve İsmail'e, "Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için Benim evimi temiz tutun" diye emretmiştik.

126. İbrâhim de demişti ki: "Ey Rabbim! Burayı emin bir şehir yap, halkından Allah'a ve ahiret gününe inananları çeşitli meyvelerle besle." Allah buyurdu ki: Kim inkâr ederse onu az bir süre faydalandırır, sonra onu cehennem azabına sürüklerim. Ne kötü varılacak yerdir orası!

127. Bir zamanlar İbrâhim, İsmail ile beraber Beytullah'ın temellerini yükseltiyor (şöyle diyorlardı): "Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur; şüphesiz Sen işitensin, bilensin."

128. Ey Rabbimiz! Bizi Sana boyun eğenlerden kıl, neslimizden de Sana itaat eden bir ümmet çıkar, Bize ibadet usullerimizi göster, tövbemizi kabul et. Zira tövbeleri çokça kabul eden, çok merhametli olan ancak Sensin."

129. Ey Rabbimiz! Onlara, içlerinden Senin ayetlerini kendilerine okuyacak, onlara kitap ve hikmeti öğretecek, onları temizleyecek bir peygamber gönder. Çünkü üstün gelen, her şeyi yerli yerince yapan yalnız Sensin.

130. İbrâhim'in dininden, kendini bilmezlerden başka kim yüz çevirir? Andolsun ki Biz onu dünyada (elçi) seçtik, şüphesiz o ahirette de iyilerdendir.

131. Çünkü Rabbi ona, "Müslüman ol" demiş, o da "Âlemlerin Rabbine boyun eğdim" demişti.

132. Bunu İbrâhim de kendi oğullarına vasiyet etti, Yakub da "Oğullarım! Allah sizin için bu dini (İslâm'ı) seçti. O halde sadece Müslümanlar olarak ölünüz" (dedi).

133. Yoksa Yakub'a ölüm geldiği zaman siz orada mı idiniz? O zaman (Yakub,) oğullarına, "Benden sonra kime kulluk edeceksiniz?" demişti. Onlar, "Senin ve ataların İbrâhim, İsmail ve İshak'ın ilahı olan tek Allah'a kulluk edeceğiz; biz ancak O'na teslim olduk" dediler.

134. Onlar bir ümmetti, gelip geçti. Onların kazandıkları kendilerinin, sizin kazandıklarınız sizindir. Siz onların yaptıklarından sorguya çekilmezsiniz.

135. (Yahudiler ve Hristiyanlar Müslümanlara,) "Yahudi ya da Hristiyan olun ki doğru yolu bulasınız" dediler. De ki: "Hayır! Biz, hanîf olan İbrâhim'in dinine uyarız. O, müşriklerden değildi. "

136. "Biz, Allah'a ve bize indirilene; İbrâhim, İsmail, İshak, Yakub ve torunlarına indirilene, Mûsâ ve İsa'ya verilenlerle Rableri tarafından diğer peygamberlere verilenlere, onlardan hiçbiri arasında fark gözetmeksizin inandık ve biz sadece Allah'a teslim olduk" deyin.

137. Eğer onlar da sizin inandığınız gibi inanırlarsa doğru yolu bulmuş olurlar; dönerlerse mutlaka anlaşmazlık içine düşmüş olurlar. Onlara karşı Allah sana yeter. O işitendir, bilendir.

138. Allah'ın boyasıyla boyandık. Boyası Allah'ınkinden daha güzel olan kimdir? Biz ancak O'na kulluk ederiz (deyin).

139. De ki: Allah bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbiniz olduğu halde, O'nun hakkında bizimle tartışmaya mı girişiyorsunuz? Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız da size aittir. Biz O'na gönülden bağlananlarız.

140. Yoksa siz, İbrâhim, İsmail, İshak, Yakub ve torunlarının; Yahudi veya Hristiyan olduklarını mı söylüyorsunuz? De ki: Siz mi daha iyi bilirsiniz, yoksa Allah mı? Allah tarafından kendisine (bildirilmiş) bir şahitliği gizleyenden daha zalim kim olabilir? Allah, yaptıklarınızdan gafil değildir.

141. Onlar bir ümmetti, gelip geçti. Onların kazandıkları kendilerine, sizin kazandıklarınız da size aittir. Siz onların yaptıklarından sorguya çekilmezsiniz.

YENİ BİR ÜMMET KİMLİĞİNİN EN BELİRGİN ÖZELLİKLERİ

İsrailoğulları'nın yaşadıkları deneyim zikredildikten ve bunların itikadî ve ahlakî yönleri tartışıldıktan sonra Kur'ân bu sefer de yeni ümmetin kimliğinin en belirgin özelliklerini açıklamaya başlamıştır. Fatiha Sûresi'nde ve Bakara Sûresi'nin baş taraflarında bu konuya giriş yapılmıştı. Oralarda Allah'a iman, kitaplarına iman, resûllerine iman ve ahiret gününe iman gibi gayba iman konuları üzerinde durulmuştu. Bu bölümde ise bu yeni ümmetin kimliği ve inşası konusunda farklı yönler üzerinde durulacaktır. Bunlar şunlardır:

Birinci Yön: Kadim Sembol

İbrâhim, insanlığın ilk sembolüdür. Nitekim Resûlullah (s.a.s.) Efendimiz de son semboldür. Efendimiz ayrıca Hz. İbrâhim'in de duasıydı: *"Rabbimiz, onlar arasından bir resûl gönder."* Yani sanki İbrâhim peygamberden önce gelen peygamberlerin hepsi Hz. İbrâhim'e hazırlık idi. Ondan sonra gelen peygamberler ise onun davetinin destekleyicileri ve son peygamber ve torunu olan Muhammed'in (s.a.s.) müjdeleyicileri idi.

Büyük semavî risaletler, yani Kur'ân, Tevrat ve İncil, İbrâhim'in (a.s.) davetiyle sıkı bir şekilde bağlıdır. Fakat İslam buna yeni bir boyut kazandırmıştır. O da kimlik boyutudur. İbrâhim'in makamı namazgâh olmuş, onun, elleriyle temellerini yükselttiği yapı da tüm Müslümanlar için kıble olmuştur. İslam ümmetinin tamamı tüm namazlarında ve hac ibadetlerini yaparken mutlaka İbrâhim'i anarlar. İslam ümmeti kendi

peygamberlerine (Hz. Muhammed'e) salât ederken, Hz. İbrâhim'e de salât ederler. Dualarında şöyle derler: *"Allah'ım, İbrâhim'e ve âline salât (rahmet) ettiğin gibi Muhammed'e ve âline de salât et. Şüphesiz Sen övülmeye layık ve yücesin. Allah'ım, İbrâhim'e ve âline hayır ve bereket lutfettiğin gibi Muhammed'e ve âline de hayır ve bereket ihsan et. Şüphesiz Sen övülmeye layık ve yücesin."*[100] Bunlar salavât dualarıdır.

Bunun anlamı şudur: İslam, Hz. İbrâhim'e sadece bir resûl veya nebi olarak bakmaz. Bilakis onu namazda da dualarında da hac ibadetini yaparken de seninle hazır bulundurur, sana hatırlatır. Onun sürekli hazırda bulunması ise kimlik inşasının en önemli boyutudur.

İkinci Yön: Mekân Sembolü

Allah Teâlâ bu ümmetin kimliği olması için sembolik bir mekân olarak Kâbe'yi seçmiştir. Oraya da İslam'ın iki büyük rüknünü bağlamıştır. Biri namaz, diğeri hacdır. Kâbe'nin çevresini de insanlar için güvenli bir yer kılmıştır. Namaz ve hac, diğerlerinden farklı olarak iki büyük rükündür. Bu da Kâbe'nin sadece ibadet yeri olmadığına delalet etmektedir. Bilakis Kâbe, açık bir sembol olup bu ümmetin hem fertlerinin hem de toplumunun ahlakında etkileri olan önemli bir semboldür.

Üçüncü Yön: Rabbanî Boya

Bir şeyin boyası dışarıdan insanlar tarafından görülen kısmı iken bu ümmetin de boyası kimliğidir. Allah Teâlâ bu ümmetin boyasını şöyle tanımlamıştır: *"Allah'ın boyası!"* Bundan maksat, Rabbanî kimliktir.

Bu dinin mensuplarından bazı kimselerin beşerî bazı sembollerde aşırıya gitmesinin ne kadar yanlış olduğunu da görmüş olmaktayız. Hâlbuki bu semboller konusunda Allah herhangi bir tevcihatta bulunmamıştır. Bu kişiler Hüseyin'in (r.a.) ismini Hz. Muhammed'in (s.a.s.) ve Hz. İbrâhim'in (a.s.) isimlerinin üzerine çıkartmakta, Kerbela'ya Kâbe'den daha yüce bir mana atfetmektedirler. Tüm bunlar birer bidattir ve İslam ümmetinin tefrikaya düşmesine ve zayıflayıp yok olmasına neden olmaktadır. Çünkü her ümmetin, kendi kimliğini oluşturan

---

100 Bu hadis birkaç rivayetle gelmiştir. Buradaki rivayet Buhârî ve Müslim'in ittifak ettiğidir. Kâ'b b. Ucre'den rivayet edilmiştir. Buhârî 3/1233. Dâru İbn Kesîr, *Sahih-i Müslim* 1/305, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî.

sembollerin etrafında toplanması gerekir. Kimlik ise hata ve sevap ihtimali taşıyan içtihadî meselelerle olmaz. Bu tür boyalar ve işaretler herkesin fikrine, düşüncesine ve içtihadına göre değişebilmektedir.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Bir zamanlar Rabbi, İbrâhim'i birtakım kelimelerle sınamıştı." Müfessirler bu kelimelerden maksadın ne olduğu konusunda ihtilaf etmişlerdir. Ancak bağlamdan anlaşılan, bunun önderlikle ilgili olduğudur: *"'Ben seni insanlara önder yapacağım' demişti"* Bu kelimelerden maksat, bu yüce görevin gereği olan şartlar, sıfatlar ve işlerdir. *"İbrâhim o kelimeleri tamamladı,"* yani onları layıkıyla yerine getirdi.

"Biz, Beyt'i (Kâbe'yi) insanlara toplanma mahalli ve güvenli bir yer kıldık." Burada geçen "(مثابة) (mesabe)" kelimesinden maksat, insanların döndükleri ve toplandıkları yerdir. Bu da Kâbe'nin İslam ümmetinin kimliğini korumadaki rolünün ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Burası renkleri, uyrukları ve ırkları farklı olmasına rağmen tüm Müslümanların toplandıkları yerdir. Buranın bu amaca hizmet edebilmesi için güvenli bir yer olması gerekir. Ayette geçen *"kıldık"* ifadesi buraya sahip çıkma yükümlülüğüne işaret etmektedir. Çünkü gücü yeten herkes buraya gelmeli, burayı mamur kılmalı ve güvenliği için çaba sarf etmelidir.

"'Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için Benim evimi temiz tutun' diye emretmiştik." Bu ayete göre Kâbe'nin maddî ve manevî her türlü kirden arındırılması gerekir ki bu şekilde burası insanların tavaf ederken, rükû ederken ve secde ederken toplanmaları için uygun bir yer olsun. Kâbe'yi temizlemek farzdır. Kâbe'ye ve çevresine pis şeyler atmak ise haramdır. Günümüzde birçok hacı ve umreci bunu bilmemekte ve bunun sadece devletin görevi olduğunu zannetmektedir.

"Burayı emîn bir şehir yap." Başka bir ayette ise şöyle geçmektedir: *"Rabbim, bu şehri güvenli bir şehir yap!"*[101] Bu ifade farkının nedeni ise bu iki dua arasındaki zaman farklılığıdır. Hz. İbrâhim burayı ilk

101 İbrâhim 14/35.

ziyarete geldiğinde burasının güvenli bir şehir olması için dua etmişti. Çünkü ilk ziyaretinde burası henüz bir şehir değildi. Bu nedenle de *"Burayı emîn bir şehir yap"* dedi. Yani bu mekânı bir şehir yap. İkinci gelişinde ise artık buraya kendi zürriyeti yerleşmiş ve başka bazı insanlar da burayı mesken edinmişti. Bu nedenle de şehirleşen bu yer için dua etti ve bu şehrin güvenli bir yer olmasını niyaz etti.

"Bir zamanlar İbrâhim, İsmail ile beraber Beytullah'ın temellerini yükseltiyordu." Bu ayetten anlaşıldığı kadarıyla Kâbe'nin temelleri daha önceden atılmıştı. Hz. İbrâhim ve Hz. İsmail ise bu yapıyı yeniden yükseltiyorlardı.

"Onlara kitap ve hikmeti öğretecek, onları temizleyecek bir peygamber gönder." Bununla öğretim ve terbiyenin birlikte tekâmülüne işaret edilmiştir. Aklı ve fikri beslerken kalbi ve ahlakı güzelleştirmek de ihmal edilmemelidir.

Bazı ilim adamları Allah Teâlâ'nın bu duayı kabul ettiğini söylemişlerdir. Fakat Allah Teâlâ, Hz. İbrâhim'in duasında geçen talim (öğretim) ve tezkiye (terbiye) ifadelerinin yerini değiştirerek bu duaya icabet etmiştir: *"O elçi, onları temizliyor, onlara kitap ve hikmeti öğretiyor."*[102] Bu ifadenin bir benzeri Bakara Sûresi'nde geçmektedir: *"Sizlere ayetlerimizi okuyor, sizleri temizliyor, kitap ve hikmeti öğretiyor."* Bu dediğimiz hoş ve muhtemel bir manadır. Fakat en doğru olan ise bu iki kavramın iç içe olduğudur. Bazı ilimler vardır ki öncelikle talimin (eğitimin) gelmesi gerekir, bazı ilimler de vardır ki talimin tezkiyeden sonra gelmesi gerekir.

Bu nedenle Resûlullah (s.a.s.) insanlara şöyle derdi: *"'La ilahe illallah' deyin ki kurtuluşa eresiniz."*[103] İşte bu talimdir. Talim ve tezkiyenin iç içe olduğunu Cuma Sûresi'nde geçen ayeti baştan itibaren okuyunca görebilmekteyiz: *"Çünkü ümmîlere içlerinden, kendilerine ayetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara Kitabı ve hikmeti öğreten bir*

---

102 Cuma 62/2.

103 Hadis sahihtir. *Müsned* 3/492, el-Matbaatu'l-Meymeniyye, 1313 h., Tashih: Muhammed ez-Zuhrî el-Ğemrâvî.

peygamber gönderen O'dur. Kuşkusuz onlar önceden apaçık bir sapıklık içindeydiler."[104] Allahu a'lem.

"İbrâhim'in dininden kendini bilmezlerden başka kim yüz çevirir?" ifadesi İbrâhim Peygamber ile bilinen semavî risaletlerin arasında kuvvetli bir bağ olduğunu teyit etmektedir. Ayrıca Hz. İbrâhim'in semavî dinlerin kimliğinde önemli bir konumunun olduğuna da işaret etmektedir.

"Çünkü Rabbi, ona, 'Müslüman ol' demiş, o da 'Âlemlerin Rabbine boyun eğdim' demişti." Bu bölümdeki ayetler içinde "İslam" kelimesi ve türevleri, gerek bazı dua cümlelerinde gerekse Hz. İbrâhim ve oğullarından bahsedilen kısımlarda geçmektedir. Bununla İslam ile selamet arasında bir bağ olduğu vurgulanmak istenmiştir. Tarih de bunun delilidir.

"Onlar, 'Senin ve ataların İbrâhim, İsmail ve İshak'ın ilahı olan tek Allah'a kulluk edeceğiz; Biz ancak O'na teslim olduk' dediler." ayetinden anlaşıldığı kadarıyla İsmail, Hz. İbrâhim'in büyük oğludur. Yeri geldiğinde görüleceği üzere Kur'ân'ın bazı ayetleri de bunu desteklemektedir.

"Onlar bir ümmetti, gelip geçti. Onların kazandıkları kendilerinin, sizin kazandıklarınız sizindir. Siz onların yaptıklarından sorguya çekilmezsiniz." ayetinin ifadesi şudur: İnsanlar kimlikte bir olsalar da mesuliyet konusunda ayrıdırlar. Her insan, ameli ister hayır olsun ister şer olsun ondan mesuldür. İnsanların geçmişte yaşayan sâlih atalarından dolayı onur duyması elbette ki gereklidir. Ancak o ataların sâlih olması, torunlarını mesuliyetten kurtarmamaktadır.

"(Yahudiler ve Hristiyanlar Müslümanlara,) 'Yahudi ya da Hristiyan olun ki doğru yolu bulasınız' dediler. De ki: 'Hayır! Biz hanîf olan İbrâhim'in dinine uyarız. O müşriklerden değildi.'" Onlar Resûlullah'ın (s.a.s.) dönemindeki Yahudiliğe veya Hristiyanlığa girmeye davet ediyorlardı. Mûsâ'nın ya da İsa'nın dinine girmeye çağırmıyorlardı. Kur'ân ise onları İbrâhim'in milletine girmeye davet etti. Zira onun daveti hem Mûsâ'nın hem İsa'nın davetinin aslıdır. *"O, müşriklerden değildi"*

---

104 Cuma 62/2.

ifadesinden maksat ise Yahudilerin ve Hristiyanların şirke varıncaya kadarki bidatlerine bir göndermede bulunmaktır.

"'Biz, Allah'a ve bize indirilene; İbrâhim, İsmail, İshak, Yakub ve torunlarına indirilene, Mûsâ ve İsa'ya verilenlerle Rableri tarafından diğer peygamberlere verilenlere, onlardan hiçbiri arasında fark gözetmeksizin inandık ve biz sadece Allah'a teslim olduk' deyin." Bu, İslamî kimliğin tarihî belgesidir. İslam tüm semavî dinleri cem etmiş ve tüm nebileri bir tutmuştur.

Ayette geçen "(اسباط) (esbât)" ise peygamberlerdir. Bunların peygamber olduklarında bir ihtilaf yoktur. İhtilaf sadece bunların kim oldukları konusundadır. Çünkü *"esbât"* bir vasıftır, İbrâhim, İshak, Yakub, Mûsâ ve İsa gibi belli şahıslar için kullanılan özel bir isim değildir. Ayetten anlaşılan o dur ki bunlar Allah Teâlâ'nın muhtelif kabilelere gönderdiği birçok peygamberdir. Çünkü "(سبط) (sıbt)" kelimesinin kabile için kullanılması da vakidir. Bunların İsrailoğulları kabileleri olması da büyük bir ihtimaldir. Çünkü bir ayette de şöyle geçmektedir: *"Biz onları on iki kabileye* (اسباط) *böldük."*[105] Tabiî, İsrailoğulları'nın kabileleri için kullanılmış olması diğer kabileler için kullanılmayacağı anlamına gelmez.

Ben derim ki: Bu konuda ihtilaf etmenin bir zararı yoktur. Çünkü ayette bizden istenen, tüm bu peygamberlerin peygamberliğine iman etmektir. Ayrıca onların peygamberliğinden ya da şeriat getirmelerinden söz edilmemiştir. Ancak buradaki *"esbât"*tan maksadın, Yusuf Peygamber'in kardeşleri olma ihtimali de çok uzaktır. Çünkü onlar hem babalarına hem kardeşlerine karşı büyük bir cürüm işlediler. Ayrıca Yusuf Peygamber de onlar için şu ifadeyi kullanmıştı: *"Sizler çok kötü bir durumdasınız."*[106] Ayrıca Allah Teâlâ peygamberlerden söz ederken *"Onların yollarını takip edin!"*[107] buyurmuştu. Hâlbuki Kur'ân, Yusuf'un kardeşlerine uymak gerektiği yönünde bir açıklama yapmamıştır. Allahu a'lem.

---

105 A'râf 7/160.

106 Yusuf 12/77.

107 En'âm 6/90.

"Allah tarafından kendisine (bildirilmiş) bir şahitliği gizleyenden daha zalim kim olabilir?" ayetinin zahirinden anlaşılan odur ki buradaki azarlama, Allah'ın gönderdiği ilahî kitapları tahrif etmenin ne kadar büyük bir günah olduğunu bilmelerine rağmen bunu yapmaktan imtina etmemelerinden kaynaklanmaktadır. Bu suçları, İbrâhim Peygamber'le aralarındaki bağı koparmaktadır. Buna rağmen onlar, yalan söyleyerek onun kendileriyle aynı yolda olduğunu iddia ediyorlar!

Allah Teâlâ'nın Mûsâ ve İsa Peygamber'e gönderdikleri mesajlar, Muhammed'e (s.a.s.) ve İbrâhim'e (a.s.) gönderdikleriyle aynı kandilden çıkmıştır. Bu nedenle olsa gerektir ki A'lâ Sûresi'nde şöyle buyrulmuştur: *"Tüm bunlar ilk sahifelerde de geçmektedir; İbrâhim'in ve Mûsâ'nın sahifelerinde."*[108]

[108] A'lâ 87/18-19.

سَيَقُولُ السُّفَهَآءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلّٰيهُمْ عَنْ قِبْلَتِهِمُ الَّتِى كَانُوا عَلَيْهَا ۟ قُلْ لِلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ ۚ يَهْدِى مَنْ يَشَآءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٤٢﴾ وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ اُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَآءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا ۗ وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِى كُنْتَ عَلَيْهَآ اِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلٰى عَقِبَيْهِ ۚ وَاِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً اِلَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللّٰهُ ۗ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِيعَ اِيمَانَكُمْ ۚ اِنَّ اللّٰهَ بِالنَّاسِ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴿١٤٣﴾ قَدْ نَرٰى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِى السَّمَآءِ ۚ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضٰيهَا ۚ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۚ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهٗ ۗ وَاِنَّ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ ۗ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٤٤﴾ وَلَئِنْ اَتَيْتَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ بِكُلِّ اٰيَةٍ مَا تَبِعُوا قِبْلَتَكَ ۚ وَمَآ اَنْتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ ۚ وَمَا بَعْضُهُمْ بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ ۗ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ اَهْوَآءَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَآءَكَ مِنَ الْعِلْمِ ۙ اِنَّكَ اِذًا لَمِنَ الظّٰلِمِينَ ۘ ﴿١٤٥﴾ اَلَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهٗ كَمَا يَعْرِفُونَ اَبْنَآءَهُمْ ۚ وَاِنَّ فَرِيقًا مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٤٦﴾ اَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ۚ ﴿١٤٧﴾ وَلِكُلٍّ وِجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَا فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ ۚ اَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمُ اللّٰهُ جَمِيعًا ۚ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٤٨﴾ وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۖ وَاِنَّهُ لَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ ۗ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٩﴾ وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۖ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهٗ ۙ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ اِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِى وَلِاُتِمَّ نِعْمَتِى عَلَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ۙ ﴿١٥٠﴾ كَمَآ اَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِنْكُمْ يَتْلُوا عَلَيْكُمْ اٰيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ۚ

﴿١٥١﴾ فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ ﴿١٥٢﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿١٥٣﴾ وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ
فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿١٥٤﴾ وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ
مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ
﴿١٥٥﴾ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿١٥٦﴾ أُولَئِكَ
عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ ﴿١٥٧﴾ إِنَّ الصَّفَا
وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ
بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٥٨﴾

142. İnsanlardan bir kısım beyinsizler, "Yönelmekte oldukları kıblelerinden onları çeviren nedir?" diyecekler. De ki: Doğu da batı da Allah'ındır. O dilediğini doğru yola iletir.

143. İşte böylece sizin insanlığa şahitler olmanız, Resûl'ün de size şahit olması için sizi mutedil bir millet kıldık. Senin (şu anda) yöneldiğin kıbleyi de Biz ancak Peygamber'e uyanı ökçeleri üzerinde geri dönenden ayırt etmek için kıble yaptık. Bu, Allah'ın hidayet verdiği kimselerden başkasına elbette ağır gelir. Allah sizin imanınızı asla zayi edecek değildir. Zira Allah insanlara karşı şefkatli ve merhametlidir.

144. (Ey Muhammed!) Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu (yücelerden haber beklediğini) görüyoruz. İşte şimdi, seni memnun olacağın bir kıbleye döndürüyoruz. Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. (Ey Müslümanlar!) Siz de nerede olursanız olun, (namazda) yüzlerinizi o tarafa çevirin. Şüphe yok ki ehl-i kitap, bunun Rablerinden gelen gerçek olduğunu çok iyi bilirler. Allah onların yapmakta olduklarından habersiz değildir.

145. Yemin olsun ki (habibim!) sen ehl-i kitaba her türlü ayeti (mucizeyi) getirsen, yine de onlar senin kıblene dönmezler. Sen de onların kıblesine dönecek değilsin. Onlar da birbirlerinin kıblesine dönmezler. Sana gelen ilimden sonra eğer onların arzularına uyacak olursan, işte o zaman sen hakkı çiğneyenlerden olursun.

146. Kendilerine kitap verdiklerimiz onu (o kitaptaki peygamberi), öz oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Buna rağmen onlardan bir grup bile bile gerçeği gizler.

147. Gerçek olan, Rabbinden gelendir. O halde kuşkulananlardan olma!

148. Herkesin yöneldiği bir kıblesi vardır. (Ey müminler!) Siz hayır işlerinde yarışın. Nerede olursanız olun sonunda Allah hepinizi bir araya getirir. Şüphesiz Allah her şeye kadirdir.

149. Nereden yola çıkarsan çık (namazda) yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. Bu emir Rabbinden sana gelen gerçektir. (Biliniz ki) Allah, yaptıklarınızdan habersiz değildir.

150. (Evet Resûlüm!) Nereden yola çıkarsan çık (namazda) yüzünü Mescid-i Haram'a doğru çevir. Nerede olursanız olunuz, yüzünüzü o yana çevirin ki aralarından haksızlık edenler (kuru inatçılar) müstesna, insanların aleyhinizde (kullanabilecekleri) bir delili bulunmasın. Sakın onlardan korkmayın! Yalnız Benden korkun. Böylece size olan nimetimi tamamlayayım da doğru yolu bulasınız.

151. Nitekim kendi içinizden size ayetlerimizi okuyan, sizi kötülüklerden arındıran, size Kitab'ı ve hikmeti öğreten, bir de bilmediklerinizi öğreten bir Resûl gönderdik.

152. Öyle ise siz Beni (ibadetle) anın ki Ben de sizi anayım. Bana şükredin; sakın Bana nankörlük etmeyin!

153. Ey iman edenler! Sabır ve namaz ile Allah'tan yardım isteyin. Çünkü Allah muhakkak sabredenlerle beraberdir.

154. Allah yolunda öldürülenlere "ölüler" demeyin. Bilakis onlar diridirler, lakin siz anlayamazsınız.

155. Andolsun ki sizi biraz korku ve açlık; mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz azaltma (fakirlik) ile deneriz. (Ey Peygamber!) Sabredenleri müjdele!

156. O sabredenler, kendilerine bir belâ geldiği zaman, "Biz Allah'ın kullarıyız ve biz O'na döneceğiz" derler.

157. İşte Rablerinin bağışlaması ve rahmeti hep onlaradır. Ve doğru yolu bulanlar da onlardır.

158. Şüphe yok ki Safa ile Merve, Allah'ın koyduğu nişanlardandır. Her kim Beytullah'ı ziyaret eder veya umre yaparsa onları tavaf etmesinde kendisine bir günah yoktur. Her kim gönüllü olarak bir iyilik yaparsa şüphesiz Allah, karşılığını hakkıyla veren ve her şeyi bilendir.

KİMLİK FARKLILIĞI

Bu bölümdeki ana tema, İslamî kimliğin ayırt edici özellikleridir. Bu, yeni bir ümmetin kimlik inşasıdır, daha önce hüsrana uğramış ümmetlerin ardından gelmiş olan yeni bir ümmetin kimliğinin tesisidir.

Ümmetin kendini diğer ümmetlerden ayırt edebilmesi için kimliğinin ayırt edici özelliklerini göstermesi önemlidir. Kur'ân, bunu idrak edemeyenleri sefahetle (akılsızlıkla) damgalamıştır: *"İnsanlardan bir kısım beyinsizler, 'Yönelmekte oldukları kıblelerinden onları çeviren nedir?' diyecekler."* Bu sözü söyleyenlere mukabil Resûlullah (s.a.s.) bu durumun ne kadar önemli olduğunun ve aciliyet gerektirdiğinin farkındaydı. *"Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu (yücelerden haber beklediğini) görüyoruz. İşte şimdi, seni memnun olacağın bir kıbleye döndürüyoruz."* Mescid-i Haram'ın Müslümanlar için kıble olarak seçilmesi, bir mekânın diğer mekândan üstünlüğüyle ilgili bir hususta dolayı değildi. Zira *"De ki: Doğu da batı da Allah'ındır."* Bunun nedeni, bu ümmetin farklı olduğunun anlaşılmasıdır. *"İşte böylece sizin insanlığa şahitler olmanız, Resûl'ün de size şahit olması için sizi mutedil bir millet kıldık."*

Kur'ân, akılsız bazı kimselerin aksine ehl-i kitabın Kabe'nin hak kıble olduğunu ve bu işin önemini bildiklerine de değinmiştir: *"Şüphe yok ki ehl-i kitap, onun Rablerinden gelen gerçek olduğunu çok iyi bilirler. Allah onların yapmakta olduklarından habersiz değildir. Yemin olsun ki (habibim!) sen ehl-i kitaba her türlü ayeti (mucizeyi) getirsen, yine de onlar senin kıblene dönmezler. Sen de onların kıblesine dönecek değilsin. Onlar da birbirlerinin kıblesine dönmezler."* Tüm ümmetler farklı kültürlere sahip olmalarının yanı sıra bir de kimliklerini ve varlıklarını, kendilerini diğer milletlerden ayırt eden özellikler üzerinde kurmaya gayret ederler. Bu farklı kimliğin hak veya batıl olması onlar için önemli değildir. Önemli olan, ayırt edici özelliğini korumasıdır. Kur'ân işte

bu ayetlerde bu konu üzerinde durmuştur. Tarihe karışmış, kaybolmuş ve silinmiş olan milletler kendilerine ait kimliklerini ve ayırt edici yönlerini koruyamadıkları için bu duruma düşmüşlerdir.

Kur'ân daha sonra insan topluluklarının ve milletlerin davranışlarındaki değişmez kanunu ele almıştır. Bu da kaçınılmaz çatışmalardır. Bu çatışmaların birden çok doğası ve birden çok gerekçesi vardır. Kimlik çatışması, toplumların ve milletlerin en belirgin davranışlarındandır. Buradan hareketle Kur'ân, yeni inşa edilen İslam ümmetini, kaçınılmaz olan bu çatışmalara hazırlamaya başlamıştır: *"Nerede olursanız olunuz, yüzünüzü o yana çevirin ki aralarından haksızlık edenler (kuru inatçılar) müstesna, insanların aleyhinizde (kullanabilecekleri) bir delili bulunmasın. Sakın onlardan korkmayın! Yalnız Benden korkun."*

Sonra şunu eklemiştir: *"Ey iman edenler! Sabır ve namaz ile Allah'tan yardım isteyin. Çünkü Allah muhakkak sabredenlerle beraberdir. Allah yolunda öldürülenlere 'ölüler' demeyin. Bilakis onlar diridirler, lakin siz anlayamazsınız. Andolsun ki sizi biraz korku ve açlık; mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz azaltma (fakirlik) ile deneriz. (Ey Peygamber!) Sabredenleri müjdele!"*

Bu ayetlerin kıble ayetinden ve İslam ümmetinin denge ümmeti olduğunun ifade edilmesinden hemen sonra gelmesi, kesinlikle hakkın batıl ile karşı karşıya geleceğine işaret etmektedir. Bir yerde hakkın bayrağının olması, hiç şüphesiz oradaki batılı rahatsız eder.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"İnsanlardan bir kısım akılsızlar diyecekler ki..." lafzındaki *"akılsızlık"*tan maksadın "cahillik" olması daha doğrudur. Ayetin zahirinden anlaşıldığı kadarıyla burada kastedilenler müşrik Araplar ve münafıklardır. Zira bunlar kıblenin değiştirilmesine itiraz etmişler, bunun amaç ve hikmetini kavramamışlardı. Hakkı bilen ehl-i kitap ve bunun ciddiyetini ve önemini bilenler ise buna itiraz etmemişti. Bunlar içinde akılsızlar gibi hareket edenler olduysa da bunlar cahillikten ve bilmemezlikten dolayı değil, art niyetten dolayı bunu yapmışlardı.

"Sizi vasat (mutedil) bir millet kıldık." Buradaki *"vasat"* kelimesinden maksat, mutedil ve dengeli anlamındadır, ama bunu üstünlük ve şeref anlamında kullananlar da olmuştur. Bu mana da zaten mutedil bir ümmet olmanın bir sonucudur. Zira şöyle bir söz vardır: İşlerin en hayırlısı, orta yolu tutanlardır (mutedil olanlardır).

Günümüzde kullanılan bir tabir olan "(وسطية) (vasatiyye)," vasat anlamında değildir. Bu kelime genellikle birbirine zıt iki durumun ortasında yer almak anlamına gelir. Bu ise kesinlikle hak ve adalet değildir. Mesela tevhid haktır; zıddı ise şirktir. Dolayısıyla, bu ikisinin arasında bir yer almak doğru değildir.

Arap yarımadasının, yani vahyin geldiği yerin dünyanın tam merkezinde olması; en uzak doğuya ve en uzak batıya göre ortada yer alması, Kur'ân'da geçen vasat olma (ortada yer alma) ile ilgili olmayı gerektirmez. Ancak yine de bunda birtakım Rabbanî hikmetler olabilir.

"İşte böylece sizin insanlığa şahitler olmanız için." buyruğundaki *"şahitlik;"* orta, mutedil, vasat bir ümmet olmanın gerekçesidir. Bir ümmetin hayırlı ve adaletli olması, diğer ümmetlere şahit olmayı hak etmek için bir sebeptir. Buradaki şahitlikten maksat, hüküm vermedir. Şöyle ki: Sizler sahip olduğunuz bu ölçülerle diğer ümmetlerin istikamet veya inhiraf üzere olup olmadığına ya da onların sebat ettiğine veya değiştiğine karar verebilirsiniz. Buradan, şahitliği yapacak kimselerin adil âlimler oldukları da bellidir. Ümmetin kalanı da bunlara tabidir. Allahu a'lem.

"Resûl'ün de size şahit olması için." ayeti şuna işaret etmektedir: Bu ümmet diğer ümmetler için hangi ölçüleri esas alacaksa kendisi de bu ölçülere tabidir. Resûlullah (s.a.s.) kendisiyle beraber olan müminlerin kimler olduğuna karar verecektir. Sonra da onun getirdiği ölçülerle de diğer ümmetler hakkında karar verilecektir.

"Senin (şu anda) yöneldiğin kıbleyi Biz ancak Peygamber'e uyanı, ökçeleri üzerinde geri dönenden ayırt etmek için kıble yaptık." Resûlullah'a (s.a.s.) tabi olanlar iki şekilde imtihan edildiler. Birincisi: İlkin Beytü'l-Makdis'e (Kudüs) yönelerek ibadet etmek iman eden Araplar için bir imtihan oldu. Zira onlar Kâbe'ye yönelmekten gurur duyuyorlardı. İkincisi: Daha sonra Kâbe'ye yönelme emri de ehl-i kitaptan olup iman

edenler için bir imtihan olmuştur. Zira bunlar da Beytü'l-Makdis'e yönelerek ibadet etmekten gurur duyuyorlardı. Bunlar da namazda oradan başka bir yere yönelmeyi kabul etmiyordu. Burada geçen *"bilmemiz, ayırt etmemiz için"* ifadesi kinaye içindir. Yani "sizler bilesiniz" anlamındadır. Dilde bu tür kullanımlar yaygındır. Zira Allah Teâlâ zaten olayların seyrini önceden bilmektedir. O'nun için öğrenilen yeni bir bilgi yoktur. Her bilgi önceden beri O'nun yanında vardır.

"Mescid-i Haram tarafına çevir." Buradaki *"mescit"*ten maksat Kâbe'dir. Her kim bir mescitte olursa veya uzak ya da yakın herhangi bir yerde olsa ister mukim ister misafir olsa, yine de Kâbe'ye yönelerek namaz kılması gerekir.

"Bu durum çok uzaktakiler için imkânsızdır" denilecek olursa, şöyle deriz: Buradaki zorunluluk, yönelmektir; namaza niyet eden kişinin Kâbe'ye doğru yönelmesidir. Buna rağmen Kâbe'yi tutturamazsa mazurdur ve namazı da sahihtir. Bununla şunu söyleyenler arasında fark vardır: Kâbe'ye yakın olanların bizzat Kâbe'ye yönelmesi farzdır. Ancak uzakta olanlar için Kâbe değil, Kâbe'nin olduğu yöne yönelmek gerekir. Tüm Müslümanların kıblesi tektir. Farklı birçok yerde olmalarına rağmen namazda oraya yönelmeleri, Müslümanların gönlünde bağımsız bir kimlik sahibi oldukları şuurunu güçlendirmektedir. Allahu a'lem.

"Herkesin yöneldiği bir kıblesi vardır. (Ey müminler!) Siz hayır işlerinde yarışın." Yani herkesin, her topluluğun iman ve sadakatine veya kibir ve taassubuna göre sıkıca sarıldığı bir yön vardır. Sizlerden istenen, hayrı ve hakkı aramanızdır. Bir kimsenin hak ayan beyan olduktan sonra yöneldiği yönden vazgeçmesi ayıplanacak bir durum değildir. Ayıplanacak bir şey varsa o da beyyine ve delil olmadığı halde bir topluluğa veya bir kabileye mensubiyeti devam ettirmektir.

Burada şuna da işaret vardır: Milletler; isterse kendi ilkelerine sıkıca sarılmış olsunlar, yine de bu dünya için hayır yollarını aramada yarışmalıdırlar. Hayır ve ihsan kapıları çoktur; hayır kapıları çoğaldıkça, şer kapıları azalacaktır. İnsanların ortak değerleri olan adalet, yardımlaşma, dayanışma ve merhamet hiç şüphesiz toplumlardaki dinî ve fikrî ihtilafların olumsuz etkilerini azaltacaktır.

"O sabredenler, kendilerine bir belâ geldiği zaman, 'Biz Allah'ın kullarıyız ve biz O'na döneceğiz' derler." Yani bir Müslüman, hangi hal üzere olursa olsun her daim Rabbini zikretmeli; O'nun verdiği nimetlere şükretmeli, musibetlere sabretmeli, günah işlediğinde istiğfar etmeli, Kur'ân okumalı, Resûlullah'a (s.a.s.) salât etmeli, ölümü ve toprak olmayı hatırında tutmalıdır... Bu da demek oluyor ki zikir, imanın tüm manalarını uyandırmaktadır. Bu nedenle zikir, Allah katındaki en faziletli ameldir.

"İşte Rablerinin bağışlaması ve rahmeti hep onlaradır." ayetinde geçen (صلوات)'tan maksat, Rabbin bağışlamasıdır. *"Salât"* kelimesinin çoğul olarak gelmesi ise çokluğa ve tekrara işaret etmektedir. Zira rahmetin içine affetmek, bağışlamak, iyiliklerini çoğaltmak ve dualara icabet etmek de girer. *"Salavât"* kelimesinden hemen sonra *"rahmet"* kelimesinin gelmesi ise tekit, pekiştirme ve beyan içindir. Allahu a'lem.

"Şüphe yok ki Safa ile Merve, Allah'ın koyduğu nişanlardandır. Her kim Beytullah'ı ziyaret eder veya umre yaparsa, onları tavaf etmesinde kendisine bir günah yoktur." Ayette geçen "(شعائر) (şe'âir)," imanın görünen alâmetleri demektir. Yani Safa ile Merve, İslamî kimliğin en bariz alâmetlerinden ikisidir. Safa ile Merve arasında tavaf yapmak bazı Müslümanları rahatsız etmişti. Zira bunu yaparak müşriklere benzemekten korkuyorlardı. Çünkü müşrikler de bu iki yere önem veriyorlardı. Bu nedenle ayette *"onları tavaf etmesinde kendisine bir günah yoktur"* denildi. Yani bu ikisi arasında tavaf yapmak; hac ve umrenin bir şartı olup günah değildir. Müşriklerin yapmış olması, sizin yapmanıza mâni değildir.

Bundan da şu anlaşılıyor: Bazı amellerde ve bazı şiarlarda diğer milletlerin ve dinlerin yaptıklarına benzemiş olmak zarar vermez. Çünkü bu gibi cüz'i meseleler İslam'ın genel ve kapsayıcı kimliği içinde kök salmıştır.

Buradan şu da anlaşılmaktadır: Bu iki yer arasında tavaf yapmak sadece hac ve umre ibadetinde olur. Ancak Kâbe'nin etrafında tavaf yapmak için bu şart değildir. Kâbe'de her zaman tavaf yapılabilir.

اِنَّ الَّذِيْنَ يَكْتُمُوْنَ مَآ اَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنٰتِ وَالْهُدٰى مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنّٰهُ لِلنَّاسِ
فِى الْكِتٰبِ ۙ اُولٰٓئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللّٰهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللّٰعِنُوْنَ ۙ﴿١٥٩﴾ اِلَّا الَّذِيْنَ تَابُوْا
وَاَصْلَحُوْا وَبَيَّنُوْا فَاُولٰٓئِكَ اَتُوْبُ عَلَيْهِمْ ۚ وَاَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيْمُ ﴿١٦٠﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ
كَفَرُوْا وَمَاتُوْا وَهُمْ كُفَّارٌ اُولٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللّٰهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِيْنَ ۙ
﴿١٦١﴾ خَالِدِيْنَ فِيْهَا ۚ لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُوْنَ ﴿١٦٢﴾ وَاِلٰهُكُمْ
اِلٰهٌ وَاحِدٌ ۚ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيْمُ ﴿١٦٣﴾ اِنَّ فِى خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ
وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِى تَجْرِى فِى الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَآ
اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ السَّمَآءِ مِنْ مَّآءٍ فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيْهَا مِنْ كُلِّ
دَآبَّةٍ ۖ وَتَصْرِيْفِ الرِّيَاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ
يَّعْقِلُوْنَ ﴿١٦٤﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّتَّخِذُ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَنْدَادًا يُّحِبُّوْنَهُمْ كَحُبِّ اللّٰهِ ۖ
وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَشَدُّ حُبًّا لِّلّٰهِ ۗ وَلَوْ يَرَى الَّذِيْنَ ظَلَمُوْٓا اِذْ يَرَوْنَ الْعَذَابَ ۙ اَنَّ الْقُوَّةَ
لِلّٰهِ جَمِيْعًا ۙ وَّاَنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعَذَابِ ﴿١٦٥﴾ اِذْ تَبَرَّاَ الَّذِيْنَ اتُّبِعُوْا مِنَ الَّذِيْنَ
اتَّبَعُوْا وَرَاَوُا الْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْاَسْبَابُ ﴿١٦٦﴾ وَقَالَ الَّذِيْنَ اتَّبَعُوْا لَوْ
اَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَتَبَرَّاَ مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّءُوْا مِنَّا ۗ كَذٰلِكَ يُرِيْهِمُ اللّٰهُ اَعْمَالَهُمْ حَسَرٰتٍ
عَلَيْهِمْ ۗ وَمَا هُمْ بِخٰرِجِيْنَ مِنَ النَّارِ ﴿١٦٧﴾ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ كُلُوْا مِمَّا فِى
الْاَرْضِ حَلٰلًا طَيِّبًا ۖ وَّلَا تَتَّبِعُوْا خُطُوٰتِ الشَّيْطٰنِ ۚ اِنَّهٗ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِيْنٌ ﴿١٦٨﴾
اِنَّمَا يَاْمُرُكُمْ بِالسُّوْٓءِ وَالْفَحْشَآءِ وَاَنْ تَقُوْلُوْا عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿١٦٩﴾ وَاِذَا
قِيْلَ لَهُمُ اتَّبِعُوْا مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوْا بَلْ نَتَّبِعُ مَآ اَلْفَيْنَا عَلَيْهِ اٰبَآءَنَا ۗ اَوَلَوْ كَانَ
اٰبَآؤُهُمْ لَا يَعْقِلُوْنَ شَيْئًا وَّلَا يَهْتَدُوْنَ ﴿١٧٠﴾ وَمَثَلُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا كَمَثَلِ الَّذِىْ
يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ اِلَّا دُعَآءً وَّنِدَآءً ۗ صُمٌّ بُكْمٌ عُمْىٌ فَهُمْ لَا يَعْقِلُوْنَ ﴿١٧١﴾ يٰٓاَيُّهَا
الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا كُلُوْا مِنْ طَيِّبٰتِ مَا رَزَقْنٰكُمْ وَاشْكُرُوْا لِلّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ

تَعْبُدُونَ ﴿١٧٢﴾ إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنزِيرِ وَمَا أُهِلَّ بِهِ
لِغَيْرِ اللَّهِ ۖ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٧٣﴾
إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ الْكِتَابِ وَيَشْتَرُونَ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا ۙ أُولَٰئِكَ
مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا النَّارَ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ ۚ
وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٤﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَىٰ وَالْعَذَابَ
بِالْمَغْفِرَةِ ۚ فَمَا أَصْبَرَهُمْ عَلَى النَّارِ ﴿١٧٥﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ نَزَّلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ ۗ
وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِي الْكِتَابِ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿١٧٦﴾

159. *İndirdiğimiz açık delilleri ve kitapta insanlara apaçık gösterdiğimiz hidayet yolunu gizleyenlere hem Allah hem de bütün lânet ediciler lânet eder.*

160. *Ancak tövbe edip durumlarını düzeltenler ve gerçeği açıkça ortaya koyanlar başkadır. Zira ben onların tövbelerini kabul ederim. Ben tövbeyi çokça kabul eden ve çokça esirgeyenim.*

161. *(Ayetlerimizi) inkâr etmiş ve kâfir olarak ölmüşlere gelince, işte Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların lâneti onların üzerinedir.*

162. *Onlar ebediyen lânet içinde kalırlar. Artık ne azapları hafifletilir ne de onların yüzlerine bakılır.*

163. *İlâhınız bir tek Allah'tır. O'ndan başka ilah yoktur. O, Rahmân'dır, Rahîm'dir.*

164. *Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri peşinden gelmesinde, insanlara fayda veren şeylerle yüklü olarak denizde yüzüp giden gemilerde, Allah'ın gökten indirip de ölü haldeki toprağı canlandırdığı suda, yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgârları ve yer ile gök arasında emre hazır bekleyen bulutları yönlendirmesinde düşünen bir toplum için (Allah'ın varlığını ve birliğini ispatlayan) birçok delil vardır.*

165. *İnsanlardan bazıları Allah'tan başkasını Allah'a denk ilahlar edinir de onları Allah'ı sever gibi severler. İman edenlerin Allah'a olan sevgileri ise (onlarınkinden) çok daha fazladır. Keşke zalimler azabı gördükleri*

zaman (anlayacakları gibi) bütün kuvvetin Allah'a ait olduğunu ve Allah'ın azabının çok şiddetli olduğunu önceden anlayabilselerdi.

166. *İşte o zaman (görecekler ki) kendilerine uyulup arkalarından gidilenler, uyanlardan hızla uzaklaşırlar ve (o anda her iki taraf da) azabı görmüş, nihayet aralarındaki bağlar kopup parçalanmıştır.*

167. *(Kötülere) uyanlar şöyle derler: "Ah, keşke bir daha dünyaya geri gitmemiz mümkün olsaydı da şimdi onların bizden uzaklaştıkları gibi biz de onlardan uzaklaşsaydık!" Böylece Allah onlara, işlerini, pişmanlık ve üzüntü kaynağı olarak gösterir ve onlar artık ateşten çıkamazlar.*

168. *Ey insanlar! Yeryüzünde bulunanların helâl ve temiz olanlarından yiyin, şeytanın peşine düşmeyin; zira şeytan sizin açık bir düşmanınızdır.*

169. *O size ancak kötülüğü, çirkini ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi emreder.*

170. *Onlara (müşriklere), "Allah'ın indirdiğine uyun" denildiği zaman onlar, "Hayır! Biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız" dediler. Ya ataları bir şey anlamamış, doğruyu da bulamamış idiyseler?!*

171. *(Hidayet çağrısına kulak vermeyen) kâfirlerin durumu, sadece çobanın bağırıp çağırmasını işiten hayvanların durumuna benzer. Çünkü onlar sağırlar, dilsizler ve körlerdir. Bu sebeple düşünmezler.*

172. *Ey iman edenler! Size verdiğimiz rızıkların temiz olanlarından yiyin, eğer yalnız Allah'a kulluk ediyorsanız O'na şükredin.*

173. *Allah size ancak ölüyü (leşi), kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı. Her kim bunlardan yemeye mecbur kalırsa, başkasının hakkına saldırmadan ve haddi aşmadan bir miktar yemesinde günah yoktur. Şüphe yok ki Allah çokça bağışlayan çokça esirgeyendir.*

174. *Allah'ın indirdiği kitaptan bir şeyi (ahir zaman Peygamberinin vasıflarını) gizleyip onu az bir paha ile değişenler yok mu, işte onların yiyip de karınlarına doldurdukları, ateşten başka bir şey değildir. Kıyamet günü Allah ne kendileriyle konuşur ne de onları temize çıkarır. Orada onlar için can yakıcı bir azap vardır.*

175. *Onlar doğru yol karşılığında sapıklığı, mağfirete bedel olarak da azabı satın almış kimselerdir. Onlar ateşe karşı ne kadar dayanıklıdırlar!*

176. O azabın sebebi, Allah'ın, Kitabı hak olarak indirmiş olmasıdır. (Buna rağmen farklı yorum yapıp) Kitapta ayrılığa düşenler, elbette derin bir anlaşmazlığın içine düşmüşlerdir.

HAK YOLDAN SAPMANIN NEDENLERİ

Kur'ân'ın bu bölümde ele aldığı en önemli konu, hak yoldan sapmanın ve sırat-ı müstakimden uzaklaşmanın sebeplerinin neler olduğudur. Bir önceki bölümde farklı yönelişler üzerinde durulmuş ve her ümmetin veya topluluğun batıl dahi olsa kendilerince doğru olan şeylere sıkıca sarılmalarından bahsedilmişti. Bu bölümde ise bu saplantı veya taassubun sebepleri anlatılmıştır: Bunlar şunlardır:

Birincisi: İlmi Gizlemek

"İndirdiğimiz açık delilleri ve Kitapta insanlara apaçık gösterdiğimiz hidayet yolunu gizleyenlere hem Allah hem de bütün lânet ediciler lânet eder." Bunu yapanlar her türlü uyarıyı ve tehdidi hak etmiştir. Çünkü bunların işledikleri suçlar, halka da sirayet etmektedir. Bunlar peygamberlerden sonra vahiy konusunda kendilerine güvenilen kimselerdi. Ama onlar kasıtlı bir şekilde onu gizleyerek bu emanete ihanet ettiler. Ayet Rabbanî olan doğru bilgiyi gizleyen herkesi kapsamaktadır. Ancak burada öncelikle kitabı tahrif eden ehl-i kitap söz konusudur. Tahrif, hakkı gizlemenin ötesinde bir durum olup ayrıca hidayetin kaynağına ulaşmanın yollarını da kesmektir.

Allah Teâlâ, Kur'ân'ı koruyacağı taahhüdünde bulunduğu için onun tahrif edilmesi söz konusu olamaz. Ancak başka türlü tahrifler söz konusu olabilir. Bu da Kur'ân'ı yorumlamada ve ondan hüküm çıkarmada yapılan tahriflerdir. Maalesef İslam ümmeti içerisinde buna yeltenenler olabilmektedir. Allah Teâlâ'nın kendisine ilim bahşettiği bazı kimseler nasları eğip bükmekte ve kasıtlı olarak hakiki anlamından uzaklaştırıp başka manalara çekebilmektedir. Bunu da ya bir yöneticiye yakın olmak ya da mevki-makam ve çıkar elde etmek için yapmaktadırlar. Bunu yapanlar, işte bu ayetin tehdidi kapsamına girmektedirler.

İkincisi: Düşünmeyi Terk Etmek

Bu, insanların genelinin düştüğü hatadır. Genelde kendileri bir konu üzerinde düşünmezler de akıllarını ve kalplerini şuursuzca başkalarına teslim ederler. Kur'ân-ı Kerim buna, şu sonsuz gibi görünen kâinattaki apaçık mucizelere işaret ettiği bazı ayetlerde değinmiştir. Kâinattaki bazı varlıkların azametinden söz ettikten hemen sonra *"Bunda düşünen bir toplum için (Allah'ın varlığını ve birliğini ispatlayan) birçok deliller, nice ibretler vardır"* demiştir. Bu manayı şu ayet de tekit etmektedir: *"Kâfirlerin durumu, sadece çobanın bağırıp çağırmasını işiten hayvanların durumuna benzer. Çünkü onlar sağırlar, dilsizler ve körlerdir. Bu sebeple düşünmezler."*

Bir insan duyu organlarını ve bilgi kaynaklarını hangi oranda kapatırsa o oranda kendini kör taklide mahkûm etmiş olacaktır.

Üçüncüsü: Duyguların Akla Baskın Gelmesi

Körü körüne taklidin bir sebebi de budur. Zira isimlere, suretlere, dış görünüşe ve dinî kıyafetlere duygusallıkla bağlanmak da kalbi köreltir, düşünceyi dumura uğratır. Bunlara bakıp da zahire aldanmak, çoğu zaman dinin adı kullanılarak işlenen birçok hatanın görülememesine neden olur. Kur'ân da bu tür duygusal bağlılık sergileyenleri, dalâlete çağıranlara tabi olan kimselere benzetmiştir: *"İnsanlardan bazıları, Allah'tan başkasını Allah'a denk ilahlar edinir de onları Allah'ı sever gibi severler."*

Dördüncüsü: Kör Taklit

Bu, önceki iki hususun sonucudur. Yani düşünmeyi terk eden ve duygularının esiri olan kişi taklit etmeye başlar. Taklit, kimi zaman nüfuz ve yetki sahibi kimselerin peşinden gitmekle, kimi zaman da ataları körü körüne taklit etmekle olur. *"Onlara (müşriklere), 'Allah'ın indirdiğine uyun' denildiği zaman onlar, 'Hayır! Biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız' dediler."* Birinci tür taklit genellikle siyasî ve iktisadî açıdan belli bir düzene sahip olan toplumlarda ve devletlerde olurken, ikinci tür taklit ise genellikle ilkel toplumlarda gerçekleşir.

Beşincisi: Husumet ve Düşmanlık

Bu, kişiler, partiler ve gruplar arasında sıklıkla meydana gelmekte olup insanların birbirlerini dinlemelerine mâni olmakta ve bilgi kanallarını tıkamaktadır. Bu yüzden de hakkı, geçerli bir nedenden dolayı değil, sırf hasmının ve düşmanının dilinden çıktığı için reddetmektedirler. *"O azabın sebebi, Allah'ın, kitabı hak olarak indirmiş olmasıdır. (Buna rağmen farklı yorum yapıp) kitapta ayrılığa düşenler, elbette derin bir anlaşmazlığın içine düşmüşlerdir."* Buradaki *"anlaşmazlık"*tan maksat ise çekişme ve husumettir. Nitekim bir ayette şöyle geçmektedir: *"Eğer onların anlaşmazlığa (husumete) düşmelerinden korkarsanız..."*[109] Buradaki *"anlaşmazlık"* fıkıhtaki ihtilaf anlamında değildir. Zira fıkıhtaki ihtilafın kaynağı naslar ve delaletleri üzerine derinlemesine düşünmekten kaynaklanmaktadır. Bu da ihtilafa götürüyor olsa da bu tür ihtilaflar çeşitlilik, rahmet ve sevgi çerçevesinde gerçekleşmekte olup sahiplerine ya bir ya iki sevap kazandırmaktadır. Müçtehide, eğer içtihadı doğruysa iki, hatalı ise bir ecir vardır.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Ancak tövbe edip durumlarını düzeltenler ve gerçeği açıkça ortaya koyanlar başkadır." Bu ayete göre, bildiklerini gizleyen ve Rabbinin hükümlerini tahrif eden bir âlimin, tövbe edince, mutlaka gizlediği şeyleri ayan beyan açıklaması ve ifsat ettiği şeyleri düzeltmesi gerekir. Bu, çok önemli bir sorumluluktur. Keşke bu sıkıntıları çıkaranlar bu işin ne kadar ağır bir sorumluluk, dağların bile kaldıramayacağı bir yük olduğunu bilselerdi! Allah bizleri muhafaza buyursun!

"Rüzgârları ve yer ile gök arasında emre hazır bekleyen bulutları" ayeti, *"Allah'ın gökten indirip de ölü haldeki toprağı canlandırdığı suda"* ayetinin tefsiri mahiyetindedir. Buradaki *"sema,"* yüksek yer manasındadır, yani bulutların olduğu yer... Yoksa maksat, yeryüzünün mukabili olan ve Kur'ân'ın *"yedi gök"* diye bahsettiği uzay boşluğu anlamında değildir.

---

109 Nisâ 4/35.

"(Kötülere) uyanlar şöyle derler: 'Ah, keşke bir daha dünyaya geri gitmemiz mümkün olsaydı da şimdi onların bizden uzaklaştıkları gibi biz de onlardan uzaklaşsaydık!' Böylece Allah onlara, işlerini, pişmanlık ve üzüntü kaynağı olarak gösterir ve onlar artık ateşten çıkamazlar." O gün hakikat tüm kesimler için apaçık ortaya çıkınca, tabi olanlar ile tabi olunanalar arasında bu tür kınamalar olacaktır. Bugün taklit edenler, o gün geldiğinde pişmanlık ve acı duyacaktır. Bugünün sevgisi yarın hüsrana dönecektir. Ceza da işlenen suçun büyüklüğüne göre olacaktır.

"Ey insanlar! Yeryüzünde bulunanların helâl ve temiz olanlarından yiyin, şeytanın peşine düşmeyin; zira şeytan sizin açık bir düşmanınızdır." ve *"Ey iman edenler! Size verdiğimiz rızıkların temiz olanlarından yiyin."* ayetlerinde müthiş bir uyum vardır. Allah Teâlâ yarattığı insan için bir zorluk ve sıkıntı dilememektedir. Her kim Allah'ın dinini, dünyadaki lezzetleri elde etmek için inkâr eder ve dünyayı ahirete tercih ederse, her iki dünyasını da harap etmiş olur. Şeytanın adımlarını takip etmek, ahiret nimetleri bir yana insanı dünyanın güzel nimetlerinden de uzaklaştırır. Nitekim yüce Rabbimiz şöyle buyurmuştur: *"Her kim Beni anmaktan yüz çevirirse şüphesiz onun sıkıntılı bir hayatı olacak ve Biz onu, kıyamet günü kör olarak haşredeceğiz."*[110]

Bu bölümde Allah'ın haram saydığı yiyecekler açıklanmıştır. Bunlar leş, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına, yani putlar adına kesilen hayvanlardır ki bunlar, Allah Teâlâ'nın yarattığı onca nimetin yanında bir hiçtir. Yine de Rabbimiz zaruret esnasında bunların da yenilmesinde bir sakınca görmemektedir. Bunun da şartı şudur: *"Başkasının hakkına saldırmadan ve haddi aşmadan."* Yani haram yeme arzusu içinde olmadan ve zaruret miktarını aşmadan yemek lazımdır.

"Allah'ın indirdiği kitaptan bir şeyi (ahir zaman Peygamberinin vasıflarını) gizleyip onu az bir paha ile değişenler yok mu..." Bu ayet, bir önceki ayete yeni bir mana kazandırmakt; ilmi gizlemenin ve dünyevî çıkarları hakkın önüne almanın nedenini açıklamaktadır.

---

110 Tâhâ 20/124.

"Kıyamet günü Allah ne kendileriyle konuşur ne de onları temize çıkarır." Bu da onların işledikleri suçun mukabilidir. Allah onları seçmiş iken onlar dünyadayken Allah'ın kelamını gizlediler. Onlar dünyada Allah'ın kelamını gizledikleri için Allah da kıyamet gününde onlarla konuşmayacaktır.

لَيْسَ الْبِرَّ اَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنْ اٰمَنَ
بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيّٖنَ ۚ وَاٰتَى الْمَالَ عَلٰى حُبِّهٖ
ذَوِى الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّآئِلِينَ وَفِى الرِّقَابِ ۚ
وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى الزَّكٰوةَ ۚ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ اِذَا عَاهَدُوا ۚ وَالصَّابِرِينَ فِى
الْبَأْسَآءِ وَالضَّرَّآءِ وَحِينَ الْبَأْسِ ۗ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا ۗ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ
﴿۱۷۷﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِى الْقَتْلٰى ۗ اَلْحُرُّ بِالْحُرِّ
وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْاُنْثٰى بِالْاُنْثٰى ۚ فَمَنْ عُفِىَ لَهٗ مِنْ اَخِيهِ شَىْءٌ فَاتِّبَاعٌ
بِالْمَعْرُوفِ وَاَدَآءٌ اِلَيْهِ بِاِحْسَانٍ ۗ ذٰلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ ۗ فَمَنِ
اعْتَدٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَلَهٗ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿۱۷۸﴾ وَلَكُمْ فِى الْقِصَاصِ حَيٰوةٌ يٰٓا
اُولِى الْاَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿۱۷۹﴾ كُتِبَ عَلَيْكُمْ اِذَا حَضَرَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ
اِنْ تَرَكَ خَيْرًا ۚ اَلْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ ۚ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ۗ
﴿۱۸۰﴾ فَمَنْ بَدَّلَهٗ بَعْدَ مَا سَمِعَهٗ فَاِنَّمَآ اِثْمُهٗ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهٗ ۗ اِنَّ اللّٰهَ
سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿۱۸۱﴾ فَمَنْ خَافَ مِنْ مُوصٍ جَنَفًا اَوْ اِثْمًا فَاَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلَآ
اِثْمَ عَلَيْهِ ۗ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿۱۸۲﴾

177. İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaplara, peygamberlere inanır. (Allah'ın rızasını gözeterek) yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere sevdiği maldan harcar, namaz kılar, zekât verir. Antlaşma yaptığı zaman sözlerini yerine getirir. Sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabreder. İşte doğru olanlar, bu vasıfları taşıyanlardır. Muttakiler ancak onlardır!

178. Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı. Hüre hür, köleye köle, kadına kadın (öldürülür). Ancak her kimin cezası,

kardeşi (öldürülenin velisi) tarafından bir miktar bağışlanırsa, artık (taraflar) hakkaniyete uymalı ve (öldüren,) ona (gereken diyeti) güzellikle ödemelidir. Bu söylenenler, Rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir. Her kim bundan sonra haddi aşarsa muhakkak onun için elem verici bir azap vardır.

179. Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır. Umulur ki suç işlemekten sakınırsınız.

180. Birinize ölüm geldiği zaman, eğer bir mal bırakacaksa anaya, babaya, yakınlara uygun bir biçimde vasiyet etmesi, Allah'tan korkanlar üzerine bir borçtur.

181. Her kim bunu işittikten ve kabullendikten sonra vasiyeti değiştirirse, günahı onu değiştirenleredir. Şüphesiz Allah (her şeyi) işitir ve (her şeyi) bilir.

182. Her kim, vasiyet edenin haksızlığa yahut günaha meyletmesinden endişe eder de onların aralarını bulursa, kendisine bir günah yoktur. Şüphesiz Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

TOPLUMUN İNŞASI

Bu bölümün ana teması, üstün ve ayırt edici bir kimliğe ve apaçık değerler sistemine uygun şekilde toplumun inşası hakkındadır. Bir sonraki konu da kısmen bu konuyu ele almaktadır. Bu toplumun temel özellikleri şunlardır:

Birincisi: Allah'a, meleklerine, kitaplarına, resûllerine ve ahiret gününe iman etmek. Burası daha önce sûrenin başında geçen *"Onlar gayba iman ederler"* ayetinin tefsiridir. Bunlar imanın rükünleridir. Burada sadece kadere iman zikredilmemiştir ki o da zaten Allah'a imanın altında yer almaktadır. Çünkü kadere iman etmek demek, Allah'ın ilmine, iradesine ve kudretine iman etmek demektir. İşte tüm bu rükünlerle gayba iman etmek İslam kimliğinin de esasını teşkil etmektedir. Bu rükünler İslam toplumu ile diğer toplumlar arasındaki ayırt edici özelliklerdir.

İkincisi: Toplumsal dayanışma. *"(Allah'ın rızasını gözeterek) yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere*

sevdiği maldan harcar." Gayba iman etmek bu dayanışmayı ve merhameti de beraberinde getirir. Bu durumun tam tersi hakkında ise Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Dini yalanlayanı gördün mü? İşte o yetimi şiddetle iter kakar. Yoksulu doyurmaya da teşvik etmez."*[111]

Üçüncüsü: Tek olan Allah'a ibadet etmek. *"Namaz kılar, zekât verir."* Burada namaz ile zekât birlikte zikredilmiştir. Çünkü zekât hem ibadettir hem de ilk maddede geçtiği üzere dayanışma içerikli bir sâlih ameldir. İslam'ın diğer esasları olan oruç ve hac ise gelecek bölümlerde tafsilatlı bir şekilde ele alınacaktır.

Dördüncüsü: Ahlak. Burada ahlakla ilgili üç haslete değinilmiştir; vefa, sabır ve doğruluk: *"Sözleştikleri zaman sözlerini yerine getirir. Sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabreder. İşte doğru olanlar, bu vasıfları taşıyanlardır."*

Buradaki dördüncü haslet ise cesarettir ki bu ayette geçmektedir: *"Savaş zamanlarında sabrederler."* Ayette geçen "(البأس) (el-be's)" kelimesinden maksat, savaş ve çarpışmadır. İşte bu dört haslet ahlakın esaslarıdır. Allahu a'lem.

Beşincisi: Kan davalarında adil olmak. *"Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır."* Kısas, öldürmekten daha kapsamlı ve daha ince manalar içermektedir. Daha kapsamlıdır, zira öldürmeyi, yaralamayı ve vurmayı da içine almaktadır. Daha ince manalar içerir, zira adaletin sağlandığı yerdir ve düşmanlığın karşılığıdır. Kısas, "katilin öldürülmesine hükmedilmiştir" veya "öldürmek, öldürmeyi bitirir" sözü gibi değildir.[112] Çünkü adam öldürmede ilk öldürme, nefs-i müdafaa gibi meşru bir nedenden dolayı da olabilir.

Altıncısı: Mallarda adaleti gözetmek. *"Birinize ölüm geldiği zaman, eğer bir mal bırakacaksa anaya, babaya, yakınlara, uygun bir biçimde vasiyet etmesi, Allah'tan korkanlar üzerine bir borçtur. Her kim bunu işittikten ve kabullendikten sonra vasiyeti değiştirirse, günahı onu değiştirenleredir. Şüphesiz Allah (her şeyi) işitir ve (her şeyi) bilir. Her*

---

111 Mâûn 107/1-3.

112 Bunlar halk arasında adam öldürmenin ardından söylenen bazı sözlerdir. Müellif burada, *"Kısasta sizin için hayat vardır"* ayetiyle bu sözler arasında bir karşılaştırma yapmıştır. (Mütercim).

kim, vasiyet edenin haksızlığa yahut günaha meyletmesinden endişe eder de (alâkalıların) aralarını bulursa kendisine günah yoktur. Şüphesiz Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir."

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir." ayetinde geçen "(البر) (el-birr)" kelimesinden maksat, ihsandır, iyiliktir. Bu, milletlerdeki, toplumlardaki ve bireylerdeki iyiliğin ölçütü olup sâlih amel, çalışmak ve kişinin, din kardeşlerine yaptıkları/verdikleriyle gerçekleşir. Kur'ân bunu hem bu bölümde hem başka yerlerde açıklamıştır. Doğuya veya batıya yönelme konusundaki maksadın ne olduğu konusunda tartışmaya girmek ise herhangi bir netice getirmediği gibi toplumu ne ilerletir ne de geriletir.

Bu ayet ayrıca Müslümanlara iyiliğin gerçek ölçüsünün; iman esaslarına, amelî ve ahlakî esaslara bağlı kalmak olduğunu öğretmektedir. Sakal uzatmak, elbiselerin paçasını kısa tutmak veya çok umre yapmak gibi sadece görüntü üzerinden rekabete girmek ise tek başına üstünlük ve iyilik ölçütü değildir. Allahu a'lem.

"Sevdiği maldan verir." ayetinden anlaşıldığına göre malı sevmek yadırganacak bir şey değildir. Zira mal sevgisi insanın fıtratına ekilmiştir. Burada esas olan, malı seviyor olmasına rağmen onu Allah için infak edebilmektir. Takvaya ve Allah'ın rızasına uygun olan da budur. Böyle davranan ile malını yerli yersiz harcayıp savurganlık yapan kimsenin durumu bir değildir.

"Yakınlara, yetimlere, yoksullara." Bunların fakir olmaları şart koşulmamıştır. Bu ayette şuna da işaret vardır: Akrabalık bağını gözetmek ve yetimleri teselli etmek istenen ve sevilen bir davranıştır ki bu, yakınlık kurmak, hediye vermek ve benzerî davranışlarla olur. Zekât ise insanların sadece fakir olanlarına verilir.

"Yolda kalmış olanlara." ayetinde geçen "(ابن السبيل) (ibnu's-sebîl)" kavramı, yolda ve çaresiz kalan, malını kaybeden ve ailesine ulaşamayan kişi demektir. Hapse düşmek ya da mahsur kalmak da buna dâhildir.

Bu tür kimselerin de yolda kalmış kimseler gibi değerlendirilmesine bir mâni yoktur. Allahu a'lem.

"Dilenenlere." buyruğuna göre, isteyen kişilerin geri çevrilmemesi gerekir. *"İsteyene gelince; sakın onu azarlama!"*[113] Ancak isteyen kişinin zengin olduğu bilinirse ona zekâttan vermek caiz değildir, ama o, azarlanmaz ve aşağılanmaz. Kişiyi rencide etmeden, kimseye duyurmadan şahsî olarak ona nasihat etmekte ise bir beis yoktur.

"Kölelere." Bu emir, özgürlüğüne kavuşmak için sahibiyle anlaşma yapmış (mükâteb) köleye yardım etmeyi içerir. Esirler için fidye vermek de buna dâhildir. Allahu a'lem.

"Hüre hür, köleye köle, kadına kadın (öldürülür)." Hür bir kişi hür bir kişiyi öldürürse ona kısas uygulanır; köle, köleyi öldürürse ona kısas uygulanır; kadın, kadını öldürürse ona kısas uygulanır. Bu hüküm açıkça ifade edilmiştir. Katil ile maktul arasında her ne kadar farklar olsa da bu sistem tam bir adalet yöntemidir. Ancak buradaki sınıflardan biri diğer sınıftan birini öldürürse; mesela bir erkek, bir kadını öldürürse veya bir hür, bir köleyi öldürürse; bunun hükmü ayette olumlu veya olumsuz bir şekilde açıkça ifade edilmemiştir. Fakat ilgili ayetlerin başında ve sonunda geçen geçen *"kısas"* kelimesinden anlaşılmaktadır ki kısasın kapsamı geniştir ve tüm sınıfları kapsamaktadır.

Zira başka bir ayetteki şu ifade de dediğimizi desteklemektedir: *"Cana can, göze göz..."*[114] Burada sınıf ayrımı yoktur. Bu nedenle buradaki *"hüre hür, köleye köle, kadına kadın kısas edilir"* ifadesi *"cana can"* ayetinin tekidi ve tafsili mahiyetindedir. Ayette bu tafsilata değinilmesi ise bazı kimselerin, kibirlenmelerinden ve kendilerini üstün görmelerinden dolayı, adam öldürme konusunda haddi aşıp kâtilin yerine onun ailesine ve aşiretine bu suçu yüklemelerinin yanlış olduğuna işaret etmek içindir. Allahu a'lem.

"Ancak her kimin cezası, (din) kardeşi (öldürülenin velisi) tarafından bir miktar bağışlanırsa." Buna göre adam öldürme suçu dahi iman kardeşliğine mâni değildir. Burada *"kardeş"* diye özellikle belirtilmiş olması, affetmeye teşvik içindir. Allahu a'lem.

113 Duhâ 93/10.

114 Mâide 5/45.

"Artık (taraflar) hakkaniyete uymalı ve (öldüren,) ona (gereken diyeti) güzellikle ödemelidir." Yani diyete karar verdikleri ya da kısas yerine maddî bir bedel talep ettikleri takdirde buna uymalılar. Maktulün velisi bunu iyilikle ve güzellikle isteme hakkına sahiptir. Hakkını talep ederken ona zorluk çıkarılmaması lazımdır. Katilin de kendisine yüklenen diyeti veya bedeli güzellikle, uzatmadan ve eksiksiz bir şekilde teslim etmesi gerekir.

"Birinize ölüm geldiği zaman, eğer bir hayır bırakacaksa anaya, babaya, yakınlara, uygun bir biçimde vasiyet etmesi, Allah'tan korkanlar üzerine bir borçtur." Vefat eden kimseden anne-babaya verilecek malların miktarı Nisa Sûresi'ndeki ayetlerde açıklanmıştır. Bu ayeti de oradaki ayetler ışığında anlamak gerekir. Bu ayetin mensuh olduğu iddiası kabul edilmez. Zira iki ayeti cem etme imkânı olduğu sürece nesih söz konusu olmaz. Burada da hem bu ayeti hem Nisa Sûresi'ndeki ayeti birlikte alma imkânı vardır. Mirasta payları sabit olan kimseye vasiyet edilmez,[115] bunun dışındakilere vasiyet edilebilir. Mesela ölen çocuk Müslümansa ama babası Müslüman değilse baba miras alamaz. Fakat çocuk, din farklılığından dolayı miras alamayan babası için vasiyette bulunabilir. Zira vasiyet için din birliği şartı yoktur. Yine mirastan payı olmayan akrabalara da vasiyet edilebilir.

Mirasa konu olmayan bazı haklar, anne-babaya ya da akrabalara (mirasçı olan) vasiyet edilebilir. Zira bunlar arasında kimi zaman miras payı olmadığı halde iç içe geçmiş malların olması söz konusudur. Ortaklıklar, mihir, nafaka, ücret ve tazminat gideri gibi bazı durumlarda mallar miras olmadığı halde şahıs üzerine kayıtlı olabilir.[116] Allahu a'lem.

---

115 Vasiyet, mirasta payı olanlara yapılmaz. Yapılsa da bunun geçerli olması mirasçıların rızasına bağlıdır. Zira bir kişi aynı anda hem mirasçı hem kendisine vasiyet edilen kişi olamaz. (Mütercim).

116 Bu, günümüzde çok yaygın bir durumdur. Kişi öldükten sonra terekenin miras olabilmesi için, bunun o şahsın malı olması gerekir. Bazen bir şirket bir şahıs adına tescillenmiş olabilir. Bu şirketin ortakları varsa, bunların şirketteki payları sabittir. Bazen de baba ile oğul ortak olarak çalıştıkları halde tüm mallar babanın üzerine kayıtlı görünmektedir. O öldüğü zaman mallar tüm vârislere kalmış olur. Bu da ortağı olan oğlunun haksızlığa uğramasına neden olabilir. Böyle bir sıkıntı olmasın diye baba hayattayken oğluna dükkânın yarısını veya bir miktarını vasiyet edebilir. Bu tür vasiyetler meşrudur

"Günahı, o vasiyeti değiştirenleredir." Buna göre bir kimse vasiyetini yaptıysa, ona bir sorumluluk yoktur. Ölen kişinin vasiyetini biri değiştirirse, sorumluluğu onu değiştirenedir. Ayrıca vasiyeti değiştirme işini sadece bir kişinin yapamayacağına, vasiyeti değiştirmek için vasiyeti yazan kâtiplerin ve şahitlerin de bu günaha ortak olma ihtimaline dolaylı olarak işaret edilmektedir. Bu nedenle de *"onu değiştirenler"* şeklinde çoğul ifade kullanılmıştır. Allahu a'lem.

"Her kim, vasiyet edenin haksızlığa yahut günaha meyletmesinden endişe eder de onların aralarını bulursa, kendisine günah yoktur." buyruğundaki *"endişe"*den maksat, vasiyette açıkça bir zulmün olduğuna dair kesin bir kanaat veya zann-ı galiptir. Vasiyette haksızlık ise ya hatadan ve unutmadan kaynaklanan bir haksızlık ya da bile bile yapılan bir zulümdür.

Bu gibi durumlarda vasiyette hazır bulunan kişinin vasiyet eden kişiyi uyarması ve zulümden sakındırması gerekir. Kadı veya velinin, mirasçılar arasında bir niza çıktığını gördüğü zaman hak ile hükmetmesi ve herkesin hakkı neyse ona göre hakkını vermesi gerekir. Bu karar, vasiyetin hilafına olsa da fark etmez. Ayette geçen *"aralarını bulursa, kendisine bir günah yoktur"* ifadesi, vârislerin arasını bulurken vasiyete aykırı bile davransa ona günah yazılmadığı anlamına gelmektedir.[117] Vasiyet ile miras arasında bir aykırılık, haksızlık veya yanlışlık olduğunda muhayyerlikten söz edilmemiştir, dolayısıyla miras taksimi tercih edilir. Çünkü zulüm, haramdır ve onu ortadan kaldırmaya kimin gücü yetiyorsa kaldırmalıdır.

ve gereklidir. (Mütercim).

117 Vasiyet ve miras taksimi birbiriyle çatışır, hâkim veya veli de haksız bir durum tespit ederse, o zaman vasiyete göre değil, mirastaki taksimata göre hüküm verir. Bu durumda vasiyete göre karar vermemiş olması günaha neden olmaz. Çünkü ya açık bir zulüm ya da bir yanlışlık vardır ve o bunu düzeltmiştir. (Mütercim).

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ
لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَۙ ﴿١٨٣﴾ اَيَّامًا مَعْدُودَاتٍۚ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا اَوْ عَلٰى سَفَرٍ
فَعِدَّةٌ مِنْ اَيَّامٍ اُخَرَۜ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍۜ فَمَنْ تَطَوَّعَ
خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُۜ وَاَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨٤﴾ شَهْرُ
رَمَضَانَ الَّذِٓى اُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْاٰنُ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدٰى وَالْفُرْقَانِۚ
فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُۜ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا اَوْ عَلٰى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ
مِنْ اَيَّامٍ اُخَرَۜ يُرِيدُ اللّٰهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَۜ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ
وَلِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلٰى مَا هَدٰيكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٨٥﴾ وَاِذَا سَاَلَكَ عِبَادِى
عَنِّى فَاِنِّى قَرِيبٌۜ اُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ اِذَا دَعَانِۙ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِى وَلْيُؤْمِنُوا بِى
لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴿١٨٦﴾ اُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ اِلٰى نِسَائِكُمْۜ هُنَّ لِبَاسٌ
لَكُمْ وَاَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّۜ عَلِمَ اللّٰهُ اَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ اَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ
وَعَفَا عَنْكُمْۚ فَالْـٰٔنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْۚ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا
حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْاَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْاَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِۖ ثُمَّ اَتِمُّوا
الصِّيَامَ اِلَى الَّيْلِۚ وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَاَنْتُمْ عَاكِفُونَۙ فِى الْمَسَاجِدِۜ تِلْكَ حُدُودُ
اللّٰهِ فَلَا تَقْرَبُوهَاۜ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ اٰيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٨٧﴾ وَلَا تَاْكُلُٓوا
اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَآ اِلَى الْحُكَّامِ لِتَاْكُلُوا فَرِيقًا مِنْ اَمْوَالِ
النَّاسِ بِالْاِثْمِ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَۧ ﴿١٨٨﴾ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْاَهِلَّةِۜ قُلْ هِىَ مَوَاقِيتُ
لِلنَّاسِ وَالْحَجِّۜ وَلَيْسَ الْبِرُّ بِاَنْ تَاْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنِ
اتَّقٰىۚ وَاْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ اَبْوَابِهَاۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٨٩﴾

183. Ey iman edenler! Oruç sizden önce gelip geçmiş ümmetlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz.

184. Sayılı günlerde olmak üzere (oruç size farz kılındı). Sizden her kim hasta yahut yolcu olursa (tutamadığı günler kadar) diğer günlerde kaza eder. (İhtiyarlık veya şifa umudu kalmamış hastalık gibi devamlı mazereti olup da) oruç tutmaya güçleri yetmeyenlere bir fakir doyumu kadar fidye gerekir. Bununla beraber kim gönüllü olarak hayır yaparsa, bu kendisi için daha iyidir. Eğer bilirseniz (güçlüğüne rağmen) oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.

185. Ramazan ayı, insanlara yol gösterici, doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delilleri olarak Kur'ân'ın indirildiği aydır. Öyle ise sizden ramazan ayını idrak edenler onda oruç tutsun. Kim o anda hasta veya yolcu olursa (tutamadığı günler sayısınca) başka günlerde kaza etsin. Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez. Bütün bunlar, sayıyı tamamlamanız ve size doğru yolu göstermesine karşılık Allah'ı tazim etmeniz, şükretmeniz içindir.

186. Kullarım sana, Beni sorduğunda (söyle onlara): Ben çok yakınım. Bana dua ettiği vakit dua edenin dileğine karşılık veririm. O halde (kullarım da) Benim davetime uysunlar ve bana inansınlar ki doğru yolu bulsunlar.

187. Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı. Onlar sizin için birer elbise, siz de onlar için birer elbisesiniz. Allah sizin kendinize kötülük ettiğinizi bildi ve tövbenizi kabul edip sizi bağışladı. Artık (ramazan gecelerinde) onlara yaklaşın ve Allah'ın sizin için takdir ettiklerini isteyin. Sabahın beyaz ipliği (aydınlığı), siyah ipliğinden (karanlığından) ayırt edilinceye kadar yiyin, için, sonra akşama kadar orucu tamamlayın. Mescitlerde ibadete çekilmiş olduğunuz zamanlarda kadınlarla birleşmeyin. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın bu sınırlara yaklaşmayın. İşte böylece Allah ayetlerini insanlara açıklar. Umulur ki korunurlar.

188. Mallarınızı aranızda haksız sebeplerle yemeyin. Kendiniz bilip dururken, insanların mallarından bir kısmını haram yollardan yemek için o malları hâkimlere (idarecilere veya mahkeme hâkimlerine) vermeyin.

189. Sana, hilal şeklinde yeni doğan ayları sorarlar. De ki: Onlar, insanlar ve özellikle hac için vakit ölçüleridir. İyi davranış, asla evlere arkalarından gelip girmeniz değildir. Lakin iyi davranış, korunan (ve ölçülü giden) kimsenin davranışıdır. Evlere kapılarından girin, Allah'tan korkun, umulur ki kurtuluşa erersiniz.

ORUCUN MESAJI

Kur'ân, ibadetin; iyilik ve ihsan bilincini oluşturma üzerindeki rolünü anlattıktan sonra bu bölümde de İslam'ın bir rüknü ve en önemli ibadetlerinden biri olan orucun mesajları üzerinde durmaya başlar. Bunlar şunlardır:

Birincisi: Orucun en büyük gayesi, Allah'ın sevgi ve dostluğunu kazanmaktır. Çünkü Kur'ân, oruç ayetinde hem imanı hem takvayı bir arada zikretmiştir. *"Ey iman edenler! Oruç sizden önce gelip geçmiş ümmetlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz."* Kur'ân, orucu; iman ile takvayı birbirine bağlayan bir köprü gibi görmüştür. Bu ikisi, yani iman ile takva sahibi olmak ise Allah'ın velayetini kazanmanın şartıdır. *"Bilesiniz ki Allah'ın dostlarına korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir. Onlar, iman edip de takvâya ermiş olanlardır."*[118]

İkincisi: Oruç, hem akide hem şeriat açısından İslam'ın ilk kaynağı olan Kur'ân ile birlikte zikredilmiştir: *"Ramazan ayı, insanlara yol gösterici, doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delilleri olarak Kur'ân'ın indirildiği aydır."* Bu hatırlatmadaki maksat; Ramazan ayının tilavet, tedebbür ve tefekkür açısından Kur'ân ayı olmasındandır.

Bu, orucun eğitim ve terbiye yönüdür. Tüm Müslümanlar bu mübarek ayda Kur'ân'ın eğitim ve terbiye yönünü hissederek yaşarlar. Evleri ve camileri gece gündüz Kur'ân sesleriyle dolup taşar. Bu da Ramazan ayına bambaşka bir renk ve manevî huzur katar. Ama elbette ki Kur'ân her ay, her yıl ve her asır için gönderilmiş bir kitaptır. Ayrıca Kur'ân, küllî mesajını verebilmek, yani Rabbanî velayeti gerçekleştirebilmek için Ramazan ayını özel olarak seçmiştir. Bir Müslümanın, İslam'ın

---

[118] Yûnus 10/62-63.

oruca dair bu küllî mesajını gerçekleştirmediği sürece orucun mana ve mesajını gerçekleştirmesi mümkün değildir.

Üçüncüsü: Oruç, insanların haklarını ve mallarını korur. Bu da takvanın alâmetlerinden biridir. Zira oruç ayetleri, maldan bahseden ayetlerin arasında zikredilmiştir. Oruçtan bir önceki konu, vasiyet ve toplumun bu konudaki haksızlıklarını ve zulümlerini ortadan kaldırmakla ilgilidir. Oruçtan bir sonraki ayet ise *"Mallarınızı aranızda haksız sebeplerle yemeyin. Kendiniz bilip dururken, insanların mallarından bir kısmını haram yollardan yemek için o malları hâkimlere (idarecilere veya mahkemelere) götürmeyin."* ayetidir.

Orucun bununla ilişkisi ise şudur: Oruç, azimli bir Müslümanın nefsinde, helâl olan yiyecekleri yemeyi bile terk etme direncini arttırır. Hâlbuki bu yiyecekleri diğer günlerde yiyebilmekteydi. Ama Ramazan ayı gelince bunlardan bile nefsini alıkoydu. Helâl olan şeyleri yeme hususunda nefsini tutan bir Müslüman, haram olan şeylere karşı nefsine hâkim olmayı haydi haydi başarabilir!

Dördüncüsü: Oruç, duaların kabul edildiği bir zaman dilimidir. Allah'a dost olmanın kazanımlarından biridir. Zira Allah Teâlâ duayı oruç ayetlerinin ortasında zikretmiştir. *"Kullarım sana Beni sorduğunda (söyle onlara), 'Ben çok yakınım. Bana dua ettiği vakit dua edenin dileğine karşılık veririm.'"* Bu ayet, orucun kulu Rabbine yaklaştırdığına işaret etmektedir. Bu da güzel kulluğun karşılığının hemen verildiğini gösterir.

Beşincisi: Oruç diğer ibadetler için azık toplama fırsatıdır. *"Sonra akşama kadar orucu tamamlayın. Mescitlerde ibadete çekilmiş olduğunuz zamanlarda kadınlarla birleşmeyin."* Bu ayette, itikâfa girmenin oruçla birlikte yapıldığına işaret vardır. Nitekim Sünnet de bunu teyit etmektedir. Zira Resûlullah (s.a.s.) Ramazan ayında itikâfa girerdi. Özellikle de son on günde bunu yapardı.[119]

Altıncısı: Oruçta kolaylık ilkesi gözetilmiş ve zorluklar kaldırılmıştır: *"Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez."* Bu, İslam hukukunun genel bir ilkesi olmasına rağmen Allah Teâlâ bunu burada oruç

119 Resûlullah'ın Ramazan ayının son on gününde itikâfa girdiği sabittir. Buhârî 2/715. Müslim 2/830.

ayetlerinin arasında zikretmiştir. Zira hastalık ve yolculuk gibi mazeretlerden dolayı yaşanan meşakkat oruç ibadetinde daha barizdir. Ramazan ayı bir açıdan kadınlardan uzak durma ve ibadetlere sarılma mevsimi olmasına rağmen, bu ayın gecelerinde eşler arasındaki ilişki de mubah görülmüştür. Zira bu da eşler için bir ihtiyaçtır.

Yedincisi: Oruç tutabildiği için şükretmek: *"Bütün bunlar, sayıyı tamamlamanız ve size doğru yolu göstermesine karşılık, Allah'ı tazim etmeniz, O'na şükretmeniz içindir."* Bu ayet, orucu tutabilmenin bir nimet olduğuna işaret etmektedir ki bu da şükretmeyi gerektirir. Bu sayede müminler ibadet halinde bile Allah'ın rahmetine ve yardımına ihtiyaç duyduklarının bilincinde olarak nefislerini terbiye ederler. Yani hiçbir abit, ibadetiyle mağrur olmamalıdır; zira o ibadeti yapabilmek için Allah'ın yardımına ihtiyacı vardır.

Sekizincisi: Oruç, Allah'ı yüceltmedir: *"Allah'ı tazim etmeniz için."* Bu önemli şiar, bu ümmeti diğer ümmetlerden ve milletlerden ayıran bir özellik olup bu ümmetin kimliğini, kişiliğini, gücünü ve takip ettiği yolu göstermektedir. Allah'ı yüceltme, O'nun her şeyden büyük olduğunu vurgulama anlamına gelen tekbir (Allahu Ekber) ifadesi, diğer zikirler, tesbih, hamd, istiğfar ve salât gibi kulu Rabbine yaklaştıran, hayır ve berekete vesile olan bir ifadedir. Tekbir, tüm bunların yanı sıra, hayatın çeşitli alanlarında bu ümmetin bir sloganıdır. Bu şiar namazın ilk cümlesidir, ezan ilkin bu cümleyle başlar, hutbelerde ve meydanlarda bu söz yankılanır.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Sizden öncekilere de farz kılındığı gibi," yani ehl-i kitaba farz kılındığı gibi. Buradaki teşbih, sadece orucun farziyetiyle alakalıdır. Yoksa orucun diğer hükümleriyle ve şekliyle ilgili bir benzetme değildir. Allahu a'lem. Bu ayette ayrıca tüm semavî dinlerin kaynağının tek olduğuna da işaret vardır.

"Sayılı günlerde." Bu da ayın durumuna göre yirmi dokuz veya otuz gündür. Bu günlerin hangi ayda olduğuna da bir sonraki ayette *"Ramazan ayı"* denerek işaret edilmiştir. Peki, *"sayılı günler"* ifadesi neden

önce söylenmiştir? Çünkü bu ifadeyle orucun kolay ve hafif olduğu, sayılı günlerden ibaret olduğu vurgulanmak istenmiştir.

"Sizden her kim hasta yahut yolcu olursa (tutamadığı günler kadar) diğer günlerde kaza eder. (İhtiyarlık veya şifa umudu kalmamış hastalık gibi devamlı mazereti olup da) oruç tutmaya güçleri yetmeyenlere bir fakiri doyuracak fidye gerekir." Burada oruç tutmama mazereti olanlar zikredilmiştir. Ayet-i kerime bunları iki grup altında toplamıştır:

Birinci grup: Geçici mazeret sahibi olanlar. Yolculuk ve bazı hastalıklar gibi. Bunların Ramazan ayı bittikten sonra tutamadıkları oruçlarını kaza etmeleri gerekir.

İkinci grup: Daimî özür sahibi olanlar. Bunlar *"oruç tutmaya güçleri yetmeyen"* kimselerdir. Yani oruç tutmak istedikleri halde buna güç yetiremeyenler ve sıkıntılı duruma düşen kimselerdir. Aşırı derecede yaşlanmış olan kimse veya iyileşme ümidi olmayan hasta gibi. Bunların kaza tutma imkânları da olmayacağı için kaza etmezler. Bunlar tutamadıkları her gün için bir miskini doyurmakla mükelleftirler. Bu da orucun iyilik yapma ve ihsanda bulunmayla irtibatının olduğuna işaret etmektedir. Allahu a'lem.

"Kur'ân'ın indirildiği ay olan Ramazan ayı." Bu ayette oruç için Ramazan ayının seçildiği hikmetine işaret vardır. Ayrıca orucun Kur'ân'la ilişkisine de işaret vardır. Ayet, oruç tutanları Kur'ân okumaya, onun üzerinde tefekkür etmeye ve onunla hidayet bulmaya teşvik etmektedir.

"Öyle ise içinizden kim bu aya ulaşırsa, onu oruçla geçirsin." Burada açık bir şekilde oruç tutulması emredilmiştir. Nitekim daha önceki ayette *"Oruç size farz kılındı"* denilmişti. *"Bu aya ulaşırsa"* denilmiş, "hilali görürse" denilmemiştir. Bu da buradaki maksadın esasında Ramazan ayının kendisi olduğunu göstermektedir. Hilali görmek ise o ayın başladığının bir işaretidir. Yani hilali çıplak gözle görmekten daha hassas şekilde aletlerle bu ayı tespit etmede de bir mâni yoktur. Bu, ruyet ile ilgili hadislere aykırı da değildir. Zira o dönem için Ramazan ayını tespit etmenin tek yolu ruyet (çıplak gözle görme) idi.

Bunun bir benzeri de şudur: Kur'ân, cihattan bahsederken atlardan söz etmiştir. Hâlbuki atlar cihat için sadece bir vesiledir, cihadın

maksadına vesile olan şeylerden de sadece biridir. Bu vesilenin yerini günümüzde attan daha hızlı ve düşmanı daha çok yıldıran yöntemler almıştır. Bu yeni yöntemler cihadın ruhuna da daha uygundur. Allahu a'lem.

"Sayıyı tamamlamanız için." Yani bu sayılı günleri tamamlamanız için. Bu günler ise ayın durumuna göre bazen yirmi dokuz, bazen de otuz gündür. Eda veya kaza açısından aralarında fark yoktur.

"Ve size doğru yolu göstermesine karşılık, Allah'ı tazim etmeniz, şükretmeniz içindir." Bu ayete göre, Allah'ı tazim etmek şükürdür. Ayrıca şükrün zikir, nafile namaz ve oruç gibi ibadetlerle yerine geldiği de anlaşılmaktadır. Allahu a'lem.

"Kullarım sana Beni sorduğunda (söyle onlara): 'Ben çok yakınım. Bana dua ettiği vakit dua edenin dileğine karşılık veririm.'" Buradaki hikmetli üslup vasıtasıyla soru soran kişi, kendisine asıl fayda verecek olan şeye yöneltilmiştir. Allah hakkında soru sormanın birçok yönü vardır. Kur'ân'ın buradaki cevap verme üslubu ise eğitim açısından insanlara fayda veren amelî konuları öne çıkarmaya yöneliktir. Burada, herhangi bir sonuç getirmeyen felsefî veya teorik meseleler üzerinde durmamak gerektiğine işaret vardır.

"O halde (kullarım da) Benim davetime icabet etsinler ve Bana iman etsinler." Aslında iman etmek, davete icabetten önce gelir. Duanın kabul edilmesi için de iman şarttır. Burada icabetin imandan önce gelmesi ise icabet olabilmesi için imanın olması gerektiğini bildirmek içindir. Yani icabeti hak etmek için iman etmek gerekir. Kişi Rabbinin emirlerine icabet ettikçe, Rabbi de onun dualarına icabet edecektir. Bunu yerine getirmediği zaman da onun durumu Allah'ın rahmetine, affına ve keremine kalmıştır.

"Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı." Yani onlarla ilişkide bulunmanız helâl kılındı. Bu da Ramazan ayında zorluk çekecek olan Müslümanlar için bir kolaylaştırmadır. *"Allah sizin kendinize kötülük ettiğinizi bildi ve tövbenizi kabul edip sizi bağışladı."* Bu da teşrideki bir tedricilik olup insanların durumunu göz önünde bulundurmak demektir. Tedricilik iki şekilde olur:

Birincisi: Zordan hafife doğru tedricilik. Bu şekilde insanlar Allah'ın rahmetini bilir, kıymetini anlarlar. Bu ayette de olduğu Allah'ın insanlara zorluk çıkarmadığını bilirler.

İkincisi ise kolaydan zora olan tedriciliktir. İçkinin haram kılınmasında takip edilen metot buna örnektir. Burada esas amaç içkinin yasak kılınmasıdır. Ancak insanların hayatında çok köklü bir yeri olduğundan tedrici yöntem tercih edilmiştir. Çünkü tek seferde ve birdenbire terk etmek insanlara ağır gelir.

"Onlar sizin için birer elbise, siz de onlar için birer elbisesiniz." Bu, hükmün hafifletilmesinin (eşlerle birlikte olabilme izninin) gerekçesidir. Çünkü gece boyunca aynı yatakta yan yana bulunmak, ilişkiden kaçınmayı zorlaştırır. Bu ifadeden şu da anlaşılmaktadır: Erkek, harama düşmekten koruyarak kadının açığını kapatmakta, kadın da aynı şekilde erkeğin açığını kapatmakta, onu örtmektedir. Burada ayrıca eşler arasında olan bitenin de eşler arasında kalması ve örtünün dışına çıkarılmaması gerektiğine bir işaret vardır. Allahu a'lem.

"Allah'ın sizin için takdir ettiklerini isteyin. Sabahın beyaz ipliği (fecir/aydınlığı), siyah ipliğinden (karanlığından) ayırt edilinceye kadar yiyin, için." Bu, imsak vaktinin tam olarak fecir vaktiyle başladığını beyan etmek içindir. *"Fecir"* ifadesinin özellikle kullanılmış olması, vesveseden ve ihtilaftan sakınmak içindir. Allah'ın emirlerine uymak takva, şüpheli durumlardan sakınmak ise ihtiyattır. Burada ise şüpheli bir durum yoktur. Fecir doğunca ve namaz vakti girince imsak başlamış olur. Bu nedenle ihtiyat endişesiyle hareket etmek gerekmez. Allahu a'lem.

"İnsanların mallarından bir kısmını haram yollardan yemek için o malları hâkimlere (idarecilere veya mahkemelere) götürmeyin." Hâkim, elde ettiği delil ve bulgulara göre hüküm verince helâli haram, haramı da helâl saymış olmuyor. Onun verdiği hüküm, kişileri Allah katında masum yapmıyor. Hâkimin verdiği karara uymak, niza ve husumetin sona ermesi ve kamu düzeninin korunması içindir. Rüşvet almadığı, akrabasını kayırmadığı ve bile bile kimseye yaranmak için hüküm vermediği sürece hâkim mazurdur. Aksi halde vebali ve günahı, başkasının malını yemek için rüşvet veren adamdan daha büyüktür.

"Sana, hilal şeklinde yeni doğan ayları sorarlar. De ki: Onlar, insanlar ve özellikle hac için vakit ölçüleridir." "Hilal," ayların başladığının alâmetidir. Oruç, hac ve iddet gibi şer'î hükümlerin zamanları da aya göre tespit edilmektedir. Müslümanlar hilali sembol olarak almışlardır ki o, İslam ümmetinin iftihar ettiği ve kimliğini yansıttığını düşündüğü bir semboldür. Kâbe'yi renkli ve süslü örtülerle örtmenin bir sembol oluşu gibi. Öyle ki Kâbe, Müslümanların gönlüne ve zihnine o haliyle kazınmıştır. Bunun bir sakıncası yoktur. Zira buradaki amaç, yeni bir hüküm ihdas etmek olmadığı gibi bu, Allah'a yakın olmak için çıkarılan bir bidat de değildir. Allahu a'lem.

"Evlere kapılarından girin." Bu ayete göre, hikmete uygun şekilde hareket etmek, sebeplere sarılmak, her şeyi yerli yerince yapmak, insanlara konumlarına göre davranmak, işleri buna göre takdir etmek ve giriş çıkış yerlerini bilmek gerekir. Ayrıca evlere; haber vererek ve izin alarak kapılarından girmek gerektiğine dair bir işaret de vardır. Allahu a'lem.

13. MECLİS: BAKARA SÛRESİ 190-195

وَقَاتِلُوا فِى سَبِيلِ اللهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿١٩٠﴾ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّى يُقَاتِلُوكُمْ فِيهِ فَإِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ كَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ﴿١٩١﴾ فَإِنِ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٩٢﴾ وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنِ انْتَهَوْا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿١٩٣﴾ الشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ فَمَنِ اعْتَدَى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَى عَلَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿١٩٤﴾ وَأَنْفِقُوا فِى سَبِيلِ اللهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٩٥﴾

190. *Size karşı savaş açanlara siz de Allah yolunda savaş açın. Sakın aşırı gitmeyin, çünkü Allah aşırı gidenleri sevmez.*

191. *Onları (size karşı savaşanları) yakaladığınız yerde öldürün. Sizi çıkardıkları yerden siz de onları çıkarın. Fitne, adam öldürmekten daha kötüdür. Mescid-i Haram'da onlar sizinle savaşmadıkça, siz de onlarla savaşmayın. Eğer onlar size karşı savaş açarlarsa siz de onları öldürün. İşte kâfirlerin cezası böyledir.*

192. *Eğer onlar (savaştan) vazgeçerlerse, (şunu iyi bilin ki) Allah gafur ve rahîmdir.*

193. *Fitne tamamen yok edilinceye ve din (kulluk) de yalnız Allah için oluncaya kadar onlarla savaşın. Şayet vazgeçerlerse zalimlerden başkasına düşmanlık ve saldırı yoktur.*

194. *Haram ay haram aya karşılıktır. Hürmetler (dokunulmazlıklar) karşılıklıdır. Kim size saldırırsa siz de ona misilleme olacak kadar saldırın. Allah'tan korkun ve bilin ki Allah muttakilerle beraberdir.*

195. (Mallarınızı) Allah yolunda harcayın. Her türlü hareketinizde dürüst (ihsan ile) davranın. Çünkü Allah, ihsan ile hareket edenleri sever.

CİHADIN MESAJI

Savaş, tarihin başlangıcından bugüne dek insan toplulukları arasındaki gerçekleşen en kritik yüzleşme şekillerinden biridir. Savaş, ganimet elde etme, kazanç sağlama ve hâkimiyet kurmanın ya da düşmanı bertaraf etmenin, canı, malı, aileyi ve toprağı korumanın bir yoludur.

İster saldırmak ister saldırıya karşılık vermek için olsun toplumlar güce ihtiyaç duyarlar. Bu yüzden de toplumlar varlıklarıyla özdeşleşen askerî birlikler (ordu) kurmaya önem verirler. Bu orduyu da devleti ya da kabileyi temsil eden toplum liderleri yönetirler. Askeriyeye, diğer kurum ve kuruluşlara, zaruri ihtiyaçlara ve diğer gereksinimlere lazım olandan daha fazlası harcanır. Ancak İslam'daki cihat mefhumu hem teoride hem de pratikte Allah'ın şeriatından uzak olan diğer toplumlardakinden tamamen farklıdır. Bu bölümde, İslam'daki cihat mefhumunun mümeyyiz vasıfları ortaya konmaktadır:

Birincisi: Bu, Allah yolunda yapılan bir savaştır. *"Siz de Allah yolunda savaşın."* Bu gücün ve savaşın amacı -insanların bildiği üzere- yönetimdeki çekişmeler, otoriteyi ele geçirmek ya da suyu, toprağı ve petrolü ele geçirmek değildir. Cihat, kaynağı, gayesi ve yöntemi itibariyle doğrudan Allah ile bağlantılı bir eylemdir ve İslam'ın evrensel merhamet mesajının bir gereği olarak yapılır. Bu savaşın amacı hakkın, adaletin ve ahlakın tarafını güçlendirmek ve zulmü, batılı ve rezilliği ortadan kaldırmaktır.

İslam'da savaşın, İslam'ın küllî gayesi olan *"Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik"*[120] ayeti ışığında anlaşılması gerekir. Bu rahmeti davetle, görüşmelerle ve uzlaşı ile gerçekleştirmek mümkün olduğu sürece savaş istisnaî bir durum olarak kalacaktır. Bu ayetler de bu manayı desteklemektedir.

İkincisi: Bu, saldırganlık içermeyen bir savaştır. *"Sakın aşırı gitmeyin, çünkü Allah aşırı gidenleri sevmez."* Savaşı başlatırken de saldırıya

120 Enbiyâ 21/107.

karşılık verirken aşırı gitmeyin! *"Kim size saldırırsa siz de ona misilleme olacak kadar saldırın."* Bu ayet açık bir şekilde savaşın başkalarıyla iletişim kurma yöntemlerinden biri olmadığını ifade etmektedir; zira savaş istisnaî bir durumdur ve bu ayet de bunu teyit etmektedir: *"Eğer onlar (savaşmaktan) vazgeçerlerse, (şunu iyi bilin ki) Allah gafur ve rahîmdir."*

Üçüncüsü: Bu savaş, fitneyi kaldırmak içindir. *"Fitne tamamen yok edilinceye kadar onlarla savaşın."* ayetinde geçen fitneyi kaldırmaktan maksat, insanları zorla dinden çıkarmalarını engellemektir. Müşrikler, Müslümanları ve bilhassa onlardan zayıf olanları dinden çıkmaya zorlamak için güç kullanıyorlardı. Bunun için de tüm toplumu kapsayan ağır politikalar uyguluyorlar; zalimce ve gayrimeşru bir şekilde kullandıkları silahlarla insanların hayatlarını, güvenliklerini ve istikrarlarını tehlikeye atıyorlardı. Bu, fitnenin bir anlamıdır. İkinci anlamı ise bundan daha ağırdır ki o da *"Fitne çıkarmak savaştan daha beterdir"* ayetindeki fitnedir.

Dördüncüsü: Bu savaşta yasakları çiğnemek yoktur. *"Mescid-i Haram'da onlar sizinle savaşmadıkça, siz de onlarla savaşmayın."* Buna insanların ibadet için kullandıkları veya güvende olmak için sığındıkları her yer kıyas edilebilir. Okullar, hastaneler, yetim kampları, yerleşim yerleri ve benzeri yerlere de saldırılmaz. Allahu a'lem.

Bir de savaşın yasak olduğu zaman dilimleri vardır ki bunlar haram aylardır. Bunların üç tanesi peş peşe olup hac ayları olarak bilinir. Diğeri de ayrı bir aydır ki o da Recep ayıdır. Denildiğine göre Araplar umre ibadetini bu aya tahsis etmişlerdi. Kur'ân da bu ayların haramlığını kabul etmiştir. Öyle ki bu aylarda kan dökülmemekte, barış ve ateşkes fırsatı doğmaktadır.

Bu kural ve kaideler diğer cihat ayetleriyle de uyumludur. İşte bu ayetleri bu şekilde yapıcı bir metotla anlamak lazımdır. Bu ayetlerin mensuh olduğu düşüncesine gitmeyi gerektiren bir zorunluluk ya da bir ihtiyaç yoktur. Bu konu yeri gelince daha detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Size karşı savaş açanlara, siz de Allah yolunda savaş açın." Savaş hukukunda asıl olan budur. Yani, savaşçı özelliği olan kişiyle çarpışmaktır. Bu nedenle bu vasfı taşımayan kimselere savaş açılmaz. Savaşılan toplumun diğer fertleri savaşçılarla din, görüş, yakınlık vb. yönlerden ortak noktada olsalar bile onlar savaşa dahil edilmezler. Yani kendileriyle savaşılacak grup içinde yer almazlar. Buna basın mensupları, doktorlar ve insanî hizmetler yapan kimseler de dâhildir. Ancak bunlar ordunun bir parçası olurlarsa o zaman savaşçılara dahil edilirler. Çünkü orduya mensup olan kişi, silah taşımasa da savaşçı sayılır.

Bazı cihat çığırtkanlarının ister kilisede ister çarşıda olsun Hristiyanların tamamını, işgalcilerle aynı dine mensup oldukları gerekçesiyle hedef tahtasına koyması ise zulümdür. Malumdur ki Resûlullah (s.a.s.) Yahudilerden Beni Kaynuka, Beni Nadir ve Beni Kurayza kabilelerini ayrı sınıflarda değerlendirmiştir. Hepsi aynı dine mensup olmalarına rağmen her birine ayrı muamelelerde bulunmuştur. Nitekim müşrik Araplara karşı da aynı tutumu sergilemiştir.

"İşte kâfirlerin cezası böyledir." (الكافرين) kelimesindeki "elif-lâm" takısı kastedilenlerin tüm kâfirler değil, mezkûr kâfirler olduğuna işarettir. Yani "az önce bahsi geçen kâfirlerin cezası budur" demektir.

"Ve din de yalnız Allah için oluncaya kadar" buyruğunun manası, herkes zorla da olsa Allah'ın dinine girecektir, demek değildir. Zira bu mana *"Dinde zorlama yoktur"* ayetiyle çelişmiş olur. Ayrıca ikrah altında yapılan iman geçersizdir. Çünkü iman, kişinin kendi isteğiyle ve kesin kararıyla gerçekleşir. Buradaki maksat, zulmün def edilmesidir. *"Şayet vazgeçerlerse, zalimlerden başkasına düşmanlık ve saldırı yoktur."* Zulüm ortadan kaldırılır da adalet tesis edilirse insanlara karışılmaz. Onlar kendi tercihleriyle baş başa bırakılır. Mısır, Şam, Irak vb. yerleri fetheden sahabîler de tam olarak bunu yapmışlardı.

"Haram ay haram aya karşılıktır." ayetini bir sonraki ifade tefsir etmiştir: *"Hürmetler (kutsallar, dokunulmazlıklar) karşılıklıdır."* Bu da mekân hürmeti (Kâbe ve civarında savaşın haram olması) gibidir. *"Mescid-i Haram'da onlar sizinle savaşmadıkça, siz de onlarla savaşmayın."*

buyruğunun da hikmeti zahirdir. Savaş yasağı, ister mekâna göre olsun ister zamana göre olsun her halükârda güvenliği sağlamak, barış ve ateşkes ortamı oluşturmak içindir. Eğer bu zaman veya mekân içinde düşmandan bir saldırı gelirse o takdirde karşılık verilir. Zira bu da kutsalları korumanın ve barış ortamını sağlamanın bir gereğidir.

"Kim size saldırırsa siz de ona misilleme olacak kadar saldırın." Kısas ve misliyle muamelede bulunma da -müşakele sanatı yoluyla- saldırı olarak nitelenmiştir. Normalde saldırı, savunma amaçlı değildir, ilk saldıran olma anlamındadır. Burada her ne kadar *"saldırın"* şeklinde bir emir bulunsa da buradaki emir, ibaha anlamındadır. Müslümanların emîri, bu gibi durumlarda en güzel yöntemle karşılık vermek için Müslümanlarla istişarede bulunur. Düşmanı def etmekten, fitneyi engellemekten ve hakları korumaktan başka bir amaç için olmadığı sürece savaş açmak gerekli değildir. Allahu a'lem.

"(Mallarınızı) Allah yolunda harcayın." Buradaki *"infak/harcama,"* malın cihadıdır. Zira bağlamdan anlaşılan da budur. Savaşmak, harcamaları da beraberinde getirir. Savaş sadece cesaretle olmaz. Bunun bir benzeri de şu ayette geçmektedir: *"Allah müminlerden, mallarını ve canlarını, kendilerine (verilecek) cennet karşılığında satın almıştır. Çünkü onlar Allah yolunda savaşırlar, öldürürler, ölürler."*[121]

"Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın." buyruğundaki *"tehlike"*den maksat, savaşın kaybedilmesine ve helake götüren her ameldir. Mesela savaşa atılmada ağır davranmak, tedbir almamak, dikkatli olmamak gibi. Buna cihada harcanması ve mücahitlerin ihtiyaçlarının karşılanması için malı esirgemek ya da malı ihtiyaç olmayan alanlarda fuzulî bir şekilde harcamak da dâhildir. Allahu a'lem.

"Her türlü hareketinizde dürüst (ihsan ile) davranın. Çünkü Allah, ihsan ile hareket edenleri sever." Allah Teâlâ, İslam'da savaşın söz, amel ve güzel ahlakla irtibatlı olduğu bilinsin diye savaş ayetlerine bu nasihatle son noktayı koymuştur. Zira *"ihsan,"* tüm yönleriyle hayır yollarını aramak demektir. Allahu a'lem.

---

121 Tevbe 9/111.

وَاَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلّٰهِ فَاِنْ اُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ ۚ وَلَا تَحْلِقُوا
رُؤُسَكُمْ حَتّٰى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهٗ ۚ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا اَوْ بِهٖٓ اَذًى مِنْ
رَّأْسِهٖ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ اَوْ صَدَقَةٍ اَوْ نُسُكٍ ۚ فَاِذَآ اَمِنْتُمْ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ
اِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ ۚ فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ اَيَّامٍ فِى الْحَجِّ
وَسَبْعَةٍ اِذَا رَجَعْتُمْ ۗ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ ۗ ذٰلِكَ لِمَنْ لَّمْ يَكُنْ اَهْلُهٗ حَاضِرِى
الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۗ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٩٦﴾ اَلْحَجُّ اَشْهُرٌ
مَّعْلُومَاتٌ ۚ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِى الْحَجِّ ۗ
وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللّٰهُ ۗ وَتَزَوَّدُوا فَاِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوٰى ۚ وَاتَّقُونِ يٰٓا
اُولِى الْاَلْبَابِ ﴿١٩٧﴾ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَّبِّكُمْ ۗ فَاِذَآ
اَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ ۖ وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدٰيكُمْ ۚ
وَاِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِهٖ لَمِنَ الضَّآلِّينَ ﴿١٩٨﴾ ثُمَّ اَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ اَفَاضَ النَّاسُ
وَاسْتَغْفِرُوا اللّٰهَ ۗ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٩٩﴾ فَاِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ
كَذِكْرِكُمْ اٰبَآءَكُمْ اَوْ اَشَدَّ ذِكْرًا ۗ فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَآ اٰتِنَا فِى الدُّنْيَا
وَمَا لَهٗ فِى الْاٰخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ ﴿٢٠٠﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَآ اٰتِنَا فِى الدُّنْيَا
حَسَنَةً وَفِى الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿٢٠١﴾ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِمَّا
كَسَبُوا ۗ وَاللّٰهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٢٠٢﴾ وَاذْكُرُوا اللّٰهَ فِٓى اَيَّامٍ مَّعْدُودَاتٍ ۚ فَمَنْ
تَعَجَّلَ فِى يَوْمَيْنِ فَلَآ اِثْمَ عَلَيْهِ ۚ وَمَنْ تَاَخَّرَ فَلَآ اِثْمَ عَلَيْهِ ۙ لِمَنِ اتَّقٰى ۗ وَاتَّقُوا
اللّٰهَ وَاعْلَمُٓوا اَنَّكُمْ اِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٠٣﴾

196. *Haccı ve umreyi Allah için tam yapın. Eğer (bunlardan) alıkonursanız kolayınıza gelen kurbanı gönderin. Kurban, yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin. Sizden her kim hasta olursa yahut başından*

bir rahatsızlığı varsa, oruç veya sadaka veya kurban olmak üzere fidye gerekir. (Hac yolculuğu için) emin olduğunuz vakit kim hac günlerine kadar umre ile faydalanmak isterse, kolayına gelen bir kurban kesmesi gerekir. Kurban kesmeyen kimse hac günlerinde üç, memleketine döndüğü zaman yedi (gün) olmak üzere oruç tutar ki hepsi tam on gündür. Bu söylenenler, ailesi Mescid-i Haram civarında oturmayanlar içindir. Allah'tan korkun. Biliniz ki Allah'ın vereceği ceza ağırdır.

197. *Hac, bilinen aylardadır. Kim o aylarda hacca niyet ederse (ihramını giyerse), hac esnasında kadına yaklaşmak, günah sayılan davranışlara yönelmek, kavga etmek yoktur. Ne hayır işlerseniz Allah onu bilir. (Ey müminler! Ahiret için) azık edinin. Bilin ki azığın en hayırlısı takvadır. Ey akıl sahipleri! Benden (emirlerime muhalefetten) sakının.*

198. *(Hac mevsiminde ticaret yaparak) Rabbinizden gelecek bir lütfu (kazancı) aramanızda size herhangi bir günah yoktur. Arafat'tan ayrılıp akın ettiğinizde Meş'ar-i Haram'da Allah'ı zikredin ve O'nu, size gösterdiği şekilde anın. Şüphesiz siz daha önce yanlış gidenlerden idiniz.*

199. *Sonra insanların (sel gibi) aktığı yerden siz de akın. Allah'tan mağfiret isteyin. Çünkü Allah affedici ve esirgeyicidir.*

200. *Hac ibadetlerinizi bitirince, babalarınızı andığınız gibi, hatta ondan daha kuvvetli bir şekilde Allah'ı anın. İnsanlardan öyleleri var ki "Ey Rabbimiz! Bize dünyada ver" derler. Böyle kimselerin ahiretten hiç nasibi yoktur.*

201. *Onlardan bir kısmı da "Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru!" derler.*

202. *İşte onlar için, kazandıklarından büyük bir nasip vardır. (Şüphesiz) Allah'ın hesabı çok süratlidir.*

203. *Belirlenmiş günlerde Allah'ı zikredin. Allah'a saygılı olan için iki günde (dönmekte) acele edene günah yoktur; daha uzun kalana da günah yoktur. Bunlar günahtan sakınanlar içindir. Allah'tan korkun ve bilin ki hepiniz O'nun huzurunda toplanacaksınız.*

HACCIN MESAJI

Kelime-i şehadet, namaz, zekât ve oruçtan sonra İslam'ın beşinci rüknü hacdır. Geçen bölümlerdeki ayetler yeni bir toplumun inşası için gerekli olan kan davalarında adalet, malî konularda adalet, oruç ve cihat gibi konuları ele aldı. Bu bölümde ise hac konusunu ele aldı. Tüm bu konular, Müslüman toplumun en önemli vasfı olan "iyilik" (el-birr) başlığının altında yer almaktadır.

Bu konuların böylesine peşpeşe sıralanmış olması, bu ibadetlerin ve öğütlerin birbirinden bağımsız ve kopuk hükümler olmadığını teyit etmektedir. Bilakis tüm bu konular halkaları birbirine geçmiş bir zincir gibidir. Kur'ân daha önceki bölümlerde ele aldığı mevzuların özelliklerini anlattığı gibi bu bölümde de haccın alâmet ve ayırt edici özelliklerine değinmiştir. Böylece bu ibadetin diğer milletlerin yaptıkları dinî ziyaretlerden ve merasimlerden hangi yönlerden farklı olduğu ortaya çıkacaktır. Haccın özellikleri şunlardır:

Birincisi: Hac yalnızca Allah için yapılır. *"Haccı ve umreyi Allah için tam yapın."* Tüm ibadetler de bu şekildedir. *"Yalnızca Allah için"* denilerek hac, şirk şüphesi barındıran diğer dinlerin ibadetlerinden ayrılmıştır. Hac ibadeti esnasında yapılan işler de bunu desteklemektedir. Zira tavaf, sa'y ve Arafat vakfesinde yapılan hiçbir duada Allah'ın ismi dışında bir isme dua edilmez. Namaz, tavaf, zikir ve dualarda yalnızca Allah'ın ismi zikredilir. Hac, telbiye sözleriyle başlar: "Lebbeyk Allahumme lebbeyk! Lebbeyke la şerike leke lebbeyk!" Sonra da tekbir nidalarıyla da biter: "Allahu Ekber, Allahu Ekber!" Haccın başındaki ve sonundaki bu iki dua ile aralarındaki diğer tüm dualarda sadece tevhit vurgusu yapılır.

İkincisi: Hacda dayanışma vardır: *"Oruç veya sadaka veya kurban olmak üzere fidye gerekir. (Hac yolculuğu için) emin olduğunuz vakit kim hac günlerine kadar umre ile faydalanmak isterse, kolayına gelen bir kurban kesmesi gerekir."* Hac terimlerinden biri olan "(هدى) (hedy)" hac için sunulan kurbandır. Bu kurban burada kesilir ve insanların yemesi için bırakılır. "(نسك) (nüsük)" de hac kurbanıdır. Sadaka ise kurban kesmeyip yemek yedirmektir. Bu ikisinin hacda bulunması; yalnızca

Allah için yapılan bir ibadetin bile diğer insanlara iyilik ve ihsandan ayrı kalmadığına delildir.

Üçüncüsü: Hac, ahlak okuludur. *"Hac esnasında kadına yaklaşmak, günah sayılan davranışlara yönelmek, kavga etmek yoktur."* Ayetteki "(رفث) (refes)" kelimesinin aslı, çirkin ve müstehcen sözlerdir. Burada ise cima anlamındadır. Yani cima ve cimaya götüren sözlerin yasak edildiğine işaret edilmiştir. Buna, şehvete götüren bakma, konuşma ve düşünme de dâhildir.

Ayette geçen "(فسوق) (fusûk)," dine ve şeriata aykırı her şey için kullanılan bir tabirdir. "(جدال) (cidâl)" ise niza ve kavga demektir. Buradaki *"cidâl,"* ilmî diyaloglar ve sorular anlamında değildir. Tüm bu davranışların yasaklanması, hac ibadetini muhafaza etmek içindir. Böylece hac; günaha ve çekişmeye götüren, kötü ahlaka neden olan her şeyden arınmış olmakta; ayrıca nefsi terbiye etmekte, edebe ve şeriat sınırlarına bağlı kalmaya alıştırmaktadır. Allahu a'lem.

Dördüncüsü: Hac, vahdet çağrısıdır. *"Sonra insanların (sel gibi) aktığı yerden siz de akın."* Tüm insanlar aynı vakitte buluşuyorlar, aynı mekândalar, aynı elbiseyi giymişler, aynı nidayı haykırıyorlar! Ne bir gün önce ne bir gün sonra, aynı zamanda aynı yerde ibadetlerini yapıyorlar! Ne amir ne memur, ne zengin ne fakir, ne kadın ne erkek, hiç kimseye ayrım ve iltimas yok, herkes eşit bir şekilde Yaratan'ın huzurunda!..

Beşincisi: Hac, kulu Rabbine sıkıca bağlayan bir bağdır. *"Babalarınızı andığınız gibi, hatta ondan daha kuvvetli bir şekilde Allah'ı anın."* Bu bölümde insanlar beş defa Allah'ı zikretmeye teşvik edilmiştir. Yani sanki haccın tek bir gayesi vardır, o da Allah'ı zikretmektir.

Altıncısı: Hacda hafifletme ve rahmet vardır. Bu, İslam'ın tüm ibadetlerde takip ettiği bir metottur. Nitekim oruç ayetinde şöyle geçmektedir: *"Allah sizin için kolaylık diler, zorluk dilemez."* Burada ise şöyle geçmektedir: *"Sizden her kim hasta olursa yahut başından bir rahatsızlığı varsa, oruç veya sadaka veya kurban olmak üzere fidye gerekir."* Ayrıca şöyle de geçmiştir: *"Rabbinizden gelecek bir lütfu (kazancı) aramanızda size herhangi bir günah yoktur."* Şu ayet de hafifletme amacı

taşımaktadır: *"Kim iki gün içinde acele edip (Mina'dan Mekke'ye) dönmek isterse, ona günah yoktur. Kim geri kalırsa ona da günah yoktur."*

Sahih bir hadis şöyledir: "Hac ibadetinde takdim etmekle veya tehir etmekle ilgili olarak Resûlullah'a (s.a.s.) her ne sorulduysa, o, *'Yap, günahı yoktur'* diye cevap vermişti."[122]

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Kurban kesmeyen kimse hac günlerinde üç, memleketine döndüğü zaman yedi (gün) olmak üzere oruç tutar ki hepsi tam on gündür." Sayının tam olarak *"on"* diye belirtilmesi, muhayyerlik olduğu ihtimalini ortadan kaldırmak içindir. Buradaki amaç, ya hac günlerinde üç gün ya da hactan sonra yedi gün şeklinde iki seçenek olarak yanlış anlaşılmasın diye tutulacak orucun toplam sayısını (on günü) vurgulamaktır.

"(Ey müminler! Ahiret için) azık edinin. Bilin ki azığın en hayırlısı takvadır." Haccın gayesi tam olarak budur, yani amaç, takvayı kazanmaktır. Nitekim orucun da gayesi buydu. Tüm bu ibadetlerde esas amaç takvayı elde etmektir. Zira takva; imanda ve İslamî terbiyede yüksek bir makam olup kendisine sahip olan kişiye hayır, ıslah olma, itaat ve ibadet sevgisi kazandırır. Yine kişiyi şerden, kötülükten, fesattan, masiyetten tiksindirir. Bunun yanı sıra Yüce Mevlâ, takdir ettiği her şeye karşı ona teslimiyet ve büyük bir sabır nasip eder.

"Rabbinizden gelecek bir lütfu (kazancı) aramanızda size herhangi bir günah yoktur." Alım-satım, ortaklık, hesap-kitap vb. işlerinizi görmenizde bir günah yoktur. Bu hem hacıların hem de Mekkelilerin faydasınadır. Ayrıca dinî maslahat ile dünyevî maslahat arasında bir ayrım olduğu şüphesini de ortadan kaldırmaktadır.

Bu ayet, hacda işlenmesi yasak olan davranışlar vurgulandıktan (sövme, kadınlara yaklaşma, tartışma) sonra geldi. Hâlbuki ticaret yaparken de tartışmalar olabilmektedir. Tabiî, tartışma yasak olduğu için buna ticaret yaparken yapılan tartışmalar da girmektedir. Bu ayet, insanların tartışma nedeniyle ticaretin de yasak olabileceğine dair şüphelerini gidermiş oldu. Allahu a'lem.

---

122 Muttefekun aleyh. Buhârî 1/43; Müslim 2/948.

"Sonra insanların (sel gibi) aktığı yerden siz de akın. Allah'tan mağfiret isteyin." buyruğu, insanların Arafat'tan sel gibi aktığı vakitlerin istiğfar vakti olduğuna işaret etmektedir. O vakitte istiğfar etmek müstehabdır. Ayrıca burada şu manaya da işaret vardır: Kul, Allah'ın sevdiği bir ibadetin tam ortasında olsa bile her zaman nefsini kınamalı, günahkâr ve kusurlu olduğunu hatırlamalıdır. Zira af ve mağfiret dilemeye Arafat gününden daha layık bir gün yoktur. Bu nedenle Arafat'tan Meşar-i Haram'a, oradan da Mina'ya yol alan hacıların bol bol istiğfar etmesi güzel bir davranış olur.

"Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver." Yani İslam hem dünyanın iyiliklerini hem ahiretin güzelliklerini bir arada talep eden, ikisini de elde etmeyi isteyen bir dindir. İslam, kulları dünya ve ahiret saadeti talep etmeye teşvik etmektedir. Bu ayet, "Ahireti kazanmak için dünyayı harap etmek gerekir" diye düşünenlere de bir reddiyedir. Dünyayı da yaratan Allah'tır, ahireti de yaratan Allah'tır. Âdemoğlu, Allah'ın yarattığı evden (dünya) yine Allah'ın yarattığı eve (ahiret) intikal edecek; O'nun buradaki nimetlerinden sonra oradaki nimetlerine erecektir. Ancak şu da bir gerçektir ki ahiret nimetlerini elde etme yöntem ve vasıtaları, dünya nimetlerini elde etme yöntem ve vasıtalarından farklıdır.

*"Sayılı günlerde (eyyam-ı teşrikte telbiye ve tekbir getirerek) Allah'ı anın." "Sayılı günler"*den maksat Mina günleridir. Buradaki müstehap zikirler ise şeytan taşlama esnasında ve namazlardan sonra tekbir getirmedir. Namazlardan sonra tekbir getirmek (Teşrik tekbirleri) hacı olmayan için, Hanefilere göre vacip, diğer mezheplere göre ise sünnettir. Hac ibadeti oruç ibadeti gibidir; Oruç bitince de bayram ve tekbir gelir, hac bitince de bayram ve tekbir gelir.

"Allah'a saygılı olan için iki günde (dönmekte) acele edene günah yoktur; daha uzun kalana da günah yoktur." Teşrik günleri nahr (kurban kesme) gününden sonraki üç gündür. Bu ayete göre bu günlerdeki hac vazifelerini hızlıca yapmak da mubahtır. Yani nahr gününden sonraki iki güne de sıkıştırılabilir. Tehir etmek ise bu ibadetleri üçüncü güne kadar yapmak demektir. Bu ibadetleri üç günde yapmak daha faziletlidir. Zira daha fazla zikir ve itaat gerçekleşmiş olur. Allahu a'lem.

15. MECLİS: BAKARA SÛRESİ 204-214

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيُشْهِدُ اللّٰهَ عَلٰى مَا فِى قَلْبِهٖ وَهُوَ اَلَدُّ الْخِصَامِ ﴿٢٠٤﴾ وَاِذَا تَوَلّٰى سَعٰى فِى الْاَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ ۗ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الْفَسَادَ ﴿٢٠٥﴾ وَاِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللّٰهَ اَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْاِثْمِ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ ۗ وَلَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿٢٠٦﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِى نَفْسَهُ ابْتِغَآءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ ۗ وَاللّٰهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ ﴿٢٠٧﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا ادْخُلُوا فِى السِّلْمِ كَآفَّةً ۖ وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ ۚ اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٢٠٨﴾ فَاِنْ زَلَلْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَآءَتْكُمُ الْبَيِّنَاتُ فَاعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٠٩﴾ هَلْ يَنْظُرُونَ اِلَّآ اَنْ يَأْتِيَهُمُ اللّٰهُ فِى ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَقُضِىَ الْاَمْرُ ۗ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴿٢١٠﴾ سَلْ بَنِٓى اِسْرَآءِيلَ كَمْ اٰتَيْنَاهُمْ مِنْ اٰيَةٍ بَيِّنَةٍ ۗ وَمَنْ يُبَدِّلْ نِعْمَةَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُ فَاِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢١١﴾ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَيَسْخَرُونَ مِنَ الَّذِينَ اٰمَنُوا ۘ وَالَّذِينَ اتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۗ وَاللّٰهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢١٢﴾ كَانَ النَّاسُ اُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللّٰهُ النَّبِيّٖنَ مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ ۪ وَاَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِيمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ ۗ وَمَا اخْتَلَفَ فِيهِ اِلَّا الَّذِينَ اُوتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ ۖ فَهَدَى اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِاِذْنِهٖ ۗ وَاللّٰهُ يَهْدِى مَنْ يَشَآءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٢١٣﴾ اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ ۖ مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَآءُ وَالضَّرَّآءُ وَزُلْزِلُوا حَتّٰى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ مَتٰى نَصْرُ اللّٰهِ ۗ اَلَآ اِنَّ نَصْرَ اللّٰهِ قَرِيبٌ ﴿٢١٤﴾

204. İnsanlardan öyleleri vardır ki dünya hayatı hakkında söyledikleri senin hoşuna gider. Hatta böylesi, kalbinde olana (samimi olduğuna) Allah'ı şahit tutar. Hâlbuki o, hasımların en yamanıdır.

205. O, dönüp gitti mi (yahut bir iş başına geçti mi) yeryüzünde ortalığı fesada vermek, ahlakı tahrip edip nesilleri bozmak için çalışır. Allah bozgunculuğu sevmez.

206. Bu gibilerine, "Allah'tan kork!" denilince benlik ve gurur kendisini günaha sevk eder. (Ceza ve azap olarak) ona cehennem yeter. O ne kötü yerdir!

207. İnsanlardan öyleleri de var ki Allah'ın rızasını kazanmak için kendini ve malını feda eder. Allah da kullarına şefkatlidir.

208. Ey iman edenler! Tüm yönleriyle ve tamamen İslam'a girin. Sakın şeytanın peşinden gitmeyin. Çünkü o apaçık düşmanınızdır.

209. Size apaçık deliller geldikten sonra eğer ondan saparsanız, şunu iyi bilin ki Allah azizdir, hakîmdir.

210. Onlar, ille de buluttan gölgeler içinde Allah'ın ve meleklerinin gelmesini mi beklerler? Hâlbuki iş bitirilmiştir. (Allah'ın nizamı artık değişmez.) Bütün işler yalnızca Allah'a döndürülür.

211. İsrailoğulları'na sor ki kendilerine nice apaçık mucizeler verdik. Kim mucizeler kendisine geldikten sonra Allah'ın nimetini (ayetlerini) değiştirirse bilsin ki Allah'ın azabı şiddetlidir.

212. Kâfir olanlar için dünya hayatı cazip kılındı. (Bu yüzden) onlar, iman edenlerle alay ederler. Oysaki (iman edip) inkârdan sakınanlar kıyamet gününde onların üstündedir. Allah dilediğine hesapsız rızık verir.

213. İnsanlar bir tek ümmet idi. Sonra Allah, müjdeleyici ve uyarıcı olarak peygamberleri gönderdi. İnsanlar arasında, anlaşmazlığa düştükleri hususlarda hüküm vermeleri için, onlarla beraber hak yolu gösteren kitapları da gönderdi. Ancak kendilerine kitap verilenler, apaçık deliller geldikten sonra, aralarındaki kıskançlıktan ötürü dinde anlaşmazlığa düştüler. Bunun üzerine Allah iman edenlere, üzerinde ihtilafa düştükleri gerçeği izniyle gösterdi. Allah dilediğini doğru yola iletir.

214. (Ey müminler!) Yoksa siz, sizden önce gelip geçenlerin başına gelenler size de gelmeden cennete gireceğinizi mi sandınız? Yoksulluk ve sıkıntı

onlara öylesine dokunmuş ve öyle sarsılmışlardı ki nihayet Peygamber ve beraberindeki müminler, "Allah'ın yardımı ne zaman!" dediler. Bilesiniz ki Allah'ın yardımı yakındır!

NİFAK CEPHESİ

Kur'ân, insan topluluklarını bu sûrenin başında tasnif ederken münafıklardan da söz etmişti. Onların birçok özelliklerini, üsluplarını ve insanlarla ilişkilerini anlatmıştı. Bu bölüm de o kısmın tekidi mahiyetindedir. Münafıkların bu bölümde dikkat çekilen özellikleri şunlardır:

Birincisi: Aldatmaya ve saptırmaya kabiliyetleri vardır: *"İnsanlardan öyleleri vardır ki dünya hayatı hakkında söyledikleri senin hoşuna gider."* *"Hoşuna gider"*den kasıt onların sözlerini beğenmesi ve güzel görmesidir. Yani münafıklar Müslümanların gönlünü okşayacak sözler söylerler. Münafıkların bu konuşmaları iman meseleleriyle, müminlere yakınlaşmakla, onların övgüsüne mazhar olmakla, onların himayesine girmekle ve onlardan gelebilecek sıkıntılardan korunmakla ilgilidir. Onların bu tür konuşmaları Resûlullah'ı (s.a.v.) da Muhacir ve Ensâr'ı da hoşnut etmekteydi.

İkincisi: Müslümanlara en çok husumet duyanlar onlardır. *"Hâlbuki o, hasımların en yamanıdır."* Allah Teâlâ onların kendi aralarındaki konuşmalarına uygun olarak gerçek yüzlerini açığa çıkarmıştır.

Üçüncüsü: Onlar yıkıcı ve fesat ehlidirler: *"O, dönüp gitti mi (yahut bir iş başına geçti mi) yeryüzünde ortalığı fesada vermek, ahlakı tahrip edip nesilleri bozmak için çalışır."* Her ne kadar ayette geçen lafızlar ziraat ürünlerini, yani ekini ve hayvan neslini ifsat etmek şeklinde geçmişse de bundan kasıt tüm fesat çeşitleridir. Burada kinaye sanatı vardır. Sıradan bir insan, ekini, ürünleri ve hayvanları, fıtratı ve seciyesi gereği korumaya çalışır. Eğer bir insan bunlara bile zarar verebiliyorsa, bunların dışındakilere haydi haydi zarar verir. Allahu a'lem.

Dördüncüsü: Nasihati kabul etmezler ve öğütlere aldırış etmezler: *"Bu gibilerine 'Allah'tan kork!' denilince benlik ve gurur kendisini günaha sevk eder."* Hâlbuki bu sözleri sâlih bir mümine söylesen bunu asla yadırgamaz. Zira bir mümin, kamillikte hangi aşamada olursa olsun

uyarıya ve nasihate muhtaçtır. Ancak münafık, kalbindeki hastalıktan ve kalbine yerleşmiş olan küfürden dolayı bunu kabul etmez.

Beşincisi: Onlar şeytanın adımlarını takip ederler: *"Sakın şeytanın peşinden gitmeyin. Çünkü o apaçık düşmanınızdır."* uyarısı müminlere yapılan irşadın ve uyarının ardından gelmiş olsa da burada münafıklara da bir tarizde bulunulduğu çok açıktır. Bu ayetteki *"şeytan"*dan maksat cinlerin veya Yahudilerin şeytanları da olabilir. Nitekim sûrenin baş taraflarında şöyle geçmiştir: *"Onlar şeytanlarıyla baş başa kalınca derler ki: Bizler de sizinle birlikteyiz; bizler onlarla alay ediyoruz."*

Buradaki *"şeytan"*dan maksadın Yahudiler olabileceğine dair iki delil vardır. Birincisi: Ayetin bağlamında İsrailoğulları zikredilmiştir: *"İsrailoğulları'na sor."* İkincisi ise müminlerle alay etme mevzusu burada da zikredilmiştir: *"Onlar, iman edenlerle alay ederler."*

Altıncısı: Onların bu yaptıkları yeni bir şey değildir: *"İsrailoğulları'na sor ki kendilerine nice apaçık mucizeler verdik. Kim mucizeler kendisine geldikten sonra Allah'ın nimetini (ayetlerini) değiştirirse, bilsin ki Allah'ın azabı şiddetlidir."* Burada geçen *"nimet"* kelimesinden maksat, onlara gelen ayetlerdir.

Hâlbuki İsrailoğulları'nın çoğu bu ayetleri inkâr ettiler ve iman ettiklerini iddia etmelerine rağmen onlarla alay ettiler. İşte Yahudilerin yaptığının aynısını buradaki münafıklar da yapmaktadır.

Yedincisi: Fesadın asıl sebebi, dünya sevgisi, haset ve nefrettir: *"Kâfir olanlar için dünya hayatı cazip kılındı." "Ancak kendilerine kitap verilenler, apaçık deliller geldikten sonra, aralarındaki kıskançlıktan ötürü dinde anlaşmazlığa düştüler."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Hatta böylesi, kalbinde olana (samimi olduğuna) Allah'ı şahit tutar." İnsanları saptırmak için konuştukları zaman, iddialarında samimi ve doğru olduklarını göstermek için Allah adına çokça yemin ederler. Başka bir ayette ise aynı manayı destekleyen şu ifade geçmektedir: *"Onlar yeminlerini kalkan edindiler."*[123]

---

[123] Bu ayet iki yerde geçmektedir: Mücadele 58/16 ve Münafikûn 63/2.

"Hasımların en yamanıdır." ayetinde geçen "(ألدّ) (eleddü)" kelimesi *"hasım"* demektir. Ayette hem bu kelime hem hasım anlamındaki "hisâm" kelimesi birlikte kullanılmıştır. Böylece de onların düşmanlıkta ne kadar ileri oldukları vurgulanmıştır. Bunun bir benzeri de şu ayette geçmektedir: (ولا تعثوا فى الأرض مفسدين) Burada geçen (تعثوا) kelimesi de *"fesat"* kelimesi de aynı manadadır. İki kelimenin birlikte kullanılması manayı pekiştirmek içindir. Allahu a'lem.

"O, dönüp gitti mi (yahut bir iş başına geçti mi) yeryüzünde ortalığı fesada vermek için çalışır." ayetine göre onlar fesat çıkarma işini alenice yapmazlar. Bilakis bunu planlarken gizlenirler. İman ehliyle birlikteyken güzel sözler söylerler.

"İnsanlardan öyleleri de var ki Allah'ın rızasını kazanmak için kendini ve malını feda eder." Yani Allah'ın rızasına nail olmak için canlarını satarlar. Bu ayetin bir benzeri de şudur: *"Allah müminlerden, mallarını ve canlarını, kendilerine (verilecek) cennet karşılığında satın almıştır."*[124] Bu ayetin münafıklardan bahseden bir mevzunun arasında yer alması ise tariz içindir. Yani müminler canlarını Rablerine adamışken, münafıklar Allah'ın rızası yerine nefislerinin peşinden gitmektedirler. Bu da onların sapmalarına neden olur.

"İslam'a tamamen girin." ayetinde geçen "(السلم) (es-silm)" kelimesi burada en kapsamlı anlamıyla *"İslam"* demektir. Bu çağrı, tüm Müslümanların şeriatın bütün hükümlerine bağlı kalmaları için yapılmıştır. Münafıklar böyle değildir. Onlar namaz gibi bazı ibadetleri teslimiyet ve samimiyetten dolayı değil, riya ve aldatma amacıyla yaparlar.

Bu manayı destekleyen bir delil de bu ayetten hemen sonra gelen şu ayettir: *"Size apaçık deliller geldikten sonra eğer ondan saparsanız, şunu iyi bilin ki Allah azizdir, hakîmdir."* Sapmak ise ancak şeriatın hükümlerine aykırı davranmakla olur. Ayette (السلم) kelimesinin seçilmiş ve onunla da İslam'ın kastedilmiş olması şuna işarettir: İslam'a sarılmak tüm müminleri barışa ve esenliğe götürür. Bu üslup bir edebî sanat olup iki manası olan kelimeyi kullanmakla yapılır. Çünkü "silm," hem İslam

124 Tevbe 9/111.

hem barış anlamına gelen bir kelimedir. İkisi aynı kökten türemiştir. Allahu a'lem.

"Onlar, ille de buluttan gölgeler içinde Allah'ın ve meleklerinin gelmesini mi beklerler? Hâlbuki o zaman iş bitirilmiştir." Yani bu davetin hak olduğuna dair tüm kesin deliller gelmiştir: *"Apaçık deliller geldikten sonra."* Buna rağmen yine de küfürde ve nifakta diretiyorlar. O zaman onlar için kıyamet günündeki azap ve korkudan başka bir yol kalmamıştır. Ayetteki ifade, onların çok inatçı olduklarına ve haktan çokça uzaklaştıklarına dair bir kinayedir.

Allah'ın ve meleklerin gelmesi ise ahiret günüyle ilgili bir olaydır. Bunun nasıl olacağını anlamak imkânsızdır. Ama buna iman etmek farzdır. Çünkü bunu Kur'ân haber vermektedir. Kalpte korku ve endişenin oluşması ve Allah'ın azametinin hissedilmesi ise mana olarak maksuttur. Bu olayın gerçekleşeceğine iman etmekle birlikte bunun keyfiyetini (nasıl gerçekleşeceğini) araştırmak, hem bidattir hem de aklı yokuşa sürmektir. Allahu a'lem.

"Oysaki (iman edip) inkârdan sakınanlar kıyamet gününde onların üstündedir." Üstünlük ancak takva ve sâlih amelle donatılmış olan imanla elde edilir. Amel etmeden iman iddiasında bulunmak ise münafıklığın alâmetidir. Allahu a'lem.

"İnsanlar bir tek ümmet idi." Yani tevhit ve Âdem'in (a.s.) dini üzerindeydiler. Sonra ayrıldılar; Allah da onların ayrılıklarını açıklamak ve hakkı açığa çıkarmak için nebiler gönderdi. *"İnsanlar arasında, anlaşmazlığa düştükleri hususlarda hüküm vermeleri için."* Sonra peygamberler peş peşe gelmeye başladılar.

Tabiî insanların ihtilafları da peş peşe geldi. Sonra Allah Teâlâ tüm bu risaletleri İslam risaleti ile kapattı. Bu risalet, iman edenlere Allah'ın hidayetidir. Allah peygamberlere, insanların ihtilaf ettikleri mevzuları birer birer açıkladı. Allahu a'lem.

Bazılarının, ayet hakkında, "İnsanlar batıl üzerinde birleşmiş tek bir ümmettiler, peygamberlerin gelmesinden sonra fırkalara bölündüler" şeklindeki yorumu ise zorlama bir yorumdur. Zira küfür, ihtilafın daha çok olduğu haldir. Allah Teâlâ bu ayette peygamberlerin

gönderilmesinin, insanların arasındaki ihtilafı gidermek için olduğunu belirtmiştir. Yani ihtilaf, peygamberlerin gelmesinden önce zaten vardı.

"Bunun üzerine Allah, iman edenlere, üzerinde ihtilafa düştükleri gerçeği izniyle gösterdi. Allah dilediğini doğru yola iletir." Burası, Fatiha Sûresi'nde geçen *"Bizi doğru yola ilet. Kendilerine lütuf ve ikramda bulunduğun kimselerin yoluna (ilet); gazaba uğramışların ve sapmışların yoluna değil"* ayetinin tekididir. Bunlar hakka muhalefet eden ve hak yoldan sapanlardır. Diğerleri ise Allah'ın kendilerine icabet ettiği ve sırat-ı müstakime ilettiği müminlerdir.

"(Ey müminler!) Yoksa siz, sizden önce gelip geçenlerin başına gelenler size de gelmeden cennete gireceğinizi mi sandınız?! Yoksulluk ve sıkıntı onlara öylesine dokunmuş ve öyle sarsılmışlardı ki nihayet Peygamber ve beraberindeki müminler, 'Allah'ın yardımı ne zaman!' dediler. Bilesiniz ki Allah'ın yardımı yakındır." Bu ayete göre hak ile batıl arasındaki husumetin bir de yoksulluk, acı ve işkenceler gibi birçok ağır sonuçları olacaktır. Taraflar arasındaki ihtilaf sadece fikrî düzeyle sınırlı kalmayacaktır. Çünkü hak ile batıl arasındaki mücadele, sınır mücadelesi değil varlık mücadelesidir. İman ehli her seferinde kalplerinde ve bedenlerinde deprem benzerî sarsıntılar yaşar. Zulüm ve işkenceler o kadar uzar ki peygamber ve onunla birlikte olan müminler, *"Allah'ın yardımı ne zaman gelecek?"* diye soracak duruma gelirler. Bu sözden maksat, zafere ve yardıma acil ihtiyaç duyulurken bu durumun gecikmesini kinaye yoluyla ifade etmektir. Oruçlu olup da aşırı susayan kişinin, "Güneş ne zaman batacak?" diye sorması gibidir. Yoksa burada Allah'ın takdirine itiraz veya O'nun vaadini gerçekleştireceğine dair şüphe duyma kastedilmiş değildir. Allahu a'lem.

يَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ ۖ قُلْ مَآ اَنفَقْتُم مِّنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِينَ
وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ ۗ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهِ
عَلِيمٌ ﴿٢١٥﴾ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَّكُمْ ۚ وَعَسٰٓى اَن تَكْرَهُوا شَيْـًٔا
وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ وَعَسٰٓى اَن تُحِبُّوا شَيْـًٔا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ ۗ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنتُمْ لَا
تَعْلَمُونَ ۚ ﴿٢١٦﴾ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ ۖ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ ۖ
وَصَدٌّ عَن سَبِيلِ اللّٰهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاِخْرَاجُ اَهْلِهِ مِنْهُ اَكْبَرُ
عِندَ اللّٰهِ ۚ وَالْفِتْنَةُ اَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ ۗ وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتّٰى يَرُدُّوكُمْ
عَن دِينِكُمْ اِنِ اسْتَطَاعُوا ۚ وَمَن يَرْتَدِدْ مِنكُمْ عَن دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ
فَاُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۚ وَاُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ ۚ هُمْ
فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢١٧﴾ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِى سَبِيلِ
اللّٰهِ ۙ اُولٰٓئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللّٰهِ ۗ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢١٨﴾ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ
وَالْمَيْسِرِ ۖ قُلْ فِيهِمَآ اِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَاِثْمُهُمَآ اَكْبَرُ مِن نَّفْعِهِمَا ۗ
وَيَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ ۖ قُلِ الْعَفْوَ ۗ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ
تَتَفَكَّرُونَ ۙ ﴿٢١٩﴾ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۗ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْيَتَامٰى ۖ قُلْ اِصْلَاحٌ
لَّهُمْ خَيْرٌ ۖ وَاِن تُخَالِطُوهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ ۚ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ ۚ وَلَوْ
شَآءَ اللّٰهُ لَاَعْنَتَكُمْ ۚ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢٠﴾ وَلَا تَنكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتّٰى
يُؤْمِنَّ ۚ وَلَاَمَةٌ مُّؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِّن مُّشْرِكَةٍ وَلَوْ اَعْجَبَتْكُمْ ۚ وَلَا تُنكِحُوا الْمُشْرِكِينَ
حَتّٰى يُؤْمِنُوا ۚ وَلَعَبْدٌ مُّؤْمِنٌ خَيْرٌ مِّن مُّشْرِكٍ وَلَوْ اَعْجَبَكُمْ ۗ اُولٰٓئِكَ يَدْعُونَ اِلَى
النَّارِ ۖ وَاللّٰهُ يَدْعُوٓا اِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِاِذْنِهِ ۚ وَيُبَيِّنُ اٰيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ
يَتَذَكَّرُونَ ۚ ﴿٢٢١﴾ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ ۖ قُلْ هُوَ اَذًى ۙ فَاعْتَزِلُوا النِّسَآءَ فِى
الْمَحِيضِ ۙ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتّٰى يَطْهُرْنَ ۚ فَاِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ اَمَرَكُمُ

اللّٰهُ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ ﴿٢٢٢﴾ نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ اَنّٰى شِئْتُمْ وَقَدِّمُوا لِاَنْفُسِكُمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّكُمْ مُلَاقُوهُ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٢٣﴾

215. *Sana (Allah yolunda) ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: Maldan harcadığınız şey, anne-baba, yakınlar, yetimler, fakirler ve yolcular için olmalıdır. Şüphesiz Allah, yapacağınız her hayrı bilir.*

216. *Hoşunuza gitmediği halde savaş size farz kılındı. Sizin için daha hayırlı olduğu halde bir şeyi sevmemeniz mümkündür. Sizin için daha kötü olduğu halde bir şeyi sevmeniz de mümkündür. Allah bilir, siz bilmezsiniz.*

217. *Sana haram ayı, yani onda savaşmayı soruyorlar. De ki: O ayda savaşmak büyük bir günahtır. (İnsanları) Allah yolundan çevirmek, Allah'ı inkâr etmek, Mescid-i Haram'ın ziyaretine mâni olmak ve halkını oradan çıkarmak ise Allah katında daha büyük günahtır. Fitne de adam öldürmekten daha büyük bir günahtır. Onlar eğer güçleri yeterse, sizi dininizden döndürünceye kadar size karşı savaşa devam ederler. Sizden kim, dininden döner ve kâfir olarak ölürse, onların yaptıkları işler dünyada da ahirette de boşa gider. Onlar cehennemliktirler ve orada devamlı kalırlar.*

218. *İman edenler ve hicret edip Allah yolunda cihat edenler var ya, işte bunlar, Allah'ın rahmetini umabilirler. Allah, gafur ve rahîmdir.*

219. *Sana, şarap ve kumar hakkında soru sorarlar. De ki: Her ikisinde de büyük bir günah ve insanlar için birtakım faydalar vardır. Ancak her ikisinin de günahı faydasından daha büyüktür. Yine sana iyilik yolunda ne harcayacaklarını sorarlar. "İhtiyaç fazlasını" de. Allah size ayetleri böyle açıklar ki düşünesiniz.*

220. *Dünya ve ahiret hakkında (lehinize olan davranışları düşünün ve ona göre hareket edin). Sana yetimler hakkında soruyorlar. De ki: Onları iyi yetiştirmek (yüz üstü bırakmaktan) daha hayırlıdır. Eğer onlarla birlikte yaşarsanız, (unutmayın ki) onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah, işleri*

bozanla düzelteni bilir. Eğer Allah dileseydi, sizi de zahmet ve meşakkate sokardı. Çünkü Allah güçlüdür, hakîmdir.

221. *İman etmedikçe putperest kadınlarla evlenmeyin. İman etmiş bir cariye; hoşunuza gitse bile putperest bir kadından kesinlikle daha iyidir. İman etmedikçe putperest erkekleri de (kızlarınızla) evlendirmeyin. İnanmış bir köle; hoşunuza gitse bile putperest birinden kesinlikle daha iyidir. Onlar (müşrikler) cehenneme çağırır. Allah ise izni (ve yardımı) ile cennete ve mağfirete çağırır. Allah, düşünüp anlasınlar diye ayetlerini insanlara açıklar.*

222. *Sana kadınların ay halini sorarlar. De ki: O bir rahatsızlıktır. Bu sebeple ay halinde olan kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şunu iyi bilin ki Allah tövbe edenleri de sever, temizlenenleri de sever.*

223. *Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Tarlanıza nasıl dilerseniz öyle varın. Kendiniz için önceden (uygun davranışlarla) hazırlık yapın. Allah'tan korkun, bilin ki siz ona kavuşacaksınız. Müminleri müjdele!*

SANA SORUYORLAR

Bu bölümde *"Sana soruyorlar"* ifadesi tam altı defa tekrar edilmiştir. Bu da demek oluyor ki bu bölümde soru sorma adabı dersini işleyeceğiz. Bu dersi şu hususlara dikkat çekerek özetleyeceğiz:

Birincisi: İlim ve eğitime ihtimam göstermek; iyi anlamak, iyice düşünüp kavramak ve bilgiyi arttırmak için bilginin aslî kaynağı ile her daim etkileşim içinde olmak. Çünkü soru sormak, tüm bunların hem alâmeti hem de sonucudur.

İkincisi: Ayette soru kalıbı çoğul olarak gelmiştir. Bu da toplumsal etkileşimin olduğuna işarettir. Sanki sahabîler (Allah onlardan razı olsun), kendi aralarında dersler yapıyorlar, bu toplu derslerinde ortaya bazı sorular çıkıyor, onlar bilgi sahibi olmadan bu sorulara cevap vermeye cesaret edemiyorlar, bu nedenle de bu soruları vahyin kaynağı olan Resûlullah'a (s.a.s.) yöneltiyorlardı.

Üçüncüsü: Sorular bilgi ve marifetin kaynağına, yani Hz. Peygamber'e yöneltilmiştir. Bunda da birçok işaret ve mana vardır. Bu davranış Allah'a mutlak teslimiyetin ve O'nun indirdiğine imanın yansıması olduğu gibi Allah'tan vahiy alan Resûlullah'ın (s.a.s.) sadakatine olan kesin inancın da bir işaretidir. Adeta bilginin en üst kaynağına ulaşma çabasıdır. Ayrıca bunda toplumun ıslahı için gayret eden davetçi ile toplum arasında daimî bir bağın ve etkileşimin olması gerektiğine de işaretler vardır. Allahu a'lem.

Dördüncüsü: Farklı soruların olması İslam'ın kapsayıcılığını, toplumu yönlendirmede salahiyet ve kifayet niteliklerine sahip olduğunu ve sorunları çözüme kavuşturduğunu göstermektedir. Zira buradaki sorular çok çeşitli olup mal, savaş, içecekler, oyunlar, yetim hakları ve evlilik ilişkilerini ele almaktadır.

Sahabîler Resûlullah'a (s.a.s.) sadece taabbudî konularda sorular sorup yaşarken karşılaştıkları diğer konular hakkında başka kaynaklara müracaat etmiyorlardı. Bilakis onların yanında İslam, dinî ve dünyevî tüm konularda Allah'a tam teslimiyet göstermekti.

Beşincisi: Bu bölümde geçen soruların tamamının pratikte bir karşılığı vardır. İşte ilk Müslümanların durumu bundan ibaretti. Onlar bu hal üzere eğitim aldılar. İlmi, amel etmek için öğrendiler; mücerret felsefe için değil. Ya da sırf entelektüel zevklerini tatmin etmek veya laf cambazlığı veya münazara yapmak için de öğrenmediler. Onlar ilimle nefislerini inşa eden ve hayatlarını şekillendiren bir toplum idiler. Bu yüzden onlar bu amaca hizmet edecek ve yalpalayıp kaymaktan ve yoldan sapmaktan koruyacak bir ilme ihtiyaç duyuyorlardı.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Maldan harcadığınız her hayır," "Yapacağınız her hayır." İnfak ayetleri arasında *"hayır"* kelimesinin kullanılması, infak eden kişinin niyetini sağlamlaştırmak ve bu ibadeti yaparken hangi kavramı kullanacağını öğretmek içindir. Böylece yaptığı infak her yönden hayırlı olacaktır. Bu infakta fakire eziyet etme olmayacak, onun onuru zedelenmeyecektir, o, fakiri şahsî işleri ve çıkarları için kullanmayacaktır. Ayetteki cevaplar *"Ne harcayacaklarını soruyorlar."*ın cevabıdır. Onların sorularına,

"hayır işleyin" gibi bir cevap verilmiştir sanki. Bu da infak etmede tüm hayırlı manaların bulunması gerektiğini göstermektedir. Allahu a'lem.

"Anne-baba, yakınlar, yetimler, fakirler ve yolcular için olmalıdır." Bu da burada olmayan bir sualin cevabıdır. Bu üslup Kur'ân'ın, eğitimde kullandığı bir yöntemdir. Gerekçesi ise soru soran kişiyi faydalı olan şeye yönlendirmektir. Velev ki soru soran kişi bunu kastetmemiş olsun. Bu da kendisine soru sorulanın, soru sorana bir armağanı gibidir. Kur'ân burada öncelikle, sadaka veren kişinin ailesinden iki sınıfa (*ana-baba ve yakınlar*) dikkat çekmiştir. Bununla akraba hukukunu ve sosyal dayanışmayı güçlendirmek istemiştir. Sonra sadaka veren kişiyle alakalı olsun ya da olmasın halkın içinde muhtaç olanlara da sadaka verilmesini istemiştir. Böylece ümmet birliği ve zengin toplumlar ile fakir toplumlar arasındaki dayanışma sağlanmış olur.

"Hoşunuza gitmediği halde savaş size farz kılındı." Allah Teâlâ, mükelleflerin savaşın sorumluluğuna tahammül edebilmelerine yardımcı olmak üzere, öne sürebilecekleri mazereti daha onlar öne sürmeden hemen dile getirmiştir. Sonrasında ise onların ufkunu açmak, rahatlık ve huzur hissetmelerini sağlamak için *"Allah bilir, siz bilmezsiniz"* buyurmuştur. Evet, savaşın yüzü soğuk da olsa, nice zorlukları da bulunsa, çok farklı boyutları, kaçınılmaz ve lüzumlu olan zamanları vardır.

"(İnsanları) Allah yolundan çevirmek, Allah'ı inkâr etmek, Mescid-i Haram'ın ziyaretine mâni olmak ve halkını oradan çıkarmak ise Allah katında daha büyük günahtır." Bu cevabın da sorusu yoktur. Çünkü burada haram aylarda savaş yapmakla ilgili bir soru sorulmuştu. Fakat Kur'ân birçok hikmete binaen başka hükümleri de burada zikretmiştir. Bu hikmetlerden biri de şudur: İnfak ayetlerinde de geçtiği gibi, soru soran kişi bunu kastetmemiş olsa da onu faydalı olana yönlendirme kastı vardır.

Bir ilave cevabın diğer bazı hikmetleri de şunlardır: Başkalarına da dolaylı olarak cevap vermek, hakkı tam anlamıyla ve her yönüyle açıklamak ve kendilerini savunmaya çalışırken düşmanın tuzağına düşmemeleri için müminleri korumak. Zira müşrikler Müslümanları Receb ayının ilk gününde bir müşriki öldürmelerinden dolayı ayıplamışlardı. Hâlbuki Müslümanlar olay gününü Cemaziyelahir ayının son günü

zannetmişlerdi. İşte Kur'ân onların bu mevzusuna hiç değinmemiş, onların her zaman işledikleri apaçık cinayetlerine değinmiştir. Onlar insanları tevhitten alıkoymakta, Muhacirleri evlerinden ve yurtlarından çıkarmakta idiler. Bu günahlar, Müslümanların bilmeden ve kasıtsız yaptıkları bir hatadan çok daha büyük cinayetlerdir.[125]

"Onlar eğer güçleri yeterse, sizi dininizden döndürünceye kadar size karşı savaşa devam ederler." Hak ile batıl arasındaki mücadele devam edecektir. Bu mücadele sınır mücadelesi ya da anlaşmaya varma mücadelesi değil, varlık ve kimlik mücadelesidir.

"İman edenler ve hicret edip Allah yolunda cihat edenler var ya..." Burada davetin tarihine ve ana merhalelerine değinilmiştir: İman, sonra hicret, sonra da cihat. Bu ayette, istikrar sağlamadan, gücü elde etmeden, devlet, lider ve bayrak sahibi olmadan cihat olamayacağına işaret edilmiştir. Allahu a'lem.

"De ki: Her ikisinde de büyük bir günah ve insanlar için birtakım faydalar vardır." ayeti, içki ve kumarın haram olduğunu belirtmektedir. İçki veya kumarda bazı menfaatlerin de olması, haramlıklarına mani değildir. Bunlardaki menfaatler her zaman olabilir, bunun kaldırılması (nesh edilmesi) mümkün değildir. Ayrıca Kur'ân bu menfaatleri tahrimle (haram kılmakla) birlikte zikretmiştir. Yani bu menfaatler olsa da bu ikisi büyük günahtır. Usulcülere göre buna maslahat-ı mülga denir. Ayrıca ayet tam tahrim manası içeren bir ifadeyle gelmiştir: (فاجتنبوه), yani *"Ondan uzak durun."*[126]

Bunlarda faydalar olduğuna da değinilmesi Kur'ân'ın bir sanatıdır. O, bir meseleyi tamamıyla ele alır. Günümüzde buna "objektiflik" denmektedir. Yani meseleyi tüm boyutlarıyla ele almıştır. Bir taraftan içkide ve kumarda faydaların da olabileceğini belirtip diğer taraftan onları yasaklaması şu anlama gelir: Bu faydalar vardır, zannî değildir. Bu

---

125 Onlar şu atasözündeki gibi davranıyorlardı: Kendi gözündeki merteği görmez de elin gözündeki çöpü görür. Yani kendileri onlarca cinayeti işlerler. Hem de ne Kâbe dinlerler ne de başka bir yasak tanırlar. Ama Müslümanlardan biri yanlışlıkla dahi olsa bir kusur işlese kıyameti koparırlar. (Mütercim).

126 Mâide 5/90.

faydalar bedenî olabilir, psikolojik olabilir veya maddî olabilir. Ama bu faydalar bile onun haram olmasına engel değildir.

Şeriatta bunun benzeri birçok hüküm vardır. Domuz etinde beden için faydalı proteinler, yağlar veya başka şeyler olabilir. Erkekler için haram kılınan ipekte de bazı faydalar olabilir. Yani bunlarda bazı faydaların olması uzak bir ihtimal değildir. Ama bu faydalar, çok büyük kötülüklerin içine karışmıştır. Bu büyük kötülükleri de Alîm, Hakîm ve Rahîm olan Allah bilir.

"Ancak her ikisinin de günahı faydasından daha büyüktür." ayeti haram kılınmanın sebebine işaret etmektedir. Burada günah zikredilmiş ama onunla içkinin ve kumarın zararı kastedilmiştir. Yani melzum zikredilmiş ama lazım kastedilmiştir.[127] Tabiî iki manayı bir arada düşünmeyi engelleyen bir durum da yoktur. Allahu a'lem.

"Yine sana iyilik yolunda ne harcayacaklarını sorarlar." denilerek sorunun tekrar edilmiş olması, yeni Rabbanî neslin dikkatini, konunun önemine çekmek içindir. Zira *"ne harcayacaklarını sorarlar"* ifadesi iki defa geçmiştir. Ama cevap farklı gelmiştir. Bu da yeni bir mana vermek içindir. İnfak, bir kimsenin şahsî ihtiyaçlarının dışında kalan mallarda olur. Buna da "(العفو) (el-afv)" denmektedir.

Şurası açık ki soru, gönülden yapılan, yani farz olmayan infak hakkındadır. Zira farz olan zekâtta nisap ve miktar zaten belirlenmiştir. Yine diğer harcamalarda da sınır bellidir. Eşe yapılacak olan harcamanın veya bakmakla mükellef olunan kişilere yapılacak harcamanın miktarı bellidir. Ancak bu ayet, ihtiyaç fazlası olan tüm malların verilmesi gerektiğine dair delil olarak öne sürülemez. Çünkü fazladan yapılacak olan infak zaten zorunlu değil, gönülden yapılan bir eylemdir. Allahu a'lem.

"Sana yetimler hakkında soruyorlar. De ki: Onları iyi yetiştirmek (yüz üstü bırakmaktan) daha hayırlıdır." Yetimlerle ilgili soruda tam

---

127 Bir lafızda melzûmun zikredilip lâzımın kastedilmesi veya lâzımın zikredilip melzûmun kastedilmesi edebî bir sanat olup mecaz-ı mürsel'in bir türüdür: "Güneşe ihtiyacım var" derken bununla "ısınmaya, sıcaklığa ihtiyacım var" demenin kastedilmesi gibi. Tabiî ikisini bir arada düşünmeyi engelleyen bir durum da yoktur. Hem güneşe ihtiyacım var hem ısınmaya ihtiyacım var anlamı da mümkündür. (Mütercim).

olarak işin hangi yönünün kastedildiği belirtilmemiştir. Bu nedenle cevap umumi gelmiştir ki o da yetimlerin her yönüyle ıslahı ve iyilikleridir. Toplum, yetimlerin maddî-manevî tüm açıdan iyilikleri için çabalamak, eğitim ve terbiyeleriyle ilgilenmek mesuliyetindedir. Islahın içine giren her şey bu kapsamdadır.

"Eğer onlarla birlikte yaşarsanız, (unutmayın ki) onlar sizin kardeşlerinizdir." Yetimlere yetim olduklarını unutturmak amacıyla onlara ihtimam göstermek, onlarla samimi olmak, onları ziyaret etmek, onlara arka çıkmak, yardım etmek, tavsiyede bulunmak, onları eğitmek ve terbiye etmek önemli görevlerdir. Tüm bunlar ıslahın da gerekleridir. Onlarla iç içe olmadan onları ıslah etmek mümkün değildir. Ayette onların *"kardeşlerinizdir"* diye ifade edilmesi de güzel manalar içermektedir. Zira kardeşler birbirleriyle ünsiyet kurarlar; kardeş, kardeşine yardım eder ve yanında olanı onunla paylaşır. Kardeş, kardeşine minnet etmeden, büyüklenmeden ve kibirlenmeden verir. Kardeşliğin gerekleri̇nden biri de eşitliktir. Bu kardeşlik ve eşitlik yardım, sadaka vb. ile yetimin maddî ihtiyaçlarını karşılamaktan öte ona manevî ve psikolojik açıdan destek olmayı da gerektirir.

"Allah, işleri bozanla (ifsat edenle) düzelteni (ıslah edeni) bilir." ayeti, (maddî-manevî) zarar verme amacıyla yetimlerle birlikte yaşamak isteyenlere bir uyarıdır. Fesat, ıslahın zıttı olup maddî-manevî her türlü kötü işin adıdır. Ayrıca ıslahı amaçlayan kişiye burada bir teşvik vardır. Ona Allah Teâlâ'nın büyük bir sevap ve karşılık hazırladığına işaret edilmiştir.

"Eğer Allah dileseydi, sizi de zahmet ve meşakkate sokardı." Yani sizi yetimlerle içli dışlı olmaktan men ederdi. Kasıtlı ya da kasıtsız bir şekilde onların mallarına dokunmanızı engellerdi. Allah men etseydi bu, iki taraf için de sıkıntı olurdu. Zira yetimlerin toplumla iletişim ve etkileşim içinde olması; akrabalarının da şefkatten dolayı onlarla birlikte olması gerekir. Bazen yetim zengin olabilir. Bu durumda onun malını elinde bulunduran yakınının o malı korumak, çalıştırıp nemalandırmak ve zekâtını vermek gibi sosyal bir sorumluluğu da olur.

"İman etmiş bir cariye; hoşunuza giden putperest bir kadından kesinlikle daha iyidir." Yani mümin bir köle ile evlenmek, hür de olsa müşrik

bir kadınla evlenmekten daha hayırlıdır. Buradaki üstünlük, dünya kriterleri, mevki-makam, itibar ve mala göre değildir. Buradaki üstünlük, iman ve takvaya göredir. Bu manayı şu ayet de teyit etmektedir: *"İnanmış bir köle; hoşunuza giden putperest birinden kesinlikle daha iyidir."* Ayetin devamında bunun gerekçesi şöyle zikredilmiştir: *"Onlar (müşrikler) cehenneme çağırır. Allah ise, izni (ve yardımı) ile cennete ve mağfirete çağırır."*

Buradaki "(أمة) (emetün)," yani "köle kadın" kelimesini "tüm kadınlar," "(عبد) (abd)," yani "köle erkek" kelimesini de "tüm erkekler" anlamına hamletmekte bir mâni yoktur. Zira kadınıyla erkeğiyle herkes Allah'ın erkek ve kadın kullarıdır. Ancak buradaki bağlam, imanın üstün olduğunu ve dünyalık tüm kriterlerden daha faziletli olduğunu vurgulamak için gelmiştir. Yani mana sanki şöyledir: Dünyalık hiçbir artısı olmayan mümin birisi, her şeye sahip bir müşrikten daha faziletlidir. Allahu a'lem.

"Sana kadınların ay halini soruyorlar." Yani kadınların özel halleri (âdet hali) ile ilgili ahkâmı soruyorlar. Zaten delalet-i iktizadan bu mana anlaşılmaktadır. Çünkü âdetin kendisini sormak uzak bir manadır. Âdetle ilgili hükümleri sormak, âdetin ne olduğunu sormaktan daha kapsamlı ve evladır. Zira vahiyden önce âdetle ilgili neyin yasak, neyin serbest neler olduğunu bilmiyorlardı. Bilhassa Medine'de yaşayan Yahudiler âdet dönemindeki kadınların günlük işleri konusunda çok fazla mübalağa yapıyorlardı. Muhtemeldir ki Müslümanlar da bunların bir kısmını onlardan duymuşlardı. Allahu a'lem.

"De ki: O, bir rahatsızlıktır. Bu sebeple ay halinde olan kadınlardan uzak durun." Hükmün illeti önce zikredildi. Ayette geçen "(أذى) (ezâ)" kelimesi bir çeşit rahatsızlık ve zarardır. Bu kelime zikredildi ki hem psikolojik hem bedenî rahatsızlıkların tamamı ifadenin kapsamına dâhil olsun. *"Kadınlardan uzak durun"* demek, onlarla cinsî münasebetten ve ona götüren sebeplerden uzak durun demektir. Hayatın diğer alanlarında ise eskisi gibi devam edebilir.

"Temizlenınceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendiklerinde ise..." ayetinde geçen "(يطهرن) (yathurne)," kanın kesilmesiyle doğal olarak temizlenmedir. "(تطهرن) (tatahharne)" ise bizzat temizlik için bir

şeyler yapmak, yıkanmak (gusül) demektir. Temizlik için (tatahhur) fiil kalıbının tercih edilmesi ise temizliği iyice yapmak, iyi temizlenmek, güzel kokular sürünmek ve güzelleştirmek manasına işaret etmek içindir.

"Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın." Buradaki emir, farz anlamında olmayıp mübahlığı ifade etmek içindir. Çünkü daha öncesinde bir yasaklama geçmişti. Ayette geçen "(حيث) (heysu)" kelimesi zarf-ı mekândır. Bununla (Allah'ın emrettiği yerden) maksat ise kadının ön kısmıdır. Burası bir sonraki ayette de zikredileceği üzere ekin yeridir: *"Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Tarlanıza nasıl dilerseniz öyle varın."* Ceninin oluştuğu yer, ekin yerine benzetilmiştir. İlişkinin helâl kılındığı yer burasıdır, başka yer değildir.

Bazı Şiilerin ve bazı kimselerin, kadınlarla arkalarından da (anüsten) ilişkiye girmeyi caiz görmeleri hem şeriata hem örfe hem insanlığın, hatta hayvanlığın doğasına aykırı bir iddiadır. Bu hem fikren hem de ahlaken sapkınlıktır. Eğer onların dedikleri doğru olsaydı âdet döneminde kadınlardan uzak durma emri gelmezdi. Zira âdet durumu sadece kadının tabiî cinsel organıyla ilgilidir.

"Kendiniz için önceden (uygun davranışlarla) hazırlık yapın. Allah'tan korkun." Burada Allah Teâlâ'nın emrine imtisal etmenin mükelleflerin faydasına olduğuna işaret vardır. Her kim bir hayır yaparsa, bunu kendisi için hazırlamış olur. Ayrıca evlilik ilişkilerinin ve çocuk sahibi olmayı arzulamanın da takva ve çocukları güzel bir şekilde terbiye etme düsturuyla birlikte yapıldığında büyük hayırlar getireceğine işaret edilmektedir.

وَلَا تَجْعَلُوا اللّٰهَ عُرْضَةً لِاَيْمَانِكُمْ اَنْ تَبَرُّوا وَتَتَّقُوا وَتُصْلِحُوا بَيْنَ النَّاسِ وَاللّٰهُ
سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٤﴾ لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِى اَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ
بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٢٥﴾ لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ
تَرَبُّصُ اَرْبَعَةِ اَشْهُرٍ فَاِنْ فَآؤُ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٢٦﴾ وَاِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ
فَاِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٧﴾ وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ ثَلٰثَةَ قُرُوٓءٍ وَلَا
يَحِلُّ لَهُنَّ اَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ فِى اَرْحَامِهِنَّ اِنْ كُنَّ يُؤْمِنَّ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ
الْاٰخِرِ وَبُعُولَتُهُنَّ اَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِى ذٰلِكَ اِنْ اَرَادُوٓا اِصْلَاحًا وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِى
عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢٨﴾ اَلطَّلَاقُ
مَرَّتَانِ فَاِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ اَوْ تَسْرِيحٌ بِاِحْسَانٍ وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَأْخُذُوا مِمَّآ
اٰتَيْتُمُوهُنَّ شَيْـًٔا اِلَّآ اَنْ يَخَافَآ اَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ فَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا يُقِيمَا
حُدُودَ اللّٰهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهٖ تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا
وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٢٩﴾ فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ
مِنْ بَعْدُ حَتّٰى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَآ اَنْ يَتَرَاجَعَآ
اِنْ ظَنَّآ اَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٢٣٠﴾ وَاِذَا
طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ فَبَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَاَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ اَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ
وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِتَعْتَدُوا وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهٗ وَلَا تَتَّخِذُوٓا
اٰيَاتِ اللّٰهِ هُزُوًا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَمَآ اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ
وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهٖ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٣١﴾
وَاِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ فَبَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ اَنْ يَنْكِحْنَ اَزْوَاجَهُنَّ اِذَا
تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ ذٰلِكَ يُوعَظُ بِهٖ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ
الْاٰخِرِ ذٰلِكُمْ اَزْكٰى لَكُمْ وَاَطْهَرُ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٢﴾ وَالْوَالِدَاتُ

يُرْضِعْنَ اَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ اَرَادَ اَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ
لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ اِلَّا وُسْعَهَا لَا تُضَارَّ وَالِدَةٌ
بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذٰلِكَ فَاِنْ اَرَادَا فِصَالًا عَنْ
تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا وَاِنْ اَرَدْتُمْ اَنْ تَسْتَرْضِعُوا اَوْلَادَكُمْ
فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِذَا سَلَّمْتُمْ مَا اٰتَيْتُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّ
اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٣﴾ وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ اَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ
بِاَنْفُسِهِنَّ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَعَشْرًا فَاِذَا بَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا
فَعَلْنَ فِي اَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٣٤﴾ وَلَا جُنَاحَ
عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ اَوْ اَكْنَنْتُمْ فِي اَنْفُسِكُمْ عَلِمَ
اللّٰهُ اَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ وَلٰكِنْ لَا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا اِلَّا اَنْ تَقُولُوا قَوْلًا مَعْرُوفًا
وَلَا تَعْزِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتّٰى يَبْلُغَ الْكِتَابُ اَجَلَهُ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ
مَا فِي اَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٣٥﴾ لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ
اِنْ طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ اَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً وَمَتِّعُوهُنَّ عَلَى
الْمُوسِعِ قَدَرُهُ وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدَرُهُ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ
﴿٢٣٦﴾ وَاِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ اَنْ تَمَسُّوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ
مَا فَرَضْتُمْ اِلَّا اَنْ يَعْفُونَ اَوْ يَعْفُوَا الَّذِي بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِ وَاَنْ تَعْفُوا اَقْرَبُ
لِلتَّقْوٰى وَلَا تَنْسَوُا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ اِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٧﴾ حَافِظُوا
عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلٰوةِ الْوُسْطٰى وَقُومُوا لِلّٰهِ قَانِتِينَ ﴿٢٣٨﴾ فَاِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا
اَوْ رُكْبَانًا فَاِذَا اَمِنْتُمْ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَمَا عَلَّمَكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٩﴾
وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ اَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِاَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا اِلَى الْحَوْلِ
غَيْرَ اِخْرَاجٍ فَاِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي اَنْفُسِهِنَّ مِنْ
مَعْرُوفٍ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٤٠﴾ وَلِلْمُطَلَّقَاتِ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى
الْمُتَّقِينَ ﴿٢٤١﴾ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٤٢﴾

224. Yeminlerinizden dolayı Allah'ı (O'nun adını), iyilik etmenize, O'ndan sakınmanıza ve insanların arasını düzeltmenize engel kılmayın. Allah işitir ve bilir.

225. Allah sizi kasıtsız yeminlerinizden sorumlu tutmaz. Lakin kasıtlı yaptığınız yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutar. Allah gafurdur, halimdir.

226. Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler dört ay beklerler. Eğer (bu müddet içinde) kadınlarına dönerlerse, şüphesiz Allah çokça bağışlayan ve esirgeyendir.

227. Eğer (müddeti içinde dönmeyip kadınlarını) boşamaya karar verirlerse (ayrılırlar). Biliniz ki Allah işitir ve bilir.

228. Boşanmış kadınlar, kendi başlarına (evlenmeden) üç ay hali (hayız veya temizlik müddeti) beklerler. Eğer onlar Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanmışlarsa, rahimlerinde Allah'ın yarattığını gizlemeleri kendilerine helâl olmaz. Eğer kocalar barışmak isterlerse, bu durumda boşadıkları kadınları geri almaya daha fazla hak sahibidirler. Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları gibi, kadınların da erkekler üzerinde belli hakları vardır. Ancak erkekler, kadınlara göre bir derece daha hakka sahiptirler. Allah azizdir, hakîmdir.

229. Boşama iki defadır. Bundan sonrası ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir. Kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şey almanız size helâl olmaz. Ancak erkek ve kadın, Allah'ın sınırlarında kalıp evlilik haklarını tam tatbik edememekten korkarlarsa bu durum müstesna. (Ey müminler!) Siz de karı ile kocanın, Allah'ın sınırlarını hakkıyla muhafaza etmelerinden kuşkuya düşerseniz, kadının (erkeğe) fidye vermesinde her iki taraf için de sakınca yoktur. Bu söylenenler Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın onları aşmayın. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa işte onlar zalimlerdir.

230. Eğer erkek, kadını (üçüncü defa) boşarsa, ondan sonra kadın bir başka erkekle evlenmedikçe onu alması kendisine helâl olmaz. Eğer bu kişi de onu boşarsa, (her iki taraf da) Allah'ın sınırlarını muhafaza edeceklerine inandıkları takdirde, yeniden evlenmelerinde beis yoktur. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Allah bunları bilmek, öğrenmek isteyenler için açıklar.

231. Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit ya onları iyilikle tutun yahut iyilikle bırakın. Fakat haksızlık ederek ve zarar vermek için onları nikâh altında tutmayın. Kim bunu yaparsa muhakkak kendine kötülük etmiş olur. Allah'ın ayetlerini eğlenceye almayın. Allah'ın sizin üzerinizdeki nimetini (size verdiği hidayeti), size öğüt vermek üzere indirdiği Kitab'ı ve hikmeti hatırlayın. Allah'tan korkun. Bilesiniz ki Allah her şeyi bilir.

232. Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit, aralarında iyilikle anlaştıkları takdirde onların (eski) kocalarıyla evlenmelerine engel olmayın. İşte bununla, içinizden Allah'a ve ahiret gününe inanan kimselere öğüt verilmektedir. Bu öğüdü tutmanız kendiniz için en iyisi ve en temizidir. Allah bilir, siz bilmezsiniz.

233. Emzirmeyi tamamlatmak isteyen (baba) için, anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler. Onların örfe uygun olarak beslenmesi ve giyimi baba tarafına aittir. Bir insan ancak gücü yettiğinden sorumlu tutulur. Hiçbir anne, çocuğu sebebiyle, hiçbir baba da çocuğu yüzünden zarara uğratılmamalıdır. Onun benzeri (nafaka temini) vâris üzerine de gerekir. Eğer ana ve baba birbiriyle görüşerek ve karşılıklı anlaşarak çocuğu memeden kesmek isterlerse, kendilerine günah yoktur. Çocuklarınızı (sütanne tutup) emzirtmek istediğiniz takdirde, sütanneye vermekte olduğunuzu iyilikle teslim etmeniz şartıyla, üzerinize günah yoktur. Allah'tan korkun. Bilin ki Allah, yapmakta olduklarınızı görür.

234. Sizden, ölenlerin geride bıraktıkları eşleri, kendi başlarına (evlenmeden) dört ay on gün beklerler. Bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit, kendileri hakkında yaptıkları meşru işlerde size bir günah yoktur. Allah, yapmakta olduklarınızı bilir.

235. (İddet beklemekte olan) kadınlarla evlenme hususundaki düşüncelerinizi üstü kapalı biçimde anlatmanızda veya onu içinizde gizli tutmanızda size günah yoktur. Allah bilir ki siz onları anacaksınız. Lakin meşru sözler söylemeniz müstesna, sakın onlara gizlice buluşma sözü vermeyin. Farz olan bekleme müddeti dolmadan, nikâh kıymaya kalkışmayın. Bilin ki Allah, gönlünüzdekileri bilir. Bu sebeple Allah'tan sakının. Şunu iyi bilin ki Allah gafurdur, halimdir.

236. Nikâhtan sonra, henüz dokunmadan veya onlar için belli bir mihir tayin etmeden kadınları boşarsanız bunda size mihir zorunluluğu yoktur. Bu durumda onlara hediye cinsinden bir şeyler verin. Zengin olan, durumuna göre, fakir de durumuna göre vermelidir. Münasip bir hediye vermek iyiler için bir borçtur.

237. Kendilerine mihir tayin ederek evlendiğiniz kadınları, temas etmeden boşarsanız, tayin ettiğiniz mihrin yarısı onların hakkıdır. Ancak kadınların vazgeçmesi veya nikâh bağı elinde bulunanın vazgeçmesi (tamamını vermeye çalışması) hali müstesna, affetmeniz (mihrden vazgeçmeniz), takvaya daha uygundur. Aranızda iyilik ve ihsanı unutmayın. Şüphesiz Allah, yapmakta olduklarınızı hakkıyla görür.

238. Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah'a saygı ve bağlılık içinde namaz kılın.

239. Eğer (herhangi bir şeyden) korkarsanız (namazlarınızı) yürüyerek yahut binek üzerinde (kılın). Güvene kavuştuğunuz zaman, siz bilmezken Allah'ın size öğrettiği şekilde O'nu anın (namaz kılın).

240. Sizden ölüp de (dul) eşler bırakan kimseler, zevcelerinin, evlerinden çıkarılmadan, bir yıla kadar bıraktıkları maldan faydalanmaları hususunda (sağlıklarında) vasiyet etsinler. Eğer o kadınlar, (kendiliklerinden) çıkıp giderlerse, kendileri hakkında yaptıkları meşru şeylerden size bir günah yoktur. Allah azizdir, hakîmdir.

241. Boşanmış kadınların, hakkaniyet ölçülerinde (kocalarından) menfaat sağlamak haklarıdır; bu, Allah korkusu taşıyanlar üzerine bir borçtur.

242. Allah size işte böylece ayetlerini açıklar ki düşünüp hakikati anlayasınız.

BOŞANMA FIKHI

Bu bölümün ana teması boşanma hukukudur. Bundan maksat, evlilik akdinin sona erdirilmesidir. İslam, toplumsal ihtiyaçlara cevap vermek için boşanmayı meşru görmüştür. Bunu ancak olsa olsa inatçı kimseler kabul etmezler. Evlilik, erkek ile kadın arasında müşterek bir hayat tesis etmek için yapılan bir akittir. Bu hayatın temel taşı ise sevgi ve merhamettir. Eşler bu ikisini başaramadıkları takdirde onları zorla evliliği sürdürmeye mahkûm etmek, evliliğin gayesini gerçekleştirmez.

Ayrıca istenmeyen bir evlilik, kişinin hayat ve ilişki hürriyetine de aykırıdır.

Gariptir ki Batı toplumu bir taraftan hürriyetler konusunda en yüksek perdeden konuşuyor, öyle ki özgürlüğü değerler sisteminin eksenine koyuyor; diğer taraftan boşanmayı hoş görmüyor ve eşlerin istememesine, geçimsizliklerine ve uymsuzluklarına rağmen evliliklerini sürdürmeleri konusunda onları mahkûm ediyor.

Bizler, boşanmanın iki tarafa da zarar verdiği, çocukların da bundan zarar gördüğü ve eşlerin ailelerine de zarar verdiğini vurgulamakla birlikte, aslî değil istisnaî bir durum olan boşanmanın bir hak olarak yeri geldiğinde kullanılabileceğini ve bunun önünde hiçbir engelin olmadığını kabul ediyoruz. Boşanmanın istisnaî bir durum olması ise sebebin varlığına ya da yokluğuna göre değişebilen bir durumdur. Ancak istisnaî durumu yok saymak başka bir tür zorlama sayılır. Kimi zaman taraflar istememesine rağmen onları evliliği sürdürmeye zorlamak, boşanmanın getireceği zararlardan daha büyük zararlara da neden olabilmektedir.

İşte Kur'ân da bu bölümde bu istisnaî durumu, bununla ilgili mevzuları, boşanma ile ortaya çıkan hukuku, sorumlulukları ve hükümleri ele almıştır. Şunu da hatırlatmakta fayda var ki bu bölümdeki tüm hükümler talakla ilgili değildir. Bu bölümde zikredilen konular şunlardır:

Birincisi: Bu bölümde, ıslah çağrısı ve buna engel olan her şeyi ortadan kaldırma çağrısı vardır. Hatta ıslaha, iyilik ve güzelliğe mâni olan dinî bir gerekçe varsa onu bile ortadan kaldırmak gerekir. İşte şu ayetin pratikteki maksadı budur: *"Yeminlerinizden dolayı Allah'ı (O'nun adını), iyilik etmenize, O'ndan sakınmanıza ve insanların arasını düzeltmenize engel kılmayın."* Yani Allah'ın adını yüceltip yemin ederek kendiniz ile iyilik ve ıslah arasına bir engel koymayın. Eğer Allah adına yemin etmekle iyi işler yapmaya mâni bir durum ortaya çıkıyorsa, yükümlülükleri ve diğer sözleri yerine getirmekten vazgeçmek evladır. Mesela bir kimse, eşini, şöyle şöyle yaptığı takdirde boşayacağını ilan ediyor, kadın da bunu yapınca adam kendini hem psikolojik hem toplumsal açıdan eşini boşamaya mecbur görüyor. Ancak böyle bir durumda, işi düzeltmenin ve aralarını bulmanın bir yolu varsa, adamın bu söze bağlı kalmasının da bir gerekçesi yoktur.

Ayette bu tür yeminlerden kaçınmak gerektiğine dair bir işaret de vardır. Bu tür yeminler genelde öfke anında ya da panik durumlarında yapılır. Yani bilinçli olarak ve isteyerek yapılan yeminler için dahi durum böyleyse, dil alışkanlığıyla, alelacele veya kasıtsız bir şekilde yapılan yeminleri terk etmek ise evleviyetle gereklidir. *"Allah sizi kasıtsız yeminlerinizden sorumlu tutmaz."*

Kur'ân'ın bu irşadı talakla ilgili hükümler için bir giriş mahiyetindedir. Zira talak konusu "îlâ"nın (إيلاء) hükmü ile başlamıştır. Îlâ, yeminle birlikte yapılan bir boşama türüdür. Bir erkeğin, eşine bir daha yaklaşmayacağına dair Allah adına yemin etmesidir. Bizim burada talaktan maksadımız, hangi suretle olursa olsun genel anlamıyla nikâh akdinin sona ermesidir.

İkincisi: Çözüm arayışları ve geri dönmek için uygun zaman dilimleri belirlenmiştir. Mesela Kur'ân, îlâ yapan erkeğe dört ay gibi bir süre vermiştir: *"Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler dört ay beklerler. Eğer (bu müddet içinde) kadınlarına dönerlerse, şüphesiz Allah çokça bağışlayan ve esirgeyendir."* Bir adam, sebebi ne olursa olsun eşine bir daha yaklaşmayacağına dair yemin ederse, dört ay içinde bu sözünden cayma hakkı vardır. Yemininden dönerse, yemin kefareti ödemekten başka yapması gereken bir şey yoktur. Ama dönmemekte ısrar ederse, bu demektir ki onun yaptığı îlâ, kızgınlıktan kaynaklı bir hata veya alelacele verdiği tepkisel bir karar değildir.

Kur'ân, talak durumunda, kadına üç kur' (قرء) bekleme zorunluluğu getirmiştir: *"Boşanmış kadınlar, kendi başlarına (evlenmeden) üç ay hali (hayız veya temizlik müddeti) beklerler."* Yani üç dönem beklerler. Bu süre ise boşanmaya bilinçli bir şekilde karar vermek için ideal bir zaman dilimidir.

Üçüncüsü: Kur'ân asıl itibariyle talaktan uzaklaştırmaya, başka bir çözüm yolu bulunduğu sürece bunu def etmeye çalışmıştır. Çünkü boşanma durumu, başta kadının ve çocukların, hatta erkeğin bizzat kendisi hakkında birçok zarara yol açacak, hatta günaha sevk edecek yollardan biridir. *"Nikâhtan sonra henüz dokunmadan veya onlar için belli bir mihir tayin etmeden kadınları boşarsanız, bunda sizin için bir günah yoktur."* Bu ayet günahın sıkça işlendiği durumlardan birinin

burası olduğuna işaret etmektedir. Buradaki günahlar ise nikâh akdini, mihir belirleme veya cima ile kesinleştirdikten sonra boşama durumunda yapılan haksızlıklarda vuku bulmaktadır.

İmam Gazali burasıyla ilgili eşsiz bir mana yakalamıştır: Kadına yönelik haksız bir eziyete sebebiyet vermeksizin onu boşamak mubahtır. Ancak onu boşamak her halükârda ona eziyet ve acı vermek demektir. Öyleyse kadının açık bir suçu olmaksızın veya erkeğin zorunlu bir gerekçesi olmaksızın eşini boşaması mubah değildir.[128]

Dördüncüsü: Talak, merhalelere ayrılmıştır: *"Boşama iki defadır."* Her seferin kendisine ait şartları ve tamamlanması gereken süresi (iddet) vardır. *"Üç ay hali (hayız veya temizlik müddeti) beklerler."* Bir kimsenin üç talakı bir seferde kullanması Kur'ân'ın usulüne aykırı bir bidattir. Mesela bir kişi eşine üç defa "Sen boşsun, sen boşsun, sen boşsun." diyor. Fakihlerin bu talakın geçerliliği hususundaki ihtilafları malumdur. Ancak Kur'ân'ın açık bir şekilde *"Boşama iki defadır"* demesinde, bu şekildeki boşamanın gerçekleşmediğini söyleyenler için bir delil vardır. Çünkü esas olan, boşamanın kaç defa olduğudur, boşama lafzının kaç defa söylendiği değildir. Allahu a'lem.

Hiç şüphesiz boşanma merhaleleri taraflara yeniden dönme ve evliliği sürdürme fırsatı tanımaktadır. Kur'ân'ın aileyi dağılmaktan korumak için üzerinde titrediği husus budur. Yeter ki küçük de olsa bir çıkar yol bulunsun.

Beşincisi: Boşanma talebi hem erkeğin hem de kadının hakkıdır. Fakat erkek boşadığı zaman nikâh akdi esnasında vermeyi taahhüt ettiği mihrden de vazgeçmek zorundadır. Ayrıca iddet süresince kadının nafakasını da vermelidir. Kadın ise kendisine gelen zararı def etmek için mahkemeye başvurarak boşanma talebinde bulunabilir. Buna "mahkemenin boşaması" denir. Kadın herhangi bir zarar görmediği halde yine de boşanma talebinde bulunmak istiyorsa, erkeğin ona verdiği mihri iade etmek zorundadır. Buna da İslam hukukunda "hul'" (خلع) denir. *"Kadının (erkeğe) fidye vermesinde her iki taraf için de sakınca yoktur."*

---

128 *İhya-u Ulumiddin*, Nikâh Adabı Bölümü, Üçüncü Bab, 2/55, Dâru'l-Marife, 2004.

Altıncısı: Burada hem iki tarafın hem de çocukların tüm hakları korumaya alınmıştır. Bunlar şöyledir:

- Nesebin korunması: *"Rahimlerinde Allah'ın yarattığını gizlemeleri kendilerine helâl olmaz."*

- Boşanan kadının tam mihr hakkının korunması: *"Kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şey almanız size helâl olmaz."* Ancak hul' veya ilişkiden önce boşama gerçekleşirse o zaman mihr tam alınmaz. Bu son durumda mihrin yarısı alınır.

Kadına zarar verecek derecede ileri gitmenin haram kılınması: *"Fakat haksızlık ederek ve zarar vermek için onları nikâh altında tutmayın. Kim bunu yaparsa muhakkak kendine kötülük etmiş olur. Allah'ın ayetlerini eğlenceye almayın."* Bu uyarı Allah'ın; talak, iddet ve kadına zarar vermekle ilgili hükümleri alaya alan herkese açık bir uyarısıdır. Mesela bir adamın ric'i talakla boşadığı kadına, iddetin bitmesine bir gün kalınca dönmesi, sonra yeniden onu boşaması durumunda kadının iddeti yeniden üç ay olarak başlamaktadır. Adamın bundaki amacı, kadının geçireceği iddet süresini artırmak ve bu şekilde ona eziyet etmektir. Adamın, iddetin son günü eşine dönmesi ıslah ve barışmak için değil, kadını daha da bekletmek içindir.

Birinci ve ikinci boşamadan sonra iddetin bitmesinin akabinde kadının, kocasına ve evliliğine dönmesini engellemenin yasaklanması: *"Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit, aralarında iyilikle anlaştıkları takdirde, onların (eski) kocalarıyla evlenmelerine engel olmayın."* Buradaki hitap, öncelikle kadının velisine aittir. İkincisi ise kadını evlenmekten alıkoyan örf ve gelenekleri öne süren toplumadır. Burada kadınla erkeğin yeniden evlilik için birbirine dönmeleri ise ancak yeni bir nikâh akdiyle ve anlaşmalarıyla olur. Böylece daha önceki kötü tecrübelerin üstesinden birlikte gelmiş olurlar. Evlilik için yeniden dönmek, tarafların rızasıyla olur, ayrıca kadının da bunda hakkı vardır. Yani kadını zorla bu evliliğe döndürmek de, kadın istiyorsa onu engellemek de caiz değildir.

- Boşanmış kadının bebeği varsa, bu bebeğin kendi annesince tam iki yıl emzirilme hakkının bulunması: *"Anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler."* Bu, ayrıca kadının da hakkıdır. Ancak bu haktan vazgeçerse

ayrı. Bu durumda baba, çocuğunu emzirmesi için bir sütanne aramalıdır. Asıl olan iki yıldır. Ancak anne-baba çocuğu bu süreden önce kesmeyi uygun görürlerse o zaman daha önce de onu sütten kesebilirler. *"Eğer ana ve baba birbiriyle görüşerek ve karşılıklı anlaşarak çocuğu memeden kesmek isterlerse, kendilerine günah yoktur."*

- Boşanmış olan kadının, çocuğunu emzirmek istemesi durumunda nafaka hakkına sahip olması: *"Onların örfe uygun olarak beslenmesi ve giyimi babaya aittir."* Bu harcamaların babanın malından yapılması gerekir.

- Babanın nesep hakkının korunması: Çocuk, babasının nesebiyle çağrılır, kaydedilir: *"Baba tarafına aittir."*

- Çocuğun, anne veya babaya zarar verme sebebi kılınmaması: *"Hiçbir anne, çocuğu sebebiyle, hiçbir baba da çocuğu yüzünden zarara uğratılmamalıdır."* Bunun birçok şekli vardır: Babanın, çocuğun bakımını üstlenmesi ve emzirmek zorunda kalması için onu anneye terk etmesi veya kadının önce çocuğu kabul etmesi, ardından çocuğu kendine bağlayıp sonra da sırf eziyet olsun diye onu babasına teslim etmesi. Tarafların bu şekillerde birbirlerine çocuk üzerinden eziyet vermelerinin kurbanı ise yine çocuk olacaktır.

- Çocuğun baba üzerindeki her hakkı, babanın ölümü veya kaybolması gibi durumlarda "vâris"ler, yani babasına vâris olan kişiler üzerine düşer. *"Onun benzeri (nafaka temini) vâris üzerine de gerekir."* Buradaki *"vâris"*ten maksat, çocuğun vefatı durumunda onun asabesidir (birinci dereceden akrabasıdır). Burada onların mesuliyetlerinin hatırlatılması, konunun öneminden dolayıdır. Allahu a'lem.

Yedincisi: Bazen nikâh akdinden sonra ilişki gerçekleşmeden de boşama olabilir. Bu durumun da kendine has hükümleri vardır. Kadın bu durumda belirlenen mihrin yarısını hak eder: *"Kendilerine mihir tayin ederek evlendiğiniz kadınları, temas etmeden boşarsanız, tayin ettiğiniz mihrin yarısı onların hakkıdır. Ancak kadınların vazgeçmesi veya nikâh bağı elinde bulunanın (velinin) vazgeçmesi hali müstesna, affetmeniz (mihrden vazgeçmeniz) takvaya daha uygundur. Aranızda iyilik ve ihsanı unutmayın. Şüphesiz Allah, yapmakta olduklarınızı hakkıyla görür."*

Sekizincisi: Evliliğin bitmesi bazen de ölüm nedeniyle olmaktadır. Bunun da kendine has hükümleri vardır. Bu takdirde kadın muayyen bir iddet beklemek zorundadır: *"Kendi başlarına (evlenmeden) dört ay on gün beklerler."* Bu bekleme ile kadının rahminin temiz ve boş olduğu tespit edilir ve kocasının ölümüyle boşluk yaşayan kadın için bir teselli süresi olur. Bu süreyi evlenmeden geçirmekle ileride kendisi hakkında daha sağlıklı kararlar alabilir. Çünkü eşini kaybeden bir kadın bu süreçte duygusal açıdan zor günler geçirir. Bunu da inatçı ve kibirlilerden başkası inkâr edemez zaten.

Kocası ölen kadının bir hakkı da kocasına ait evde bir yıl kadar kalmasıdır. Evin, ileride (miras nedeniyle) ne şekilde taksim edileceği önemli değildir. Yani kocası ölen kadın dört ay on gün iddet bekler, ardından da kocasının evinde bunu bir yıl kalmakla müddeti tamamlar. İddetin bitmesiyle birlikte evinden çıkma zorunluluğu yoktur. Her iki hükmün arasını cem etmek daha uygundur. Bu şekilde anlamak, diğer hükmün (bir yıl kalma) mensuh olduğunu söylemekten evladır. Yani iki hüküm de sabittir. Zira iddet süresinde kadın için matem ve hüzün vardır. Bu süre içinde neticesi kabul de red de olsa herhangi bir evlilik arayışı veya girişimi içinde olması caiz değildir. Öyleyse kadının evlilikle ilgili sağlıklı bir karar alması için bir süreye daha ihtiyacı vardır. İşte bu ikinci süre (bir yıl bekleme) bu kararı alabilmesi içindir. Olur ki Allah onun için bir evlilik takdir eder de bu evden yeni bir eve geçer. Allahu a'lem.

Dokuzuncusu: Aralarında boşanma gerçekleşmiş de olsa affetmek, müsamaha ve karşılıklı anlayış, şerefli ve üstün ahlaklı ailelerin tavrıdır. Kur'ân bu hususları bu bölümde birçok defa zikretmiştir. Bununla şunu demek istiyor: Boşanma olayında ahlakî erdemleri görmezden gelip fikhî hükümler ve adlî sonuçlarla tüm problemleri çözmek mümkün değildir. Kur'ân şöyle demiştir: *"Yeminlerinizi; iyilik etmenize, O'ndan sakınmanıza ve insanların arasını düzeltmenize engel kılmayın." "Eğer kocalar barışmak isterlerse..." "Bundan sonrası ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir." "Aralarında iyilikle anlaştıkları takdirde..." "Birbiriyle görüşerek ve karşılıklı anlaşarak..."*

Bu bölümde on defadan fazla hayrın ve iyiliğin tavsiye edilmiş olmasını bilmemiz dahi bizim için kâfidir.

Onuncusu: Her halükârda namaza dikkat etmek ve Allah'ı zikretmek gerekir. Zira buna dikkat etmek bir Müslümanın bu hükümlere ve ilgili adaba bağlı kalmasına yardımcı olur. Bu nedenle Kur'ân bu bölümün içine namaz ve zikirle ilgili iki ayeti yerleştirmiştir: *"Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah'a saygı ve bağlılık içinde namaz kılın. Eğer (herhangi bir şeyden) korkarsanız (namazlarınızı) yürüyerek yahut binmiş olarak (kılın). Güvene kavuştuğunuz zaman, siz bilmezken Allah'ın size öğrettiği şekilde O'nu anın (namaz kılın)."*

Bu hükümleri ve adabı bize öğreten Allah'tır. Bizler Allah'ı zikretmekle ve O'ndan haşyet duymakla O'na yakınlaşabiliriz. İşiten ve bilen Allah'tan korkmak, O'ndan haşyet duymak ve O'nu hatırlamak bu bölümün tamamında sürekli olarak tekrar edilmiştir.

İmanî manaları, ahlakî manaları ve şer'î hükümleri birbirine mezcetmek Kur'ân'ın takip ettiği bir yöntemdir. Bu, Kur'ân'ın pratiği önemseyen eğitim ve terbiye metodudur. Ancak günümüz eğitim metotlarında bunu görememekteyiz. Günümüzde bilgi; ruhunu, çekiciliğini ve bağlayıcılık kudretini kaybetmiştir.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Allah sizi kasıtsız (lağv) yeminlerinizden sorumlu tutmaz." ayetinde kasıtsız yapılan yemin için "(لغو) (lağv)" kelimesi kullanılmıştır. Bu kelimenin kullanılması ile bundan sakındırma kastedilmiştir. Yeminin sürekli kasıtsız olarak tekrar edilmesi, lağv kapsamına girmektedir. Yani boşu boşuna yapılan yemindir. Bu ise müminin kalbinde Allah isminin tazim edilmesine aykırı bir durumdur. Allahu a'lem.

"Şayet dönerlerse, şüphesiz Allah çokça bağışlayan ve esirgeyendir." buyruğu, eşlerin yeniden uzlaşmaları ve erkeğin îlâdan (yemin) cayması halinde bunun, onları Allah'ın rahmetine ve mağfiretine yaklaştıracağına işarettir. Ancak bunu değil de ikinci seçeneği tercih ederlerse bununla ilgili de şöyle denmiştir: *"Eğer (müddeti içinde dönmeyip*

kadınlarını) boşamaya karar verirlerse (ayrılırlar). Biliniz ki Allah işitir ve bilir." Bu da uyarı ve korkutma içerikli bir ifadedir.

"Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları gibi, kadınların da erkekler üzerinde belli hakları vardır. Ancak erkekler, kadınlara göre bir derece daha hakka sahiptirler." ayetinde eşitliğin ve adaletin bir arada olduğunu görmekteyiz.

Erkekle kadın, hem cinsiyet hem tabiat hem de yapı itibariyle birbirinden farklıdır. Aynı asıldan gelmiş olma hususunda bir olmakla birlikte bunun dışındaki hususlarda farklıdırlar. Aynı oldukları konularda ikisi de eşitlik sahibidir. Ancak ayrı oldukları mevzularda, aralarındaki farklılıklar, eşit değil adil muameleye tabi tutulmalarını gerektirir. Kadın, insanî tüm manalarda erkekle birdir. Bir erkek neyi hak ediyorsa kadın da ona hak sahibidir. Ancak fiziksel, psikolojik, aklî ve duygusal yönden erkekten farklıdır. Bu da hayatın aslı olan bir tür çeşitliliktir. Bu gibi konularda kadın ile erkek arasında eşitliği sağlamaya çalışmak iki tarafa da haksızlıktır. Böyle konularda herkese uygun roller ve görevler verilir, herkes neyi hak ediyorsa onu alır.

Kadın, çocuk yetiştirmeye ve evde huzuru sağlamaya daha yetenekli olduğu için bu rol ona verilmiştir. Bunun mukabilinde erkek ise çalışır; ailesine ve çocuklarına nafaka temin etmek için didinir; ailesinin huzuru, vakarı ve muhafazası için gerekli olan şeyleri temin eder. İşte erkeğe düşen görev budur. Bu büyük bir mesuliyettir ve bunu yapabilmek için Allah'ın verdiği güç ve dayanıklılığa sahip olmak şarttır. Allahu a'lem.

"Eğer erkek, kadını (üçüncü defa) boşarsa, ondan sonra kadın bir başka erkekle evlenmedikçe onu alması kendisine helâl olmaz." Buradaki boşamadan maksat, üçüncü boşamadır. Buna fıkıh tabirinde "beynûnet-i kübrâ" (büyük talak) denmektedir. Bu boşama da gerçekleştiği takdirde evlilikte artık geri dönüş mümkün değildir. Ancak kadın yeni bir evlilik yapar ve bu evlilikten bir sonuç alamayıp yine boşanırsa, bu takdirde ilk kocasına yeniden dönebilir.

Dinin ilke ve amaçlarını anlamayan bazı kişiler buradaki ikinci evliliğin, birinci evliliği kurtarmak kastıyla yapıldığını zannetmişlerdir ki bu asılsız bir zandır. İslam, taraflara îlâ, hul', birinci boşama, ikinci boşama gibi birçok fırsat sunmuş; bunların bir sonuç getirmesini

istemiştir. İşte tüm bu aşamalardan sonra gerçekleşen üçüncü talak ile evliliği yeniden kurtarma imkânı da sona ermiştir.

Bu aşamadan sonra kadın yeniden evlenmek isterse kendisine yeni bir eş bulabilir. Bu evliliğin de sürekli olması amaçlanmalıdır. Bu evlilikte de evliliğin tüm gayeleri ve hükümleri geçerlidir. Evlilikte olması gereken istikrar, huzur, sevgi, rahmet vb. şeylerin amaçlanması lazımdır. Eğer bu evlilik kocanın ölmesi ile veya bain bir talakla sonuçlanırsa bu takdirde kadın eski kocasına yeniden dönebilir. Eğer ona dönmeye karar verirse ki onunla daha önce bir evlilik tecrübesi yaşamış, üstüne de ikinci bir evlilik yapmıştır. Eğer ikinci tecrübeden sonra eski kocasına dönmeyi seçerse, bu tercihi daha dikkate değer olacaktır ki bu takdirde eski eşiyle daha sağlam bir anlaşma yoluna gidecektir.

Bu nedenle Kur'ân bu tercihin akabinde şöyle buyurmuştur: *"(Her iki taraf da) Allah'ın sınırlarını muhafaza edeceklerine inandıkları takdirde."* Yani taraflar bu boşanmadan dolayı meydana gelen olaylardan tecrübe kazandıklarına inandıkları takdirde... Üstelik ortak çocukların olması da bu tercihi daha da güçlendirmektedir. Allahu a'lem.

"İki tam yıl." buyruğunda çocuğun emzirilme süresinin tam iki yıl olduğu tekit edilmiştir. Bu durumda emziren kadının nafakası da sabit olmaktadır. İki yıldan az olması ise ancak tarafların çocuğun da maslahatını düşünerek uzlaşmaları ile olabilir. Ayette geçen ifade "(حولين) (havleyn)" olup "(سنتين) (seneteyn)" veya "(عامين) (âmeyn)," yani "iki sene" ifadeleri seçilmemiştir. Bunun sebebi ise yıl hesabı yapılırken hataya düşülmemesi içindir. Zira "sene" ve "âm" kelimeleri, başlangıcı sabit olan yıl kavramı için kullanılmaktadır. Yani birinci ayın birinci günü ile başlayan zaman dilimidir. Ancak "havl" kelimesi, şahıstan şahısa, durumdan duruma göre değişen yıl demektir. "Havl," bazen senenin ortasında başlar, öbür senenin ortasında biter.

"Kendileri hakkında yaptıkları meşru işlerde size bir günah yoktur." Yani kocası ölmüş olan kadın, iddetini tamamladıktan sonra kendi hakkındaki kararını istediği şekilde verebilir.

"Kadınlarla evlenme hususundaki düşüncelerinizi üstü kapalı biçimde anlatmanızda." ayetinde geçen "(تعريض) (ta'rîz)" ifadesi, bir şeyi açıktan değil de üstü kapalı ifade etmektir. Bunun anlamı şudur: Kocası

ölmüş bir kadınla evlenmek isteyen erkeğin, içinden geçen duyguları ona açıkça söylemesi caiz değildir. Zira bu durum kadının duygularını incitebilir. Olur ki iddet döneminde kadın bu teklifi -aslında daha sonra istemesine rağmen- ölmüş olan kocasına vefa göstermek adına geri de çevirebilir. Bu da kadına zarar verir.

Ama böyle bir teklifi üstü kapalı bir şekilde yapmak caizdir. Çünkü bu şekilde bir teklif hem rahatsız etmeden haber etmedir hem de cevap vermeyi gerekli kılmamaktadır. Toplum işlerini idare etmede, psikolojik ve duygusal yöne riayet etmede İslamî adap kurallarından biri de bu gibi hususlara dikkat etmektir.

"Ancak kadınların vazgeçmesi veya nikâh bağı elinde bulunanın vazgeçmesi (tamamını vermeye çalışması) hali müstesna, affetmeniz (mihrden vazgeçmeniz)..." Kadın isterse, hak ettiği mihrin yarısından da vazgeçebilir. Ya da nikâh akdi elinde olan koca mihrin yarısını değil de isterse tamamını bağışlayabilir. Burada nikâh akdi elinde olan kişiden maksat kadının velisi değildir. Zira veli, kadının hak ettiği mihri istememe hakkına sahip değildir. Erkeğin vazgeçmesi, affetmesi ise şu şekilde olur: Erkek, takdir ettiği mihrin tamamını verir. Bazen olur ki kadın mihri alıp harcamıştır. Kur'ân bu gibi durumlarda kocanın, bu hakkından, yani mihrin diğer yarısından da vazgeçmesini teşvik etmektedir. Bağışlamak iki taraf için de övülen bir davranıştır. Bu davranış Kur'ân'ın toplumsal adap kurallarından biridir.

"Namazlara ve orta namaza devam edin." buyruğunda umumi ifadenin (namaz) üzerine hususi atıf (orta namaz) yapılmıştır. Bu da orta namazın ne kadar mühim olduğuna işaret etmekte, onu kaçırmamaya dikkat çekmekte ve onu ihmal etmekten sakındırmaktadır. Bu namazın hangisi olduğu konusu ihtilaflıdır. Âlimlerin çoğu bunun ikindi namazı olduğunu söylemişlerdir. Zira bu konuda bazı hadisler gelmiştir. Bunlardan biri şudur: Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: *"Onlar bizi orta namazdan; ikindi namazından alıkoydular."*[129]

Bazı âlimler ise bunun sabah namazı olduğunu söylediler. Bunu da destekleyen birçok delil vardır. Bunlardan biri şudur: Şer'î anlamda

---

129 Ali b. Ebi Talib'den rivayet edilmiştir. Sahih bir rivayettir. Müslim 2/112.

gün, güneşin batmasıyla başlar. Bu takdirde ilk namaz akşam namazı, ikincisi yatsı namazı, üçüncüsü sabah namazı, dördüncüsü öğle namazı, beşincisi de ikindi namazıdır. Bu vakitlere göre ortadaki namaz sabah namazıdır. Eğer orta namazdan maksat derece ve konum yönünden ise hiç şüphesiz sabah namazı bu konuda en başta yer alır: *"Bir de sabah namazını kıl. Çünkü sabah namazı şahitlidir."*[130] İkinci delil şudur: Namazlar içinde ihmal edilmeye en müsait namaz sabah namazıdır. Bu durum günümüze kadar da böyle gelmiştir. Bu da sabah namazına daha çok dikkat etme ve onu ihmal etmeme konusundaki uyarılar için daha uygundur. Üçüncü delil ise şudur: *"Orta namaz"* ifadesi geçtikten sonra *"Allah'a saygı ve bağlılık içinde namaz kılın, kıyamda durun"* ayeti gelmiştir. Hem lüğavî hem ıstilahî anlamda uzun uzun kıyamda durup dua ve niyazda bulunmaya teşvik edilen namaz ise sabah namazıdır. Orta namazın ikindi namazı olduğuyla ilgili hadis ise bu konudaki tek rivayet değildir. Çünkü müfessirler bu hadise muarız başka hadisler ve sahabîlerden rivayetler de aktarmışlardır. Ancak burası tüm bu delilleri ve rivayetleri ele alıp tek tek incelemek için uygun değildir. Allahu a'lem.

"Eğer (herhangi bir şeyden) korkarsanız (namazlarınızı) yürüyerek yahut binek üzerinde (kılın)." Namazda kıyam, dua ve bunun gereği olan sükûnet ve huşudan bahsedildikten sonra Kur'ân bu sefer de düşmanın yetişmesi, takipte olması vb. durumlardan kaynaklanan korku ve endişe halini istisna etmektedir. Zira bu gibi durumlar, sakin olmak ve durmak yerine sürekli hareket, tedbir ve teyakkuz halinde olmayı gerektirir. Bu gibi durumlarda öncelik canı korumadır. Namaz ise muktezа-yı hale uygun yeni bir şekil alır. *"Yürüyerek"* ifadesi yayan yol alırken, *"binek üzerinde"* ifadesi ise herhangi bir vasıta üstünde giderken namaz kılmayı kapsamaktadır. Namaz bu şekilde kılınınca kişi de canını tehlikeden korumak için namazın kıyam, rükû, secde ve kıbleye dönme gibi diğer hususiyetlerinden muaf olur. Allahu a'lem.

"Sizden ölüp de (dul) eşler bırakan kimseler, zevcelerinin, evlerinden çıkarılmadan, bir yıla kadar bıraktıkları maldan faydalanmaları hususunda (sağlıklarında) vasiyet etsinler." buyruğundaki *"ölenler"*den

130 İsrâ 17/78.

maksat, ölmek üzere olanlardır. Zira ölen kişinin vasiyette bulunması mümkün değildir. Burada "mecaz-ı itibar-i mâ yekûnü"[131] edebî sanatı vardır. Bunun bir örneği de şu ayette geçmiştir: *"Onlar yalnız ahlaksız ve nankör (insanlar) doğururlar."* Normalde doğan bir çocuk fâcir ya da kâfir olarak doğmaz. Bilakis bu vasıfları âkil-bâliğ olduktan sonra kazanır. Allahu a'lem.

"Boşanmış kadınların, hakkaniyet ölçülerinde (kocalarından) menfaat sağlamaları haklarıdır." Boşanmış kadınlara verilecek olan "(متاع) (metâ')," güzel bir şekilde geçinmesini sağlayacak ve ayrılmadan dolayı oluşan boşluğu kapatacak olan maldır. Bu, bütün boşanmış kadınları kapsayan umumi bir hükümdür. Ayetteki ifade emir kipi (inşa cümlesi) ile değil de haber cümlesi şeklinde gelmiştir. Bu da şuna işaret etmektedir: Şerefli bir toplum zaten bir emir gelmese de doğal olarak şeriatın hükümleri mucibince kadının bu ihtiyacını giderir. Bunu da kocanın maddî durumunu ve boşanan kadının durumunu gözeterek en uygun şekilde tanzim eder.

"Meta," belirlenmiş veya takdir edilmiş mihir de olabilir. Ayrıca ric'î talakla boşanan kadının hak ettiği nafaka da olabilir. Çocuğunu emziren boşanmış kadının hak ettiği mal da meta' grubuna girer. Kadının hak ettiği bir şey yoksa bile erkeğin, durumuna göre onun gönlünü hoş edecek miktarda bir şeyler vermesi gerekir. Ayette, verilmesi gereken miktarın belirlenmemiş olması ise her ailenin farklı gelirinin ve durumunun olmasından dolayıdır. Allahu a'lem.

131 Gelecekte meydana gelecek durum dikkate alınarak yapılan mecaz türüdür. Türkçedeki "Bir ölü ölse" diye başlayan cümlede olduğu gibi. Bu, "bir kişi ölse" anlamındadır. (Mütercim).

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ خَرَجُوْا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ اُلُوْفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ
اللّٰهُ مُوْتُوْا ثُمَّ اَحْيَاهُمْ اِنَّ اللّٰهَ لَذُوْ فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا
يَشْكُرُوْنَ ﴿٢٤٣﴾ وَقَاتِلُوْا فِىْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿٢٤٤﴾ مَنْ
ذَا الَّذِىْ يُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضٰعِفَهٗ لَهٗٓ اَضْعَافًا كَثِيْرَةً وَاللّٰهُ يَقْبِضُ
وَيَبْصُۜطُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿٢٤٥﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الْمَلَاِ مِنْ بَنِىْٓ اِسْرَآءِيْلَ مِنْ بَعْدِ
مُوْسٰى اِذْ قَالُوْا لِنَبِىٍّ لَّهُمُ ابْعَثْ لَنَا مَلِكًا نُّقَاتِلْ فِىْ سَبِيْلِ اللّٰهِ قَالَ هَلْ
عَسَيْتُمْ اِنْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ اَلَّا تُقَاتِلُوْاۜ قَالُوْا وَمَا لَنَآ اَلَّا نُقَاتِلَ فِىْ
سَبِيْلِ اللّٰهِ وَقَدْ اُخْرِجْنَا مِنْ دِيَارِنَا وَاَبْنَآئِنَاۜ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ تَوَلَّوْا
اِلَّا قَلِيْلًا مِّنْهُمْۜ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌۢ بِالظّٰلِمِيْنَ ﴿٢٤٦﴾ وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ اِنَّ اللّٰهَ قَدْ بَعَثَ
لَكُمْ طَالُوْتَ مَلِكًاۜ قَالُوْٓا اَنّٰى يَكُوْنُ لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ اَحَقُّ بِالْمُلْكِ
مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِّنَ الْمَالِۜ قَالَ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰىهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهٗ بَسْطَةً فِى
الْعِلْمِ وَالْجِسْمِۜ وَاللّٰهُ يُؤْتِىْ مُلْكَهٗ مَنْ يَّشَآءُۜ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيْمٌ ﴿٢٤٧﴾ وَقَالَ لَهُمْ
نَبِيُّهُمْ اِنَّ اٰيَةَ مُلْكِهٖٓ اَنْ يَّاْتِيَكُمُ التَّابُوْتُ فِيْهِ سَكِيْنَةٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِّمَّا
تَرَكَ اٰلُ مُوْسٰى وَاٰلُ هٰرُوْنَ تَحْمِلُهُ الْمَلٰٓئِكَةُۜ اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ
مُّؤْمِنِيْنَۚ ﴿٢٤٨﴾ فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوْتُ بِالْجُنُوْدِۙ قَالَ اِنَّ اللّٰهَ مُبْتَلِيْكُمْ بِنَهَرٍۚ فَمَنْ
شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّىْۚ وَمَنْ لَّمْ يَطْعَمْهُ فَاِنَّهٗ مِنِّىْٓ اِلَّا مَنِ اغْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهٖۚ
فَشَرِبُوْا مِنْهُ اِلَّا قَلِيْلًا مِّنْهُمْۜ فَلَمَّا جَاوَزَهٗ هُوَ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗۙ قَالُوْا لَا
طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوْتَ وَجُنُوْدِهٖۜ قَالَ الَّذِيْنَ يَظُنُّوْنَ اَنَّهُمْ مُّلٰقُوا اللّٰهِۙ كَمْ مِنْ
فِئَةٍ قَلِيْلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيْرَةًۢ بِاِذْنِ اللّٰهِۜ وَاللّٰهُ مَعَ الصّٰبِرِيْنَ ﴿٢٤٩﴾ وَلَمَّا بَرَزُوْا
لِجَالُوْتَ وَجُنُوْدِهٖ قَالُوْا رَبَّنَآ اَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَّثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى
الْقَوْمِ الْكٰفِرِيْنَۚ ﴿٢٥٠﴾ فَهَزَمُوْهُمْ بِاِذْنِ اللّٰهِۙ وَقَتَلَ دَاوٗدُ جَالُوْتَ وَاٰتٰىهُ اللّٰهُ الْمُلْكَ
وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهٗ مِمَّا يَشَآءُۜ وَلَوْلَا دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَّفَسَدَتِ
الْاَرْضُ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ ذُوْ فَضْلٍ عَلَى الْعٰلَمِيْنَ ﴿٢٥١﴾ تِلْكَ اٰيٰتُ اللّٰهِ نَتْلُوْهَا عَلَيْكَ
بِالْحَقِّۜ وَاِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿٢٥٢﴾ تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍۘ

مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَاٰتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَاَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ وَلَوْ شَاءَ اللهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَلٰكِنِ اخْتَلَفُوا فَمِنْهُمْ مَنْ اٰمَنَ وَمِنْهُمْ مَنْ كَفَرَ وَلَوْ شَاءَ اللهُ مَا اقْتَتَلُوا وَلٰكِنَّ اللهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿٢٥٣﴾ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَاعَةٌ وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٥٤﴾

243. Binlerce oldukları halde, ölüm korkusundan dolayı yurtlarından çıkıp gidenleri görmedin mi? Allah onlara "Ölün!" dedi (öldüler). Sonra onları diriltti. Şüphesiz Allah insanlara karşı lütufkârdır. Lakin insanların çoğu şükretmez.

244. Allah yolunda savaşın ve bilin ki Allah her şeyi işitir ve bilir.

245. Verdiğinin kat kat fazlasını kendisine ödemesi için Allah'a güzel bir borç verecek yok mu? Darlık veren de bolluk veren de Allah'tır. Sadece O'na döndürüleceksiniz.

246. Mûsâ'dan sonra, Benî İsrail'den ileri gelen kimseleri görmedin mi? Kendilerine gönderilmiş bir peygambere, "Bize bir hükümdar gönder ki (onun komutasında) Allah yolunda savaşalım" demişlerdi. "Ya size savaş yazılır da savaşmazsanız?!" dedi. "Yurtlarımızdan çıkarılmış, çocuklarımızdan uzaklaştırılmış olduğumuz halde Allah yolunda neden savaşmayalım?" dediler. Kendilerine savaş yazılınca, içlerinden pek azı hariç, geri dönüp kaçtılar. Allah zalimleri iyi bilir.

247. Peygamberleri onlara, "Bilin ki Allah, Tâlût'u size hükümdar olarak gönderdi" dedi. Bunun üzerine, "Biz, hükümdarlığa daha layık olduğumuz halde, kendisine servet ve zenginlik yönünden geniş imkânlar verilmemişken o bize nasıl hükümdar olur?" dediler. "Allah sizin üzerinize onu seçti, ilimde ve bedende ona üstünlük verdi. Allah, mülkünü dilediğine verir. Allah her şeyi ihata eden ve her şeyi bilendir" dedi.

248. Peygamberleri onlara, "Onun hükümdarlığının alâmeti, Tabut'un size gelmesidir. Meleklerin taşıdığı o Tabut'un içinde Rabbinizden size bir ferahlık ve sükûnet, Mûsâ ve Hârûn hanedanlarının bıraktıklarından

bir kalıntı vardır. Eğer inanmış kimseler iseniz sizin için bunda şüphesiz bir alâmet vardır" dedi.

249. *Tâlût, askerlerle beraber (cihat için) ayrılınca, "Biliniz ki Allah sizi bir ırmakla imtihan edecek. Kim ondan içerse benden değildir. Eliyle bir avuç içen müstesna kim ondan içmezse bendendir" dedi. İçlerinden pek azı müstesna hepsi ırmaktan içtiler. Tâlût ve iman edenler beraberce ırmağı geçince, "Bugün bizim Câlût'a ve askerlerine karşı koyacak hiç gücümüz yoktur" dediler. Allah'ın huzuruna varacaklarına inananlar, "Nice az sayıda birlik Allah'ın izniyle çok sayıdaki birliği yenmiştir. Allah sabredenlerle beraberdir" dediler.*

250. *Câlût ve askerleriyle savaşa tutuştuklarında, "Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır. Bize cesaret ver ki tutunalım. Kâfir kavme karşı bize yardım et" dediler.*

251. *Sonunda Allah'ın izniyle onları yendiler. Davud da Câlût'u öldürdü. Allah ona (Davud'a) hükümdarlık ve hikmet verdi, dilediği ilimlerden ona öğretti. Eğer Allah'ın insanlardan bir kısmının kötülüğünü diğerleriyle savması olmasaydı elbette yeryüzü altüst olurdu. Lakin Allah bütün insanlığa karşı lütuf ve kerem sahibidir.*

252. *İşte bunlar Allah'ın ayetleridir. Biz onları sana doğru olarak anlatıyoruz. Şüphesiz sen, Allah tarafından gönderilmiş peygamberlerdensin.*

253. *O peygamberlerin bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık. Allah onlardan bir kısmı ile konuşmuş, bazılarını da derece derece yükseltmiştir. Meryem oğlu İsa'ya açık mucizeler verdik ve onu Rûhu'l-Kudüs ile güçlendirdik. Allah dileseydi o peygamberlerden sonra gelen milletler, kendilerine açık deliller geldikten sonra birbirleriyle savaşmazlardı. Fakat onlar ihtilafa düştüler de içlerinden kimi iman etti, kimi de inkâr etti. Allah dileseydi onlar savaşmazlardı, lakin Allah dilediğini yapar.*

254. *Ey iman edenler! Kendisinde artık alış-veriş, dostluk ve kayırma bulunmayan gün (kıyamet) gelmeden önce, size verdiğimiz rızıktan hayır yolunda harcayın. Gerçekleri inkâr edenler elbette zalimlerdir.*

ASKERİ EĞİTİM

Kur'ân, devleti ve toplumu ilgilendiren yargıyla, eğitimle, ekonomiyle, sanayiyle, tarımla ve sağlıkla ilgili hitapta bulunduğu gibi orduyla ilgili de hitapta bulunmaktadır. Bunların her biriyle ilgili, hangisi uygunsa ona göre hitap etmektedir. Bazı kimseler meseleleri birbirine karıştırdıklarından, Kur'ân'daki hitapları yanlış yere koyduklarından ve hitabı aslî yerinden başka yere çektiklerinden dolayı büyük hatalara düşmektedirler. Bakıyorsunuz askerî eğitimle ilgili ayetleri almışlar, bunu davet alanına, siyasete, toplumsal ilişkilere, kurum ve kuruluşlara çekiyorlar!

Bu bölümde askerî hazırlık, komutan-asker ilişkisi ve askerî düzenin yapısı üzerinde yoğun bir şekilde durulmuştur. Buradaki hususları şöyle sıralayabiliriz:

Birincisi: Manevî hazırlık yapmak ve tehlikelerle yüzleşebilecek ve üstesinden gelebilecek cesarette savaşçılar yetiştirmek. Bu hususta Kur'ân şu örneği vermiştir: Bir kavim var; bunlar ülkelerini ölüm korkusu ve panikle terk ettiler. Bunlar sayı olarak da binlerce kişiydiler. Bunlar kaçıp da ölümden kurtulacaklarını zannettikleri yerde Allah'ın takdiri olarak ölümle karşılaştılar. Allah Teâlâ bu örneği, ölüm ve hayat inancını ve ruhların, vakti saati gelmeden alınmayacağı inancını zihinlere yerleştirip pekiştirmek için vermiştir. İşte bu ayetin anlatmak istediği de budur: *"Binlerce oldukları halde, ölüm korkusundan dolayı yurtlarından çıkıp gidenleri görmedin mi? Allah onlara 'Ölün!' dedi (öldüler). Sonra onları diriltti."*

İkincisi: Savaş hem kader hem şeriat açısından kesin ve kaçınılmaz bir vakıadır. Kader açısından diyoruz çünkü insanlar yapıları gereği savunma ihtiyacı duyarlar. Tarihî gerçekler de bunun delilidir: *"Allah dileseydi o peygamberlerden sonra gelen milletler, kendilerine açık deliller geldikten sonra birbirleriyle savaşmazlardı. Fakat onlar ihtilafa düştüler de içlerinden kimi iman etti, kimi de inkâr etti. Allah dileseydi onlar savaşmazlardı, lakin Allah dilediğini yapar."*

Savaş emri de bu gerçeğe uygun bir şekilde gelmiştir: *"Allah yolunda savaşın," "Kendilerine savaş yazılınca."* Güç ve kuvvet sahibi olmadan

barış hayalleri kuranlar, tarihin ve coğrafyanın gerçeklerine ve insanlığın realitesine toslayacaklardır.

Bir bakıyoruz ki bir milletin dini ve kültürü ne olursa olsun silahlanıyor, savaş hazırlığı yapıyor ve savaş yeteneklerini geliştirme yolunda ilerlemeye çalışıyor. Hatta barış istiyorsa bile bu sahayı boş bırakmıyor. İşte İslam ümmeti de bundan istisna değildir. Bununla birlikte manevî yönünü de yükseltmesi gerekir.

Üçüncüsü: İslam'da savaş yüce bir amaçla irtibatlandırılmıştır: *"Allah yolunda savaşın."* İslam'da savaş, mevki-makam ve dünyevî çıkarlar elde etmek için değildir. Bir ırkın bir ırka üstünlüğünü ispat etme çabası ya da bir devletin diğer devlete zulmetmesi için değildir. İslam'da savaşın amaçlarından biri zulmü ve fesadı ortadan kaldırmaktır: *"Eğer Allah'ın insanlardan bir kısmının kötülüğünü diğerleriyle savması olmasaydı elbette yeryüzü altüst olurdu."*

Dördüncüsü: İslam'da savaşçının sevabı ahirette verilecektir. İslam mücahidi ganimet elde etmek için ya eda sorumluluktan kaçmak için savaşmaz: *"Verdiğinin kat kat fazlasını kendine ödemesi için Allah'a güzel bir borç verecek yok mu?"* Bir savaşçının Allah yolunda gösterdiği gayret, sarf ettiği mal ve feda ettiği kan; bir tür borç verme sayılır. Borç verir, zamanı gelince veya ihtiyacı olunca bunun karşılığını fazlasıyla alır.

Beşincisi: İşitip itaat etmek ("Emredersiniz!" demek) askerliğin temel cümlesidir: *"Biliniz ki Allah sizi bir ırmakla imtihan edecek. Kim ondan içerse benden değildir."* Dikkat edilirse komutanın burada yasakladığı şey normalde helâl olan bir şeydir. Helâl olan bir konudaki yasaklayıcı emre itaatin böyle olması gerekirken, haram olan bir konudaki yasaklayıcı emre itaat nasıldır acaba?

Altıncısı: Maddî infak, savaşın bir rüknü ve hazırlığın da bir parçasıdır. Kur'ân cihatla ilgili bu bölümün ilk ayetlerinde bu konuya hazırlık mahiyetinde şöyle demiştir: *"Allah'a güzel bir borç verecek yok mu?"* Bölümün sonunu ise şöyle bitirmiştir: *"Ey iman edenler! Kendisinde artık alış-veriş, dostluk ve kayırma bulunmayan gün (kıyamet) gelmeden önce, size verdiğimiz rızıktan hayır yolunda harcayın. Gerçekleri inkâr edenler elbette zalimlerdir."* Burada şuna işaret vardır: Buradaki infakın

ana gayesi, kâfirlerin küfrünü ve zalimlerin zulmünü def etmektir. Zaten bağlamın tamamı da bunu desteklemektedir.

Yedincisi: Bilgi ve güç, komutanlıktaki esas ölçüdür: *"Bunun üzerine, 'Biz, hükümdarlığa daha layık olduğumuz halde, kendisine servet ve zenginlik yönünden geniş imkânlar verilmemişken o bize nasıl hükümdar olur?' dediler. Allah sizin üzerinize onu seçti, ilimde ve bedende ona üstünlük verdi."*

Sekizincisi: Zafer elde etmek için kalabalık olmaya gerek yoktur: *"Allah'ın huzuruna varacaklarına inananlar, 'Nice az sayıda birlik, Allah'ın izniyle çok sayıdaki birliği yenmiştir. Allah sabredenlerle beraberdir' dediler."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Binlerce oldukları halde" ifadesi, böylesine kalabalık bir topluluğun aslında yurtlarını terk etmemeleri gerektiğine işarettir. Ancak kaygı, endişe ve ölüm korkusu gibi hisler, toplumları felç edip hareketten yoksun kılar.

"'Yurtlarımızdan çıkarılmış, çocuklarımızdan uzaklaştırılmış olduğumuz halde Allah yolunda neden savaşmayalım?' dediler." buyruğunda canı, aileyi ve malı korumanın da Allah yolunda savaşmak olduğuna işaret vardır. Hak bir dava için yapılan tüm savaşlar Allah yolunda sayılır. Bayrakları ve sloganları ne olursa olsun batıl bir dava için yapılan hiçbir savaş da Allah yolunda yapılan savaş sayılamaz.

"Kendisine servet ve zenginlik yönünden geniş imkânlar verilmemişken" ifadesi, bahsedilen kişilerin kriterlerinin sakatlığına işaret etmektedir. Malın-mülkün komutanlık yapmakla, lider olmakla ne alakası var? Ancak, mal sahipleri bazen konumlarını daha da sağlamlaştırmak ve yükselmek için mallarını kullanmaktadırlar. Toplumların bozulmuş olmasının bir belirtisi de budur. Öyle ki bu gibi görevleri elde etmek için rüşvet verilmekte ve yeterlilik göz ardı edilmektedir.

"Peygamberleri onlara, 'Onun hükümdarlığının alâmeti, Tabut'un size gelmesidir. Meleklerin taşıdığı o Tabut'un içinde Rabbinizden size

bir ferahlık ve sükûnet vardır.'" ayeti, askerlerin, komutanlarına olan güvenlerini takviye etmenin önemine işaret etmektedir.

"Allah sabredenlerle beraberdir." buyruğunda düşman ne kadar kalabalık olsa da dengeyi sağlayan unsurun, sabır ve sebat olduğuna işaret vardır.

"Davud da Câlût'u öldürdü." Burada ordunun kurucusu ve ilk komutanı olan Talut'tan bahsedilmemiş, fakat savaş yeni bir liderlikle devam etmiştir. Zaferin elde edilebilmesi için ordunun kaderinin sadece bir şahsa bağlanmaması gerekir. Bu kişi komutan bile olsa fark etmez. Kendi lider kadrosunu oluşturmaktan ve onları birbiri ardınca hazırlamaktan aciz olan bir ordu, başarısızlığa uğrayacak ve yok olup gidecektir.

اَللّٰهُ لَآ اِلٰـهَ اِلَّا هُوَ ۚ اَلْحَیُّ الْقَیُّوْمُ ۚ لَا تَاْخُذُهٗ سِنَةٌ وَّلَا نَوْمٌ ۭ لَهٗ مَا فِی السَّمٰوٰتِ
وَمَا فِی الْاَرْضِ ۭ مَنْ ذَا الَّذِیْ یَشْفَعُ عِنْدَهٗٓ اِلَّا بِاِذْنِهٖ ۭ یَعْلَمُ مَا بَیْنَ اَیْدِیْهِمْ وَمَا
خَلْفَهُمْ ۚ وَلَا یُحِیْطُوْنَ بِشَیْءٍ مِّنْ عِلْمِهٖٓ اِلَّا بِمَا شَاۗءَ ۚ وَسِعَ كُرْسِیُّهُ السَّمٰوٰتِ
وَالْاَرْضَ ۚ وَلَا یَـــُٔوْدُهٗ حِفْظُهُمَا ۚ وَهُوَ الْعَلِیُّ الْعَظِیْمُ ﴿۲۵۵﴾ لَآ اِكْرَاهَ فِی الدِّیْنِ ۣ قَدْ
تَّبَیَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَیِّ ۚ فَمَنْ یَّكْفُرْ بِالطَّاغُوْتِ وَیُؤْمِنْۢ بِاللّٰهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ
بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقٰى ۤ لَا انْفِصَامَ لَهَا ۭ وَاللّٰهُ سَمِیْعٌ عَلِیْمٌ ﴿۲۵۶﴾ اَللّٰهُ وَلِیُّ الَّذِیْنَ
اٰمَنُوْا ۙ یُخْرِجُهُمْ مِّنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ ۭ وَالَّذِیْنَ كَفَرُوْٓا اَوْلِیٰٓـــُٔهُمُ الطَّاغُوْتُ ۙ
یُخْرِجُوْنَهُمْ مِّنَ النُّوْرِ اِلَى الظُّلُمٰتِ ۭ اُولٰۗىِٕكَ اَصْحٰبُ النَّارِ ۚ هُمْ فِیْهَا خٰلِدُوْنَ ۚ
﴿۲۵۷﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِیْ حَاۗجَّ اِبْرٰهٖمَ فِیْ رَبِّهٖٓ اَنْ اٰتٰىهُ اللّٰهُ الْمُلْكَ ۘ اِذْ قَالَ
اِبْرٰهٖمُ رَبِّیَ الَّذِیْ یُحْیٖ وَیُمِیْتُ ۙ قَالَ اَنَا اُحْیٖ وَاُمِیْتُ ۭ قَالَ اِبْرٰهٖمُ فَاِنَّ
اللّٰهَ یَاْتِیْ بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَاْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِیْ كَفَرَ ۭ
وَاللّٰهُ لَا یَهْدِی الْقَوْمَ الظّٰلِمِیْنَ ۚ ﴿۲۵۸﴾ اَوْ كَالَّذِیْ مَرَّ عَلٰى قَرْیَةٍ وَّهِیَ خَاوِیَةٌ
عَلٰى عُرُوْشِهَا ۚ قَالَ اَنّٰى یُحْیٖ هٰذِهِ اللّٰهُ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ فَاَمَاتَهُ اللّٰهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ
بَعَثَهٗ ۭ قَالَ كَمْ لَبِثْتَ ۭ قَالَ لَبِثْتُ یَوْمًا اَوْ بَعْضَ یَوْمٍ ۭ قَالَ بَلْ لَّبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ
فَانْظُرْ اِلٰى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ یَتَسَنَّهْ ۚ وَانْظُرْ اِلٰى حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ اٰیَةً
لِّلنَّاسِ ۚ وَانْظُرْ اِلَى الْعِظَامِ كَیْفَ نُنْشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوْهَا لَحْمًا ۭ فَلَمَّا تَبَیَّنَ لَهٗ
قَالَ اَعْلَمُ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ ﴿۲۵۹﴾ وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهٖمُ رَبِّ اَرِنِیْ كَیْفَ
تُحْیِ الْمَوْتٰى ۭ قَالَ اَوَلَمْ تُؤْمِنْ ۭ قَالَ بَلٰى وَلٰكِنْ لِّیَطْمَىِٕنَّ قَلْبِیْ ۭ قَالَ فَخُذْ اَرْبَعَةً
مِّنَ الطَّیْرِ فَصُرْهُنَّ اِلَیْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلٰى كُلِّ جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ
یَاْتِیْنَكَ سَعْیًا ۭ وَاعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَزِیْزٌ حَكِیْمٌ ﴿۲۶۰﴾

255. *Allah, O'ndan başka ilah olmayandır. O, hayydir, kayyûmdur. Kendisine ne uyku gelir ne de uyuklama. Göklerde ve yerdekilerin hepsi O'nundur. İzni olmadan O'nun katında kim şefaat edebilir? O, kullarının yaptıklarını ve yapacaklarını bilir. (O'na hiçbir şey gizli kalmaz.) O'nun bildirdiklerinin dışında insanlar O'nun ilminden hiçbir şeyi tam olarak bilemezler. O'nun kürsüsü gökleri ve yeri içine alır, onları koruyup gözetmek kendisine zor gelmez. O, yücedir, büyüktür.*

256. *Dinde zorlama yoktur. Artık doğrulukla eğrilik birbirinden ayrılmıştır. O halde kim tâğutu reddedip Allah'a inanırsa, kopmayan sapasağlam kulpa yapışmıştır. Allah işitir ve bilir.*

257. *Allah, inananların dostudur, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlere gelince, onların dostları da tâğuttur, onları aydınlıktan alıp karanlığa götürür. İşte bunlar cehennemliklerdir. Onlar orada devamlı kalırlar.*

258. *Allah kendisine mülk (hükümdarlık ve zenginlik) verdiği için şımararak Rabbi hakkında İbrâhim ile tartışmaya gireni (Nemrut'u) görmedin mi! İşte o zaman İbrâhim, "Rabbim hayat veren ve öldürendir" demişti. O da "Hayat veren ve öldüren benim" demişti. İbrâhim, "Allah güneşi doğudan getirmektedir; haydi sen de onu batıdan getir" dedi. Bunun üzerine kâfir apışıp kaldı. Allah zalim kimseleri hidayete erdirmez.*

259. *Yahut görmedin mi o kimseyi ki evlerinin duvarları çatıları üzerine çökmüş (alt üst olmuş) bir kasabaya uğradı; "Ölümünden sonra Allah bunları nasıl diriltir acaba?!" dedi. Bunun üzerine Allah onu öldürüp yüz sene bıraktı, sonra tekrar diriltti. "Ne kadar kaldın?" dedi. "Bir gün yahut daha az" dedi. Allah ona, "Hayır, yüz sene kaldın. Yiyeceğine ve içeceğine bak, henüz bozulmamıştır. Eşeğine de bak. Seni insanlara bir ibret kılalım diye (yüz sene ölü tuttuk, sonra tekrar dirilttik). Şimdi sen kemiklere bak, onları nasıl düzenliyor, sonra ona nasıl et giydiriyoruz?" dedi. Durum kendisince anlaşılınca, "Şimdi iyice biliyorum ki Allah her şeye kadirdir" dedi.*

260. *İbrâhim, Rabbine, "Ey Rabbim! Ölüyü nasıl dirilttiğini bana göster" demişti. Rabbi ona, "Yoksa inanmadın mı?" dedi. İbrâhim, "Hayır! İnandım, fakat kalbimin mutmain olması için (görmek istedim)" dedi. Bunun üzerine Allah, "Öyleyse dört tane kuş yakala, onları yanına al,*

sonra (kesip parçala), her dağın başına onlardan bir parça koy. Sonra da onları kendine çağır; koşarak sana gelirler. Bil ki Allah azizdir, hâkimdir" buyurdu.

İMANÎ MESELELER HAKKINDA TARTIŞMALAR

Kur'ân bu bölümde hak ile batıl arasındaki çekişmenin farklı bir yönünü ele almıştır. Bu da kılıç ve mızrak yerine, delil ve hüccete dayalı olan fikrî mücadele yönüdür. Kur'ân'ın bu bölümde sunduğu en önemli hususlar şunlardır:

Birincisi: Kur'ân, imanî hakikatleri nasılsa olduğu gibi arz etmiştir. Bunu yaparken ne hakkı batıla karıştırmış ne de herhangi bir tarafa yaranmaya çalışmıştır. Bu açıklık ve netlik, Kur'ân'daki her tartışmada ve diyalogda esastır. İslam'ın takip ettiği metot da budur. İşte Ayete'l-Kürsî, imanın bu hakikatlerini açıklamak için gelmiştir. Buradan hareketle bu ayetin Kur'ân'daki diğer ayetler arasında yüksek bir konumu vardır. Müslim'in rivayet ettiği bir hadiste Resûlullah (s.a.s.), *"O en büyük ayettir"* demiştir.[132]

Kur'ân'ın bu pasajda ele aldığı hakikatler şunlardır:

- Allah'tan başka ilah yoktur: *"Allah, O'ndan başka ilah olmayandır."* Bu, İslam'ın esası, en büyük kaidesi ve İslam'a giriş kapısı olan kelime-i tevhittir. Bu söz olmadan hangi fikir ya da hangi amel olursa olsun, mutlaka merduttur.

- Allah Teâlâ kemal sıfatlarla muttasıftır: *"O, hayydir, kayyûmdur." "O, kullarının yaptıklarını ve yapacaklarını bilir." "O yücedir, büyüktür." "Allah işitendir, bilendir." "Allah her şey üzerine kadirdir." "Allah azizdir, hâkimdir."*

- Allah mülkün malikidir. Mülkünde dilediği şekilde tasarrufta bulunabilir: *"Göklerde ve yerdekilerin hepsi O'nundur." "Onları koruyup gözetmek kendine zor gelmez." "Rabbim hayat veren ve öldürendir." "Allah güneşi doğudan getirmektedir." "Bunun üzerine Allah onu öldürüp yüz sene bıraktı; sonra tekrar diriltti." "Şimdi sen kemiklere bak, onları nasıl düzenliyor, sonra ona nasıl et giydiriyoruz."*

---

132 Müslim 1/556.

- Ahiret haktır. Allah ölüleri diriltecektir. İnsanlar orada müminler ve kâfirler olarak iki gruba ayrılacaklardır. Müminler Allah'ın nurunda olacaktır. O en sağlam kulptur. Kâfirler ise tâğutun köleleridir. Bunlar ise karanlıklarda yaşarlar ve gidecekleri yer cehennemdir. *"İşte bunlar cehennemliklerdir. Onlar orada devamlı kalırlar."*

- O gün şefaat yalnızca Allah'ın izniyle olacaktır. *"O'nun izni olmadan O'nun katında kim şefaat edebilir?"*

İkincisi: Din seçme hürriyeti herkese verilmiştir: *"Dinde zorlama yoktur."* Bunun anlamı, tevhit ile şirk, hak ile batıl, adalet ile zulüm aynı şeyler değildir. Zira bunun hemen akabinde şöyle geçmektedir: *"Artık doğrulukla eğrilik birbirinden ayrılmıştır."* Yani bir tarafta doğruluk, diğer taraftan eğrilik (sapma) vardır. Kişi bunlar arasında muhayyerdir, ama hangisini tercih ederse, onun sonuçlarına da razı olacaktır.

Üçüncüsü: Din konusunda ayrı düşünenlerle konuşma ve görüşme kapısı sonuna kadar açıktır. Muhaliflerin, istediklerini söyleme hakkı vardır. Zira hidayete giden yol buradan geçer: *"Allah kendisine mülk (hükümdarlık ve zenginlik) verdiği için şımararak Rabbi hakkında İbrâhim ile tartışmaya gireni (Nemrut'u) görmedin mi! İşte o zaman İbrâhim, 'Rabbim hayat veren ve öldürendir' demişti. O da 'Hayat veren ve öldüren benim' demişti."* Burada geçen ifadeler dinî açıdan ne kadar çirkin olsa da Hz. İbrâhim onu azarlamamış ve diyalog kapısını onun yüzüne kapatmamıştır.

Dördüncüsü: Konusu ne olursa olsun kişisel olarak hakkı ve hakikati araştırma hem meşru hem makbul bir davranıştır. *"'Ölümünden sonra Allah bunları nasıl diriltir acaba?' dedi." "İbrâhim, Rabbine, 'Ey Rabbim! Ölüyü nasıl dirilttiğini bana göster!' demişti."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"O, hayydir, kayyumdur." Bu ikisi Allah'ın vasıflarından ve güzel isimlerindendir. Allah'ın "hayy" (diri) olduğuna değinilmesi, putlara ibadet etmenin batıl olduğuna dikkat çekmek içindir. Zira putlar hareketsiz ve cansız şekillerdir. Sonra Allah'ın "kayyum" ismi zikredilmiştir.

"Kayyum," yaratılanların tüm işlerini tek başına sevk ve idare eden demektir. Bu özellik ise ancak "hayy" olanın bir özelliğidir.

"Kendisine ne uyku gelir ne de uyuklama." buyruğunda iki tane noksanlık sıfatının nefyedilmesi söz konusudur. Sahih görüşe göre bunlardan maksat sadece misal vermektir. Bunlara, noksanlığı çağrıştıran tüm özellikler de eklenebilir. Bu tür noksanlıkların tamamından Allah münezzehtir. Hastalık, açlık, susama gibi. Allah'tan bu tür noksanlıkları nefyetmek, ispat sıfatları gibi tevkifî değildir. Allahu a'lem.

"O'nun izni olmadan O'nun katında kim şefaat edebilir?" buyruğu Allah'ın iznine bağlı olarak şefaatin sabit olduğunun delilidir. Şefaat o çetin günde Allah'ın rahmet ve mağfiret tecellilerinden biridir. Şefaat etmede nebiler, sıddîklar ve şehitler imtiyaz sahibidir. Bu şefaat sevap çeşitlerinden bir ikram türüdür. İlahî adalet ilkesine aykırı bir şefaat değildir. Burada müşriklerin sıkıca sarıldığı putların şefaatinin de geçersiz olacağına işaret vardır. Aynı şekilde peygamberlerin, kendilerini Allah'a ortak koşan müşriklere de şefaati geçersiz ve imkânsızdır. Çünkü peygamberler, Allah'ın asla mağfiret etmeyeceğini bildirdiği kimselere şefaat edemezler: *"Allah, kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz. Ama bunun dışında kalanlardan dilediği kimseleri affeder."*[133]

"O'nun kürsüsü gökleri ve yeri içine alır." *"Kürsü,"* yaratılmış büyük bir şeydir ki özellikleri sahih hadislerde zikredilmiştir. Kürsü'yü ilim manasında tevil etmek ise zahirine muhalefet etmektir ve kürsüden anlaşılan ilk manaya aykırıdır. Kürsü, onca genişliğine rağmen tüm ufukları kaplayacak derecede ve yaratıcının azametine yaraşır bir şekilde büyüktür. Bizim, Kürsü'nün nasıl olduğunu ve künhünü idrak etmemiz mümkün değildir. Biliyoruz ki Kürsü, lügat anlamında taht (arş) manasından uzak da değildir. Allahu a'lem.

"Dinde zorlama yoktur." cümlesi haber kipinde bir nehiy cümlesidir. Tabiî iki manayı bir arada düşünmeyi engelleyen bir durum da yoktur.[134] Din, can-ı gönülden iman ve teslimiyet göstermektir. İkrah ise bu manaya aykırıdır. Bir kimse kılıç korkusuyla iman ederse nasıl

---

133 Bu ifade, Nisâ Sûresi'nde iki ayette (48 ve 116) geçmektedir.

134 "Dinde zorlama yoktur" haber cümlesi, "Kimseyi dine girmeye zorlamayın" ise nehiy cümlesidir. (Mütercim).

mümin olur? İman, kesin bir şekilde tasdik etmekten ve bunun üzerine inşa edilen teslimiyet ve amelden başka bir şey değildir.

"Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır." buyruğunda mecaz vardır.[135] Ayette geçen "(ظلمات) (zulumât)" kelimesi *"karanlıklar"* demek olup "(ظلمة) (zulmetün)" kelimesinin çoğuludur. Karanlık, ışığın olmadığı yerde olur. Burada karanlık, her türlü şerrin ve kötülüğün yerine kullanılmıştır. Hâlbuki karanlık her zaman şer değildir. Zira sükûnet ve rahat için karanlığın arzulandığı yer de vardır. Aynısı nur, yani aydınlık için de geçerlidir. Kur'ân, nuru, inanç, ibadet ve ahlak bakımından her türlü hayrın yerine kullanmıştır. Allahu a'lem.

"İşte o zaman İbrâhim, 'Rabbim hayat veren ve öldürendir' demişti. O da 'Hayat veren ve öldüren benim' demişti. İbrâhim, 'Allah güneşi doğudan getirmektedir; haydi sen de onu batıdan getir' dedi." İbrâhim'in (a.s), *"Rabbim hayat veren ve öldürendir"* demesi sanki "Rabbin kimdir?" gibi gizli bir sorunun cevabıdır. İbrâhim birinci istidlali, yani Allah'ın varlığını ispat etme mevzusunu ele almamıştır. Bunun da iki sebebi vardır:

Birinci Sebep: İbrâhim'in (a.s.) hasmı (Nemrut), onun sözlerinin aynısını tekrarlayıp tartışmayı esas konudan saptırmaya çalışmıştı.[136] Bu şekilde davranmak batılın yöntemlerinden biridir. Eğer İbrâhim (a.s.) onun bu sorusuna cevap verecek olsaydı tartışma bu ayrışma yönünde devam edip gidecekti.

İkinci Sebep: Hasmı, hapisten iki kişi çağırdı. Bazı rivayetlerde geçtiği üzere bunlardan birini bıraktı, diğerini öldürdü. Hikmet gereği tartışmanın kafaları karıştıracak konulardan uzak yönlere çekilmesi gerekir ki bu tür zararlar (öldürme) ve alçakça hareketler meydana gelmesin. Zira bu tür hareketler ondan (Nemrut) her zaman beklenir. Evet, İbrâhim Peygamber, "Madem öldürüyor ve diriltiyorsun, öyleyse

---

135 Burada kötülük, karanlığa; iyilik ise aydınlığa benzetilmiştir. Benzetme edatları ve yönlerinin olmadığı yerlerde mecaz olur. (Mütercim).

136 Hz. İbrâhim, *"Benim Rabbim yaşatır ve öldürür"* deyince Nemrut, *"Ben de yaşatır ve öldürürüm"* dedi. Sonra davasını ispat etmek için iki mahkûm getirtip onlardan birini bağışladı, diğerini öldürdü. Hz İbrâhim onun bu tavrına cevap vermek yerine konuyu başka bir tarafa çekti ve *"Benim Rabbim güneşi doğudan getirir, sen de batıdan getir"* diyerek onu zor durumda bıraktı. (Mütercim).

şu öldürdüğün adama yeniden hayat ver" diyerek onu zor duruma düşürebilirdi. Ama bunun yerine laf ebeliği yapmasına fırsat vermeyecek ve birini öldürme işini gibi saçmalıklara götürmeyecek bir cümle kullandı: *"Allah güneşi doğudan getiriyor, sen de batıdan getir' dedi."*

"Henüz bozulmamıştır." ayetinde geçen "(يتسنه) (yetesenneh)" kelimesinin anlamı *"bozulma"*dır. Bir yiyeceğin yüz yıl boyunca bozulmadan kalmış olması bir mucizedir. Zira bir yiyecek genellikle birkaç yıldan fazla dayanmaz. Buradaki kıssa, geçmiş peygamberlerden birinin başından geçen bir olaydı ki bunun anlatılma sebebi, Allah Teâlâ'nın ölüleri diriltmeye olan kudretini ispat etmektir. Zira yüz yıl ölüm uykusuna dalan o peygamber, ölmüş ve kemikleri bile neredeyse çürümüş olan merkebine bakıp onun yeniden nasıl hayata döndüğünü görmüştür. Kemikler bir araya gelmiş ve sonra da onlara et giydirilmiştir. Hz. İbrâhim ile ilgili bir sonraki kıssa da bununla ilgilidir. Allahu a'lem.

Hz. İbrâhim'in *"Ey Rabbim! Ölüyü nasıl dirilttiğini bana göster."* isteği, diriltmenin keyfiyetiyle ilgilidir. Yoksa ölünün diriltilmesinin var olup olmadığıyla ilgili değildir. Zira Allah Teâlâ ona şöyle demiştir: *"'Yoksa inanmadın mı?' diye sordu. İbrâhim, 'Hayır! İnandım, fakat kalbimin mutmain olması için (görmek istedim)' dedi."* Bir şeyin keyfiyetini ve tasavvurunu bilmek, bilgiyi soyut halden somut hale getirir, doğru olduğunu güçlendirir.

"Bunun üzerine Allah şöyle dedi: Öyleyse dört tane kuş yakala." ayetindeki "(طير) (tayr)" kelimesinden anlaşıldığına göre bu kelime hem tekil hem çoğul olarak kullanılmaktadır.

"Onları yanına al," yani onları önce yanında bir arada tut. Sonra da onları kesip *"her dağın başına onlardan bir parça koy,"* yani her dağa onların bir parçasını koy. *"Sonra da onları kendine çağır; koşarak sana gelirler."* denilerek onların gelmesi ile Hz. İbrâhim'in çağırması arasında bağ kurulmuştur. Ölülerin nasıl diriltileceği Hz. İbrâhim'in huzurunda gösterilmiştir. Allah Teâlâ dileseydi onları başka bir vakitte de diriltebilirdi. O takdirde ise onun talebi yerine gelmemiş olurdu. Allahu a'lem.

مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ فِى سَبِيلِ اللهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ اَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ
فِى كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٦١﴾
اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ فِى سَبِيلِ اللهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ مَا اَنْفَقُوا مَنًّا وَلَآ اَذًى
لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۚ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٦٢﴾ قَوْلٌ مَعْرُوفٌ
وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِنْ صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَآ اَذًى وَاللهُ غَنِىٌّ حَلِيمٌ ﴿٢٦٣﴾ يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ
اٰمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْاَذٰى كَالَّذِى يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَآءَ النَّاسِ
وَلَا يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ۖ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَاَصَابَهُ
وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا ۖ لَا يَقْدِرُونَ عَلٰى شَىْءٍ مِمَّا كَسَبُوا ۗ وَاللهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ
الْكَافِرِينَ ﴿٢٦٤﴾ وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمُ ابْتِغَآءَ مَرْضَاتِ اللهِ وَتَثْبِيتًا
مِنْ اَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ اَصَابَهَا وَابِلٌ فَاٰتَتْ اُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ ۚ فَاِنْ لَمْ
يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ ۗ وَاللهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٦٥﴾ اَيَوَدُّ اَحَدُكُمْ اَنْ تَكُونَ لَهُ
جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَاَعْنَابٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ ۙ لَهُ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ ۙ
وَاَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَآءُ ۖ فَاَصَابَهَآ اِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ ۗ كَذٰلِكَ
يُبَيِّنُ اللهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٦٦﴾ يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اَنْفِقُوا مِنْ
طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّآ اَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ ۖ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ
تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِاٰخِذِيهِ اِلَّآ اَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ ۗ وَاعْلَمُوٓا اَنَّ اللهَ غَنِىٌّ حَمِيدٌ ﴿٢٦٧﴾
اَلشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَاْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَآءِ ۖ وَاللهُ يَعِدُكُمْ مَغْفِرَةً مِنْهُ وَفَضْلًا ۗ
وَاللهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٦٨﴾ يُؤْتِى الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَآءُ ۚ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ اُوتِىَ
خَيْرًا كَثِيرًا ۗ وَمَا يَذَّكَّرُ اِلَّآ اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴿٢٦٩﴾ وَمَآ اَنْفَقْتُمْ مِنْ نَفَقَةٍ اَوْ نَذَرْتُمْ
مِنْ نَذْرٍ فَاِنَّ اللهَ يَعْلَمُهُ ۗ وَمَا لِلظّٰلِمِينَ مِنْ اَنْصَارٍ ﴿٢٧٠﴾ اِنْ تُبْدُوا الصَّدَقَاتِ
فَنِعِمَّا هِىَ ۖ وَاِنْ تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَآءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ ۚ وَيُكَفِّرُ عَنْكُمْ مِنْ

سَيِّئَاتِكُمْ ۗ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٧١﴾ لَيْسَ عَلَيْكَ هُدٰيهُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِي
مَنْ يَشَاءُ ۗ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَلِأَنْفُسِكُمْ ۚ وَمَا تُنْفِقُونَ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللّٰهِ ۚ
وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٢﴾ لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ
أُحْصِرُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِي الْأَرْضِ ۖ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ
أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ ۚ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمٰهُمْ ۚ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا ۗ وَمَا تُنْفِقُوا
مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللّٰهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴿٢٧٣﴾ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا
وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۚ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٤﴾

261. *Allah yolunda mallarını harcayanların örneği, yedi başak bitiren bir dane gibidir ki her başakta yüz dane vardır. Allah dilediğine kat kat fazlasını verir. Allah'ın lütfu geniştir, O her şeyi bilir.*

262. *Mallarını Allah yolunda harcayıp da arkasından başa kakmayan, fakirlerin gönlünü kırmayan kimseler var ya, onların Allah katında has mükâfatları vardır. Onlar için korku yoktur, üzüntü de çekmeyeceklerdir.*

263. *Güzel söz ve bağışlama, arkasından incitme gelen sadakadan daha iyidir. Allah zengindir, halimdir.*

264. *Ey iman edenler! Allah'a ve ahiret gününe inanmadığı halde malını gösteriş için harcayan kimse gibi, başa kakmak ve incitmek suretiyle, yaptığınız hayırlarınızı boşa çıkarmayın. Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan düz kayaya benzer ki sağanak bir yağmur isabet etmiş de onu çıplak pürüzsüz kaya haline getirivermiştir. Bunlar kazandıklarından hiçbir şeye sahip olamazlar. Allah, kâfirleri doğru yola iletmez.*

265. *Allah'ın rızasını kazanmak ve ruhlarındaki cömertliği kuvvetlendirmek için mallarını hayra sarf edenlerin durumu, bir tepede kurulmuş güzel bir bahçeye benzer ki üzerine bol yağmur yağmış da iki kat ürün vermiştir. Bol yağmur yağmasa bile bir çisenti düşer (de yine ürün verir). Allah, yaptıklarınızı görmektedir.*

266. *Sizden biriniz arzu eder mi ki hurma ve üzüm ağaçlarıyla dolu, arasından sular akan ve kendisi için orada her çeşit meyveden (bir*

miktar) bulunan bir bahçesi olsun da bakıma muhtaç çoluk çocuğu varken kendisine ihtiyarlık gelip çatsın, bahçeye de içinde ateş bulunan bir kasırga isabet ederek yakıp kül etsin! (Elbette bunu kimse arzu etmez.) İşte düşünüp anlayasınız diye Allah size ayetleri açıklar.

267. *Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve rızık olarak yerden size çıkardıklarımızdan hayra harcayın. Size verilse, gözünüzü yummadan alamayacağınız kötü malı, hayır diye vermeye kalkışmayın. Biliniz ki Allah zengindir, övgüye layıktır.*

268. *Şeytan sizi fakirlikle korkutur ve size cimriliği telkin eder. Allah ise size katından bir mağfiret ve bir lütuf va'deder. Allah her şeyi ihata eden ve her şeyi bilendir.*

269. *Allah hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilirse, ona pek çok hayır verilmiş demektir. Ancak akıl sahipleri düşünüp ibret alırlar.*

270. *Yaptığınız her harcamayı ve adadığınız her adağı muhakkak Allah bilir. Zalimler için hiç yardımcı yoktur.*

271. *Eğer sadakaları (zekât ve benzerî hayırları) açıktan verirseniz ne âlâ! Eğer onu fakirlere gizlice verirseniz, işte bu sizin için daha hayırlıdır. Allah da bu sebeple sizin günahlarınızı örter. Allah, yapmakta olduklarınızı bilir.*

272. *(Ey Resûlüm!) Onları hidayete erdirmek sana ait değildir. Lakin Allah dilediğini doğru yola iletir. Hayır olarak harcadıklarınız kendi iyiliğiniz içindir. Yapacağınız hayırları ancak Allah'ın rızasını kazanmak için yapmalısınız. Hayır olarak verdiğiniz ne varsa karşılığı size tam olarak verilir ve asla haksızlığa uğratılmazsınız.*

273. *(Yapacağınız hayırlar,) kendilerini Allah yoluna adamış, bu sebeple yeryüzünde kazanç için dolaşamayan fakirler için olsun. Bilmeyen kimseler, iffetlerinden dolayı onları zengin zanneder. Sen onları simalarından tanırsın. Çünkü onlar yüzsüzlük ederek istemezler. Yaptığınız her hayrı muhakkak Allah bilir.*

274. *Mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık hayra sarf edenler var ya, onların mükâfatları Allah katındadır. Onlara korku yoktur, üzüntü de çekmezler.*

İNFAK FIKHI

Toplumsal dayanışma asil bir hayatın esaslarından biri ve birbirine kenetlenmiş toplumun ve güçlü bir ümmetin binasıdır. Beşerî hayatın tabiatı gereği, hastalık, yoksulluk, geçim kaynağının yok olması ve yetersiz gelir gibi durumlar nedeniyle dayanışma, toplumsal bir ihtiyaçtır. Kur'ân hem bu bölümde hem başka birçok yerde infak üzerinde ısrarla durmuştur. Bununla amaç ise toplumsal dayanışmayı sağlamaktır.

Ancak bu amacı gerçekleştirmek için bile Kur'ân'ın kendisine ait hususi bir yöntemi vardır. İşte bu bölümde de bu yöntemin en önemli özelliklerine dikkat çekmiştir. Bunlar şöyledir:

Birincisi: İnfak, Allah yolunda, Allah için olmalıdır. Mülkün esas sahibi Allah'tır. Fakiri zenginle, zengini fakirle imtihan eden O'dur. Zengin kişi, Allah'ın belirlediği ölçü kadar malından fakire vermekle mükelleftir. İşte bu, *"Allah yolunda"* vermenin ve *"Allah'ın rızasına nail olmanın"* bir gereğidir. Ayrıca zengin kişi malından fakirlere verirken bunu bir üstünlük nedeniyle değil, bilakis onların hakkı olması nedeniyle vermektedir. İşte bunda da manevî kardeşliğin ve dayanışmanın güzel manaları vardır. Bununla birlikte fakirin toplumdaki onurunu, saygınlığını ve vakarını da koruyarak bu yardımları yapmak gerekir.

İhtiyaç sahiplerine Kur'ân'ın istediği şekilde yardım etmek, onları; tasadduk eden kimselerin onlardan çıkar sağlamalarına, onları kendi işlerinde ve hizmetlerinde kullanmalarına karşı veya minnet etme, yönlendirme ve büyüklenme gibi tavırlara karşı da korumaktadır.

İkincisi: Bu bölümde infak etmenin sınırsız sevaplara vesile olduğu özellikle vurgulanmıştır: *"Allah yolunda mallarını harcayanların örneği, yedi başak bitiren bir dane gibidir ki her başakta yüz dane vardır. Allah dilediğine kat kat fazlasını verir."* *"Onların Allah katında has mükâfatları vardır. Onlar için korku yoktur, üzüntü de çekmeyeceklerdir."* *"Allah da bu sebeple sizin günahlarınızı örter."* *"Mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık hayra sarf edenler var ya, onların mükâfatları Allah katındadır. Onlara korku yoktur, üzüntü de çekmezler."*

Bu sevaplar elbette ki dünyevî karşılıkları da içermektedir. İnfak eden kişi güven ve emniyette olur, güzel bir şekilde anılır ve tanınır,

onlara daha başka rızık kapıları açılır vb. Kur'ân tüm bu manalardan bahsederek mal sahiplerini infak hususunda harekete geçirir ve onları cimriliğin ve tamahkârlığın pençesinden kurtarmaya çalışır. Çünkü Allah Teâlâ, malın, insanlar için ruhun öz kardeşi gibi olduğunu (çok sevildiğini) bilmektedir. İnsan, tabiatı gereği malı sever ve ondan ayrılmak kendisine çok ağır gelir. Onu ancak çok daha yüce ve daha hoş şeyleri elde etme uğrunda gözden çıkarabilir.

Üçüncüsü: Bu bölümde infak ile ahlak birlikte zikredilmiştir. Buna göre infak ederken minnet edilmeyecek, büyüklenme olmayacak ve fakire eziyet edilmeyecektir. Kur'ân tüm bu manaları gerçekleştirmek ve vicdanlara yerleştirmek için bu konuda çeşitli üsluplara değinmiş, bu davranışların toplumsal açıdan önemine dikkat çekmiştir. Mesela verdiği sadakadan dolayı çok sevap kazanmak isteyen kişiye, şart olarak, fakire minnet ve eziyet etmemesini bildirmektedir: *"Mallarını Allah yolunda harcayıp da arkasından başa kakmayan, fakirlerin gönlünü kırmayan kimseler var ya, onların Allah katında has mükâfatları vardır."*

Akabinde ise sadakanın bu tür yanlış davranışlar nedeniyle kökten geçersiz olacağı konusunda uyarmaktadır: *"Ey iman edenler! Allah'a ve ahiret gününe inanmadığı halde malını gösteriş için harcayan kimse gibi, başa kakmak ve incitmek suretiyle, yaptığınız hayırlarınızı boşa çıkarmayın."* Çünkü mümin ahlakı bu değildir. Bunu ancak, *"inanmadığı halde malını gösteriş için harcayan kimse"* yapar. Allah Teâlâ daha sonra güzel bir söz söylemenin eziyete neden olan sadakadan daha hayırlı olduğunu söylemiştir: *"Güzel söz ve bağışlama, arkasından incitme gelen sadakadan daha iyidir. Allah zengindir, halimdir."*

Allah Teâlâ bunun akabinde eziyet edici sadakalar hakkında iki temsil vermiştir:

Birinci Misal: Üzerinde birazcık toprak olan düz taşa yağmur düşünce toprak o taşın üstünden kayıp gider ve taş çıplak kalıverir. Artık üzerinde hiçbir ot yetişmez. Çünkü toprak yerleşmemiş ve sabit kalmamıştır. İşte minnet ve eziyet nedeniyle sevabı giden sadakanın misali budur.

İkinci Misal: Bir adam büyük bir bahçe yapmış, bu bahçesinde hurma ve üzüm fideleri yetişmiştir ve yanıbaşında da akan bir nehir vardır.

Bahçedeki ağaçlar ve asmalar büyümüş; bahçe sahibi de ailesi de bu bahçenin meyvesine muhtaçtır. Sonra bir bakar ki *"Bahçeye; içinde ateş bulunan bir kasırga isabet ederek orayı yakıp kül etmiş!"* Bu ise şunun misalidir: Tasaddukta bulunan kişi, yaptığı bu sadakanın karşılığını ve sevabını, ona en çok muhtaç olduğu bir zamanda göremeyecektir. Zira sadakasının sevabı minnet ve eziyet etmekten dolayı yanıp kül olmuştur. Bu iki misalin mukabilinde üçüncü bir örnek daha vardır: *"Bir tepede kurulmuş güzel bir bahçeye benzer ki üzerine bol yağmur yağmış da iki kat ürün vermiştir."*

Dördüncüsü: İnfak ederken malın temiz olanından seçmek gerekir: *"Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve rızık olarak yerden size çıkardıklarımızdan hayır olarak harcayın. Size verilse, gözünüzü yummadan alamayacağınız kötü malı, hayır diye vermeye kalkışmayın. Biliniz ki Allah zengindir, övgüye layıktır."* Kişinin infak ederken malın güzelinden vermesi, Allah'a itaate olan bağlılığının, fakirleri sevmesinin ve onları kendine tercih etmesinin bir göstergesidir. Bu davranış, asaletten ve cömertlikten gelmekte ve ayrıca dindarlığın güzelliğine işaret etmektedir. Bu ayrıca infakın istemeyerek ve nedametle değil, bilakis isteyerek, severek ve içtenlikle yapıldığına delalet etmektedir.

Beşincisi: Cimriliğe götüren yolları kesmek gerekir. Bu da fakirlik korkusudur: *"Şeytan sizi fakirlikle korkutur ve size cimriliği telkin eder." "Allah ise size katından bir mağfiret ve bir lütuf va'deder."* Bir kimse ileride fakir ve muhtaç olmaktan her daim korkuyorsa, infak etmekten en uzak ve cimriliğe en yakın kişi odur.

Altıncısı: Ayetlerde infak yollarının ve sadaka verme metotlarının çokluğu vurgulanmıştır. Bu da hem toplumun maslahatı hem de infak edenin ve kendisine infak edilenin durumu neyi gerektiriyorsa ona göre hareket etmek gerektiğini öğretmektedir: *"Yaptığınız her harcamayı ve adadığınız her adağı muhakkak Allah bilir."* Nafaka (infak), bir hakkın ister farz olsun ister gönülden olsun yerine getirilmesidir. Adak ise infak etmeyi bir hastanın iyileşmesine, sevdiği bir kişinin gelmesine, bir öğrencinin başarılı olmasına veya ticarette kâr elde etmeye vb.

bağlamak demektir. Tüm bunlar sadaka vermeyi sevdirmekte, vesilelerini ve teşvik unsurlarını çoğaltmaktadır.

Kur'ân, daha sonra, infak yapmanın şekline ve zamanına değinir: *"Eğer sadakaları (zekât ve benzerî hayırları) açıktan verirseniz ne âlâ! Eğer onu fakirlere gizlice verirseniz, işte bu sizin için daha hayırlıdır." "Mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık hayra sarf edenler var ya, onların mükâfatları..."*

İlkesel açıdan gizli verilen sadaka daha faziletlidir. Bu, fakir için daha uygun, riyadan daha uzak bir davranıştır. Fakat halka yönelik kamusal projelerde, teşvik sebebi olması için örnek şahsiyet ve oturmuş karakterlerin açıktan açığa infak etmeleri daha iyidir. Bu, tereddüt eden kimseleri de cesaretlendirmektedir. Nitekim Hz. Ebu Bekir es-Sıddîk Efendimiz böyle yapmıştır. O şöyle demişti: "Ben aileme Allah'ı ve Resûlünü bıraktım."[137] Nitekim Hz. Osman Efendimiz de böyle yapmış, Resûlullah (s.a.s.) Efendimiz de onun hakkında şöyle buyurmuştu: *"Bugünden sonra Osman ne yaparsa yapsın, bu ona zarar vermeyecektir."*[138]

Yedincisi: Sadaka verirken en çok hak edenleri aramak gerekir: *"(Yapacağınız hayırlar,) kendilerini Allah yoluna adamış, bu sebeple*

---

137 Bu bir hadisin bir kısmıdır. Tamamı şöyledir: Ömer b. Hattab'tan rivayet edilmiştir: "Resûlullah (s.a.s.) bir gün bize tasaddukta bulunmamızı emretti. O vakit elime biraz mal geçmişti. Kendi kendime dedim ki: Eğer Ebu Bekir'i infak etmede bir gün geçeceksem, işte o gün bu gündür. Malımın yarısını getirdim ve infak ettim. Resûlullah (s.a.s.) bana sordu: *"Ailene ne bıraktın?"* Dedim ki: "Bunun kadarını bıraktım." Sonra Ebu Bekir yanındaki tüm mal varlığıyla geldi ve infak etti. Resûlullah (s.a.s.) ona da sordu: *"Ailene ne bıraktın?"* O da dedi ki: "Onlara Allah'ı ve Resûlünü bıraktım." Bunu görünce dedim ki: "Artık hiçbir zaman seninle hayır yolunda rekabete girmem!" Ebu Davud 2/54. Dâru'l-Fikr, Tahkik: Muhammed Muhyiddin Abdulhamid. Tirmizî 5/614. Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabi, Tahkik: Ahmed Şakir. Tirmizî bu hadis için "hasen-sahihtir" demiştir.

138 Bu bir hadisin parçasıdır. Tamamı şöyledir: Abdurrahmân b. Semure'den rivayet edilmiştir: "Osman, Resûlullah'ın (s.a.s.) yanına bin dinarla geldi. Hasan b. Vakı' dedi ki: Kitabımın başka bir yerinde şöyle geçmektedir: Resûlullah'ın yanına elbisesinin içinde, Tebûk seferinde orduyu donatmak için altınlarla geldi. Bunları Resûlullah'ın kucağına bıraktı. Abdurrahmân dedi ki: Ben Resûlullah'ın bu altınları elleriyle çevirdiğini ve şöyle dediğini duydum: *"Bugünden sonra Osman ne yaparsa yapsın, bu ona zarar vermeyecektir."* Tirmizî 5/626. Tirmizî bu hadisi sahih görmüştür. Hâkim de bunu rivayet etmiş ve sahih görmüştür. Zehebî de aynısını söylemiştir. *Müstedrek* 3/110, Dâru'l-Marife.

yeryüzünde kazanç için dolaşamayan fakirler için olsun. Bilmeyen kimseler, iffetlerinden dolayı onları zengin zanneder."

Kur'ân burada üç tane sıfatı bir araya getirmiştir. Fakir olmak ve ihtiyaç içinde bulunmak, sadakayı hak etmek için asıldır. Sonra da fakirliğin sebebini bu iki sıfata eklemiştir ki bu, kişinin kendini Allah yolundaki çalışmalara vakfetmesi, maişet için çalışma imkânı bulamamasıdır. Bunlar dinlerine olan bağlılıkları nedeniyle maddî açıdan sıkıntıya maruz kalmış kimselerdir. Hâlbuki eğer davalarından vazgeçselerdi, onlar da para kazanma ve mal konusunda akranlarıyla rekabete girme imkânı bulurlardı.

Fakir ve ihtiyaç sahibi olduğu halde ilim öğrenen, davet için çalışan veya cihat eden herkes buna dâhildir. Allah Teâlâ onların asaletinden, takvalarından ve istemekten utanmalarından kaynaklanan üçüncü bir özellikten daha bahsetti. Bu gibi kimselerin ihtiyaç sahibi olduğunu bilmek zor olduğu için bunların halini iyice araştırmak gerekir. Çünkü bunlar ihtiyaçlarından fazlasını da almazlar. Ama sokak sokak dolaşanlar ve insanlara her gün gelip bir şeyler isteyenler böyle değildirler. Allahu a'lem.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Allah yolunda mallarını harcayanların örneği, yedi başak bitiren bir dane gibidir ki her başakta yüz dane vardır." ayeti bu ameli yapmanın kat kat sevaba vesile olacağına delalet etmektedir. Ayrıca dayanışma ve merhamet içinde olan her toplumun büyüyeceğine ve gelişeceğine de işaret etmektedir.

"Arkasından başa kakmayan, fakirlerin gönlünü kırmayan kimseler var ya..." buyruğunda hususi ifadenin üzerine umumi bir ifade atfedilmiştir. Zira minnet etmek de bir tür eziyettir. Ancak eziyete en yakın olan ve en çok yapılan amel minnettir. Bundan dolayı da ilkin o (minnet) zikredilmiştir.

"Bunlar kazandıklarından hiçbir şeye sahip olamazlar." Riya, minnet ve eziyetle birlikte yapılan infakın neticesi budur. Buradan anlaşılan, yapılan amelin sevabının batıl olduğudur. Bunun işareti ise tasaddukta

bulunan kişinin, duyulmak istemesinin ve toplumsal bir statü elde etmek istemesinin bile karşılık bulmamasıdır. Zira insanlar; kendilerine yardım etseler bile minnet edenleri sevmezler. İnsanlar minnet eden bir kimsenin yanına mecburiyetten ve zaruretten dolayı gelecek olsalar bile ondan kurtulmanın yollarını ararlar.

"Gözünüzü yummadan alamayacağınız kötü malı" buyruğunda, infak ederken, zekât veya sadaka verirken malın kötüsünden verenlere bir azarlama vardır. Yani şunu demek istiyor: Eğer senin bir kişide bir alacağın varsa, o kişi sana borcunu öderken verdiğinde kabul etmeyeceğin ya da sırf o kişiden nefret ettiğin için görmezden gelerek ve kerhen kabul edeceğin kötü malı sen nasıl olur da Allah'a sunar, bunun sevabını umar ve Allah'ın mağfiretini dilersin?

"Biliniz ki Allah zengindir, övgüye layıktır." cümlesi, malından pis olanı veren kişiye yönelik azarlamanın devamıdır. Yani yanınızdaki en pis olan şeyleri nasıl olur da Allah'a sunarsınız? Hâlbuki Allah zengindir, övgülere layıktır. Size rızık veren de odur, elinizdeki imkânı sunan da odur.

"Şeytan sizi fakirlikle korkutur ve size fahşâyı (çirkin şeyleri) emreder." buyruğunda fakirliğin fahşâ ile alakası olduğuna işaret edilmiştir. Fakirlik korkusu bile cimriliğe ve çirkinliğe sebep oluyorsa, bu durum gerçekleştiği zaman nasıl bir hal ortaya çıkar? Bu dediğimiz, beşerî toplumlarda gözle görülen somut bir vakıadır. Suç ve cinayetler, rüşvet, fesat, öldürme, hırsızlık, helâke götüren günahlar ve aşağılık davranışlar genellikle en fakir toplumlarda ortaya çıkmaktadır.

"Allah hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilirse, ona pek çok hayır verilmiş demektir." Yani eğitimli ve bilinçli toplumlar kalkınmaya daha uygundur; başarısızlık, fakirlik ve geri kalmışlıktan uzaktır.

Bol nimetler hikmetle irtibatlıdır. Bu ayetin mefhumu muhalifinden de şu anlaşılıyor: Cehalet, fakirliğin ve şerrin sebebidir. Bu ayetin infak ayetlerinin ortasında gelmesi de bu manayı desteklemektedir. Allahu a'lem.

"Yaptığınız her harcamayı ve adadığınız her adağı muhakkak Allah bilir. Zalimler için hiç yardımcı yoktur." ayetinden anlaşıldığına

göre tasaddukta bulunmayan ve infak etmeyen kişi zalimlerden sayılır. Ayet-i kerimede bunlar için apaçık bir tehdit vardır. Allahu a'lem.

"Onları hidayete erdirmek sana ait değildir." buyruğundaki hidayetten, yani doğru yoldan maksat, imana erdirmektir. İrşat ve rehberlik anlamındaki hidayet değildir. Zira imana erdirme sadece Allah'a aittir. Ama irşat ve rehberlik, peygamberlerin ve kıyamet gününe kadar onlara tabi olanların vazifesidir. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz ki sen doğru yolu göstermektesin."*[139]

"Mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık hayra sarf edenler var ya..." ayeti hayırlı amellere devam etmeye ve sadaka yollarının çok olduğuna işaret etmektedir. İnfak, zekât vermekle kesilen bir amel değildir. Bilakis zekâtın dışında da bazı haklar ve sorumluluklar vardır. Nafile ibadetlerin kapısı sayılamayacak derecede çoktur. Sait kişi bu ayeti böyle anlayan, Allah'ın kendisine infakta bulunmayı nasip ettiği ve bu konuda sâlihlerle yarışmaya çalışan kişidir.

"Onların mükâfatları Allah katındadır. Onlara korku yoktur, üzüntü de çekmezler." ayetinde, sadaka vermeyi arttıran ve bunu sürekli yapan kimselerin Allah'ın veli kullarından olduklarına dair işaretler vardır. Zira Allah Teâlâ, veli kulları için de aynı ifadeyi kullanmıştır: *"Bilesiniz ki Allah'ın dostlarına korku yoktur; onlar üzülmeyecekler de."*[140]

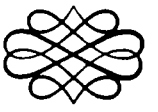

139 Şûrâ 42/52.

140 Yûnus 10/62.

اَلَّذِيْنَ يَأْكُلُوْنَ الرِّبٰوا لَا يَقُوْمُوْنَ اِلَّا كَمَا يَقُوْمُ الَّذِىْ يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطٰنُ مِنَ
الْمَسِّ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوْا اِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبٰوا وَاَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ
الرِّبٰوا فَمَنْ جَآءَهٗ مَوْعِظَةٌ مِّنْ رَّبِّهٖ فَانْتَهٰى فَلَهٗ مَا سَلَفَ وَاَمْرُهٗٓ اِلَى اللّٰهِ
وَمَنْ عَادَ فَاُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿٢٧٥﴾ يَمْحَقُ اللّٰهُ الرِّبٰوا
وَيُرْبِى الصَّدَقٰتِ ۗ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ اَثِيْمٍ ﴿٢٧٦﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا
الصّٰلِحٰتِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۚ وَلَا خَوْفٌ
عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿٢٧٧﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَذَرُوْا مَا بَقِىَ
مِنَ الرِّبٰٓوا اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿٢٧٨﴾ فَاِنْ لَّمْ تَفْعَلُوْا فَاْذَنُوْا بِحَرْبٍ مِّنَ اللّٰهِ
وَرَسُوْلِهٖ ۚ وَاِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوْسُ اَمْوَالِكُمْ ۚ لَا تَظْلِمُوْنَ وَلَا تُظْلَمُوْنَ ﴿٢٧٩﴾ وَاِنْ
كَانَ ذُوْ عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ اِلٰى مَيْسَرَةٍ ۗ وَاَنْ تَصَدَّقُوْا خَيْرٌ لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ
﴿٢٨٠﴾ وَاتَّقُوْا يَوْمًا تُرْجَعُوْنَ فِيْهِ اِلَى اللّٰهِ ثُمَّ تُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ
لَا يُظْلَمُوْنَ ۚ ﴿٢٨١﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى
فَاكْتُبُوْهُ ۗ وَلْيَكْتُبْ بَّيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ ۠ وَلَا يَاْبَ كَاتِبٌ اَنْ يَّكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ
اللّٰهُ فَلْيَكْتُبْ ۚ وَلْيُمْلِلِ الَّذِىْ عَلَيْهِ الْحَقُّ وَلْيَتَّقِ اللّٰهَ رَبَّهٗ وَلَا يَبْخَسْ مِنْهُ
شَيْـًٔا ۗ فَاِنْ كَانَ الَّذِىْ عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفِيْهًا اَوْ ضَعِيْفًا اَوْ لَا يَسْتَطِيْعُ اَنْ يُّمِلَّ
هُوَ فَلْيُمْلِلْ وَلِيُّهٗ بِالْعَدْلِ ۗ وَاسْتَشْهِدُوْا شَهِيْدَيْنِ مِنْ رِّجَالِكُمْ ۚ فَاِنْ لَّمْ يَكُوْنَا
رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَّامْرَاَتٰنِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَآءِ اَنْ تَضِلَّ اِحْدٰىهُمَا فَتُذَكِّرَ
اِحْدٰىهُمَا الْاُخْرٰى ۗ وَلَا يَاْبَ الشُّهَدَآءُ اِذَا مَا دُعُوْا ۗ وَلَا تَسْـَٔمُوْٓا اَنْ تَكْتُبُوْهُ
صَغِيْرًا اَوْ كَبِيْرًا اِلٰٓى اَجَلِهٖ ۗ ذٰلِكُمْ اَقْسَطُ عِنْدَ اللّٰهِ وَاَقْوَمُ لِلشَّهَادَةِ وَاَدْنٰٓى اَلَّا
تَرْتَابُوْٓا اِلَّآ اَنْ تَكُوْنَ تِجَارَةً حَاضِرَةً تُدِيْرُوْنَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَلَّا
تَكْتُبُوْهَا ۗ وَاَشْهِدُوْٓا اِذَا تَبَايَعْتُمْ ۠ وَلَا يُضَآرَّ كَاتِبٌ وَّلَا شَهِيْدٌ ۗ وَاِنْ تَفْعَلُوْا فَاِنَّهٗ

فُسُوقٌ بِكُمْ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۗ وَيُعَلِّمُكُمُ اللَّهُ ۗ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٨٢﴾ وَإِنْ كُنْتُمْ
عَلَىٰ سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَقْبُوضَةٌ ۖ فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُمْ بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ
الَّذِي اؤْتُمِنَ أَمَانَتَهُ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ ۗ وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ ۚ وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ
آثِمٌ قَلْبُهُ ۗ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨٣﴾

275. Faiz yiyenler (kabirlerinden), şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden kalktığı gibi kalkarlar. Bu hal onların 'Alım-satım tıpkı faiz gibidir' demeleri yüzündendir. Hâlbuki Allah, alım-satımı helâl, faizi haram kılmıştır. Bundan sonra kime Rabbinden bir öğüt gelir de faizden vazgeçerse, geçmişte olan kendisinindir ve artık onun işi Allah'a kalmıştır. Kim tekrar faize dönerse, işte onlar cehennemliktir, orada devamlı kalırlar.

276. Allah faizi yok eder (malın bereketini giderir), sadakaları ise bereketlendirir. Allah küfürde ve günahta ısrar eden hiç kimseyi sevmez.

277. İman edip iyi işler yapan, namaz kılan ve zekât verenler var ya, onların mükâfatları Rableri katındadır. Onlara korku yoktur, onlar üzüntü de çekmezler.

278. Ey iman edenler! Allah'tan korkun. Eğer gerçekten inanıyorsanız mevcut faiz alacaklarınızı terk edin.

279. Şayet (faiz hakkında söylenenleri) yapmazsanız, Allah ve Resûlü tarafından (faizcilere karşı) açılan savaştan haberiniz olsun. Eğer tövbe edip vazgeçerseniz, sermayeniz sizindir, ne haksızlık etmiş ne de haksızlığa uğramış olursunuz.

280. Eğer (borçlu) darlık içinde ise, eli genişleyinceye kadar ona mühlet vermek (gerekir). Eğer (gerçekleri) anlarsanız bunu sadakaya (veya zekâta) saymak sizin için daha hayırlıdır.

281. Allah'a döndürüleceğiniz, sonra da herkese hak ettiğinin eksiksiz verileceği ve kimsenin haksızlığa uğratılmayacağı bir günden sakının.

282. Ey iman edenler! Belirlenmiş bir süre için birbirinize borçlandığınız vakit onu yazın. Bir kâtip onu aranızda adaletle yazsın. Hiçbir kâtip Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan geri durmasın; (her şeyi olduğu gibi) yazsın. Üzerinde hak olan kimse de yazdırsın, Rabbinden korksun

ve borcunu asla eksik yazdırmasın. Şayet borçlu sefih veya aklı zayıf veya kendisi söyleyip yazdıramayacak durumda ise, velisi adaletle yazdırsın. Erkeklerinizden iki de şahit bulundurun. Eğer iki erkek bulunamazsa, rıza göstereceğiniz şahitlerden bir erkek ile -biri yanılırsa diğerinin ona hatırlatması için- iki kadın (olsun). Çağrıldıkları vakit şahitler gelmemezlik etmesin. Büyük veya küçük, vadesine kadar hiçbir şeyi yazmaktan sakın üşenmeyin. Böyle yapmanız Allah nezdinde daha adaletli, şehadet için daha sağlam, şüpheye düşmemeniz için daha uygundur. Ancak aranızda yapıp bitirdiğiniz peşin bir ticaret olursa, bu durum farklıdır. Bu durumda onu yazmamanızda sizin için bir sakınca yoktur. (Genellikle) alışveriş yaptığınızda şahit tutun. Ne yazan ne de şahit zarara uğratılsın. Eğer bunu yaparsanız (zarar verirseniz) şüphe yok ki bu, sizin yoldan çıkmanız demektir. Allah'tan korkun. Allah size gerekli olanı öğretiyor. Allah her şeyi bilmektedir.

283. Yolculukta olur da yazacak kimse bulamazsanız (borca karşılık olarak) alınmış bir rehin de yeterlidir. Birbirinize güvendiğiniz durumlarda emanet bırakılan kimse emaneti sahibine versin ve (bu hususta) Rabbi olan Allah'tan korksun. Şahitliği (bildiklerinizi) gizlemeyin. Kim onu gizlerse, bilsin ki onun kalbi günahkârdır. Allah, yapmakta olduklarınızı bilir.

MALİ İLİŞKİLER FIKHI

Kur'ân bu bölümde beşerî toplumların en yaygın hususlarından biri olan malî ilişkiler fıkhını ele almıştır. Zira malî ilişkilerde zulüm, haksızlık ve başkasının malını yeme gibi durumlar çokça olabilmektedir. Bu özellikler (zulüm, haksızlık vb.) ise Kur'ân-ı Kerim'in; dayanışma, yardımlaşma ve sevgi üzerine kaim olan Müslüman bir toplumdan istediği özelliklerin karşısında yer alan özelliklerdir.

Kur'ân, sadaka verirken bile minnet altında bırakmaktan ve eziyet etmekten ısrarla sakındırmış ve insanların hakkını yemeyi veya haram yemeyi bundan daha şiddetli ve daha büyük bir şekilde nehyetmiştir. Kur'ân ayrıca zulmü engellemek ve insanların haklarını korumak için hükümler ve kurallar da koymaktadır. Bu konuya dair bölümde ele alınan hususları şöyle sıralayabiliriz:

Birincisi: Faiz haram kılınmıştır. Faizin haramlığı hiçbir tevile ve içtihada mahal bırakmayacak derecede kat'i bir şekilde ifade edilmiştir. *"Allah faizi haram kıldı." "Ey iman edenler! Allah'tan korkun. Eğer gerçekten inanıyorsanız mevcut faiz alacaklarınızı terk edin."* Faiz yiyen kimsenin yaptığı da çok ağır bir şekilde ifade edilmiştir: *"Faiz yiyenler (kabirlerinden), şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden kalktığı gibi kalkarlar."* Allah Teâlâ ayrıca başka hiçbir günahta değinmediği bir tehdidi de burada zikretmiştir: *"Allah faizi mahveder." "Allah ve Resûlü tarafından (faizcilere karşı) açılan savaştan haberiniz olsun."*

Tüm bu uyarı ve tehditlerden en önemlisi de belki şudur: *"Kim tekrar faize dönerse, işte onlar cehennemliktir, orada devamlı kalırlar."* Çünkü bu tür tehditler sadece müşrik kâfirler için yapılmaya uygundur. Yani sanki ayet, faizi, küfrün ve şirkin bir alâmeti olarak görmektedir. Allah Teâlâ bu manayı teyit edecek şu ifadeleri de kullanmıştır: *"Allah faizi mahveder (malın bereketini giderir), sadakaları ise bereketlendirir. Allah küfürde ve günahta ısrar eden hiç kimseyi sevmez." "Eğer gerçekten inanıyorsanız mevcut faiz alacaklarınızı terk edin."* Böylelikle faizi terk etmek imanın alâmeti, faize dönmek ise küfrün alâmeti sayılmıştır. Allah Teâlâ bizi muhafaza eylesin! Herhalde bunlardan daha büyük bir uyarı ve tehdit olmasa gerek.

İkincisi: Faiz, adaletin zıddıdır. Faiz, zulüm çeşitlerinden bir çeşittir: *"Eğer tövbe edip vazgeçerseniz, sermayeniz sizindir, ne haksızlık etmiş ne de haksızlığa uğramış olursunuz."*

Üçüncüsü: Faiz ayetlerinin ortasında iman, sâlih amel, namaz, zekât ve sadaka verme hususlarına da değinilmiştir. Burada anlatılmak istenen ise faizin tüm bunların karşısında olan bir iş olduğunu göstermektir. Kur'ân şunu demek istiyor: Faiz, tüm bu manaları ve değerleri yıkıp parçalayan bir balyozdur. İman, sâlih amel, hayır, rahmet ve sevgi gibi toplumsal dayanışmayı temin eden her şeyi faiz yok etmektedir.

Bu hakikatin üzerinde uzun uzadıya durmak gerekir. Zira Kur'ân, faize tek yönlü bakmamaktadır. Burada bir taraf, karşı taraf rıza gösterse bile hak etmediği bir malı yeme pozisyonunda yer almaktadır. İşe sadece bu yönüyle bakıldığında faiz bu kadar sert tehdit ve uyarıyı gerektirmeyen bir olay gibi görünebilir. Çünkü faiz alan kişi başka bir

şahsın açıkta olan malını gizlice almıyor, çalmıyor veya hile ve aldatmacayla da zimmetine geçirmiyor. Ancak Kur'ân meseleye sadece bu yönüyle bakmıyor. Bilakis Kur'ân faize, felsefesi ve derunî yönleri olan ve İslam'ın bütün yöntemlerine mugayir bir sistem olarak bakıyor. Faizi, İslam'ın hayata, genel insanî ilişkilere ve toplumların bağlı kalmasını gerekli gördüğü tüm temel ilkelere dair bakış açısına aykırı bir sistem olarak görüyor.

Faiz sistemi bireysel bir suç, geçici bir heves veya arzu değildir. Bilakis o tam bir sistemdir. Ama bu sistemin ne başlangıç noktaları açısından ne ilkeleri açısından ne de etkileri ve gereklilikleri açısından İslam ile birlikte yer alması mümkün değildir. Ama cüz'i bazı durumlar ve ortaya çıkan yeni malî gelişmeler ise muasır müçtehitlerin düşüncelerine göre değişebilmektedir. Bu gibi konuların ve meselelerin, kesin haram olan faiz dairesinden ve faizle ilgili olarak geçen uyarı ve tehditlerden ayrı tutulması gerekir. Bilakis bu gibi konular fıkhın içtihat konusu altına girmektedir. Bu konularda usul kaidelerine göre hareket edildiği sürece farklı görüşler ve fetvalar olabilir. Allahu a'lem.

Dördüncüsü: Alışveriş helâldir. *"Hâlbuki Allah, alım-satımı helâl kıldı."* buyruğundaki alışveriş mevzusu her ne kadar faizcilerin iddialarına göre, faize benzetilmesiyle ilgili olarak zikredilmiş gözükse de aslında burada alma, satma, icar, şirket ve mudarebe gibi tüm malî işlemlerin helâl olduğu anlatılmak istemiştir. Ticaretle ilgili bir muamelede asıl olan, mubah olmasıdır. Haram olması ise istisna olup bunun için delil gereklidir.

Beşincisi: Hangi tür ve şekilde olursa olsun karşılıksız borç vermek mubahtır; ister yeme-içme ve giyinme gibi ihtiyaçlarını temin etmek için borç isteyen bir fakirin sıkıntısını gidermek üzere borç vermek olsun, isterse yatırım ve ticaret için borç isteyenin ihtiyacını karşılamak üzere borç vermek olsun ki bu tür borçlar da genellikle zenginler, malî kuruluşlar, şirketler ve bankalar arasında olur. Asıl olan, tüm bu borçlanmaların mubah olmasıdır.

Borcun alışverişten farkı şudur: Alışveriş, bir malın -artma ve çoğalma niyetiyle- bir bedel karşılığında değiş-tokuş yapılmasıdır. Bunda hem kâr hem risk vardır. Borç ise karzdır ve fazlasını talep etme şartı

olmadan daha sonra eksiksiz bir şekilde geri almak demektir. Buna eşyanın borç verilmesi de dâhildir ki bu tür borç vermelere "ariyet" denmektedir. Allahu a'lem.

Altıncısı: Kur'ân, hakların korunması için koruyucu kurallar koymuştur ki bunların bazıları şunlardır:

- Borcun yazılması ve belgelendirilmesi: *"Ey iman edenler! Belirlenmiş bir süre için birbirinize borçlandığınız vakit onu yazın. Bir kâtip onu aranızda adaletle yazsın. Hiçbir kâtip, Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan geri durmasın."* ayeti ve devamında gelen tavsiyeler açık ve ısrarlı bir şekilde tarafların borç akitlerini yazmasını istemektedir. Evet, selef âlimlerinden gelen nakillere baktığımızda borcu yazmanın bir zorunluluk olmadığı ve bu konuda esnek davrandıkları görülmüştür. Bu durum onların "borçları yazmanın taabbudî bir emir olmadığı, bilakis hakları korumak için bir vesile olduğu" şeklindeki anlayışlarından kaynaklanmaktadır. Toplumun örfüne, genel durumuna ve hukukuna uygun başka vesileler ortaya çıkarsa buna da uymakta bir beis yoktur.

Ancak seleften gelen bu rivayetleri temel alarak; örfün değişmiş, zimmetlerin bozulmuş olması (insanların hassasiyetinin bozulmuş olması) ve manevî değerlerin yitirilmiş olması nedeniyle hakları koruma imkânı olmadığı durumlarda bile borçları yazmamakta bir beis olmadığını öne sürmek ise hem şeriatın ruhuna hem de hakları korumak için ısrarla tavsiyelerde bulunan bu ayetlerin mana ve maksadına aykırıdır. Allahu a'lem.

- Borçlar belgelendirilirken şahit tutmak gerektiği istenmiştir: *"Erkeklerinizden iki de şahit bulundurun. Eğer iki erkek bulunamazsa rıza göstereceğiniz şahitlerden bir erkek ile -biri yanılırsa diğerinin ona hatırlatması için- iki kadın (olsun)."*

- Borçları yazmak adaleti sağlamaya ve güven oluşturmaya daha yakındır: *"Büyük veya küçük, vadesine kadar hiçbir şeyi yazmaktan sakın üşenmeyin. Böyle yapmanız Allah nezdinde daha adaletli, şehadet için daha sağlam, şüpheye düşmemeniz için daha uygundur."*

Borçların yazılmasından istisna edilen durum, peşin yapılan ve kimsenin kimsede hakkının kalmadığı durumlarda geçerlidir: *"Ancak*

aranızda yapıp bitirdiğiniz peşin bir ticaret olursa, bu durum farklıdır. Bu durumda onu yazmamanızda sizin için bir sakınca yoktur." ayetinin delaletinden bile peşin olmayan alışverişlerde borcun yazılması gerektiği anlaşılmaktadır.

Belgeyi tahrife ve bozmaya yönelik yapılan tüm tasarruflar haramdır: *"Ne yazan ne de şahit zarara uğratılsın. Eğer bunu yaparsanız (zarar verirseniz) şüphe yok ki bu, sizin yoldan çıkmanız demektir."* Bu da kâtibe veya şahitlere belgeyi değiştirmeleri için baskı yapmak veya kâtibin ve şahitlerin bizzat kendilerinin, taraflardan birine yaranmak için belgede sahtecilik yapmaları şeklinde olur.

- Şahitliği gizlemek haram kılınmıştır: *"Şahitliği (bildiklerinizi) gizlemeyin. Kim onu gizlerse, bilsin ki onun kalbi günahkârdır."* Ne kadar baskı gelirse gelsin şahitler, şahitliği hakkıyla yapmakla mesuldürler.

- Borçların yazılmasının imkânı olmadığı durumlarda Kur'ân başka bir seçenek tavsiye etmektedir: *"Yolculukta olur da yazacak kimse bulamazsanız (borca karşılık olarak) alınmış bir rehin de yeterlidir."* Rehin (ipotek) uygulaması günümüzde kredi işlemleri yapan birçok bankada devam eden bir uygulamadır. Banka, borçlu borcunu tamamen ödeyinceye kadar ona verdiği kredi mukabilinde ona ait bir taşınmaza ipotek koymaktadır.

Tüm bu teferruatlar, istisnalar ve açıklamalar, borç muamelesinin ne kadar önemli olduğunu ve İslam'ın, insanların haklarını korumak için ne kadar büyük gayretler ortaya koyduğunu göstermektedir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, buradaki şeklî unsurları olduğu gibi korumak değil, bu gayeyi gerçekleştirmektir. Zira borçların yazılması ve belgelendirilmesi; toplumların gelişmesine, borçları belgelendirme ve tahsil etme yöntemlerine göre değişiklik gösterebilir. Allahu a'lem.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Faiz yiyenler (kabirlerinden), şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden kalktığı gibi kalkarlar." buyruğunda faizden nefret ettirmek için bir teşbih yapılmıştır. Yoksa buradaki amaç, müşebbeh bih'in (benzetilen şeyin) sureti değildir. Bunun bir benzeri de şu ayette geçmiştir:

"Tomurcukları sanki şeytanların başları gibidir."[141] Şeytanların başlarının nasıl bir şey olduğunu bilmiyoruz. Yine, şeytanların çarptığı kimsenin de neye benzediğini ve nasıl bir şey olduğunu bilmiyoruz.

İnsanlar arasında şeytanların çarpmış olduğu kimselerle ilgili dolaşan hikâyelerin ise dinde bir aslı yoktur. Bunları dünyada anlatılan diğer hikâyeler gibi kabul edip etmeme hususunda serbestsiniz. Ancak delil ve vahiy olmadan gayb âlemi hakkında kesin bir şey söylemek doğru değildir.

Ayette geçen "(يتخبطه) (yetehabbetuhu)" kelimesi, faiz yiyen kişinin psikolojik durumuna, şeytanın onu fakirlikle ve malının yok olacağıyla korkutmasından etkilendiğine işaret etmektedir. Bu kişi her zaman tedirgin, endişeli ve korku içindedir; insanların elindekine karşı saldırgan, tamahkâr ve aşırı bencil tavır ve hareketler sergilemektedir. Allahu a'lem.

"Allah faizi mehveder (malın bereketini giderir), sadakaları ise bereketlendirir." ayetinin ilk cümlesi tehdit, ikinci cümlesi ise müjdedir. Bunların aslı ise kıyamet gününde olacaktır: Sadaka veren kişi, verdiği sadakanın karşılığını kıyamet gününde kat kat fazlasıyla görüp mesut olacaktır. Faizci ise kazandığı malın kıyamet gününde zail olduğunu, günahtan ve pişmanlıktan başka bir şey kalmadığını görecektir. İşte kesin mahvolma budur!

Dünyada ise Allah Teâlâ, sadaka veren kişinin malını bereketlendirir ve onu insanlar arasında makbul biri kılar. Ama faizci ve tefeci, malı ister çoğalsın ister azalsın terk edilmiş, korku içinde ve bedbaht bir halde yaşar. Ayette geçen *"Allah faizi mahveder"* ifadesinden maksat, bazılarının zannettiği gibi faiz mallarının yok olması ve bizatihi bu malların helâk olması anlamında değildir. Zira vakıa şudur: Yahudiler faizle ilgilenmelerine rağmen para piyasalarını ellerinde tutmakta ve malî nüfuzlarıyla siyaseti gizli bir şekilde yönlendirmektedir. Allahu a'lem.

"Eğer (borçlu) darlık içinde ise, eli genişleyinceye kadar ona mühlet vermek (gerekir)." Zimmete taalluk eden malların ve borçların

---

141 Sâffât 37/65.

ödenmesinde esas ilke budur. Bu, ister borç olsun ister farz olan nafaka veya mihir olsun isterse faizle borç veren kişinin, tövbe ettiğinden dolayı alacaklısına iade etmesi gereken fazlalık olsun hepsi için aynıdır. Ayetin bağlamı, bu son dediğimize daha uygun düşmektedir. Allahu a'lem.

"Üzerinde hak olan kimse de yazdırsın." Yani borcu olan kişi de yazsın. Borçlunun da borcu kaydetmek üzere yazması gerekir. Bu şekilde yapmak takvaya daha uygun, borç veren kişinin hatırını yüceltmek, huzur ve güvenini temin etmek için de daha münasiptir.

"Allah'tan korkun. Allah size gerekli olanı öğretiyor." buyruğunda Allah'ın öğretmesi, bazı hocaların zannettiği gibi takvaya müteallik değildir. Yani manası, takvalı olun ki Allah size öğretsin, şeklinde değildir. Çünkü ikinci cümle birinci cümlenin cevap cümlesi değildir. Eğer öyle olsaydı lafızlar da ona göre değişir ve muzari fiili olan "(يعلمُكم) (yuallimüküm)" kelimesi de "(يعلمْكم) (yuallimküm)" şeklinde cezimli gelirdi. Doğrusu, ikinci cümle yeni bir haber cümlesidir. Allah Teâlâ borçların yazılmasıyla ilgili bazı emir ve tavsiyelerde bulunduktan sonra konuyu, takvaya dair ifadeyle nihayete erdirmiştir.

Daha sonra, öğretilen bu bilgilerin ve buna ilaveten gelecek tüm hükümlerin Allah'tan gelen bir vahiy, ahdi hatırlatma ve teslimiyete çağırma olduğu belirtilmiştir. İlmin takvayla alakalı olduğunu hiç kimse inkâr edemez. Bununla ilgili başka birçok delil de vardır: *"Ama Bizim uğrumuzda cihat edenleri elbette kendi yollarımıza eriştireceğiz."*[142] Allahu a'lem.

Bazı müfessirler *"Birbirinize güvendiğiniz durumlarda emanet bırakılan kimse emaneti sahibine versin."* ayetinin, borçların yazılmasını emreden ayeti neshettiğini söylemişlerdir. Ancak zahirine baktığımızda durum bundan farklıdır. Zira iki ayeti cem edemediğimiz durumlarda nesh olabilir. Ama burada iki ayeti bir arada kabul etmek zahiren mümkündür ve daha doğrudur. Zira borcun yazılmasının da ipoteğin de mümkün olmadığı durumlarda doğal olarak tarafların birbirine güven duyguları üzerinden alışveriş yapmaları gerekir.

142 Ankebût 29/69.

Kur'ân bize sanki şunu söylemek istiyor: Bu belgeleme ve güvene almaya rağmen geriye kalan tek şey ahde vefadır: *"Emanet bırakılan kimse emaneti sahibine versin."* Bundan dolayı da bu ayetin peşinden bir kez daha *"Şahitliği, bildiklerinizi gizlemeyin"* emri gelmiştir. Şahitlik ise güven vermektir. Öyleyse bu ayet nasıl olur da bir önceki ayetin hükmünü nesh edebilir?! Sonra, bu iki ayeti aynı anda hüküm olarak kabul etmenin zor veya imkânsız tarafı nerede?!

22. MECLİS: BAKARA SÛRESİ 284-286

لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاِنْ تُبْدُوا مَا فِيْٓ اَنْفُسِكُمْ اَوْ تُخْفُوْهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللّٰهُ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَّشَآءُ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٢٨٤﴾ اٰمَنَ الرَّسُوْلُ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْهِ مِنْ رَّبِّهٖ وَالْمُؤْمِنُوْنَ كُلٌّ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهٖ وَكُتُبِهٖ وَرُسُلِهٖ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْ رُّسُلِهٖ وَقَالُوْا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَاِلَيْكَ الْمَصِيْرُ ﴿٢٨٥﴾ لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَآ اِنْ نَّسِيْنَآ اَوْ اَخْطَاْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَآ اِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهٗ عَلَى الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهٖ وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا اَنْتَ مَوْلٰينَا فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكٰفِرِيْنَ ﴿٢٨٦﴾

284. *Göklerde ve yerdekilerin hepsi Allah'ındır. İçinizdekileri açığa vursanız da gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi hesaba çekecektir, sonra dilediğini affeder, dilediğine de azap eder. Allah her şeye kadirdir.*

285. *Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti, müminler de (iman ettiler). Her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler. "Allah'ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız. İşittik, itaat ettik. Ey Rabbimiz, affına sığındık! Dönüş Sanadır" dediler.*

286. *Allah her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar. Herkesin kazandığı (hayır) kendine, yapacağı (şer) de kendinedir. Rabbimiz! Unutursak veya hataya düşersek bizi sorumlu tutma. Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır yük yükleme. Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği işler de yükleme! Bizi affet! Bizi bağışla! Bize acı! Sen bizim Mevlâmızsın. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et!*

KAPANIŞ TAVSİYELERİ

Kur'ân-ı Kerim'in en uzun sûresinin kapanış bölümünde bir Müslümanın hatırında tutması, ezberlemesi ve nereye giderse gitsin göz önünde bulundurması gereken özet tavsiyeler yapılmıştır. Buradaki tüm tavsiyeler sûrenin içeriğiyle ilgilidir ve sûrenin ayetlerinden mülhemdir. Bunlar şunlardır:

Birincisi: Allah tüm mülklerin malikidir. *"Göklerde ve yerdekilerin hepsi Allah'ındır."* Bu hatırlatma, bu yeni ümmetin bir önceki ümmetler gibi mülkü malikinden ayırmamaları gerektiğini göstermektedir. Mülk yalnızca Allah'ındır. İnsanlar ise buraya imtihan için gelmişlerdir. Kur'ân burada göklerde ve yerde olan şeyleri ifade etmek için "(من) (men)" edatı yerine "(ما) (mâ)" edatını kullanmıştır. Böylece mana daha da umumi olmuş ve yaratılan canlı cansız ne varsa hepsi bu lafzın kapsamına girmiştir.

İkincisi: Samimi, içten ve sâlih niyetli olmak, kalbi gizli tüm kötü duygulardan arındırmak gerekir. Allah'a giden yolda ve amellerde esas olan budur: *"İçinizdekileri açığa vursanız da gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi hesaba çekecektir."* ayetinin mensuh olduğunu söyleyenler, bunu nefsimizde gizlediğimiz ve kaçınamadığımız vesveselerden dolayı söylemişlerdir. Zira kimse vesveselerden kurtulamaz. Bundan dolayı da Allah bu ayetin hükmünü nesh etmiştir, demişlerdir.

Ancak doğrusu, gizli günah sadece vesveselerden ibaret değildir. Nifak, riya, kin, haset, suizan, sevgi ve nefret de gizli amellerdendir. İnsanlar bazen bunları gizleyip, gizlediklerinin aksine de hareket edebilirler. İnsanlar hiç şüphesiz bunlardan dolayı da hesaba çekilirler. İster izhar ettiklerinden dolayı ister gizlediklerinden dolayı olsun ikiyüzlü oldukları için hesaba çekileceklerdir. Allahu a'lem.

Üçüncüsü: Bu bölümde iman rükünleri ve imanın küllî manaları hatırlatılmıştır: *"Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti, müminler de (iman ettiler). Her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler."*

Dördüncüsü: İman, amelle birlikte anılmıştır: *"'İşittik, itaat ettik' dediler."*

Beşincisi: Kusurun farkında olmak, af, mağfiret ve rahmet dilemek gerektiği de bu bölümde ele alınmıştır: *"Ey Rabbimiz, affına sığındık!" "Rabbimiz! Unutursak veya hataya düşersek bizi sorumlu tutma." "Bizi affet! Bizi bağışla! Bize acı!"*

Allah Teâlâ'nın *"dilediğini affeder, dilediğine de azap eder"* demesinden maksat ise şudur: Doğrusu, bu ayetin Allah'ın adalet ve hikmetine uygun bir manaya hamledilmesi gerekir. Allah, iman ederek, kulluk ederek ve merhamet dileyerek bağışlanma isteyenleri affeder. Günahını itiraf etmekten imtina eden müstekbirleri, inat eden ve hafife alarak masiyette ısrar edenleri ise cezalandırır. Allahu a'lem.

Altıncısı: Teklif (yükümlülük) ise takatin yettiği kadarıyladır: *"Allah her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar." "Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği işler de yükleme!"* Bu, Allah'ın müminlere öğrettiği bir duadır. Bu dua matlub ve meşrudur. Allah Teâlâ bu duanın kabul edildiğini öncelikle ifade etmiştir.[143] Buradaki ince manayı da ancak tedebbür edenler idrak edebilir.

Yedincisi: Burada herkese bir mesuliyet yüklendiğinden söz edilmiştir. Her mükellef, yaptıklarından ve tasarruflarından mesuldür: *"Herkesin kazandığı (hayır) kendine, yapacağı (şer) de kendinedir."*

Sekizincisi: Yeryüzünde müminlerin hâkimiyet kurması ve istihlafın manalarının gerçekleşmesi, ancak batılın kökünden kazınması ve hakkın üstün kılınması ile mümkündür: *"Sen bizim Mevlâmızsın. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et!"*

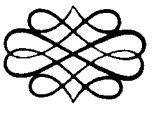

143 286. ayette önce *"Allah her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar"* cümlesi gelmiş, ardından ise *"Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği işler de yükleme!"* ayeti gelmiştir. Yani dua sonra gelmiş, duanın kabulü önce zikredilmiştir. Bu da ince bir manadır. (Mütercim).

سُورَةُ آلِ عِمْرَانَ

3- ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ

23. MECLİS: MUHKEM VE MÜTEŞÂBİH
24. MECLİS: HAK EHLİNİ BATIL EHLİNDEN AYIRAN HUSUSLAR
25. MECLİS: PEYGAMBERLER TARİHİNDE BÜYÜK ISLAH TECRÜBELERİ
26. MECLİS: EHL-İ KİTAPLA GÖRÜŞMELER
27. MECLİS: SEMAVÎ RİSALETLER ARASINDAKİ İLİŞKİNİN HAKİKATİ
28. MECLİS: İSLAM ÜMMETİNİN BİNASINI GÜÇLENDİREN UNSURLAR
29. MECLİS: UHUD YOLUNDA
30. MECLİS: SAVAŞIN BEYANI
31. MECLİS: SAVAŞTAN DERSLER
32. MECLİS: HIZLI CEVAP
33. MECLİS: EHL-İ KİTAPLA İLİŞKİLER

23. MECLİS: ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ (1-9)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ﴿٢﴾ نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا
لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَاَنْزَلَ التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَ ﴿٣﴾ مِنْ قَبْلُ هُدًى لِلنَّاسِ وَاَنْزَلَ
الْفُرْقَانَ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ
﴿٤﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَخْفٰى عَلَيْهِ شَيْءٌ فِى الْاَرْضِ وَلَا فِى السَّمَآءِ ﴿٥﴾ هُوَ الَّذِى
يُصَوِّرُكُمْ فِى الْاَرْحَامِ كَيْفَ يَشَآءُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦﴾ هُوَ الَّذِى
اَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ اٰيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ اُمُّ الْكِتَابِ وَاُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ
فَاَمَّا الَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَآءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَآءَ
تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ اِلَّا اللّٰهُ وَالرَّاسِخُونَ فِى الْعِلْمِ يَقُولُونَ اٰمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ
عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ اِلَّآ اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴿٧﴾ رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَيْتَنَا
وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿٨﴾ رَبَّنَآ اِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ
لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿٩﴾

1. Elif. Lâm. Mîm.

2. Hayy ve Kayyûm olan Allah'tan başka ilah yoktur.

3-4. (Resûlüm!) O, sana Kitab'ı hak olarak ve önceki kitapları tasdik etmek üzere indirdi. O daha önce Tevrat ile İncil'i de insanlar için birer hidayet kaynağı olarak indirmişti. Şimdi de Furkan'ı indirdi. Bilinmeli ki Allah'ın ayetlerini inkâr edenler için şiddetli bir azap vardır. Allah, suçlunun hakkından gelen mutlak güç sahibidir.

5. Şüphesiz ki yerde de gökte de hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz.

6. Rahimlerde sizi dilediği gibi şekillendiren O'dur. O'ndan başka ilah yoktur. O mutlak güç ve hikmet sahibidir.

7. Sana Kitab'ı indiren O'dur. Onun (Kur'ân'ın) bazı ayetleri muhkemdir ki bunlar Kitab'ın esasıdır. Diğerleri de müteşâbihtir. Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onu tevil etmek için ondaki müteşâbih ayetlerin peşine düşerler. Hâlbuki onun tevilini ancak Allah bilir. İlimde yüksek pâyeye erişenler ise "Ona inandık; hepsi Rabbimiz tarafındandır" derler. (Bu inceliği) ancak aklıselim sahipleri düşünüp anlar.

8. (Onlar şöyle yakarırlar:) Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize tarafından rahmet bağışla. Lütfu en bol olan Sensin.

9. Rabbimiz! Gelmesinde şüphe edilmeyen bir günde, insanları mutlaka toplayacak olan Sensin. Allah asla sözünden dönmez.

MUHKEM VE MÜTEŞÂBİH

Kur'ân'ın tamamı muhkemdir. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Ayetleri muhkem kılınmış bir kitap."*[144] Diğer yönden Kur'ân'ın tamamı müteşâbihtir. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Allah sözün en güzelini müteşâbih bir kitap olarak indirdi."*[145]

Kur'ân'da geçen muhkem de müteşâbih de birbirini destekleyen iki vasıftır. Çünkü muhkem, mükemmel ve eksiksiz olan demektir. Müteşâbih ise birbirine benzeyen, içinde ihtilaf olmayan demektir. Bu nedenle de Kur'ân'ın tamamı hem muhkemdir hem de müteşâbihtir; içinde bir çelişki ve ihtilaf yoktur.

Bu sûrede Kur'ân'ın muhkem ve müteşâbih yönleri farklı bir ifade tarzıyla gelmiştir. Kur'ân'ın bazı ayetleri muhkem, bazıları ise müteşâbih olarak nitelenmiştir: *"Onun (Kur'ân'ın) bazı ayetleri muhkemdir ki bunlar Kitab'ın esasıdır. Diğerleri de müteşâbihtir."*

Bu ayette geçen *"muhkem"* ve *"müteşâbih"* kavramları az önce geçen ayetlerdeki muhkem ve müteşâbih kelimelerinden farklı bir anlamdadır. Bu ayetteki muhkem, tam ve eksiksiz anlamındadır. Bununla birlikte diğer ayetlerin de aslı anlamına gelmektedir. Bu ayetteki müteşâbih ise "birbirine benzeyen, mütemasil" anlamındadır. Yani içinde

144 Hûd 11/1.

145 Zümer 39/23.

ihtilaf ve tenakuz yoktur. Bununla birlikte müteşâbih ayetler, muhkem ayetlerin de füruudur.

Bu ayeti anlamak için anahtar kelimemiz "ümmü'l-kitab"dır. Bir şeyin "ümmü" demek, onun annesi, yani aslı demektir. Buna göre Kur'ân'ın bir kısmı asıl, bir kısmı da furu'dur. Her fer', bir asla bağlıdır. Kur'ân-ı Kerim'in tüm ayetlerini içine alan bu mükemmel sistem, son derece sağlam ve kusursuz, birbirine benzer ve bağlantılıdır. Kur'ân'da anlaşılması güç hiçbir ayet yoktur. Allah Teâlâ şöyle demişken anlaşılmayan bir ayet nasıl olabilir: *"Andolsun Biz Kur'ân'ı öğüt alınsın diye kolaylaştırdık. (Ondan) öğüt alan yok mu?"*[146] *"Size apaçık bir nur indirdik."*[147] *"Hâlâ Kur'ân üzerinde gereği gibi düşünmeyecekler mi?"*[148]

Sadıkane bir şekilde hakka ulaşmak ve Allah'ın muhkem ve müteşâbih ayetlerdeki maksat ve muradını doğru bir şekilde öğrenmek isteyenler için Kur'ân'ın tamamı zikir ve öğüt almak üzere kolaylaştırılmıştır. Kur'ân'ın tamamı apaçık nurdur ve tamamı, hiçbir istisna olmadan üzerinde düşünülmesi farz olan ayetlerdir. Kişi önce Kur'ân'ın asıllarını, ilkelerini ve küllî hükümlerini öğrenmelidir. Bunları öğrendikten sonra da bunlara bağlı olan fer'leri öğrenmelidir. Bu fer'leri asıllarına bağlamalı ve asıl ilkelerin ve kaidelerin manasına uygun bir şekilde anlamalıdır.

Ancak kibirli ve inatçı kimse, ayetleri paramparça ederek ele alır ve fer'leri asıllarından ayırır. Bunu da ele aldığı ayette geçen kelimeleri istediği manaya çekebilmek için yapar. Onun yaptığı bu işlemde lafız, verdiği o manayı taşıyabilir ama ayetin bağlamı bu manaya müsait olmaz. Bu, birden fazla manaya müsait her lafızda olabilecek bir durumdur. İşte *"Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onu tevil etmek için ondaki müteşâbih ayetlerin peşine düşerler"* ayetinde kastedilenler bu kimselerdir. Bunlar aslı bir yana bırakıp furuat ile uğraşırlar. Onların bu şekilde aslı, fer'den ayırmaları cahillikten ya da gafletten dolayı değil, bilakis fitne çıkarmak kastıyla ve manayı bağlamından koparmak içindir.

---

146 Kamer 54/17, 22, 32, 40.

147 Nisâ 4/174.

148 Nisâ 4/82.

Eğer bazılarının zannettiği gibi Kur'ân'da anlaşılması çok zor ayetler veya tefsir edilmesi caiz olmayan ayetler olsaydı, Şari'in bu ayetleri açıklaması gerekirdi ki insanlar bu ayetleri anlama hususunda günaha düşmesinler. Ayrıca Kur'ân ayetlerinden bazılarının, üzerinde tefekkür edilecek ayetler çerçevesinden ve Kur'ân'ın; hidayet, beyan, furkan ve apaçık nur olması gibi vasıflarından da istisna edilmesi gerekli olurdu.

Şöyle diyenlerin sözü bir hayli gariptir: "Manasını Allah'tan başka kimsenin bilmediği müteşâbih, Kur'ân'ın i'caz yönlerinden biridir."

Bu, insanların Kur'ân kelamını anlamaktan aciz olduğunu söylemek demektir. Eğer böyle olsaydı, bu takdirde Kur'ân'ı anlamaktan aciz olanların sözleri de mucize sayılırdı. Bunu yapmak ise herkes için kolaydır. Herkes bu durumda anlamakta zorluk çektiği harflerden ve kelimelerden istediği manayı çıkarabilirdi.

Selef âlimlerinden bazılarının müteşâbihler konusundaki uyarıları ise bu ayetler üzerinde tedebbürün gerekli olmadığı yönündedir. Yani sadece lafza bakarak keyfiyeti anlaşılamayacak şeyleri illa anlamaya çalışma zahmetine girmemeyi kastetmişlerdir. Çünkü lafızlar ancak zihinde yer edinmiş ya da müşahede edilmiş şeylerle anlaşılabilmektedir. Mesela "adam" kelimesini veya "kadın, güneş, ay" gibi kelimeleri duyduğunda hemen hafızanda yer edinmiş olan mana aklına gelir. Ama daha önce zihninde yeri olmayan bir kelime duyarsan, bu takdirde konuşanın kastettiği manayı anlaman güçleşir, hatta imkânsız olur. Bu, o lafızdaki bir noksanlıktan değil, bilakis senin bu sözü daha önce duymamış veya müşahede etmemiş olmandan kaynaklanır.

Bunun bir benzeri, Kur'ân'daki şu ayettir: *"Tomurcukları sanki şeytanların başları gibidir."*[149] Bu ayette bizim için meçhul bir şey olan cehennemdeki zakkum ağacının tomurcuğu, yine bizim için meçhul olan başka bir şeye, şeytanların başlarına benzetilmiştir. Buradaki tomurcukların veya şeytanların başlarının nasıl bir şey olduğunu idrak etmek imkânsızdır.

Ancak bu ayetteki maksat, tomurcuğu diğer bir tomurcuktan ayırt etmek veya şeytanların başının nasıl olduğunu anlamak değildir. Bilakis

149 Sâffât 37/65.

buradaki maksat, cehennemden ve cehennemdeki azaptan korkutmak ve sakındırmaktır. Bu mana da zaten anlaşılmaktadır. Bu nedenle de bu lafız fasih, beliğ ve açık bir ibaredir.

Hiç şüphesiz selef âlimleri bu mana ve maksadı iyi idrak etmişler, ama bu tür kelimelerin suret ve keyfiyetini araştırmayı da terk etmişlerdi. Şüphe götürmeyen tek gerçek de budur. Buna göre Âl-i İmran 7. ayetteki (إِلَّا اللهُ) ifadesinden sonra durak işaretiyle vakıf yapmayı tercih eden âlimlere göre; bu, gaybî manaların hakikatini ve künhünü Allah'tan başka kimse bilemez demektir. Devamında gelen "râsihûn," yani ilimde derinleşmiş olanlar ise bilginin ve marifetin üst makamlarında olan kimselerdir. Bu ilim ve marifet, onları imana, hidayete ve ayetlerde anlatılan haberlerden maksadın ne olduğunu bilmeye yakınlaştırıyor. Ancak onlar da beşer olmaları gereği gayb âlemiyle ilgili olan müteşâbihlerin künhünü, keyfiyetini ve şeklini anlamaktan acizdirler. Onlar, ilimde derinleşmiş olmaları ve marifet vasıtalarının ve araçlarının sınırlı olduğunu bilmeleri nedeniyle müteşâbihlerin künhüne vakıf olamayacaklarının farkındadırlar. Ama kalplerinde eğrilik olanlar, dalâlete ve muhkem ayetlerin manasını geçersiz kılmaya sevk eden batıl tartışmaların peşinde koştururlar.

Bu dediklerimizin anlaşılması için bazı örnekler vermek gerekir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Doğrusu Kur'ân, sana ve kavmine bir öğüttür."*[150] Eğer bu ayeti, *"Biz seni tüm insanlar için gönderdik"* ayetiyle bağlantı kurarak okursan, o zaman buradaki *"insanlar"* kelimesinin umumi manasına bir önceki ayette geçen *"kavim"* kelimesinin de girmesi gerekir. Zira Hz. Peygamber'in Arap olan kavmi de *"insanlar"* kelimesinin kapsamına dahildir. Böylece risalet umumi olmakta ve hem tüm insanları hem de Resûlullah'ın (s.a.v.) kavmini içine almaktadır. Ama birinci ayette geçen *"kavim"* kelimesini umumi manadan ayırırsan, o zaman bu risaletin ve Kur'ân'ın, sadece Hz. Peygamber'e ve kavmine geldiği manası ortaya çıkar. Bu ise hiç şüphesiz fitnedir ve Kur'ân'ı tahrif etmektir.

---

150 Zuhruf 43/44.

Bir diğer örnek de şudur: *"Sizin dininiz size; benim dinim banadır."*[151] ayetini eğer, *"(Resûlüm!) Sen, Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et! Rabbin, kendi yolundan sapanları en iyi bilendir ve O, hidayete erenleri de çok iyi bilir"* ayetine bağlarsan mana şöyle olur: Başkalarına yönelik davet ve ıslah çalışmaları gerekli olmakla birlikte kimlik ve inanç konusundaki farklılığı da ortaya koymak gerekir. İki ayeti birbirinden koparırsan mana şöyle olur: Müslümanlar diğer insanlardan ayrı durmalı, onlarla uğraşmamalı, onlara karşı menfî tavır takınmalıdır.

Tevhit, nübüvvet, adalet, güzel ahlak, sâlih amel, Allah'a davet, canlılara merhamet ve benzerî şeyler İslam'ın asıllarındandır. Bunlar Kur'ân'ın ana konuları ve muhkem ayetleridir. Her fer'î hükmün bu asıllar çerçevesinde anlaşılması gerekir. Eğer bu fer'in anlaşılmasında ve delillendirilmesinde bir sorun ortaya çıkarsa, bil ki burada başka bir problem vardır. Bu problemde asılda değil, fer'in anlaşılmasındadır. İşte âlimlerin, "müteşâbihler ancak muhkem olanlara döndürüldüğü, onlarla birlikte ele alındığı zaman anlaşılır" sözünden maksatları budur. Allahu a'lem.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Elif. Lâm. Mîm." Hurûf-u mukattaa ve bu ayetle ilgili tefsir Bakara Sûresi'nin başında geçmişti.

"(Resûlüm!) O, sana Kitab'ı hak olarak ve önceki kitapları tasdik etmek üzere indirdi, Tevrat ile İncil'i de indirmişti." ayeti semavî mesajların aynı çizgide olduğunu ifade etmekte, hepsinin bir ve tek olan Allah'tan geldiğini ve hepsine iman etmenin farz olduğunu teyit etmektedir: *"Onlar ki sana indirilene de senden önce indirilene de iman ederler."*[152]

"İnsanlara doğru yolu göstermek üzere (indirmişti); Furkan'ı da indirdi." ayeti, devamında gelen müteşâbih ayetlerle ilgili yanlış anlamaların önüne geçmek için gelmiş ihtiyatî tedbir hazırlığıdır.

151 Kâfirûn 109/6.

152 Bakara 2/4.

"Şüphesiz ki yerde de gökte de hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz. Rahimlerde sizi dilediği gibi şekillendiren O'dur. O'ndan başka ilah yoktur. O mutlak güç ve hikmet sahibidir." buyruğu da başka bir hazırlıktır. Bu ayet, kalplerinde eğrilik ve bozukluk olan kimselere gizli bir tehdit ve uyarıdır. Bu kişiler gerçek yüzlerini değil sahte yüzlerini gösterirler, niyetlerini gizlerler, bilimsel araştırma ve derinlemesine tefekkür gibi bahanelerin arkasına sığınırlar. Fakat bunların yaptıkları araştırmalarda, lafızlara yükledikleri manalar ayetlerin bağlamından uzaktır. Derin araştırma ve analizleri de fasit tevillerden ibaret olup İslam'ın asıllarına, kesin ve açık ilkelerine aykırıdır.

"Fitne çıkarmak ve onu tevil etmek için" buyruğundaki *"fitne"*den maksat Allah'ın ayetlerini inkâr etmek, buna yakın işlerden biri olan hakkı batıla karıştırmak ve doğru bilimsel yöntemlerden saparak fikir kargaşası oluşturmaktır. Buradaki *"tevil"*den maksat ise Kur'ân'ın lafızlarını genel bağlamından koparmak, Kur'ân'ın muhkem ayetlerine ve sabitelerine aykırı bir şekilde manayı tahrif etmektir.

"Hâlbuki onun tevilini ancak Allah bilir." ayetindeki *"tevil"* kelimesi, bir öncekinin aksine olumlu anlamdadır. Zira tevilin buradaki anlamı, Allah Teâlâ'nın, ayetlerinde murat ettiği doğru ve nihaî anlamı bilmektir. Hiç şüphe yok ki Allah kendi muradını en iyi bilendir. Buradaki ilmi, Allah Teâlâ sadece kendine saklamamış, bilakis bu ilmi açıklamak gayesiyle izhar etmiştir. Bu nedenle Kur'ân'ın tamamı nurdur, yol gösteren ışıktır ve insanlar için rehberdir. Buradaki "müşâkele sanatı," hem Kur'ân'da hem sünnette geçmektedir. Başka bir ayette şöyle geçmiştir: *"Kim size saldırırsa siz de ona misliyle saldırın."*[153] Buradaki ikinci saldırma fiilinin manası ile birinci saldırma fiilinin manası aynı değildir. Bir hadis-i kudsî'de şöyle geçmiştir: *"Dehre (zamana) sövmeyin. Zira Ben dehrim (zamanım)."*[154] Buradaki iki *"dehr"* kelimesi tam olarak aynı manada değildir.

Bu dediklerimize göre bu ayetin manası şöyledir: Kalplerinde eğrilik ve saplantı olan kimseler Kur'ân'ı tevil ettiklerini iddia ediyorlar. Ama onlar ancak fitne, ortalığı karıştırma ve inhiraf peşindeler. Ama

153 Bakara 2/194.

154 Müslim 4/1762.

hak olan tevil, Allah'ın Kur'ân'da öğrettiğidir. Allah insanlara beyan etmek için bunu açıklamıştır. Bu tevil, kalplerinde eğrilik olanların kasıtlarındaki teville aynı değildir.

"İlimde yüksek pâyeye erişenler ise" ayetinde geçen "(راسخون) (rasihûn)" kelimesinin kökü olan "rusûh," sağlam, oturmuş, sebat etmiş ve basiretle öğrenilmiş ilimdir. Hakkı bilmek ve doğru anlamak için gerekli olan yol budur. Burada *"ilim,"* müşterek olarak kullanılmıştır. Hem Allah'ın ilmi hem de derinlemesine inceleyenlerin, yüksek payeye erişenlerin ilmi denilmiştir. *"Hâlbuki onun tevilini ancak Allah bilir."* buyruğuyla şu mana kastedilmiştir: Allah Teâlâ'nın, Kur'ân'la öğrettiği ilim, ilim ehli kimseler için ulaşılması kolay olandır. Ama kalplerinde eğrilik olanlar ilim yolundan geçmediler ve bu konuda derinleşmediler. Bu nedenle de hem saptılar hem saptırdılar.

"'Ona inandık, hepsi Rabbimiz katındandır' derler." ayeti, derin ve köklü ilmin kişiyi imana götürdüğüne işaret etmektedir. Ancak cehalet böyle değildir. İlim adamları diğerlerine göre iman etmeye daha meyillidirler. Diğer insanlar ise bunlara tabidirler. Nitekim Yüce Allah şöyle demiştir: *"Kulları içinden ancak âlimler, Allah'tan (gereğince) korkar."*[155] Her ne kadar haşyet, yani Allah'tan korkmak ve ürpermek herkesten istenen bir haslet ise de âlimler diğerlerine göre bu hususta daha öndedirler.

"Rabbimiz! Bizi hidayete ilettikten sonra kalplerimizi eğriltme." buyruğundaki hidayet faydalı ilimdir, kaymanın ve sapmanın zıddıdır. Burada kalplerinde eğrilik olduğu için Kur'ân'ın muhkem ayetlerini bırakıp da fitne ve yanlış teviller yapmak amacıyla müteşâbihlerin peşinde koşan kimselere de bir tariz vardır.

Kalplerinde eğrilik olanlara ve yoldan çıkanlara bir uyarı da *"Rabbimiz! Gelmesinde şüphe edilmeyen bir günde, insanları mutlaka toplayacak olan Sensin."* buyruğudur. Bu bölüm, uyarıyla başladığı gibi uyarıyla hitama ermiştir. Allahu a'lem.

---

155 Fâtır 35/28.

اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ اَمْوَالُهُمْ وَلَآ اَوْلَادُهُمْ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا ۭ وَاُولٰۗىِٕكَ
هُمْ وَقُوْدُ النَّارِ ﴿١٠﴾ كَدَاْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَ ۙ وَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۭ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا ۚ
فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوْبِهِمْ ۭ وَاللّٰهُ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿١١﴾ قُلْ لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوْا سَتُغْلَبُوْنَ
وَتُحْشَرُوْنَ اِلٰى جَهَنَّمَ ۭ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٢﴾ قَدْ كَانَ لَكُمْ اٰيَةٌ فِيْ فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا ۭ
فِئَةٌ تُقَاتِلُ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَاُخْرٰى كَافِرَةٌ يَّرَوْنَهُمْ مِّثْلَيْهِمْ رَاْيَ الْعَيْنِ ۭ وَاللّٰهُ
يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهٖ مَنْ يَّشَاۗءُ ۭ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّاُولِي الْاَبْصَارِ ﴿١٣﴾ زُيِّنَ لِلنَّاسِ
حُبُّ الشَّهَوٰتِ مِنَ النِّسَاۗءِ وَالْبَنِيْنَ وَالْقَنَاطِيْرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ
وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْاَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ۭ ذٰلِكَ مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۚ وَاللّٰهُ
عِنْدَهٗ حُسْنُ الْمَاٰبِ ﴿١٤﴾ قُلْ اَؤُنَبِّئُكُمْ بِخَيْرٍ مِّنْ ذٰلِكُمْ ۭ لِلَّذِيْنَ اتَّقَوْا عِنْدَ
رَبِّهِمْ جَنّٰتٌ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا وَاَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ وَّرِضْوَانٌ
مِّنَ اللّٰهِ ۭ وَاللّٰهُ بَصِيْرٌۢ بِالْعِبَادِ ۚ ﴿١٥﴾ اَلَّذِيْنَ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَآ اِنَّنَآ اٰمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا
ذُنُوْبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ۚ ﴿١٦﴾ اَلصّٰبِرِيْنَ وَالصّٰدِقِيْنَ وَالْقٰنِتِيْنَ وَالْمُنْفِقِيْنَ
وَالْمُسْتَغْفِرِيْنَ بِالْاَسْحَارِ ﴿١٧﴾ شَهِدَ اللّٰهُ اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۙ وَالْمَلٰۗىِٕكَةُ وَاُولُوا
الْعِلْمِ قَاۗىِٕمًۢا بِالْقِسْطِ ۭ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿١٨﴾ اِنَّ الدِّيْنَ عِنْدَ اللّٰهِ
الْاِسْلَامُ ۣ وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ مَا جَاۗءَهُمُ الْعِلْمُ
بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ ۭ وَمَنْ يَّكْفُرْ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ فَاِنَّ اللّٰهَ سَرِيْعُ الْحِسَابِ ﴿١٩﴾ فَاِنْ حَاۗجُّوْكَ
فَقُلْ اَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلّٰهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ ۭ وَقُلْ لِّلَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ وَالْاُمِّيّٖنَ
ءَاَسْلَمْتُمْ ۭ فَاِنْ اَسْلَمُوْا فَقَدِ اهْتَدَوْا ۚ وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلٰغُ ۭ وَاللّٰهُ بَصِيْرٌۢ
بِالْعِبَادِ ﴿٢٠﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ يَكْفُرُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُوْنَ النَّبِيّٖنَ بِغَيْرِ حَقٍّ ۙ وَّيَقْتُلُوْنَ
الَّذِيْنَ يَاْمُرُوْنَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ ۙ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلِيْمٍ ﴿٢١﴾ اُولٰۗىِٕكَ الَّذِيْنَ
حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۡ وَمَا لَهُمْ مِّنْ نّٰصِرِيْنَ ﴿٢٢﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى

الَّذِيـنَ اُوتُـوا نَصِيبًـا مِـنَ الْكِتَـابِ يُدْعَـوْنَ اِلٰـى كِتَـابِ اللّٰهِ لِيَحْكُـمَ بَيْنَهُـمْ ثُـمَّ يَتَوَلّٰـى فَرِيـقٌ مِنْهُـمْ وَهُـمْ مُعْرِضُـونَ ﴿٢٣﴾ ذٰلِـكَ بِاَنَّهُـمْ قَالُـوا لَـنْ تَمَسَّـنَا النَّـارُ اِلَّآ اَيَّامًـا مَعْـدُودَاتٍ وَغَرَّهُـمْ فِـى دِينِهِـمْ مَـا كَانُـوا يَفْتَـرُونَ ﴿٢٤﴾ فَكَيْـفَ اِذَا جَمَعْنَاهُـمْ لِيَـوْمٍ لَا رَيْـبَ فِيـهِ وَوُفِّيَـتْ كُلُّ نَفْـسٍ مَـا كَسَـبَتْ وَهُـمْ لَا يُظْلَمُـونَ ﴿٢٥﴾ قُـلِ اللّٰهُـمَّ مَالِـكَ الْمُلْـكِ تُؤْتِـى الْمُلْـكَ مَـنْ تَشَـآءُ وَتَنْـزِعُ الْمُلْـكَ مِمَّـنْ تَشَـآءُ وَتُعِـزُّ مَـنْ تَشَـآءُ وَتُـذِلُّ مَـنْ تَشَـآءُ بِيَـدِكَ الْخَيْـرُ اِنَّـكَ عَلٰـى كُلِّ شَـىْءٍ قَدِيـرٌ ﴿٢٦﴾ تُولِـجُ الَّيْـلَ فِـى النَّهَـارِ وَتُولِـجُ النَّهَـارَ فِـى الَّيْـلِ وَتُخْـرِجُ الْحَـىَّ مِـنَ الْمَيِّـتِ وَتُخْـرِجُ الْمَيِّـتَ مِـنَ الْحَـىِّ وَتَـرْزُقُ مَـنْ تَشَـآءُ بِغَيْـرِ حِسَـابٍ ﴿٢٧﴾ لَا يَتَّخِـذِ الْمُؤْمِنُـونَ الْكَافِرِيـنَ اَوْلِيَـآءَ مِـنْ دُونِ الْمُؤْمِنِيـنَ ۚ وَمَـنْ يَفْعَـلْ ذٰلِـكَ فَلَيْـسَ مِـنَ اللّٰهِ فِـى شَـىْءٍ اِلَّآ اَنْ تَتَّقُـوا مِنْهُـمْ تُقٰيـةً وَيُحَذِّرُكُـمُ اللّٰهُ نَفْسَـهُ وَاِلَـى اللّٰهِ الْمَصِيـرُ ﴿٢٨﴾ قُـلْ اِنْ تُخْفُـوا مَـا فِـى صُدُورِكُـمْ اَوْ تُبْـدُوهُ يَعْلَمْـهُ اللّٰهُ وَيَعْلَـمُ مَـا فِـى السَّـمٰوَاتِ وَمَـا فِـى الْاَرْضِ وَاللّٰهُ عَلٰـى كُلِّ شَـىْءٍ قَدِيـرٌ ﴿٢٩﴾ يَـوْمَ تَجِـدُ كُلُّ نَفْـسٍ مَـا عَمِلَـتْ مِـنْ خَيْـرٍ مُحْضَـرًا ۚ وَمَـا عَمِلَـتْ مِـنْ سُـوٓءٍ ۚ تَـوَدُّ لَـوْ اَنَّ بَيْنَهَـا وَبَيْنَـهُ اَمَـدًا بَعِيـدًا ۗ وَيُحَذِّرُكُـمُ اللّٰهُ نَفْسَـهُ وَاللّٰهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَـادِ ﴿٣٠﴾ قُـلْ اِنْ كُنْتُـمْ تُحِبُّـونَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُونِـى يُحْبِبْكُـمُ اللّٰهُ وَيَغْفِـرْ لَكُـمْ ذُنُوبَكُـمْ ۗ وَاللّٰهُ غَفُـورٌ رَحِيـمٌ ﴿٣١﴾ قُـلْ اَطِيعُـوا اللّٰهَ وَالرَّسُـولَ ۚ فَـاِنْ تَوَلَّـوْا فَـاِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِـبُّ الْكَافِرِيـنَ ﴿٣٢﴾ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰٓـى اٰدَمَ وَنُوحًـا وَاٰلَ اِبْرٰهِيـمَ وَاٰلَ عِمْرٰنَ عَلَـى الْعَالَمِيـنَ ۙ ﴿٣٣﴾ ذُرِّيَّـةً بَعْضُهَـا مِـنْ بَعْـضٍ ۗ وَاللّٰهُ سَـمِيعٌ عَلِيـمٌ ۚ ﴿٣٤﴾

10. *Bilinmelidir ki inkâr edenlerin ne malları ne de evlatları Allah huzurunda kendilerine bir fayda sağlayacaktır. İşte onlar cehennemin yakıtıdır.*

11. *(Onların yolu,) Firavun hanedanının ve onlardan öncekilerin tuttuğu yola benzer. Onlar Bizim ayetlerimizi yalanladılar, Allah da kendilerini günahları yüzünden yakalayıverdi. Allah'ın cezası çok şiddetlidir.*

12. (Resûlüm!) İnkâr edenlere de ki: Yakında mağlup olacaksınız ve cehenneme sürüleceksiniz. Orası kalınacak ne kötü bir yerdir!

13. (Bedir'de) karşı karşıya gelen şu iki grubun halinde sizin için büyük bir ibret vardır. Biri Allah yolunda çarpışan bir grup, diğeri ise bunları apaçık kendilerinin iki misli gören kâfir bir grup. Allah dilediğini yardımı ile destekler. Elbette bunda basiret sahipleri için büyük bir ibret vardır.

14. Nefsanî arzulara, (özellikle) kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, salma atlara, sağmal hayvanlara ve ekinlere düşkünlük insanlara çekici kılındı. Bunlar, dünya hayatının geçici menfaatleridir. Hâlbuki varılacak güzel yer, Allah'ın katındadır.

15. (Resûlüm!) De ki: Size bunlardan daha iyisini bildireyim mi? Takva sahipleri için Rableri yanında, içinden ırmaklar akan, ebediyen kalacakları cennetler, tertemiz eşler ve (hepsinin üstünde) Allah'ın hoşnutluğu vardır. Allah, kullarını çok iyi görür.

16-17. (Bu nimetler,) "Ey Rabbimiz! İman ettik; bizim günahlarımızı bağışla, bizi ateş azabından koru!" diyen; sabreden, dürüst olan, huzurda boyun büken, hayra harcayan ve seher vaktinde Allah'tan bağış dileyenler (içindir).

18. Allah, adaleti ayakta tutarak (delilleriyle) açıklamıştır ki Kendisinden başka ilah yoktur. Melekler ve ilim sahipleri de (bunu ikrar etmişlerdir.) Mutlak güç ve hikmet sahibi Allah'tan başka ilah yoktur.

19. Allah nezdinde hak din, İslam'dır. Kitap verilenler, kendilerine ilim geldikten sonra, aralarındaki kıskançlık yüzünden ayrılığa düştüler. Allah'ın ayetlerini inkâr edenler bilmelidirler ki Allah'ın hesabı çok çabuktur.

20. Eğer seninle tartışmaya girerlerse de ki: "Bana uyanlarla birlikte ben kendimi Allah'a teslim ettim." Ehl-i kitaba ve ümmîlere ise "Siz de Allah'a teslim oldunuz mu?" de. Eğer teslim oldularsa doğru yolu buldular demektir. Yok, eğer yüz çevirdilerse, sana düşen, yalnızca duyurmaktır. Allah, kullarını çok iyi görmektedir.

21. Allah'ın ayetlerini inkâr edenler, haksız yere peygamberlerin canlarına kıyanlar ve adaleti emreden insanları öldürenler (yok mu), onlara acı bir azabı haber ver!

22. İşte bunlar dünyada da ahirette de çabaları boşa giden kimselerdir. Onların hiçbir yardımcısı da yoktur.

23. (Resûlüm!) Kendilerine Kitap'tan bir pay verilenleri (Yahudileri) görmez misin ki, aralarında hükmetmesi için Allah'ın Kitab'ına çağırılıyorlar da sonra içlerinden bir grup cayarak geri dönüyor.

24. Onların bu tutumları, "Bize ateş sadece sayılı günlerde dokunacaktır" demelerinin bir sonucudur. Onların vaktiyle uydurdukları şeyler de dinleri hakkında kendilerini yanıltmıştır.

25. Fakat onları, gelmesinde şüphe olmayan bir gün için topladığımız ve hiçbir haksızlığa uğramaksızın herkese kazandığı şeylerin tastamam ödendiği zaman halleri nice olur?

26. (Resûlüm!) De ki: Mülkün gerçek sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin ve mülkü dilediğinden geri alırsın. Dilediğini yüceltir, dilediğini de alçaltırsın. Her türlü iyilik Senin elindedir. Gerçekten Sen her şeye kadirsin.

27. Geceyi gündüze katar, gündüzü de geceye katarsın. Ölüden diriyi çıkarır, diriden de ölüyü çıkarırsın. Dilediğine de sayısız rızık verirsin.

28. Müminler, müminleri bırakıp da kâfirleri dost edinmesin. Kim bunu yaparsa, artık onun Allah nezdinde hiçbir değeri yoktur. Ancak kâfirlerden gelebilecek bir tehlikeden sakınmanız başkadır. Allah, kendisine karşı (gelmekten) sizi sakındırıyor. Dönüş yalnız Allah'adır.

29. De ki: İçinizdekileri gizleseniz de açığa vursanız da Allah onu bilir. Göklerde ve yerde olanları da bilir. Allah her şeye kadirdir.

30. Herkesin, iyilik olarak yaptıklarını da kötülük olarak yaptıklarını da karşısında hazır bulduğu günde (insan) isteyecek ki kötülükleri ile kendisi arasında uzun bir mesafe bulunsun. Allah, kendisine karşı (gelmekten) sizi sakındırıyor. Allah, kullarına çok şefkatlidir.

31. (Resûlüm!) De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah son derece bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

32. De ki: Allah'a ve Resûlüne itaat edin. Eğer yüz çevirirlerse bilsinler ki Allah kâfirleri sevmez.

33. Allah Âdem'i, Nuh'u, İbrâhim ailesi ile İmrân ailesini seçip âlemlere üstün kıldı.

34. Bunlar birbirinden gelme nesillerdir. Allah işiten ve bilendir.

HAK EHLİNİ BATIL EHLİNDEN AYIRAN HUSUSLAR

Bu bölümde ele alınan ana konu, hak ehli ile batıl ehli arasında süregelen çatışmadır. Kur'ân bu bölümde bu çatışmanın en belirgin özelliklerini, tabiatını ve sonuçlarını anlatmıştır. Hangi dönem ve çağda yaşıyorsa yaşasın tüm müminlerin bunları ve bu çatışmanın her halkasını bilmesi gerekir: Bunlar şunlardır:

Birincisi: İki tarafı birbirinden ayıran en önemli husus İslam'dır: *"Allah nezdinde hak din İslâm'dır."* *"Eğer teslim oldularsa doğru yolu buldular demektir. Yok, eğer yüz çevirdilerse, sana düşen, yalnızca duyurmaktır."*

İkincisi: Müminler her türlü sâlih amel ve insanlığa faydalı işler ile onlardan ayrılırlar: *"(Bu nimetler,) 'Ey Rabbimiz! İman ettik; bizim günahlarımızı bağışla, bizi ateş azabından koru!' diyen, sabreden, dürüst olan, huzurda boyun büken, hayra harcayan ve seher vaktinde Allah'tan bağış dileyenler (içindir)."*

Üçüncüsü: Bu müminlerin mukabilinde ise kâfirler vardır: *"Allah'ın ayetlerini inkâr edenler, haksız yere peygamberlerin canlarına kıyanlar ve adaleti emreden insanları öldürenler (yok mu,) onlara acı bir azabı haber ver!"*

Dördüncüsü: Müminler köklü bir tarihe mensupturlar ve her neslin en hayırlı kuşağının devamıdırlar. *"Allah, Âdem'i, Nuh'u, İbrâhim ailesi ile İmrân ailesini seçip âlemlere üstün kıldı. Bunlar birbirinden gelme nesillerdir. Allah işiten ve bilendir."* ayetindeki mensubiyet nerede, hangi zaman, hangi mekân ve nasıl olursa olsun hakka olan bağlılıktır. Nesep, toprak, renk ve sosyal sınıf gibi diğer ikincil mensubiyetlerin ve yönlerin burada yeri yoktur.

Beşincisi: Kâfirlerin de kendilerine has bir tarihleri vardır. Küfürde, zulümde ve dalâlette onların da ataları vardır: *"(Onların yolu,) Firavun hanedanının ve onlardan öncekilerin tuttuğu yola benzer. Onlar Bizim ayetlerimizi yalanladılar, Allah da kendilerini günahları yüzünden yakalayıverdi."*

Altıncısı: İki taraf arasında yeryüzünde fikir ayrılığı ve kaçınılmaz bir çatışma vardır: *"Biri Allah yolunda çarpışan bir grup, diğeri ise*

bunları apaçık kendilerinin iki misli gören kâfir bir grup." "Müminler, müminleri bırakıp da kâfirleri dost edinmesin. Kim bunu yaparsa, artık onun Allah nezdinde hiçbir değeri yoktur."

Yedincisi: Batıla sıkıca sarılmanın ve hakkın safında yer almamanın nedeni dünyaya duyulan arzudur: *"Nefsanî arzulara, (özellikle) kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, salma atlara, sağmal hayvanlara ve ekinlere karşı düşkünlük insanlara çekici kılındı. Bunlar dünya hayatının geçici menfaatleridir."* Müminleri cömertliğe ve fedakârlığa götüren sebep ise Allah'ın rızasına ve cennetine nail olma arzusudur: *"Takva sahipleri için Rableri yanında, içinden ırmaklar akan, ebediyen kalacakları cennetler, tertemiz eşler ve (hepsinin üstünde,) Allah'ın hoşnutluğu vardır. Allah kullarını çok iyi görür."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"İnkâr edenlere de ki: Yakında mağlup olacaksınız." buyruğu, her kâfire yönelik bir kanun değildir. Bu, zafer için gerekli olan hazırlığı yapıp sorumluluklarını yerine getiren Müslüman bir toplum hakkında ve zamanı, mekânı ve şahısları belli bir zaferden bahsetmektedir. Bu hazırlıklar yapılmadığında Allah'ın takdiri, kâfir de olsalar güç hazırlayan ve sebeplere sarılan kişilerin zafer kazanması şeklinde olacaktır. Buna Endülüs'ün yok edilmesini ve Müslümanların oradan sürgün edilmesini örnek verebiliriz. Aynı şekilde Filistin'in tahrip edilmesi ve birçok Müslüman ülkenin zayi olmasını da örnek verebiliriz. Hâlbuki burada galip gelen tarafın küfrü temsil ettiğinde hiçbir şüphe de yoktur.

"Nefsanî arzulara, (özellikle) kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, salma atlara, sağmal hayvanlara ve ekinlere karşı düşkünlük insanlara çekici kılındı." buyruğunda yüklem meçhul siğa (züyyine: çekici kılındı) şeklinde gelmiştir. Böylece birden çok faile ve birçok amaca isnat edilme imkânı da ortaya çıkmaktadır. Bunlara sahip olma dürtüsünü insanların ruhuna, özüne ve hilkatine yerleştiren Allah'tır. O bunu insanları imtihan etmek için ve insanların yeryüzünü imar etmelerini ve bu konuda rekabete girmelerini temin etmek için yapmıştır. Şeytan da insanları fesada çekmek ve haramları işlemelerini sağlamak için bu arzuları ve istekleri, türlü yollar kullanarak süslü

göstermektedir. Batıl ehli de bu arzuları, insanları kendi taraflarına çekmek, onların sevgi ve desteklerini elde etmek için kullanmaktadır.

Buradaki arzular bizatihi şer değildir. Bilakis süslü gösterme ve gösterilme amacına göre şer olurlar. Bu nedenle de Kur'ân bu ayetin devamında şöyle demiştir: *"De ki: Size bunlardan daha iyisini bildireyim mi?"* Evet, bu arzularda hayır da şer de vardır. Ama ahiretin hayrı, halis hayırdır; içinde batılın hiçbir noktası yoktur.

"Adaleti ayakta tutarak... İlim sahipleri de..." ayeti adaletin ilim olmadan gerçekleşemeyeceğine işaret etmektedir. İnsanların işlerini üstelenen kişi cahil biriyse mutlaka zulme düşecektir ki bu kaçınılmazdır.

"Kitap verilenler, kendilerine ilim geldikten sonra, aralarındaki kıskançlık yüzünden ayrılığa düştüler." Bu da zulmün değişik bir boyutudur. Ama bunun sebebi cahillik değil, kıskançlıktır. Kıskançlık, kasıtlı ve bilinçli olarak başkalarının hakkını çiğnemek için içeriden gelen bir dürtüdür.

"Yok, eğer yüz çevirdilerse, sana düşen, yalnızca duyurmaktır." ayeti, davetçilerin, insanların kalplerini değiştirmekle mükellef olmadıklarına ve onların aldıkları karardan mesul olmadıklarına işaret etmektedir. Davetçilerin görevi tebliğdir, başka bir şey değil. Bu konuda iki hatadan dolayı bazılarının ayakları kaymıştır: Bazıları tebliğde katı ve sert bir üslup kullanmaktadır. Bu ise *"(Resûlüm!) Sen, Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et! Rabbin, kendi yolundan sapanları en iyi bilendir ve O, hidayete erenleri de çok iyi bilir"*[156] ayetine aykırı bir davranıştır. Bazı Müslümanlar da siyasî ve idarî konularda yaptıkları tasarruflardan mesul olmadıklarını ve hesaba çekilmeyeceklerini zannetmektedirler. Bu sonuca ise tebliğ konusunda yaptıkları yanlış bir kıyasla varmışlardır. Bu düşünce de İslam'ın adalet ilkelerine ve şeriatın kurallarına aykırıdır. İlim sahibi olmayan bir insan bile -aşçılık, terzilik, bazı hassas iş ve görevler gibi- mesleğinde yaptıklarından sorumluyken ve hata yaptığı takdirde zararı tazmin etmekle mükellefken nasıl olur da toplumun gidişatı, can, mal ve emek konusunda önemli kararlar alma pozisyonunda olanlar mükellef ve mesul

156 Nahl 16/125.

olmazlar? Hâlbuki Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediği rivayet edilmiştir: *"Hepinizin çobansınız ve hepiniz tebaanızdan mesulsünüz."*[157]

"Sen mülkü dilediğine verirsin ve mülkü dilediğinden geri alırsın. Dilediğini yüceltir, dilediğini de alçaltırsın." Tüm bunlar Allah Teâlâ'nın mutlak iradesine nispet edilmiş, hiç kimseye veya yöne hasredilmemiştir ki hiç kimse bu dine mensup olmakla mülkü ve izzeti garanti ettiğini zannetmesin. Çünkü her zaman Allah'ın koyduğu kanunlar galip gelir. Allah'ın kanunları kimseyi kayırmaz, kimseye iltimas geçmez. Mülkün mutlak olarak Allah'ın iradesine nispet edilmesi de (hâşâ) düzensizlik ve anarşi anlamına da gelmez. O'nun iradesi, evren için belirlediği ilahî kanunlar ve evrensel ilkelerle cereyan eder. Allah Teâlâ'nın dilemesi hariç bu kanunlar asla işlev dışı bırakılamaz.

"Ancak kâfirlerden gelebilecek bir tehlikeden sakınmanız başkadır." buyruğu, hak ehlinin, batıl ehlinden ayrı durma ilkesi hakkında bir istisnadır. Allah Teâlâ onların şerrinden korunmak için zahiren onlara uygun davranışlar sergilemeye izin vermiştir. Tabiî bu istisnanın da uygulanacağı yerler ve belli kuralları vardır. Zira her ikrah, haram işlemeye izin vermez; birini bir cinayet işlemesi veya birinin ırzına saldırması için zorlamak, Müslümanların gizli bilgilerini ve haberlerini paylaşmaya ve düşmanla işbirliği yapmaya zorlamak vb. ikrahlar ayetteki istisnaya dâhil değildir. Zira ayetteki istisna, bir zararı ortadan kaldırmak için gelmiştir. Ama örnek verilen durumlardaki zarar, ikrah edilenin göreceği zarardan daha büyük zararlar ortaya çıkaracaktır. Bu durumda hüküm, aslına döner, küfür ehlinden uzak durmak gerekir. Allahu a'lem.

"De ki: İçinizdekileri gizleseniz de açığa vursanız da Allah onu bilir." buyruğu da istisnanın tamamlayıcı cümlesidir. Biraz önceki istisna dahi Müslüman şahsı, kendi nefsini hesaba çekmekten ve niyetini sorgulamaktan muaf kılmaz. Bu tamamlayıcı cümleye göre batıl ehliyle muvafakat etmek, isteyerek ve gönülden olmamalıdır. Mevki-makam ve mal elde etmek amacıyla batıl ehline yakınlaşmaya çalışmak asla meşru değildir. Bilakis onlarla yakınlık kurmak -yukarıda işaret edildiği gibi- hayatî derecede zarurete mebni istisnaî bir durumdur. Zaruretler ise haddi aşmaksızın ve ancak miktarınca takdir olunur.

---

157 Muttefekun aleyh. Buhârî 5/1996. Müslim 3/1459.

"De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın." ayetine göre kul ile Rabbi arasındaki ilişki; zayıfın, güçlüye; kölenin, efendisine ve askerlerin, komutanlarına boyun eğmesi ve teslimiyet göstermesi gibi mücerret bir kulluktan ve ilişkiden ibaret değil, sevgiye dayalı bir ilişkidir. İbadet ise sevenleri birbirine bağlayan bir vesiledir. Kulun, Rabbine olan sevgisi ve Rabbin kula olan sevgisi için ibadet vardır. Kul, Allah'ı sever ve bu nedenle namaza koşar. Çünkü namaz, seveni sevdiğine kavuşturur. Allah, namazdaki kuluna kıymet verir, onu işitir ve duasına icabet eder. Bu ibadet ise ancak Resûlullah'a (s.a.s.) tabi olmakla geçerli olur. Çünkü Allah'tan tebliğ eden odur. Ona itaat etmek Allah'a itaat etmektir. Bu şekilde Resûlullah'a (s.a.s.) tabi olmak da sevenler arasındaki bağı oluşturmak için bir vesiledir, araçtır.

اِذْ قَالَتِ امْرَاَتُ عِمْرٰنَ رَبِّ اِنِّی نَذَرْتُ لَكَ مَا فِی بَطْنِی مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ
مِنِّیْ ۚ اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِیْعُ الْعَلِیْمُ ﴿۳۵﴾ فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ اِنِّی وَضَعْتُهَا
اُنْثٰی ؕ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْ ؕ وَلَیْسَ الذَّكَرُ كَالْاُنْثٰی ۚ وَاِنِّی سَمَّیْتُهَا مَرْیَمَ
وَاِنِّیْۤ اُعِیْذُهَا بِكَ وَذُرِّیَّتَهَا مِنَ الشَّیْطٰنِ الرَّجِیْمِ ﴿۳۶﴾ فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُوْلٍ
حَسَنٍ وَّاَنْۢبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا ۙ وَّكَفَّلَهَا زَكَرِیَّا ؕ كُلَّمَا دَخَلَ عَلَیْهَا زَكَرِیَّا الْمِحْرَابَ ۙ
وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا ۚ قَالَ یٰمَرْیَمُ اَنّٰی لَكِ هٰذَا ؕ قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ
یَرْزُقُ مَنْ یَّشَآءُ بِغَیْرِ حِسَابٍ ﴿۳۷﴾ هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِیَّا رَبَّهٗ ۚ قَالَ رَبِّ هَبْ
لِیْ مِنْ لَّدُنْكَ ذُرِّیَّةً طَیِّبَةً ۚ اِنَّكَ سَمِیْعُ الدُّعَآءِ ﴿۳۸﴾ فَنَادَتْهُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَهُوَ
قَآئِمٌ یُّصَلِّیْ فِی الْمِحْرَابِ ۙ اَنَّ اللّٰهَ یُبَشِّرُكَ بِیَحْیٰی مُصَدِّقًۢا بِكَلِمَةٍ مِّنَ اللّٰهِ
وَسَیِّدًا وَّحَصُوْرًا وَّنَبِیًّا مِّنَ الصّٰلِحِیْنَ ﴿۳۹﴾ قَالَ رَبِّ اَنّٰی یَكُوْنُ لِیْ غُلٰمٌ
وَّقَدْ بَلَغَنِیَ الْكِبَرُ وَامْرَاَتِیْ عَاقِرٌ ؕ قَالَ كَذٰلِكَ اللّٰهُ یَفْعَلُ مَا یَشَآءُ ﴿۴۰﴾ قَالَ
رَبِّ اجْعَلْ لِّیْۤ اٰیَةً ؕ قَالَ اٰیَتُكَ اَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلٰثَةَ اَیَّامٍ اِلَّا رَمْزًا ؕ وَاذْكُرْ
رَّبَّكَ كَثِیْرًا وَّسَبِّحْ بِالْعَشِیِّ وَالْاِبْكَارِ ﴿۴۱﴾ وَاِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ یٰمَرْیَمُ اِنَّ
اللّٰهَ اصْطَفٰىكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفٰىكِ عَلٰی نِسَآءِ الْعٰلَمِیْنَ ﴿۴۲﴾ یٰمَرْیَمُ اقْنُتِیْ
لِرَبِّكِ وَاسْجُدِیْ وَارْكَعِیْ مَعَ الرّٰكِعِیْنَ ﴿۴۳﴾ ذٰلِكَ مِنْ اَنْۢبَآءِ الْغَیْبِ نُوْحِیْهِ
اِلَیْكَ ؕ وَمَا كُنْتَ لَدَیْهِمْ اِذْ یُلْقُوْنَ اَقْلَامَهُمْ اَیُّهُمْ یَكْفُلُ مَرْیَمَ ۪ وَمَا كُنْتَ لَدَیْهِمْ
اِذْ یَخْتَصِمُوْنَ ﴿۴۴﴾ اِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ یٰمَرْیَمُ اِنَّ اللّٰهَ یُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِّنْهُ
اسْمُهُ الْمَسِیْحُ عِیْسَی ابْنُ مَرْیَمَ وَجِیْهًا فِی الدُّنْیَا وَالْاٰخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِیْنَ ۙ
﴿۴۵﴾ وَیُكَلِّمُ النَّاسَ فِی الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَّمِنَ الصّٰلِحِیْنَ ﴿۴۶﴾ قَالَتْ رَبِّ اَنّٰی
یَكُوْنُ لِیْ وَلَدٌ وَّلَمْ یَمْسَسْنِیْ بَشَرٌ ؕ قَالَ كَذٰلِكِ اللّٰهُ یَخْلُقُ مَا یَشَآءُ ؕ اِذَا قَضٰۤی
اَمْرًا فَاِنَّمَا یَقُوْلُ لَهٗ كُنْ فَیَكُوْنُ ﴿۴۷﴾ وَیُعَلِّمُهُ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرٰىةَ

وَالْاِنْجِيلَ ﴿٤٨﴾ وَرَسُولًا اِلٰى بَنِٓى اِسْرَٓاءِيلَ اَنِّى قَدْ جِئْتُكُمْ بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ
اَنِّٓى اَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَاَنْفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِاِذْنِ اللّٰهِ
وَاُبْرِئُ الْاَكْمَهَ وَالْاَبْرَصَ وَاُحْيِ الْمَوْتٰى بِاِذْنِ اللّٰهِ وَاُنَبِّئُكُمْ بِمَا تَاْكُلُونَ وَمَا
تَدَّخِرُونَ فِى بُيُوتِكُمْ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٤٩﴾ وَمُصَدِّقًا
لِمَا بَيْنَ يَدَىَّ مِنَ التَّوْرٰيةِ وَلِاُحِلَّ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِى حُرِّمَ عَلَيْكُمْ وَجِئْتُكُمْ
بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُونِ ﴿٥٠﴾ اِنَّ اللّٰهَ رَبِّى وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هٰذَا
صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٥١﴾ فَلَمَّٓا اَحَسَّ عِيسٰى مِنْهُمُ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ اَنْصَارِٓى اِلَى
اللّٰهِ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ اَنْصَارُ اللّٰهِ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَاشْهَدْ بِاَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٥٢﴾ رَبَّنَٓا
اٰمَنَّا بِمَٓا اَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴿٥٣﴾ وَمَكَرُوا وَمَكَرَ
اللّٰهُ وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ﴿٥٤﴾ اِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسٰٓى اِنِّى مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ اِلَىَّ
وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُٓوا اِلٰى
يَوْمِ الْقِيٰمَةِ ثُمَّ اِلَىَّ مَرْجِعُكُمْ فَاَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٥٥﴾
فَاَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَاُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَمَا لَهُمْ مِنْ
نَاصِرِينَ ﴿٥٦﴾ وَاَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ اُجُورَهُمْ وَاللّٰهُ لَا
يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿٥٧﴾ ذٰلِكَ نَتْلُوهُ عَلَيْكَ مِنَ الْاٰيَاتِ وَالذِّكْرِ الْحَكِيمِ ﴿٥٨﴾

35. İmrân'ın karısı şöyle demişti: "Rabbim! Karnımdakini özgür bir kul olarak sırf Sana adadım. Adağımı kabul buyur. Şüphesiz (niyazımı) hakkıyla işiten ve (niyetimi) bilen Sensin."

36. Onu doğurunca, Allah, ne doğurduğunu bilip dururken, "Rabbim! Ben onu kız doğurdum. Oysa erkek, kız gibi değildir. Ona Meryem adını verdim. Kovulmuş şeytana karşı onu ve soyunu Senin korumanı diliyorum" dedi.

37. Rabbi o çocuğa hüsnü kabul gösterdi; onu güzel bir bitki gibi yetiştirdi. Zekeriya'yı da onun bakımı ile görevlendirdi. Zekeriya, onun yanına, mabede her girişinde orada bir rızık bulur ve "Ey Meryem, bu sana

nereden geliyor?" der; o da "Bu, Allah tarafındandır. Allah, dilediğine sayısız rızık verir" derdi.

***38.** Orada Zekeriya, Rabbine dua etti, "Rabbim! Bana tarafından hayırlı bir nesil bağışla. Şüphesiz Sen duayı hakkıyla işitensin" dedi.*

***39.** Zekeriya mabette durmuş namaz kılarken melekler ona şöyle nida ettiler: "Allah sana, kendisi tarafından gelen bir Kelime'yi tasdik edici, efendi, iffetli ve sâlihlerden bir peygamber olarak Yahya'yı müjdeler. "*

***40.** Zekeriya, "Rabbim! Bana ihtiyarlık gelip çattığına, üstelik karım da kısır olduğuna göre benim nasıl oğlum olabilir?" dedi. Allah şöyle buyurdu: "İşte böyledir, Allah dilediğini yapar. "*

***41.** Zekeriya, "Rabbim! (Oğlum olacağına dair) bana bir alâmet göster" dedi. Allah buyurdu ki: "Senin için alâmet, insanlara, üç gün, işaretten başka söz söylememendir. Ayrıca Rabbini çok an, sabah akşam tesbih et."*

***42.** Hani melekler demişlerdi: Ey Meryem! Allah seni seçti; seni tertemiz yarattı ve seni bütün dünya kadınlarına tercih etti.*

***43.** Ey Meryem! Rabbine ibadet et; secdeye kapan, (O'nun huzurunda) eğilenlerle beraber sen de eğil.*

***44.** (Resûlüm!) Bunlar, Bizim sana vahiy yoluyla bildirmekte olduğumuz gayb haberlerindendir. İçlerinden hangisi Meryem'i himayesine alacak diye kura çekmek üzere kalemlerini atarlarken sen onların yanında değildin; onlar (bu yüzden) çekişirken de yanlarında değildin.*

***45.** Melekler demişlerdi ki: Ey Meryem! Allah sana, kendisinden bir Kelime'yi müjdeliyor. Adı Meryem oğlu İsa'dır. Mesih'tir; dünyada da ahirette de itibarlı ve Allah'ın kendisine yakın kıldıklarındandır.*

***46.** Beşikteyken ve yetişkinlik halinde insanlara (peygamber sözleri ile) konuşacak.*

***47.** Meryem, "Rabbim! Bana bir erkek eli değmediği halde nasıl çocuğum olur?" dedi. Allah şöyle buyurdu: "İşte böyledir, Allah dilediğini yaratır. Bir işe hükmedince ona sadece 'Ol!' der; o da oluverir."*

***48.** (Melekler, Meryem'e hitaben İsa hakkında sözlerine devam ettiler:) Allah ona yazmayı, hikmeti, Tevrat'ı, İncil'i öğretecek.*

***49.** İsrailoğulları'na bir elçi olacak (ve onlara şöyle diyecek:) Size Rabbinizden bir mucize getirdim. Size çamurdan bir kuş sureti yapar, ona*

üflerim ve Allah'ın izniyle o, kuş oluverir. Yine Allah'ın izniyle körü ve alacalıyı iyileştirir, ölüleri diriltirim. Ayrıca evlerinizde ne yiyip ne biriktirdiğinizi size haber veririm. Eğer inanan kimseler iseniz, bunda sizin için bir ibret vardır.

50. *Benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı olarak ve size haram kılınan bazı şeyleri de helâl kılmak için gönderildim. Size Rabbinizden bir mucize getirdim. O halde Allah'tan korkun, bana da itaat edin.*

51. *Allah, benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir. Öyle ise O'na kulluk edin. İşte bu doğru yoldur.*

52. *İsa, onlardaki inkârcılığı sezince, "Allah yolunda bana yardımcı olacaklar kimlerdir?" dedi. Havariler, "Biz, Allah yolunun yardımcılarıyız; Allah'a inandık, şahit ol ki bizler Müslümanlarız" cevabını verdiler.*

53. *(Havariler,) "Rabbimiz! İndirdiğine inandık ve Peygamber'e uyduk. Şimdi bizi (birliğini ve peygamberlerini tasdik eden) şahitlerden yaz" dediler.*

54. *(Yahudiler) tuzak kurdular; Allah da onların tuzaklarını bozdu. Allah, tuzak kuranların en hayırlısıdır.*

55. *Allah buyurmuştu ki: Ey İsa! Seni vefat ettireceğim, seni nezdime yükselteceğim, seni inkâr edenlerden arındıracağım ve sana uyanları kıyamete kadar kâfirlerden üstün kılacağım. Sonra dönüşünüz Bana olacak. İşte o zaman ayrılığa düştüğünüz şeyler hakkında aranızda Ben hükmedeceğim.*

56. *İnkâr edenler var ya, onları dünya ve ahirette şiddetli bir azaba çarptıracağım; onların hiç yardımcıları da olmayacak.*

57. *İman edip iyi davranışlarda bulunanlara gelince, Allah onların mükâfatlarını eksiksiz verecektir. Allah zalimleri sevmez.*

58. *(Resûlüm!) Bu söylenenleri Biz sana ayetlerden ve hikmet dolu Kur'ân'dan okuyoruz.*

PEYGAMBERLER TARİHİNDE BÜYÜK ISLAH TECRÜBELERİ

Peygamberlerin davetleri tümüyle -genel anlamıyla- ıslah içindir: *"Ben sadece gücümün yettiği kadar ıslah etmek istiyorum."*[158] Ancak, Allah'ın Nebisi İsa (a.s.) özel anlamda ıslah için gelmişti. Onun görevi Mûsâ Peygamber'den gelen risalet mesajını hayatın yeniliklerine ve gelişimine uygun hale getirmekti. Bir de İsrailoğulları'nın yığınla birikmiş olan hatalı davranışlarını tedavi etmek için gelmişti. Zira bu risaletin insanlığa ulaştırılmasında kendilerine emanet tevdi edilen ve yeryüzünde insanın halifelik görevini ifa etmeleri beklenenler onlardı. İşte bu bölümdeki ayetlerde ıslah etmenin temel kaideleri ve küllî ilkeleri ele alınmıştır. Bunlar şunlardır:

Birincisi: Aile terbiyesi: Kur'ân ıslah kıssasını anlatarak konuya giriş yapmıştır: *"İmrân'ın karısı şöyle demişti: "Rabbim! Karnımdakini özgür bir kul olarak sırf Sana adadım. Adağımı kabul buyur." "Islah,"* daha anne karnındayken başlayan bir süreçtir. Meryem'in annesi de çocuğunun geleceği ve iyiliği için, doğmasını beklememiş, bilakis daha doğmadan önce onun hakkında en doğru yolu seçme kararlılığını göstermiş ve halis bir niyetle harekete geçmiştir. Bu erken azim ve kararlılığın, en üst düzeydeki takva ile birlikte olduğu da bir gerçektir. Şöyle ki, böyle bir düşünceye sahip bir kadın, ağzına haram bir lokma dahi almaz. Bu nedenle de Allah Teâlâ şöyle mukabelede bulunmuştur: *"Rabbi o çocuğa hüsnü kabul gösterdi; onu güzel bir bitki gibi yetiştirdi."*

"Güzel bir bitki gibi yetiştirdi" ifadesi, korumak ve bakımını üstlenmek manalarını içermektedir. Bunlardan biri de Allah Teâlâ'nın, onun bakımını üstlenmesi ve onunla ilgilenmesi için bir peygamberi musahhar kılmasıdır. Kur'ân burada bedenî terbiye yönünü de ihmal etmemiştir. *"Zekeriya, onun yanına, mabede her girişinde orada bir rızık bulurdu."* ayetinde, özellikle yetişme çağında beden için gerekli gıdaların yeterli miktarda alınması gerektiğine işaret vardır.

Kur'ân'ın bu şekilde tavsiye ettiği terbiye metodu kapsamlı ve dengeli olmalıdır. Bir taraf diğer tarafa ağır basmamalıdır. İlahî terbiyeyle

---

158 Hûd 11/88.

taçlandırılmış bu güzel örnek, başkasını da teşvik etmiştir. İşte bu şekilde hayır ve iyilik başkalarını da etkiler ve yayılıp çoğalır: *"İşte orada Zekeriya, Rabbine dua etti: Rabbim! Bana da tarafından hayırlı bir nesil bağışla!"*

Allah'ın Hz. Zekeriya'nın duasına icabeti ise şöyle olmuştur: *"Zekeriya mabette durmuş namaz kılarken melekler ona şöyle nida ettiler: Allah sana, kendisi tarafından gelen bir Kelime'yi tasdik edici, efendi, iffetli ve sâlihlerden bir peygamber olarak Yahya'yı müjdeler."*

İkincisi: Toplum olarak birbirine şefkat ve merhamet gösterme, birbiriyle rekabete girecek ve çekişecek derecede sosyal dayanışma içinde olma: *"İçlerinden hangisi Meryem'i himayesine alacak diye kura çekmek üzere kalemlerini atarlarken sen onların yanında değildin; onlar (bu yüzden) çekişirken de yanlarında değildin."*

Üçüncüsü: Böylesine güzel ve hayırlı bir ortamda hem sâlih hem muslih bir peygamber dünyaya gelmiştir. *"Ey Meryem! Allah sana kendisinden bir Kelime'yi müjdeliyor. Adı Meryem oğlu İsa Mesih'tir."* ayeti sâlih nesiller yetiştirmede ve terbiye etmede çevrenin önemine, ailenin rolüne, sonra da toplumun etkisine işaret etmektedir. Tabiî peygamberliğin mahza Rabbanî bir seçim ve görevlendirme ile (vehbî) olduğuna da dikkat çekilmiştir. Ancak bu ilahî seçim bile daima güzel şekilde yetişme ve sağlıklı hazırlık yapmayla beraber olmuştur. Her peygamber, kendi halkının en iyisi ve en seçkinidir.

Dördüncüsü: Islahın şartı ilimdir: *"Allah ona yazmayı, hikmeti, Tevrat'ı, İncil'i öğretecek."* Islahçı cemaatlerin, liderlerini seçerken, adaylarda bilgi, marifet, ehliyet ve liyakat gibi yetenekleri gözetmeksizin sadece oylama yapma çabaları abesle iştigaldir. Liderlik de şûra da ilim iledir. Sadece oylama ve seçim özgürlüğünü temin için ilmin rolünü bir kenara bırakmak, günümüz ıslah deneyim ve girişimlerine çok fazla zarar vermiştir.

Beşincisi: Din ve dünya dengesini korumaya çalışmak: *"Ey Meryem! Allah sana kendisinden bir Kelime'yi müjdeliyor. Adı Meryem oğlu İsa Mesih'tir; dünyada da ahirette de itibarlı ve Allah'ın kendisine yakın kıldıklarındandır."* Allah katında değerli olmak, ancak faydalı ve verimli ameller işlemekle, doğru ve temiz bir hayat sürmek için gerekli olan

inceliklere riayet etmekle; bireyde, ailede, toplumda, siyasette, ekonomide, güç ve iktidarda en geniş ve kapsamlı anlamıyla dengeli ve tutarlı ilişkiler kurmakla olur.

Altıncısı: Yaratılanlara merhamet etme ve insanlara kolaylık sağlama: *"Ve size haram kılınan bazı şeyleri de helâl kılmak için gönderildim."*

Yedincisi: Nübüvvetin birbiri üstüne inşa edilmiş bir bina gibi olduğunun ve geçmişteki davet ve ıslah çalışmalarının kabul edilmesi: *"Benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı olarak ve size haram kılınan bazı şeyleri de helâl kılmak için gönderildim."* Peygamberlerin davası birdir, beslendikleri kaynaklar birdir. Kıyamet gününe kadar hakka davet eden her davetçinin kaynakları ve davası birdir. Bu davet halkası ilk peygamber Hz. Âdem'den, "Lâ ilahe illallah Muhammedün Resûlullah" diyen en son kişiye kadar birbirine bağlıdır.

Sekizincisi: Batıl ehlinden ayrılmak ve kimliğini açıkça ilan etmek: *"İsa, onlardaki inkârcılığı sezince, 'Allah yolunda bana yardımcı olacaklar kimlerdir?' dedi. Havariler, 'Biz, Allah yolunun yardımcılarıyız; Allah'a inandık, şahit ol ki bizler Müslümanlarız' cevabını verdiler."*

Dokuzuncusu: Üstünlük ve zafer için gerekli şartları yerine getiren hak ehlinin zafere ve başarıya erdirilmesi: *"Ve sana uyanları kıyamete kadar kâfirlerden üstün kılacağım."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"İmrân'ın karısı şöyle demişti: 'Rabbim! Karnımdakini özgür bir kul olarak sırf sana adadım.'" ayetinde, Meryem'in yetim olduğuna işaret vardır. Zira Meryem'in sorumluluğunu annesi üstlenmiş ve onun geleceğiyle ilgili kararları babasından izin almadan veya onunla istişare etmeden almıştır. Burada bir annenin doğru azmini, güzel tevekkülünü ve kulluğunu görmekteyiz. Çünkü dul olmasına ve çocuğuna daha muhtaç bir halde bulunmasına rağmen yine de onu Allah'a adamıştır. *"Özgür bir kul olarak sırf Sana adadım."* Yani kimsenin onda bir dahli olmadan sadece Sana adadım.

"Oysa erkek, kız gibi değildir." sözünün de Hz. Meryem'in annesine ait olması muhtemeldir. Yani sanki dine hizmet etmede daha etkin

olur diye bir erkek çocuğu doğuramadığı için üzülmektedir. Bir ihtimal de bu ifadenin, Allah'ın şu kelamının devamı olmasıdır: *"Allah onun ne doğurduğunu daha iyi bilmektedir."* Bu söz, İmran'ın eşinin *"Rabbim! Ben onu kız doğurdum,"* sözünün cevabı mahiyetindedir. O zaman mana şöyle olur: Allah onun ne doğurduğunu daha iyi bilir. Allah onun arzuladığı erkek çocuğunun, Allah'ın seçtiği kız çocuğundan daha üstün olmadığını bilmektedir. Üçüncü ihtimal de şudur: Bu cümle genel anlamda erkek cinsi ile kadın cinsi arasındaki farklılığı ifade etmektedir. Bu takdirde (الذكر والأنثى) kelimelerindeki "(ال) (elif-lam)" takısı ahd için değil, cins içindir. Tabiî ki, kız ile erkek cinsi arasında da birtakım farklılıklar vardır. Bunu da kibirliler hariç kimse inkâr edemez.

İki cins arasındaki farklılıklar, tarafların görevleri gereğidir. Erkeğin de kadının da bu dünyada bir rolü vardır. Cinsler arasındaki farklılık, canlıların bir özelliği ve hayatın devamı için gerekli unsurlardan biridir. Allahu a'lem.

"'Kovulmuş şeytana karşı onu ve soyunu Senin korumanı diliyorum' dedi." ifadesi sâliha bir annenin azim ve gayretini göstermektedir. Hem de sadece kendi çocuklarına değil, bilakis sayısını belirtmeksizin tüm soyuna yönelik azim ve gayretini. Böylece kıyamet gününe kadar gelen tüm zürriyeti bu duaya dâhil olmuş olur. Allah'a ve ahiret gününe bağlı ve tüm insanlığa hayır ve iyilik sevgisiyle dolu bir kalbin arzusudur bu.

"Zekeriya'yı da onun bakımı ile görevlendirdi." İşte beşerî fiillere ilahî müdahale örneklerinden biri budur. Kur'ân'ın anlattığına göre Meryem'in bakımını ve himayesini üstlenmek için rekabete girdiler ve kura çekmek zorunda kaldılar. Kurada Zekeriya (a.s) çıktı. Burada iki suretle karşılaşmaktayız: Biri insanların yaptığıdır ki onlar rekabete girdiler ve kura çektiler. Diğeri de Zekeriya Peygamber'in seçilmesini murat eden takdir-i ilahidir. Bu iki suret iç içedir; biri diğerinden ayrılmaz. Bunun bir örneği de şu ayettir: *"(Savaşta) onları siz öldürmediniz, fakat Allah öldürdü onları; attığın zaman da sen atmadın fakat Allah attı (onu)."*[159] Allahu a'lem.

---

159 Enfâl 8/17.

"Zekeriya, onun yanına, mabede her girişinde orada bir rızık bulur ve 'Ey Meryem, bu sana nereden geliyor?' derdi; o da 'Bu, Allah tarafındandır' derdi." ayeti Hz. Meryem'in salah ehli olduğuna ve çokça ibadet ettiğine işaret etmektedir. Zira mabede her girişinde onu görmesi ancak bu şekilde yorumlanabilir. Rızık ise ister dolaylı ister direkt olsun her halükârda Allah'tandır.

Zekeriya Peygamber'in ona bu soruyu sorması, bu durumu garipsediğindendir. Bazı müfessirlerin rivayet ettiklerine göre Hz. Zekeriya, Hz. Meryem'in yanında, mevsimi gereği olmaması gereken bazı yiyecekler görüyordu. Tabiî buradaki yiyeceklerin bir kısmının, Hz. Meryem'i himaye etmek isteyen diğer akrabalarına ait olmasına mâni bir durum da yoktur. O takdirde Zekeriya'nın buradaki sorusundan maksat onun onurunu korumak ve Hz. Meryem'e gereği gibi baktığından emin olmak için yiyeceklerin kaynağını öğrenme isteği olur. İşte tüm bu gerekçeler onun, *"Allah, dilediğine sayısız rızık verir"* sözünü doğru çıkarmaktadır. Allahu a'lem.

"Zekeriya mabette durmuş namaz kılarken." ayeti de Hz. Meryem'e kefil olan Hz. Zekeriya hakkında bir övgüdür. Nitekim kefil olunan Meryem'in de ibadet ve kulluktaki güzelliği övülmüştür. Bu ayette güzel kulluğun ve ibadetin duaların kabul olmasına bir vesile olabileceğine işaret de vardır. Nitekim Allah Teâlâ başka bir yerde şöyle buyurmuştur: *"Bana dua ettiği vakit dua edenin dileğine karşılık veririm. O halde (kullarım da) Benim davetime uysunlar ve Bana inansınlar ki doğru yolu bulsunlar."*[160]

"Allah sana, kendisi tarafından gelen bir Kelime'yi tasdik edici, efendi, iffetli ve sâlihlerden bir peygamber olarak Yahya'yı müjdeler." ayetinde geçen (كلمة) ifadesi, İsa'nın (a.s.) gelmesine işarettir. Hz. İsa da Hz. Yahya da aynı ailedendir. Hz. Yahya, Hz. Meryem'i kefaletine alan Hz. Zekeriya Peygamber'in oğludur. Hz. İsa da Hz. Zekeriya'nın himayesindeki Meryem'in oğludur. Ayette geçen "seyyid" kelimesinden maksat ise her türlü hayırda ve güzel haslette kavminin önünde olan asil kişidir.

---

160 Bakara 2/186.

Ayette geçen "(حصور) (hasûr: iffetli)" kelimesi ise bağlamından anlaşıldığına göre övgü için kullanılmıştır. Bazı müfessirlerin, bu kelimeden maksadın yaratılıştan gelen bir özellik olarak kadınlara ilgi duymaması (cinsel isteksizlik) anlamında olması bir övgü değildir. Ayetin zahir olan manası şudur: Hz. Yahya, nebilik makamına ve efendiliğe yakışmayan kötü huylara düşmekten korunmuştur. Cümlenin akışından, kötü işlerden kaçınmak ve kendini korumak dışında başka bir mana anlaşılmamaktadır. Allahu a'lem.

"Allah buyurdu ki: Senin için alâmet, insanlara, üç gün, işaretten başka söz söylememendir. Ayrıca Rabbini çok an, sabah akşam tesbih et." Zekeriya (a.s.) Allah'ın kendisine va'dettiği sözün gerçekleşmesinin yakın olduğunu öğrenmek için ondan bir alâmet istedi. Zira yaşlanmış ve kocamıştı. Yahya'nın doğacağının alâmeti ise Zekeriya'nın insanlarla konuşmayı kesmesi ve peş peşe tam üç gün kendini Allah'ı zikretmeye adamasıydı. Buradaki konuşmayı kesmesinden maksat ise konuşma yetisinin kaybı anlamındadır ki bu da olağandışı bir olaydır.

Yine bu ayette, yalnızca Allah'a yönelmenin, O'na tevekkül etmenin ve O'na güvenmenin dualara icabetin yolu olduğuna dair bir işaret vardır. Bu niyetle bazı zaman dilimlerinin yalnızca Allah'a hasredilmesinde bir sakınca yoktur. Nitekim itikâf ibadeti peygamberlerin sünnetlerinden biridir. Allahu a'lem.

"Hani melekler demişlerdi: Ey Meryem! Allah seni seçti." ayetinin zahirinden anlaşılan, meleklerin onunla şifahî olarak konuştuklarıdır. Asıl olan budur. Buradaki konuşmayı ilham ya da rüyada konuşma olarak tevil etmek ise kadınların peygamber olup olmayacağı tartışmasının kapısını kapatmaya yönelik zorlama bir yorumdan başka bir şey değildir. Meleklerin onunla şifahî konuştuğu şeklindeki yoruma aykırı açık bir nas olduğunu da bilmiyorum. Özellikle de nebi ve resûl kavramları arasında ayrıma gidenlere göre bu yorumu nakzeden bir durum yoktur. Bunlara göre resûl olmak için tebliğ gerekli iken, nübüvvet için tebliğ gerekli değildir. Kadınların nebi olabilirliği açısından bu mana enfes durmaktadır. Zira bu durumda risalet, yani resûllük görevi de yine sadece erkekler için olmaktadır: *"Senden önce de şehirler*

halkından kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını peygamber göndermedik."[161]

"Ey Meryem! Allah sana kendisinden bir Kelime'yi müjdeliyor. Adı Meryem oğlu İsa Mesih'tir." ayetindeki *"kelime"*den maksat Hz. İsa'nın yaratılması için bilinen diğer maddî sebeplere gerek olmaksızın ilahî emrin verilmesidir. "İsa, Allah'ın kelimesi'dir" demek, "Allah'ın bir sözüyle (kelimesiyle) oluverdi" demektir; yoksa "İsa kelime'dir" demek değildir. Ayette *"kelime,"* İsa'nın isminden önce zikredilmiştir. Bununla da Hz. Meryem'in çirkin işlerden tenzih edildiği ve müjdeden önce de onun tertemiz olduğu ifade edilmiştir. Sâliha her kadın için böyle olması gerekirken Hz. Meryem için neden olmasın ki? Buradaki müjdeye göre İsa Hz. Meryem'in oğludur. Bundan sonra bir de "Meryem oğlu İsa" diye vasıflandırılması ise Hz. Meryem için apaçık bir şeref ve onurlandırmadır.

"Beşikteyken ve yetişkinlik halinde insanlara (peygamber sözleri ile) konuşacak." Hz. İsa'nın beşikteyken konuşması bilinen türde bir olay değildir. Bu durum onun için bir mucize, annesi için de bir onurdur. Çünkü annesinin tüm suçlamalardan berî olduğunun delilidir. Yetişkinlik halinde konuşması ise Allah'ın risaletini tebliğ etmesidir. Özellikle bu iki dönemin (bebeklik ve olgunluk dönemi) zikredilmesi, öneminden ve kıymetinden dolayıdır. Yoksa diğer insanların konuştukları gibi ömrünün herhangi bir döneminde konuşmaya kadirdir.

"Allah ona yazmayı (kitâb), hikmeti, Tevrat'ı, İncil'i öğretecek." Tevrat ve İncil'in, "kitâb" ve "hikmet" kelimelerine atfedilmesi; hâssın umuma atfedilmesi manasına gelebilir. Allah Teâlâ, İsa'ya (a.s.) içinde evvelkilerin ilimlerinin yazılmış olduğu bir ilim verdi. Sonra da ona tercih etme ve doğruyu yanlıştan ayırma kabiliyeti bahşetti. Sonra ona Tevrat'ı öğretti, sonra da İncil'i vahyetti.

"İsrailoğulları'na bir elçi olacak." ayeti, Hz. İsa'nın risaletinin Benî İsrail'e mahsus olduğuna işaret etmektedir. Onun risaletinin evrensel olduğunu ortaya atanlar ise sonraki bazı müntesipleridir. Pavlos'un

---

161 Yusuf 12/109.

risalelerinde de bu durum açıkça ifade edilmiştir. Bu da bu risaletin maruz kaldığı tahriflerden biridir.

"Size çamurdan bir kuş sureti yapar, ona üflerim ve Allah'ın izniyle o kuş oluverir." Yaratan Allah'tır. Burada yaratma fiilinin Hz. İsa'ya nispet edilmesi ise fiilin, sebebine isnat edilmesi sanatından dolayıdır. Mesela "Bu ilaç şifa verir, bu kayık kurtarır" dememiz gibi. Bu harikulade olayların Hz. İsa'ya nispet edilmesi ise onların peygamberlere mahsus mucizelerden olması nedeniyledir. Bu durumun bir benzeri de Bakara Sûresi'nde şöyle geçmişti: *"Rabbim, bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster!"*[162]

"Size Rabbinizden bir mucize" ve *"Allah'ın izniyle"* ifadeleri ise tevhit yönüne vurgu yapmakta ve Hristiyanların haksız bir şekilde ve küfre düşerek, İsa Mesih'e yakıştırdıkları ilahî sıfatlardan onun berî olduğunu ifade etmektedir.

"'Şahit ol ki bizler Müslümanlarız' cevabını verdiler." ayeti Allah'ın dininin tek olduğunun delilidir. Gerek Hz. İsa'nın havarileri, gerek Muhammed'in (s.a.s.) ashabı gerekse peygamberlerine tabi olan tüm müminler, asırları ve ırkları ne kadar farklı olsa da tek bir ümmettir ve tek bir dine mensuptur.

"Allah buyurmuştu ki: Ey İsa! Seni vefat ettireceğim, seni nezdime yükselteceğim, seni inkâr edenlerden arındıracağım." "(التوفی) (teveffi)" kelimesi mutlak anlamda kullanıldığında "ölmek" manasındadır. Araplarda yaygın olan mana da budur. Arap dilinde yaygın olan, bir sebep olmadıkça kavramların ilk manalarının dışına çıkmamasıdır. Bazıları bu ayetteki "teveffi" kelimesini uyumak, vefa göstermek veya başka anlamlarda tevil etmişlerdir. Zira sahih hadislerde İsa'nın (a.s.) ahir zamanda nüzul edeceğine dair rivayetler vardır. Bu nedenle de âlimler bu kelimeyi şu iki manadan biriyle tevil etmişlerdir: Vefat ya da nüzul. Ama evla olan, tevil yapmaya gerek kalmaksızın iki manayı cem etmektir. Allah Teâlâ onu vefat ettirdiğini, Kendi katına yükselttiğini ve temizlediğini söylemiştir. Tüm bu fiiller atıf (bağlaç) edatı olan "vav" harfi ile yapılmıştır. Bu harfle yapılan atıflarda ise tertip (sıralama) şart değildir.

---

162 Bakara 2/260.

Belki de "teveffi (vefat ettirme)" fiilinin önce söylenmesi, onun ebedî olduğu vehmini kaldırmak ve yaratılan herkesin ölüm gerçeğiyle yüzleşeceğini ifade etmek içindir. Bu nedenle de önce ölme fiili zikredilmiş, sonra Allah'ın semada seçtiği bir makama sağ olarak yükseltildiği ifade edilmiştir. Sâdık ve mesdûk olan Resûlullah Efendimizin haber verdiği gibi, Allah Teâlâ'nın onu yeryüzüne bir daha göndereceği zamana kadar da orada kalacaktır. Allah'ın salat ve selamı tüm peygamberlerin üzerine olsun!

"Ve sana uyanları kıyamete kadar kâfirlerden üstün kılacağım." buyruğunda, *"uyanları"* şeklinde bir ifade kullanılmış; ırk, renk ve mücerret nesep zikredilmemiştir. Çünkü peygamberler, milliyetçi veya ırkçı kahramanlar değillerdir. Bilakis onlar ulvî bir mesajın taşıyıcılarıdırlar. Bu mesajlara tabi olanlar, o peygamberlerin tabileridir. Bundan sapanlarsa, bir çukurdadırlar. Eğer tabi olmanın hakkını verirlerse, Müslümanlar buradaki *"üstün"*lük vasfına daha layık olurlar. Çünkü Müslümanlar, onu ilah gibi gören ve ona ibadet eden kimselere nispeten Hz. İsa'ya daha yakınlardır.

اِنَّ مَثَلَ عِيسٰى عِنْدَ اللّٰهِ كَمَثَلِ اٰدَمَ ۜ خَلَقَهٗ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهٗ كُنْ فَيَكُوْنُ
﴿٥٩﴾ اَلْحَقُّ مِنْ رَّبِّكَ فَلَا تَكُنْ مِّنَ الْمُمْتَرِيْنَ ﴿٦٠﴾ فَمَنْ حَآجَّكَ فِيْهِ مِنْۢ بَعْدِ
مَا جَآءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ اَبْنَآءَنَا وَاَبْنَآءَكُمْ وَنِسَآءَنَا وَنِسَآءَكُمْ
وَاَنْفُسَنَا وَاَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَّعْنَتَ اللّٰهِ عَلَى الْكٰذِبِيْنَ ﴿٦١﴾ اِنَّ هٰذَا
لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ ۚ وَمَا مِنْ اِلٰهٍ اِلَّا اللّٰهُ ۗ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿٦٢﴾ فَاِنْ
تَوَلَّوْا فَاِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌۢ بِالْمُفْسِدِيْنَ ﴿٦٣﴾ قُلْ يٰٓاَهْلَ الْكِتٰبِ تَعَالَوْا اِلٰى كَلِمَةٍ
سَوَآءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اَلَّا نَعْبُدَ اِلَّا اللّٰهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهٖ شَيْـًٔا وَّلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا
بَعْضًا اَرْبَابًا مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ ۭ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُوْلُوا اشْهَدُوْا بِاَنَّا مُسْلِمُوْنَ ﴿٦٤﴾ يٰٓاَهْلَ
الْكِتٰبِ لِمَ تُحَاۗجُّوْنَ فِيْٓ اِبْرٰهِيْمَ وَمَآ اُنْزِلَتِ التَّوْرٰىةُ وَالْاِنْجِيْلُ اِلَّا مِنْۢ بَعْدِهٖ ۭ
اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿٦٥﴾ هٰٓاَنْتُمْ هٰٓؤُلَاۗءِ حَاجَجْتُمْ فِيْمَا لَكُمْ بِهٖ عِلْمٌ فَلِمَ تُحَاۗجُّوْنَ
فِيْمَا لَيْسَ لَكُمْ بِهٖ عِلْمٌ ۭ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿٦٦﴾ مَا كَانَ اِبْرٰهِيْمُ
يَهُوْدِيًّا وَّلَا نَصْرَانِيًّا وَّلٰكِنْ كَانَ حَنِيْفًا مُّسْلِمًا ۭ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿٦٧﴾
اِنَّ اَوْلَى النَّاسِ بِاِبْرٰهِيْمَ لَلَّذِيْنَ اتَّبَعُوْهُ وَهٰذَا النَّبِيُّ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ۭ وَاللّٰهُ وَلِيُّ
الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٦٨﴾ وَدَّتْ طَّاۗىِٕفَةٌ مِّنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ لَوْ يُضِلُّوْنَكُمْ ۭ وَمَا يُضِلُّوْنَ اِلَّآ
اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُوْنَ ﴿٦٩﴾ يٰٓاَهْلَ الْكِتٰبِ لِمَ تَكْفُرُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَاَنْتُمْ
تَشْهَدُوْنَ ﴿٧٠﴾ يٰٓاَهْلَ الْكِتٰبِ لِمَ تَلْبِسُوْنَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوْنَ الْحَقَّ
وَاَنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿٧١﴾ وَقَالَتْ طَّاۗىِٕفَةٌ مِّنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ اٰمِنُوْا بِالَّذِيْٓ اُنْزِلَ عَلَى
الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَجْهَ النَّهَارِ وَاكْفُرُوْٓا اٰخِرَهٗ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴿٧٢﴾ وَلَا تُؤْمِنُوْٓا اِلَّا
لِمَنْ تَبِعَ دِيْنَكُمْ ۭ قُلْ اِنَّ الْهُدٰى هُدَى اللّٰهِ ۙ اَنْ يُّؤْتٰٓى اَحَدٌ مِّثْلَ مَآ اُوْتِيْتُمْ اَوْ
يُحَاۗجُّوْكُمْ عِنْدَ رَبِّكُمْ ۭ قُلْ اِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللّٰهِ ۚ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَاۗءُ ۭ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ
عَلِيْمٌ ﴿٧٣﴾ يَّخْتَصُّ بِرَحْمَتِهٖ مَنْ يَّشَاۗءُ ۭ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ ﴿٧٤﴾ وَمِنْ

اَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ اِنْ تَأْمَنْهُ بِقِنْطَارٍ يُؤَدِّهٖٓ اِلَيْكَ ۚ وَمِنْهُمْ مَنْ اِنْ تَأْمَنْهُ بِدِينَارٍ
لَا يُؤَدِّهٖٓ اِلَيْكَ اِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَآئِمًا ۗ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِى
الْاُمِّيّٖنَ سَبِيلٌ ۚ وَيَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾ بَلٰى مَنْ اَوْفٰى
بِعَهْدِهٖ وَاتَّقٰى فَاِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٧٦﴾ اِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللّٰهِ
وَاَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا اُولٰٓئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ وَلَا
يَنْظُرُ اِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ ۠ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٧٧﴾ وَاِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا
يَلْوٗنَ اَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ ۚ وَيَقُولُونَ
هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ۚ وَيَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ
﴿٧٨﴾ مَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُؤْتِيَهُ اللّٰهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ
كُونُوا عِبَادًا لِى مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلٰكِنْ كُونُوا رَبَّانِيّٖنَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ
وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ ﴿٧٩﴾

59. *Allah nezdinde İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir. Allah onu topraktan yarattı. Sonra ona "Ol!" dedi, o da oluverdi.*

60. *Gerçek, Rabbinden gelendir. Öyle ise şüphecilerden olma.*

61. *Sana bu ilim geldikten sonra seninle bu konuda çekişenlere de ki: Geliniz, sizler ve bizler de dâhil olmak üzere, siz kendi çocuklarınızı biz de kendi çocuklarımızı, siz kendi kadınlarınızı, biz de kendi kadınlarımızı çağıralım, sonra da dua edelim de Allah'tan yalancılar üzerine lânet dileyelim.*

62. *Şüphesiz bu (İsa hakkında söylenenler), doğru haberlerdir. Allah'tan başka ilah yoktur. Muhakkak ki Allah, evet O, mutlak güç ve hikmet sahibidir.*

63. *Eğer yine yüz çevirirlerse, şüphesiz Allah, bozguncuları hakkıyla bilendir.*

64. *(Resûlüm!) de ki: "Ey ehl-i kitap! Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze geliniz: Allah'tan başkasına tapmayalım. O'na hiçbir şeyi eş tutmayalım ve Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilahlaştırmasın."*

Eğer onlar yine yüz çevirirlerse, işte o zaman, "Şahit olun ki biz Müslümanlarız!" deyiniz.

65. *Ey ehl-i kitap! İbrâhim hakkında niçin çekişirsiniz? Hâlbuki Tevrat ve İncil, kesinlikle ondan sonra indirildi. Siz hiç düşünmez misiniz?*

66. *İşte siz böyle kimselersiniz! Hadi hakkında bilgi sahibi olduğunuz konuda tartıştınız; fakat bilgi sahibi olmadığınız konuda niçin tartışıyorsunuz! Oysaki Allah, her şeyi bilir, siz ise bilmezsiniz.*

67. *İbrâhim ne Yahudi ne de Hristiyan idi; fakat o, Allah'ı bir tanıyan dosdoğru bir Müslüman idi; müşriklerden de değildi.*

68. *İnsanların İbrâhim'e en yakın olanı, ona uyanlar, şu Peygamber (Muhammed) ve (ona) iman edenlerdir. Allah müminlerin dostudur.*

69. *Ehl-i kitaptan bir kısmı istediler ki ne yapıp edip sizi saptırabilsinler. Oysa onlar sadece kendilerini saptırırlar da farkına bile varmazlar.*

70. *Ey ehl-i kitap! (Gerçeği) görüp bildiğiniz halde niçin Allah'ın ayetlerini inkâr edersiniz?*

71. *Ey ehl-i kitap! Neden doğruyu eğriye karıştırıyor ve bile bile gerçeği gizliyorsunuz?*

72. *Ehl-i kitaptan bir grup şöyle dedi: "Müminlere indirilmiş olana sabahleyin (görünüşte) inanıp akşamleyin inkâr edin. Belki onlar (böylece dinlerinden) dönerler.*

73. *Sizin dininize uyanlardan başka hiçbir kimseye inanmayın. (Resûlüm!) De ki: Doğru yol ancak Allah'ın yoludur. Yine (onlar, kendi aralarında şöyle dediler:) Size verilenin benzerinin başka herhangi bir kimseye verildiğine yahut Rabbinizin huzurunda onların size karşı deliller getireceklerine de (inanmayın). De ki: Lütuf ve ihsan Allah'ın elindedir. Onu dilediğine verir. Allah'ın rahmeti geniştir ve O her şeyi hakkıyla bilir.*

74. *Rahmetini dilediğine ayırır. Allah üstün lütuf sahibidir.*

75. *Ehl-i kitaptan öylesi vardır ki ona yüklerle mal emanet bıraksan, onu sana noksansız iade eder. Fakat onlardan öylesi de vardır ki ona bir dinar emanet bıraksan, tepesine dikilip durmazsan onu sana iade etmez. Bu da onların, "Ümmîlere karşı yaptıklarımızdan dolayı bize vebal yoktur" demelerindendir. Allah adına bile bile yalan söylüyorlar.*

76. Hayır! (Gerçek onların dediği değil.) Her kim sözünü yerine getirir ve kötülükten sakınırsa, bilsin ki Allah sakınanları sever.

77. Allah'a karşı verdikleri sözü ve yeminlerini az bir bedelle değiştirenlere gelince, işte bunların ahirette bir payı yoktur. Kıyamet günü Allah onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temize çıkarmayacaktır. Onlar için acı bir azap vardır.

78. Ehl-i kitaptan bir grup, okuduklarını kitaptan sanasınız diye kitabı okurken dillerini eğip bükerler. Hâlbuki okudukları Kitap'tan değildir. Söyledikleri Allah katından olmadığı halde, "Bu Allah katındandır" derler. Onlar bile bile Allah'a iftira ediyorlar.

79. Hiçbir insanın, Allah'ın kendisine Kitap, hikmet ve peygamberlik vermesinden sonra (kalkıp) insanlara, "Allah'ı bırakıp bana kul olun!" demesi mümkün değildir. Bilakis (şöyle demesi gerekir): "Okutmakta ve öğretmekte olduğunuz Kitap uyarınca Rabbe hâlis kullar olunuz."

EHL-İ KİTAPLA GÖRÜŞMELER

Birinci Mesele: İsa (a.s.) Hakkında Birkaç Söz

Ehl-i Kitap, İsa (a.s.) hakkında iki zıt görüşle ihtilaf etmişlerdir. Yahudiler onu yalancılıkla suçlamış ve onun hem nübüvvetine hem de nesebine dil uzatmışlardır. Hristiyanlar ise onun ilah olduğunu, üçün üçüncüsü ve Allah'ın oğlu olduğunu söylemişlerdir. Aralarındaki ihtilafın sebebi ise onun yaratılış kıssasına dayanmaktadır. Çünkü İsa (a.s.) babasız bir şekilde dünyaya gelmiştir ki üç din de bu konuda hemfikirdir. Babasız dünyaya geldiği için Yahudiler hem onun hem onun annesinin hakkında ileri geri konuşmuşlardır. Aynı gerekçeyle de Hristiyanlar onu ilah derecesine çıkarmışlar ve onun Allah'ın oğlu olduğunu iddia etmişlerdir. Onlara göre her çocuğun bir anne ve babasının olması gerekir. Zira yaratmada Allah'ın kanunu bu şekilde süregelmiştir. İsa'nın (a.s.) yaratılış kıssasında babanın olmamasını da bir şekilde açıklamaya ihtiyaç duymuşlardır. İşte ehl-i kitap bu kıssayı bu iki zıt şekilde izah etmiştir.

Kur'ân ise bu olayı üçüncü şekilde açıklamıştır: *"Allah nezdinde İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir."* Âdem de anne-baba olmadan

yaratılmıştır. Bu da üç din tarafından ittifak edilen bir mevzudur. Bu, aklî olarak üzerine kıyas yapılması sahih olan bir örnektir. Bu, mutat olan yaratılış kanunları gibi değildir. Çünkü Âdem'in yaratılması bir istisnadır. Bu istisna hem Kur'ân'da mevcuttur hem de aklen mümkündür. Hayatın başlamasıyla ilgili noktaya ulaşma çabaları içinde, akla uygun açıklamalardan ve teorilerden en makul olanı budur.

Babası olmayan bir çocuk elbette ki bazı kuşkuları da beraberinde getirir. İslam da doğan bir çocuk için bir babanın olması gerektiği hakikatini reddetmez. Çünkü İslam da evrensel kanunları kabul etmekte, bunlara saygı göstermeye ve olayları bu kanunlar ışığında açıklamaya çalışmaktadır. Bununla birlikte İslam, bazı sıkı tedbirler alarak istisnalar için çok dar da olsa açık kapı bırakmaktadır. Bu kapı da mucizeler (harikulade olaylar) kapısıdır. Kesin delillerle sabit olan mucizeler haktır. Delili olmayanlar ise merduttur ve bunların üzerine hüküm inşa edilmez. Aksi halde insanların hayatları ve düzenleri alt üst olur ve hak ile batıl birbirine karışır.

Buna göre bir kadın, kocası olmadan hamile kaldığını iddia etse ve davasına delil olarak da Âdem ve İsa peygamberlerin kıssalarını getirse, onun bu iddiası merduttur, kabul edilmez ve getirdiği delil de geçersiz sayılır. İsa'nın (a.s.) kıssasında, Hz. Meryem'in iddiasında haklı olduğuna dair kesin birçok delil vardır. Meryem oğlu İsa'nın şahitliği ve doğduğu ilk günlerde hak ile konuşması delil olarak yeterlidir. Bu ilahî bir mucize olup başkası için tekrar etmeyecek olan bir delildir. Bununla birlikte Hz. Meryem'in doğumu, İsa'ya hamile kalması ve bir hurma kütüğüne sığınması gibi içinde bulunduğu genel durum; ayrıca Zekeriya Peygamber'in Yahya ile müjdelenmesi gibi olayların tamamı birer istisna kabilinden mucizelerdir. Bunlar mutat kanunlardan istisnadır; ilahî takdirlerdir.

Burada getirilen deliller zahirde Yahudiler aleyhine getirilmiştir. Zira onlar bu hususta mutat kanunlara mağlup olmuşlardır. Bu nedenle onların inancında da var olan Âdem'in (a.s.) kıssası ile uyarılmışlardır. Eğer mutat bir şeklin dışında yaratılmaktan istisna edilecek bir yer varsa öncelikle bu, Âdem'in yaratılış kıssasıdır. Zira o da genel yaratılış kanunlarına aykırı olarak annesiz ve babasız yaratılmıştır.

Burada Hristiyanlar aleyhine getirilen delil ise onlara şu konuda bir tembihtir: Bir çocuğun babasız bir şekilde var olması, onun ilahın oğlu olduğu anlamına gelmez. Eğer öyle olsaydı Âdem, ilah olmaya ya da Allah'ın oğlu olmaya İsa'dan daha çok hak sahibi olurdu. Çünkü İsa'nın sadece babası yoktur; Âdem'in ise hem annesi hem babası yoktur.

İkinci Mesele: Tevhit

Bu bölümde bu meseleye değinirken Hristiyanların İsa (a.s.) hakkındaki iddialarından ve onu ilahlık makamına çıkarmalarından sonra da onlara bir gönderme yapmak gerekirdi. Bu en büyük şirktir. Bu, Yahudilerin attıkları iftiralardan ve suçlamalardan daha büyük bir şerdir.

Kur'ân bu iki meseleyi şu ayette birbirine bağlamıştır: *"Şüphesiz bu (İsa hakkında bu anlatılanlar), doğru haberlerdir. Allah'tan başka ilah yoktur."* Allah Teâlâ daha sonra onları, düştükleri bu hatadan dönmeye davet etmiştir: *"(Resûlüm!) de ki: Ey ehl-i kitap! Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze geliniz: Allah'tan başkasına tapmayalım. O'na hiçbir şeyi eş tutmayalım ve Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilahlaştırmasın."* Kur'ân daha sonra İsa'nın (a.s.), zalim kâfirlerin sözlerinden berî olduğunu ve bu büyük suçtan uzak olduğunu belirtmiştir: *"Hiçbir insanın, Allah'ın kendisine Kitap, hikmet ve peygamberlik vermesinden sonra (kalkıp) insanlara, 'Allah'ı bırakıp bana kul olun!' demesi mümkün değildir. Bilakis (şöyle demesi gerekir): Okutmakta ve öğretmekte olduğunuz Kitap uyarınca Rabbe hâlis kullar olunuz. Ve size, 'Melekleri ve peygamberleri ilahlar edinin' diye de emretmez. Siz Müslüman olduktan sonra hiç size kâfirliği emreder mi?!"*

Kur'ân burada detaylı bir şekilde Hristiyanlık inancının maruz kaldığı problemleri anlatmıştır. Onlar sadece peygamberleri değil, melekleri de Rabler edindiler. Buna "Teslis İnancı" denmektir: Baba, Oğul ve Kutsal Ruh.

Hristiyanların Hz. Mesih'in doğumundaki mucizeyi izah etmekten aciz kalmaları, onları aklî ve dinî birtakım imkânsız saplantılara düşürmüştür. Dinleri, karma karışık bir inanç haline gelmiştir. Sebebi ise Hz. İsa'nın doğumundaki sır perdesini aralamaya çalışmaktır ki dine ve hayata, gayb ve şehadet âlemine yükledikleri tasavvur üzerine bu doğum

olayını inşa etmişlerdir. Hâlbuki durum onların bu kadar karmaşık yorum ve düşüncelerinden çok basit bir izahla anlaşılmaktadır.

Üçüncü Mesele: Kitabı Tahrif Etmeleri

Kur'ân, ehl-i kitabı bu ve başka bölümlerde açık bir şekilde kitabı tahrif etmekle suçlamaktadır: *"Ehl-i kitaptan bir grup, okuduklarını kitaptan sanasınız diye kitabı okurken dillerini eğip bükerler. Hâlbuki okudukları Kitap'tan değildir. Söyledikleri Allah katından olmadığı halde, 'Bu Allah katındandır' derler. Onlar bile bile Allah'a iftira ediyorlar." "Ey ehl-i kitap! Neden doğruyu eğriye karıştırıyor ve bile bile gerçeği gizliyorsunuz?"*

Bugün elimizde bulunan Ahd-i Kadim (Tevrat) ve Ahd-i Cedid'in (İncil), onların eklerinin ve şerhlerinin tahrif edildiği bir gerçektir ve inatçılar hariç kimse bunu inkâr edemez. Bunlarda sadece açık şirk unsurları, tevhit ve imanın sabitelerine aykırı unsurlar değil, bilakis bölüm bölüm, nüsha nüsha apaçık çelişkiler de vardır. Ben de bizzat bunların birçoğuna rastladım. Ancak şu an burası bunları uzun uzun izah etme yeri değildir.

Dördüncü Mesele: İbrâhimî Hakikat

Semavî risaletler tektir. Tek kaynaktan ve tek gaye için gelmiştir. Bu nedenle de Kur'ân'da anlatılan peygamber kıssalarının Kur'ân-ı Kerim'in büyük bir kısmını kapsadığını görmekteyiz. Kur'ân açık bir şekilde onların yoluna tabi olunmasını emretmektedir: *"İşte o peygamberler, Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir. Sen de onların yoluna uy."*[163]

Semavî dinler arasındaki farklılıklar mesaj farklılıklarından değil, Yahudiliğin ve Hristiyanlığın tahrif edilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bugün elimizde bulunan kitaplar da bu tahrifin olduğunu ispatlamaktadır. Ancak buna rağmen Yahudiler de Hristiyanlar da İbrâhimî bir din oldukları konusunda ısrar etmektedirler. Halbûki İbrâhimî din demek, İbrâhim'in dini demektir. Bunlar daha da ileri gidip kendilerini ona nispet etmektedirler. Bunun da birçok sebebi vardır. Bazıları şunlardır: İbrâhim (a.s.) üç din için ortak paydadır. Bu

163 En'âm 6/90.

nedenle onun Yahudi olduğunu veya Hristiyan olduğunu ispatlamak, bu din mensupları için de artı bir delil ve değerdir. Bunu ispatlarlarsa dinlerinin daha doğru olduğunun da delilini de getirmiş olurlar. Onlar hem bu amaçla hem de kendilerine muhalif gördükleri dinleri geçersiz kılmak için bunu ilke edinmişlerdir. Bunu ispatladıkları takdirde İbrâhim (a.s.) üç dinin de ortak paydası olmayacaktır. İşte Kur'ân'ın bu meseleyle ilgilenmesi bundan ileri gelmektedir.

Kur'ân onlarla mücadelesine şu sözlerle başlamıştır: *"Ey ehl-i kitap! İbrâhim hakkında niçin çekişirsiniz? Hâlbuki Tevrat ve İncil, kesinlikle ondan sonra indirildi. Siz hiç düşünmez misiniz?"* Kur'ân'ın burada takip ettiği delil getirme metodu, alışılmışın aksine gelmiştir. Zira Kur'ân-ı Kerim'de asıl olan, onun her peygamber hakkında aynı minvalde konuşmasıdır. Zira baştan sona tüm peygamberler Allah'ın vahyini insanlara taşırlar. Yahudilik de aslı itibariyle haktır, Hristiyanlık da aslı itibariyle haktır. Nitekim İbrâhimîlik de haktır. İbrâhimîliğin onlardan önce gelmiş olması, Yahudiliği ve Hristiyanlığı geçersiz sayacak bir gerekçe değildir. Eğer geçersiz sayılmak için İbrâhim'den sonra gelmek yeterli bir gerekçe olsaydı bu, Muhammedî risalete kadar uzanırdı. Zira sonuçta bu risalet, diğer ikisinden de sonradır.

Gerçek şu ki Kur'ân burada her kavme, takip ettiği metoda ve düşünce tarzına uygun şekilde cevaplar vermiştir. Yahudiler ve bu konuda onlara tabi olan Hristiyanlar, mensup oldukları genetik soy bağı hakkında konuşmaktadırlar. Şu an elimizde bulunan Ahd-i Kadim (Tevrat), İbrâhim'den; "ahd-i ilahî silsilesinin atası" olarak söz etmiştir. Kur'ân ise burada onlara cevap vermiş ve Hz. İbrâhim'le, ondan sonra gelen tüm peygamberler ve son peygamber Hz. Muhammed (s.a.s.) arasındaki dinî ve akidevî bağı ve apaçık benzerliği vurgulamıştır.

Kur'ân, Yahudilere şöyle diyor: Eğer sizler İbrâhim'e mensup olduğunuzu iddia ediyorsanız, o zaman onun inancını sergileyin ki kendinizi onunla kıyaslamanız ve onu delil getirmeniz doğru olsun. Eğer getirebileceğiniz bir delil yoksa *"Hadi, hakkında bilgi sahibi olduğunuz konuda tartıştınız; fakat bilgi sahibi olmadığınız konuda niçin tartışıyorsunuz?!"* Elinizdeki tek delilin genetikten gelen nesep bağı olduğunu söylüyorsanız, bu da tek başına ona intisap ettiğinizin delili olmaz.

Öyleyse onun nasıl sizin dininizden olduğunu iddia edersiniz? Çünkü *"İbrâhim ne Yahudi ne de Hristiyan idi."* İşte ağır kınamayı hak eden iddianız budur. *"Aklınızı kullanmayacak mısınız?*

Burada Kur'ân'ın, İbrâhim'in tevhit davasını, putlarla olan mücadelesini ve İbrâhimî davet ile Muhammedî davetin buluşması için Kâbe'yi inşa ettiğini vurguladığını görmekteyiz. Bununla bir kez daha Kur'ân'ın esas değerlendirme kriterinin, risaletin içeriğine ve ilkelerine dayandığını ve nesep, soy ve genetik bağlara itibar etmediğini görmekteyiz. Kur'ân başka bir ayette de bu gerçeği şöyle teyit etmektedir: *"O, (İbrâhim) sizleri Müslüman olarak isimlendirdi."*[164] Bu ayet, "O ancak hanîf bir Müslümandı" sözünün maksadını açıklamaktadır. İsimlendirme aslen ona aittir ve biz de bu konuda ona tabiyiz.

Kur'ân bu tabi olma meselesini de açıkça zikretmiştir: *"İbrâhim'in milletine tabi olun!"*[165] *"Sizin için İbrâhim'de güzel örnekler vardır."*[166] Kur'ân burada Yahudiliği veya Hristiyanlığı bu bağlamda koparıp atmıyor. Onlar için de şöyle diyor: *"Mûsâ dedi ki: Ey kavmim! Eğer Allah'a inandıysanız ve O'na teslim olduysanız sadece O'na güvenip dayanın."*[167] *"İsa, onlardaki inkârcılığı sezince, 'Allah yolunda bana yardımcı olacaklar kimlerdir?' dedi. Havariler, 'Biz, Allah yolunun yardımcılarıyız; Allah'a inandık, şahit ol ki bizler Müslümanlarız' cevabını verdiler."*[168] İşte burada konu bütün açıklığıyla vuzuha kavuşmakta ve hem Yahudilerin hem Hristiyanların hangi hususta hatalı oldukları tüm incelikleriyle ortaya çıkmaktadır. Allahu a'lem.

Beşinci Mesele: Karşılıklı Görüşme (Diyalog) Kaideleri

Kur'ân-ı Kerim bu görüşmeler arasında, görüşmenin faydalı kaidelerinden ve adaplarından bazılarını zikretmiştir. Bunlar hem bilimsel üslubu hem aklî kıyası hem de duygusal ve vicdanî üslubu bir araya getirmiştir. Kur'ân'ın bir yerde şöyle dediğini görürsün: *"(Resûlüm!) de ki: Ey ehl-i kitap! Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze geliniz."*

164 Hac 22/78.
165 Nahl 16/123.
166 Mümtehine 60/4.
167 Yûnus 10/84.
168 Âl-i İmrân 3/52.

Başka yerde şöyle der: *"Geliniz, sizler ve bizler de dâhil olmak üzere, siz kendi çocuklarınızı biz de kendi çocuklarımızı, siz kendi kadınlarınızı, biz de kendi kadınlarımızı çağıralım."* Başka bir yerde de şöyle der: *"Allah nezdinde İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir." "Ey ehl-i kitap! İbrâhim hakkında niçin çekişirsiniz? Hâlbuki Tevrat ve İncil, kesinlikle ondan sonra indirildi. Siz hiç düşünmez misiniz?"* Allah Teâlâ her seferinde onlara aynı hitapta bulunur: *"Ey ehl-i kitap!"* Bu ise saygı hitabıdır ve müşterek paydaları hatırlatmadır.

Kur'ân, bir davranışı ve hareketi eleştirdiği zaman bunu umumileştirmez. Bu eleştirinin Yahudi de olsa Hristiyan da olsa suçsuz birine denk gelmemesi için ihtiyatlı davranır. Kur'ân -mesela- şöyle der: *"Ehl-i kitaptan bir kısmı istediler ki ne yapıp edip sizi saptırabilsinler." "Ehl-i kitaptan bir grup şöyle dedi..." "Ehl-i kitaptan öylesi vardır ki ona yüklerle mal emanet bıraksan, onu sana noksansız iade eder. Fakat onlardan öylesi de vardır ki ona bir dinar emanet bıraksan, tepesine dikilip durmazsan onu sana iade etmez."* İşte İslam'ın getirdiği adalet anlayışı budur. O, hasımlara karşı hüküm verirken bile insaflı olmamızı emretmektedir.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Allah nezdinde İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir." Yaratılış kıssasında Kur'ân dört yaratılış yönteminden bahsetmiştir. Bunların üçü istisnaî durum olup bunlara kıyas edilmez. Bunlar Âdem'in annesiz-babasız yaratılması, Havvâ'nın anne olmadan Âdem'den yaratılması ve İsa'nın baba olmadan anneden yaratılmasıdır. Dördüncüsü ise bir kimsenin doğal bir şekilde anneden ve babadan dünyaya gelmesidir. İşte üzerine şer'î hükümlerin bina edildiği yol budur. Çünkü şeriat, insanların bilinen hayatlarındaki işlere çeki düzen vermek için gelmiştir. Mucizeler ve olağanüstü olaylar ise başka bir durumdur. Bunları tasdik etmek ve bunlardan ibret almak gerekir. Allahu a'lem.

"De ki: Geliniz, sizler ve bizler de dâhil olmak üzere, siz kendi çocuklarınızı, biz de kendi çocuklarımızı; siz kendi kadınlarınızı, biz de kendi kadınlarımızı çağıralım, sonra da dua edelim de Allah'tan, yalancılar üzerine lânet dileyelim." ayetine "mübahele ayeti" denilmektedir. Bu, inat ve kibirle örtülmüş nefislerde saklı gizli düşünceleri ortaya

çıkarmayı amaçlayan bir tür cedelleşme/tartışma türüdür. Zira bazen arzular ve nefis, marifetin önüne geçmektedir. Mübahele esnasında kadınların ve çocukların çağrılması ise yalan söylemekten korkmaya, kalpleri yumuşatmaya ve kalbin üstündeki katı örtüleri kaldırmaya daha uygun bir ortam sağlamak içindir.

Burada hatırlatmak gerekir ki bu yol (mübahele) sadece kat'i işlerde ve zaruret-i diniyeden olan meselelerde meşrudur. İçtihadî meseleler, siyasî veya fıkhî meseleler vb. için mübahele caiz değildir. Yine deliller ve burhanlarla yapılan ilmî tartışmalardan önce de mübahele yapmak caiz değildir. Karşı tarafın kibir ve inattan dolayı delilleri kabul etmediğinden ve delillerin artık ona fayda vermediğinden de emin olmak gerekir. Zira davette asıl olan, azaba ve lanete müstahak olmasını dilemek değil, rahmeti ve hayrı dilenmektir.

"Ehl-i kitaptan bir grup şöyle dedi: 'Müminlere indirilmiş olana sabahleyin (görünüşte) inanıp akşamleyin inkâr edin. Belki onlar (böylece dinlerinden) dönerler.'" Bu tavır, hakka ve hak ehline karşı yapılan savaşta bildik bir yöntem değildir. Bunlar, günün başında iman ediyorlar, günün sonunda da inkâra kalkışıyorlar. Böyle yaparak sanki İslam'ın içinde onu batıl kılacak bir şey bulmuş gibi davranıyorlar. Bu da ister istemez sıradan ve zayıf karakterli insanların kafalarının karışmasına ve şüpheye düşmelerine neden oluyor.

Gündüz vakti Müslüman olduklarını ilan etmelerinden maksat, hiç şüphesiz bu vaktin hareket, menfaat ve geçim için uygun olmasındandır. Akşam olunca küfre girmeleri ise gizlenmeleri ve saklanmaları için müsait bir vakittir. Bu yöntem münafıklara hastır. Bundan maksat şu ihtimal de olabilir: Ehl-i kitaptan bazıları da münafıklığa girmiş olabilir. İhtimaldir ki onlar başkalarını, yani münafıkları yönlendirmekle de yetinmiş olabilirler.

"Günün başında (sabahleyin)" ayetinde kullanılan (وجه النهار) ifadesindeki "vech" kelimesi mecazî anlamdadır. Burada maksat "gündüzün yüzü" değil günün başlangıcıdır. Ayetteki bu kullanımda, mecazın, ancak hakiki bir yönü olduğunda geçerli olacağına dair görüşe karşı bir reddiye vardır. Zira böyle düşünenlere göre mesela (يد), yani "el" kelimesi, hakiki bir eli gerektirir ve ancak başkası için değil sadece o elin

sahibi için mecazen kudret anlamına gelmesi caizdir. Bu ise zorlama bir yorumdur ve dilde bunun delili yoktur. Allahu a'lem.

"Ehl-i kitaptan öylesi vardır ki ona kantarla (yüklerle) mal emanet bıraksan, onu sana noksansız iade eder. Fakat onlardan öylesi de vardır ki ona bir dinar emanet bıraksan, tepesine dikilip durmazsan onu sana iade etmez." buyruğunda *"kantar"*dan maksat, çok maldır. Burada kantarın karşılığında dinar kullanılmıştır. Kur'ân, ehl-i kitabı burada iki sınıfa ayırmıştır: Onların bir grubu emaneti yerine getirirler. İsterse o emanet çok mal olsun ve âdeten insanın iştah ve tamahını kabartsın. Diğer grup ise mala tamah eder ve malın miktarı az da olsa onu iade etmez. Bu tür insanlar birçok toplumda vardır. Burada bundan bahsedilmiş olması ise dindarların, emanete riayet etmekle ve bu konuda gayretli olmakla temayüz etmelerinin istenmesindendir. Eğer bu konuda diğer insanlar gibi davranırlarsa, bu, onların dinlerinin noksan veya dindarlıklarının zayıf olduğuna işaret olur. Bunu da Kur'ân, ayetin sonunda beyan etmiştir.

"Tepesine dikilip durmazsan onu sana iade etmez." ifadesi, ısrar etmedikçe ve istemeyi sürekli tekrar etmedikçe vermeyeceklerine dair bir kinayedir.

"Bu da onların, 'Ümmîlere karşı yaptıklarımızdan dolayı bize vebal yoktur' demelerindendir." buyruğundaki ifade, dindarlık iddiasında bulunan, insanların mallarını haksız şekilde yiyen ve onların emanetlerine göz dikenlerin uydurdukları bir gerekçedir. Buradaki gerekçelendirme dine bağlanmıştır. Zira kendini dindar olarak gören bazı kimseler, kendilerini başkalarından üstün görmektedirler. Onlara göre böyle yapmada bir *"vebal yoktur."* Yani kendilerine muhalif olanların veya *"ümmî"* olanların mallarını alma konusunda herhangi bir sorumluluklarının olmadığını düşünmektedirler.

Hakikat şu ki burada ehl-i kitap için anlatılan durum sadece onlara mahsus değildir. Günümüzde mütedeyyin gözüken bazı Müslümanlar da kâfirlerin mallarını kendilerine helâl görmekte ve onlara ait bir hakkı veya bir borcu ödemekten kaçınmaktadırlar. Bazıları sırf kendi cemaatinden ve partisinden değil diye başkasının gıybetini, dedikodusunu yapmayı, aleyhine iftira etmeyi ve yalan söylemeyi caiz görmektedir. Bu

durumu, ehl-i kitaba karşı insaflı olmak ve Müslümanlara da bir nasihatte bulunmak amacıyla zikrettik. Zira ayetlerde önemli olan sebebin hususiliği değil, lafzın umumiliğidir.

"Onlara ahiretten de bir pay verilmeyecektir." Yani dinlerini ve emanetlerini geçici dünya hayatı karşılığında satanlara, ahiret hayatından ve nimetlerinden yana bir nasip olmayacaktır.

"Ehl-i kitaptan bir grup, okuduklarını kitaptan sanasınız diye kitabı okurken dillerini eğip bükerler. Hâlbuki okudukları Kitap'tan değildir." Ehl-i kitaptan olan bu fırkanın hakkı batılla karıştırmak, gerçeği saptırmak ve öyle olmadığı halde kitaptan olduğu vehmini uyandırmak için lafızlarla oynamaya ve onları tahrife muktedir olduğu vurgulanmaktadır. Bu, her dinde bidat ehli kimselerin takip ettiği yollardan biridir.

وَلَا يَأْمُرَكُمْ اَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلٰٓئِكَةَ وَالنَّبِيّٖنَ اَرْبَابًا ۟ اَيَأْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ بَعْدَ اِذْ اَنْتُمْ
مُسْلِمُونَ ﴿٨٠﴾ وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ النَّبِيّٖنَ لَمَآ اٰتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ
ثُمَّ جَآءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهٖ وَلَتَنْصُرُنَّهٗ قَالَ ءَاَقْرَرْتُمْ
وَاَخَذْتُمْ عَلٰى ذٰلِكُمْ اِصْرِىْ قَالُوٓا اَقْرَرْنَا ۟ قَالَ فَاشْهَدُوا وَاَنَا مَعَكُمْ مِنَ
الشّٰهِدِينَ ﴿٨١﴾ فَمَنْ تَوَلّٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٨٢﴾ اَفَغَيْرَ دِينِ
اللّٰهِ يَبْغُونَ وَلَهٗٓ اَسْلَمَ مَنْ فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَاِلَيْهِ يُرْجَعُونَ
﴿٨٣﴾ قُلْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَآ اُنْزِلَ عَلَيْنَا وَمَآ اُنْزِلَ عَلٰٓى اِبْرٰهِيمَ وَاِسْمٰعِيلَ
وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطِ وَمَآ اُوتِىَ مُوسٰى وَعِيسٰى وَالنَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ ۚ لَا
نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْ ۚ وَنَحْنُ لَهٗ مُسْلِمُونَ ﴿٨٤﴾ وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْاِسْلَامِ دِينًا
فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ ۚ وَهُوَ فِى الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٨٥﴾ كَيْفَ يَهْدِى اللّٰهُ قَوْمًا
كَفَرُوا بَعْدَ اِيمَانِهِمْ وَشَهِدُوٓا اَنَّ الرَّسُولَ حَقٌّ وَجَآءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ ۗ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى
الْقَوْمَ الظّٰلِمِينَ ﴿٨٦﴾ اُولٰٓئِكَ جَزَآؤُهُمْ اَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ اللّٰهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالنَّاسِ
اَجْمَعِينَ ۙ ﴿٨٧﴾ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ۙ ﴿٨٨﴾
اِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَاَصْلَحُوا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٨٩﴾ اِنَّ الَّذِينَ
كَفَرُوا بَعْدَ اِيمَانِهِمْ ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَنْ تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ ۚ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الضَّآلُّونَ
﴿٩٠﴾ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْ اَحَدِهِمْ مِلْءُ الْاَرْضِ
ذَهَبًا وَلَوِ افْتَدٰى بِهٖ ۗ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ۚ ﴿٩١﴾ لَنْ
تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ ۚ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَىْءٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهٖ عَلِيمٌ
﴿٩٢﴾ كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلًّا لِبَنِىٓ اِسْرَآءِيلَ اِلَّا مَا حَرَّمَ اِسْرَآءِيلُ عَلٰى نَفْسِهٖ
مِنْ قَبْلِ اَنْ تُنَزَّلَ التَّوْرٰيةُ ۗ قُلْ فَأْتُوا بِالتَّوْرٰيةِ فَاتْلُوهَآ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٩٣﴾
فَمَنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُونَ ﴿٩٤﴾

قُلْ صَدَقَ اللّٰهُ فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ اِبْرٰهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٩٥﴾ اِنَّ
اَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِى بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ ﴿٩٦﴾ فِيهِ اٰيَاتٌ
بَيِّنَاتٌ مَقَامُ اِبْرٰهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ اٰمِنًا وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ
اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِىٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٩٧﴾ قُلْ يَا اَهْلَ
الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ شَهِيدٌ عَلٰى مَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٨﴾ قُلْ يَا اَهْلَ
الْكِتَابِ لِمَ تَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ تَبْغُونَهَا عِوَجًا وَاَنْتُمْ شُهَدَاءُ
وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٩﴾

80. *Ve size, "Melekleri ve peygamberleri ilahlar edinin" diye de emretmez. Siz Müslüman olduktan sonra hiç size kâfirliği emreder mi?*

81. *Hani Allah, peygamberlerden, "Ben size Kitap ve hikmet verdikten sonra nezdinizdekileri tasdik eden bir peygamber geldiğinde ona mutlaka inanıp yardım edeceksiniz" diye söz almış, "Kabul ettiniz ve bu ahdimi yüklendiniz mi?" dediğinde, "Kabul ettik" cevabını vermişlerdi. Bunun üzerine Allah, "O halde şahit olun; Ben de sizinle birlikte şahitlik edenlerdenim" buyurmuştu.*

82. *Artık bundan sonra her kim dönerse, işte onlar yoldan çıkmışların ta kendileridir.*

83. *Göklerde ve yerdekiler, ister istemez O'na teslim olduğu halde onlar (ehl-i kitap), Allah'ın dininden başkasını mı arıyorlar? Hâlbuki O'na döndürüleceklerdir.*

84. *De ki: Biz, Allah a, bize indirilene, İbrâhim, İsmail, İshak, Yakub ve Yakub oğullarına indirilenlere, Mûsâ, İsa ve (diğer) peygamberlere Rableri tarafından verilenlere iman ettik. Onları birbirinden ayırt etmeyiz. Biz ancak O'na teslim oluruz.*

85. *Kim İslâm'dan başka bir din ararsa, bilsin ki kendisinden (böyle bir din) asla kabul edilmeyecek ve o, ahirette ziyan edenlerden olacaktır.*

86. *İman etmelerinden, Resûl'ün hak olduğuna şehadet getirmelerinden ve kendilerine apaçık deliller gelmesinden sonra inkârcılığa sapan bir*

kavme Allah nasıl hidayet nasip eder? Allah zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.

87. İşte onların cezası, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanlığın lânetine uğramalarıdır.

88. Bu lânete ebedî gömülüp gidecekler. Onların azapları hafifletilmez; yüzlerine de bakılmaz.

89. Ancak, bundan sonra tövbe edip yola gelenler başka. Çünkü Allah çok bağışlayıcı ve merhametlidir.

90. İnandıktan sonra kâfirliğe sapıp sonra inkârcılıkta daha da ileri gidenlerin tövbeleri asla kabul edilmeyecektir. Ve işte onlar, sapıkların ta kendisidirler.

91. Gerçekten, inkâr edip kâfir olarak ölenler var ya, onların hiçbirinden -fidye olarak dünya dolusu altın verecek olsa dahi- kabul edilmeyecektir. Onlar için acı bir azap vardır; hiç yardımcıları da yoktur.

92. Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamadıkça "iyi"ye eremezsiniz. Her ne harcarsanız, Allah onu hakkıyla bilir.

93. Tevrat'ın indirilmesinden önce, İsrail'in (Yakub'un) kendisine haram kıldıkları dışında, yiyeceğin her türlüsü İsrailoğulları'na helâl idi. De ki: Eğer doğru sözlü iseniz o zaman Tevrat'ı getirip onu okuyun.

94. Artık bundan sonra her kim Allah'a karşı yalan uydurursa, işte bunlar zalimlerin ta kendisidirler.

95. De ki: Allah doğruyu söylemiştir. Öyle ise, hakka yönelmiş olarak İbrâhim'in dinine uyunuz. O, müşriklerden değildi.

96. Şüphesiz, âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev (mabet), Mekke'deki(Kâbe)dir.

97. Orada apaçık nişaneler, (ayrıca) İbrâhim'in makamı vardır. Oraya giren emniyette olur. Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse bilmelidir ki Allah bütün âlemlerden müstağnidir.

98. De ki: Ey ehl-i kitap! Allah, yaptıklarınızı görüp dururken niçin Allah'ın ayetlerini inkâr edersiniz?

99. De ki: Ey ehl-i kitap! (Gerçeği) görüp bildiğiniz halde niçin Allah'ın yolunu eğri göstermeye yeltenerek müminleri Allah yolundan çevirmeye kalkışıyorsunuz? Allah, yaptıklarınızdan habersiz değildir.

SEMAVÎ RİSALETLER ARASINDAKİ İLİŞKİNİN HAKİKATİ

Kur'ân bu bölümde, yoğun bir şekilde, önceki risaletlerle son risalet arasındaki ilişkinin sınırlarını kesin ve açık bir şekilde belirlemektedir. Bunlar şöyledir:

Birincisi: Misak

"Hani Allah, peygamberlerden, 'Ben size Kitap ve hikmet verdikten sonra nezdinizdekileri tasdik eden bir peygamber geldiğinde ona mutlaka inanıp yardım edeceksiniz' diye söz almıştı."

Bu misak tüm risaletlerin tek olduğunu teyit etmekte ve son risaletin, gelişen beşerî toplumların durumuna uyumlu ve en mükemmel risalet olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle, buna uymak farzdır ve geçmiş risaletlere iman etmenin gereklerinden de bir cüzdür.

İkincisi: İman Parçalanamaz

"Göklerde ve yerdekiler, ister istemez O'na teslim olduğu halde onlar (ehl-i kitap), Allah'ın dininden başkasını mı arıyorlar?" "Kim İslâm'dan başka bir din ararsa, bilsin ki kendisinden (böyle bir din) asla kabul edilmeyecek." "De ki: Ey ehl-i kitap! Allah, yaptıklarınızı görüp dururken niçin Allah'ın ayetlerini inkâr edersiniz?"

Bu da tüm risaletlerin bir olduğuna iman etmenin ve misakın gereklerinden biridir. Zira tüm peygamberler tek bir dinle geldiler. Her kim Hz. Mûsâ'yı inkâr ederse Muhammed'i (s.a.s.) de inkâr etmiş olur. Her kim Muhammed'i (s.a.s.)inkâr ederse, Mûsâ'yı (a.s.) da inkâr etmiş sayılır. Tüm peygamberler için de durum böyledir. Tüm peygamberlerin getirdiği din, genel anlamıyla İslam dinidir: *"Allah nezdinde hak din İslâm'dır."*

Vahyin, insanların gelişim sürecine göre nazil olması, aralarında zıtlık ya da çelişki olduğu anlamına gelmez. Bu, birden çok din olduğu anlamına gelmez. Allah bir olduğuna göre din de bir tane olmak zorundadır. Kur'ân bu mefhumu da şöyle ifade etmiştir: *"De ki: Biz, Allah'a, bize indirilene, İbrâhim, İsmail, İshak, Yakub ve Yakub oğullarına indirilenlere, Mûsâ, İsa ve (diğer) peygamberlere Rableri tarafından*

verilenlere iman ettik. Onları birbirinden ayırt etmeyiz. Biz ancak O'na teslim oluruz."

Üçüncüsü: İbrâhimî Risaletin Konumu

"De ki: Allah doğruyu söylemiştir. Öyle ise hakka yönelmiş olarak İbrâhim'in dinine uyunuz. O, müşriklerden değildi." İlkesel olarak kaynağı, asılları ve hedefleri açısından İbrâhimî risalet diğer semavî risaletlerden farklı değildir. Ancak İbrâhimî risalet bazı ayırt edici hususiyetler yönünden diğer risaletlerden farklıdır. Bu hususiyetlerden bazıları şunlardır:

1- İbrâhimî risalet üç risalet arasındaki en bariz ortak paydayı teşkil etmektedir. Bu risaletlerin müntesiplerinin yanında mutlak anlamda en makbul isim de odur.

2- İsa (a.s.) konusunda aşırıya gidildiği gibi, Hz. İbrâhim hususunda - aşırıya gidilmemiştir. Onun risaleti, Tevrat ve İncil'in başına gelen ve tartışma konusu olan tahrife maruz kalmamıştır. Zira İbrâhim peygamberden geriye sadece vahyin küllî değerlerini oluşturan bazı büyük değerler ve risaletinin genel ilkeleri kalmıştır. Diğer detaylar ise değişiklik ve tahrife uğrama durumu söz konusu olmaksızın unutulmuştur. Hiç şüphesiz bu durum da onunla ilgili muhtemel ihtilafların oluşmasının önüne geçmiştir.

3- İbrâhimî risalet ile son risalet arasındaki benzerlik sadece vahyin aslı konusunda değildir. Bu, diğer tüm risaletlerde de olan bir özelliktir. Oysa bu iki risalet arasında bazı dünyevî uygulamalar ve davranışlar hususunda da benzerlik vardır. Kur'ân burada açık bir örnek zikretmektedir: *"Şüphesiz, âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev (mabet), Mekke'deki(Kâbe)dir. Orada apaçık nişaneler, (ayrıca) İbrâhim'in makamı vardır."* Kâbe'nin inşa edilmesi ve hem hacılar hem namaz için kıble yapılması sadece bu iki risalette vardır.

Kur'ân başka ayetlerde, bu iki risalet arasında bazı benzerliklerin daha olduğunu zikreder. Bu da bu iki risaletin karşı karşıya kaldığı tehditlerin tabiatından kaynaklanan bir durumdur. Mesela bu iki risalet de putlara tapan milletlerle muhatap olmuştur. Öte yandan Hz. Mûsâ ve Hz. İsa da farklı konulardaki tehditlerle yüzleşmişlerdir.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Ona mutlaka inanıp yardım edeceksiniz." Bu ikisi, yani iman ve yardım, misakın rükünleridir. Bu ayet iman ile küfür arasındaki çekişmenin kaçınılmaz olduğuna ve bu topraklarda imanın geleceğinin müminlerin onu savunmasına ve korumasına bağlı olduğuna işaret etmektedir.

"Göklerde ve yerdekiler, ister istemez O'na teslim olduğu halde onlar (ehl-i kitap), Allah'ın dininden başkasını mı arıyorlar? Hâlbuki O'na döndürüleceklerdir." ayetine göre İslam; insanla onu çevreleyen kâinat arasındaki insicamı sağlamaktadır. Çünkü kâinatın tamamı tüm hareketleriyle ilahî kanunlara boyun eğerek hareket etmektedir. İnsanın da ilahî hükümlere boyun eğmesi bu insicamı sağlar. Bu şekilde insan, kendini bu kâinatın dostu ve Allah'ın; kendisine hizmet etmesi ve saadetini sağlaması için musahhar kıldığı evrenin bir parçası olduğunu hisseder.

"Hâlbuki O'na döndürüleceklerdir." lafzı, Kur'ânî mücadelenin özetidir. Yani insanlar burada, bu topraklarda metot bakımından ihtilaf etmektedirler. Öyleyse bu insanın, öbür âlemdeki saadetini garanti eden metodu takip etmesi gerekir. Bu nedenle sadece dünyevî çıkarlara ve amaçlara hizmet eden düşüncelerden, kurumlardan ve yöntemlerden uzak durmalıdır. Çünkü bu yöntemleri uygulayarak burada bazı dünyevî çıkarları temin etse de ebedî âlemdeki durumunu nasıl düzeltecektir? İslam, hem dünya hem ahiret saadetini garanti etmede en uygun yoldur.

"Kim, İslâm'dan başka bir din ararsa, bilsin ki kendisinden (böyle bir din) asla kabul edilmeyecektir." buyruğundaki *"İslam"*dan maksat, tüm semavî dinleri bir arada bulunduran dindir, bir açıdan da Muhammedî risalet, yani İslam dinidir. İslam, ilk anlamıyla, her asırda temsil edilen risaletin kendisidir. Bir kimse sonradan gelen risaleti inkâr ederse, bir önceki risaleti de inkâr etmiş sayılır. Tevrat'a iman edenler eğer İncil'e iman etmezlerse, Tevrat'a iman ettiklerini iddia etseler de aslında onu inkâr etmiş sayılırlar. Aynı şekilde İncil'e iman ettiği söyleyen ama Kur'ân'ı inkâr eden, aslında İncil'i de inkâr etmiş sayılır. İslam ikinci anlamıyla da Muhammedî nübüvvete muhatap olanların ve kıyamete

kadar ona uyanların sahip olduğu dinin adıdır. İki manaya göre de sonuç aynı olmaktadır. Allahu a'lem.

"Ancak, bundan sonra tövbe edip yola gelenler başka." Yola gelmek ve ıslah olmak, Allah katında, tövbenin kabulünün şartıdır. Çünkü bu sayede pişmanlık olumlu bir fiille kendini ispatlamış olmaktadır. Ama durumunu düzeltmeden sadece dil ile tövbe etmek; kişinin haksızlığa ve günaha olan meylinin azalmasından dolayı nefsinde meydana gelen psikolojik bir durumdan ibaret sayılır.

"Onların hiçbirinden -fidye olarak dünya dolusu altın verecek olsa dahi- kabul edilmeyecektir." ayeti, ibadet ve itaatlerin ancak geçerli olduğu zaman kabul olduğuna işaret etmektedir. Amel defteri kapandıktan ve mükellef olma ve sınanma merhalesi geçtikten sonra ibadet etme isteğine asla itibar edilmeyecektir. Bu ayette Allah Teâlâ'nın âlemlerden müstağni olduğuna da işaret vardır. O isterse muhtaç olan herkesi zekât veya sadakalara gerek kalmadan da zengin kılabilir ve onların ihtiyaçlarını giderebilir. Ancak Allah Teâlâ hayır kapılarını, onlara olan merhametinden ve imanlarının doğruluğunu ve tasdiklerini sınamak için açık bırakmıştır.

"Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamadıkça 'iyi'ye eremezsiniz." Çünkü sadaka veren kişi, bunu, Allah'ın emrine ittiba ederek ve O'nun rızasına ve yakınlığına nail olmak amacıyla verir. Bu amelindeki samimiyetinin göstergesi de Allah için verdiği şeyin kendi için ayırdığı şeyin önüne geçirmesi, ona daha çok değer vermesidir. Bu, bir Müslümanın verdiği mal, vakit veya emek için de geçerlidir. Allah için vereceği şeyde değersiz olanı ve kendisine lazım olmayanı sunan kişi, Allah yolunda hayır ve iyilik yapmaktan çok uzaktır. Ancak sevdiklerinden vermek, O'nun muhabbetini kazanmaya çalışmak demektir ve O'nun sevdiği güzel her türlü davranış vesilesiyle kendini O'na sevdirme gayretidir.

"Tevrat'ın indirilmesinden önce, İsrail'in (Yakub'un) kendisine haram kıldıkları dışında, yiyeceğin her türlüsü İsrailoğulları'na helâl idi." *"İsrail,"* Allah'ın peygamberi Yakub'un ismidir. Buradaki haram kılmasından maksat ise bu yiyecekleri yemekten imtina etmesidir. Nitekim Allah Teâlâ, Resûl-i Ekrem Efendimiz hakkında şöyle buyurmuştur:

"Ey Peygamber! Eşlerinin rızasını gözeterek Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun?"[169] Buradaki haram kılmadan maksat, şer'an haram kılma değildir, çünkü hiçbir peygamber, Allah'ın izni ve yetkisi olmadan teşride bulunamaz.

Bir rivayette şöyle geçmektedir:[170] Bu ayet, İbrâhimî risalet ve onun müntesiplerinin hakikatini anlatan bir tartışma konusuyla ilgili nazil olmuştur. Şöyle ki: Yahudiler, onun risaletinde deve etini yemenin haram olduğu gerekçesiyle kendilerini İbrâhimî risalete mensup gören Müslümanların deve eti yemelerini ayıplamışlardı. Kur'ân ise bu iddianın batıl olduğunu açıklamış ve eğer böyle bir haramlık varsa bu konuda Tevrat'tan delil getirmelerini istemiştir.

"Orada apaçık nişaneler, (ayrıca) İbrâhim'in makamı vardır." "Makam," Kâbe'ye yakın bir yerde yüksekçe bir taşın üzerindeki iki ayak izidir. Burada makamın zikredilmesi; son Peygamber Hz. Muhammed'in (s.a.s.) davası ile onun ve nice peygamberin atası olan İbrâhim'in (a.s.) davası arasındaki bağın ne kadar güçlü olduğunu belirtmek içindir. Diğer bir gaye de ikisi arasındaki bağın, sadece bu makamın yüceltilmesi ve kutsanmasıyla ilgili olduğu vehmini izale etmektir. Zira Allah Teâlâ burada, *"Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır"* buyurarak Muhammedî risaletin beşinci rüknü olan hacca işaret etmiştir. Zira hac, Hz. İbrâhim'in uyguladığı bir ibadettir ve tüm insanlığa yönelttiği çağrısıdır.

İnsan, tabiatı gereği, mahsus (somut) olana meyleder. Bu nedenle de aslında kendisinden daha zayıf ve daha aşağı konumda bulunan mücessem varlıklara ibadet etmeye çalışır. Bu aşırılığın tedavisi, tabiatını (fıtratını) bastırmakla değil, bilakis onu doğru yöne yönlendirmekle olur. Bu yüzden, insandaki fıtrî ihtiyacı karşıladığı için kalbin mücessem mescitlere, Kâbe'ye ve Makam-ı İbrâhim'e bağlanması meşrudur. Bu mekânlar ve dinî miraslar tevhit yönünü güçlendirmektedir. Nitekim bu durum zahirdir ve maruftur. Herhangi bir karmaşaya da neden olmamaktadır. Allahu a'lem.

---

169 Tahrîm 66/1.

170 Bir Yahudi, Resûlullah'a (s.a.s.) İsrâil'in (Hz. Yakub) kendisine haram kıldığı yiyeceklerin neler olduğuyla ilgili bazı sorular sormuştu. *Müsned*, Ahmed b. Hanbel 1/274.

"Oraya giren emniyette olur." Bu, Allah Teâlâ'nın Kâbe'ye bahşettiği kutsiyet ve heybetten dolayıdır. Öyle ki hiç kimse buranın hürmetini çiğnemeye cüret edememektedir. Allah Teâlâ'nın Ebrehe'nin ordusunu yok etmesi de bu manayı desteklemektedir: *"Görmedin mi Rabbin, fil ordularını nasıl yaptı?"*[171] Bu mana, teklifî manayı (kulların yükümlülüğünü) ilga etmemektedir. Burada şu mana da zımnen mevcuttur: "Ey Müslümanlar, bu evin (Kâbe) güvenliğini sağlamak sizlerin görevidir." *"Oraya giren emniyette olur"* ayeti, haber cümlesi siğasında gelmiş olsa da aslında emir cümlesidir. Yani "buranın emniyetini sağlayın!" demektir. Gücü ve imkânı olduğu halde bu konuda kusurlu davrananlar günah işlemiş olurlar. Allahu a'lem.

"Kim inkâr ederse bilmelidir ki Allah bütün âlemlerden müstağnidir." buyruğu, haccı inkâr ederek veya hafife alarak onu hor gören kişiye yönelik şiddetli bir tehdit ve uyarıdır. Ancak bir kimse hacca inandığı ve onu yerine getirmeyi arzuladığı halde onu yapamazsa, zaten *"Yoluna gücü yetenlerin"* ayeti bu durumu izah etmektedir, zira haccetmeye gücü yetmiyorsa, bununla mükellef değildir.

Haccın teklif şartlarından biri olan "güç ve imkânın olması," kimi zaman insanlardan kaynaklanan kusurlardan dolayı yerine gelememektedir; mesela Kâbe'deki alanın insanlara yetersiz gelmesi, hac idaresi konusunda deneyim yetersizliği, hazırlıklarda gevşek davranma vb. Bu mesuliyetler her Müslümanın durumuna ve imkânına göredir. Bu konuda taksir, günahtır. Zira farzın kendisiyle tamamlandığı şeyi tamamlamak da farzdır. Kâbe tüm insanlar için hac yeridir. *"Şüphesiz, âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev (mabet), Mekke'deki(Kâbe)dir."* ayetinden dolayı hac için yeterli alanın temin edilmesi, haccı yapabilmek için hazırlıkların yapılmış olması ve hiçbir mükellefi istisna etmeden ciddi ve adaletli bir planla hacıların karşılanması gerekir. Allahu a'lem.

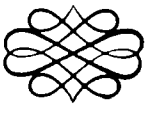

171 Fil 105/1.

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِنْ تُطِيعُوا فَرِيقًا مِنَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ يَرُدُّوكُمْ
بَعْدَ اِيمَانِكُمْ كَافِرِينَ ﴿١٠٠﴾ وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَاَنْتُمْ تُتْلٰى عَلَيْكُمْ اٰيَاتُ اللّٰهِ
وَفِيكُمْ رَسُولُهُ وَمَنْ يَعْتَصِمْ بِاللّٰهِ فَقَدْ هُدِيَ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٠١﴾ يَا
اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٠٢﴾
وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ
كُنْتُمْ اَعْدَاءً فَاَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَاَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ اِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلٰى شَفَا
حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَاَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ
﴿١٠٣﴾ وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ اُمَّةٌ يَدْعُونَ اِلَى الْخَيْرِ وَيَاْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ
الْمُنْكَرِ وَاُولٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٤﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا
مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَاُولٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠٥﴾ يَوْمَ تَبْيَضُّ
وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ فَاَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ اَكَفَرْتُمْ بَعْدَ اِيمَانِكُمْ
فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿١٠٦﴾ وَاَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَفِي
رَحْمَةِ اللّٰهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٠٧﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ اللّٰهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَمَا
اللّٰهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِلْعَالَمِينَ ﴿١٠٨﴾ وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاِلَى
اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴿١٠٩﴾ كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَاْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَلَوْ اٰمَنَ اَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ
مِنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَاَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿١١٠﴾ لَنْ يَضُرُّوكُمْ اِلَّا اَذًى وَاِنْ يُقَاتِلُوكُمْ
يُوَلُّوكُمُ الْاَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١١١﴾ ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ اَيْنَ مَا ثُقِفُوا
اِلَّا بِحَبْلٍ مِنَ اللّٰهِ وَحَبْلٍ مِنَ النَّاسِ وَبَاۤؤُ بِغَضَبٍ مِنَ اللّٰهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ
الْمَسْكَنَةُ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُونَ الْاَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ
ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿١١٢﴾ لَيْسُوا سَوَاءً مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اُمَّةٌ

قَآئِمَةٌ يَتْلُونَ اٰيَاتِ اللّٰهِ اٰنَآءَ الَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ ﴿١١٣﴾ يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ
الْاٰخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُونَ فِى الْخَيْرَاتِ
وَاُولٰٓئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١١٤﴾ وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوهُ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ
بِالْمُتَّقِينَ ﴿١١٥﴾ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِىَ عَنْهُمْ اَمْوَالُهُمْ وَلَآ اَوْلَادُهُمْ مِنَ
اللّٰهِ شَيْئًا وَاُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١٦﴾ مَثَلُ مَا يُنْفِقُونَ
فِى هٰذِهِ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا صِرٌّ اَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوا
اَنْفُسَهُمْ فَاَهْلَكَتْهُ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللّٰهُ وَلٰكِنْ اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٧﴾ يٰٓاَيُّهَا
الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بِطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ
قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَآءُ مِنْ اَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْفِى صُدُورُهُمْ اَكْبَرُ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ
الْاٰيَاتِ اِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١١٨﴾ هَآ اَنْتُمْ اُولَآءِ تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ وَتُؤْمِنُونَ
بِالْكِتَابِ كُلِّهِ وَاِذَا لَقُوكُمْ قَالُوٓا اٰمَنَّا وَاِذَا خَلَوْا عَضُّوا عَلَيْكُمُ الْاَنَامِلَ مِنَ
الْغَيْظِ قُلْ مُوتُوا بِغَيْظِكُمْ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١١٩﴾ اِنْ تَمْسَسْكُمْ
حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَاِنْ تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا وَاِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ
كَيْدُهُمْ شَيْئًا اِنَّ اللّٰهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿١٢٠﴾

100. *Ey iman edenler! Kendilerine kitap verilenlerden bir gruba uyarsanız imanınızdan sonra sizi yeniden inkârcılığa sevk ederler.*

101. *Size Allah'ın ayetleri okunurken, üstelik Allah Resûlü de aranızda iken nasıl inkâra saparsınız? Her kim Allah'a bağlanırsa kesinlikle doğru yola iletilmiştir.*

102. *Ey iman edenler! Allah'tan, ona yaraşır şekilde korkun ve ancak Müslümanlar olarak can verin.*

103. *Hep birlikte Allah'ın ipine (İslam'a) sımsıkı yapışın; parçalanmayın. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın: Hani siz birbirinize düşman kişilerdiniz de O, gönüllerinizi birleştirmişti ve O'nun nimeti sayesinde kardeş kimseler olmuştunuz. Yine siz bir ateş çukurunun tam kenarında*

iken oradan da sizi O kurtarmıştı. İşte Allah size ayetlerini böyle açıklar ki doğru yolu bulasınız.

104. *Sizden, hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.*

105. *Kendilerine apaçık deliller geldikten sonra parçalanıp ayrılığa düşenler gibi olmayın. İşte bunlar için büyük bir azap vardır.*

106. *Nice yüzlerin ağardığı, nice yüzlerin de karardığı günü (düşünün). İmdi, yüzleri kararanlara, "İnanmanızdan sonra kâfir mi oldunuz? Öyle ise inkâr etmiş olmanız yüzünden tadın azabı!" (denilir).*

107. *Yüzleri ağaranlara gelince, onlar Allah'ın rahmeti içindedirler; orada ebedî kalacaklardır.*

108. *İşte bunlar, Allah'ın, sana hak olarak okuduğumuz ayetleridir. Allah hiçbir kimseye haksızlık etmek istemez.*

109. *Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. İşler dönüp dolaşıp Allah'a varır.*

110. *Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder, kötülükten meneder ve Allah'a inanırsınız: Ehl-i kitap da inansaydı, elbet bu, kendileri için çok iyi olurdu. (Gerçi) içlerinde iman edenler var, (fakat) çoğu yoldan çıkmışlardır.*

111. *Onlar (ehl-i kitap) size, incitmekten başka bir zarar veremezler. Sizinle savaşa girecek olsalar, size arkalarını dönüp kaçarlar. Sonra kendilerine yardım da edilmez.*

112. *Onlar (Yahudiler) nerede bulunurlarsa bulunsunlar, Allah'ın ahdine ve insanların (müminlerin) himayesine sığınmadıkça kendilerine zillet (damgası) vurulmuştur; Allah'ın hışmına uğramışlar ve miskinliğe mahkûm edilmişlerdir. Çünkü onlar, Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlar ve haksız yere peygamberleri öldürüyorlardı. Bu da onların isyan etmiş ve haddi aşmış bulunmalarındandır.*

113. *Hepsi bir değildir; ehl-i kitap içinde istikamet sahibi bir topluluk vardır ki gece saatlerinde secdeye kapanarak Allah'ın ayetlerini okurlar.*

114. *Onlar, Allah'a ve ahiret gününe inanırlar; iyiliği emreder, kötülükten menederler; hayırlı işlere koşuşurlar. İşte bunlar iyi insanlardandır.*

115. Onların yaptıkları hiçbir hayır karşılıksız bırakılmayacaktır. Allah, takva sahiplerini çok iyi bilir.

116. İnkâr edenler var ya, onların malları da evlatları da Allah'a karşı kendilerine hiçbir fayda sağlamayacaktır. İşte onlar cehennemliklerdir; orada ebedî kalacaklardır.

117. Onların, bu dünya hayatında yapmakta oldukları harcamaların durumu, kendilerine zulmetmiş olan bir kavmin ekinlerini vurup da mahveden kavurucu bir rüzgârın durumu gibidir. Onlara Allah zulmetmedi, fakat onlar kendilerine zulmediyorlar.

118. Ey iman edenler! Kendi dışınızdakileri sırdaş edinmeyin. Çünkü onlar size fenalık etmekten asla geri durmazlar, hep sıkıntıya düşmenizi isterler. Gerçekten, kin ve düşmanlıkları ağızlarından (dökülen sözlerinden) belli olmaktadır. Kalplerinde sakladıkları (düşmanlıkları) ise daha büyüktür. Eğer düşünüp anlıyorsanız, ayetlerimizi size açıklamış bulunuyoruz.

119. İşte siz öyle kimselersiniz ki onlar sizi sevmedikleri halde siz onları seversiniz. Siz, bütün kitaplara inanırsınız; onlar ise sizinle karşılaştıklarında "İnandık" derler; kendi başlarına kaldıklarında ise size olan kinlerinden dolayı parmaklarının uçlarını ısırırlar. De ki: Kininizden (kahrolup) ölün! Şüphesiz Allah kalplerin içindekini hakkıyla bilmektedir.

120. Size bir iyilik dokunsa, bu onları tasalandırır; başınıza bir musibet gelse, buna da sevinirler. Eğer sabreder ve korunursanız, onların hilesi size hiçbir zarar vermez. Şüphesiz Allah, onların yaptıklarını çepeçevre kuşatmıştır.

İSLAM ÜMMETİNİN BİNASINI GÜÇLENDİREN UNSURLAR

Kur'ân-ı Kerim, ehl-i kitapla hilaf noktalarını ve farklı hususları arz ettikten, hak olan İslam'ın manasını tespit ettikten ve İslam'ın diğer semavî risaletlerle ilişkisini anlattıktan sonra şimdi de bu mesajı tüm âlemlere taşıması gereken bu ümmetin; üzerinde teşekkül etmesi gereken temel unsurları ve esasları anlatmaya başlamaktadır. Bunlar şunlardır:

Birincisi: İman; çevresinde ve bayrağı altında bu ümmetin teşekkül ettiği esastır. İman, akıllarda ve vicdanlarda teşekkül eden bir tasavvur ya da bundan meydana gelen bazı sembolik eylemler de değildir. O, her şeyden önce fizik ve metafizik (gayb ve şehadet) âlemlerini bir araya getiren bir görüşten ortaya çıkan kuşatıcı bir kimliktir. Bununla birlikte ümmetin tüm enerjisini ve imkânlarını birleştirip bir araya getiren bir projedir. Bu nedenle de Kur'ân'ın hitabı her zaman çoğul siğayla şöyle gelir: *"Ey iman edenler!"* Bu belli bir amaçla kullanılan maksut bir siğadır ve bu hitabın ardından gelen her şey bunun üzerine mebnidir.

İkincisi: Allah'ın ipine sımsıkı sarılmak ve İslam ümmeti birliği (ümmet) mefhumunun içinde erimek gerekir: *"Hep birlikte Allah'ın ipine (İslam'a) sımsıkı yapışın, parçalanmayın." "Kendilerine apaçık deliller geldikten sonra parçalanıp ayrılığa düşenler gibi olmayın." "Sizden, hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun." "Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz."*

Üçüncüsü: İlahî risaleti tüm âlemlere taşımak gerekir. Bu, rahmet, hayır ve muhabbet risaletidir: *"Hayra çağıran bir ümmet." "Hayırlı işlere koşuşturan bir ümmet." "Onların yaptıkları hiçbir hayır karşılıksız bırakılmayacaktır."*

Dördüncüsü: Islah etmek. Islah, öncelikle şahıstan başlayan ve daimî olan bir mesuliyettir: *"Ey iman edenler! Allah'tan, O'na yaraşır şekilde korkun." "Takva/korkmak,"* kişinin kendisini hesaba çekmesi ve murakabe etmesidir ki bu, hassas bir his olup nefsin duygularını ve iç çekişmelerini takip eder; küçük büyük tüm muhtelif hareket ve davranışları kayıt altına alır ve bunların hepsini şer'î teraziyle tartar.

Bundan sonraki sorumluluk ise başkalarına yardımcı olmak ve onların hatalarını düzeltmeye çalışmaktır: *"İyiliği emreder, kötülükten menederler."* Bu olumlu hareket, Allah'a ve ahiret gününe iman eden her müminin ruhuna ekilmiş olan hayır alâmetlerinden sadece biridir. *"Onlar, Allah'a ve ahiret gününe inanırlar; iyiliği emreder, kötülükten menederler; hayırlı işlere koşuşurlar. İşte bunlar iyi insanlardandır."* İşte bu hayır işleme ahlakıyla iyiliği emredip kötülüklerden nehyetme bilinci, kişiyi, nasihat edip iyiliği emretme ve kötülükten nehyetme adı

altında insanların duygularını, onur ve haysiyetlerini incitme kabalığından ve hatasından korumaktadır.

Beşincisi: Batıldan ve batıl ehlinden ayrı durmak gerekir. Onların yıkıcı faaliyetlerinden, saptıran ve hakkı batılla karıştıran dolambaçlı üsluplarından da sakınmak gerekir: *"Ey iman edenler! Kendilerine kitap verilenlerden bir gruba uyarsanız, imanınızdan sonra sizi yeniden inkârcılığa sevk ederler."*

"Ey iman edenler! Kendi dışınızdakileri sırdaş edinmeyin. Çünkü onlar size fenalık etmekten asla geri durmazlar, hep sıkıntıya düşmenizi isterler. Gerçekten, kin ve düşmanlıkları ağızlarından (dökülen sözlerinden) belli olmaktadır. Kalplerinde sakladıkları (düşmanlıkları) ise daha büyüktür." "Sizinle karşılaştıklarında 'İnandık' derler; kendi başlarına kaldıklarında ise size olan kinlerinden dolayı parmaklarının uçlarını ısırırlar." "Onlar (Yahudiler) nerede bulunurlarsa bulunsunlar, Allah'ın ahdine ve insanların (müminlerin) himayesine sığınmadıkça kendilerine zillet (damgası) vurulmuştur; Allah'ın hışmına uğramışlar ve miskinliğe mahkûm edilmişlerdir." Burada bahsi geçen kimseler dünyadaki insanlardan istisna kabilindendir. Hakka ve hak ehline olan düşmanlıkları nedeniyle onlara karşı böyle bir tavır takınmak gerekir. Ama bu şekilde düşmanlıkları olmayan diğer insanlar için hayır dilemek ve onlarla güzel geçinmek, dinimizde asıl olandır.

İşte bu hususta bazı kimselerin ayakları kaymakta, insanları konumlandırırken hata etmektedirler. Bunlara göre Müslüman olmayan herkes Müslümanların düşmanlarıdır. Hâlbuki bu, büyük bir hatadır, İslam'ın ilkeleriyle uyuşmamaktadır ve İslam'ın kâinat, hayat ve insanla ilgili düşüncesine aykırı bir harekettir.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Parçalanmayın." Kınanmış olan tefrika; kabilecilik, hizipçilik ve küçük bağlılıklardan oluşan asabiyettir. Ancak içtihattan kaynaklanan ayrılıklar, ihtisas ve ilgi alanlarındaki çeşitlilikten kaynaklanan gruplaşmalar ise bilgi toplumu olmanın ve medenî gelişmenin gereklerindendir. İnsanların birçoğu günümüzde kınanmış olan ayrılık ile övgüye değer içtihadı birbirine karıştırmaktadır. Madem içtihat arzu edilen bir

şeydir, öyleyse çeşitlilik ve hilaf da bunun bir gereğidir. Ancak bir kimse hem içtihada davet eder hem de hilaftan sakındırırsa, işte bunda tezat ve tenakuz vardır.

"Sizden bir topluluk bulunsun." Yani ümmet olun! Ayetteki (مِنْ) harfi tekvin ve tahvil (yapma ve dönüştürme) manasındadır. Mesela "Hamurdan ekmek yaptım" dersin, yani hamuru ekmeye dönüştürdüğünü ifade edersin. Zaten bir sonraki ayet de bu manaya işaret etmektedir: *"Siz en hayırlı ümmetsiniz."*

"Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder, kötülükten meneder ve Allah'a inanırsınız." buyruğunda, dikkat edilirse emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker, genelin aksine iman etmekten önce zikredilmiştir. Halbuki Kur'ân ayetlerinde genelde önce iman, sonra sâlih amel zikredilirdi. Burada ise önce sâlih amel, sonra iman zikredilmiştir. Bu da iki nedenden dolayıdır:

Birincisi: Öncelikle, diğer insanlara göre daha hayırlı olmanın zikredilmesi, onlar için hayrı dilememizden dolayıdır. Bu nedenle her ne kadar iman etmek, tüm hayırlı amellerin aslı olsa da hayırlı olmanın nedenleri (iyiliği emretme ve kötülükten sakındırma), imandan önce zikredilmiştir. Bu, hasta kişiye şöyle demeye benziyor: "Sana doktorun Müslüman olanından getirdik." Bu cümlede doktor, Müslüman kelimesinden önce zikredilmiştir. Zira hastanın durumuyla doğrudan alakalı olan doktordur.

İkincisi: Allah'a ister emir ister nehiyle davet etmek, imanın insanlara ulaşması için bir sebeptir. Eğer bu olmazsa, insanlar imanı asla tanımazlardı ve insanların kalbinde iman baki kalmazdı. Zira yıkıcı faaliyetler, insanları cahilleştirme ve imandan nefret ettirme yolları çoktur. Bu nedenle tüm ameller bu Rabbanî farza dönmektedir.

"Onlar (ehl-i kitap) size, incitmekten başka bir zarar veremezler." buyruğundaki *"zarar veremezler"*den maksat, sizin için arzuladıkları, kökünüzü yok etmek ve dininizi bitirmek gibi zararı veremezler anlamındadır. Bunun dışında kalan şeyler ne kadar büyük de olsa hepsi ayetteki eza vermenin, yani incitmenin kapsamına girerler. Vakıa da bu manayı desteklemektedir. Zira Müslümanlar davetin başladığı ilk günden bugüne kadar öldürülme, hapsedilme, sürülme ve kuşatılma

gibi eziyetlere maruz kaldılar. Hatta zafer elde ettikleri savaşlarda bile öldürülme, yaralanma ve esir alınma gibi zararlarla karşılaştılar. Zafer elde edilen savaşlarda durum böyleyse kaybettikleri savaşlarda durum nasıldır?!

"Sizinle savaşa girecek olsalar, size arkalarını dönüp kaçarlar." ayeti de belli kimselerden ve belli bir merhaleden bahsetmektedir. Yoksa genel geçer bir kural değildir. Zira Allah Teâlâ başka bir ayette şöyle demektedir: *"(Müminler) Öldürürler ve öldürülürler."*[172] Uhud'dan bahseden ayette ise şöyle geçmiştir: *"Nihayet, öyle bir an geldi ki Allah, arzuladığınızı (galibiyeti) size gösterdikten sonra zaafa düştünüz."*[173]

Müslümanların dünü de bugünü de bu tartışmaya tanıklık etmekte ve herkesin, Allah'ın karşı konulamaz kanunlarına ve bu dünya hayatı için koyduğu sebeplere dayalı yasalara boyun eğdiğini göstermektedir. Her kim imanla birlikte bu kanunlara göre hareket ederse zafer kazanmaya daha yakın olur. Her kim de büyük bir iman sahibi olsa bile bu konuda kusurlu davranırsa, o da hezimete uğrar. Allahu a'lem.

"Allah'ın ahdine ve insanların (müminlerin) himayesine sığınmadıkça" ayetinde geçen "(حبل الله) (hablullah)" kelimesinden maksat, Medine Vesikası ve Hayber Antlaşmasında olduğu gibi Müslümanların Yahudilere sulh, ahit ve zimmet gibi hususlarda verdiği güvence ahdidir. Yine nitekim Yahudiler yaşadıkları tüm İslam ülkelerinde tam himaye güvencesiyle zimmî statüsünde haklarının tamamını korumuşlardır.

Ayette geçen "(حبل من الناس)(hablun mine'n-nâs)" ifadesi Yahudilerin diğer devletlerle yaptıkları antlaşmalardır. Ayetin kastı şudur: Yahudiler her zaman, bu anlaşmalara ve sözleşmelere bağlanmadıkları sürece kendilerini koruyamayacak veya hedeflerini gerçekleştiremeyecek derecede azınlık olarak kalacaktır. Bisetten günümüze kadarki Yahudilerin durumu bundan ibarettir.

"Ey iman edenler! Kendi dışınızdakileri sırdaş edinmeyin." ayeti; bağı, yakınlığı ve şahsî faydası ne kadar büyük olursa olsun düşmanı velî edinmeyi yasaklamaktadır. *"Kendi dışınızdakileri,"* yani mümin sınıfının dışında kalan, müminlere düşmanlık besleyen, bitirmek ve

172 Tevbe 9/111.

173 Âl-i İmrân 3/152.

parçalamak isteyenleri sırdaş edinmeyin! *"Çünkü onlar size fenalık etmekten asla geri durmazlar."* Yani sizlere kötülük etmekten, aranızda fesat çıkarmaktan, her türlü eziyet ve hataya sebep olmaktan bir an bile geri durmazlar, bunları yapmaktan tereddüt etmezler.

"Hep sıkıntıya düşmenizi isterler." Onlar sizin her zaman bir sıkıntı ve meşakkat içinde olmanızı temenni eder, arzularlar. Ayette geçen "(بِطَانَة) (bitâne)" kelimesinden maksat gizli ilişkilerdir. Bu da genelde savaş ve sıkıntılı zamanlarda ortaya çıkmaktadır. Ayet, insanî ve toplumsal ilişkilerin sürdürülmesini yasaklamamaktadır. Buradaki konu Müslümanlarla savaş halinde olan düşman kişilerdir. Zira *"Gerçekten, kin ve düşmanlıkları ağızlarından (dökülen sözlerinden) belli olmaktadır. Kalplerinde sakladıkları (düşmanlıkları) ise daha büyüktür."*

"İşte siz öyle kimselersiniz ki onlar sizi sevmedikleri halde siz onları seversiniz." Bir Müslümanın esas ahlakı budur: Bir Müslüman, kim olursa olsun -ister mümin ister kâfir olsun- herkes için daima hayırlı olanı ister. Bu, bir Müslüman için kusur değildir. Kusur, Müslümanları sevmeyenleri, onlar için kötülük isteyenleri ve Müslümanların kökünün kazınmasını isteyenleri sevmektir. *"Kendi başlarına kaldıklarında da size olan kinlerinden dolayı parmaklarının uçlarını ısırırlar." "Size bir iyilik dokunsa, bu onları üzer, başınıza bir musibet gelse, buna da sevinirler."* İşte böylelerini sevmek saflık veya hıyânettir.

Burada zikredilen tedbirlerin çoğu, onların (Yahudilerin) özelliklerinin etraflıca anlatılması ve onların gizli ve açık yönleri bütünüyle şuna işaret etmektedir: Onları sırdaş edinmenin yasaklanmış olması, onların bu özelliklere sahip olmalarındandır. Yoksa bu durum tüm kâfirler için geçerli bir kural değildir. Allahu a'lem.

"Siz, bütün kitaplara inanırsınız." Yani sizler tüm semavî kitaplara iman edersiniz. Eski kitaplara icmalî olarak, Kur'ân'a ise tam anlamıyla iman edersiniz. Zira eski semavî kitaplar tahrif edilmişlerdir. Bu nedenle şu anki mevcut hallerine iman etmek caiz değildir. Ama Kur'ân, kıyamet gününe kadar Allah Teâlâ'nın koruması altında olacaktır.

وَاِذْ غَدَوْتَ مِنْ اَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِيْنَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿١٢١﴾
اِذْ هَمَّتْ طَّآئِفَتَانِ مِنْكُمْ اَنْ تَفْشَلَا وَاللّٰهُ وَلِيُّهُمَا وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُوْنَ
﴿١٢٢﴾ وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ بِبَدْرٍ وَّاَنْتُمْ اَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿١٢٣﴾
اِذْ تَقُوْلُ لِلْمُؤْمِنِيْنَ اَلَنْ يَّكْفِيَكُمْ اَنْ يُّمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ بِثَلٰثَةِ اٰلٰفٍ مِّنَ الْمَلٰٓئِكَةِ
مُنْزَلِيْنَ ﴿١٢٤﴾ بَلٰٓى اِنْ تَصْبِرُوْا وَتَتَّقُوْا وَيَاْتُوْكُمْ مِّنْ فَوْرِهِمْ هٰذَا يُمْدِدْكُمْ
رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ اٰلٰفٍ مِّنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُسَوِّمِيْنَ ﴿١٢٥﴾ وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ اِلَّا بُشْرٰى
لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوْبُكُمْ بِهٖ وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيْمِ ﴿١٢٦﴾
لِيَقْطَعَ طَرَفًا مِّنَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اَوْ يَكْبِتَهُمْ فَيَنْقَلِبُوْا خَآئِبِيْنَ ﴿١٢٧﴾ لَيْسَ لَكَ
مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ اَوْ يَتُوْبَ عَلَيْهِمْ اَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَاِنَّهُمْ ظٰلِمُوْنَ ﴿١٢٨﴾ وَلِلّٰهِ مَا فِى
السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ يَغْفِرُ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَّشَآءُ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ
رَّحِيْمٌ ﴿١٢٩﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَاْكُلُوا الرِّبٰٓوا اَضْعَافًا مُّضٰعَفَةً وَّاتَّقُوا
اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ﴿١٣٠﴾ وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِىْٓ اُعِدَّتْ لِلْكٰفِرِيْنَ ﴿١٣١﴾ وَاَطِيْعُوا
اللّٰهَ وَالرَّسُوْلَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ ﴿١٣٢﴾ وَسَارِعُوْٓا اِلٰى مَغْفِرَةٍ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ
عَرْضُهَا السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ اُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِيْنَ ﴿١٣٣﴾ اَلَّذِيْنَ يُنْفِقُوْنَ فِى السَّرَّآءِ
وَالضَّرَّآءِ وَالْكٰظِمِيْنَ الْغَيْظَ وَالْعَافِيْنَ عَنِ النَّاسِ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِيْنَ
﴿١٣٤﴾ وَالَّذِيْنَ اِذَا فَعَلُوْا فَاحِشَةً اَوْ ظَلَمُوْٓا اَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللّٰهَ فَاسْتَغْفَرُوْا
لِذُنُوْبِهِمْ وَمَنْ يَّغْفِرُ الذُّنُوْبَ اِلَّا اللّٰهُ وَلَمْ يُصِرُّوْا عَلٰى مَا فَعَلُوْا وَهُمْ يَعْلَمُوْنَ
﴿١٣٥﴾ اُولٰٓئِكَ جَزَآؤُهُمْ مَّغْفِرَةٌ مِّنْ رَّبِّهِمْ وَجَنّٰتٌ تَجْرِىْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ
خٰلِدِيْنَ فِيْهَا وَنِعْمَ اَجْرُ الْعٰمِلِيْنَ ﴿١٣٦﴾ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيْرُوْا
فِى الْاَرْضِ فَانْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِيْنَ ﴿١٣٧﴾

121. Hani sen, sabah erkenden müminleri savaş mevzilerine yerleştirmek için ailenden ayrılmıştın. Allah, hakkıyla işiten ve bilendir.

122. O zaman içinizden iki bölük bozulmaya yüz tutmuştu. Hâlbuki Allah onların yardımcısı idi. Müminler, yalnız Allah'a dayanıp güvensinler.

123. Andolsun, sizler güçsüz olduğunuz halde Allah, Bedir'de de size yardım etmişti. Öyle ise Allah'tan sakının ki O'na şükretmiş olasınız.

124. O zaman sen, müminlere şöyle diyordun: İndirilen üç bin melekle Rabbinizin sizi takviye etmesi sizin için yeterli değil midir?

125. Evet, siz sabır gösterir ve Allah'tan sakınırsanız, onlar (düşmanlarınız) hemen şu anda üzerinize gelseler, Rabbiniz, nişanlı beş bin melekle sizi takviye eder.

126. Allah, bunu size sırf bir müjde olsun ve kalpleriniz bu sayede rahatlasın diye yaptı. Zafer, yalnızca mutlak güç ve hikmet sahibi Allah katındandır.

127. Allah, kâfirlerden bir kısmının kökünü kessin veya onları perişan etsin, böylece bozulmuş bir halde dönüp gitsinler diye size yardım eder.

128. Ki bu işte senin yapacağın bir şey yoktur yahut (Müslüman olsunlar da) tövbelerini kabul etsin ya da (ısrar ederlerse) onlara azap etsin diye (Allah Bedir'de size yardım etti).

129. Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. Dilediğini bağışlar, dilediğine azap eder. Allah, çok bağışlayıcı ve çok merhametlidir.

130. Ey iman edenler! Kat kat arttırılmış olarak faiz yemeyin. Allah'tan sakının ki kurtuluşa eresiniz.

131. Kâfirler için hazırlanmış bulunan ateşten sakının!

132. Allah'a ve Resûlüne itaat edin ki rahmete kavuşturulasınız.

133. Rabbinizin bağışına ve takva sahipleri için hazırlanmış olup genişliği gökler ve yer kadar olan cennete koşun!

134. O takva sahipleri ki bollukta da darlıkta da Allah için harcarlar; öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah da güzel davranışta bulunanları sever.

135. Yine onlar ki bir kötülük yaptıklarında ya da kendilerine zulmettiklerinde Allah'ı hatırlayıp günahlarından dolayı hemen tövbe-istiğfar

ederler. Zaten günahları Allah'tan başka kim bağışlayabilir ki! Bir de onlar, işledikleri kötülüklerde, bile bile ısrar etmezler.

***136.** İşte onların mükâfatı, Rableri tarafından bağışlanma ve altlarından ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetlerdir. Böyle amel edenlerin mükâfatı ne güzeldir!*

***137.** Sizden önce nice (milletler hakkında) ilahî kanunlar gelip geçmiştir. Onun için, yeryüzünde gezin dolaşın da (Allah'ın ayetlerini) yalan sayanların akıbeti ne olmuş, görün!*

UHUD YOLUNDA

Âl-i İmrân Sûresi, Uhud Savaşı'nın üzerinde önemle üzerinde durmuş, bu hususa diğer tüm sûrelerdekinden çok daha fazla yer ayırmıştır. Bu savaşta Müslümanlar, işledikleri bazı hatalar nedeniyle büyük bir kaos yaşamış ve acı çekmişlerdir. Kur'ân'ın buna diğer savaşlardan daha fazla değinmesi, kişinin kendini öz eleştiriye tabi tutmasını ve -hatırlaması acı da olsa- hatalarını düşünüp onlardan ders çıkarmasını teşvik etmek içindir. Bu sûrede Uhud Savaşı'na ve sonuçlarına ayrılan ayetlerin çok olması nedeniyle ben de bu konuya birkaç mecliste yer vermeyi uygun gördüm. Allah Teâlâ yardımcımız olsun!

Sûre, iki ordunun karşı karşıya gelmesi meselesinden birkaç önemli hususa değinmiştir. Bunlar şunlardır:

Birincisi: Kur'ân, Uhud Savaşı'na değinmeden önce Yahudilerin ve münafıkların tavrından söz etmiştir: *"Size bir iyilik dokunsa, bu onları tasalandırır; başınıza bir musibet gelse, buna da sevinirler."* Bu ayetin doğruluğunu Uhud'a giderken münafıkların ani bir manevrayla savaştan geri çekilmelerinde görebilmekteyiz. Savaşın hezimetle sonuçlanmasından sonra da Yahudilerin şamatasını ve Müslümanların başına gelen musibetlere sevinmelerini de görmekteyiz. Hâlbuki Yahudiler de Medine'nin ortak bir şekilde savunulması gerektiğine dair anlaşmaya imza atmışlardı.

İkincisi: Bu savaş, savunma savaşıydı: *"Hani sen, sabah erkenden müminleri savaş mevzilerine yerleştirmek için ailenden ayrılmıştın."* *"Savaş mevzileri"* ifadesinde açık bir şekilde müminlerin, düşmanlarını

mevzide beklediklerine işaret vardır. Ayrıca *"ailenden ayrılmıştın"* ifadesi de savaş mevzilerinin insanların oturduğu evlere yakın olduğuna işaret etmektedir. Gerçekten de böyle olmuştu. Zira Uhud Dağı, Medine'nin civar mahallesinde bir yerdir. Müşrikler Mekke'den yola çıkarak Uhud'a varmak için günlerce (8-12 gün) süren bir mesafe kat etmişti. Siyer âlimlerinin anlattığına göre Resûlullah (s.a.s.) Medine içinde kalmayı ve şehri içeriden savunmayı teklif etmişti. Ancak özellikle Bedir Savaşı'na katılmamış olan bazı gençlerin yoğun ısrarı nedeniyle savaşı şehirde yapma fikrinden vazgeçti ve şehir dışına çıktılar.

Üçüncüsü: Yakın tarihi her zaman hatırda tutmak ve hiç unutmamak gerekir. Bedir Savaşı'nda taraflar arasında meydana gelen çarpışma şöyle hatırlatılmaktadır: *"Andolsun, sizler güçsüz olduğunuz halde Allah, Bedir'de de size yardım etmişti. Öyleyse Allah'tan sakının ki O'na şükretmiş olasınız."* Bu, ibret almayı öğütleyen Rabbanî bir irşattır. Ayrıca bu bölümün son ayeti de bu manayı desteklemektedir: *"Sizden önce nice (milletler hakkında) ilahî kanunlar gelip geçmiştir. Onun için, yeryüzünde gezin dolaşın da (Allah'ın ayetlerini) yalan sayanların akıbeti ne olmuş, görün!"* Allah Teâlâ'nın onlara zafer verdikten sonra muttaki olmalarını emretmesi, bunun zafer elde etmek için bir şart olduğuna işaret etmektedir.

Dördüncüsü: Emre itaat etmek, askerî eğitimin temel düsturlarından biridir: *"Allah'a ve Resûlüne itaat edin ki rahmete kavuşturulasınız."* Allah'a itaat etmek İslam'da asıl olandır. Resûl'e itaat ise Allah'a itaat etmektir. Çünkü Allah'tan haber veren kişi odur. Savaşta bu manaya yeni bir mana daha eklenmektedir ki o da bunların yanında bir de ordu komutanına itaattir. Zira ona itaat etmedikçe de ordunun durumu selamete eremez.

Beşincisi: Niyette ve amelde diğer her şeyden soyutlanarak kendini Allah'a adamak; tamahkârlıktan, bencillikten ve maddî rekabetten uzak durmak gerekir. Bunlar çoğu zaman safların zayıflamasına, askerler arasında kavgalara ve birbirinden nefret etmeye neden olabilmektedir. Bu yüzden de Allah Teâlâ infak etmeyi emretmiştir: *"O takva sahipleri ki bollukta da darlıkta da Allah için harcarlar."* Burada savaş zamanlarında infak etmeye bir işaret vardır. Ayrıca ribadan (faizden)

da sakındırma vardır. Zira faiz, tamahkârlığın ve hırsın alâmeti olup ümmet arasındaki gücü yok eder ve ümmetin mukavemetini zayıflatır: *"Ey iman edenler! Kat kat arttırılmış olarak faiz yemeyin. Allah'tan sakının ki kurtuluşa eresiniz."*

Altıncısı: Kur'ân müminlerden iki grup arasında baş gösteren bir tereddüt ve irade zayıflığından söz etmiştir. Allah Teâlâ daha sonra onlara da sebat vermiştir: *"O zaman içinizden iki bölük bozulmaya yüz tutmuştu. Hâlbuki Allah onların yardımcısı idi."* Bu ayet şuna işaret etmektedir: Bir mümin, Allah'ın velayetine girse de kimi zaman gevşeyebilir. *"Hâlbuki Allah onların yardımcısı idi."* Allah'ın velayetine girmiş olmaları onların da zaaf göstermeyeceği anlamına gelmez. Onlarda zaafın olması, onların velayetinde şüphe uyandırmaya neden olamaz.

Yedincisi: Bu bölüm affetmekten ve müsamahakâr olmaktan da söz etmiştir. Bu da sanki mevzilerini terk edip Hz. Resûlullah'a muhalefet eden ve bu yüzden hezimete neden olan okçulara karşı nasıl bir tavır takınılması gerektiğine bir hazırlıktır: *"Öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah da güzel davranışta bulunanları sever. Yine onlar ki bir kötülük yaptıklarında ya da kendilerine zulmettiklerinde Allah'ı hatırlayıp günahlarından dolayı hemen tövbe-istiğfar ederler. Zaten günahları Allah'tan başka kim bağışlayabilir ki?! Bir de onlar, işledikleri kötülüklerde, bile bile ısrar etmezler. İşte onların mükâfatı, Rableri tarafından bağışlanma ve altlarından ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetlerdir. Böyle amel edenlerin mükâfatı ne güzeldir!"*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Hani sen, sabah erkenden müminleri savaş mevzilerine yerleştirmek için ailenden ayrılmıştın. Allah, hakkıyla işiten ve bilendir." Yani ordunun yerleşeceği mekânı ve Medine'yi savunmak üzere en uygun yeri göstermek için sabah gün ağarınca evinden çıkmıştın. Bu ayette komutanın, durum istediği gibi gelişmemişse de hızlı bir şekilde hareket etmekle sorumlu olduğuna işaret edilmiştir. Zira Resûlullah'ın (s.a.s.) görüşü Medine'de kalmaktan ve müşriklere karşı savaşı buradan yönetmekten yanaydı. Ancak siyer kitaplarında da geçtiği üzere şûrâdan çıkan karar gereği şehir dışına çıkma fikrine uymuştu.

"O zaman içinizden iki bölük bozulmaya yüz tutmuştu." ayetinde geçen "(طائفة) (tâife)," bir şey üzerine ittifak eden bir grup, bir bölük insan demektir. Bu kelime günümüzde olumsuz anlamda; basit ve kısır bağlılıklar nedeniyle ümmetin genelinden ayrı ve muhalif bir kimlikle duranlar anlamında kullanılmaktadır. "Grupçuluk" manasında, grubunun maslahatını ümmetin ve devletin maslahatlarına tercih etmek anlamında kullanılmaktadır. Bu yüzden, grupçuluk nedeniyle kimi zaman kanlı ve uzun süren çatışmalar da meydana gelebilmektedir.

"İndirilen üç bin melekle Rabbinizin sizi takviye etmesi sizin için yeterli değil midir?" Meleklere iman etmek, gayba iman etmenin bir türüdür. Dinî inancın da temellerinden biridir. Akıl, beşerî hissin (duyuların) kapsamına girmeyen varlıkların olduğuna inanmaya mâni değildir. Çünkü kimi zaman aklın, maddî araç gereçlerle, daha önce varlığı bilinmeyen canlıları keşfettiğini görebilmekteyiz; ışık dalgaları, ses dalgaları, frekanslar, bakteri, mikrop ve virüs gibi birçok canlı türü gibi. Bilim, bugün bizim için gayb olan bazı işleri belki de ileride ortaya çıkaracaktır. Bir şey hakkında bilgi sahibi olmamak, onun yok olduğu anlamına gelmez. Ayrıca Kur'ân'ın bir üslubu da gaybî konularda, sadece insanla ve onun hayatıyla ilgili şeylerden bahsetmesidir. İşte burada da meleklerden bahsetmiştir. Zira meleklerin de müminlere yardım etme gibi bazı görevleri vardır.

"Kat kat arttırılmış olarak faiz yemeyin." lafzında faizin *"kat kat"* olarak nitelenmesi bu işten nefret ettirmek ve uzaklaştırmak amacıyla yapılmıştır. Bununla birlikte faizcinin mala olan düşkünlüğü, hırsı ve enaniyetine de işaret edilmiştir. Yoksa buradaki maksat, sakınılması gereken miktarı belirtmek için değildir. Çünkü faizin azı da çoğu da haramdır.

"Genişliği gökler ve yer kadar olan cennet." buyruğu, hem cennetin ne kadar büyük olduğuna hem Allah'ın rahmetinin ne kadar engin olduğuna işarettir. Burada büyüklüğün üzerinde kafa yormak sağlıklı bir sonuç vermez. Buna dalmak da bir nevi tekellüftür. Çünkü burada benzetilen yer olan *"göklerin genişliği"* hakkında bilgi sahibi değiliz. Benzetilen şey hakkında bile bilgimiz yokken, benzeyen yer (cennet) hakkında ne düşünebiliriz ki? Göklerin ve yerin uzunluğunun ne kadar

olduğu bizim açımızdan bir nevi gaybdır. Cennetin uzunluğu da bundan daha öte bir gaybdır.

Kur'ân, gayb olan bir hususu gayb olan bir hususa benzetmiştir. Buradaki amaç, şekil veya mesafe değil, bilakis buranın ne kadar büyük olduğu, Allah'ın affının ve rahmetinin ne kadar engin olduğu hususunda güven vermektir. Ayetin maksadı budur. Tefekkür etmek isteyenler için bu mana yeterlidir.

"Yine onlar ki bir kötülük yaptıklarında ya da kendilerine zulmettiklerinde Allah'ı hatırlayıp günahlarından dolayı hemen tövbe-istiğfar ederler." ayeti, günah işlendikten hemen sonra istiğfarda bulunmaya teşvik etmekte ve tövbeyi geciktirmekten sakındırmaktadır. Mümin de facir de günah işler. Ama aralarındaki fark, müminin tövbe etmesi ve pişmanlık duymasıdır. Günah işlediğinin bilincinde olan ve günahını büyük gören, ondan hemen rücu eder. Bu his ise imanla çarpan diri bir kalbin olduğuna işarettir.

"Sizden önce nice (milletler hakkında) ilahî kanunlar gelip geçmiştir. Onun için, yeryüzünde gezin dolaşın da (Allah'ın ayetlerini) yalan sayanların akıbeti ne olmuş, görün!" Eski milletlerin akıbetlerine bakmak bizleri küllî sonuçlara götürür. Allah küfre de zulme de rıza göstermez. Bunlar ise daha ahiret gelmeden dünyadayken Allah'ın azabına duçar oldular. Eski milletlerin akıbetlerinden yola çıkarak günümüzdeki zalim milletlerin ve devletlerin hangi tarihte yok olacaklarına dair varsayımlarda ve kehanette bulunmak bir nevi aldatmacadır. Kader yalnızca Allah'ın elindedir. Milletlerin, devletlerin ve medeniyetlerin ecelleri, aynen insanların ecelleri gibidir. Hatta bundan daha karmaşıktır ve tahmin edilmesi daha güçtür.

Bazı kimseler kâfirlere karşı yapılan bu savaşta (Uhud) Müslümanların zafer kazandığına dair yeminler etmektedir. Bunlara göre Allah hak ile beraberdir. Allah kâfirlere ve zalimlere yardım etmez. Bu iddia toptancılıktır, herhangi bir delili yoktur. Allah'ın kanunları zalimlerin helâk olmasını gerektirir. Ama bunun için bir süre belirlenmemiştir. Sonra ayrıca Allah'ın başka kanunları da vardır. Bazılarını biliyorsak da bazılarını bilmiyoruz. Mesela Allah Teâlâ'nın güç ve iktidar vermesi ve zalimleri zalimlere kırdırması gibi. Allahu a'lem.

هٰذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٨﴾ وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا
وَاَنْتُمُ الْاَعْلَوْنَ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾ اِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ
قَرْحٌ مِثْلُهٗ وَتِلْكَ الْاَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ ۚ وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا
وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَآءَ ۗ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الظّٰلِمِينَ ۙ ﴿١٤٠﴾ وَلِيُمَحِّصَ اللّٰهُ الَّذِينَ
اٰمَنُوا وَيَمْحَقَ الْكَافِرِينَ ﴿١٤١﴾ اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ
الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الصّٰبِرِينَ ﴿١٤٢﴾ وَلَقَدْ كُنْتُمْ تَمَنَّوْنَ الْمَوْتَ
مِنْ قَبْلِ اَنْ تَلْقَوْهُ ۖ فَقَدْ رَاَيْتُمُوهُ وَاَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿١٤٣﴾ وَمَا مُحَمَّدٌ اِلَّا رَسُولٌ ۚ
قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ ۚ اَفَاۡئِنْ مَاتَ اَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ ۚ وَمَنْ
يَنْقَلِبْ عَلٰى عَقِبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللّٰهَ شَيْـًٔا ۗ وَسَيَجْزِى اللّٰهُ الشّٰكِرِينَ ﴿١٤٤﴾ وَمَا
كَانَ لِنَفْسٍ اَنْ تَمُوتَ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ كِتَابًا مُؤَجَّلًا ۗ وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا نُؤْتِهٖ
مِنْهَا ۚ وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الْاٰخِرَةِ نُؤْتِهٖ مِنْهَا ۗ وَسَنَجْزِى الشّٰكِرِينَ ﴿١٤٥﴾ وَكَاَيِّنْ
مِنْ نَبِيٍّ قَاتَلَ ۙ مَعَهٗ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ ۚ فَمَا وَهَنُوا لِمَآ اَصَابَهُمْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ
وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا ۗ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الصّٰبِرِينَ ﴿١٤٦﴾ وَمَا كَانَ قَوْلَهُمْ اِلَّآ اَنْ
قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَاِسْرَافَنَا فِٓى اَمْرِنَا وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا
عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿١٤٧﴾ فَاٰتٰيهُمُ اللّٰهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ الْاٰخِرَةِ ۗ
وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ۚ ﴿١٤٨﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُٓوا اِنْ تُطِيعُوا الَّذِينَ كَفَرُوا
يَرُدُّوكُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ ﴿١٤٩﴾ بَلِ اللّٰهُ مَوْلٰيكُمْ ۖ وَهُوَ خَيْرُ
النّٰصِرِينَ ﴿١٥٠﴾ سَنُلْقِى فِى قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَآ اَشْرَكُوا بِاللّٰهِ
مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهٖ سُلْطَانًا ۚ وَمَاْوٰيهُمُ النَّارُ ۖ وَبِئْسَ مَثْوَى الظّٰلِمِينَ ﴿١٥١﴾ وَلَقَدْ
صَدَقَكُمُ اللّٰهُ وَعْدَهٗٓ اِذْ تَحُسُّونَهُمْ بِاِذْنِهٖ ۚ حَتّٰٓى اِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَازَعْتُمْ فِى الْاَمْرِ
وَعَصَيْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَآ اَرٰيكُمْ مَا تُحِبُّونَ ۗ مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ

يُرِيدُ الْاٰخِرَةَ ۚ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ ۚ وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ ۗ وَاللّٰهُ ذُو فَضْلٍ
عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥٢﴾ اِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُۥنَ عَلٰٓى اَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِٓى
اُخْرٰيكُمْ فَاَثَابَكُمْ غَمًّا بِغَمٍّ لِكَيْلَا تَحْزَنُوا عَلٰى مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَٓا اَصَابَكُمْ ۗ
وَاللّٰهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٥٣﴾ ثُمَّ اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ اَمَنَةً نُعَاسًا
يَغْشٰى طَٓائِفَةً مِنْكُمْ ۙ وَطَٓائِفَةٌ قَدْ اَهَمَّتْهُمْ اَنْفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللّٰهِ غَيْرَ الْحَقِّ
ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ ۜ يَقُولُونَ هَلْ لَنَا مِنَ الْاَمْرِ مِنْ شَىْءٍ ۗ قُلْ اِنَّ الْاَمْرَ كُلَّهُ لِلّٰهِ ۗ
يُخْفُونَ فِٓى اَنْفُسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ لَكَ ۖ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْاَمْرِ شَىْءٌ
مَا قُتِلْنَا هٰهُنَا ۗ قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فِى بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ
اِلٰى مَضَاجِعِهِمْ ۚ وَلِيَبْتَلِيَ اللّٰهُ مَا فِى صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِى قُلُوبِكُمْ ۗ
وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١٥٤﴾

138. Bu (Kur'ân), bütün insanlığa bir açıklamadır; takva sahipleri için de bir hidayet ve öğüttür.

139. Gevşeklik göstermeyin, üzüntüye kapılmayın. Eğer inanmışsanız, üstün gelecek olan sizsiniz.

140. Eğer siz (Uhud'da) bir acıya uğradıysanız, (Bedir'de de düşmanınız olan) o kavim benzer bir acıya uğramıştır. O günleri Biz insanlar arasında döndürür dururuz (zaferi bazen bir topluma bazen öteki topluma nasip ederiz.) Ta ki Allah, iman edenleri ortaya çıkarsın ve aranızdan şahitler edinsin. Allah zalimleri sevmez.

141. Bir de (böylece) Allah, iman edenleri günahlardan temize çıkarmak, kâfirleri de helâk etmek ister.

142. Yoksa Allah içinizden cihat edenleri belli etmeden, sabredenleri ortaya çıkarmadan cennete gireceğinizi mi sandınız?

143. Andolsun ki siz, ölümle yüz yüze gelmeden önce onu temenni ederdiniz. İşte şimdi onu karşınızda gördünüz.

144. Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür ya da öldürülürse gerisin geriye (eski

dininize) mi döneceksiniz? Kim (böyle) geri dönerse, Allah'a hiçbir şekilde zarar vermiş olmayacaktır. Allah, şükredenleri mükâfatlandıracaktır.

145. *Hiçbir kimse yok ki ölümü Allah'ın iznine bağlı olmasın. (Ölüm,) belli bir süreye göre yazılmıştır. Her kim dünya nimetini isterse, kendisine ondan veririz; kim de ahiret sevabını isterse, ona da bundan veririz. Biz şükredenleri mükâfatlandıracağız.*

146. *Nice peygamberler vardı ki beraberinde birçok Allah erleri bulunduğu halde savaştılar da bunlar, Allah yolunda başlarına gelenlerden dolayı gevşeklik ve zaaf göstermediler, boyun eğmediler. Allah sabredenleri sever.*

147. *Onların sözleri, sadece şöyle demekten ibaretti: Ey Rabbimiz! Günahlarımızı ve işimizdeki taşkınlığımızı bağışla; ayaklarımızı (yolunda) sabit kıl; kâfirler topluluğuna karşı bizi muzaffer eyle!*

148. *Allah da onlara dünya nimetini ve (daha da önemlisi,) ahiret sevabının güzelliğini verdi. Allah, iyi davrananları sever.*

149. *Ey iman edenler! Eğer kâfirlere uyarsanız gerisin geriye (eski dininize) döndürürler de hüsrana uğrayanların durumuna düşersiniz.*

150. *Oysa sizin Mevlânız Allah'tır ve O, yardımcıların en hayırlısıdır.*

151. *Allah'ın, hakkında hiçbir delil indirmediği şeyleri O'na ortak koşmaları sebebiyle, kâfirlerin kalplerine yakında korku salacağız. Gidecekleri yer de cehennemdir. Zalimlerin varacağı yer ne kötüdür!*

152. *Siz Allah'ın izniyle düşmanlarınızı öldürürken, Allah, size olan vaadini yerine getirmiştir. Nihayet öyle bir an geldi ki Allah, arzuladığınızı (galibiyeti) size gösterdikten sonra zaafa düştünüz; (Peygamber'in verdiği) emir konusunda tartışmaya kalkıştınız ve âsi oldunuz. Dünyayı isteyeniniz de vardı, ahireti isteyeniniz de vardı. Sonra Allah, denemek için sizi onlardan (onları mağlup etmekten) alıkoydu. Ve andolsun sizi bağışladı. Zaten Allah, müminlere karşı çok lütufkârdır.*

153. *O zaman Peygamber arkanızdan sizi çağırdığı halde siz durmadan (savaş alanından) uzaklaşıyor, hiç kimseye dönüp bakmıyordunuz. (Allah) size keder üstüne keder verdi ki bundan dolayı gerek elinizden gidene gerekse başınıza gelenlere üzülmeyesiniz. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.*

154. Sonra o kederin arkasından Allah size bir güven indirdi ki (bu güvenin yol açtığı) uyuklama hali bir kısmınızı kaplıyordu. Kendi canlarının kaygısına düşmüş bir grup da Allah'a karşı haksız yere cahiliye devrindekine benzer düşüncelere kapılıyorlar, "Bu işten bize ne!" diyorlardı. De ki: İş (zafer, yardım, her şeyin karar ve buyruğu) tamamen Allah'a aittir. Onlar, sana açıklayamadıklarını içlerinde gizliyorlar. "Bu işten bize bir şey olsaydı, burada öldürülmezdik" diyorlar. Şöyle de onlara: Evlerinizde kalmış olsaydınız bile, öldürülmesi takdir edilmiş olanlar, öldürülüp düşecekleri yerlere kendiliklerinden çıkıp giderlerdi. Allah, içinizdekileri yoklamak ve kalplerinizdekileri temizlemek için (böyle yaptı). Allah içinizde ne varsa hepsini bilir.

SAVAŞIN BEYANI

Bu bölüm *"Bu (Kur'ân), bütün insanlığa bir açıklamadır"* ayetiyle başladı. Böylece insanların dikkatini önemli bir şeye çekmek istedi ki bu gerçekten de önemli bir mevzudur. Müslümanlar, başlarına gelen bu çetin gün, bu istisnaî tecrübe ve omuzlarına yüklenmiş ağır sonuçlar hakkında vahyin hassas değerlendirmesini bekliyorlardı. Kâfirler nasıl olur da müminlere karşı zafer elde ederdi? Hâlbuki kâfirler saldıran, müminler ise savunma yapan taraftı! Başlarında bir peygamber olan bir ordu nasıl olur da hezimete uğrar? İşte bu bölümdeki Kur'ân ayetleri tüm bu ve benzer soruların cevabını vermektedir.

Birincisi: Hak Ölçü

Kur'ân bu bölümde insanların başarı veya başarısızlık düzeyini ölçen değerlendirme kriterini tashih etmektedir. İnsanlar üstün gelmek, arzularını gerçekleştirmek ve planladıkları hedeflere ulaşmak için yarışa girerler. Bunun için de gerekirse hatalı yolları izlemeyi ve zalim bir politika yürütmeyi dahi göze alırlar. Ama Kur'ân bize, hak olan ölçüyü vermektedir: *"Eğer inanmışsanız, üstün gelecek olan sizsiniz."* Bu, kalpte iman sabit olduğu sürece kalıcı ve sürekli bir haldir. Sahih üstünlük, ilkelerin, metodun ve ahlakın üstünlüğüdür. Kâfirlerin ve zalimlerin elde ettikleri üstünlük ise sahte bir üstünlüktür. Bu üstünlükleri, ya

galibiyetlerinin gitmesi ya da galibiyete götüren yolların bitmesiyle kesinlikle yok olmaya mahkûmdur.

Ama müminlerin üstünlüğü Allah'a bağlı bir üstünlüktür. Fakir de olsalar zayıf da olsalar her daim üstündürler. Zira peygamberlerin büyük çoğunluğu bu durumdaydılar. Yeryüzünde iktidarı sağlamak çok azına nasip olmuştu. Yönetim ve hükümeti ele almak büyük bir sorumluluktur, bunun şartları ve gerekleri vardır. Bu bazen gerçekleşir, bazen gerçekleşmez; bazen müminlerin bazı kusurlarından olabilir, bazen de onlardan dolayı değildir. Ama ne olursa olsun başarı ya da başarısızlığın ölçütü bunlar değildir. Her galip başarılı değildir, her mağlup da başarısız değildir!

İkincisi: Zaferin ve Hezimetin El Değiştirmesi

Birinci meselenin bir devamı olarak Kur'ân somut bir hakikati arz etmektedir: *"O günleri Biz insanlar arasında döndürür dururuz (zaferi bazen bir topluma bazen öteki topluma nasip ederiz.)"* Galibiyet bazen bunlara, bazen de diğerlerine nasip olur, bazen müminlere, bazen kâfirlere nasip olur.

Kur'ân-ı Kerim bunun için dört tane ilahî hikmetten bahsetmiştir: *"Ta ki Allah, iman edenleri ortaya çıkarsın ve aranızdan şahitler edinsin. Allah zalimleri sevmez. Bir de (böylece) Allah, iman edenleri günahlardan temize çıkarmak, kâfirleri de helâk etmek ister."* Başarı ve zafer elde ettikten sonra hezimete uğramak ya da hezimetten sonra zafer elde etmek, insanların gerçek madenlerini (karakterlerini), iman ve ihlas düzeylerini de ortaya çıkarır. Bu, ayrıca hak edenler için bir onur belgesi; kâfirler ve zalimler için de helâk ve yok olmadır.

Bu dört ilahî hikmetin ortasında *"Allah zalimleri sevmez"* ifadesi geçmektedir. Bu, galip gelmenin başarı ve kurtuluş ölçüsü olduğunu zannedenlere bir hatırlatmadır. Zalimler de bazen müminlere karşı galip gelebilirler. Allah bazen kullarından ve ülkelerden dilediğini onlara musallat edebilir. Ama bu, Allah'ın onları sevdiği anlamına gelmez.

Üçüncüsü: Teori ve Uygulama

Kur'ân bu bölümde birçok liderin ve rehberin yüzleştiği ciddi bir meseleyi ele almaktadır. Bu, teori sahasından pratik sahasına veya söz söyleme sahasından eyleme geçme sahasına ciddi bir geçiş yapmak isteyenlerin bunu uyumlu ve tutarlı bir şekilde yapmasıdır. *"Andolsun ki siz, ölümle yüz yüze gelmeden önce onu temenni ederdiniz. İşte şimdi onu karşınızda gördünüz."* Kur'ân burada dikkatimizi, bu intikalin gerektirdiklerine çekmektedir. Çünkü beşerî tecrübeler farklı olmakla birlikte bazen başarısızlıkla sonuçlanmaktadır. Bunun da nedeni, hayalperest teorilerin başarıya mâni olmasıdır. Bu hayalperest teoriler de ciddi bir hazırlıktan yoksun olup, hamasetli hitap kürsülerinde ve soyut sunum ve seminerlerde şekillenmiştir.

Dördüncüsü: Şahıslara Değil, Davaya Bağlı Kalmak

İnsanlar arasında Resûlullah'tan (s.a.s.) daha öncelikli ve daha temiz hiç kimse yoktur. Uhud Savaşı'nda onun öldürüldüğü haberi yayıldı. Bu nedenle de müminler ciddi bir kargaşa yaşadılar. Böyle bir haberden sonra sarsılmaları ve ciddi bir şekilde kargaşa yaşamaları onların hakkıydı da. Ancak Kur'ân-ı Kerim onların, duygularından ve duygusallıktan uzak bir şekilde hareket etmelerini ve İslam için çalışmanın; Resûlullah (s.a.s.) de olsa hiç kimsenin hayatına bağlı olmayan bir dava olduğunu bilmelerini istedi. İslam için çalışmak ibadettir. İbadet ise yalnızca Allah için olur: *"Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür ya da öldürülürse gerisin geriye (eski dininize) mi döneceksiniz? Kim (böyle) geri dönerse, Allah'a hiçbir şekilde zarar vermiş olmayacaktır. Allah, şükredenleri mükâfatlandıracaktır."*

Bu durum Resûlullah (s.a.s.) için böyleyse acaba onun dışındakiler için nasıldır veya nasıl olmalıdır?

Beşincisi: Peygamber'in Aralarında Bulunması İmtihana Mâni Değildir

Bu, Kur'ânî bir hakikattir. Şöyle ki: Resûlullah (s.a.s.) ümmetini, ilahî kanunlara ve dünya nizamının ve kanunlarının gereğine göre

komuta ediyordu. Ama bunun yanı sıra o da hastalık, yorgunluk, zayıflık ve diğer sıkıntılarla karşı karşıya kalıyordu. Yani genel anlamda diğer komutanların maruz kaldığı tüm durumlarla o da karşı karşıyaydı. Bundan, sadece tebliğ ve vahyin korunması istisna idi: *"Nice peygamberler vardı ki beraberinde birçok Allah erleri bulunduğu halde savaştılar da bunlar Allah yolunda başlarına gelenlerden dolayı gevşeklik ve zaaf göstermediler, boyun eğmediler. Allah sabredenleri sever."* İşte bu hakikat, aralarında bir peygamber olmasına rağmen savaşta yenilginin nasıl olabileceği konusunda tereddüt yaşayanlar için bir cevaptır. Şunu kesin olarak söylemek gerekir ki bu yenilginin sebebi Resûlullah Efendimiz değildi. Zira peygamberlerin komutanlığı en güzel, en mükemmel ve en temiz olanıdır. Allah'ın yardımına ve başarı vermesine de en evla olanıdır. Fakat Allah'ın takdir ve başarı vermesi, ümmetin tamamının haline ve diğer milletler karşısındaki durumuna göre değişmektedir. Allahu a'lem.

Altıncısı: Müminlerin Huzura Ermesi ve Kâfirlerin Endişe Duyması

Bir mümin, geçici ve kısa süreli dünya hayatına bakışına göre diğerlerinden ayrılır. Herkesin korktuğu ölüm, onun için, kalıcı bir hayata geçişi sağlayan bir köprüdür! İşte bundan dolayı bir mümin ne kadar büyük tehlikeyle karşı karşıya kalsa da kalbi her zaman sükûnet ve güven içinde olur. Öte yandan ölüm korkusu, kâfirin kalbinden asla çıkmaz. Evinde ve ailesinin yanında olsa bile ölüm korkusunu iliklerine kadar hisseder: *"Allah'ın, hakkında hiçbir delil indirmediği şeyleri O'na ortak koşmaları sebebiyle, kâfirlerin kalplerine yakında korku salacağız."*

Kur'ân, hezimet ve yenilgi halinde olsalar da müminler için ümit kapısını açık tutar, onların nefislerindeki gizli güç unsurlarını uyandırır ve harekete geçirir. *"Allah yolunda başlarına gelenlerden dolayı gevşeklik ve zaaf göstermediler, boyun eğmediler. Allah sabredenleri sever. Onların sözleri, sadece şöyle demekten ibaretti: Ey Rabbimiz! Günahlarımızı ve işimizdeki taşkınlığımızı bağışla; ayaklarımızı (yolunda) sabit kıl; kâfirler topluluğuna karşı bizi muzaffer eyle!"*

Yedincisi: Yenilgi Merhalesi

Kur'ân, Müslüman ordunun, savaşın ilk başlarında hızlı bir şekilde elde ettikleri başarıdan sonra başarısızlığa uğradıklarından açıkça söz etmektedir: *"Allah, size olan vaadini yerine getirmiştir. Siz Allah'ın izniyle düşmanlarınızı kırıp geçiriyordunuz. Nihayet öyle bir an geldi ki zaafa düştünüz."* Sonra bu yenilginin sebeplerini açıkladı: *"(Peygamber'in verdiği) emir konusunda tartışmaya kalkıştınız ve âsi oldunuz."* Sonra da başarısızlık durumunu tasvir etti: *"O zaman Peygamber, arkanızdan sizi çağırdığı halde siz durmadan (savaş alanından) uzaklaşıyor, hiç kimseye dönüp bakmıyordunuz. (Allah) size keder üstüne keder verdi."*

Kur'ân, hazırladığı bu raporda ıslah ve düzeltme (tashih) metodunu resmektedir. Raporunu hazırlarken ince eleyip sık dokumakta ve bunun iyi-kötü, dost-düşman herkes tarafından okunacağını bilmektedir. Böylece Kur'ân, iç denetim ve değerlendirme hususunda yapılan tartışmalara da son vermektedir. Zira günümüzde İslamî alanda çalışan bazı kimseler açık veya direkt olarak bu gibi bilgilerin düşman tarafından bilinmemesini istemektedirler. Niyetleri ise safların birliğinin ve Müslümanların morallerinin sarsılmamasıdır. Bu ve benzer gerekçelerle yarayı deri altında gizlemeyi tercih etmekte ve çalışmalarına bir nevi sırriyet ve kutsiyet atfetmektedirler.

Sekizincisi: Zanlar ve Suçlamalar

Başarısızlık durumlarında insanlar çoğunlukla karşılıklı olarak birbirlerini suçlar ve kınarlar. Ama bu, doğru özeleştiri ve muhasebenin karşısındaki vecihtir. Bu iki vecih bazen birbirine karıştırılır bazen de her iki muhasebeden ortaya çıkan fer'i davranışlardan dolayı birbirine benzer. İç denetimten ve olayların sebep ve sonuçlarını gözden geçirmekten korkan bazı kimselerin böyle yapmalarının sebebi, bizatihi onların da bu suçun ve yıkıcı hareketin bir parçası olmalarıdır: *"Kendi canlarının kaygısına düşmüş bir grup da Allah'a karşı haksız yere cahiliye devrindekine benzer düşüncelere kapılıyorlar."* *"'Bu işten (savaşa karar verme vb.) bize bir şey olsaydı burada öldürülmezdik' diyorlardı."* Onların böyle demelerinin nedeni, kendilerini hatadan temize çıkarmak ve masum göstermektir. Ama bunu yaparken gerekirse herkesi eleştirip

kırarlar. Hatta Allah hakkında bile suizanda bulunarak düşmanı olan kâfirlere karşı dostları olan müminlere yardım etmediğini düşünürler.

Kur'ân onların bu tavrına karşılık olarak şöyle cevap vermiştir: *"Allah, içinizdekileri yoklamak ve kalplerinizdekileri temizlemek için (böyle yaptı). Allah içinizde ne varsa hepsini bilir."* Savaşta zaferin el değiştirmesi ve müminlerin bazı ağır sonuçlarla karşılaşmasının bir faydası da bu olmuştur.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Bu, insanlara bir açıklamadır." buyruğundaki *"insanlar"*dan maksat herkestir. Her ne kadar aslında başarısızlık ve yenilginin nedenlerini açıkladığı için özellikle müminlerin nefislerine ağır gelse de burada tüm insanlar için açıklama yapılmıştır. Bu, Kur'ân'ın ıslah ve tashihte takip ettiği açık ve net metodun ne olduğunu bir kez daha gözler önüne sermektedir.

"Ta ki Allah, iman edenleri ortaya çıkarsın." ayetinde gelen (وليعلم) fiilinde geçen "lâm," ta'lîl (gerekçe) içindir ve zaferin el değiştirmesinin gerekçesine işarettir. Harf-i ta'lîl'in "vâv" harfinden sonra gelmesi ise Allah Teâlâ'nın zikretmediği başka gerekçelerin de olabileceğine işaret etmektedir. Bunların ne olduğunu biz insanlar kesin olarak bilemeyiz ve bizi ilgilendiren hususlar da değildir. Bunlar Allah'ın mutlak iradesinden olan hikmetlerdir. Evrendeki eylem ve eylemsizliklerin hepsi bu hikmete boyun eğerler.

Bu bölümde geçen "bilmesi için, yapması için, ayırması için, yok etmesi için" fiilleri, zaferin müminlerden kâfirlere geçmesinin gerekçelerinin bazılarıdır. Ama dikkat edilirse iki fiilde "lâm" harfi gelmiş, ikisinde gelmemiştir. Zahir olan şu ki eğer fiil istisna edilmeden herkesi kapsayacak şekildeyse "lâm" harfi gelmiştir. Yani Allah'ın ilmi ve bilmesi tamdır ve kapsayıcıdır. Aynı şekilde müminleri seçmesi ve ayırması da tamdır. Bu da Allah'ın ilmine bağlıdır. Bu nedenle bu iki fiilde istisna yoktur. Ama "şehitler yapması" ve "kâfirleri helâk etmesi" ise hepsi için değil, bazıları içindir. Yani savaşta müminlerin tümü şehit olmadılar, kâfirlerin de hepsi helâk olmadılar. Başarının ve zaferin el değiştirmesi her zaman savaşla da olmaz.

Şu da bilinen bir kuraldır ki matuf olunan fiile "lâm" harfinin eklenmesi de eklenmemesi de caizdir. Bir fiilde zikredilmesi, diğerinde zikredilmemesi, zikredildiği yerdeki fiili tekit etmek içindir. Ama üzerinde "lâm" harfi olmayan fiil için tekit olduğunu söyleyemeyiz. Allahu a'lem.[174]

"Yoksa Allah içinizden cihat edenleri belli etmeden, sabredenleri bilmeden (ortaya çıkarmadan) cennete gireceğinizi mi sandınız?" Allah'ın ilmi muhakkaktır, kapsayıcıdır ve ne kadar farklı ve çeşitli olsalar da tüm mevcudatı içine alır. *"O, her şeyi bilendir."*

Allah'ın bilmediği bir şeyin olması söz konusu değildir. Allah'ın bir şeyi bilmiyor olması demek o şeyin olmadığı anlamına gelir. Bu takdirde ayetin manası şudur: Sizler cihat etmeden ve sabır göstermeden cennete girebileceğinizi mi zannediyorsunuz? Eğer sizler cihat etmiş ve sabretmiş olsaydınız Allah bunu bilirdi. Allahu a'lem.

"Şimdi o ölür ya da öldürülürseniz, gerisin geriye (eski dininize) mi döneceksiniz? Kim (böyle) geri dönerse, Allah'a hiçbir şekilde zarar vermiş olmayacaktır. Allah, şükredenleri mükâfatlandıracaktır." *"Şükür,"* nimetin mukabilindedir. Şükür, nimet verenin kullar üzerindeki hakkıdır. Ancak ayetin bağlamında zahiren bir nimet yoktur. Bilakis bir imtihan ve kahredici bir musibet vardır. Ancak Kur'ân, şükrü iki manada dile getirir; biri nimetin karşılığında olması gereken şükür, diğeri ise hangi durumda olursa olsun mutmain kalplerde kök salmış olan şükürdür. Birincisi kulun takvasının bir cüzüdür. Diğeri ise takvanın en üst derecesi ve zirvesidir: *"Öyleyse, Allah'tan sakının ki O'na şükretmiş olasınız."*[175] Böyle bir şükre sahip olan kişi, Allah'ın tüm yaptıklarında sadece hayır görür. Bu isterse ağır bir imtihan olsun fark etmez. Zira ölçü, işlerin nihaî akıbetine göre takdir edilir.

---

174 وَلِيَعْلَمَ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنكُمْ شُهَدَاءَ ۗ وَاللهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ وَلِيُمَحِّصَ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَمْحَقَ الْكَافِرِينَ Burada sıralı bir cümle vardır: *"Ta ki Allah, iman edenleri ortaya çıkarsın ve aranızdan şahitler (şehitler) edinsin. Allah zalimleri sevmez. Bir de (böylece) Allah, iman edenleri günahlardan temize çıkarmak, kâfirleri de helâk etmek ister."* Yani savaşın zaferden hezimete dönmesinden sonra ortaya bu dört hikmet ve sonuç çıkmıştır. Allah iman edenleri diğerlerinden ayırmak, şahitler edinmek, müminleri temize çıkarmak ve kâfirleri de helâk etmek için bu şekilde sizleri sınamıştır. Bu dört gerekçeden bazılarının başında ta'lîl edatı olan "lâm" zikredilmemiştir. (Mütercim).

175 Âli İmrân 3/123.

Kur'ân burada Resûlullah'ın (s.a.s.) ölmesini kabullenebilmek için, iman, yakîn ve Allah'a tam bir bağlılık seviyesinin olması gerektiğine işaret etmektedir. Bir kul bunlara sahip olduğu takdirde doğru yolda sebat eder, sarsılmaz veya zayıflık göstermez. Allahu a'lem.

"Her kim dünya nimetini isterse kendisine ondan veririz. Kim de ahiret sevabını isterse ona da bundan veririz. Biz şükredenleri mükâfatlandıracağız." buyruğu, ilahî bir kanun ve adil bir ölçüdür. Allah dünya için çalışanın istediği şeyleri evrensel yasalara ve canlılar için belirlenmiş olan kanunlara uygun şekilde verir. Kim de ahiret için çalışırsa, Allah ona da dilediğini verir.

Bu ilahî kanunda, başka bir dinden olsalar bile işlerinde samimi ve gayretli olan kimselerin üstün ve başarılı olmasının; geceleri kıyam (namaz) gündüzleri de sıyam (oruç) ile geçirenlerin ise işlerinde gevşek ve ihmalkâr olduklarında geri kalmalarının sırrını merak edenlere de bir cevap vardır. Aynı şekilde Kur'ân'a da ahirete de inanmadığı ve bu amaçla çalışmadığı halde icatlar yapan ve üreten kimselerin nasıl bir netice elde edeceklerini soranlara da bir cevap vardır.

Kur'ân burada seçkin bir sınıfa da işaret etmektedir. Bunlar İslam için çalışan, ibadet eden ve her şeylerini Allah'a şükretmek için vesile yapan kimselerdir. Bunlar bir taraftan hem dünya hayatının hem ahiret hayatının saadetini isterken, öte yandan ibadet ettiklerinde bunun Allah'ın kendileri üzerindeki hakkı olduğu bilinciyle ibadet ederler. Zira ibadet yalnızca Allah için yapılır. Allah onlara kendi lütfundan, kereminden ve ihsanından versin! İşte sadece mukarrebunlara (Allah'a yakınlaşmak isteyenlere) uygun olan en yüce bağlılık bu şekilde olur.

"Nice peygamberler vardı ki beraberinde birçok Allah erleri bulunduğu halde savaştılar da bunlar Allah yolunda başlarına gelenlerden dolayı gevşeklik ve zaaf göstermediler." Bunlar Allah'a bağlı Rabbanîlerin sıfatlarıdır. Bunlar Rabbanî olmalarından ve Allah'a olan güvenlerinden dolayı bedenî elemleri ve dünyalık zararları görmezden gelirler. Ayette geçen "(ربيون) (ribbiyyûn)" kelimesi, "(ربى) (ribbî)" kelimesinin çoğuludur ki "Rabbe mensup olanlar" demektir. "Ribbî" de "Rabbanî" de aynı manadadır. Nispet durumlarında "râ" harfinin fetha şeklindeki harekesinin kesraya dönmesinin örnekleri çoktur. Bazı âlimler bu kelimenin

"çok gruplar" anlamında olduğunu ve "(ربة) (rübbe)" kelimesine nispet edildiğini söylemişlerdir. "Rübbe" ise cemaat demektir. Bunun da dilde bir karşılığı vardır. Ancak ilk dediğimiz, konunun bağlamındaki methe ve teselli verme makamına daha uygundur. Allahu a'lem.

"Onları kırıp geçiriyordunuz." buyruğu savaş meydanında hızlıca ilerlemeyi ve düşmanın saflarını yarıp geçmeyi anlatmaktadır. Savaşın ilk merhalesi böyle olmuştu.

"Ama karşı geldiniz," yani komutanınızın emrine karşı çıktınız. Bunlar Resûlullah'ın (s.a.s.) emrine karşı gelen okçulardı. Bunlar kendi mevzilerini terk etmiş ve ganimetlere doğru koşmuşlar, bu hareketleri de yenilgiye ve dağılmaya neden olmuştu. Buradaki masiyet, diğer günahlar için kullanılan masiyet değildir. Zira bu masiyete peygamberler hariç herkes maruz kalabilmektedir. Buradaki masiyet, savaş alanında komutanın emrine karşı gelmektir. Savaştaki bu fiil, ister bizim için ister başkası için olsun başarısızlığa ve hezimete neden olur.

Burada geçen masiyetten hareketle dinî muhalefet sayılan her masiyeti bu kabilden saymak doğru değildir. Eğer öyle olsaydı Müslüman orduları hiçbir zaman zafer elde edemezdi. Zira günahlardan masum olan ve suçsuz hiçbir ordu yoktur. Günahlarına ve masiyetlerine rağmen Allah Teâlâ onların eliyle birçok fetih sağlamış ve onlara birçok zafer nasip etmiştir. Bundan kastımız, günahların tehlikesini küçümsemek de değildir. Hele hele mücahitlerin güçlerini dağıtan gıybet, dedikodu, kıskançlık, buğz ve kindarlık gibi günahları! Ama Uhud Savaşı'ndaki askerî nizamın ihlal edilmesi nedeniyle ortaya çıkan masiyet, bulunduğu ortam nedeniyle diğer günahlardan daha büyük bir günah olmuştur. Allahu a'lem.

"Siz, durmadan (savaş alanından) uzaklaşıyor, hiç kimseye dönüp bakmıyordunuz." Yani hiçbir amaca odaklanmaksızın veya bir plana bağlı kalmaksızın savaş alanından kaçıyordunuz. Öyle bir kaçıştı ki kaçarken sizin için önemli olan bir şeyi de yardım ve şefkate muhtaç zayıf birini de düşünmüyordunuz. İşte bu, sarsıntının ne kadar büyük olduğunu ve buna eşlik eden korku ve paniği göstermektedir.

"(Allah) size keder üstüne keder verdi ki bundan dolayı gerek elinizden gidene gerekse başınıza gelenlere üzülmeyesiniz." yani katmerli bir gam ve keder oluşmuştu. Zira ilk baştaki zafer hali yenilgiye dönüşmüştü. Bu ise çok ağır ve acı vericiydi. Umulan zafer de elden kaçmıştı. Hezimetin sebebi olan ganimetler de uçup gitmiş, ödülün ve sevabın yerini günah almıştı. Çünkü bir mücahit aslında sevap kazanmak için çalışır. Ama niyetler değişince ve masiyet ortaya çıkınca sevapların yerini de keder üstüne keder alır.

"Başınıza gelenlere üzülmeyesiniz diye" ayetinde geçen üzüntü/hüzün de aslında bir kederdir. Hüzün de böyle bir durumda muhakkak olmaktadır. Ancak bu ayetteki zahir mana bir rehberlik ve yönlendirmedir. Her ne kadar nehiy siğası kullanılmışsa da cümle, haber cümlesidir. Mana şöyledir: Size isabet eden keder, hüzün ve eza, durumunuzu düşünmeniz ve gözden geçirmeniz, başınıza gelen olayların sebeplerini anlamanız için yeterlidir. Böylece hatalarınızdan ders alır, üzüntülerden ve acılardan ancak bu yolla kurtulursunuz. Bu da sizin için ümitli olma ve geleceğe olumlu bakma kapılarını açar.

Bu kederin akabinde Rabbanî bir lütuf gelmiştir: *"Sonra o kederin arkasından Allah size bir güven indirdi."* Bu ayet insanların bu kederi bırakıp uygulama sahasına atılmaları için kederin bile hızlıca bitmesi gereken bir aşama olduğunu bildirmektedir.

اِنَّ الَّذِيـنَ تَوَلَّـوْا مِنْكُـمْ يَـوْمَ الْتَقَـى الْجَمْعَـانِ ۙ اِنَّمَـا اسْـتَزَلَّهُمُ الشَّـيْطَانُ بِبَعْـضِ
مَـا كَسَـبُوا ۚ وَلَقَـدْ عَفَـا اللّٰهُ عَنْهُـمْ ۗ اِنَّ اللّٰهَ غَفُـورٌ حَلِيـمٌ ﴿١٥٥﴾ يَـا اَيُّهَـا الَّذِيـنَ اٰمَنُـوا
لَا تَكُونُـوا كَالَّذِيـنَ كَفَـرُوا وَقَالُـوا لِاِخْوَانِهِـمْ اِذَا ضَرَبُـوا فِـى الْاَرْضِ اَوْ كَانُـوا
غُـزًّى لَـوْ كَانُـوا عِنْدَنَـا مَـا مَاتُـوا وَمَـا قُتِلُـوا ۚ لِيَجْعَـلَ اللّٰهُ ذٰلِـكَ حَسْـرَةً فِـى قُلُوبِهِـمْ ۗ
وَاللّٰهُ يُحْـيِ وَيُمِيـتُ ۗ وَاللّٰهُ بِمَـا تَعْمَلُـونَ بَصِيـرٌ ﴿١٥٦﴾ وَلَئِـنْ قُتِلْتُـمْ فِـى سَـبِيلِ
اللّٰهِ اَوْ مُتُّـمْ لَمَغْفِـرَةٌ مِـنَ اللّٰهِ وَرَحْمَـةٌ خَيْـرٌ مِمَّـا يَجْمَعُـونَ ﴿١٥٧﴾ وَلَئِـنْ مُتُّـمْ اَوْ
قُتِلْتُـمْ لَاِلَـى اللّٰهِ تُحْشَـرُونَ ﴿١٥٨﴾ فَبِمَـا رَحْمَـةٍ مِـنَ اللّٰهِ لِنْـتَ لَهُـمْ ۚ وَلَـوْ كُنْـتَ فَظًّـا
غَلِيـظَ الْقَلْـبِ لَانْفَضُّـوا مِـنْ حَوْلِـكَ ۖ فَاعْـفُ عَنْهُـمْ وَاسْـتَغْفِرْ لَهُـمْ وَشَـاوِرْهُمْ فِـى
الْاَمْـرِ ۚ فَـاِذَا عَزَمْـتَ فَتَـوَكَّلْ عَلَـى اللّٰهِ ۚ اِنَّ اللّٰهَ يُحِـبُّ الْمُتَوَكِّلِيـنَ ﴿١٥٩﴾ اِنْ يَنْصُرْكُـمُ
اللّٰهُ فَـلَا غَالِـبَ لَكُـمْ ۚ وَاِنْ يَخْذُلْكُـمْ فَمَـنْ ذَا الَّـذِى يَنْصُرُكُـمْ مِـنْ بَعْـدِهٖ ۗ وَعَلَـى
اللّٰهِ فَلْيَتَـوَكَّلِ الْمُؤْمِنُـونَ ﴿١٦٠﴾ وَمَـا كَانَ لِنَبِـيٍّ اَنْ يَغُـلَّ ۚ وَمَـنْ يَغْلُـلْ يَـأْتِ بِمَـا
غَـلَّ يَـوْمَ الْقِيٰمَـةِ ۚ ثُـمَّ تُوَفّٰـى كُلُّ نَفْـسٍ مَـا كَسَـبَتْ وَهُـمْ لَا يُظْلَمُـونَ ﴿١٦١﴾ اَفَمَـنِ
اتَّبَـعَ رِضْـوَانَ اللّٰهِ كَمَـنْ بَـآءَ بِسَـخَطٍ مِـنَ اللّٰهِ وَمَأْوٰيـهُ جَهَنَّـمُ ۚ وَبِئْـسَ الْمَصِيـرُ
﴿١٦٢﴾ هُـمْ دَرَجَـاتٌ عِنْـدَ اللّٰهِ ۗ وَاللّٰهُ بَصِيـرٌ بِمَـا يَعْمَلُـونَ ﴿١٦٣﴾ لَقَـدْ مَـنَّ اللّٰهُ عَلَـى
الْمُؤْمِنِيـنَ اِذْ بَعَـثَ فِيهِـمْ رَسُـولًا مِـنْ اَنْفُسِـهِمْ يَتْلُـوا عَلَيْهِـمْ اٰيَاتِـهٖ وَيُزَكِّيهِـمْ
وَيُعَلِّمُهُـمُ الْكِتَـابَ وَالْحِكْمَـةَ ۚ وَاِنْ كَانُـوا مِـنْ قَبْـلُ لَفِـى ضَـلَالٍ مُبِيـنٍ ﴿١٦٤﴾
اَوَلَمَّـا اَصَابَتْكُـمْ مُصِيبَـةٌ قَـدْ اَصَبْتُـمْ مِثْلَيْهَـا ۙ قُلْتُـمْ اَنّٰـى هٰـذَا ۖ قُـلْ هُـوَ مِـنْ عِنْـدِ
اَنْفُسِـكُمْ ۗ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰـى كُلِّ شَـىْءٍ قَدِيـرٌ ﴿١٦٥﴾ وَمَـآ اَصَابَكُـمْ يَـوْمَ الْتَقَـى الْجَمْعَـانِ
فَبِـاِذْنِ اللّٰهِ وَلِيَعْلَـمَ الْمُؤْمِنِيـنَ ۙ ﴿١٦٦﴾ وَلِيَعْلَـمَ الَّذِيـنَ نَافَقُـوا ۚ وَقِيـلَ لَهُـمْ تَعَالَـوْا
قَاتِلُـوا فِـى سَـبِيلِ اللّٰهِ اَوِ ادْفَعُـوا ۖ قَالُـوا لَـوْ نَعْلَـمُ قِتَـالًا لَاتَّبَعْنَاكُـمْ ۗ هُـمْ لِلْكُفْـرِ
يَوْمَئِـذٍ اَقْـرَبُ مِنْهُـمْ لِلْاِيمَـانِ ۚ يَقُولُـونَ بِاَفْوَاهِهِـمْ مَـا لَيْـسَ فِـى قُلُوبِهِـمْ ۗ وَاللّٰهُ اَعْلَـمُ

بِمَا يَكْتُمُونَ ﴿١٦٧﴾ اَلَّذِينَ قَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ وَقَعَدُوا لَوْ اَطَاعُونَا مَا قُتِلُوا قُلْ فَادْرَؤُا عَنْ اَنْفُسِكُمُ الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٦٨﴾ وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللهِ اَمْوَاتًا بَلْ اَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴿١٦٩﴾ فَرِحِينَ بِمَا اٰتٰيهُمُ اللهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ اَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٧٠﴾ يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةٍ مِنَ اللهِ وَفَضْلٍ وَاَنَّ اللهَ لَا يُضِيعُ اَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٧١﴾

155. (Uhud'da) iki ordu karşılaştığı gün, sizi bırakıp gidenleri, sırf işledikleri bazı hatalar yüzünden şeytan (yerlerinden) kaydırmıştı. Yine de Allah onları affetti. Çünkü Allah çok bağışlayıcıdır, halimdir.

156. Ey iman edenler! Sizler, sefere çıkan veya savaşa giren kardeşleri hakkında -Allah sonunda bunu kalplerinde bir hasret acısı kılsın diye- "Onlar yanımızda olsalardı ölmezlerdi ve öldürülmezlerdi" diyen inkârcılar gibi olmayın. Hayat veren de öldüren de Allah'tır. Allah, yaptıklarınızı görmektedir.

157. Eğer Allah yolunda öldürülür ya da ölürseniz, şunu bilin ki Allah'ın mağfireti ve rahmeti onların topladıkları bütün şeylerden daha hayırlıdır.

158. Andolsun, ölseniz de öldürülseniz de Allah'ın huzurunda toplanacaksınız.

159. O vakit Allah'tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın! Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz, etrafından dağılıp giderlerdi. Şu hâlde onları affet; bağışlanmaları için dua et ve iş hakkında onlara danış. Kararını verdiğin zaman da artık Allah'a dayanıp güven. Çünkü Allah, kendisine dayanıp güvenenleri sever.

160. Allah size yardım ederse, artık size üstün gelecek hiç kimse yoktur. Eğer sizi bırakıverirse, ondan sonra size kim yardım eder? Müminler ancak Allah'a güvenip dayanmalıdırlar.

161. Bir peygambere, emanete hıyânet yaraşmaz. Kim emanete hıyânet ederse, kıyamet günü, hainlik ettiği şeyin günahı boynuna asılı olarak

gelir. Sonra herkese, -asla haksızlığa uğratılmaksızın- kazandığı tastamam verilir.

***162.** Allah'ın hoşnutluğunu gözetenle Allah'ın hışmına uğrayan bir olur mu hiç? Berikisinin yeri cehennemdir. Cehennem ise ne kötü bir varış noktasıdır!*

***163.** Onlar Allah katında derece derecedirler. Allah onların yaptıklarını görmektedir.*

***164.** Andolsun ki içlerinden, kendilerine Allah'ın ayetlerini okuyan, (kötülüklerden ve inkârdan) kendilerini temizleyen, kendilerine Kitap ve hikmeti öğreten bir Peygamber göndermekle Allah, müminlere büyük bir lütufta bulunmuştur. Hâlbuki daha önce onlar apaçık bir sapıklık içinde idiler.*

***165.** (Bedir'de) iki katını (düşmanınızın) başına getirdiğiniz bir musibet, (Uhud'da) kendi başınıza geldiği için mi "Bu nasıl oluyor!" dediniz? De ki: O, kendi kusurunuzdandır. Şüphesiz Allah'ın her şeye gücü yeter.*

***166-167.** İki birliğin karşılaştığı gün sizin başınıza gelenler, ancak Allah'ın dilemesiyle olmuştur ki bu da müminleri ayırt etmesi ve münafıkları ortaya çıkarması içindi. Bunlara, "Gelin, Allah yolunda çarpışın ya da savunma yapın" denildiği zaman, "Harp etmeyi bilseydik, elbette sizin peşinizden gelirdik" dediler. Onlar o gün, imandan çok, kâfirliğe yakın idiler. Ağızlarıyla, kalplerinde olmayanı söylüyorlardı. Hâlbuki Allah, onların içlerinde gizlediklerini daha iyi bilir.*

***168.** (Evlerinde) oturup da kardeşleri hakkında, "Bize uysalardı öldürülmezlerdi" diyenlere, "Eğer doğru sözlü insanlar iseniz, canlarınızı ölümden kurtarın bakalım!" de.*

***169.** Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Bilakis onlar diridirler; Rableri yanında rızıklara mazhar olmaktadırlar.*

***170.** Allah'ın, lütuf ve kereminden kendilerine verdikleri ile sevinçli bir halde arkalarından gelecek ve henüz kendilerine katılmamış olan şehit kardeşlerine de hiçbir keder ve korku bulunmadığı müjdesinin sevincini duymaktadırlar.*

***171.** Onlar, Allah'tan gelen nimet ve keremin; Allah'ın, müminlerin ecrini zayi etmeyeceği müjdesinin sevinci içindedirler.*

SAVAŞTAN DERSLER

Birincisi: Terbiye ve Talim

Kur'ân-ı Kerim bu bölümde süreklilik arz eden ve vakıaya uygun olan eğitimin, nefis tezkiyesinin, nefsi hayır ve doğruluk yoluna teşvik etmenin önemini hatırlatmaktadır. Bu hatırlatma da Uhud Savaşı'yla ilgili olayların, eğitim ve tezkiyeye dayalı olan nebevî terbiye metoduyla ilişkilendirilmesi bağlamında yapılmıştır: *"Andolsun ki içlerinden, kendilerine Allah'ın ayetlerini okuyan, (kötülüklerden ve inkârdan) kendilerini temizleyen, kendilerine Kitap ve hikmeti öğreten bir Peygamber göndermekle Allah, müminlere büyük bir lütufta bulunmuştur."* Ayrıca Kur'ân'ın zikrettiği dersler bizzat olayların gidişatına göre gelmiştir. Bu dersler hem pratik hem de eğitsel içeriklidir. Yani bu dersler hem ilim ve ameli hem de teori ve pratiği içermektedir. Buna en çok da mücahit saflarının ihtiyacı vardır. Zira mücahit saflarında bulunacak cehalet, anlayış kıtlığı ve eğitimsizlik onların da ümmetin de geleceğini tehlikeye atabilecek düşüncelere ve davranışlara yol açar.

İkincisi: Başarılı Komutanın Özellikleri

Kur'ân-ı Kerim başarılı bir liderde bulunması gereken bazı özellikleri, ondan sonra liderliği üstlenecek olan herkese örnek olsun diye Resûlullah'ın (s.a.s.) şahsında zikretmiştir. Bunlar şunlardır:

1- Esneklik, bağışlayıcılık ve affedicilik: *"O vakit Allah'tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın! Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz, etrafından dağılıp giderlerdi. Şu hâlde onları affet; bağışlanmaları için dua et."* Bu ahlakî özellikler, sırf bir karakter olarak anlatılmamış, belli bir amacı gerçekleştirmek için zikredilmiştir ki bu amaç; cemaatin birliğini korumak, kalpler arasında ülfet sağlamak, güven, sevgi ve rahmete dayalı genel bir ortam oluşturmaktır.

Kur'ân-ı Kerim başkaları için sevgi besleme ve hayır dileme duygusunu daha da derinleştirme yoluna gitmiş ve bunu asiler ve muhalifler için de istemiştir: *"Onların bağışlanmaları için dua et."* Bu söz insanların birbirlerine yaptıkları güzellemelerden daha derin anlamlar içermektedir. Zira bunda, onlar için sıdk ve muhabbetle hayır dileme

vardır. Allah onları affetmekle yetinmemiş, bilakis Allah'ın onları da affetmesi için Hz. Peygamber'in dua etmesini de istemiştir.

2- Şûra: *"İş hakkında onlara danış (şûra)."* *"Şûra,"* en doğru görüşe ulaşmak için fikir ve bilgi alışverişi yapmaktır. Doğrusu şûra, sadece bilgi sunmak değil, kararın ortaya çıkmasına katkı sağlamaktır. Şûraya katılım sağlamak, görüş öne sürmede ve bunu yürürlüğe geçirmede mesuliyet taşımaya götürmektedir. Bu da katılımcıların komutana olan güvenlerini güçlendirir.

Doğrusu *"İş hakkında onlara danış"* ayetindeki *"iş"*ten maksat, insanları ilgilendiren tüm işlerdir. Ancak şahsî ve ailevî işlerin kendine has özel bir hukuku vardır. Her durum kendi miktarınca ve hale göre değerlendirilir. Özel konularda genel görüşlere bakılmaz.

Burada dikkat çeken husus, Uhud Savaşı'nda yapılan şûranın istenen müspet sonucu vermemiş olmasıdır. Şöyle ki: Resûlullah (s.a.s.) savaş için şehrin dışına çıkma fikrini savunan çoğunluğa uymuştur. Ama savaşın sonucu beklendiği gibi olmamasına rağmen yine de Kur'ân, şûra gerçeğine bir kez daha vurgu yapmıştır: *"İş hakkında onlara danış."* Bunda bazı zamanlarda şûradan çıkan sonucun istenen sonuçtan farklı çıkmasından dolayı şûrayı kabul etmeyenlere de bir cevap vardır aslında. Bu durum her içtihatta olabilmektedir. Şûra da içtihattır, ancak bireysel bir içtihattan ziyade kolektif bir içtihattır.

3- Eminlik: *"Hiçbir peygambere, emanete hıyânet yaraşmaz. Kim emanete hıyânet ederse, kıyamet günü, hainlik ettiği şeyin günahı boynuna asılı olarak gelir."* ayetinde geçen "(غلول) (ğulûl)," kamuya ait bir malı haksız şekilde harcamak demektir. Buna komutanlığa ait bilgiler, sırlar ve insanların güvenliği ve hayatıyla alakalı her şey kıyas edilebilir.

Üçüncüsü: Nefis Muhasebesi

İnsan, tabiatı ve yaratılışı itibariyle hata yapmaya müsaittir, hata yapmaması mümkün değildir. Bu yüzden ondan istenen, hatasını kabul etmesi ve üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmesidir. Bunu da hatasından dolayı Allah'a tövbe ederek ve insanların hakkını ödeyerek yapmalıdır. Bu hatasından da gelecekte yapacağı ameller için etkin tecrübeler edinmeli ve dersler çıkarmalıdır. İşte bu, kendini düzeltmeye

götüren muhasebedir: *"(Bedir'de) iki katını (düşmanınızın) başına getirdiğiniz bir musibet, (Uhud'da) kendi başınıza geldiği için mi 'Bu nasıl oluyor!' dediniz? De ki: O, kendi kusurunuzdandır." "(Uhud'da) iki ordu karşılaştığı gün, sizi bırakıp gidenleri, sırf işledikleri bazı hatalar yüzünden şeytan (yerlerinden) kaydırmıştı. Yine de Allah onları affetti."*

İnsanlar sahip oldukları imanî manalara ve manevî terbiye düzeylerine göre bu konuda birbirinden farklıdırlar: *"Onlar Allah katında derece derecedirler. Allah onların yaptıklarını görmektedir."*

Dördüncüsü: Allah'ın Egemen Kanunları

İnsanın başına gelen hayır veya şer, zafer veya hezimet onu asla Allah'ın mutlak iradesinin ve bu kâinat için koyduğu kanunların dışına çıkarmaz: *"Allah size yardım ederse, artık size üstün gelecek hiç kimse yoktur. Eğer sizi bırakıverirse, ondan sonra size kim yardım eder?" "İki birliğin karşılaştığı gün sizin başınıza gelenler, ancak Allah'ın dilemesiyle olmuştur."* Bu takdir-i ilahî, amaçsız ve boş bir kader değildir. Allah Teâlâ bundan münezzehtir. Bilakis bu, Allah'ın en güzel isimlerinin, ilim, hilm, hikmet ve rahmet gibi en yüce sıfatlarının tamamından neşet eden evrensel kanunlara uygun bir takdirdir.

Beşincisi: Müslümanın Ölüm İnancı

Ölüm, yaşayan her varlık için kaçınılmaz bir sondur. Bunda ne şüphe ne de ihtilaf vardır. Ölümle ilgili tartışmalar genelde insan unsuru olan öldürmeye teşebbüs ve öldürme gibi vakalarda olmaktadır. Burada da insanın ölümdeki etkisine dair sorular tekrar edilmiştir. Genelde de bu sorular bir nevi kınama içermektedir. Hakikat şu ki pişmanlık ya da kınama failin bir kastı ve yaptığı fiilin meşruiyeti üzerine olursa, bu caizdir. Ama her halükârda ecel bir hakikattir. *"Her nefis ölümü tadacaktır."*[176] *"Ey iman edenler! Sizler, sefere çıkan veya savaşa giren kardeşleri hakkında -Allah sonunda bunu kalplerinde bir hasret acısı kılsın diye- 'Onlar yanımızda olsalardı ölmezlerdi ve öldürülmezlerdi' diyen inkârcılar gibi olmayın. Hayat veren de öldüren de Allah'tır. Allah, yaptıklarınızı görmektedir." "(Evlerinde) oturup da kardeşleri hakkında,*

176 Âl-i İmrân 3/185.

'Bize uysalardı öldürülmezlerdi' diyenlere, 'Eğer doğru sözlü insanlar iseniz, canlarınızı ölümden kurtarın bakalım!' de."

Müslümanın buradaki tavrı, ölümden korkmamak ve ölüm konusunda kınama yapmamak şeklinde olmalıdır. Ama ölümle ilgili olarak niyet ve amel bakımından şer'î açıdan nasıl davranması gerektiğini de araştırması gerekir. Haksız yere öldüren kişi, niyeti ve yaptığı işten dolayı öldürme günahı alır; öldürmenin hem dünya hem ahiret mesuliyetini yüklenir. Öldürülen kimsenin eceli hususu ise gaybîdir. Araştırma veya tartışmalarla öğrenilebilecek bir şey değildir. Bu gaybî husus, hiç şüphesiz her insan için yazılmış bir takdirdir.

Altıncısı: Şehitlerin Durumu

Ruhun bedenden ayrılması ve çıkması açısından şehitlik de ölümden farklı bir şey değildir. İkisi de kesin ecel olarak aynıdır; meyyit de şehit de bu ecelden kaçamaz. Miras ve kadının iddet beklemesi gibi dünyevî hususlarda şehitlik de aynı sonuçlar doğurur. Ancak ikisi arasındaki fark, Allah Teâlâ'nın şehitler için hazırladığı ikram ve ihsanlarla ilgilidir. Şehitlik, ancak tertemiz bir niyet ve Allah Teâlâ'nın yanında makbul şer'î davranışlarla elde edilir. *"Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Bilakis onlar diridirler; Rableri yanında rızıklara mazhar olmaktadırlar. Allah'ın, lütuf ve kereminden kendilerine verdikleri ile sevinçli bir halde arkalarından gelecek ve henüz kendilerine katılmamış olan şehit kardeşlerine de hiçbir keder ve korku bulunmadığı müjdesinin sevincini duymaktadırlar."* Bu konu içinde şehitlikten bahsedilmesinde; münafıkların ve imanı zayıf olanların kınamalarına bir reddiye ve şehit yakınlarına da bir teselli vardır. Ayrıca vakti geldiğinde canı feda etmeye de teşvik vardır.

Yedincisi: Münafıkların Rolü

Münafıklar, Uhud'a giderken müminlerden ayrılmak ve savaşmaktan vazgeçtiklerini ilan etmekle yetinmemişlerdi. Yaptıkları bu ihaneti mazur gösterecek hiçbir makul gerekçeleri yoktu. Ayrıca Uhud Savaşı'ndaki ordu bizzat Resûlullah (s.a.s.) tarafından yönetiliyordu. Böyle bir ordudan ayrıldıklarını ilan etmeleri aslında dinden ayrıldıkları anlamına da geliyordu: *"İki birliğin karşılaştığı gün sizin başınıza gelenler,*

ancak Allah'ın dilemesiyle olmuştur ki bu da müminleri ayırt etmesi ve münafıkları ortaya çıkarması için idi. Bunlara, 'Gelin, Allah yolunda çarpışın ya da savunma yapın' denildiği zaman, 'Harp etmeyi bilseydik, elbette sizin peşinizden gelirdik' dediler. Onlar o gün, imandan çok, kâfirliğe yakın idiler." Onlar sadece bunu yapmakla da yetinmediler. Bir de bu savaşta ağır bir yara alan müminlere hem ruhî hem manevî rahatsızlık vererek işi daha da ileri götürdüler: *"(Evlerinde) oturup da kardeşleri hakkında, 'Bize uysalardı öldürülmezlerdi' dediler."*

"Hiçbir peygambere, emanete hıyânet yaraşmaz" ayeti de münafıkların kopardığı yaygaraya bir reddiye olarak gelmiştir. Onlar Resûlullah'ın emin sıfatına dil uzatmışlardı. Hâlbuki Efendimiz hem biset öncesinde hem sonrasında son derece güvenilir ve sadık biriydi. Anam-babam ona feda olsun!

Burada hatırlatmakta fayda gördüğümüz bir hususa da dikkat çekmek istiyoruz: Siyer âlimlerinin anlattığına göre ordudan ayrılanların sayısı yaklaşık üç yüz kişi; yani ordunun üçte biri kadardı. Bu aslında çok büyük bir rakamdır. Belki de bu sayıda bir hata olabilir. Zira burada münafıkların isimlerinin bilindiği bir sayım mevcut değildir. Eğer bu takdir doğruysa, buradaki sayı, savaşmaktan kaçınanların sayısıdır. Bunların içinde fedakârlığın manasını kavrayamayacak derecede imanı zayıf ve şüpheleri olan kimseler de olabilir. Bunların hepsinin münafık olması şart değildir. Allahu a'lem.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Sırf işledikleri bazı hatalar yüzünden şeytan (yerlerinden) kaydırmıştı." ayeti ikinci günahın, birinci günahın cezası olduğuna işaret etmektedir. Her kim bir günah işler de tövbe etmezse, ikinci günahı işlemeye daha yakın olur, bu da onu fâsık olmaya sürükler. Burada tövbenin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Tövbe sadece birinci günahı silmekle kalmaz, ayrıca da ikinci günaha düşmekten korur.

"Allah sonunda bunu kalplerinde bir hasret acısı kılsın diye..." Kesin olarak meydana gelen ölümlerde kınamak kişiyi sadece pişmanlıklara götürür. Bu bir hakikattir. Bu, Allah'ın kanunlarından biridir. Ayette

geçen (ليجعل الله) ifadesindeki "ce'ale," yani "kıldı" fiilinden maksat da budur. Allahu a'lem.

"O vakit Allah'tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın!" Allah'ın buradaki rahmeti hem takdirî hem teşriîdir. Takdirî rahmeti; bizim için raûf ve rahim olan peygamberi seçmesidir. Teşriî rahmeti ise rahmeti, tüm manalarıyla ve kapsamıyla bizim için kullanmasıdır. Allahu a'lem.

"Andolsun ki onlara içlerinden bir peygamber gönderdi." ayeti, ıslah eden kişinin onlardan biri olduğu takdirde ıslahatları gerçekleştirmeye daha yakın olabileceğine işaret etmektedir. Çünkü o, onları tam anlamıyla tanımaktadır. Yine bu ayette Resûl-i Ekrem'e (s.a.s.) yönelik bir sevgi ve muhabbet manası da vardır.

"Onlar o gün, imandan çok kâfirliğe yakın idiler." ayetine göre nifak için sadece tam anlamıyla küfre meyletmiş olmak gerekmiyor. Nifak bir tür zayıflıktan, kişisel çıkarlar ve ilişkiler nedeniyle ortaya çıkan problemlerden de kaynaklanabilir. Bu ayete göre, davetçilerin ve toplumu ıslah için çalışan kişilerin hiç kimseden ümit kesmemeleri gerekir.

Mana şöyle de olabilir: Onların o günkü davranışları küfür ehlinin davranışlarına daha yakındı. Buna göre onların zahirî hareketlerine bir hüküm verilmiştir. Ayet daha sonra onların içlerindekini açığa çıkarmaktadır: *"Ağızlarıyla, kalplerinde olmayanı söylüyorlardı."* Allahu a'lem.

"Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın." ayetine göre şehitlik, ancak Allah yolunda savaşan ve imanla ölen kimseler içindir. *"Allah, onların ecrini asla zayi etmeyecektir."* Şehitlik kavramının kapsamını keyfî şekilde genişleterek ve savaşçılarının motivasyonlarını arttırmak amacıyla, Allah rızası ve iman olmaksızın, ülkeleri uğruna, dünyevî bazı çıkarlar uğruna veya bir grup veya parti uğruna ölenlere de şehit demek, Kur'ân'ın tanımladığı şehadet anlayışı ile uyuşmamaktadır.

Şehitlerin hayatta olduğunu ve rızıklandırıldığını ispat etmeye çalışmak ise gayb âlemiyle ilgili bir alana dalmak anlamına gelir. Bizler bunun keyfiyetini bilemeyiz ve bunun üzerine kendi açımızdan herhangi bir hüküm bina edemeyiz. Ahiret hayatının birçok şekli vardır;

berzah âlemi hayatı, şehitlerin hayatı, nebilerin hayatı gibi. Ahiret bizim için bilmediğimiz bir âlemdir. Ancak delillerle bize ulaşan şeylere iman eder ve bunların keyfiyet ve tafsilatını da Allah'a havale ederiz.

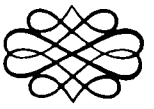

اَلَّذِيْنَ اسْتَجَابُوْا لِلّٰهِ وَالرَّسُوْلِ مِنْ بَعْدِ مَآ اَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِيْنَ اَحْسَنُوْا
مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا اَجْرٌ عَظِيْمٌ ﴿١٧٢﴾ اَلَّذِيْنَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ اِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوْا
لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ اِيْمَانًا وَّقَالُوْا حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيْلُ ﴿١٧٣﴾ فَانْقَلَبُوْا
بِنِعْمَةٍ مِّنَ اللّٰهِ وَفَضْلٍ لَّمْ يَمْسَسْهُمْ سُوْٓءٌ وَّاتَّبَعُوْا رِضْوَانَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ ذُوْ فَضْلٍ
عَظِيْمٍ ﴿١٧٤﴾ اِنَّمَا ذٰلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ اَوْلِيَآءَهٗ فَلَا تَخَافُوْهُمْ وَخَافُوْنِ اِنْ
كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿١٧٥﴾ وَلَا يَحْزُنْكَ الَّذِيْنَ يُسَارِعُوْنَ فِى الْكُفْرِ ۚ اِنَّهُمْ لَنْ يَّضُرُّوا
اللّٰهَ شَيْـًٔا ۗ يُرِيْدُ اللّٰهُ اَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حَظًّا فِى الْاٰخِرَةِ ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيْمٌ ﴿١٧٦﴾
اِنَّ الَّذِيْنَ اشْتَرَوُا الْكُفْرَ بِالْاِيْمَانِ لَنْ يَّضُرُّوا اللّٰهَ شَيْـًٔا ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ
﴿١٧٧﴾ وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اَنَّمَا نُمْلِىْ لَهُمْ خَيْرٌ لِّاَنْفُسِهِمْ ۚ اِنَّمَا نُمْلِىْ
لَهُمْ لِيَزْدَادُوْٓا اِثْمًا ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ﴿١٧٨﴾ مَا كَانَ اللّٰهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِيْنَ عَلٰى
مَآ اَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتّٰى يَمِيْزَ الْخَبِيْثَ مِنَ الطَّيِّبِ ۗ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى
الْغَيْبِ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَجْتَبِىْ مِنْ رُّسُلِهٖ مَنْ يَّشَآءُ ۖ فَاٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖ ۚ وَاِنْ تُؤْمِنُوْا
وَتَتَّقُوْا فَلَكُمْ اَجْرٌ عَظِيْمٌ ﴿١٧٩﴾ وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِيْنَ يَبْخَلُوْنَ بِمَآ اٰتٰىهُمُ اللّٰهُ مِنْ
فَضْلِهٖ هُوَ خَيْرًا لَّهُمْ ۭ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَّهُمْ ۭ سَيُطَوَّقُوْنَ مَا بَخِلُوْا بِهٖ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۗ وَلِلّٰهِ
مِيْرَاثُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۗ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ﴿١٨٠﴾

172. Yara aldıktan sonra yine Allah'ın ve Peygamber'in çağrısına uyanlar, (özellikle) bunların içlerinden iyilik yapanlar ve takva sahibi olanlar için pek büyük bir mükâfat vardır.

173. Bir kısım insanlar, müminlere, "Düşmanlarınız olan insanlar, size karşı asker topladılar, aman sakının onlardan!" dediklerinde bu onların imanlarını bir kat daha arttırdı ve "Allah bize yeter. O ne güzel vekildir!" dediler.

174. Bunun üzerine, kendilerine hiçbir fenalık dokunmadan, Allah'ın nimet ve keremiyle geri geldiler. Böylece Allah'ın rızasına uymuş oldular. Allah büyük kerem sahibidir.

175. İşte o şeytan, ancak kendi dostlarını korkutur. Şu hâlde, eğer iman etmiş kimseler iseniz onlardan korkmayın, Benden korkun.

176. (Resûlüm) İnkârda yarışanlar sana kaygı vermesin. Çünkü onlar, Allah'a hiçbir zarar veremezler. Allah onlara, ahiretten yana bir nasip vermemek istiyor. Onlar için çok büyük bir azap vardır.

177. Şurası muhakkak ki imanı verip inkârı alanlar, Allah'a hiçbir zarar veremezler. Onlar için elim bir azap vardır.

178. İnkâr edenler sanmasınlar ki kendilerine mühlet vermemiz onlar için daha hayırlıdır. Onlara ancak günahlarını arttırmaları için fırsat veriyoruz. Onlar için alçaltıcı bir azap vardır.

179. Allah, müminleri (şu) bulunduğunuz durumda bırakacak değildir; sonunda murdarı temizden ayıracaktır. Bununla beraber Allah size gaybı da bildirecek değildir. Fakat Allah, elçilerinden dilediğini ayırt eder. O halde Allah'a ve peygamberlerine iman edin. Eğer iman eder, takva sahibi olursanız sizin için de çok büyük bir ecir vardır.

180. Allah'ın, kereminden kendilerine verdiklerini (infakta) cimrilik gösterenler, sanmasınlar ki o, kendileri için hayırlıdır; tersine bu onlar için pek fenadır. Cimrilik ettikleri şey de kıyamet gününde boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Allah, bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

HIZLI CEVAP

Dağılmış ve bozguna uğramış ordular, itibarlarını yeniden kazanmak, ordudaki askerlere yeniden güven ve moral kazandırmak ve bozguna uğramanın da savaşın merhalelerinden biri olduğunu, savaşın bundan ibaret olmadığını bildirmek için genelde tekrar atağa geçerler. İşte tam da böyle bir esnada "Hamrâu'l-Esed Gazvesi" gerçekleştirilmiştir. Resûlullah (s.a.s.) Uhud'daki hezimetten bir gün sonra, zafer kazandığını zanneden müşrik ordularının ardına düşülmesi emrini vermişti. Bu ani seferberlik kararı gerçekten de şok etkisi yaratmıştı. Müşrikler, Bedir Savaşı'nda hezimete uğradıklarında bunun karşılığını

vermek için bir yıldan fazla beklemek zorunda kalmışlardı. Ama burada (Uhud) hezimetin hemen ertesi gününde ani ve sürpriz bir şekilde düşmanla yeniden yüzleşme kararını ise ancak ilahî bir inanca bağlı bir ordu verebilirdi. Bu inanç, dünyadaki tüm hesaplardan daha güçlü bir inançtır.

Siyer âlimlerinin anlattığına göre bu ani çıkış öncesinde müşrikler konakladıkları yerde yeniden Medine'ye saldırmayı ve oradaki Müslüman varlığını kökten sona erdirmeyi planlıyorlardı. Kureyş'in ileri gelenleri, doğrudan olmayan temaslarla elde ettikleri haberler ve görüşmeler neticesinde çekilme kararı aldılar. Zira yaptıkları görüşmelerde, Müslümanların, itibarlarını yeniden kazanmak ve müşrikleri zaferin lezzetinden mahrum etmek için ne kadar azimli olduklarını öğrenmişlerdi. Bu nedenle de "Hamrâu'l-Esed," hazırlıkları ve teçhizatlanması en hızlı; kaybı en az ve neticeleri ise çok büyük bir gazve olmuştur. Rivayetlere göre Resûlullah (s.a.s.) bu gazveye sadece Uhud Savaşı'na katılanların gelmesine izin vermişti. İşte bu bölüm, bu tecrübeyi pekiştirmek için gelmiştir.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Yara aldıktan sonra yine Allah'ın ve Peygamber'in çağrısına uyanlar." Müslümanlar Uhud'da büyük yaralar almış ve sahabîlerin en seçkinlerinden oluşan büyük kayıplar vermişlerdi: Resûlullah'ın amcası Hz. Hamza ve Medine'ye elçi olarak gelen Mus'ab b. Umeyr bunlardandı. Hatta Resûlullah (s.a.s.) bile yaralanmış ve öldürüldüğüne dair asılsız haberler dolaşmıştı. Bunların yanı sıra manevî ve psikolojik çöküş, gam ve keder de az değildi.

"Bir kısım insanlar, müminlere..." Aslında bu haberi getiren bir kişiydi. Yine de ayet bunu çoğul olarak zikretmiştir. Bu, umumun zikredilip hususun kastedilmesi babından bir edebî anlatım tarzıdır. Ayetten anlaşıldığına göre burada haberi taşıyan kişinin cehaleti söz konusudur. Bu tür yalan yanlış haberler bir tür propaganda ve psikolojik savaş türüdür. Başka bir etkisi de yoktur.

"İnkâr edenler sanmasınlar ki kendilerine mühlet vermemiz onlar için daha hayırlıdır." ayeti müşriklerin Uhud'da elde ettikleri başarıya

işaret etmektedir. Ayet ayrıca işler, olaylar ve şahıslar hakkında küllî bir ölçü vermektedir. Buna göre her galip, hayırlı yolda değildir, her mağlup da şer yolunda değildir.

"Allah'ın, kereminden kendilerine verdiklerini (infakta) cimrilik gösterenler, sanmasınlar ki o, kendileri için hayırlıdır; tersine bu onlar için pek fenadır." Zafer, makam, sağlık ve güç nasıl ki bir nimetse mal da aynı şekilde bir nimettir. Ölçü, asla nimetin ne olduğuna bakmamaktır; bilakis nimetin, nimetten önce, nimetle birlikte ve nimetten sonra insanın davranışları üzerindeki etkisine bakmak gerekir. Kur'ân burada sanki insanların hakka ve batıla, güzele ve çirkine, erdeme ve rezilliğe bakma ölçütlerini düzeltmek istemektedir. Tüm bu nimetler imanla ve sâlih amelle birlikte olmadığı sürece insanlara fayda veren şeyler değildir. Hatta belki de bu nimetler kişinin dünyada ve ahirette sıkıntı çekmesine ve belalar görmesine neden olabilir. Bununla birlikte cimri kişi, öyle bir hezimete sebep olabilir ki bunun getireceği sonuçların zararından o bile kurtulamaz.

لَقَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا اِنَّ اللّٰهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ اَغْنِيَاءُ سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا
وَقَتْلَهُمُ الْاَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَنَقُولُ ذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿١٨١﴾ ذٰلِكَ بِمَا
قَدَّمَتْ اَيْدِيكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿١٨٢﴾ اَلَّذِينَ قَالُوا اِنَّ اللّٰهَ عَهِدَ
اِلَيْنَا اَلَّا نُؤْمِنَ لِرَسُولٍ حَتّٰى يَأْتِيَنَا بِقُرْبَانٍ تَأْكُلُهُ النَّارُ قُلْ قَدْ جَاءَكُمْ رُسُلٌ
مِنْ قَبْلِي بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالَّذِي قُلْتُمْ فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٨٣﴾
فَاِنْ كَذَّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ جَاءُو بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ
الْمُنِيرِ ﴿١٨٤﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَاِنَّمَا تُوَفَّوْنَ اُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَمَنْ
زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَاُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ
﴿١٨٥﴾ لَتُبْلَوُنَّ فِي اَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ
قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذِينَ اَشْرَكُوا اَذًى كَثِيرًا وَاِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ
الْاُمُورِ ﴿١٨٦﴾ وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا
تَكْتُمُونَهُ فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ
﴿١٨٧﴾ لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا اَتَوْا وَيُحِبُّونَ اَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا
فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِنَ الْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿١٨٨﴾ وَلِلّٰهِ مُلْكُ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٨٩﴾ اِنَّ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَاٰيَاتٍ لِاُولِي الْاَلْبَابِ ﴿١٩٠﴾ اَلَّذِينَ يَذْكُرُونَ
اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلٰى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ
رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿١٩١﴾ رَبَّنَا اِنَّكَ مَنْ
تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ اَخْزَيْتَهُ وَمَا لِلظّٰلِمِينَ مِنْ اَنْصَارٍ ﴿١٩٢﴾ رَبَّنَا اِنَّنَا سَمِعْنَا
مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْاِيمَانِ اَنْ اٰمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَاٰمَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ
عَنَّا سَيِّاٰتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْاَبْرَارِ ﴿١٩٣﴾ رَبَّنَا وَاٰتِنَا مَا وَعَدْتَنَا عَلٰى رُسُلِكَ وَلَا

تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿١٩٤﴾ فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ اَنِّى
لَآ اُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى ۚ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ ۚ فَالَّذِينَ
هَاجَرُوا وَاُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَاُوذُوا فِى سَبِيلِى وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَاُكَفِّرَنَّ
عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَاُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ ۚ ثَوَابًا مِنْ عِنْدِ
اللّٰهِ ۗ وَاللّٰهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ ﴿١٩٥﴾ لَا يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِى الْبِلَادِ
﴿١٩٦﴾ مَتَاعٌ قَلِيلٌ ثُمَّ مَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ ۚ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٩٧﴾ لٰكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا
رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نُزُلًا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ۗ
وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ لِلْاَبْرَارِ ﴿١٩٨﴾ وَاِنَّ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَمَآ
اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْهِمْ خَاشِعِينَ لِلّٰهِ ۙ لَا يَشْتَرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيلًا ۚ
اُولٰٓئِكَ لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۗ اِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٩٩﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ
اٰمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٢٠٠﴾

181. *"Allah fakirdir, biz ise zenginiz" diyenlerin sözünü andolsun ki Allah işitmiştir. Onların (bu) dediklerini, haksız yere peygamberleri öldürmeleri ile birlikte yazacağız ve diyeceğiz ki: Tadın o yakıcı azabı!*

182. *Bu, dünyadayken kendi ellerinizle yapmış olduğunuzun karşılığıdır. Yoksa Allah, kullarına zulmetmez.*

183. *"Doğrusu Allah bize, (gökten inen) ateşin yiyeceği (yakıp kor edeceği) bir kurban getirmedikçe hiçbir peygambere inanmamamızı emretti" diyenlere şöyle de: Size benden önce mucizelerle, (özellikle) dediğiniz (mucize) ile nice peygamberler geldi. Eğer doğru insanlar iseniz, ya onları niçin öldürdünüz?*

184. *(Resûlüm!) Eğer seni yalancılıkla itham ettilerse (yadırgama); gerçekten, senden önce apaçık mucizeler, sahifeler ve aydınlatıcı kitap getiren nice peygamberler de yalancılıkla itham edildi.*

185. *Her canlı, ölümü tadacaktır. Ve ancak kıyamet günü yaptıklarınızın karşılığı size tastamam verilecektir. Kim cehennemden uzaklaştırılıp*

cennete konulursa o, gerçekten kurtuluşa ermiştir. Bu dünya hayatı ise aldatma metaından başka bir şey değildir.

186. *Andolsun ki mallarınız ve canlarınız konusunda imtihana çekileceksiniz; sizden önce kendilerine kitap verilenlerden ve müşriklerden birçok üzücü söz işiteceksiniz. Eğer sabreder ve takva gösterirseniz, muhakkak ki bu, (yapılacak) işlerin en değerlisidir.*

187. *Allah, kendilerine kitap verilenlerden, "Onu mutlaka insanlara açıklayacaksınız, onu gizlemeyeceksiniz" diyerek söz almıştı. Onlar ise bunu kulak ardı ettiler, onu az bir dünyalığa değiştiler. Yaptıkları alış-veriş ne kadar kötü!*

188. *Sanma ki ettiklerine sevinen, yapmadıkları ile övülmek isteyenler, evet, sanma ki onlar azaptan kurtulacaklardır. Onlar için elem verici bir azap vardır.*

189. *Göklerin ve yerin hükümranlığı Allah'ındır. Allah'ın her şeye gücü yeter.*

190. *Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde aklıselim sahipleri için gerçekten açık ibretler vardır.*

191. *Onlar, ayakta dururken, otururken, yanları üzerine yatarken (her vakit) Allah'ı anarlar, göklerin ve yerin yaratılışı hakkında derin derin düşünürler (ve şöyle derler:) Rabbimiz! Sen bunu boşuna yaratmadın. Seni tesbih ederiz. Bizi cehennem azabından koru!*

192. *Ey Rabbimiz! Doğrusu Sen kimi cehenneme koyarsan artık onu rüsva etmişsindir. Zalimlerin hiç yardımcıları yoktur.*

193. *Ey Rabbimiz! Gerçek şu ki biz, "Rabbinize inanın!" diye imana çağıran bir davetçiyi (Peygamber'i, Kur'ân'ı) işittik, hemen iman ettik. Artık bizim günahlarımızı bağışla, kötülüklerimizi ört, canımızı iyilerle beraber al ey Rabbimiz!*

194. *Rabbimiz! Bize, peygamberlerin vasıtasıyla va'dettiklerini de ikram et ve kıyamet gününde bizi rezil-rüsva etme; şüphesiz Sen vaadinden caymazsın!*

195. *Bunun üzerine Rableri, onların dualarını kabul etti. (Dedi ki:) Ben, erkek olsun kadın olsun -ki hep birbirinizdensiniz- içinizden, çalışan hiçbir kimsenin yaptığını boşa çıkarmayacağım. Onlar ki hicret ettiler, yurtlarından çıkarıldılar, Benim yolumda eziyete uğradılar, çarpıştılar*

ve öldürüldüler. Andolsun, Ben de onların kötülüklerini örteceğim ve Allah katından bir mükâfat olmak üzere, onları içinden ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Mükâfatın en güzeli Allah katındadır.

196. *İnkârcıların (refah içinde) diyar diyar dolaşması sakın seni aldatmasın!*

197. *Azıcık bir menfaattir o. Sonra onların varacakları yer cehennemdir. O ne kötü varış yeridir!*

198. *Fakat Rablerine karşı gelmekten sakınanlar için, Allah tarafından bir ikram olarak, altlarından ırmaklar akan, ebedî olarak kalacakları cennetler vardır. İyi kişiler için Allah katındaki (nimetler) daha hayırlıdır.*

199. *Ehl-i kitaptan öyleleri var ki Allah'a, hem size indirilene hem de kendilerine indirilene tam bir samimiyetle ve Allah'a boyun eğerek iman ederler. Allah'ın ayetlerini az bir paraya satmazlar. İşte onlar için Rableri katında ecirleri vardır. Şüphesiz Allah, hesabı çabuk olandır.*

200. *Ey iman edenler! Sabredin; (düşman karşısında) sebat gösterin; (cihat için) hazırlıklı ve uyanık bulunun ve Allah'tan korkun ki felaha erebilesiniz.*

EHL-İ KİTAPLA İLİŞKİLER

Uhud Savaşı, bu savaşın yansımaları ve buradan çıkarılan dersler anlatıldıktan sonra Kur'ân yeniden sûrenin esas konusuna döndü. O da ehl-i kitapla olan ilişkilerdir. Belki de bu iki konu arasındaki münasebet, Uhud'da yaşananlardan sonra ehl-i kitabın Müslümanlara karşı tutumlarıdır: *"Andolsun ki mallarınız ve canlarınız konusunda imtihana çekileceksiniz; sizden önce kendilerine kitap verilenlerden ve müşriklerden birçok üzücü sözler işiteceksiniz."* Bu bölümde ehl-i kitaba yeniden değinilmesi, onların tutumlarını sert bir şekilde eleştirmek ve kötü ahlaklarını açık örneklerle ortaya sermek içindir. Ayrıca Müslümanlar için yoğun birtakım tavsiyeler de bu bölümde yer almıştır. Tüm bunları şu maddelerle özetleyebiliriz:

Birincisi: Ehl-i Kitabın Durumu

1- Allah'a karşı büyüklenmeleri: *"Onlar şöyle dediler: Allah fakir, biz ise zenginiz."* Bu bir pervasızlık ve küstahlıktır. Bunun sebebi ise

dinî hassasiyetlerinin olmaması ve kötü ahlak sahibi olmalarıdır. Bu tavır, iman mefhumuna dair ve yaratılanın, Yaratan ile bağının mahiyetine dair bir kafa karışıklığı ve zihinsel çalkantı içinde olduklarını göstermektedir.

2- Allah'a karşı yalan söylemeleri: *"'Doğrusu Allah bize, (gökten inen) ateşin yiyeceği (yakıp kor edeceği) bir kurban getirmedikçe hiçbir peygambere inanmamamızı emretti' dediler."* buyruğundaki bu yalanları haddizatında onların bir peygamber beklentisinde olduklarını göstermektedir. Öyleyse bu peygamber kimdir ve bu peygamberlik nereye gitmiştir?

3- Peygamberleri öldürmeleri: *"Onların (bu) dediklerini, haksız yere peygamberleri öldürmeleri ile birlikte yazacağız." "Onlara şöyle de: Size, benden önce mucizelerle, (özellikle) dediğiniz (mucize) ile nice peygamber geldi. Eğer doğru insanlar iseniz, ya onları niçin öldürdünüz?"*

4- Hakkı gizlemeleri ve Kitab'ı kulak ardı etmeleri: *"Allah, kendilerine kitap verilenlerden, 'Onu mutlaka insanlara açıklayacaksınız, onu gizlemeyeceksiniz' diyerek söz almıştı. Onlar ise bunu kulak ardı ettiler, onu az bir dünyalığa değiştiler."*

5- Müminlere karşı müşriklerle anlaşma ve iş birliği içinde olmaları: *"Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden ve müşriklerden birçok üzücü sözler işiteceksiniz."*

6- Gösteriş ve riya yapmaları: *"Yapmadıkları şeylerle övülmek isterler."* ki bu kat kat günahtır. Normalde insanlar yaptıkları sâlih amellerle riya yaparlar, bu riya da onların amellerini geçersiz kılar ve o amelden beklenen sevabı alıp götürür. Ama bunlar, yapmadıkları amellerle gösteriş yaparlar. Yani yapmadıkları şeyleri yapmış olduklarını iddia ederler. Bazen de başkalarının amellerini kendilerine nispet ederler. Böyle yaparak yalan, haksızlık ve riyayı bir araya getirirler.

7- Bu bozukluklar ve kötü vasıflar tüm ehl-i kitap için geçerli değildir. Onlar içinde farklı bir sınıf da vardır ki bunlar bu kadar sapmamışlardır: *"Ehl-i kitaptan öyleleri var ki Allah'a, hem size indirilene hem de kendilerine indirilene tam bir samimiyetle ve Allah'a boyun eğerek iman ederler. Allah'ın ayetlerini az bir paraya satmazlar."*

İkincisi: Müminlerin Durumu

1- Bu evreni tefekkür ederler ve kâinatın kanunları ve halleri üzerinde derinlemesine düşünürler: *"Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde akıl sahipleri için gerçekten açık ibretler vardır." "Göklerin ve yerin yaratılışı hakkında derin derin düşünürler (ve şöyle derler:) Rabbimiz! Sen bunu boşuna yaratmadın."* Bu tefekkür, insanı diğer canlılardan ayırt eden özelliktir. Bedenî zevklere, hazlara veya maddî çıkarlara dalıp gitmeleri ve sadece bunları dert edinmeleri nedeniyle insanların çoğu aklın tefekkür ve teemmül vazifesini yerine getirmemektedir. Ayette geçen *"akıl sahipleri,"* bu evrenin sırlarını keşfetmek için akıllarını çalıştıran kimseler demektir. Hidayet yoluna giden ilk adım da budur.

2- İman çağrısına icabet ederler: *"'Ey Rabbimiz! Gerçek şu ki biz, 'Rabbinize inanın!' diye imana çağıran bir davetçiyi (Peygamber'i, Kur'ân'ı) işittik, hemen iman ettik' derler."* buyruğundaki imanın, delilsiz ve burhansız bir şekilde davetçiyi körü körüne taklit etmek olduğu zannedilmesin diye, bu icabet, Allah'ın yarattığı âlem üzerinde düşünme ve tefekkür ayetlerinden ve bunun akabinde aklı çalıştırmaktan sonra gelmiştir. Bu icabet de haddizatında insanın kendine karşı dürüst ve samimi olduğuna işaret etmekte ve işin ciddiyetini göstermektedir. Yoksa birçok kimse vardır ki sırf inatlarından, kibirlerinden, boş ve abes şeylere rağbet etmelerinden ve imanın sorumluluklarıyla muhatap olmak istemediklerinden batıl üzerinde ısrar ederler.

3- İmanın gereklerine ibadet, fedakârlık, sebat ve sabırla iltizam etmek gerekir: *"Onlar, ayakta dururken, otururken, yanları üzerine yatarken (her vakit) Allah'ı anarlar." "Onlar ki hicret ettiler, yurtlarından çıkarıldılar, Benim yolumda eziyete uğradılar, çarpıştılar ve öldürüldüler. Andolsun, Ben de onların kötülüklerini örteceğim ve onları altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacağım." "Ey iman edenler! Sabredin; (düşman karşısında) sebat gösterin; (cihat için) hazırlıklı ve uyanık bulunun ve Allah'tan korkun ki felaha erişebilesiniz."*

Üçüncüsü: Rekabet Sahası ve Amellerin Değerlendirilmesi

Kur'ân her iki tarafın (müminler ve ehl-i kitap) durumunu anlattıktan sonra bu sefer de rekabet sahasındaki durumlarını ve değerlendirme ölçütünün ne olacağını birkaç maddede açık bir şekilde anlatmaktadır:

1- Allah hiç kimseye zulmetmez: *"Allah, kullarına zulmetmez."*[177] Allah âlemlerin Rabbidir; onları yokluktan yaratmıştır. Onları onlardan daha iyi bilir, onlara onlardan daha fazla acır. O, dilediğini dilediği şekilde yapmaya kadirdir. Böyle vasıfları olan zat, zulmetmekten de berîdir, çünkü zulüm her yönden noksanlığın alâmetidir. Zulüm bizatihi kınanmış bir vasıftır. Onu yapan kişi için noksanlık ve çirkinliktir. Acizliğin alâmetidir, çünkü zalim, bir çıkarının ya da arzusunun elinden kaçmasından korkar veya bunları arttırmayı arzular. Bu nedenle de başkalarına zulmetmeye başlar, onların haklarını yer veya hata ile de olsa zulmeder. Yanılarak da olsa, bu onun gafletine ve ilminin yetersizliğine işaret etmektedir. Tüm bunlar da alîm, kadîr ve noksan sıfatlardan münezzeh olan Allah'ın sıfatlarına aykırıdır.

2- Her mükellef, yaptığı hayır veya şer her davranıştan mesuldür: *"Bu, dünyadayken kendi ellerinizle yapmış olduğunuzun karşılığıdır." "Ve ancak kıyamet günü, yaptıklarınızın karşılığı size tastamam verilecektir." "İçinizden, çalışan hiçbir kimsenin yaptığını boşa çıkarmayacağım."* İşte hak ölçü budur. Kadere itiraz etmeye mahal yoktur. Her fiil, sahibine nispet edilir; "Bu namaz kılandır, şu hırsızlık yapandır, bu mümindir, şu inkâr etmiştir." vb. Bu fiillerin kadere yüklenmesi büyük bir yanlıştır ve cüz'i iradeyi amacından saptırmaktır. Allah bu fiiller için dünyevî hükümler belirlemiş ve uhrevî cezalar takdir etmiştir. Her fail, yaptığı fiilden mesuldür. Bu fiillerin küllî kader şemsiyesinin altına girmesi şu manaya gelir: Allah, insanı bu dünyada imtihana tabi tutmayı takdir etmiştir ve onu amellerine göre mükâfatlandıracak veya cezalandıracaktır. Bu kader haktır ve bu, Allah Teâlâ'nın rubûbiyetinin ve ulûhiyetinin kemalindendir. Bunda fiilin kendi failinin dışında birine isnat edilmesi veya kaderin, fiillerin zorla yaptırılması üzerinde bir etkisi yoktur. İnsanın insana yaptığı zorlamada bile sorumluluk yokken;

---

177 Bu ayet Kur'ân'da üç yerde geçmektedir: Âl-i İmrân 3/182; Enfâl 8/51; Hac 22/10.

(şayet olsaydı) Yaratıcı'nın insana yönelik zorlamasında bir sorumluluk olabilir miydi?

3- Bu sahada aldatma haramdır ve bizatihi doğru olan bir iş olsa bile o amelin geçersiz olduğunu gösterir. Bir amelin sadık bir niyet ürünü olması ve özgür iradeyle yapılması lazımdır: *"Sanma ki ettiklerine sevinen, yapmadıkları ile övülmek isteyenler, evet, sanma ki onlar azaptan kurtulacaklardır. Onlar için elem verici bir azap vardır."*

4- Dünya hayatında nimetler içinde olmak veya sıkıntılar yaşamak ne başarı ve kurtuluşun ne de helâk ve hüsranın alâmetidir. Bu dünyada insanların zenginlik, fakirlik, sağlık ve hastalık gibi hallerde olması varılacak yerin neresi olacağına dair bir ipucu değildir. *"İnkârcıların (refah içinde) diyar diyar dolaşması sakın seni aldatmasın! Azıcık bir menfaattir o. Sonra onların varacakları yer cehennemdir. O ne kötü varış yeridir!" "Bu dünya hayatı ise aldatma metâından başka bir şey değildir." "İyi kişiler için Allah katındaki (nimetler) daha hayırlıdır."*

5- İmtihan, ölünceye kadar devam edecektir. Bu kesin sondan hiç kimse istisna edilmemiştir. *"Her canlı, ölümü tadacaktır."*

6- Bu dünyada yapılan amellerin gerçek karşılığı, öldükten sonra verilecektir. *"Kim cehennemden uzaklaştırılıp cennete konulursa o, gerçekten kurtuluşa ermiştir." "Fakat Rablerine karşı gelmekten sakınanlar için, Allah tarafından bir ikram olarak, altlarından ırmaklar akan, ebedî olarak kalacakları cennetler vardır." "Andolsun, Ben de onların kötülüklerini örteceğim ve Allah katından bir mükâfat olmak üzere, onları içinden ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Mükâfatın en güzeli Allah katındadır."*

Aynı şekilde yalanlayanların ve yalancıların akıbeti de şöyle olacaktır: *"Onların (bu) dediklerini, haksız yere peygamberleri öldürmeleriyle birlikte yazacağız ve diyeceğiz ki: Tadın o yakıcı azabı!" "İnkârcıların (refah içinde) diyar diyar dolaşması sakın seni aldatmasın! Azıcık bir menfaattir o. Sonra onların varacakları yer cehennemdir. O ne kötü varış yeridir!"*

7- Doğru bir kulluğun ve kurtuluşun alâmeti, kulun, Rabbine yakarması ve O'ndan af ve mağfiret dilemesiyle tamamlanır. Yaptığın

ibadetler sakın seni aldatmasın! Zira Allah Teâlâ amelden önce de sonra da lütuf ve minnet sahibidir. Allah bizleri akıl, duyu organları ve amel etme imkânlarıyla diğer canlılardan farklı kılmıştır. Bilmediklerimizi bize öğreten de O'dur. Bizim yaptığımız ameller dünya saadetimiz içindir. Allah Teâlâ bizlerin ibadetlerinden müstağnidir. Hakikatte O'nun vereceği sevaplar O'nun kereminden ve fazlındandır. Bizler ancak O'nun verdiği vaadden dolayı sevabı hak ediyoruz. Bu nedenle amellerle gururlanmak kıt anlayışın veya zayıf dindarlığın alâmetidir. *"Artık bizim günahlarımızı bağışla, kötülüklerimizi ört, canımızı iyilerle beraber al ey Rabbimiz! Rabbimiz, bize, peygamberlerin vasıtasıyla va'dettiklerini de ikram et ve kıyamet gününde bizi rezil-rüsva etme; şüphesiz Sen vaadinden caymazsın!"*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Allah fakirdir, biz ise zenginiz' diyenlerin sözünü andolsun ki Allah işitmiştir." Allah bunların da diğerlerinin de tüm konuşmalarını işitmektedir. Varlık âlemindeki en ufak fısıltıyı da hareketi de duyar. Ayette özellikle "işitmek"ten bahsedilmesinden maksat, onun gereği olan kızma ve gazaptır. Yani burada işitmek, gazap anlamına gelmektedir. Zira onların Allah hakkındaki bu hakaretlerini işitmek gazaba sebep olur. Bu nedenle de ayetin devamı şöyle gelmiştir: *"Onların (bu) dediklerini, haksız yere peygamberleri öldürmeleri ile birlikte yazacağız ve diyeceğiz ki: Tadın o yakıcı azabı!"*

"Ve diyeceğiz ki: Tadın o yakıcı azabı!" buyruğunda söze sözle mukabele etme vardır. Onlar küfür kelimesini söyleyince bunun mukabilince azaba uğrayacaklarını duymaları da evla olmaktadır. Ayette geçen *"tadın"* kelimesi, dilin tatmasından türemiştir. Tatmak her ne kadar dil ile tatma manasını çağrıştırıyorsa da burada direkt olarak azabı tatmak, azaba çarptırılmak anlamındadır. Yani dil, yiyecekleri nasıl tadıyorsa bunlar da azabı öylece kesin bir şekilde hissedecekler.

"Eğer doğru insanlar iseniz, onları niçin öldürdünüz?" Ateşin yiyeceği kurbanı istemelerinde bile yalan söylemektedirler. Böylece, kesin delillerle sabit olan hakkı itiraf etmekten kurtulmayı amaçladılar. Bu nedenle de tartışmayı ana mecradan saptırıp bu gibi şeylere çektiler.

Ama Allah onların niyetlerini açığa çıkardı: *"Size, benden önce mucizelerle, (özellikle) dediğiniz (mucize) ile nice peygamberler geldi. Eğer doğru insanlar iseniz, ya onları niçin öldürdünüz?"* Kur'ân burada Yahudilerin talep ettikleri gibi ateşin yediği bir kurban getirmesine rağmen bir peygamberi öldürmelerinden bahsetmekte ve bunu onlara hatırlatmaktadır.

"Her canlı, ölümü tadacaktır." buyruğu, isimleri ve mensubiyetleri ne olursa olsun tüm insanlığın beklediği tek gerçeği ifade etmektedir. Ayrıca Uhud Savaşı'nda sevdiklerini ve dostlarını kaybeden müminler için bir tesellidir.

"Kim cehennemden uzaklaştırılıp..." buyruğunda, azabın insan tabiatına ağır geldiğine ve çoğu insanın kendine yazık etmiş olduğuna işaret edilmektedir. Çünkü bir şeyden uzaklaştırılmak, ona daha önce yakın olmayı da içerir. Bu ise kişiyi ibadet etmeye ve masiyetten uzak durmaya götüren uyarıcı ve eğitici bir işarettir.

"Bu dünya hayatı ise aldatma metaından başka bir şey değildir." Dünyada birçok değerli nimet vardır ki Allah Teâlâ, Kur'ân'ın birçok yerinde kullarına bu nimetleri lütfettiğini hatırlatmıştır. Ama burada nimetler konusundaki sakındırma ve uyarma, görecelidir/nisbîdir. Zira burada ana konu ahirettir ve dünya, ahirete nispetle hiçbir şey değildir. Zira ahiret, sonsuzluk âlemidir. Sonsuzluk âlemiyle kıyas edilen de hangi ömür olursa olsun bir hiç sayılır. Allahu a'lem.

"Sanma ki ettiklerine sevinen, yapmadıkları ile övülmek isteyenler azaptan kurtulacaklardır." Kitabı tahrif etmelerine, peygamberleri öldürmelerine ve Allah Teâlâ'nın yüce makamına karşı haddi aşmalarına sevinenlerin, yani bu günahlara ve zulümlere üzülmeyenlerin kurtulacaklarını sanma. Bu, onların bilinen ve alışılagelen davranışlarıdır. Zalimlerin birçoğu, her günah işlediklerinde bundan haz ve lezzet alırlar. Her iğrenç amellerini bir başarı ve kazanç olarak görürler. Onlar bu yaptıklarına rağmen insanlardan, hatta zulmettikleri kimselerden kendilerini alkışlamalarını ve onlara sundukları bu iyiliklerden(!) dolayı teşekkür etmelerini beklemektedirler. Yapıp ettiklerini de yalan ve batıl şeylerle süslü göstermeye çalışırlar. Onların yaptıkları, zulüm ve yalanla

bezeli gösterişten ibaret olup bu da azabı hak etmelerine neden olmaktadır: *"Evet, sanma ki onlar azaptan kurtulacaklardır."*

"Onlar, ayakta dururken, otururken, yanları üzerine yatarken (her vakit) Allah'ı anarlar." buyruğunda zikre teşvik edilmiştir. Ayrıca zikredenlerin her zaman, her mekân ve her halde bunu yapabilmeleri için bir kolaylaştırma da vardır. Çünkü zikrin insan nefsini terbiye etmede, tezkiye etmede ve en doğru amele ve davranışa sevk etmede önemli rolü/etkisi vardır.

"Ey Rabbimiz! Gerçek şu ki biz, 'Rabbinize inanın!' diye imana çağıran (nida eden) bir davetçiyi (Peygamber'i, Kur'ân'ı) işittik." Allah'a dua etmeye dair bir terğib vardır. Nida etmede açıklık, netlik ve işin ciddiyetinin şuurunda olma manası vardır. Tüm bunlar (açıklık, netlik ve işin ciddiyetinin şuurunda olma), davet görevini yerine getirmede başarılı olmanın şartlarıdır.

"Şüphesiz Sen vaadinden caymazsın!" Allah'ın vaadi; ibadetlere sevap vermesi, tövbeyi kabul etmesi ve dualara icabet etmesidir. Allah hiçbir zaman verdiği sözden caymaz. Ama Allah vaad değil de tehditte bulunmuşsa bundan vazgeçebilir. Çünkü Allah, cezalandırılmayı hak eden kişiyi dilerse affedebilir. Bu O'nun rubûbiyetinin kemalindendir. Cezayı hak eden kişiyi affetmek insanlar nezdinde bile övülen bir vasıfken, kullarına karşı en merhametli olan ve onları cezalandırmaktan müstağni olan Allah için daha güzel bir vasıftır!

"İnkârcıların (refah içinde) diyar diyar dolaşması sakın seni aldatmasın!" buyruğunda kendisine işaret edilen kimseler, ülkelere ve insanlara hâkimiyet sağlayan önde gelen kimselerdir. İnsanların büyük çoğunluğu bunlara imrenirler. Çünkü bunlar dünya nimetlerini, şaşaasını ve sultasını ellerinde bulundururlar.

"Sabredin; (düşman karşısında) sebat gösterin; (cihat için) hazırlıklı ve uyanık bulunun." Sûre, mümin kullara üç tane Rabbanî emirle bitmektedir: Sabırla ve musâbere (düşmana karşı sebat etmek) arasında anlam farkı vardır: Musâbere, bir kimsenin, batıl davası üzerinde sabreden bir düşmanına karşı gösterdiği sabırdır. Zira her iki taraf da sabırda (dayanıklık/dayanma) öne geçmek istemektedir. Bu tür sabır (musâbere), birinci tür sabırdan daha zor bir düzeydedir. Çünkü bu hem uzun

solukludur hem de sonuna kadar nefsi alıkoymayı gerektirmektedir. Zira işler, sonlarına göre değişir.

Ayette geçen (و رابطوا) ise gözetleme yerlerinde (hudutta) veya cihat alanında dikkatli ve tam donanımlı/hazırlıklı olarak beklemek demektir. Davet, eğitim, ilim ve amel gibi meşru her sahada, yerde ve konuda sebat etmek de buna kıyas edilebilir. Bu sayılan üç emir, takvanın manalarından ve felaha ermenin de şartlarındandır. *"Ve Allah'tan korkun ki felaha erişebilesiniz."*

سُورَةُ النِّسَاءِ

4- NİSA SÛRESİ

34. MECLİS: İNSANLARIN KÖKEN BİRLİĞİ
35. MECLİS: MİRAS NİZAMI
36. MECLİS: TEMİZ TOPLUM
37. MECLİS: TOPLUM İŞLERİNİN TANZİM EDİLMESİ
38. MECLİS: YAHUDİLERİN HALİ VE MÜMİNLERE DÜŞMANLIKLARI
39. MECLİS: YASAMA (TEŞRİ) VE HÜKMÜN DAYANAĞI
40. MECLİS: ASKERÎ EĞİTİM
41. MECLİS: ASKERÎ İLİŞKİLER
42. MECLİS: SAVAŞÇILAR İÇİN İRŞAT EĞİTİMİ
43. MECLİS: AİLE İLİŞKİLERİ
44. MECLİS: MÜNAFIKLAR
45. MECLİS: EHL-İ KİTAP

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

يَا اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِى خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا
وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِى تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْاَرْحَامَ
اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ﴿١﴾ وَاٰتُوا الْيَتَامٰى اَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَبِيثَ
بِالطَّيِّبِ وَلَا تَاْكُلُوا اَمْوَالَهُمْ اِلٰى اَمْوَالِكُمْ اِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا ﴿٢﴾ وَاِنْ خِفْتُمْ
اَلَّا تُقْسِطُوا فِى الْيَتَامٰى فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنٰى وَثُلٰثَ
وَرُبٰعَ فَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ ذٰلِكَ اَدْنٰى اَلَّا
تَعُولُوا ﴿٣﴾ وَاٰتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَاِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَىْءٍ مِنْهُ نَفْسًا
فَكُلُوهُ هَنِيـًٔا مَرِيـًٔا ﴿٤﴾ وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ اَمْوَالَكُمُ الَّتِى جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمْ قِيَامًا
وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٥﴾ وَابْتَلُوا الْيَتَامٰى حَتّٰى
اِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَاِنْ اٰنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ وَلَا تَاْكُلُوهَا
اِسْرَافًا وَبِدَارًا اَنْ يَكْبَرُوا وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَاْكُلْ
بِالْمَعْرُوفِ فَاِذَا دَفَعْتُمْ اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ فَاَشْهِدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفٰى بِاللّٰهِ حَسِيبًا
﴿٦﴾ لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْاَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ
الْوَالِدَانِ وَالْاَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ اَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا ﴿٧﴾ وَاِذَا حَضَرَ
الْقِسْمَةَ اُولُوا الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا
مَعْرُوفًا ﴿٨﴾ وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكُوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا خَافُوا عَلَيْهِمْ
فَلْيَتَّقُوا اللّٰهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٩﴾ اِنَّ الَّذِينَ يَاْكُلُونَ اَمْوَالَ الْيَتَامٰى ظُلْمًا
اِنَّمَا يَاْكُلُونَ فِى بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ﴿١٠﴾

1. Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinizden sakının. Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir.

2. Yetimlere mallarını verin, temizi pis olanla değişmeyin, onların mallarını kendi mallarınıza katarak (kendi malınızmış gibi) yemeyin; çünkü bu büyük bir günahtır.

3. Eğer (kendileriyle evlendiğiniz takdirde) yetimlerin haklarına riayet edememekten korkarsanız beğendiğiniz (veya size helâl olan) kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın. Haksızlık yapmaktan korkarsanız bir tane alın ya da sahip olduğunuz (cariyeler) ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır.

4. Kadınlara mihirlerini gönül rızası ile (cömertçe) verin; eğer gönül hoşluğu ile o mihrin bir kısmını size bağışlarlarsa onu da afiyetle yiyin.

5. Allah'ın geçiminize dayanak kıldığı mallarınızı aklı ermeyenlere (reşit olmayanlara) vermeyin; o mallarla onları besleyin, giydirin ve onlara güzel söz söyleyin.

6. Evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri (gözetip) deneyin, eğer onlarda akılca bir olgunlaşma görürseniz hemen mallarını kendilerine verin. Büyüyecekler (de geri alacaklar) diye o malları israf ile ve tez elden yemeyin. Zengin olan (veli) iffetli olmaya çalışsın, yoksul olan da (ihtiyaç ve emeğine) uygun olarak yesin. Mallarını kendilerine verdiğiniz zaman yanlarında şahit bulundurun. Hesap sorucu olarak Allah yeter.

7. Ana-babanın ve yakınların bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır; ana-babanın ve yakınların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır. Gerek azından gerek çoğundan belli bir hisse ayrılmıştır.

8. (Mirastan payı olmayan) yakınlar, yetimler ve yoksullar miras taksiminde hazır bulunurlarsa mirastan onları da rızıklandırın ve onlara güzel söz söyleyin.

9. Geriye eli ermez, gücü yetmez çocuklar bıraktıkları takdirde (halleri ne olur) diye korkacak olanlar (yetimlere haksızlık etmekten) korkup titresinler; Allah'tan sakınsınlar ve doğru söz söylesinler.

10. Haksızlıkla yetimlerin mallarını yiyenler şüphesiz karınlarına ancak ateş tıkınmış olurlar; zaten onlar alevlenmiş ateşe gireceklerdir.

İNSANLARIN KÖKEN BİRLİĞİ

Nisa Sûresi tüm insanların aynı kökten geldiğini beyan ederek başlar: *"O ki sizi bir tek nefisten yarattı."* Buradaki *"nefis"*ten maksat, Âdem'dir (a.s.). Sûre daha sonra bu meyanda gelen bir suale cevap vererek Havvâ'nın da durumundan söz etmektedir: *"Ve ondan da eşini yarattı."*

Hadis-i şerifte şöyle geçmiştir: *"O (Havvâ), kaburga kemiğinden yaratıldı."*[178] Böylece tüm erkekler de kadınlar da, anne tarafından da baba tarafından da tek bir asla dönmektedir. İşte İslam'daki eşitlik ilkesi buradan gelmektedir. Ama kültürel ve siyasî açıdan etnik ayrımcılığı körükleyen felsefî görüş ve düşünceler bunun aksine bir anlayışa sahiptir.

İslam'da eşitliğin esas olmasından dolayı, İslam'ın kapıları herkese açıktır. Ama kavmiyetçi, kabileci ve ulusalcı bağlılıklar böyle değildir. Buraya ancak bu yerlere mensup olanlardan biri girebilir. Buradaki mensubiyet ve bağlılık, bir tercihle veya kararla değil de ırktan, yani doğuştan gelmektedir. Bu tür bağlılıklar babanın sahip olduğu ırk ve renkle sınırlıdır. Bunu değiştirmesi veya buna alternatif getirmesi onun elinde değildir.

İslam'a bağlılık ise imanla meydana gelir. Irkları, renkleri ve milletleri ne olursa olsun herkesi içine alacak kadar geniştir. Bu nedenle olsa gerektir ki bu sûredeki hitap *"ey insanlar!"* şeklinde başlamıştır.

Bazı son dönem âlimleri Havvâ'nın Âdem'den yaratılmasını; onun bedeninden değil, onun nevinden yaratıldığı şeklinde yorumlamışlardır. Bu bir zorlamadır, dil kuralları da buna müsaade etmemektedir. Ayrıca buna gerek de yoktur. Bizim açımızdan yaratılış kıssası gaybî bir meseledir. Bunu vahiy olmadan anlamanın yolu da yoktur. Naslar (deliller) ise bu konuda Havvâ'nın Âdem'in bedeninden yaratıldığına işaret etmektedir. Bu delillerden vazgeçip delil olmadan nassı başka bir manaya hamletmek ise doğru değildir. Allahu a'lem.

---

178 Muttefekun aleyh: Buhârî: 3/1212. Müslim 2/1090.

Bu bölüm, insanların köken birliği ilkesine dayalı birkaç tafsilatlı konudan söz etmektedir. Bunlar şunlardır:

Yetim Hakları:

Bu bölümün ele aldığı konuların ikincisi, henüz büluğ yaşına ulaşmadan babalarını kaybetmiş yetimlerin haklarıyla ilgilidir. Bunlar hem sıcak bir yuvaya hem de korunmaya ihtiyaç duymaktadır. Kur'ân bu nedenle sûrenin başında akrabalığın konumuna ve dindeki yerine dikkat çekerek hatırlatmada bulunmuştur: *"Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir. Yetimlere mallarını verin."* Zira yetimlerle ilgilenen kimseler çoğunlukla onun akrabalarından biri olmaktadır.

Daha sonra yetimin malî haklarından bahsedilmiştir. Zira insanların tamah ettiği şeylerden biri de budur. Zira kimi zaman vasi ile yetimin malı iç içe geçer. Bu da ister istemez hakların birbirine geçmesi anlamına gelir.

Sonra yetim kızların durumuyla alakalı son derece önemli bir mevzudan bahsedilmiştir. Onların, ömürlerinin geçiş döneminde, yani evliliğe geçiş döneminde maddî, manevî ve içtimaî hakları çiğnenmektadir. Bu dönemde kimi vasiler onların rızasını almadan veya evlilikte denkliğe dikkat etmeden veya düşük bir mihir karşılığında onların evliliklerine müdahale edebilmektedir. Bazen de bir zorlama söz konusu olmasa bile yetim kızların, kendilerine iyilik ve ihsanda bulunan ve sorumluluklarını üstlenen kimselere karşı çekingen olmaları veya vefalı davranmak istemeleri, onları kendi istek ve görüşlerini söylemekten alıkoyabilmektedir.

İşte tam da burada Rabbanî bir irşat gelmiştir: *"Eğer (kendileriyle evlendiğiniz takdirde) yetimlerin haklarına riayet edememekten korkarsanız, beğendiğiniz (veya size helâl olan) kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın."* Sanki şunu demektedir: Yetim kızlardan başka birçok kadın var. Sizler haksızlık ve zulüm etme şüphesi olan bu durumu terk edin! Ayet-i kerime daha sonra yetimleri kapsayan başka bir hakka daha dikkat çekmektedir: *"Evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri (gözetip)*

deneyin, eğer onlarda akılca bir olgunlaşma görürseniz hemen mallarını kendilerine verin."

Bu tembihte de birçok hüküm ve irşat vardır. Yetim kızların ve erkeklerin, kendilerine ait mallarda doğru dürüst tasarruf yapabileceklerinden emin oluncaya kadar onları sınayın ve gözlemleyin. Zira onlar yeni sorumlulukların ve yeni görevlerin olduğu bir hayata geçeceklerdir. Buna örnek olarak; -mesela- yabancı bir adamla evlenmek durumunda kalan yetim kız, kocasının baskısı altında kalabilir; kızın, kendisine ait malların idrakinde olmamasından veya mal konusundaki deneyimsizliğinden veya duygusallığından yararlanarak kocası onun malını zimmetine geçirebilir. Bu ve benzerî birçok durum gerçekleşebilir diye *"Yetimleri (gözetip) deneyin"* Rabbanî emri gelmiştir.

Eşlerin Hakları:

Bu bölümde, yetimlerin haklarının bir alt bölümü olarak kadın hakları da zikredilmiştir. Bu iki konunun birlikte zikredilmiş olması, burada soru olarak gelen bazı meseleleri anlamamıza yardımcı olacaktır. Bunlardan biri, çok eşlilikte kadınların haklarıyla başlamasıdır. Bu konunun burada gelmiş olması, vasileri; ellerinin altında büyüyen yetim kızların evliliğinde onlara haksızlık etme şüphesinden uzak durup onlara bundan başka birçok evlilik seçeneğinin olduğunu beyan etmek ve buna teşvik etmektir. Buradaki tavsiyeler, bazı kimselerin anladığı şekliyle "asıl olan çok eşliliktir" düşüncesinden tamamen uzaktır. Çünkü ayetlerin bağlamı buna müsait değildir. Allahu a'lem.

Çok eşliliğin eşler için bir hak olduğunu düşünenler de yanlış düşünmektedirler. Bir kadının, ikinci veya üçüncü veya dördüncü evliliği olsa bile evliliğe olan ihtiyacı, erkeğin evliliğe olan ihtiyacından daha fazladır. Bu nedenle çok eşliliğe müsaade edilmiştir. Eğer kadınlar ikinci eş olmaktan imtina etse zaten çok eşlilik diye bir şey asla söz konusu olmazdı. Bu konudaki ihtilaf, kadınlar ve erkekler arasında değildir. Buradaki tartışma mevzusu kumalar arasındadır. Birinci eş, kumadan dolayı zarar gördüğünü düşünmektedir. Bu düşünce kıskançlık ve eşlerin (erkeklerin) zulmü nedeniyle anlaşılabilir makul bir düşüncedir. Ama ikinci eş (kuma) olacak kadın ise hangi halde olursa olsun evliliğe

ihtiyaç duymaktadır. Onun için ikinci eş olmak, bekâr kalmaktan, dul kalmaktan veya boşanmış bir kadın olarak hayatını devam ettirmekten evladır. Böyle bir kadının, kocasının yanında kumalarla kalması; koca olmadan ve annelik olmadan, abisinin yanında yengesiyle veya babasının evinde kalmasından veya bir evde tek başına, yanında ünsiyet kuracağı kimse olmadan kalmasından daha iyidir. Bu ve bunun gibi tüm gerekçeler nedeniyle Allah Teâlâ kocalara adaletli olmayı zorunlu kılmıştır. Hatta adaletli olma vasfını çok eşlilikten önce kazanmalarını emretmiştir: *"Haksızlık yapmaktan korkarsanız bir tane alın."*

Eğer kişi iki durum arasında kalır da ya adaletli olmayıp harama düşecek ya da mubah olan çok eşliliği terk edecek olursa, bu durumda akıllı kişi, harama düşmemeyi tercih eder. Ayetin anlatmak istediği de budur.

Çok eşlilik yapanların birçoğu bu harama düşmüşlerdir. Onlar çok eşlilikle hayır yapmayı dilemiş ancak bunu başaramayıp evliliğini dinin ilkelerine ve peygamberlerin efendisinin sünnetine uygun olmayan bir evliliğe dönüştürmüşlerdir. Kur'ân bunlardan sonra bir de mihir hakkına dikkat çekmiştir. Mihir, kadının, kocasının malından hak ettiği evlilik bedelidir. Bu mal onun için bir ikramdır ve özel ihtiyaçlarını karşılaması içindir. Ayrıca eşiyle bazı sorunlar yaşadığı zamanlarda erkeği, evliliği sonlandırma düşüncesinden uzaklaştıran bir külfettir.

Malı Korumak:

İnsanların tek bir kökenden geldiğini anlatan içtimaî nizam meselelerinin ortasında malın önemine ve mal sahibinin kim olduğuna bakmaksızın onu korumanın toplumun sorumluluğu olduğuna değinilmiştir. İnsanların tek bir kökenden gelmesinden önce bir de tek ilahın ve yaratıcının kulları olmaları gelmektedir. Zira malın içtimaî ve kapsamlı bir önemi vardır. Mal sadece sahibinin elindeki metadan ibaret değildir: *"Allah'ın geçiminize dayanak kıldığı mallarınızı aklı ermeyenlere (reşit olmayanlara) vermeyin; o mallarla onları besleyin, giydirin ve onlara güzel söz söyleyin."* buyruğundan hareketle malını saçıp savuran akılsızın (sefih, akılsız, aklı henüz olgunlaşmamış) malî harcamalarına toplum tarafından bir kota/sınır konulması gerekir. Kişinin kendi

malında buna izin verilmiyorsa, kamu malını saçıp savuran kişiye engel olmak bundan daha önceliklidir.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Ve ondan da eşini yarattı." Günümüzde bilim çevrelerinde, canlı bir hücrenin vücuttan alınması ve özel bir haznede gelişiminin sağlanması yoluyla başka bir insan oluşturmanın, yani insan kopyalamanın mümkün olup olmadığıyla ilgili araştırmalar yapılmaktadır. Bu, şimdiye kadar henüz hiçbir sonuç vermemiştir ve insan bu hususta tamamen başarısız da olabilir. Ancak bu tür bilimsel çalışmalar bile insanın zihni için, ilk yaratılış kıssasını daha kolay anlaşılır kılmaktadır. Zira Kur'ân bizlere Allah'ın, Havvâ'yı Âdem'den yarattığını söylemektedir. Allahu a'lem.

"Onların mallarını kendi mallarınıza katarak (kendi malınızmış gibi) yemeyin." Yani yetimlerin malları ile kendi mallarınızı karıştırmayın. Buradaki anlatımda bu işten nefret ettirme amaçlanmıştır. Zira tamahkâr biri asla yanındakiyle yetinmez. Bilakis her zaman başkalarının da mallarını kendi malına katmak için çalışır. Buradaki *"onların,"* yetim olmaları hasebiyle daha ciddi bir uyarı yapılmış ve çok daha sıkı ihtiyatî tedbirler alınmıştır: *"Çünkü bu, büyük bir günahtır."* Sonra konunun akabinde yetimlerin mallarına el uzatmanın günahına bir kez daha vurgu yapılmıştır: *"Haksızlıkla yetimlerin mallarını yiyenler, şüphesiz karınlarına ancak ateş tıkınmış olurlar; zaten onlar alevlenmiş ateşe gireceklerdir."*

"İkişer, üçer ve dörder" buyruğunda çok eşliliğin durumlarını anlatmaktadır. Buradaki sayıları toplamak (2+3+4=9) hem dil açısından hem şer'i açıdan doğru değildir. Çünkü bu da beşer, yedişer veya dokuzar gibi yeni sonuçlar ortaya çıkarmaktadır ki bu da nassa aykırıdır. Buradaki rakamları toplamak şeklinde çok eşliliği savunanlar büyük bir yanılgı içindedirler. Bunların yaptıkları hem nassa hem de icmaya aykırı şaz bir görüştür.

"Kadınlara mihirlerini gönül rızası ile (cömertçe) verin." Yani onların sabit bir hakkı gibi verin, yoksa onlara minnet etmek veya üstünlük

taslamak amacıyla değil. Bu nedenle mihri eksik vermek veya kadının rızası olmadan ertelemek veya mihri ondan almak caiz değildir.

"Mallarınızı aklı ermezlere (reşit olmayanlara) vermeyin." buyruğu, malla ilgili çok önemli bir kaidedir. Her malın, malın kime ait olduğuna bakmaksızın toplumsal düzende büyük ve önemli bir rolü vardır. Mal, sahibi malını saçıp savurmadığı ve kötü kullanmadığı sürece onun elindedir, istediği gibi tasarrufta bulunabilir. Ama mal sahibi akılsız, malını harcamasını bilmeyen sefih biriyse bu durumda ona "hacr" (malî kısıtlama) konulmalıdır. Onun malına el koyma ise ancak zarurî ihtiyaçları dışında arta kalan kısmında geçerlidir. *"O mallarla onları besleyin, giydirin."*

Bu kaide yetimlerin ve kadınların hangi yolla olursa olsun elde ettikleri mallardaki haklarının bir devamı olarak gelmiştir. Onlara mallarının teslim edilmesi, onların rüşte ermeleri ve sefih olmamaları ile kayıtlıdır. Bu şekilde malın aslı korunmuş olur. Hiç şüphesiz bu şekilde davranmak kadınların da yetimlerin de maslahatı için en uygun olanıdır. Bu, ayrıca malın toplumsal ve genel ekonomideki rolünü koruyarak toplumun da hakkını korumak demektir.

"Büyüyecekler (de geri alacaklar) diye o malları israf ile ve tez elden yemeyin." ayeti vasinin, çalışmasının ve yorgunluğunun karşılığı olarak yetimin malından bir kısmını alırken hakkından fazlasını almaması ve israfa gitmemesi hususunda bir uyarıdır. Yetimin büluğ ve rüşt çağına ulaşıp da vasilik durumu bitmeden önce onun malını bir an önce yiyip bitirme hevesine karşı onu uyarmaktadır.

"Zengin olan (veli) iffetli olmaya çalışsın, yoksul olan da (ihtiyaç ve emeğine) uygun olarak yesin." ayeti de vasiye bir nasihattir. Yetimin malından sadece emeği kadar ve zaruret miktarı kadar alıp yiyebilir. Ama bu durum bile vasinin fakir olmasına bağlıdır. Vasi fakirse yetimin malından, ona harcadığı kadarından alabilir. Ama zenginse, bu konuda sevabını Allah'tan beklemeli ve yetimin malından yemekten kaçınmalıdır. Allahu a'lem.

"Mallarını kendilerine verdiğiniz zaman yanlarında şahit bulundurun." Muhtemel tartışmalardan ve sıkıntılardan kurtulmak için böyle yapın. Vasi, yetimin büluğ ve rüşt çağına ermesi üzerine, ona ait malları

teslim edeceği zaman bunu belgelemeli ve bunun için şahit bulundurmalıdır.

"Ana-babanın ve yakınların bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır; ana-babanın ve yakınların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır. Gerek azından gerek çoğundan belli bir hisse ayrılmıştır." ayeti, üç ayet sonra gelecek olan miras ayetlerine hazırlıktır. Bu ayetin burada gelmesi ise yetimlerin haklarının tam olarak korunması, bakımlarının üstlenilmesi, onlara merhamet ve iyilik gösterilmesi amacıyladır. Zira miras dağıtımında da olabilir ki mirastan hakları olmadığı halde yetimler veya yakın akrabalardan bazıları, fakirler ve miskinler de gelip bir şeyler talep edebilirler. Böyle bir durum olursa, *"O mallardan onlara da bir pay verin ve onlara güzel söz söyleyin."*

"Geriye eli ermez, gücü yetmez çocuklar bıraktıkları takdirde (halleri ne olur) diye düşünüp korkanlar (yetimlere haksızlık etmekten) korkup titresinler; Allah'tan sakınsınlar ve doğru söz söylesinler." Ölüm esnasında vasiyette bulunan kimsenin yanına gelen kimselere, en doğru olanı yapmaları hususunda bir nasihattir.

Eğer ölecek kişinin fakir ve muhtaç yakınları varsa, vasiyeti yazan kişi, bunların paylarına dikkat etmesi ve başka kimselere fazla vasiyet etmemesi için ona rehberlik etmelidir. Çünkü mirasçılar diğerlerinden daha önceliklidir. Yahut vasiyetin yazıldığı esnada yetimler ve miskinler gibi mirasçılardan olmayanlar gelirse, onlara da bir şeyler verilmesi için rehberlikte bulunmalıdır. Doğru olan görüş budur. Herkese neyi hak etmişse onu vermek gerekir. Eğer ölen kişinin mirasçıları fakir ve muhtaç iseler veya ölen kişinin zürriyetinden olan küçük yetimler iseler vasiyet esnasında hazırda bulunan kimselerin de hiçbir şey talep etmeden oradan ayrılmaları gerekir. Rahmete ve hikmete uygun olan da budur. Allahu a'lem.

يُوصِيكُمُ اللّٰهُ فِيٓ اَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْاُنْثَيَيْنِۚ فَاِنْ كُنَّ نِسَآءً فَوْقَ
اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَۚ وَاِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُۜ وَلِاَبَوَيْهِ لِكُلِّ
وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ اِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌۚ فَاِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهٗٓ
اَبَوَاهُ فَلِاُمِّهِ الثُّلُثُۚ فَاِنْ كَانَ لَهٗٓ اِخْوَةٌ فَلِاُمِّهِ السُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي
بِهَآ اَوْ دَيْنٍۗ اٰبَآؤُكُمْ وَاَبْنَآؤُكُمْۚ لَا تَدْرُونَ اَيُّهُمْ اَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًاۚ فَرِيضَةً مِنَ اللّٰهِۗ
اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١١﴾ وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ اَزْوَاجُكُمْ اِنْ لَمْ يَكُنْ
لَهُنَّ وَلَدٌۚ فَاِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ
بِهَآ اَوْ دَيْنٍۗ وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ اِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌۚ فَاِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ
فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُمْ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَآ اَوْ دَيْنٍۗ وَاِنْ كَانَ رَجُلٌ
يُورَثُ كَلٰلَةً اَوِ امْرَاَةٌ وَلَهٗٓ اَخٌ اَوْ اُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُۚ فَاِنْ كَانُٓوا
اَكْثَرَ مِنْ ذٰلِكَ فَهُمْ شُرَكَآءُ فِي الثُّلُثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصٰى بِهَآ اَوْ دَيْنٍۙ
غَيْرَ مُضَآرٍّۚ وَصِيَّةً مِنَ اللّٰهِۗ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿١٢﴾ تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِۗ وَمَنْ يُطِعِ
اللّٰهَ وَرَسُولَهٗ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَاۗ وَذٰلِكَ
الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٣﴾ وَمَنْ يَعْصِ اللّٰهَ وَرَسُولَهٗ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهٗ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا
فِيهَاۖ وَلَهٗ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿١٤﴾

11. Allah size, çocuklarınız hakkında, erkeğe, kadının payının iki misli (miras vermenizi) emreder. (Çocuklar) ikiden fazla kadın iseler, ölünün bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer yalnız bir kadın ise yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa, ana-babasından her birinin mirastan altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da ana-babası ona vâris olmuşsa, anasına üçte bir (düşer). Eğer ölenin kardeşleri varsa, anasına altıda bir (düşer. Bütün bu paylar ölenin) yapacağı vasiyetten ve borçtan sonradır.

Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin size fayda bakımından daha yakın olduğunu bilemezsiniz. Bunlar Allah tarafından konmuş farzlardır (paylardır). Şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir.

12. Yapacakları vasiyetten ve borçtan sonra eşlerinizin, eğer çocukları yoksa, bıraktıklarının yarısı sizindir. Çocukları varsa, bıraktıklarının dörtte biri sizindir. Çocuğunuz yoksa, sizin de yapacağınız vasiyetten ve borçtan sonra, bıraktığınızın dörtte biri onlarındır (eşlerinizindir). Çocuğunuz varsa, bıraktığınızın sekizde biri onlarındır. Eğer bir erkek veya kadının, ana-babası ve çocukları bulunmadığı halde (kelâle şeklinde) malı mirasçılara kalırsa ve bir erkek yahut bir kız kardeşi varsa, her birine altıda bir düşer. Bundan fazla iseler üçte bire ortaktırlar. (Bu taksim,) yapılacak vasiyetten ve borçtan sonra, kimse zarara uğramaksızın(yapılacak)tır. Bunlar Allah'tan size vasiyettir. Allah her şeyi hakkıyla bilendir, halimdir.

13. Bunlar, Allah'ın (koyduğu) sınırlardır. Kim Allah'a ve Peygamberine itaat ederse Allah onu, zemininden ırmaklar akan cennetlere koyacaktır; orada devamlı kalıcıdırlar, işte büyük kurtuluş budur.

14. Kim Allah'a ve Peygamberine karşı isyan eder ve sınırlarını aşarsa Allah onu, devamlı kalacağı bir ateşe sokar ve onun için alçaltıcı bir azap vardır.

MİRAS NİZAMI

Bu bölüm bir önceki bölümün tamamlayıcısı olarak gelmiştir. Bir önceki bölümde tüm insanların aynı kökenden geldiği anlatılmış; ardından yetimlerin ve eşlerin haklarından söz edilmiş ve bu konular esnasında malın önemine ve rolüne dikkat çekilmiştir. Şimdi de bu bölümde, malî nizam ile içtimaî nizamı çok ayrıntılı bir şekilde birbirine bağlayan sistemin beyanı yapılmıştır. Bu da bu bölümdeki ayetlerde teferruatlı bir şekilde anlatılan miras sistemidir. Bu konu, fakihlerin ve müfessirlerin de yoğun ilgisini çekmiş ve müstakil olarak ele alınmıştır. Biz ise burada sadece miras nizamının genel felsefesiyle alakalı bazı konular üzerinde duracağız:

Miras ve Servetin Bölünmesi

İslam hem ferdî mülkiyet hakkını hem de servetin bölünmesi ve dağıtılması ilkesini birlikte kabul etmektedir. Yani miras tek elde toplanmamış olmaktadır. İslam'daki miras sistemi bu ilkeyi gerçekleştiren yollardan biridir. Şöyle ki, mal sahibi elindeki malda hayatı boyunca tasarruf sahibidir. Ancak İslam, öldükten sonrası için kişiye sadece malının üçte birinde tasarrufta bulunma hakkı vermektedir. Malının kalan kısmı şeriatın belirlediği mirasçılara devredilmektedir. Kimsenin bunu değiştirme ya da buna ilavede bulunma hakkı yoktur. Bu sayede İslam, malın ilk sahibinden sonra servetin dağıtımını garanti etmektedir. Kapitalist sistem böyle değildir. Zira bu sistemde kişi isterse öldükten sonra malının tamamını sadece bir kişiye vasiyet edebilme imkânına sahiptir. İslam ayrıca mülkiyetin aslı konusunda komünist nizamdan da farklıdır. Zira bu sistem de mülkiyeti şahsa ait görmemektedir.

Ferdin mülk edinme hakkı onun kendini, varlığını ve fıtratını ifade etmesinin bir parçasıdır. Ayrıca bireysel mülkiyet, çalışma, üretme, üretilen malın kalitesini arttırma ve onu pazarlamada bir yarış içinde olma gibi konularda etkili bir faktördür. Ama kişi ölüm döşeğindeyken malın bu etkisi de kaybolur. İşte bu aşamadan sonra malın toplumsal vazifesi ve toplumdaki kalkınma rolü ağır basar ve mal, birden fazla kişinin eline, yani mirasçılara intikal eder. İslam bu aşamada, malın ilk sahibinin onu istediği şekilde dağıtmasına mâni olmaktadır. Çünkü bu durum malın rolüne ve vazifesine zarar vermektedir.

İnsanın maldaki bu hakkına mâni olmanın gerekçesi ise onun bu malı, Allah'ın ona halifelik vermesi ve Kendine vekil kılması sayesinde almış olmasından gelmektedir. Çünkü malın gerçek sahibi Allah'tır: *"Sizi, üzerinde tasarrufa yetkili kıldığı şeylerden harcayın."*[179] Kişinin mal üzerindeki tasarruf yetkisi hayatta olmasıyla sınırlıdır. Ölümle karşı karşıya gelince, malın diğer kimselere (mirasçılar) geçebilmesi için ilk malikin tasarruf hakkı kısıtlanır. Mal bu şekilde nesilden nesile, bir kullanıcıdan diğer kullanıcılara geçmektedir. Bir kişi bu dünyaya hiçbir şeye malik olmadan geldiği gibi, bu dünyadan da öyle ayrılmaktadır. Her zaman, her şey Allah'ın emrindedir.

---

179 Hadid 57/7.

Kadının Hakkı ve Erkeğin Hakkı

Kur'ân-ı Kerim bu ayetlerde miras taksiminde erkeğin hakkının kadının hakkının iki katı olduğunu söylemiştir: *"Erkeğe, kadının payının iki misli (miras vermenizi) emreder."* Asabe olan mirasçılar hakkında geçerli kural budur. Ancak ashâb-ı feraiz'in payı, hayatta kalanların durumuna göredir. Bazen muvafık olur, kocanın ve kadının durumunda olduğu gibi; bazen de değişir. Bu ayette anne-babanın payında olduğu gibi: *"Ana-babasından her birinin mirastan altıda bir hissesi vardır."* Tüm bunlarda Rabbanî hikmetler ve ince hesaplar vardır. Ne aldatma ne de kayırma vardır.

Batı felsefesinden etkilenen bazı kimseler buradaki miras taksimini kabul etmemektedirler. Onlara göre bu taksimatta kadına değil de erkeğe ayrıcalık tanınmıştır. Ancak anlaşılan o ki onları böyle düşünmeye sevk eden şey, miras taksimini İslam'ın erkek ile kadın arasındaki diğer malî hükümlerinden kopuk bir şekilde ele almalarıdır. Öncelikle bu ayetlerden önce Kur'ân, mihrin kadının hakkı olduğunu zikretmiştir. Bu mal erkeklerden alınacak ve kadına verilecektir. Ama bu konuda kimsenin itiraz ettiğini ya da şikâyetçi olduğunu ne gördük ne de duyduk! Mihrin daha da ötesinde İslam, kadına, erkeğin evinde oturma ve ondan nafaka alma hakkı vermiş; bunları temin etme görevini erkeğe yüklemiştir. Hâlbuki sadece bu bile kadının mirasta alacağı paydan daha fazlasıdır. Mirasta erkeğin aldığı fazlalık bir nevi sermayedir. Erkek aldığı bu sermayeyle Allah'ın onun himayesine verdiği ve ihtiyaçlarını karşılamakla sorumlu tuttuğu kadın için harcama yapacaktır.

Burada şuna da dikkat çekmek istiyoruz: Batı felsefesinin çıkış noktasında her açıdan kadın ile erkek arasında eşitlik sağlamak vardır. Böyle yapınca da bu dünyada birbirini tamamlayan farklı bireyler arasındaki uyumu ve çeşitlilik de görmezden gelinmiş olmaktadır. Allah'ın yarattığı farklılıkta adalet vardır ve herkese, hak ettiği verilir. Her şey olması gereken en uygun yerde olur. Ama farklı türlerde olan canlılarda her konuda eşitlik bizatihi zulümdür ve bunun zararı iki tarafa da dokunur. Erkek ile kadın arasında hem psikolojik hem fizyolojik farklılıkların olduğunu inkâr etmek ise işi yokuşa sürmekten ve zora sokmaktan başka bir şey değildir.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Allah, çocuklarınız konusunda sizlere emrediyor." buyruğu miras hükümleri için hazırlık ifadesidir. Bu ifadede bir yakınlık ve duygusallık hissi mevcuttur. *"Sizlere emrediyor, vasiyet ediyor."* Miras hükümleri kesin ve net olmasına rağmen yine de *"vasiyet"* kelimesi kullanılmıştır. Onlara sanki şunu söylüyor: Bu hükümler hem sizin hem çocuklarınızın faydasınadır. Bu nedenle bunlara bağlı kalmanız ve buna dikkat etmeniz daha önemlidir.

"(Çocuklar) ikiden fazla kadın iseler, ölünün bıraktığının üçte ikisi onlarındır." buyruğundaki *"ikiden fazla iseler"*den maksat, iki ve daha fazlası demektir. Çünkü bir sonraki hüküm tek kadınla ilgilidir. *"Eğer yalnız bir kadınsa yarısı onundur."* Böylece üçüncü bir hüküm yoktur. İki kızın payı ihmal edilmemiştir. Zira bu sûrenin son ayeti, iki kız kardeşin mirasın üçte ikisini alacağını ifade etmektedir: *"Kız kardeşler iki tane olursa (erkek kardeşlerinin) bıraktığının üçte ikisi onlarındır."* Kız kardeşler için hüküm buysa, kızlar için de hüküm aynıdır.

Bazı kimseler burada geçen "(فوق) (üstünde, fazlası)" kelimesinin zait olduğunu zannetmiştir. Çünkü *"ikiden fazla"* denilince sanki sadece iki kızın olması hali kastedilmemiştir diye düşünmüşlerdir. Burada ilmî bir nükte olarak şunu söyleyebiliriz: Bu ayette iki kızın alacağı payın ne kadar olacağını, son ayette geçen iki kız kardeşin hükmünden öğreniyoruz. Ayrıca iki kız kardeşten fazlasının ne kadar pay alacağını da bu ayetten (11. ayet) öğreniyoruz. Böylece iki ayet (11. ayet ve 176. ayet) birbirini tefsir etmiş oldu. Allahu a'lem.

"Hangisinin size fayda bakımından daha yakın olduğunu bilemezsiniz." Mirasçı, mirastan ne kadarını hak etmişse onu alacaktır. *"Bu, Allah'tan bir farzdır."* Bu konuda miras bırakan kişinin görüşüne ya da mirasçı ile ölen kişi arasındaki ilişkinin boyutuna bakılmaz.

"(Bu taksim,) yapılacak vasiyetten ve borçtan sonradır," çünkü ölen kişi, ölmeden önce malının üçte birinde dilediği şekilde vasiyette bulunabilirdi. Alacaklılar, ölen kişinin bıraktığı terekeden borçlarını belge ve ispatla alırlar. Ölen kişinin zimmetinde olan tüm borçların durumu da böyledir. Allahu a'lem.

"Kimse zarara uğramaksızın(yapılacak)tır." buyruğu, malını vasiyet eden kişinin mirasçılara zarar verme gibi bir düşüncede olmaması gerektiğine dair bir irşattır. Yahut mirasçıların vasiyet nedeniyle birbirlerine zarar vermemesi veyahut mirasçıları mirastan mahrum etmek maksadıyla ölenin kendisine borçlu olduğunu iddia etmemesi gerektiğine dair bir uyarıdır.

"Kelâle mirasçı olur." *"Kelâle,"* sözlük anlamı itibariyle yorgunluk ve zayıflık demektir. Kur'ân ise bu kelimeyi ölen kişinin geride kız veya erkek çocuk, anne veya baba bırakmadan ölmesi anlamında kullanmıştır. Yani ölen kişinin ne alt soyu vardır ne de anne-babası vardır. Bu takdirde miras diğer akrabalarına (erkek ve kız kardeşlerine) geçer.

"Bunlar, Allah'ın (koyduğu) sınırlardır." ayeti mirasla ilgili hükümlerin Allah'ın sınırları olduğunu ve kimsenin bu sınırı aşmaması ve bu hakkı çiğnememesi gerektiğini anlatmaktadır. Bu da mirasla ilgili hükümlerin bir tavsiye olduğu şüphesini ortadan kaldırmaktır. Zira bazıları, miras ayetinin başında geçen *"Allah size, çocuklarınız hakkında tavsiye eder"* ayetinden bunların emir değil, tavsiye olduğunu zannetmişlerdir.

وَالّٰتِی یَأْتِینَ الْفَاحِشَةَ مِن نِّسَآئِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَیْهِنَّ اَرْبَعَةً مِّنكُمْ ۚ فَاِنْ
شَهِدُوا فَاَمْسِكُوهُنَّ فِی الْبُیُوتِ حَتّٰی یَتَوَفّٰیهُنَّ الْمَوْتُ اَوْ یَجْعَلَ اللّٰهُ لَهُنَّ
سَبِیلًا ﴿۱۵﴾ وَالَّذَانِ یَأْتِیَانِهَا مِنكُمْ فَاٰذُوهُمَا ۚ فَاِنْ تَابَا وَاَصْلَحَا فَاَعْرِضُوا
عَنْهُمَا ۗ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ تَوَّابًا رَّحِیمًا ﴿۱۶﴾ اِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَی اللّٰهِ لِلَّذِینَ یَعْمَلُونَ
السُّوٓءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ یَتُوبُونَ مِنْ قَرِیبٍ فَاُولٰٓئِكَ یَتُوبُ اللّٰهُ عَلَیْهِمْ ۗ وَكَانَ اللّٰهُ
عَلِیمًا حَكِیمًا ﴿۱۷﴾ وَلَیْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِینَ یَعْمَلُونَ السَّیِّاٰتِ ۚ حَتّٰٓی اِذَا حَضَرَ
اَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ اِنِّی تُبْتُ الْـٰٔنَ وَلَا الَّذِینَ یَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ ۚ اُولٰٓئِكَ
اَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا اَلِیمًا ﴿۱۸﴾ یٰٓاَیُّهَا الَّذِینَ اٰمَنُوا لَا یَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَرِثُوا
النِّسَآءَ كَرْهًا ۖ وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَٓا اٰتَیْتُمُوهُنَّ اِلَّٓا اَنْ یَأْتِینَ
بِفَاحِشَةٍ مُّبَیِّنَةٍ ۚ وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ ۚ فَاِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسٰٓی اَنْ تَكْرَهُوا
شَیْـًٔا وَیَجْعَلَ اللّٰهُ فِیهِ خَیْرًا كَثِیرًا ﴿۱۹﴾ وَاِنْ اَرَدْتُّمُ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَّكَانَ زَوْجٍ ۙ
وَاٰتَیْتُمْ اِحْدٰىهُنَّ قِنطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَیْـًٔا ۚ اَتَأْخُذُونَهُ بُهْتَانًا وَاِثْمًا مُّبِینًا
﴿۲۰﴾ وَكَیْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ اَفْضٰی بَعْضُكُمْ اِلٰی بَعْضٍ وَاَخَذْنَ مِنكُمْ مِّیثَاقًا
غَلِیظًا ﴿۲۱﴾ وَلَا تَنكِحُوا مَا نَكَحَ اٰبَآؤُكُم مِّنَ النِّسَآءِ اِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ ۚ اِنَّهُ كَانَ
فَاحِشَةً وَمَقْتًا ۖ وَسَآءَ سَبِیلًا ﴿۲۲﴾ حُرِّمَتْ عَلَیْكُمْ اُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَاَخَوَاتُكُمْ
وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْاَخِ وَبَنَاتُ الْاُخْتِ وَاُمَّهَاتُكُمُ الّٰتِی اَرْضَعْنَكُمْ
وَاَخَوَاتُكُم مِّنَ الرَّضَاعَةِ وَاُمَّهَاتُ نِسَآئِكُمْ وَرَبَآئِبُكُمُ الّٰتِی فِی حُجُورِكُم مِّن
نِّسَآئِكُمُ الّٰتِی دَخَلْتُم بِهِنَّ ۖ فَاِنْ لَّمْ تَكُونُوا دَخَلْتُم بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَیْكُمْ ۖ
وَحَلَآئِلُ اَبْنَآئِكُمُ الَّذِینَ مِنْ اَصْلَابِكُمْ ۙ وَاَنْ تَجْمَعُوا بَیْنَ الْاُخْتَیْنِ اِلَّا مَا قَدْ
سَلَفَ ۗ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِیمًا ﴿۲۳﴾ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَآءِ اِلَّا مَا مَلَكَتْ
اَیْمَانُكُمْ ۚ كِتَابَ اللّٰهِ عَلَیْكُمْ ۚ وَاُحِلَّ لَكُم مَّا وَرَآءَ ذٰلِكُمْ اَنْ تَبْتَغُوا بِاَمْوَالِكُم

مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً
وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا
حَكِيمًا ﴿٢٤﴾ وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا أَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ
فَمِنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِكُمْ
بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ فَانْكِحُوهُنَّ بِإِذْنِ أَهْلِهِنَّ وَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ
مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ وَلَا مُتَّخِذَاتِ أَخْدَانٍ فَإِذَا أُحْصِنَّ فَإِنْ أَتَيْنَ
بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ
الْعَنَتَ مِنْكُمْ وَأَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٥﴾ يُرِيدُ اللَّهُ لِيُبَيِّنَ
لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦﴾
وَاللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ أَنْ تَمِيلُوا مَيْلًا
عَظِيمًا ﴿٢٧﴾ يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا ﴿٢٨﴾

15. Kadınlarınızdan fuhuş yapanlara karşı aranızdan dört şahit getirin. Eğer şahitlik ederlerse, o kadınları ölüm alıp götürünceye yahut Allah onlara bir yol açıncaya kadar evlerde hapsedin.

16. İçinizden fuhuş yapan her iki tarafa ceza verin; eğer tövbe eder, uslanırlarsa artık onlara ceza verip eziyet etmekten vazgeçin; çünkü Allah tövbeleri çok kabul eden ve çok esirgeyendir.

17. Allah'ın kabul edeceği tövbe, ancak bilmeden kötülük edip de sonra tez elden tövbe edenlerin tövbesidir; işte Allah bunların tövbesini kabul eder, Allah her şeyi bilendir, hikmet sahibidir.

18. Yoksa kötülükleri hiç durmadan yapıp da içlerinden birine ölüm gelip çatınca "Ben şimdi tövbe ettim" diyenler ile kâfir olarak ölenler için (kabul edilecek) tövbe yoktur. Onlar için acı bir azap hazırlamışızdır.

19. Ey iman edenler! Kadınlara zorla vâris olmanız size helâl değildir. Apaçık bir edepsizlik yapmadıkça, onlara verdiğinizin bir kısmını ele geçirmeniz için de kadınları sıkıştırmayın. Onlarla iyi geçinin. Eğer

onlardan hoşlanmazsanız (biliniz ki) Allah'ın hakkınızda çok hayırlı kılacağı bir şeyden de hoşlanmamış olabilirsiniz.

20. *Eğer bir eşi bırakıp da yerine başka bir eş almak isterseniz, onlardan birine yüklerle mihir vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın. Siz iftira ederek ve apaçık günah işleyerek onu geri alır mısınız?*

21. *Vaktiyle siz birbirinizle haşir-neşir olduğunuz ve onlar sizden sağlam bir teminat almış olduğu halde onu nasıl geri alırsınız?!*

22. *Geçmişte olanlar bir yana, babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin; çünkü bu bir hâyâsızlıktır, iğrenç bir şeydir ve kötü bir yoldur.*

23. *Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren analarınız, süt bacılarınız, eşlerinizin anaları, kendileriyle birleştiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı. Eğer onlarla (nikâhlanıp da) henüz birleşmemişseniz kızlarını almanızda size bir mahzur yoktur. Kendi neslinizden olan oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi birden almak da size haram kılındı; ancak geçen geçmiştir. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.*

24. *(Harp esiri olarak) sahip olduğunuz cariyeler müstesna, evli kadınlar da size haram kılındı. Allah'ın size emri budur. Bunlardan başkasını, namuslu olmak ve zina etmemek üzere mallarınızla (mihirlerini vererek) istemeniz size helâl kılındı. Onlardan faydalanmanıza karşılık kararlaştırılmış olan mihirlerini verin. Mihir kesiminden sonra (bir miktar indirim için) karşılıklı anlaşmanızda size günah yoktur. Şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir.*

25. *İçinizden, imanlı hür kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyen kimse, ellerinizin altında bulunan imanlı genç kızlarınız (sayılan) cariyelerinizden alsın. Allah sizin imanınızı daha iyi bilmektedir. Hep aynı köktensiniz (insanlık bakımından aranızda fark yoktur). Öyle ise iffetli yaşamaları, zina etmemeleri ve gizli dost da tutmamaları şartı ve sahiplerinin izni ile onları (cariyeleri) nikâhlayıp alın, mihirlerini de normal miktarda verin. Evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa onlara, hür kadınların cezasının yarısı (uygulanır). Bu (cariyeyle evlenme izni), içinizden günaha düşmekten korkanlar içindir. Sabretmeniz ise sizin için daha hayırlıdır. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.*

26. Allah size (bilmediklerinizi) açıklamak ve sizi, sizden öncekilerin yollarına iletmek ve sizin günahlarınızı bağışlamak istiyor. Allah hakkıyla bilicidir, yegâne hikmet sahibidir.
27. Allah sizin tövbenizi kabul etmek ister; şehvetlerine uyanlar (kötü arzuların esiri olanlar) ise büsbütün yoldan çıkmanızı isterler.
28. Allah sizden (yükünüzü) hafifletmek ister; çünkü insan zayıf yaratılmıştır.

TEMİZ TOPLUM

Kur'ân, toplumun ve ailenin temizliğini korumak için bu amaca hizmet eden amelî bir programdan ve yöntemden bahsetmeye başlamaktadır. Bu amaçla zinayı haram kılmış ve ondan sakındırmak, nefret ettirmek, tehlikesine ve büyük zararlarına dikkat çekmek için buna "fuhuş" ismini vermiştir. Önce kadınlardan bahsetmaktadir: *"Kadınlarınızdan fuhuş yapanlara karşı aranızdan dört şahit getirin."* Çünkü kadınlar erkeklere göre daha fazla zarar görmektedirler. Zira kadınların durumu hamilelik gibi bir sonuçla ortaya çıkmaktadır. Bu da toplumsal çöküşe ve rezalete neden olmaktadır. Ama zina ettiği halde üzerinde herhangi bir iz gözükmeyen erkek böyle olmamaktadır. Onun yaptığı rezalet ortaya çıkmadığı için kadından daha az zarar görmektedir. Ayrıca kadın, erkeğe göre daha hassastır. Kadın, leke kabul etmeyen beyaz gömlek gibidir. Bir de bu gibi iğrenç işler, genelde kadınların yaptığı bazı yanlışlar yüzünden meydana gelmektedir. Yerli yersiz süslenmeleri ve makyaj yapmaları, heybetlerini azaltacak şekilde çekici konuşmaya çalışmaları erkekleri, bu tür kapıları aşındırmaya cüretlendirmektedir.

Sonra erkeklerden bahsedilmiştir: *"İçinizden fuhuş yapan her iki tarafa ceza verin."* Böyle denmiştir ki erkekler kınanmaktan ve ceza görmekten muaf tutuldukları zannına kapılmasınlar. Dikkat edilirse erkeklerin durumu anlatılırken hemen peşinden de ceza zikredilmiştir: *"Onlara ceza verin!"* Ama kadınların cezası ise daha sonraki bir merhaleye kadar tehir edilmiştir. Kadınlar için burada sadece koruma ve tedbir amaçlı ev hapsine alınmaları gerektiğiyle yetinilmiştir. Ceza ne olursa olsun İslam'ın bu gibi suçlarda sadece nasihat ve irşatla yetinmediği görülmektedir. Hatta bu suçların önüne geçmek ve bunlardan

men etmek için hem topluma hem devlete sorumluluk yüklemektedir. Çünkü her insan vaaz ve irşatla yola gelecek değildir.

Bu kararlılıkta ve caydırıcı durumda bile İslam tövbe etme ve kendine çeki düzen verme yolunu kapatmamıştır: *"Eğer tövbe eder, uslanırlarsa artık onlara ceza verip eziyet etmekten vazgeçin; çünkü Allah tövbeleri çok kabul eden ve çok esirgeyendir."* Tövbenin de istismar edilmemesi için buna bile açık ve net bir istisna getirilmiştir: *"Yoksa kötülükleri hiç durmadan yapıp da içlerinden birine ölüm gelip çatınca 'Ben şimdi tövbe ettim' diyenler için tövbe yoktur."*

Allah Teâlâ, insanda şehvet duygusunun olduğunu ve bunu doyurmaya muhtaç olduğunu bildiğinden evliliği meşru kılmıştır. Evlilik bu amaç için en temiz, en pak çözümdür: *"Bunlardan başkasını evlenmek için istemeniz size helâl kılındı."* Allah Teâlâ haram kapısını, ancak geniş olan helâl kapısını açarak kapatmıştır. Helâl kapısı insandaki şehvet duygusunu karşılayacak kadar geniştir. Allah, kullarını sevgi, rahmet, istikrar, sükûnet, sağlığın korunması, neslin ve nesebin korunması için her zaman doğru ve hayırlı olan yollara iletir.

Allah Teâlâ daha sonra toplumsal ilişkilerin düzgün bir şekilde yürümesi için hem erkeklere hem kadınlara faydası olan bir kapı daha açmıştır. Bu da mahremler dairesidir. Allah bu dairenin önemli olduğunu vurgulamıştır. Çünkü bu daire hayatın zarurî yönlerindendir. Bu dairenin psikolojik, toplumsal ve kültürel açıdan birçok etkin rolü vardır. Bu saha iletişim, yardımlaşma, dayanışma ve müşavere alanıdır. Bu nedenle de bu dairede yer alan kimselere şehvet duymak haram kılınmış ve yabancılarla birlikte işlenen suçtan daha tehlikeli ve daha büyük bir günah olarak telakki edilmiştir. *"Çünkü bu bir hâyâsızlıktır, iğrenç bir şeydir ve kötü bir yoldur."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Kadınlarınızdan fuhuş yapanlara karşı aranızdan dört şahit getirin." Zina suçlamasını ispat etmenin yolu bu şekilde dört şahit getirmektir. Buradaki hikmeti düşünen biri zinayı ortaya çıkarmanın ne kadar zor olduğunu görecektir. Zira zina, genelde insanların önünde gerçekleşen bir suç değildir. Rezil bir ortamda böyle bir fiilin gerçekleştiği var

sayılsa, bu sefer de buradaki şahitlerin şahitliği geri çevrilir. Çünkü böyle bir ortamda yer alan kişi de zanlı durumuna düşer ve şahitliği kabul edilmez. Bu ceza bir nevi korkutmak, yıldırmak ve alenen zina etmeyi men etmek için gelmiştir.

Hakkında şüphelerin bulunduğu ve kesin delillerin olmadığı gizli ilişkilere gelince, bu durumda ise gaye bu tür ilişkileri yasaklamak, tedbir almak ve buna götüren yolları kapatmaktır. Bu gibi suçlarda ise had cezası değil tazir cezası uygulanır. Bir kimsenin zina ettiğine dair ikrarda (itiraf) bulunması ise kişinin ruh halinin bozulması ve vicdan azabından dolayıdır. Bu kişi ceza görmeyi, işlediği suçtan daha hafif görmektedir. Tabiî ikrarda bulunan kişinin ikrarından dönme hakkı da vardır. Esas olan ise asla ikrarda bulunmamasıdır. Had, kazaî bir hükümdür. Tövbenin şartlarından biri ikrarda bulunmak değildir. Bir kimsenin böyle bir günahını gizlemesi, had cezasını almak için itirafta bulunmasından evladır. Eğer bir kimse dindarlığından ve pişmanlığından dolayı kendisine had uygulanması için itirafta bulunsa, hâkimin ona, bu suçu kiminle işlediğini sorması doğru değildir. Hâlbuki zina mutlaka iki kişiyle yapılan bir suçtur.

Bu fıkhî kurallar, tıbbî muayene ve benzerî yollarla had uygulanması gerektiğini savunan kimselerin de yolunu kapatmaktadır. Çünkü bu tür yollara başvurmak, şeriatın bu konudaki bakış açısıyla temelden ayrılmaktadır. Allahu a'lem.

"İçinizden fuhuş yapan her iki tarafa ceza verin." hükmü her ne kadar livata yapanları kapsasa da sadece bunu yapanlar için geçerli değildir. Buradaki maksat, bu suçu birlikte işleyen iki taraftır. Allahu a'lem.

"Kadınlara zorla vâris olmanız size helâl değildir." ayetiyle cahiliye âdetlerinden biri daha geçersiz sayılmış olmaktadır. Bu cahilî geleneğe göre mirasçı, miras bırakan kişinin her şeyine sahip olduğu gibi onun eşine de (annesi hariç) sahip oluyor ve onu da bir mal ve eşya gibi sahipleniyordu.

"Onlara verdiğinizin bir kısmını ele geçirmeniz için de kadınları sıkıştırmayın." ayeti bazı davranışlarından dolayı kimi erkekleri uyarmaktadır. Böyle bir erkek, eşine hayatı zindan eder ki eşi sırf ondan kurtulmak için hul' ile boşanma yoluna başvursun! Bu gibi erkeklerin amacı

kadına baskı ve şiddet uygulayıp ona vermiş olduğu mihri kendisine iade etmeye onu mecbur bırakmaktır. Ancak bu durumun bir istisnası yapılmıştır ki o da kadının yüz kızartıcı çirkin işlere bulaşması durumudur: *"Apaçık bir edepsizlik yapmadıkça."* İşte kadınlara baskı yapma bağlamındaki bu istisna, bu özel nedenle zikredilmiştir.

"Onlardan birine yüklerle mihir vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın." ayetinde geçen "(قنطار) (kıntar)" kelimesi, erkeğin, eşine mihir olarak verdiği yüklü miktarda mal demektir. Bu ayette mihrin ziyade olması gerektiğine dair bir teşvik yoktur. Bilakis karısına verdiği malı hileyle geri almak isteyen erkeklerin durumuna açıklık getirilmiştir. Zira mal az değil de çok olunca genelde insan biraz daha tamahkâr ve hırslı olur. Allahu a'lem.

"Vaktiyle siz birbirinizle haşir-neşir olmuştunuz." Yani birbirinizle aranızda bir utanma ve çekinme olmadan sarmaş dolaş olmuştunuz. Ayette geçen "افضاء" (ifdâ), bir şeye, bir engel ve aracı olmadan direkt ulaşmak, ona temas etmek demektir.

"Geçmişte olanlar bir yana, babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin; çünkü bu bir hayâsızlıktır, iğrenç bir şeydir ve kötü bir yoldur." Bu ayet bu tür evlilikleri geçmişte yaşanmış olsa bile onaylamıyor. Ayet, geçmişte olup biten bu tür evlilik ilişkilerinin şimdiki durumundan söz ediyor. Ayetin buna değinmesinin nedeni hem psikolojik hem toplumsal açıdan bu tür evliliklerden dolayı oluşan sıkıntıyı ortadan kaldırmak istemesidir. Allahu a'lem.

"Analarınızla evlenmeniz size haram kılındı." Buna neneler de dâhildir. *"Kızlarınız ile evlenmeniz de haram kılındı."* Buna torunlar da dâhildir.

"Eşlerinizin anaları ile evlenmeniz haram kılındı." Bir kadınla sadece nikâh akdinin kıyılmasıyla bile onun annesiyle evlenmek ebediyen haram olur. İsterse nikâh akdinden sonra birleşme olmasın. Çünkü bir kadın ile nikâh yapmak, onun annesiyle evlenmeyi ebediyen haram kılmaktadır. Ancak bir kadınla nikâh kıymak onun kızıyla evlenmeye her zaman mâni değildir. Bir kimse bir kadınla evlense ve onunla ilişkiye girse, sonradan onun kızıyla asla evlenemez. Ancak evlilik akdi yapsa ve kadınla ilişkiye girmeden boşanma veya ölüm gerçekleşse, onun kızıyla

nikâh sahihtir: *"Eğer onlarla (nikâhlanıp da) henüz birleşmemişseniz kızlarıyla evlenmenizde size bir mahzur yoktur."*

"Kendileriyle birleştiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı." ayetinde geçen "(ربيبة) (rebibe)," evlenilen kadının kızı demektir (üvey kız). Bir kimse bir kadınla nikâh akdi yapar ve onunla ilişkide bulunursa, üvey kızıyla evlenmesi ebediyen haram olur. Ayette özellikle *"evlerinizde bulunan"* diye kayıt yapılması bir şart anlamında değildir. Üvey kız ister annesiyle birlikte bu evde olsun ister başka yerde kalıyor olsun her halükârda bu adamla evlenmesi haramdır. Bu kaydın zikredilmesinin faydası, üvey babanın kalbine merhamet ve şefkat duygularını yerleştirmektir.

"Kendi neslinizden olan oğullarınızın eşleri de size haram kılındı." Oğlun karısı (gelin), evlenilmesi haram olan kimselerden biridir. Buna oğlun oğlunun karısı da (torunun eşi) dâhildir. *"Kendi neslinizden"* diye kayıt konulması ise kendisiyle ilişkide bulunulan kadından dünyaya gelen çocukları ve onun çocuklarının eşlerini kastetmek içindir. Zira diğerleri buna dâhil değildir.

"Evli kadınlar da size haram kılındı." Başka birinin nikâhı altında bulunan kadınla evlenmek de haramdır. Başka bir adamla evli olan kadın, kocasından boşanıp iddetini tamamlamadan ve onunla şer'î açıdan tam ayrılmadan yeni bir adamla evlenemez.

Bu hükmün zikredilmesi ise Mekkeli müşriklerin eşleri olan bazı mümin kadınların hicret edip Medine'ye gelmesinden dolayıdır. Bunlar arasında fiilî olarak bir ayrılık söz konusudur. Ancak şer'î hükümle ayrılıkları gerçekleşmemiştir. Buna savaş nedeniyle esir alınan evli kadınlar dâhil değildir. Bunun kendine has özel bir hukuku vardır. Öncelikle buna Müslüman devletin yönetimi karar verecektir. Diğer devletle nasıl anlaştığına ve düşman ülkenin bizim kadın ve erkek esirlerimize nasıl muamele ettiğine göre değişecektir. Kölelik (milk-i yemin, cariye) ise savaş durumunda esir alınan kimselerin durumuyla ilgili onlarca halden sadece biridir. Bununla ilgili hükümler bazılarının anladığı veya zannettiğinden daha fazla seçeneğe sahiptir.

Kur'ân'da geçen "(محصنات) (muhsanât)" kelimesi bazen evli hür kadınlar anlamına, bazen de evli olmayan hür kadınlar anlamına

gelmektedir. Mesela şu ayette evli olmayan kadınlar anlamındadır: *"İçinizden, imanlı hür kadınlarla (muhsanat) evlenmeye gücü yetmeyen kimse..."*

"Onlardan faydalanmanıza karşılık kararlaştırılmış olan mihirlerini verin." ayetinde geçen "(أجور) (ücûr)" kelimesi "mihir" anlamındadır. İstimta' ise eşlerin, kuralları ve hükümleri belli meşru bir evlilikten doğan faydalanmaları demektir.

Geçici faydalanma ise evliliğin, sükûnetin ve istikrarın içerdiği manalara aykırı bir durumdur. Ayette geçen "ücûr" kelimesini ücret anlamına, istimta'ı da ücret karşılığında faydalanma (müt'a) anlamına çekmenin bir dayanağı yoktur. Bu, batıl bir iddiadır. Zira Allah Teâlâ bu kelimeyi (ücûr) müminlerin annelerinin bahsinin geçtiği ayette de kullanmıştır: *"Ey Peygamber! Mehirlerini (ücûrahunne) verdiğin hanımlarını sana helâl kıldık."*[180]

"Hür kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyen kimse..." ayetinde geçen "(طولا) (tavlen)" kelimesinin anlamı zenginliktir. Mihir vermeye gücü yetmek demektir.

"Ve gizli dost da tutmamaları şartı ile," yani iffetli olan ve kocaları dışında gizli dost veya sevgili edinmeyen kadınlarla evlenin.

"Evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa onlara, hür kadınların cezasının yarısı (uygulanır)." ayeti, zina eden muhsan (evli) cariyeler hakkında nazil olmuştur. Bunların cezası elli kırbaçtır. Bu da hür kadınlara verilen cezanın yarısıdır. Ayetin zahirinden, muhsan olmayan kadınlara had vurulmayacağı anlaşılmaktadır. Sünnette bu kadınların da had cezasına çarptırılması ise tedib ve tazir cezası manasındadır. Bu konuda fakihler ihtilaf etmiştir. Allahu a'lem.

"Bu (cariye ile evlenme izni), içinizden günaha düşmekten korkanlar içindir," yani hür kadınla evlenme imkânı olmadığı için fuhşa düşme tehlikesi varsa cariyeyle evlenilebilir.

"Allah sizden (yükünüzü) hafifletmek ister; çünkü insan zayıf yaratılmıştır." buyruğu da İslam şeriatının küllî kaidelerinden biridir. Hafifletme, kolaylaştırma ve zorlukları kaldırma bu şeriatın alâmetlerindendir.

---

180 Ahzâb 33/50.

Zira ibadet/kulluk, hem dünya hem ahiret mutluluğunu elde etmek içindir. Eğer ibadet/kulluk mutsuzluğa yol açıyorsa bu, ya bir yanlış anlamadan ya da yanlış bir uygulamadan kaynaklanıyordur.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً
عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿٢٩﴾ وَمَنْ يَفْعَلْ
ذَٰلِكَ عُدْوَانًا وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصْلِيهِ نَارًا وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾
إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا
كَرِيمًا ﴿٣١﴾ وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ
مِمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبْنَ وَسْئَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ اللَّهَ
كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٣٢﴾ وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ
وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ فَآتُوهُمْ نَصِيبَهُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا
﴿٣٣﴾ الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا
أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ
وَاللَّاتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ
أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا ﴿٣٤﴾ وَإِنْ خِفْتُمْ
شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِنْ أَهْلِهَا إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا
يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا ﴿٣٥﴾ وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا
بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ
ذِي الْقُرْبَى وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ
أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا ﴿٣٦﴾ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ
النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا
مُهِينًا ﴿٣٧﴾ وَالَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ
الْآخِرِ وَمَنْ يَكُنِ الشَّيْطَانُ لَهُ قَرِينًا فَسَاءَ قَرِينًا ﴿٣٨﴾ وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْ آمَنُوا
بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقَهُمُ اللَّهُ وَكَانَ اللَّهُ بِهِمْ عَلِيمًا ﴿٣٩﴾ إِنَّ اللَّهَ لَا
يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَإِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٤٠﴾
فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَٰؤُلَاءِ شَهِيدًا ﴿٤١﴾
يَوْمَئِذٍ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصَوُا الرَّسُولَ لَوْ تُسَوَّى بِهِمُ الْأَرْضُ وَلَا يَكْتُمُونَ

اللّٰهَ حَدِيثًا ﴿٤٢﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلٰوةَ وَأَنْتُمْ سُكَارٰى حَتّٰى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتّٰى تَغْتَسِلُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضٰى أَوْ عَلٰى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لٰمَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٤٣﴾

29. Ey iman edenler! Karşılıklı rızaya dayanan ticaret olması hali müstesna, mallarınızı, bâtıl (haksız ve haram yollar) ile aranızda yemeyin. Ve kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah sizi esirgeyecektir.

30. Kim düşmanlık ve haksızlık ile bunu (haram yemeyi veya öldürmeyi) yaparsa (bilsin ki) onu ateşe koyacağız; bu ise Allah'a çok kolaydır.

31. Eğer yasaklandığınız büyük günahlardan kaçınırsanız, sizin küçük günahlarınızı örteriz ve sizi şerefli bir yere yerleştiririz.

32. Allah'ın sizi birbirinizden üstün kıldığı şeyleri (başkasında olup da sizde olmayanı) hasretle arzu etmeyin. Erkeklerin de kazandıklarından nasipleri var, kadınların da kazandıklarından nasipleri var. Allah'tan, lütfunu isteyin; şüphesiz Allah her şeyi bilmektedir.

33. (Erkek ve kadından) her biri için, ana, baba ve akrabanın bıraktığından (hisselerini alacak olan) vârisler kıldık. Yeminlerinizin bağladığı kimselere de paylarını verin. Çünkü Allah her şeyi görmektedir.

34. Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur. Onun için saliha kadınlar itaatkârdır. Allah'ın kendilerini korumasına karşılık gizliyi (kimse görmese de namuslarını) koruyucudurlar. Başkaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve (bunlarla yola gelmezlerse) dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür.

35. Eğer karı-kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin. Bunlar barıştırmak isterlerse Allah aralarını bulur; şüphesiz Allah her şeyi bilen, her şeyden haberdar olandır.

36. Allah'a ibadet edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana-babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşa, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara (köle, cariye, hizmetçi ve benzerlerine) iyi davranın; Allah kendini beğenen ve daima böbürlenip duran kimseyi sevmez.

37. Bunlar cimrilik eden ve insanlara da cimriliği tavsiye eden, Allah'ın kendilerine lütfundan verdiğini gizleyen kimselerdir. Biz, kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırladık.

38. Allah'a ve ahiret gününe inanmadıkları halde mallarını, insanlara gösteriş için sarf edenler de (ahirette azaba duçar olurlar). Şeytan, bir kimseye arkadaş olursa, ne kötü bir arkadaştır o!

39. Allah'a ve ahiret gününe iman edip de Allah'ın kendilerine verdiğinden (O'nun yolunda) harcasalardı ne olurdu sanki! Allah onların durumunu hakkıyla bilmektedir.

40. Şüphe yok ki Allah zerre kadar haksızlık etmez. (Kulun yaptığı iş, eğer bir kötülükse, onun cezasını adaletle verir.) İyilik olursa onu katlar (kat kat arttırır), Kendinden de büyük mükâfat verir.

41. Her bir ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de onlara şahit olarak gösterdiğimiz zaman halleri nice olacak?!

42. Küfür yoluna sapıp Peygamber'i dinlemeyenler o gün yerin dibine geçirilmeyi temenni ederler ve Allah'tan hiçbir haberi gizleyemezler.

43. Ey iman edenler! Siz sarhoşken ne söylediğinizi bilinceye kadar, cünüpken de -yolcu olan müstesna- gusledinceye kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta olur veya bir yolculuk üzerinde bulunursanız yahut sizden biriniz tuvaletten gelirse yahut kadınlara dokunup da (bu durumlarda) su bulamazsanız o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin: Yüzlerinize ve ellerinize sürün. Şüphesiz Allah çok affedici ve bağışlayıcıdır.

TOPLUM İŞLERİNİN TANZİM EDİLMESİ

Toplumun ahlakî erozyondan ve fesadın kirinden korunması gerektiğini anlatan ayetlerden sonra bu bölümdeki ayetler de toplumun yükselmesi, gelişmesi, işlerini tanzim etmesi, dayanışma ve iletişim halinde olması ve iç işlerinde sağlam bağlarla birbirine bağlanması için gelmiştir. Öyle ki bu toplum birbirine sıkıca kenetlemiş bir bina ve birbirini

koruyan bir yapı olacaktır. Bu amaçla Kur'ân bu bölümde ilk olarak maldan söz etmiştir:

Malî İlişkiler

Kur'ân, malî konularda başkalarına zulmetmekten ve insanların mallarını haksız yere yemekten men etmiştir: *"Ey iman edenler, mallarınızı, bâtıl (haksız ve haram yollar) ile aranızda yemeyin."* Kur'ân daha sonra insanların mallarını yemeye yeltenmenin en önemli sebeplerinden birine işaret etmektedir ki bu da haset ve başkasının malına göz dikmedir: *"Allah'ın sizi birbirinizden üstün kıldığı şeyleri (başkasında olup da sizde olmayanı) hasretle arzu etmeyin."* Bunu da ifade ettikten sonra herkesin kendine has özel malî hukukundan bahsedilmiştir: *"(Erkek ve kadından) her biri için, ana, baba ve akrabanın bıraktığından (hisselerini alacak olan) vârisler kıldık. Yeminlerinizin bağladığı kimselere de paylarını verin."*

Son olarak cimriliğe karşı uyarıp genel bir infaka teşvik yapılmış ve infak eden kimselerin yaptıkları infakın karşılığını, hatta daha fazlasını göreceklerinin müjdesi verilmiştir: *"Bunlar cimrilik eden ve insanlara da cimriliği tavsiye eden, Allah'ın kendilerine lütfundan verdiğini gizleyen kimselerdir. Biz, kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırladık. Allah'a ve ahiret gününe inanmadıkları halde mallarını, insanlara gösteriş için sarf edenler de (ahirette azaba duçar olurlar). Şeytan, bir kimseye arkadaş olursa, ne kötü bir arkadaştır o! Allah'a ve ahiret gününe iman edip de Allah'ın kendilerine verdiğinden (O'nun yolunda) harcasalardı ne olurdu sanki! Allah onların durumunu hakkıyla bilmektedir. Şüphe yok ki Allah zerre kadar haksızlık etmez. (Kulun yaptığı iş, eğer bir kötülükse, onun cezasını adaletle verir.) İyilik olursa onu katlar (kat kat arttırır), Kendinden de büyük mükâfat verir."*

Hayat Hakkı ve Canı Korumak

Malla ilgili haklardan bahsedildikten sonra bu sefer de canla ilgili haklardan söz edilmiştir: *"Ve kendinizi (birbirinizi) öldürmeyin. Şüphesiz Allah, sizi esirgeyecektir. Kim düşmanlık ve haksızlık ile bunu (haram yemeyi veya öldürmeyi) yaparsa (bilsin ki) onu ateşe koyacağız."* Burada geçen *"düşmanlık ve haksızlık"* kelimeleri, öldürmekten maksadın

kendini öldürmemek değil, başkasının öldürülmemesi olduğuna delalet etmektedir. "Başkasını öldürmeyin" yerine *"nefsinizi/kendinizi öldürmeyin"* denilmesi ise "başkasını kendiniz gibi görmeniz gerekir, onu kendi yerinize koyun" manasındadır. Böylece öldürmek isteyen kişinin merhamet duygularına vurgu yapılmak istenmiş ve tüm müminlerin iman ve kardeşlik bakımından tek beden gibi olduğu hatırlatılmıştır. Ayrıca öldürmeyi basit görmek onu yaygınlaştırır ve çoğalmasına neden olur. Böylece öldürmekten kaçınmayan toplum ve öldürmekten korkmayan katiller kendilerini öldürmüş sayılırlar. Önce insanların mallarına karşı saldırgan olmamaya, sonra da onların canlarına kastetmemeye değinildi. Çünkü mal konusundaki anlaşmazlıklar kimi zaman öldürmenin de bir sebebi ve gerekçesi olabilmektedir. Allahu a'lem.

Karı-Koca İlişkileri

Mal ve nefisle ilgili bazı hususlar açıklandıktan sonra toplum içindeki bazı ilişkilere dair açıklama yapılmıştır. Kur'ân eşler arasındaki ilişkilerden başlamış ve evin reisinin (kavvâm) erkek olduğunu vurgulamıştır. Ardından da diğer tafsilî konulara geçmiştir. Gerçek reislik, dinin hakkıdır. Kadın da erkek de dinin emirlerine, adabına ve hükümlerine uymak zorundadır. Erkek, kendi kafasına göre evi idare edemez. Bilakis dinin ahkâmına ve adabına uygun bir şekilde evini idare etmelidir. Erkek, şer'î sınırlar içinde, şeriatın hikmet ve rahmetine uygun şekilde hem idareci hem de uygulayıcıdır. Kendi başına buyruk bir yönetici değildir.

Kur'ân, aile reisliğini iki sebebe bağlamıştır: *"Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur."* *"Harcama (infak) yapmak"*tan maksat, mihir vermek, evin maişetini vb. temin etmektir. *"Üstünlük"*ten maksadın ise Allah katındaki dinî bir üstünlük olmadığı kesindir. Çünkü üstünlük, kişinin amellerine, kulluğuna ve dindarlığına bağlıdır. *"Allah katında en değerli olanınız, en çok takvalı olanınızdır."*[181] O zaman buradaki üstünlük, erkeklerin yaratılışları ve bedenî yönden sahip oldukları bazı özelliklere dair bir farklılıktır.

---

181 Hucurât 49/13.

Rızkı temin etme, evi idare etme, evi koruma ve büyüyen çocukların davranışlarına çeki düzen verme gibi özelliklerde erkekler kadınlardan daha önde ve ehildirler. Bunun gibi özelliklerden dolayı da Kur'ân erkeğe evin idaresini teslim etmiştir.

"Başkaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve (bunlarla yola gelmezlerse) dövün." Bu durum kadının nüşûz haliyle ilgilidir. Ayette nüşûz halinin her seviyesine göre farklı bir çözüm önerisinin geldiği aşikârdır. Erkeğin bu gibi durumlarda hikmetlice davranması ve aşırılığa kaçmaması gerekir. Vurma işi en son çözüm olarak gelmiştir. Bu ise nüşûzun en son hali içindir. En sonda söylenmiş ki hemen bu işe girişilmesin veya aileye ve çocuklara zarar verecek bir davranışta bulunulmasın. Mesela aşırı öfke halinde veya acil müdahale edilmesi gereken hallerde durum farklıdır. Dövme, bazı kimselerin zannettiği gibi her tartışmada erkeğin bir hakkı olarak zikredilmemiştir. İhtilaf kesinlikle dayakla çözülmez. Bilakis yumuşaklık, akıllıca davranmak ve güzel nasihatler ile çözülebilir. Bunun dışında, duyguları yeniden gözden geçirmek için geçici olarak yatakları ayırmak gerekir.

Burada şuna dikkat çekmemiz gerekiyor: Tüm bu yöntemlerin sadece nüşûz halinde olması gerekir. Nüşûz ise kadının çok açık bir şekilde yoldan çıkması demektir. Bakış açılarından kaynaklanan tartışmalar, hakların takdir edilmesinden kaynaklanan problemler veya görev ve sorumluluklar konusundaki ihtilaflar nüşûz kavramına girmez ve erkeğin bu gibi konularda hasım kesilmesi, eşini dövmesi caiz değildir. Bu nedenle Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Eğer karı-kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin."*

Sıla-i Rahim ve Başkalarına İhsanla Muamelede Bulunmak

Evlilik ilişkilerinden sonra söz, toplumun diğer ilişkilerine getirilmiştir: *"Ana-babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşa, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlar (köle, cariye, hizmetçi ve benzerlerine) iyi davranın (ihsan)."* *"İhsan,"* her türlü iyilik ve hayırlı ameli içeren bir kavramdır. İhsanda bir de o işi

güzel ve düzgün bir şekilde yapma manası vardır. Böyle yapılırsa hem fertlerde hem toplumda güven ve sevginin inşa edilmesi gibi güzel sonuçlar ortaya çıkar.

Sâlih Ferdin İnşası

İçtimaî tavsiyelerin anlatıldığı bu ayetlerden sonra bir de bu ilişkileri koruyacak olan salih ferdin yetişmesi için Rabbanî tavsiyeler gelmiştir. Bu tavsiyelerden bazıları şunlardır:

Birincisi: Allah'la olan bağı güçlendirmek: *"Allah'a ibadet edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın." "Eğer yasaklandığınız büyük günahlardan kaçınırsanız, sizin küçük günahlarınızı örteriz ve sizi şerefli bir yere koyarız." "Allah'a ve ahiret gününe iman edip de Allah'ın kendilerine verdiğinden (O'nun yolunda) harcasalardı ne olurdu sanki?!"* ayeti, Allah'a bağlı olmanın insanlarla güzel bir bağ kurmaya götüreceğini vurgulamaktadır.

İkincisi: Ahlakî değerleri iyice sağlamlaştırmak: *"Allah, kendini beğenen ve daima böbürlenip duran kimseyi sevmez."* Dikkat edilirse bu irşat anne-baba haklarına, yakın akraba, yetim, komşu gibi içtimaî ve insanî haklara değinilirken aynı ayetin içinde zikredilmiştir. Yani sanki şunu diyor: Kendini beğenmek, kendisiyle övünmek ve kibir bu gibi bağları koparmaya ve bunlara sırt çevirmeye neden olmaktadır.

Üçüncüsü: Aklın selamette olması: *"Ey iman edenler! Siz sarhoşken ne söylediğinizi bilinceye kadar, cünüpken de -yolcu olan müstesna- gusledinceye kadar namaza yaklaşmayın."* Burada içkinin haram kılınmasının hikmeti, okunan ya da dinlenen Kur'ân ayetlerinin anlaşılmasını ve bilinmesini sağlamak içindir.

Bu ayet, içkinin ve insanın aklını başından alan her şeyin tam olarak haram kılınmasının başlangıcıdır. Çünkü aklın baştan gitmesi geçici dahi olsa taşkınlığa neden olmaktadır. *"Şeytan, içki ve kumar yoluyla ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak; sizi, Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister."*[182]

182 Mâide 5/91.

Dördüncüsü: Bedenin temiz tutulması: *"Eğer hasta olur veya bir yolculuk üzerinde bulunursanız yahut sizden biriniz tuvaletten gelirse yahut kadınlara dokunup da (bu durumlarda) su bulamazsanız o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin: Yüzlerinize ve ellerinize sürün."* Su bulunmadığı zamanlarda bile temizlik konusunda işi bu kadar sıkı tutmak, bunun ne kadar mühim olduğunu göstermektedir. Çünkü bu ayetler sosyal dayanışmadan bahseden ayetlerin hemen akabinde gelmiştir. Bu da toplumsal ortamlarda temizliğin ne kadar önemli olduğuna işaret etmektedir. Allahu a'lem.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Karşılıklı rızaya dayanan ticaret olması hali müstesna." ayeti ticarî ilişkilerde ve alım-satımlarda asıl olanın karşılıklı rıza olduğunu ifade etmektedir. Buna göre karşılıklı rızaya dayanmayan her mübadele mahzurludur. Çünkü taraflardan birinin rızasının olmaması düşmanlığa ve insanların mallarını haksız yere yemeye neden olur; ikrah, başkasının zaafından faydalanma veya çekingenliğini suistimal etmek gibi.

"Eğer yasaklandığınız büyük günahlardan kaçınırsanız, sizin küçük günahlarınızı örteriz." buyruğundaki *"büyük günah (kebîre),"* had cezası gerektiren, lanete neden olan veya büyük bir azapla uyarılan günah demektir. "Seyyie" ise "kebîre" olmayan her günahtır. Bu ayet Vedûd ve Rahîm olan Allah'ın bir vaadidir. Allah, büyük günahlardan kaçındığımız sürece bizim diğer günahlarımızı affedecektir. Allah'ım, lütfunla ve kereminle bizim büyük ve küçük günahlarımızın tamamını bağışla!

"Ve sizi şerefli bir yere yerleştiririz." Günahın büyüğünden ve küçüğünden temizlenenler Allah katında yüce bir makama ve büyük bir onura hak sahibi olurlar. Bu nimetler hem dünyada hem ahirette olan nimetleri içine almaktadır. Dünyada huzur, sükûnet ve rıza, ahirette ise sonsuz cennet ve Allah'ın yakınlığı ile şereflenecektir.

"(Erkek ve kadından) her biri için, ana, baba ve akrabanın bıraktığından (hisselerini alacak olan) vârisler kıldık." Yani her ölen kişi için, onun malını paylaşacak mirasçılar belirledik. Herkes hakkı neyse onu, Allah'ın belirlediği hukuka göre alacaktır.

"Yeminlerinizin bağladığı kimselere de paylarını verin." buyruğunun zahirine bakınca şeriatta takdir edilen mirasın dışında kalan tüm akitlere bağlı kalmayı emretmektedir. Bu haklar şeriatın belirlediği sisteme göre paylaştırılır. Şeriatın kabul etmediği cahiliye örfleri ve akitleri geçersizdir. Aynı şekilde şeriatın önce kabul ettiği, sonra ise iptal ettiği akitler de buna dâhildir. Nitekim özel "kardeşlik sistemi" gereği Ensâr ve Muhacir arasında miras taksimine önce izin verilmiş, sonra da bu kaldırılmıştır. Şeriatın kabul ettiği akitlerden doğan hakların verilmesi ve miras taksiminden önce ölen kimsenin malından bu hakların çıkarılması gerekir. Allahu a'lem.

"Onun için saliha kadınlar itaatkârdır. Allah'ın kendilerini korumasına karşılık gizliyi (kimse görmese de namuslarını) koruyucudurlar." ayeti eşler arasındaki ilişkilerin temel dayanağı hakkındadır. Kadın burada hem onuru hem maddî ve manevî hakları açısından korunmuştur. Nitekim kadın evini de kocasının hakkını da korumaktadır. İkinci durum olan *"Başkaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara..."* ayeti ise tamamen istisnaî bir durum olup istisnaî bir şekilde çözümü gereken bir meseledir.

"Erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem." buyruğu, aile için geçici bir yöneticilik sistemi kurma uygulamasıdır. Bu geçici yönetim, adaleti sağlamak, zulme mâni olmak ve hakkı hak sahibine vermek üzere tesis edilir. Bu geçici yönetimin tam olarak adaleti sağlaması için de Allah Teâlâ bir hakemin erkeğin ailesinden, bir hakemin de kadının ailesinden olmasını istemektedir. Allah Teâlâ hakemlerin ikisine de eşlerin arasını ıslah etmelerini tavsiye etmektedir. Islah ise mücerret adaletten daha yüce bir manaya sahiptir. Bunda hem adalet hem tarafları barıştırma hem de eşler arasındaki ihtilaftan dolayı zarar gören ilişkilerin yeniden tesis edilmesi vardır.

"Yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşa..." ayetinde sosyal açıdan komşuluk çeşitlerine değinilmiştir. Zira komşu bazen -aynı zamanda- akraba olur, bazen hem komşudur hem de dosttur, bazen de akrabalık ve dostluk ilişkisi bulunmayan komşu olur. Akıllı kişi buradaki maksadı anlayarak komşu hakkının önemini kavrar.

"Şüphe yok ki Allah zerre kadar haksızlık etmez. İyiliği ise katlar (kat kat arttırır)." Yaratan'ın, kulları ile ilişkilerinde esas ilke budur. Bu, sözünden asla caymayan Rahîm olan Allah'ın bir vaadidir. Burada bir Müslümanın diğerleriyle olan ilişkilerinin nasıl olması gerektiğine dair bir işaret de vardır. Onların hatalarını affetmeli, onlara iyilik ve ihsanı artırmalıdır.

"Her bir ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de onlara şahit olarak gösterdiğimiz zaman halleri nice olacak?!" Bu ümmetin şahidi Resûlullah'tır (s.a.s.). Her resûl ve her nebi kendi ümmetinin şahidi olacaktır. Buradaki şahitlik, insanların mazeret öne sürmemeleri için peygamberlerin, gelen vahyi olduğu gibi tebliğ etmeleridir. Bu şekilde gelen vahye kulak vermeyenler kıyamet günü pişmanlığa gömüleceklerdir: *"Küfür yoluna sapıp peygamberi dinlemeyenler o gün yerin dibine geçirilmeyi temenni ederler ve Allah'tan hiçbir haberi gizleyemezler."*

Bu ayet, Resûlullah'a itaat etmenin ve her işte onu örnek almanın farz olduğunu belirtmektedir. Resûlullah'ın (s.a.s.) bu ümmete şahit olması demek, bu ümmetin lideri, komutanı, örneği ve sözüyle-ameliyle bu ümmetin dinî rehberi olması demektir. Anamız-babamız ona feda olsun! Onun böyle olduğunu, onu inkâr eden yalancıların pişmanlıklarından anlıyoruz. Zira Allah onlar için *"peygamberi dinlemeyenler"* tabirini kullanmıştır.

"Ey iman edenler! Siz sarhoşken, ne söylediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın." Allah Teâlâ "sarhoşken namaz kılmayın" demek yerine *"sarhoşken namaza yaklaşmayın"* buyurmuştur. Yani namaz için daha vakti gelmeden önce hazırlık yapılmasını istemiştir. Zira namaz kılan kişi, ne okuduğunu ya da ne dinlediğini bilecek kadar açık bir bilinçte olmalıdır. Bu ayetten, insanın, aklını ve kalbini bulandırmaya neden olan tüm meşguliyetlerden ve işlerden uzak olarak namaza durmasına da bir işaret vardır.

"Yahut kadınlara dokunmuşsanız." buyruğundaki *"dokunmak,"* cima etmekten kinayedir. Fakihlerin görüşlerinin en zahir olanı da budur. Bunun mukabilinde *"tuvaletten gelme"* gibi bir karine vardır. Yani kadına dokunmak (ilişki anlamında) büyük hadesi, tuvalete gitmek ise

küçük hadesi temsil etmektedir. Her iki durumda ise su bulunmadığı zaman temiz bir toprakla teyemmüm etmek farzdır.

Şeriatın maksatlarına uygun olan mana da budur. Eşlerin abdest bozulmasın diye birbirlerine dokunmaktan kaçınmaları ister istemez onların uzun süre birbirlerinden uzak kalmaları demektir. Hâlbuki ikisi de aynı evde kalmaktadır. Şeriatın maksadı ise eşler arasındaki bağı, sevgiyi ve merhameti güçlendirmektir. Sünnette de Selef-i Sâlihinin uygulamalarında da bu manayı destekleyen deliller vardır. Bunun için ilgili eserlere bakılabilir. Allahu a'lem.

"O zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin." ayetinde geçen "(صعيدا طيبا) (sa'îden tayyiben)" ifadesi "temiz toprak" demektir. Fakihlerin görüşlerinden en zahir olanı da budur. Çünkü toprak, suyun alternatifi olarak kullanılacaktır. Bu nedenle de temizlik için uygun olması gerekir. Üzerinde hiç toprak kalıntısı olmayan düz taş veya havadan insanın üzerine gelen toprak tozu, teyemmüm için uygun değildir. Ama bununla da teyemmüm olabileceğini söylemek, teyemmümün sırf taabbudî olduğu manasını tercih etmekten kaynaklanıyor. Ancak taabbudî mana olsa bile burada maddî olarak temizleyici manasına riayet etmek evladır. Çünkü köpeğin ağzının değdiği yerin temizlenmesi konusunda da toprakla temizleme geçmektedir. Bu da bize topraktan maksadın maddi temizlik olduğuna dair kuvvetli bir delil vermektedir. Allahu a'lem.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ اُوْتُوْا نَصِيْبًا مِّنَ الْكِتٰبِ يَشْتَرُوْنَ الضَّلٰلَةَ وَيُرِيْدُوْنَ
اَنْ تَضِلُّوا السَّبِيْلَ ﴿٤٤﴾ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاَعْدَآئِكُمْ ۭ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَلِيًّا وَّكَفٰى بِاللّٰهِ
نَصِيْرًا ﴿٤٥﴾ مِنَ الَّذِيْنَ هَادُوْا يُحَرِّفُوْنَ الْكَلِمَ عَنْ مَّوَاضِعِهٖ وَيَقُوْلُوْنَ سَمِعْنَا
وَعَصَيْنَا وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ وَّرَاعِنَا لَيًّا بِاَلْسِنَتِهِمْ وَطَعْنًا فِى الدِّيْنِ ۭ وَلَوْ
اَنَّهُمْ قَالُوْا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا وَاسْمَعْ وَانْظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَاَقْوَمَ ۙ وَلٰكِنْ
لَّعَنَهُمُ اللّٰهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوْنَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿٤٦﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ
اٰمِنُوْا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَكُمْ مِّنْ قَبْلِ اَنْ نَّطْمِسَ وُجُوْهًا فَنَرُدَّهَا عَلٰٓى
اَدْبَارِهَآ اَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّآ اَصْحٰبَ السَّبْتِ ۭ وَكَانَ اَمْرُ اللّٰهِ مَفْعُوْلًا ﴿٤٧﴾ اِنَّ
اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُّشْرَكَ بِهٖ وَيَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَّشَآءُ ۚ وَمَنْ يُّشْرِكْ بِاللّٰهِ
فَقَدِ افْتَرٰٓى اِثْمًا عَظِيْمًا ﴿٤٨﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ يُزَكُّوْنَ اَنْفُسَهُمْ ۭ بَلِ اللّٰهُ
يُزَكِّيْ مَنْ يَّشَآءُ وَلَا يُظْلَمُوْنَ فَتِيْلًا ﴿٤٩﴾ اُنْظُرْ كَيْفَ يَفْتَرُوْنَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ ۭ
وَكَفٰى بِهٖٓ اِثْمًا مُّبِيْنًا ﴿٥٠﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ اُوْتُوْا نَصِيْبًا مِّنَ الْكِتٰبِ
يُؤْمِنُوْنَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوْتِ وَيَقُوْلُوْنَ لِلَّذِيْنَ كَفَرُوْا هٰٓؤُلَآءِ اَهْدٰى مِنَ الَّذِيْنَ
اٰمَنُوْا سَبِيْلًا ﴿٥١﴾ اُولٰۗىِٕكَ الَّذِيْنَ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ ۭ وَمَنْ يَّلْعَنِ اللّٰهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهٗ
نَصِيْرًا ﴿٥٢﴾ اَمْ لَهُمْ نَصِيْبٌ مِّنَ الْمُلْكِ فَاِذًا لَّا يُؤْتُوْنَ النَّاسَ نَقِيْرًا ﴿٥٣﴾ اَمْ
يَحْسُدُوْنَ النَّاسَ عَلٰي مَآ اٰتٰىهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ ۚ فَقَدْ اٰتَيْنَآ اٰلَ اِبْرٰهِيْمَ الْكِتٰبَ
وَالْحِكْمَةَ وَاٰتَيْنٰهُمْ مُّلْكًا عَظِيْمًا ﴿٥٤﴾ فَمِنْهُمْ مَّنْ اٰمَنَ بِهٖ وَمِنْهُمْ مَّنْ صَدَّ
عَنْهُ ۭ وَكَفٰى بِجَهَنَّمَ سَعِيْرًا ﴿٥٥﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِنَا سَوْفَ نُصْلِيْهِمْ نَارًا ۭ
كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُوْدُهُمْ بَدَّلْنٰهُمْ جُلُوْدًا غَيْرَهَا لِيَذُوْقُوا الْعَذَابَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ
عَزِيْزًا حَكِيْمًا ﴿٥٦﴾

44. Kendilerine Kitap'tan nasip verilenlere baksana! Sapıklığı satın alıyorlar ve sizin de yoldan çıkmanızı istiyorlar!

45. Allah, düşmanlarınızı sizden daha iyi bilir. Gerçek bir dost olarak Allah yeter, yardımcı olarak da Allah yeter.

46. Yahudilerden bir kısmı kelimeleri yerlerinden değiştirirler, dillerini eğerek, bükerek ve dine saldırarak (Peygamber'e karşı) "İşittik ve karşı geldik," "dinle, dinlemez olası," "râinâ" derler. Eğer onlar "İşittik, itaat ettik, dinle ve bizi gözet" deselerdi şüphesiz kendileri için daha hayırlı ve daha doğru olacaktı; fakat küfürleri (gerçeği kabul etmemeleri) sebebiyle Allah onları lanetlemiştir. Artık pek az inanırlar.

47. Ey ehl-i kitap! Biz, birtakım yüzleri silip dümdüz ederek arkalarına çevirmeden yahut onları, cumartesi adamları gibi lanetlemeden önce, size gelenleri doğrulamak üzere indirdiğimize (Kitab'a) iman edin; Allah'ın emri mutlaka yerine gelecektir.

48. Allah, Kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını, (günahları) dilediği kimse için bağışlar. Allah'a ortak koşan kimse büyük bir günah (ile) iftira etmiş olur.

49. Kendilerini temize çıkaranlara ne dersin! Hayır, Allah dilediğini temize çıkarır ve hiç kimse kıl payı kadar haksızlık görmez.

50. Bak, nasıl da Allah adına yalan uyduruyorlar; apaçık bir günah olarak bu (onlara) yeter!

51. Kendilerine Kitap'tan nasip verilenleri görmedin mi? Putlara ve batıla (ilahlara) iman ediyorlar, sonra da kâfirler için, "Bunlar Allah'a iman edenlerden daha doğru yoldadır" diyorlar!

52. Bunlar, Allah'ın lanetlediği kimselerdir; Allah'ın rahmetinden uzaklaştırdığı (lanetli) kimseye gerçek bir yardımcı bulamazsın.

53. Yoksa onların mülkten (hükümranlıktan) bir nasipleri mi var? Öyle olsaydı insanlara zerre kadar bir şey bile vermezlerdi.

54. Yoksa onlar, Allah'ın, lütfundan verdiği şeyler için insanlara haset mi ediyorlar? Oysa İbrâhim soyuna Kitab'ı ve hikmeti verdik ve onlara büyük bir hükümranlık bahşettik.

55. Onlardan bir kısmı İbrâhim'e inandı, kimi de ondan yüz çevirdi; (onlara) kavurucu bir ateş olarak cehennem yeter.

56. Şüphesiz ayetlerimizi inkâr edenleri gün gelecek bir ateşe sokacağız; onların derileri pişip acı duymaz hale geldikçe, derilerini başka derilerle değiştiririz ki acıyı duysunlar! Allah daima üstün ve hakîmdir.

YAHUDİLERİN HALİ VE MÜMİNLERE DÜŞMANLIKLARI

Müslüman toplumun binasının temelleri sağlam bir şekilde inşa edildikten sonra Kur'ân-ı Kerim bu sefer de bu toplumu dışarıdan gelen yakın tehditlere karşı uyarmaya başlamıştır. Bu yakın tehlike bazı kabileler, Medine ve Hayber'deki Yahudi toplulukları idi. Bunlar şehirdeki nifak hareketlerini besliyor, Kureyş'le ve diğer müşrik kabilelerle işbirliği yapıyorlardı. Bu uyarılar, Yahudilerin tabiatındaki muhtelif yönlere ve Müslümanlara karşı gizledikleri duygulara karşı dikkatli olmaya dairdir. Bunlar şunlardır:

Birincisi: Semavî bir dine intisap etmiş olsalar da Yahudiler dalâlet ehlidir: *"Kendilerine Kitap'tan nasip verilenlere baksana! Sapıklığı satın alıyorlar."* Onların en büyük dalâleti, Allah'ın kelamını tahrif etmeleridir: *"Kelimeleri yerlerinden değiştirirler."* Tahrifi, tutarsız teviller, ekleme ve eksiltmeler şeklinde yaparlardı. Bugün elimizde bulunan Tevrat bunun şahididir.

İkincisi: Onların dalâleti şirk seviyesine kadar çıkmıştır: *"Kendilerine Kitap'tan nasip verilenleri görmedin mi? Putlara ve batıla (ilahlara) iman ediyorlar."* Allah Teâlâ bu ayetten önce hazırlık mahiyetinde şöyle demiştir: *"Allah, Kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını, (günahları) dilediği kimse için bağışlar."* Buradaki bağlamın tamamı Yahudiler hakkındadır. Bu da Yahudilerin veya en azından bazılarının şirke düştüklerine delalet etmektedir.

Üçüncüsü: Onlar Muhammed'e (s.a.s.) indirileni inkâr ettiler ve ona sövmeye ve onu öldürmeye yeltendiler: *"'İşittik ve karşı geldik,' 'dinle, dinlemez olası,' 'râinâ' derler. Eğer onlar 'İşittik, itaat ettik, dinle ve bizi gözet' deselerdi şüphesiz kendileri için daha hayırlı ve daha doğru olacaktı; fakat küfürleri (gerçeği kabul etmemeleri) sebebiyle Allah onları lanetlemiştir. Artık pek az inanırlar."*

Dördüncüsü: Onlar Müslümanlara olan düşmanlıklarını ilan etmişlerdir: *"Allah, düşmanlarınızı sizden daha iyi bilir."* Bu ayet Yahudilerin Müslümanlara karşı takındıkları tavırdan bahseden ayetler arasında gelmiştir. Onların Müslümanlara karşı düşmanlığı, müşrikleri Müslümanlardan üstün tutma ve Müslümanlar aleyhine onlarla işbirliği kurma boyutuna gelmişti: *"Sonra da kâfirler hakkında 'Bunlar, Allah'a iman edenlerden (Müslümanlardan) daha doğru yoldadırlar' diyorlar!"*

Beşincisi: Onlar Müslümanları da saptırmak ve sırat-ı müstakimden uzaklaştırmak için çalışırlar: *"Ve sizin de yoldan çıkmanızı istiyorlar!"* Bu ayet de üzerinde uzunca durulmayı gerektirmektedir. Müslüman toplumu onların pis planlarından ve tuzaklarından korumak için bu ayet üzerinde derinlemesine analizler yapmak lazımdır.

Altıncısı: Onların düşmanca tavırlarının nedeni sadece hasettir: *"Yoksa onlar, Allah'ın, lütfundan verdiği şeyler için insanlara haset mi ediyorlar?"*

Yedincisi: Onlar hasetle birlikte cimrilik ve yalan gibi tüm kötü ve kınanmış vasıflara da sahiptirler: *"Yoksa onların mülkten (hükümranlıktan) bir nasipleri mi var? Öyle olsaydı insanlara zerre kadar bir şey bile vermezlerdi." "Bak, nasıl da Allah üzerine yalan uyduruyorlar; apaçık bir günah olarak bu (onlara) yeter!"* Tüm bunlarla birlikte gurura kapılıp kendilerini haksız yere överler: *"Kendilerini temize çıkaranlara ne dersin?"*

Sekizincisi: Tüm bu nedenlerden dolayı lanete, Allah'ın rahmetinden kovulmaya ve şiddetli azaba müstahak oldular: *"Bunlar, Allah'ın lanetlediği kimselerdir." "Şüphesiz ayetlerimizi inkâr edenleri gün gelecek bir ateşe sokacağız." "Ey ehl-i kitap! Biz, birtakım yüzleri silip dümdüz ederek arkalarına çevirmeden yahut onları, cumartesi adamları gibi lanetlemeden önce, size gelenleri doğrulamak üzere indirdiğimize (Kitap'a) iman edin."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Dinle, dinlemez olası!" Yahudiler, Resûlullah'a (s.a.s.) "Sana söylediğimiz şeylere kulak ver ama bizler sana kulak vermeyeceğiz, sana icabet etmeyecek ve itaat etmeyeceğiz" diyorlardı. Bu, içinde gurur, haset, katı kalplilik ve dik kafalılık barından bir düşüncenin dışavurumudur.

"Dillerini eğerek, bükerek 'râinâ' derler." ayetinde geçen "(لَيّ) (leyy)" kelimesinden maksat, kelimeleri, Hz. Peygamber ile alay etmek amacıyla eğip bükerek telaffuz etmeleri ve farklı manalara çekmeleridir. Böyle yaparak kelimeye riayet ve gözetme manası değil de saçmalama, zırvalama manası vermeye çalışıyorlardı.

"Biz, birtakım yüzleri silip dümdüz ederek arkalarına çevirmeden" buyruğundaki *"yüzlerin silinmesi"*nden maksat, ya yüzü yüz kılan belirgin azaların ya da yüzün saygınlığının giderilmesidir. Bu takdirde birinci mana ile onlar, yüzlerinin değişmesi veya hastalık gibi fiziksel bir azaba çarptırılmış olurlar. İkincisi ise manevî bir azap olup onların rezil edilmesi, ailelerinden ve korunaklı evlerinden rezil bir şekilde kovulmalarıdır. Allah bu iki hali de gerçekleştirmeye kadirdir. Ancak vakıada bu ikinci durum olmuştur.

*"Yüzlerin arkalarına çevrilmeleri"*nden maksat ise izzetten zillete duçar olmaları, zenginlikten fakirliğe düşürülmeleridir. Bu da yüzlerin silinmesinde verdiğimiz ikinci manaya yakın bir manadır. Allahu a'lem.

"Allah'a ortak (şirk) koşan kimse büyük bir günah (ile) iftira etmiş olur." *"Şirk,"* hem iftira hem yalandır, çünkü müşrik, taptığı mabudu ister bir put ister bir beşer olsun, ona ilahî sıfatların tecelli ettiğini, onda ilahî vasıfların bulunduğunu iddia eder. Bir de ona dua eder ve ondan medet umar. Bu da hem batıl bir iddiadır hem de düpedüz bir yalandır.

"Öyle olsaydı insanlara zerre kadar bir şey bile vermezlerdi." ayetinde geçen (نقير) kelimesinden maksat, hurma çekirdeğinin sırt kısmında, neredeyse gözle görülemeyecek kadar küçük olan noktadır. Buradaki ifadeden maksat ise onların aşırı derecede cimrilikleri, mala düşkünlükleri ve malı biriktirmeyi çok sevmeleridir. Bu, öteden beri Yahudiler için bilinen bir vasıftır. Tabiî bu sıfat her Yahudi için geçerli olacak diye bir şey yoktur. Zira Kur'ân metot olarak hiçbir zaman bir meseleyi

umumileştirmez. Bu vasıflar hangi millette ve kavimde olursa olsun kınanmıştır. Bunun zikredilmesinin nedeni ise bu yeni ümmetin (İslam ümmeti) tüm bu kötü hasletlerden uzak durmaları için uyarılmalarıdır.

"Oysa İbrâhim soyuna Kitab'ı ve hikmeti verdik ve onlara büyük bir hükümranlık bahşettik." Yahudilerin Müslümanlara veya içlerinden son peygamber çıkan Araplara haset etmelerine verilen bir cevaptır. Ayet sanki şöyle diyor: Allah Teâlâ, İbrâhim ailesine ve onlardan gelen İsrailoğulları'na nübüvvet ve iktidar verdiği gibi Araplara da size verdiğinin aynısını verdi. Öyleyse bu kıskançlık neden? Allah, mülkünde dilediği şekilde tasarrufta bulunabilir.

"Derilerini başka derilerle değiştiririz ki acıyı duysunlar!" ayeti azabın acısının derilerde hissedildiğine işaret etmektedir. Nitekim modern tıp da bu sonuca varmıştır.

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا
الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا اَبَدًا لَهُمْ فِيهَا اَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَنُدْخِلُهُمْ ظِلًّا ظَلِيلًا
﴿٥٧﴾ اِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ اَنْ تُؤَدُّوا الْاَمَانَاتِ اِلٰى اَهْلِهَا وَاِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ
اَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ اِنَّ اللّٰهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهٖ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿٥٨﴾
يٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اَطِيعُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاُولِى الْاَمْرِ مِنْكُمْ فَاِنْ
تَنَازَعْتُمْ فِى شَىْءٍ فَرُدُّوهُ اِلَى اللّٰهِ وَالرَّسُولِ اِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ
الْاٰخِرِ ذٰلِكَ خَيْرٌ وَاَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٥٩﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ اَنَّهُمْ اٰمَنُوا
بِمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَٓا اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ اَنْ يَتَحَاكَمُٓوا اِلَى الطَّاغُوتِ
وَقَدْ اُمِرُٓوا اَنْ يَكْفُرُوا بِهٖ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ اَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿٦٠﴾ وَاِذَا
قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا اِلٰى مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ وَاِلَى الرَّسُولِ رَاَيْتَ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ
عَنْكَ صُدُودًا ﴿٦١﴾ فَكَيْفَ اِذَٓا اَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيهِمْ ثُمَّ
جَٓاءُوكَ يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ اِنْ اَرَدْنَٓا اِلَّٓا اِحْسَانًا وَتَوْفِيقًا ﴿٦٢﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ
اللّٰهُ مَا فِى قُلُوبِهِمْ فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ وَقُلْ لَهُمْ فِٓى اَنْفُسِهِمْ قَوْلًا بَلِيغًا
﴿٦٣﴾ وَمَٓا اَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ اِلَّا لِيُطَاعَ بِاِذْنِ اللّٰهِ وَلَوْ اَنَّهُمْ اِذْ ظَلَمُٓوا اَنْفُسَهُمْ
جَٓاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللّٰهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللّٰهَ تَوَّابًا رَحِيمًا ﴿٦٤﴾
فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتّٰى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِٓى
اَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٦٥﴾ وَلَوْ اَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ اَنِ
اقْتُلُٓوا اَنْفُسَكُمْ اَوِ اخْرُجُوا مِنْ دِيَارِكُمْ مَا فَعَلُوهُ اِلَّا قَلِيلٌ مِنْهُمْ وَلَوْ اَنَّهُمْ
فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهٖ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَاَشَدَّ تَثْبِيتًا ﴿٦٦﴾ وَاِذًا لَاٰتَيْنَاهُمْ
مِنْ لَدُنَّٓا اَجْرًا عَظِيمًا ﴿٦٧﴾ وَلَهَدَيْنَاهُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿٦٨﴾ وَمَنْ يُطِعِ
اللّٰهَ وَالرَّسُولَ فَاُولٰٓئِكَ مَعَ الَّذِينَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيّٖنَ وَالصِّدِّيقِينَ

وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ ۚ وَحَسُنَ أُولَٰئِكَ رَفِيقًا ﴿٦٩﴾ ذَٰلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللَّهِ ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ عَلِيمًا ﴿٧٠﴾

57. İnanıp, iyi işler yapanları da içinde ebediyen kalmak üzere girecekleri, zemininden ırmaklar akan cennetlere sokacağız. Orada onlar için tertemiz eşler vardır ve onları koyu (tatlı) bir gölgeye koyarız.

58. Allah size, mutlaka emanetleri ehli olanlara vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne kadar güzel öğütler veriyor! Şüphesiz Allah her şeyi işiten ve her şeyi görendir.

59. Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e itaat edin. Ve sizden olan ulu'l-emre (idarecilere) de. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz Allah'a ve ahirete gerçekten inanıyorsanız onu Allah'a ve Resûl'e götürün (onların talimatına göre halledin); bu hem hayırlı hem de netice bakımından daha güzeldir.

60. Sana indirilene ve senden önce indirilenlere inandıklarını ileri sürenleri görmedin mi? Tâğut'a inanmamaları kendilerine emrolunduğu halde, Tâğut'un önünde mahkemeleşmek istiyorlar. Hâlbuki şeytan onları büsbütün saptırmak istiyor.

61. Onlara, "Allah'ın indirdiğine (Kitab'a) ve Resûl'e gelin (onlara başvuralım)" denildiği zaman, münafıkların senden iyice uzaklaştıklarını görürsün.

62. Elleriyle yaptıkları yüzünden başlarına bir felaket gelince hemen, "Biz yalnızca iyilik etmek ve arayı bulmak istedik" diye yemin ederek sana nasıl gelirler!

63. Onlar Allah'ın, kalplerindekini bildiği kimselerdir; onlara aldırma, kendilerine öğüt ver ve onlara, kendileri hakkında tesirli söz söyle.

64. Biz her peygamberi -Allah'ın izniyle- ancak kendisine itaat edilmesi için gönderdik. Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allah'tan bağışlanmayı dileseler, Resûl de onlar için istiğfar etseydi Allah'ı ziyadesiyle affedici, esirgeyici bulurlardı.

65. Hayır, Rabbine andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiğin hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın tam manasıyla kabullenmedikçe iman etmiş olmazlar.
66. Eğer onlara, "Kendinizi öldürün yahut yurtlarınızdan çıkın" diye emretmiş olsaydık, içlerinden pek azı müstesna, bunu yapmazlardı. Eğer kendilerine verilen öğüdü yerine getirselerdi, onlar için hem daha hayırlı hem de (imanlarını) daha pekiştirici olurdu.
67. O zaman elbette kendilerine nezdimizden büyük mükâfat verirdik.
68. Ve onları dosdoğru bir yola iletirdik.
69. Kim Allah'a ve Resûl'e itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu peygamberler, sıddîklar, şehitler ve salihlerle beraberdir. Bunlar ne güzel arkadaştır!
70. Bu lütuf Allah'tandır. Bilen olarak Allah yeter.

YASAMA (TEŞRİ) VE HÜKMÜN DAYANAĞI

Her toplumda egemen olan kanunların küllî bir felsefesinin ve genel bir çıkış noktasının olması gerekir. Bu felsefenin teşriden önce ve teşriye hâkim olması gerekir. Çünkü bu felsefe o ümmetin kimliğini, kültürünü ve onu diğer ümmetlerden ayıran özelliklerini temsil etmektedir.

Bu bağlamda İslam hukuku da bu genel kuraldan bağımsız türedi bir hukuk olmadığı gibi insanların genel örfünden de müstesna değildir. Bu ümmetin oluşmasının esasları ve küllî unsurları İslam'ın kendisidir. Zira İslam hem dindir hem inançtır. Tüm canlıları eşsiz bir şekilde yaratan ve tek olan Allah'a iman etmekle başlar, Allah'tan gelen vahyi tebliğ eden elçiye iman etmekle devam eder: *"Ben şahitlik ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur. Ve yine şahitlik ederim ki Muhammed, Allah'ın Resûlüdür."* Bu şahitlik bir akittir ve teslimiyet, bağlılık ve itaat gerektiren bir sözleşmedir. İşte "İslam" kelimesi de tam olarak bu teslimiyetten gelmektedir.

Nisa Sûresi'nin bu bölümünde Kur'ân-ı Kerim'in diğer ayetlerinde hiç olmadığı kadar yoğun bir şekilde hüküm, genel nizam, yasamanın kaynağı ve tartışmasız açık ve net bir şekilde kanunların vaz edilmesi

gibi konularda Müslüman ümmetin temel dayanakları üzerinde durulmaktadır. Böylece İslam ümmetinin küllî inancıyla yasamaya dair kavramları arasında tam bir insicam meydana gelecek ve ümmetin hayatının en riskli yönlerinden birinde vahdetin sağlanması teminat altına alınmış olacaktır.

Hitap öncelikle tüm ümmeti içine alan *"Onlar ki iman ettiler"* ifadesiyle başlamıştır. Sonrasında ise doğrudan ve açık bir şekilde emir ifadesi gelmiştir: *"Şüphesiz ki Allah size emrediyor."* Birisi giriş, diğeri neticedir. Yani kendisine iman ettiğiniz Allah size emrediyor. Buna itaat etmekten başka çareniz yok. *"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e itaat edin. Ve sizden olan ulü'l-emre (idarecilere) de."*

Hakikatte itaat tektir, zira itaat, ancak bir emrin gereği olarak gerçekleşir ki emretmek ise sadece Allah'ın hakkıdır. *"Şüphesiz ki Allah size emrediyor."* Buna binaen Allah'a itaat, O'nun emrine sarılmakla, Resûl'e itaat, Allah'ın emrini tebliğ ettiği hususlarda onu tasdik etmekle olur. Veliyyu'l-emre (yani devlet yöneticisine) itaat ise devletin sultasına boyun eğmekle olur. Zira yönetim, kanunları uygulama hakkına sahiptir. Devletin yürütme organlarıyla bir ihtilaf olduğu durumlarda ise sorunun çözümü için ana kaynağa dönülür: *"Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz Allah'a ve ahirete gerçekten inanıyorsanız onu Allah'a ve Resûl'e götürün."*

Bu silsile metodu birinci mukaddimenin (yani imanın) doğruluğuna işarettir. Bu nedenle iman ettiğini iddia ettiği halde imanın gereği olan hükmü kabul etmeyenler hususunda Kur'ân işi çok sıkı tutmuştur: *"Sana indirilene ve senden önce indirilenlere inandıklarını ileri sürenleri görmedin mi? Tâğut'a inanmamaları kendilerine emrolunduğu halde, Tâğut'un önünde mahkemeleşmek istiyorlar."* Bunlar ve bunun gibiler hakkında nihaî hüküm kesin ve açıktır: *"Hayır, Rabbine andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılmadıkça iman etmiş olmazlar."*

Burada şöyle bir mülahaza vardır: Ayette dile getirilen ve imanın alameti olan tahkim (bir meseleyi şeriatın hükmüne götürmek), insanlar arasındaki tartışma ve anlaşmazlıklarla ilgili tahkimdir. Yoksa dinin ana sembolleriyle (şeair ile) ilgili konularda değildir. Bu gerçek, şer'î

tahkimin hayat nizamıyla ilgili değil de sadece dinin ana konularıyla ve ibadetlerle ilgili olduğunu iddia edenlere bir reddiyedir.

Sadece kelime-i şehadete ve iman etmiş olmaya bağlanıp Allah'ın hayata dair hüküm ve emirlerinden yüz çevirmek ise nifakın alâmetlerindendir. *"Onlara, 'Allah'ın indirdiğine (Kitab'a) ve Resûl'e gelin (onlara başvuralım)' denildiği zaman, münafıkların senden iyice uzaklaştıklarını görürsün."* Bundan dolayı da ilahî uyarı, mücerret imanla değil de itaatle ilgilidir: *"Kim Allah'a ve Resûl'e itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu peygamberler, sıddîklar, şehitler ve salihlerle beraberdir. Bunlar ne güzel arkadaştır!"*

Hiç kimse şer'î hükümlerin belli bir sınıfın egemenliğinde veya yeryüzünde kendisinden daha hayırlı kişiler olsa bile belli bir aşiret veya sülalenin kontrolünde olduğunu zannetmesin diye acil bir uyarı gelmiştir: *"Allah size, mutlaka emanetleri ehli olanlara vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder."* İşte hükümdeki iki rükün budur: Emanet ve adalet. Emanetin çok geniş bir anlamı vardır. Günümüz açısından şöyle bazı örnekler verebiliriz: Genel anlamda seçimlerde aday göstermede emanet, seçmede emanet, oylamada emanet, hatta her kurumda, her vazifede ve tüm ferdî işlerde emanet... Adalet de geniş kapsamlı bir kavramdır. Zulmün karşıtı olan her manayı içerir. Ancak kamu işlerinde ve devlet siyasetinde bu daha da çok önem taşımaktadır. Çünkü insanların maslahatları, gelecekleri ve hayatları burada daha da önem arz etmektedir.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Ve onları koyu (tatlı) bir gölgeye koyarız." Bu, cennetin iç içe geçmiş olan ağaçlarının gölgesidir. Ayette, cennette her türlü korku ve endişeden uzak bir şekilde güvenin ve sükûnetin olduğuna işaret vardır.

"Onu Allah'a ve Resûl'e götürün." Yani Allah'ın kitabına ve Resûlünün sünnetine götürün. Burada bazıları şöyle bir şey demişlerdir: "Bu ayetteki ulü'l-emr, âlimlerdir. Çünkü Allah'ın kitabından ve Resûlullah'ın sünnetinden hüküm çıkarmaya en kadir olanlar onlardır." Doğru olan ise şudur: Âlimler ilmî ve fıkhî konularda yetkindir; yönetici ise yürütme erkini elinde bulunduran mercidir. Sağlam ve güçlü bir

yönetim kurmak için iki tarafın da birbiriyle bağlantı içinde olması gerekir.

"Elleriyle yaptıkları yüzünden başlarına bir felaket gelince hemen, 'Biz yalnızca iyilik etmek ve arayı bulmak istedik' diye yemin ederek sana gelirler!" Kendi çıkarlarına aykırı olacak durumlarda davalarını Allah'ın dinine götürmeyi reddedenlerin hali sürekli böyledir. Ama bir musibete duçar olunca ya da bir ihtiyacı olunca bu sefer de çözüm ve çıkar için şeriattan yardım isterler Sanki Allah'ın dininin birazına iman ediyor da birazına iman etmiyorlar! Bu, arzularına göre hareket eden ve gel-git yaşayanların, farklı yollar arasında şaşırıp kalanların ve bocalayıp duranların halidir.

Bazı müfessirler bu ayetlerin sebeb-i nüzulü hakkında şöyle bir olay zikretmişlerdir: "Resûlullah (s.a.s.) bir adam hakkında hüküm verdi. Adam bu hükmü kabul etmedi. Sonra hüküm vermesi için Hz. Ömer'in yanına geldi. Hz. Ömer adamın daha önce Resûlullah'ın (s.a.s.) yanına gittiğini ve verilen hükmü kabul etmediğini öğrenince onun dinden çıktığına hükmetti ve onu öldürdü." Bu rivayet, senet ve metin açısından sahih değildir. Zira Hz. Ömer'in onun öldürülme emrini verme hakkı olmadığı gibi Resûlullah'tan (s.a.s.) habersiz hükmü infaz etme hakkı da yoktur.

"Ve onlara, kendileri hakkında tesirli söz söyle." Yani onları teşhir etmeden nasihatte bulun. Olur ki bu nasihatin onlara tesir eder, kalplerine ve akıllarına işler. Bu ayette İslam'a davetin adabına, nazik ve anlayışlı olmaya dair, akıllı kişinin gözünden kaçmaması gereken bir işaret de vardır

"Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allah'tan bağışlanmayı dileseler, Resûl de onlar için istiğfar etseydi..." Bu, tövbe etmelerinin bir şartıdır. Çünkü Resûl'e itaat, ona uymak ve onun emirlerine ittiba etmek bizzat farzdır. Onun vefatından sonra da bazı emirler konusunda onun sünnetine tabi olmak, bazı şeylerde ise onun halifelerine ve Müslümanların şer'î yöneticilerine uymak gerekli olmuştur. Sünnete uymak dinin gereği, halifeye uymak ise yönetim ve yürütme gücünün gereğidir.

Resûlullah'ın (s.a.s.) onlar için istiğfarda bulunmasının bereketi de malumdur. Çünkü Müslümanın Müslüman kardeşi için duası dahi icabetin vuku bulduğu yerlerden biriyken Resûlullah'ın (s.a.s.) duası bundan daha evla değil midir!

"Eğer onlara, 'Kendinizi öldürün yahut yurtlarınızdan çıkın' diye emretmiş olsaydık, içlerinden pek azı müstesna, bunu yapmazlardı." ayetinin manası şöyledir: İnsanlar vahyi terk ettiklerinden dolayı zulmetin içine düşer ve birbirlerini öldürmeye başlarlar. Biri diğerine eziyet eder. Ama Allah bunu emretmiş olsaydı bunu yapmazlardı. Onlar bunu yaparak iki şerre düştüler. Biri kendilerine zulmetmeleri, diğeri ise Allah'ın dinine karşı çıkmalarıdır.

İşte tüm bu nedenlerden dolayı Allah'ın dini, saadeti ve rahmeti gerçekleştirmek, sıkıntı ve zulmeti kaldırmak için geldi. Ona aykırı hareket eden ve onu kabul etmeyenler ise iki şerrin içine düşerler. Allahu a'lem.

يَـٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ فَانْفِرُوا ثُبَاتٍ اَوِ انْفِرُوا جَمِيعًا ﴿٧١﴾
وَاِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لَيُبَطِّئَنَّ فَاِنْ اَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَالَ قَدْ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيَّ اِذْ لَمْ
اَكُنْ مَعَهُمْ شَهِيدًا ﴿٧٢﴾ وَلَئِنْ اَصَابَكُمْ فَضْلٌ مِنَ اللّٰهِ لَيَقُولَنَّ كَاَنْ لَمْ تَكُنْ
بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ مَوَدَّةٌ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ مَعَهُمْ فَاَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧٣﴾ فَلْيُقَاتِلْ
فِي سَبِيلِ اللّٰهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا بِالْاٰخِرَةِ وَمَنْ يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ
اللّٰهِ فَيُقْتَلْ اَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿٧٤﴾ وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي
سَبِيلِ اللّٰهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا
اَخْرِجْنَا مِنْ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ اَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَاجْعَلْ
لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا ﴿٧٥﴾ اَلَّذِينَ اٰمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا
يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا اَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ اِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ
ضَعِيفًا ﴿٧٦﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا اَيْدِيَكُمْ وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا
الزَّكٰوةَ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ اِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللّٰهِ
اَوْ اَشَدَّ خَشْيَةً وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا اَخَّرْتَنَا اِلَى اَجَلٍ
قَرِيبٍ قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لِمَنِ اتَّقٰى وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا
﴿٧٧﴾ اَيْنَ مَا تَكُونُوا يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُشَيَّدَةٍ وَاِنْ تُصِبْهُمْ
حَسَنَةٌ يَقُولُوا هٰذِهِ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هٰذِهِ مِنْ عِنْدِكَ
قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ فَمَا لِهٰٓؤُلَآءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا ﴿٧٨﴾ مَا
اَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ وَمَا اَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ وَاَرْسَلْنَاكَ
لِلنَّاسِ رَسُولًا وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا ﴿٧٩﴾ مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَ وَمَنْ
تَوَلّٰى فَمَا اَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ﴿٨٠﴾ وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ فَاِذَا بَرَزُوا مِنْ عِنْدِكَ
بَيَّتَ طَآئِفَةٌ مِنْهُمْ غَيْرَ الَّذِي تَقُولُ وَاللّٰهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّتُونَ فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ

وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ ۚ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيلًا ﴿٨١﴾ اَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْاٰنَ ۚ وَلَوْ كَانَ مِنْ
عِنْدِ غَيْرِ اللّٰهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا ﴿٨٢﴾ وَاِذَا جَاءَهُمْ اَمْرٌ مِنَ الْاَمْنِ
اَوِ الْخَوْفِ اَذَاعُوا بِهٖ ۚ وَلَوْ رَدُّوهُ اِلَى الرَّسُولِ وَاِلٰٓى اُولِى الْاَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ
الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ ۚ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ
اِلَّا قَلِيلًا ﴿٨٣﴾ فَقَاتِلْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ ۚ لَا تُكَلَّفُ اِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ ۚ
عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَكُفَّ بَاْسَ الَّذِينَ كَفَرُوا ۗ وَاللّٰهُ اَشَدُّ بَاْسًا وَاَشَدُّ تَنْكِيلًا ﴿٨٤﴾ مَنْ
يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهٗ نَصِيبٌ مِنْهَا ۚ وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ
لَهٗ كِفْلٌ مِنْهَا ۗ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ مُقِيتًا ﴿٨٥﴾ وَاِذَا حُيِّيتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا
بِاَحْسَنَ مِنْهَا اَوْ رُدُّوهَا ۗ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ حَسِيبًا ﴿٨٦﴾ اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا
هُوَ ۚ لَيَجْمَعَنَّكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ ۗ وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ حَدِيثًا ﴿٨٧﴾

71. Ey iman edenler! Tedbirinizi alın; bölük bölük savaşa çıkın yahut (gerektiğinde) topyekûn savaşın.

72. İçinizden bazıları vardır ki (cihat konusunda) pek ağırdan alırlar. Eğer size bir felâket erişirse, "Allah bana lütfetti de onlarla beraber bulunmadım" der.

73. Eğer Allah'tan size bir lütuf erişirse -sanki sizinle onun arasında (zahirî) bir dostluk yokmuş gibi- "Keşke onlarla beraber olsaydım da ben de büyük bir başarı kazansaydım!" der.

74. O halde, ahiret karşılığında dünya hayatını satanlar, Allah yolunda savaşsınlar. Kim Allah yolunda savaşır da öldürülür veya galip gelirse Biz ona yakında büyük bir mükâfat vereceğiz.

75. Size ne oldu da Allah yolunda ve "Rabbimiz! Bizi, halkı zalim olan bu şehirden çıkar, bize tarafından bir sahip gönder, bize katından bir yardımcı yolla!" diyen zavallı erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşmıyorsunuz?!

76. İman edenler Allah yolunda savaşırlar, inanmayanlar ise tâğut (bâtıl davalar ve şeytan) yolunda savaşırlar. O halde şeytanın dostlarına karşı savaşın; şüphe yok ki şeytanın kurduğu düzen zayıftır.

77. Kendilerine, "Ellerinizi savaştan çekin, namazı kılın ve zekâtı verin" denilen kimseleri görmedin mi? Sonra onlara savaş farz kılınınca, içlerinden bir grup hemen Allah'tan korkar gibi, hatta daha fazla bir korku ile insanlardan korkmaya başladılar da "Rabbimiz! Savaşı bize niçin yazdın? Bizi yakın bir süreye kadar ertelesen (daha bir müddet savaşı farz kılmasan) olmaz mıydı?" dediler. Onlara de ki: "Dünya menfaati önemsizdir, Allah'tan korkanlar için ahiret daha hayırlıdır ve size kıl payı kadar haksızlık edilmez."

78. Nerede olursanız olun ölüm size ulaşır; sarp ve sağlam kalelerde olsanız bile! Kendilerine bir iyilik dokunsa "Bu, Allah'tan" derler; başlarına bir kötülük gelince de "Bu senden" derler. "Hepsi Allah'tandır" de! Bu adamlara ne oluyor ki bir türlü laf anlamıyorlar!

79. Sana gelen iyilik Allah'tandır. Başına gelen kötülük ise nefsindendir. Seni insanlara elçi gönderdik; şahit olarak da Allah yeter.

80. Kim Resûl'e itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur. Yüz çevirene gelince, seni onların başına bekçi göndermedik!

81. "Baş üstüne" derler. Ama yanından ayrılınca onlardan bir kısmı, senin dediğinden başkasını gizlice kurar. Allah da onların gizlice kurduklarını yazar. Sen onlara aldırma ve Allah'a dayan; sana vekil olarak Allah yeter.

82. Hâlâ Kur'ân üzerinde gereği gibi düşünmeyecekler mi? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından gelmiş olsaydı onda birçok tutarsızlık bulurlardı.

83. Onlara güven veya korkuya dair bir haber gelince hemen onu yayarlar; hâlbuki onu, Resûl'e veya aralarında yetki sahibi kimselere götürselerdi, onların arasından işin içyüzünü anlayanlar, onun ne olduğunu bilirlerdi. Allah'ın size lütuf ve rahmeti olmasaydı, pek azınız müstesna, şeytana uyup giderdiniz.

84. Artık Allah yolunda savaş. Sen, kendinden başkası (sebebiyle) sorumlu tutulmazsın. Müminleri de teşvik et. Umulur ki Allah kâfirlerin

gücünü kırar (güçleriyle size zarar vermelerini önler). Allah'ın gücü daha çetin ve cezası daha şiddetlidir.

***85.** Kim iyi bir işe aracılık ederse onun da o işten bir nasibi olur. Kim kötü bir işe aracılık ederse onun da ondan bir payı olur. Allah her şeye muktedirdir.*

***86.** Bir selam ile selamlandığınız zaman siz de ondan daha güzeli ile selamlayın yahut aynı ile karşılık verin. Şüphesiz Allah, her şeyin hesabını arayandır.*

***87.** Allah -ki O'ndan başka hiçbir ilah yoktur- elbette sizi kıyamet günü toplayacaktır, bunda asla şüphe yoktur. Söz bakımından Allah'tan daha doğru kim vardır!*

ASKERÎ EĞİTİM

Kur'ân, ümmetin kitabı, bilgi kaynağı, yasası ve tasavvurudur. Bu kitapta ümmet hem askerdir hem sivildir; hem davetçidir hem kadıdır; hem âlimdir hem öğrencidir. Herkes burada aradığını bulur. Burada çok az kişinin farkında olduğu bir yöntem vardır. O da şudur: Kur'ân ayetlerini herkes; hiçbir bölüme gitmeden, hiçbir başlığa takılmadan tek bir parça gibi okur. Ancak tam da bu noktada işler karışır: Askeri ilgilendiren ayetler ile sivili ilgilendiren ayetler arasında bir karışıklık olur. Ya da hâkimleri ilgilendiren ayetler ile yönetim sahiplerini veya fertleri ilgilendiren ayetler birbirine karıştırılır. Bu da pratikte büyük problemlere neden olur. Kur'ân'ı okuyan kişi kendini tüm bu muhataplar gibi görür de kendini devlet başkanı, yargıç, asker, komutan ve davetçi zanneder... Bu da akabinde şahsın sıkıntılı bir hal almasına neden olur. Bu kimsenin nasıl hareket edeceğini kestirmek zorlaşır. Çünkü herhangi bir sorunla karşılaştığında veya bir provokasyona maruz kaldığında hangi ayetleri kullanacağını bilemezsin.

Bu nedenle de Kur'ân-ı Kerim'in ele aldığı konuların farklı bölümlere taksim edilmesi gerekir, özellikle de muhtelif yöntemler gerektiren konularda. Mesela askerî alanla ilgili gelen direktif veya hazırlıklarla ilgili ayetleri ayrı bir alana almak icap eder. Tabiî bu dediğimiz taksimatın sadece amelî boyutta kalması gerekir. Okuma, tedebbür ve ilim öğrenme hususunda bir ayrıma gitmemek lazımdır. Bu şekilde okuma

yapmak gereklidir ve bu hususta bir Müslümanın diğer Müslümandan farkı yoktur. Kadınıyla erkeğiyle tüm ümmet Kur'ân'da buluşurlar. Sonra da herkes kendi özel durumuna ve özelliklerine göre kendisini ilgilendiren ayetleri alır. Kur'ân'ın şümullü bir yönteme sahip olması, şahsın da şümullü olması gerektiği anlamına gelmez. Buna cemaat de dâhildir. İşte ümmetin başına gelen belalardan ve sıkıntılardan biri de bu şekilde bir hataya düşmektir.

Bu bölümdeki ayetlerde açık işaretler vardır. Bu nedenle de bu bölümün başlığını "askerler ve komutanlar için askerî eğitim" diye koymamız mümkündür. Askerî eğitimin diğer eğitim alanlarından farklı olarak kendine has hususiyetleri vardır. Dinleri ve kültürleri ne olursa olsun dünyadaki her millette ve her toplumda bu durum malumdur.

Birinci Alâmet: Tedbir ve Dikkat

"Ey iman edenler! Tedbirinizi alın." buyruğunda *"tedbir"* den maksat uyanık olmak ve olağanüstü olaylar için tam ve daimî hazırlık yapmaktır. Dikkat edilirse burada Kur'ânî üslup, hızlı, kesin ve direkt yerine getirilmesini emreden bir ifade formuyla gelmiştir: *"Tedbirinizi alın!"* Askerî bir emir gibi hemen yerine getirilmesi gerekir.

Ayrıca emir mutlak bırakılmış ve kimlerin bunu yerine getirmesi gerektiğine değinilmemiştir. Böylece ilgili tüm taraflar en az bir defa da olsa bu emri yerine getirmelidir. Her zaman ve her mekânda her askerî şahsiyetin alması gereken tedbirin bir parçası olması için böyle ifade edilmiştir.

İkinci Alâmet: Gizlilik

"Onlara güven veya korkuya dair bir haber gelince, hemen onu yayarlar; hâlbuki onu, Resûl'e veya aralarında yetki sahibi kimselere götürselerdi, onların arasından işin içyüzünü anlayanlar, onun ne olduğunu bilirlerdi." Haberlerin, bilgilerin ve söylentilerin sadece komutanlıkla paylaşılması gerekir. Boşboğazlık ve gevezelik, askere asla yakışmayan birer harekettir. Bu ister sahada olsun ister saha dışında olsun fark etmez.

Üçüncü Alâmet: Emrin Gereğini Hemen Yerine Getirmek

"İçinizden bazıları vardır ki (cihat konusunda) pek ağırdan alırlar." "'Baş üstüne' derler. Ama yanından ayrılınca onlardan bir kısmı, senin dediğinden başkasını gizlice kurar." Bunlar özel çıkarların peşinde olan kimselerdir. Bunlar, "İşittik ve itaat ettik (emredersiniz komutanım!)" sözüne alışkın değillerdir. Bilakis bunlar olayların ve sonuçlarının kendi çıkarlarına olan kısmına bakarlar: *"Eğer size bir felâket erişirse, 'Allah bana lütfetti de onlarla beraber bulunmadım' der."* Bunlar asker değil, bilakis ganimet olunca oraya üşüşen ve korku esnasında ortalıktan kaybolan bir tacir gibi davranan kimselerdir!

Sadece kişisel kanaatlerine uygun olarak hareket eden bu kimselerden bu tür hareketleri beklemek çok da uzak bir beklenti değildir. Zira bunların her biri kendini karar mercii ve yetki sahibi görmektedir. Bunlar askerî tüm planlardan, detaylardan ve ihtimallerden haberdar olmaları gerektiğini düşünmektedirler. Bunlar ilmî eğitim, kültürel eğitim ve askerî eğitim arasındaki farkı anlamayan kimselerdir. Askerî eğitimdeki bu hatayı, ilim halkalarına, davet halkalarına ve siyasî alana taşımak da bir o kadar hatalıdır.

İşte nasları ve nasların işleneceği alanları birbirine karıştırmak bu gibi karışıklıklara, kaosa ve dengelerin bozulmasına neden olmaktadır.

Dördüncü Alâmet: Savaşçı Ruhu

"O halde, dünya hayatını ahiret karşılığında satanlar, Allah yolunda savaşsınlar. Kim Allah yolunda savaşır da öldürülür veya galip gelirse Biz ona yakında büyük bir mükâfat vereceğiz." "Artık Allah yolunda savaş. Sen, kendinden başkası (sebebiyle) sorumlu tutulmazsın. Müminleri de teşvik et." Kur'ân, zayıflık göstermeye, tereddüt ve korkuya karşı uyarıda bulunmuştur: *"Sonra onlara savaş farz kılınınca, içlerinden bir grup hemen Allah'tan korkar gibi, hatta daha fazla bir korku ile insanlardan korkmaya başladılar da 'Rabbimiz! Savaşı bize niçin yazdın? Bizi yakın bir süreye kadar ertelesen (daha bir müddet savaşı farz kılmasan) olmaz mıydı?' dediler."*

Açıktır ki bunlar münafık değil, iman ehlidirler. Ancak beşerî zaaflar bilhassa bu gibi durumlarda ortaya çıkmaktadır. Kur'ân'ın bu

tavırdan bahsetmesi, komutanların ve eğitimcilerin buraya dikkat etmeleri içindir. Askere ne kadar güven duyulursa duyulsun yine de zafiyet, tereddüt ve ölüm korkusu olacaktır. Arzu edilen ise bunları kontrol altına almak, etkilerini azaltmaya, çeşitli ve uygun yöntemlerle bunların kalıntılarını tedavi etmeye çalışmaktır.

Beşinci Alâmet: Hedefe Denk Hazırlık Yapmak

"Bölük bölük savaşa çıkın yahut (gerektiğinde) topyekûn savaşın." Savaş için seferberliğe çıkmak; hedefe, savaşın tabiatına, saldırının büyüklüğüne ve karşı karşıya kalınan gücün durumuna uygun bir plana göre olmalıdır. İmandan gelen bir coşku ve duygusallık ile topyekûn savaşa çıkmak her zaman doğru değildir. Hatta kimi zaman zararlı olur ve beklenenin aksine olumsuz neticeler doğurur. Aynı şekilde, istişare etmeden küçük birliklerin kendiliklerinden savaşa çıkması veya büyük bir askerî güce karşı küçük bir gücün ve birliğin savaşa çıkması da olumsuz sonuçlar doğurabilir.

"İster bölük bölük, ister topyekûn savaşa çıkın." buyruğundaki muhayyerlik, "tercihinizi istediğiniz şekilde kullanabilirsiniz" anlamında olmayıp bilakis sorumluluk anlamında bir muhayyerliktir. Komutanlık, hangi şekilde savaşa çıkmak uygunsa ona uygun bir sorumluluk altına girer. Çünkü bu karar, şartlara ve zamana göre takdir edilir. Bunun vahiyle belirlenmesi söz konusu değildir.

Altıncı Alâmet: Savaşın Meşruiyeti

"İman edenler Allah yolunda savaşırlar, inanmayanlar ise tâğut (bâtıl davalar ve şeytan) yolunda savaşırlar." "Size ne oldu da Allah yolunda ve 'Rabbimiz! Bizi, halkı zalim olan bu şehirden çıkar, bize tarafından bir sahip gönder, bize katından bir yardımcı yolla!' diyen zavallı erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşmıyorsunuz!" İslamî savaş, bir kavmin bir kavmi ya da bir kabilenin bir kabileyi egemenliği altına almaya çalışması demek değildir. İslamî savaş, diğer ülkelerin zenginliklerine el koyup orayı sömürmek de değildir. Bilakis İslamî savaş, Allah yolunda savaşmaktır. Allah tüm âlemlerin Rabbidir.

Ayet-i kerime mustazaf ve mazlumların yardımına koşmayı, Allah yolunda savaşmakla birlikte ve onun bir uzantısı olarak zikretmiştir. Bu da biraz önce dediğimiz manayı desteklemektedir. İslam'da savaş, zulme ve saldırılara engel olmaktır. Sonra da insanları kendi tercihleri, intisap ve davranışları konusunda muhayyer bırakmak gerekir. Bu, hiçbir tevil götürmeyecek derecede apaçık bir ifadedir: *"Dinde zorlama yoktur."*[183]

Altıncı Alâmet: Düşman Cihetini Belirlemek ve Ayırmak

"Kim iyi bir işe aracılık ederse onun da o işten bir nasibi olur. Kim kötü bir işe aracılık ederse onun da ondan bir payı olur." "Bir selam ile selamlandığınız zaman siz de ondan daha güzeli ile selamlayın yahut aynı ile karşılık verin. Şüphesiz Allah her şeyin hesabını arayandır." İnsanların hepsi aynı değildir. İçeride de dışarıda da durum bundan farklı değildir. Kendi içimizde bile adaletli davranmak ve müfsidi muslihten ayırt etmek arzu edilen bir şeyse diğer insanlar için de hepsini bir tutmamak ve konumlarını iyi anlamak gereklidir. Zira her kâfir, düşman değildir ya da her muhalif, kötü değildir.

Mümtehine Sûresi bunu en net ve hassas bir şekilde vurgulamaktadır. İslam'ın selamlama adabı da herkesçe maruftur. İslam toplumunun kendi aralarındaki iletişim adaplarından da bir cüzdür. Ancak, selamla ilgili bu ayetin burada yer almasının bazı işaretleri vardır. Bunun da mutlaka diğer milletlerden ve devletlerden kimselerin durumlarıyla alakalı olduğu aşikârdır. Bunun içtimaî boyutundan ziyade siyasî boyutu vardır. Zira biraz sonraki bölümde gelecek olan şu ayet de bu dediğimizi desteklemektedir: *"Size selam verene, dünya hayatının geçici menfaatine göz dikerek 'Sen mümin değilsin' demeyin. Çünkü Allah'ın nezdinde sayısız ganimetler vardır."*

Sekizinci Alâmet: Sorumluluğu Yüklenme

"Sana gelen iyilik (hasenât) Allah'tandır. Başına gelen kötülük (seyyie) ise nefsindendir." ayetinde geçen *"hasenât"* kelimesinden maksat, zafer ve üstünlük gibi her türlü hayırdır. Ayette geçen *"seyyie"*den maksat ise ordunun başına gelen meşakkat, hüsran ve her türlü şerdir.

183 Bakara 2/256.

Mümin, her türlü hayrı Allah'a isnat eder; isterse bu fiili kendisi yapmış ve sebeplere sarılmış olsun. Her türlü şerri de kendine isnat eder; her ne kadar Allah takdir etmiş olsa da böyle yapar. Çünkü bu kader, Allah'ın bu evren için belirlediği yasalara uygun olarak meydana gelmiştir. Allah'ın kanunlarında da kimseyi kayırma veya kimseye haksızlık etme yoktur. İşte iki ayetin manası burada bir araya gelmiştir: *"De ki: Hepsi Allah'tandır." "Başına gelen kötülük ise nefsindendir."* İnsanın, yaptığı tüm tasarruflarındaki mesuliyeti tamamen yüklenmesi, kaderin arkasına sığınmaması gerekir. Komutanın ise birden fazla sorumluluğu vardır. Çünkü onun aldığı kararlar sadece onu bağlamamaktadır. İşte bu nedenle de şu ayet gelmiştir: *"Sen, kendinden başkası (sebebiyle) sorumlu tutulmazsın."* Yani senin sorumluluğun savaşı idare etme, savaşa hazırlık yapma, gerekli tedbirleri alma, askerleri teşvik etme ve onları eğitme gibi işlerdir sadece.

Dokuzuncu Alâmet: İmanî Terbiye

Her alanda ve eğitimle ilgili her işin, üzerine bina edilmesi gereken esas kaide budur. Bir askerin bu eğitime, başka şeyden çok daha fazla ihtiyacı vardır. Çünkü askerin mesuliyeti diğerlerinden daha fazladır, daha dikkatli olması ve kararları süratle uygulaması beklenir.

İşte bu nedenle askerlerin tüm zaaf ve tereddütlerini tedavi etmeye çalışan ayetler, imanî seferberlik hitabıyla gelmiş ve böylece onların azmini ve uygulamaya yönelik hazır bulunuşluk seviyesini artırmayı amaçlamıştır: *"Onlar ki dünya hayatını ahiret karşılığında sattılar." "Nerede olursanız olun ölüm size ulaşır; sarp ve sağlam kalelerde olsanız bile!" "Onlara de ki: Dünya menfaati önemsizdir, Allah'tan korkanlar için ahiret daha hayırlıdır."* Kur'ân'ın tedebbür edilmesi emri de bu manaların yerleşmesi için gelmiştir. Tedebbür, asker için bir hazırlıktır; onu amel etmeye ve fedakârlığa götüren vesiledir: *"Hâlâ Kur'ân üzerinde gereği gibi düşünmeyecekler mi?!"*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

Ayette geçen "(ثبات) (sübât)" kelimesi topluluklar ve farklı birlikler demektir. *"Veya topyekûn çıkın."* Günümüzde buna "genel seferberlik"

denilmektedir. Bu ise ancak savaşın her tarafı kuşatması durumunda olur. Bu takdirde ümmet, varlığını ve istikrarını tehdit eden düşmana karşı genel bir seferberliğe çıkar.

"Eğer size bir felâket erişirse, 'Allah bana lütfetti de onlarla beraber bulunmadım' der." Yani sanki savaştan geri kaldığına sevinir ve Müslümanların başına gelen musibetle eğlenir. Zaten her kriz esnasında münafıkların âdeti bundan ibarettir.

"Onlar ki ahiret karşılığında dünya hayatını sattılar." Yani onlar ahireti satın almak için dünya hayatını verdiler. *"Kim Allah yolunda savaşır da öldürülür veya galip gelirse..."* Allah'ın savaşlardaki kanunu budur. Müslümanlar bu kanundan istisna edilmiş değildir. Ancak, Müslümanlar ister zafer elde etsinler ister yenilsinler her iki durumda da Allah'tan sevap umarlar.

"Size ne oldu da Allah yolunda ve mustazaflar için savaşmıyorsunuz?" Yani mustazafları kurtarmak ve onları zalimlerin zulmünden korumak için neden savaşmıyorsunuz? Bu uğurda savaşmanın, Allah yolunda savaşmaktan bir farkı yoktur.

"Tâğut" kelimesinin kökü (طغيان) kelimesidir. "Tuğyan" ise haddi çiğnemektir, hakka tecavüzdür. Bu kelime daha sonra Allah ve Resûlüne karşı çıkan veya Allah'ın kullarına karşı zorbalık yapan, onlara saldıran ve kötü muamelede bulunan herkes için kullanılmıştır.

"Kendilerine, 'Ellerinizi savaştan çekin, namazı kılın ve zekâtı verin' denilen kimseleri görmedin mi?" Bu olay Mekke'de olmuştur. Zira Müslümanlara, Mekke'deyken savaşma izni verilmemişti. Bazı Müslümanlar "Keşke Allah izin verse de Kureyş'in işkencelerine karşılık versek" temennisinde bulunuyordu. Ancak Medine'ye yerleşince bazıları savaş konusunda gevşediler. Bunlar aslında mümindiler, hiçbir hususta münafık değildiler. Fakat onlarda da her nesil ve toplumda olan beşerî zaaflar oluşmuştu.

"Sarp ve sağlam kalelerde olsanız bile!" Yani korunaklı ve hiçbir tehlikenin ulaşmayacağı kadar yüksek binalarda olsanız bile, ecel oraya da başka yere de ulaşır.

"Kim Resûl'e itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur." buyruğundaki mana Resûlullah'ın (s.a.s.) nebilik makamını ilahlık makamına çıkarmak anlamında değildir. Bilakis Resûlullah'ın (s.a.s.) Allah'tan tebliğ eden biri olduğu ikrar edilmekte ve onun kendi hevasından konuşmadığı, vahiyle konuştuğu ifade edilmektedir. İşte bu nedenle Resûl'e itaat etmek, gerçekte Allah'a itaat etmek demektir.

"Umulur ki Allah kâfirlerin gücünü kırar." Onlar ya Müslümanların gücünü ve hazırlıklarını öğrenir öğrenmez savaşmaktan vazgeçerler veya savaşta Müslümanlar tarafından kovalanırlar. Ayetten anlaşılan şu ki Müslümanlar aslında savaşmaya meraklı kimseler değillerdir. Zira onlar için düşmanlarının hidayet bulması daha güzeldir. Zaten risaletin en büyük gayesi de budur: *"Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."*[184]

"Kim iyi bir işe aracılık ederse." Yani kim hayırlı işlere vesile olursa... Ayetlerin siyak ve sibakına baktığımızda buradaki *"aracılık etmek"*ten maksat, düşmanı savaştan alıkoyma veya bir müttefik edinme vb. bir şekilde askere yardımcı olmaya çalışmaktır. Savaş gibi durumlarda hayırlı işlerde aracılık edenler, bunun sevabını alacaklardır. Aynı şekilde kötülüğe aracılık edenler de bunun karşılığını göreceklerdir.

"Allah her şeye muktedirdir." ayetindeki (مقيت) kelimesi, koruyan ve muktedir olan anlamına gelmektedir. Aracılık yapanlardan hiç kimsenin niyeti Allah'tan gizli kalmaz ve kimse Allah'ın vereceği cezaya mani olamaz.

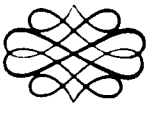

184 Enbiyâ 21/107.

فَمَا لَكُمْ فِى الْمُنَافِقِينَ فِئَتَيْنِ وَاللّٰهُ اَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوٓا اَتُرِيدُونَ اَنْ تَهْدُوا
مَنْ اَضَلَّ اللّٰهُ وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا ﴿٨٨﴾ وَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا
كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَآءً فَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ اَوْلِيَآءَ حَتّٰى يُهَاجِرُوا فِى سَبِيلِ
اللّٰهِ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وَلِيًّا
وَلَا نَصِيرًا ﴿٨٩﴾ اِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ اِلٰى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ اَوْ جَآؤُكُمْ
حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ اَنْ يُقَاتِلُوكُمْ اَوْ يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ
فَلَقَاتَلُوكُمْ فَاِنِ اعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَاَلْقَوْا اِلَيْكُمُ السَّلَمَ فَمَا جَعَلَ
اللّٰهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا ﴿٩٠﴾ سَتَجِدُونَ اٰخَرِينَ يُرِيدُونَ اَنْ يَأْمَنُوكُمْ وَيَأْمَنُوا
قَوْمَهُمْ كُلَّمَا رُدُّٓوا اِلَى الْفِتْنَةِ اُرْكِسُوا فِيهَا فَاِنْ لَمْ يَعْتَزِلُوكُمْ وَيُلْقُوٓا اِلَيْكُمُ
السَّلَمَ وَيَكُفُّٓوا اَيْدِيَهُمْ فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَاُولٰٓئِكُمْ جَعَلْنَا
لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿٩١﴾ وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ اَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا اِلَّا خَطَـًٔا
وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَـًٔا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ اِلٰٓى اَهْلِهٖٓ اِلَّآ اَنْ
يَصَّدَّقُوا فَاِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَاِنْ كَانَ
مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ اِلٰٓى اَهْلِهٖ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ
فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ اللّٰهِ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا
﴿٩٢﴾ وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَآؤُهٗ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِ
وَلَعَنَهُ وَاَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا ﴿٩٣﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُٓوا اِذَا ضَرَبْتُمْ فِى
سَبِيلِ اللّٰهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ اَلْقٰٓى اِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ
عَرَضَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللّٰهِ مَغَانِمُ كَثِيرَةٌ كَذٰلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَمَنَّ اللّٰهُ
عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُوا اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٩٤﴾ لَا يَسْتَوِى الْقَاعِدُونَ مِنَ
الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ اُولِى الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ

فَضَّلَ اللّٰهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً وَكُلًّا وَعَدَ اللّٰهُ
الْحُسْنَىٰ وَفَضَّلَ اللّٰهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٩٥﴾ دَرَجَاتٍ
مِنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٩٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ
ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ
تَكُنْ أَرْضُ اللّٰهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا
﴿٩٧﴾ إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً
وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا ﴿٩٨﴾ فَأُولَٰئِكَ عَسَى اللّٰهُ أَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ وَكَانَ اللّٰهُ عَفُوًّا
غَفُورًا ﴿٩٩﴾ وَمَنْ يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ يَجِدْ فِي الْأَرْضِ مُرَاغَمًا كَثِيرًا وَسَعَةً
وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ
أَجْرُهُ عَلَى اللّٰهِ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٠٠﴾

88. Size ne oldu da münafıklar hakkında iki gruba ayrıldınız? Hâlbuki Allah onları kendi ettikleri yüzünden baş aşağı etmiştir (küfürlerine döndürmüştür). Allah'ın saptırdığını doğru yola getirmek mi istiyorsunuz? Allah'ın saptırdığı kimse için asla yol bulamazsın!

89. Sizin de kendileri gibi inkâr etmenizi istediler ki onlarla eşit olasınız. O halde Allah yolunda göç edinceye kadar onlardan hiçbirini dost edinmeyin. Eğer yüz çevirirlerse onları yakalayın, bulduğunuz yerde öldürün ve hiçbirini dost ve yardımcı edinmeyin.

90. Ancak kendileriyle aranızda antlaşma bulunan bir topluma sığınanlar yahut ne sizinle ne de kendi toplumlarıyla savaşmak istemediklerinden yürekleri sıkılarak size gelenler müstesna. Allah dileseydi onları başınıza belâ ederdi de sizinle savaşırlardı. Artık onlar sizi bırakıp bir tarafa çekilir de sizinle savaşmazlar ve size barış teklif ederlerse bu durumda Allah size, onların aleyhinde bir yola girme hakkı vermemiştir.

91. Hem sizden hem de kendi toplumlarından emin olmak isteyen başkalarını da bulacaksınız. Bunlar her ne zaman fitneye götürülseler ona baş aşağı dalarlar. Eğer sizden uzak durmaz, sulh teklif etmez ve ellerini

çekmezlerse onları yakalayın, rastladığınız yerde öldürün. İşte onlar üzerine, size, apaçık yetki verdik.

92. *Yanlışlıkla olması dışında bir müminin bir mümini öldürme hakkı olamaz. Yanlışlıkla bir mümini öldüren kimsenin, mümin bir köle azat etmesi ve ölenin ailesine teslim edilecek bir diyet vermesi gereklidir. Ancak ölünün ailesi, isterse o diyeti bağışlar. (Bu takdirde diyet vermez). Eğer öldürülen mümin olduğu halde, size düşman olan bir toplumdan ise mümin bir köle azat etmek lazımdır. Eğer kendileriyle aranızda antlaşma bulunan bir toplumdan ise ailesine teslim edilecek bir diyet ve bir mümin köleyi azat etmek gerekir. Bunları bulamayan kimsenin, Allah tarafından tövbesinin kabulü için iki ay peş peşe oruç tutması lazımdır. Allah her şeyi bilendir, hikmet sahibidir.*

93. *Kim bir mümini kasten öldürürse cezası, içinde ebediyen kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, onu lanetlemiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır.*

94. *Ey iman edenler! Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman iyi anlayıp dinleyin. Size selam verene, dünya hayatının geçici menfaatine göz dikerek "Sen mümin değilsin" demeyin. Çünkü Allah'ın nezdinde sayısız ganimetler vardır. Önceden siz de böyleyken Allah size lütfetti; o halde iyi anlayıp dinleyin. Şüphesiz Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.*

95. *Müminlerden -özür sahibi olanlar dışında- oturanlarla malları ve canlarıyla Allah yolunda cihat edenler bir olmaz. Allah, malları ve canları ile cihat edenleri, derece bakımından, oturanlardan üstün kıldı. Gerçi Allah hepsine de güzellik (cennet) va'detmiştir; ama mücahitleri, oturanlardan çok büyük bir ecirle üstün kılmıştır.*

96. *Kendinden dereceler, bağışlama ve rahmet vermiştir. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.*

97. *Kendilerine yazık eden kimselere melekler, canlarını alırken, "Ne işte idiniz?" dediler. Bunlar, "Biz yeryüzünde çaresizdik" diye cevap verdiler. Melekler de "Allah'ın arzı geniş değil miydi? Hicret etseydiniz ya!" dediler. İşte onların barınağı cehennemdir; orası ne kötü bir gidiş yeridir.*

98. *Erkekler, kadınlar ve çocuklardan (gerçekten) aciz olup hiçbir çareye gücü yetmeyenler, hiçbir yol bulamayanlar müstesnadır.*

99. İşte bunları, umulur ki Allah affeder; Allah çok affedicidir, bağışlayıcıdır.
100. Allah yolunda hicret eden kimse yeryüzünde gidecek birçok güzel yer ve bolluk (imkân) bulur. Kim Allah ve Resûlü uğrunda hicret ederek evinden çıkar da sonra kendisine ölüm yetişirse, artık onun mükâfatı Allah'a düşer. Allah da çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

ASKERÎ İLİŞKİLER

Bu bölümdeki ayetler tüm boyutları ve yönleriyle askerî ilişkiler fıkhını, barış hukukunu, savaş ve antlaşmaları, bununla birlikte iç ilişkileri ve savaşan askerin kendi toplumundaki konumu gibi muhtelif konuları ele almaktadır. Bu ilişkileri şu eksenlerde taksim etmemiz mümkündür:

Münafıklar Ekseni

Tartışma ve ihtilafa neden olan bir eksendir: *"Size ne oldu da münafıklar hakkında iki gruba ayrıldınız?"* Yani sahabîler bile (Allah onlardan razı olsun) onlar hakkında iki gruba ayrılmışlardı. Bir grup onlarla iyi ilişkiler içinde olmak gerektiğini; zahirî durumlarına ve görünürdeki hallerine bakarak Müslümanlarla eşit olmaları gerektiğini düşünmekteydi. Bazıları da onlardan ayrı durmak gerektiğini; hatta belki de cezalandırılmaları ve ortaya çıkan rezilliklerine binaen öldürülmeleri gerektiğini düşünüyorlardı. Çünkü onlar imanın gereği olarak Müslüman devlete, bu devletin anayasasına ve nizamına bağlı kalacaklarına dair söz vermiş ancak bu ahdi bozmuşlardı.

Sahabîlerin kendi aralarında bu şekilde ihtilaf etmeleri, münafıkların zahirleri ile içyüzlerinin farklı olmasından kaynaklanıyordu. Bunun yanı sıra bir de nifakın farklı olmasından, üsluplarından ve münafıkların her durumda farklı hareket etmelerinden kaynaklanıyordu. Yine onlardan bazılarının hareketleri, mümin oldukları halde hata yapan müminlerin, tereddüt eden bedevilerin ve henüz bir karar verememiş olan kabilelerin hareketlerine benziyordu. İşte tüm bu nedenlerden dolayı münafıklar hakkında karar vermede ve onlar için en uygun hükmü belirlemede ihtilaf oluyordu.

İçinde müminlere yönelik bir eleştiri olan *"Size ne oldu da münafıklar hakkında iki gruba ayrıldınız?"* ayeti, Resûlullah (s.a.s.) onların arasında olmasına rağmen bu konuda ihtilafa düştükleri için gelmişti. Yani sanki onların ihtilaf etmeleri, farklı içtihatlarda bulunmalarından veya farklı hüküm çıkarmalarından değil, belki de duyguları, şahsî çıkarları ve onlarla aralarındaki sosyal ilişkilerinden kaynaklanıyordu. İşte sahabenin kınanmasının nedeni bu olsa gerektir. Zira şartlarına uyarak içtihat eden kişi kınanmaz; hata da etse, daha bilgili birine aykırı bir görüş de beyan etse kınanmaz.

Kur'ân-ı Kerim münafıkların konumlarını ve onlar hakkındaki hükmü tespit etmek için iki tane pratik alâmet belirlemiştir:

Birincisi: Riddet (Dinden dönme). Zira bazı münafıklar açık bir şekilde dinden irtidat ettiler: *"Allah onları baş aşağı etmiştir."* Nitekim başka bir ayette de onlar hakkında şöyle denilmiştir: *"Bunun nedeni, onlar önce iman ettiler, sonra kâfir oldular."*[185] Bu dediğimiz manayı şu ayet teyit etmektedir: *"Sizin de kendileri gibi inkâr etmenizi isterler."* Onların bu irtidadı kesin olarak zahir olmuştur. Çünkü buradaki hüküm biz insanlara nispeten verilen bir hükümdür. Zira mürted olduğunu gizleyen hakkında elimizde onun aleyhine kesin bir kanıt olamaz.

İkincisi: Hicret etmeyi reddetmeleri: *"O halde Allah yolunda göç edinceye kadar onlardan hiçbirini dost edinmeyin."* buyruğundaki kişilerden maksat, Medine'den değil de Mekke ahalisinden olup Müslümanları kandırmak için Müslüman olduğunu söyleyen münafıklardır. Yahut dünyevî çıkarlar için Müslümanlardan olduğunu söyleyen bazı bedeviler de olabilir. Bunlar bazen Müslümanlarla işbirliği yapıyor, bazen de müşriklerle yakınlık kuruyorlardı. Bunlar hakkında şu ayet nazil olmuştu: *"Bedeviler küfür ve nifakta ileri gittiler."*[186] Bunların imtihanı hicret olmuştur. Bunlardan hicret eden ve Müslümanların arasına katılanlar, onlardan olurlar; gizli halleri ise Allah'a kalmıştır. Bunlardan mazereti olmadığı halde hicret etmeyenler ise Müslümanların dışında sayılırlar.

---

185 Münafikûn 63/3.

186 Tevbe 9/97.

Bu alâmetler bunları "Müslüman ümmet" mefhumundan ve devletin istihkaklarından ayırt etmek içindir. Onlar hakkında nazil olan, *"Eğer yüz çevirirlerse onları yakalayın, bulduğunuz yerde öldürün"* hükmünden maksat ise şudur: Bu ayet, Müslümanlara sırt çevirip onlarla savaşmak ve müminlere düşmanlıklarını göstermek için müşriklerin safına katılan münafıklar hakkındadır. Bunlar münafıklardan bir gruptur. Onlardan ikinci grup ise -siyer ve hadis kitaplarında geçtiği üzere- Müslümanlara karşı savaşmayan, onlardan ayrılmayan kimselerdir. Bunlar hakkındaki uyarılar da onlara karşı dikkatli olmak, onların yapıp ettiklerine ve davranışlarına karşı tedbirli olmak içindir. Bunun özeti şudur: Münafıklar da çeşit çeşittir, farklı türleri vardır. Onların hepsini bir görmek doğru değildir. Allahu a'lem.

Müslümanlara Saldıranlar Ekseni

Bunlar bir önceki maddede geçenlere göre daha barizdirler. Bu nedenle bunlar hakkındaki hüküm de açık ve net gelmiştir: *"Eğer sizden uzak durmaz, sulh teklif etmez ve ellerini çekmezlerse onları yakalayın, rastladığınız yerde öldürün. İşte onlar üzerine, size, apaçık yetki verdik."*

Buradaki *"Eğer yüz çevirirlerse onları yakalayın, bulduğunuz yerde öldürün"* ayetinde geçen münafıklardan maksadın, savaş halinde olunan münafıklar olduğuna dair bir delil de şudur: Onlar düşman cephesine geçtiler, Müslümanlardan kaçınmadılar, ellerini onlardan çekmediler ve batinî küfürleriyle yetinmediler. Yani onlar nifak safhasından çıkıp muharip safhasına ve açıkça küfürlerini izhar edecekleri bir aşamaya geçtiler.

Anlaşmalılar Ekseni

Bunlar küfür konusunda bir öncekilerle aynıdırlar. Ama tutum ve davranış konusunda onlardan farklıdırlar. Zira bunlar İslam devletiyle ilişkilerini barış çerçevesinde veya anlaşmaya vararak veya çıkarlar konusunda ortak hareket ederek yürüttükleri için diğer kâfir topluluklardan ayrıdırlar. Bunun örneği Huzaa kabilesidir. Bu kabile müşriklere ve onların müttefiklerine karşı Müslümanlarla anlaşma yaptılar. Bunlar ve bunlar gibi olanlar hakkında Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Ancak kendileriyle aranızda antlaşma bulunan bir topluma sığınanlar bundan*

hariçtir." Bunlar, savaşmaktan istisna edilmiştir. Bunlar başka bir dine mensup olsalar dahi verdikleri sözde durdukları sürece onlarla savaşmak caiz değildir.

Savaştan Kaçınanlar Ekseni

Her savaşta bir veya birçok taraf olur. Bazı taraflar da vardır ki savaşa girmede bir menfaat bulamazlar ve bu nedenle savaşa girmezler. Bunlar hakkında Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Yahut ne sizinle ne de kendi toplumlarıyla savaşmak istemediklerinden yürekleri sıkılarak size gelenler müstesna. Allah dileseydi onları başınıza belâ ederdi de sizinle savaşırlardı. Artık onlar sizi bırakıp bir tarafa çekilir de sizinle savaşmazlar ve size barış teklif ederlerse bu durumda Allah size, onların aleyhinde bir yola girme hakkı vermemiştir."* Bunların hükmü, kendileriyle anlaşma yapılanların hükmü gibidir. Ancak ateşkes maddeleri, sadece kendileriyle antlaşma yapılanlar hakkında geçerlidir. Zira tarafların ittifakına göre her antlaşmanın kendine göre maddeleri vardır.

Savaşa Katılmayan Müminler Ekseni

Bunlar güçleri ve imkânları olduğu halde Allah yolunda savaşmak yerine geride kalmayı tercih edenlerdir: *"Müminlerden -özür sahibi olanlar dışında- oturanlarla malları ve canlarıyla Allah yolunda cihat edenler bir olmaz."* Bu ayet, iman edenler içindeki cihat edenlerle cihat etmeyenler arasındaki farkı göstermektedir. *"Allah, malları ve canları ile cihat edenleri, derece bakımından oturanlardan üstün kıldı. Gerçi Allah hepsine de güzellik (cennet) va'detmiştir."*

Daha sonra mücahitlerin ve savaştan geri kalanların kendi aralarında derece farkları olduğu açıklandı. Bu farklılık durumlara ve derecelere göre değişen şer'î hükümleri içermemektedir. Saldırı cihadından geri kalmak ile savunma cihadından geri kalmak aynı değildir. Sahih bir içtihattan veya yetkiliden izin alarak cihada dair sorumluluklardan geri kalmak, üstün olup olmama hususunda farklı değerlendirilebilir. Mesela ileri derecede hasta olan kişi böyledir. Fakat ayet-i kerime, genel anlamıyla, gayret edip yükümlülüklerini yerine getirenin, toplumdaki her Müslüman askerin ulaşmaya çalışması gereken çok üstün bir konumunun olduğunu vurgulamaktadır.

Burada, bu eksenin altında, savaştan geri kalmakla ilgili başka bazı durumlar da olabilir. Bu da cihattan değil de hicretten geri kalmaktır. Aslında bu da cihattan geri kalmanın kapsamına giren bir tür geri kalmadır. Cihattan geri kalmanın nedeni imkânsızlık ise bunlar muaf tutulmuşlardır: *"Erkekler, kadınlar ve çocuklardan (gerçekten) aciz olup hiçbir çareye gücü yetmeyenler, hiçbir yol bulamayanlar müstesnadır. İşte bunları, umulur ki Allah affeder."* Ancak bu değil de dünyevî çıkarlarını İslam'ın yüce maslahatlarına tercih edenler için şu sonuç vardır: *"İşte onların barınağı cehennemdir; orası ne kötü bir gidiş yeridir."* Şüphesiz ki bu tehdit ve uyarı, farz olan hicretten geri kalanlar içindir. Zira bu hicret hem imanın bir alâmeti hem de Müslümanlara bağlılığın bir işaretidir. Ancak kâfirlerin ülkelerinde kalmaya devam eden herkes de bu tehdidin muhatabı değildir. Allahu a'lem.

Katil ve Maktul Arasındaki İlişki Ekseni

Bu, silah taşıyanlarla ilgili amelî bir eksendir. Ayrıca askerî fıkhın (askerî hukuk) bir cüzüdür. Ayetlerin bağlamına baktığımızda bundan başka ihtimal yoktur. Gerçi buradan bireysel cinayetlerle veya toplumda işlenen cinayetlerle ilgili hükümler de çıkarılmaktadır. Bu ayetlerde öldürmekle ilgili dört durum zikredilmiştir:

Birinci durum: Bir Müslümanın savaş meydanında düşmanını öldürmesi. Meşru bir savaşta asıl olan da budur: *"Eğer sizden uzak durmaz, sulh teklif etmez ve ellerini çekmezlerse onları yakalayın, rastladığınız yerde öldürün."* Ayetin mefhumu muhalifinden şu mana çıkmaktadır: Eğer onlar size karışmaz, barış teklif eder ve ellerini sizden çekerlerse, sizin onlarla savaşmanız caiz olmaz.

İkinci durum: Gayrimüslimin Müslümanı öldürmesi. Bu ise İslam'a ve Müslümanlara olan düşmanlıktan kaynaklanan bir savaşta olur. Bu da *"Eğer sizden uzak durmazlarsa"* ayetinin bir parçasıdır. Bunlar düşmandırlar ve birinci durumda geçtiği gibi kendileriyle savaşılması gereklidir. Bunlar için ebedî cehennem azabı vardır: *"Kim bir mümini kasten öldürürse, cezası, içinde ebediyen kalacağı cehennemdir."* Zira bunlar bir Müslümanı, imanına kastederek ve sırf mümin olduğu gerekçesiyle öldürdüler.

Burada, tartışma ve anlaşmazlık nedeniyle Müslümanlar arasında çıkan bir kavgada hasmını öldüren kişinin hükmü zikredilmemiştir. Bunun hükmü başka bir ayette, Bakara Sûresi'nde geçen kısas ayetinde zikredilmiştir. Buradaki ayette ise kısasın ve diyetin zikredilmemiş olması; mezkûr ayetlerin bağlamının savaştan kaynaklanan nedenlerle meydana gelen öldürme hali olduğuna dair bir delildir. Yani bu ayetler esas itibariyle bildiğimiz anlamda şahsî cinayetler bağlamından farklı bir bağlama sahiptir.

Bizim dediğimizi destekleyen bir ayet de şudur: *"Yanlışlıkla olması dışında bir müminin bir mümini öldürmeye hakkı olamaz."* Buna rağmen şahsî cinayetlerde bir müminin diğer bir mümini öldürdüğü vakidir. Bu ise kimi zaman nefs-i müdafaa ve saldırganı bertaraf etme gibi durumlarda meşru bir öldürmedir. Ancak bir mümin, başka bir müminin imanını kastederek ve düşmanına yardım etmek kastıyla onu öldüremez. Zira bu hareket küfrün ve nifakın alâmetidir. İşte bu, ebedî cehenneme müstahak bir öldürmedir.

Üçüncü durum: Hataen öldürme. Bu, bir Müslümanın başka bir Müslümanı kasıt olmadan öldürmesi halidir. Bunun da birçok şekli olup genelde cinayetler fıkhı alanına girmektedir. Bu meselenin burada zikredilmesinin nedeni ise şu ayetteki istisnadır: *"Yanlışlıkla olması dışında bir müminin bir mümini öldürmeye hakkı olamaz."* Bu istisna akabinde ise hataen öldürmenin ve buna dayalı fıkhî hükümlerin ne olduğunun beyan edilmesi gerekli olmuştur.

Bununla birlikte bu hükümlerde, bağlamda geçen bazı hususlara dair vurgular da mevcuttur. Bilmeden birini öldüren Müslümanın mensup olduğu kavim, Müslümanlardan da olabilir, düşman bir kavim de olabilir veya antlaşma yapılmış bir kavim de olabilir. Bu ihtimallerden dolayı bu mesele cinayet fıkhından ziyade kişiler veya halklar arasındaki ilişkiler konusuna daha yakın durmaktadır: *"Eğer öldürülen mümin olduğu halde, size düşman olan bir toplumdan ise mümin bir köle azat etmek lazımdır. Eğer kendileriyle aranızda antlaşma bulunan bir toplumdan ise ailesine teslim edilecek bir diyet ve bir mümin köleyi azat etmek gerekir. Bunları bulamayan kimsenin, Allah tarafından tövbesinin kabulü için iki ay peş peşe oruç tutması lazımdır."*

Dördüncü durum: Çeşitli gerekçelerle bir Müslümanın öldürülmüş olması. Bu gibi hallerde, durum karışık veya farklı niyetler söz konusu olabilir. Bu nedenle de niyetlerin halis tutulması; karışıklığın ve belirsizliğin giderilmesi için de herkesin konumunun iyi araştırılıp belirlenmesi gerekli olur: *"Ey iman edenler! Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman iyi anlayıp dinleyin. Size selam verene, dünya hayatının geçici menfaatine göz dikerek 'Sen mümin değilsin' demeyin. Çünkü Allah'ın nezdinde sayısız ganimetler vardır. Önceden siz de böyleyken Allah size lütfetti."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Allah onları baş aşağı etmiştir," yani onları küfre döndürmüştür. Bu da Allah'ın bu dünya için belirlediği kanunlar çerçevesinde gerçekleşir; insan ne için çabalarsa onu elde eder. Zaten ayetin gerekçesi de bu şekilde verilmiştir: *"Kendi ettikleri yüzünden."* Bu da verdiğimiz manayı teyit etmekte ve Allah'ın zorla onları dinden çıkardığı şeklindeki yanlış anlayışı gidermektedir.

"Ancak kendileriyle aranızda antlaşma bulunan bir topluma sığınanlar bundan hariçtir." O kavme mensup olanların veya oraya intisap edenlerin durumu onlarla aynıdır. Zira milletlerin başkanlarıyla yapılan antlaşma, onlara mensup olan ve onlarla bilinen herkesi kapsamaktadır.

"Yahut yürekleri sıkılarak size gelenler müstesna," yani kalpleri daralmış olarak gelenler istisna edilmiştir. *"Ve size barış teklif ederlerse,"* yani barışçıl olur ve düşmanların arasına katılmazlarsa...

"Hem sizden hem de kendi toplumlarından emin olmak isteyen başkalarını da bulacaksınız." Bunlar münafıklardan, tereddüt edenlerden ve dünyevî çıkarları ve selametlerini tercih edenlerden bir gruptur. Bunlarla, savaştan el çektikleri, yani savaşa katılmadıkları sürece savaşmak caiz değildir. Hâlbuki bunlar fitneye ve küfre daha yakın bir pozisyonda yer almaktadırlar.

"Rastladığınız yerde," yani savaş esnasında onları nerede ele geçirirseniz orada öldürün. *"Apaçık yetki verdik,"* yani size apaçık bir delil verdik.

"Eğer kendileriyle aranızda antlaşma bulunan bir toplumdan ise ailesine teslim edilecek bir diyet ve bir mümin köleyi azat etmek gerekir." Köle azat etmek, köleyi özgürleştirmek gerektiğine dair bir teşviktir ve Müslümanların kaybettikleri din kardeşleri yerine bir bedeldir. Diyet ise maktulün ailesine verilen malî bir tazminattır. Eğer bir köle azat edecek durum veya ortam yoksa, kişi, altmış gün oruç tutar. Bunu da masum kimselerin kanını akıtmaktan uzak durmak ve bundan sakınmak için yapar. Bunda da bir nevi maktulün yakınlarıyla birlikte acıyı hissetme anlamında olumlu bir his vardır.

"Ancak ölünün ailesi isterse o diyeti bağışlar." Yani maktulün ailesi isterse diyet alma hakkından vazgeçebilir. Bunu da ancak elinde yetki olanlar yapabilir. Eğer maktulün vârisi küçük çocuksa (yetim) bu durumda bu çocuğun diyetten vazgeçmesi makbul değildir, diyetteki hakkını tam alır. Maktulün yakınları Müslümanların düşmanlarından olan kimseler olursa bu durumda onlara diyet verilmez. Ancak bunlar Müslümanlarla antlaşmalı kimselerse onlara diyet verilir. Kâfir olmaları bile diyet almalarına engel değildir.

"Size selam verene," yani İslam selamı verip "es-selâmu aleyküm" diyene, *"Sen mümin değilsin"* demeyin!

"Kendilerine yazık eden kimselere." Bunlar hicret etmeyi terk eden ve müşriklerin emirlerine itaat eden kimselerdir.

"Birçok güzel yer ve bolluk (imkân) bulur." Eğer hicret ederlerse bir çıkış kapısı ve düşmanlarından kaçıp saklanacakları emin bir yer bulur ve bollukla karşılaşırlar.

"Kim Allah ve Resûlü uğrunda hicret ederek evinden çıkar da sonra kendisine ölüm yetişirse, artık onun mükâfatı Allah'a düşer." Onların ücreti, Allah'a ait bir vaaddir. Allah ise asla sözünden dönmez.

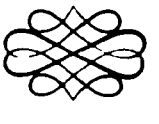

وَاِذَا ضَرَبْتُمْ فِى الْاَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلٰوةِ اِنْ
خِفْتُمْ اَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا اِنَّ الْكَافِرِيْنَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُّبِيْنًا ﴿١٠١﴾
وَاِذَا كُنْتَ فِيْهِمْ فَاَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلٰوةَ فَلْتَقُمْ طَآئِفَةٌ مِّنْهُمْ مَّعَكَ وَلْيَاْخُذُوْٓا
اَسْلِحَتَهُمْ فَاِذَا سَجَدُوْا فَلْيَكُوْنُوْا مِنْ وَّرَآئِكُمْ وَلْتَاْتِ طَآئِفَةٌ اُخْرٰى لَمْ يُصَلُّوْا
فَلْيُصَلُّوْا مَعَكَ وَلْيَاْخُذُوْا حِذْرَهُمْ وَاَسْلِحَتَهُمْ وَدَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَوْ تَغْفُلُوْنَ
عَنْ اَسْلِحَتِكُمْ وَاَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيْلُوْنَ عَلَيْكُمْ مَّيْلَةً وَّاحِدَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِنْ
كَانَ بِكُمْ اَذًى مِّنْ مَّطَرٍ اَوْ كُنْتُمْ مَّرْضٰٓى اَنْ تَضَعُوْٓا اَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوْا حِذْرَكُمْ
اِنَّ اللّٰهَ اَعَدَّ لِلْكَافِرِيْنَ عَذَابًا مُّهِيْنًا ﴿١٠٢﴾ فَاِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلٰوةَ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ
قِيَامًا وَّقُعُوْدًا وَّعَلٰى جُنُوْبِكُمْ فَاِذَا اطْمَاْنَنْتُمْ فَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ اِنَّ الصَّلٰوةَ
كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ كِتَابًا مَّوْقُوْتًا ﴿١٠٣﴾ وَلَا تَهِنُوْا فِى ابْتِغَآءِ الْقَوْمِ اِنْ
تَكُوْنُوْا تَاْلَمُوْنَ فَاِنَّهُمْ يَاْلَمُوْنَ كَمَا تَاْلَمُوْنَ وَتَرْجُوْنَ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا يَرْجُوْنَ
وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ﴿١٠٤﴾ اِنَّآ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ
النَّاسِ بِمَآ اَرٰىكَ اللّٰهُ وَلَا تَكُنْ لِّلْخَآئِنِيْنَ خَصِيْمًا ﴿١٠٥﴾ وَّاسْتَغْفِرِ اللّٰهَ اِنَّ
اللّٰهَ كَانَ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿١٠٦﴾ وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِيْنَ يَخْتَانُوْنَ اَنْفُسَهُمْ اِنَّ اللّٰهَ
لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا اَثِيْمًا ﴿١٠٧﴾ يَّسْتَخْفُوْنَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُوْنَ
مِنَ اللّٰهِ وَهُوَ مَعَهُمْ اِذْ يُبَيِّتُوْنَ مَا لَا يَرْضٰى مِنَ الْقَوْلِ وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُوْنَ
مُحِيْطًا ﴿١٠٨﴾ هٰٓاَنْتُمْ هٰٓؤُلَآءِ جٰدَلْتُمْ عَنْهُمْ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فَمَنْ يُّجَادِلُ
اللّٰهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَمْ مَّنْ يَّكُوْنُ عَلَيْهِمْ وَكِيْلًا ﴿١٠٩﴾ وَمَنْ يَّعْمَلْ سُوْٓءًا
اَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهٗ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللّٰهَ يَجِدِ اللّٰهَ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿١١٠﴾ وَمَنْ يَّكْسِبْ
اِثْمًا فَاِنَّمَا يَكْسِبُهٗ عَلٰى نَفْسِهٖ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ﴿١١١﴾ وَمَنْ يَّكْسِبْ
خَطِيْٓئَةً اَوْ اِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهٖ بَرِيْٓـًٔا فَقَدِ احْتَمَلَ بُهْتَانًا وَّاِثْمًا مُّبِيْنًا ﴿١١٢﴾

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّتْ طَّآئِفَةٌ مِنْهُمْ اَنْ يُضِلُّوكَ وَمَا يُضِلُّونَ
اِلَّآ اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِنْ شَيْءٍ وَاَنْزَلَ اللّٰهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ
وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا ﴿١١٣﴾ لَا خَيْرَ فِى
كَثِيرٍ مِنْ نَجْوٰيهُمْ اِلَّا مَنْ اَمَرَ بِصَدَقَةٍ اَوْ مَعْرُوفٍ اَوْ اِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَنْ
يَفْعَلْ ذٰلِكَ ابْتِغَآءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿١١٤﴾ وَمَنْ يُشَاقِقِ
الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدٰى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا
تَوَلّٰى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَآءَتْ مَصِيرًا ﴿١١٥﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ
مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَآءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١١٦﴾ اِنْ
يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ اِلَّآ اِنَاثًا وَاِنْ يَدْعُونَ اِلَّا شَيْطَانًا مَرِيدًا ﴿١١٧﴾ لَعَنَهُ اللّٰهُ وَقَالَ
لَاَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا ﴿١١٨﴾ وَلَاُضِلَّنَّهُمْ وَلَاُمَنِّيَنَّهُمْ وَلَاٰمُرَنَّهُمْ
فَلَيُبَتِّكُنَّ اٰذَانَ الْاَنْعَامِ وَلَاٰمُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللّٰهِ وَمَنْ يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا
مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُبِينًا ﴿١١٩﴾ يَعِدُهُمْ وَيُمَنِّيهِمْ وَمَا يَعِدُهُمُ
الشَّيْطَانُ اِلَّا غُرُورًا ﴿١٢٠﴾ اُولٰٓئِكَ مَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا مَحِيصًا
﴿١٢١﴾ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا
الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَآ اَبَدًا وَعْدَ اللّٰهِ حَقًّا وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ قِيلًا ﴿١٢٢﴾
لَيْسَ بِاَمَانِيِّكُمْ وَلَآ اَمَانِيِّ اَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ يَعْمَلْ سُوٓءًا يُجْزَ بِهِ وَلَا يَجِدْ
لَهُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٢٣﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ
اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُولٰٓئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا ﴿١٢٤﴾ وَمَنْ
اَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ اَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ اِبْرٰهِيمَ حَنِيفًا
وَاتَّخَذَ اللّٰهُ اِبْرٰهِيمَ خَلِيلًا ﴿١٢٥﴾ وَلِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَكَانَ
اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطًا ﴿١٢٦﴾

101. Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman kâfirlerin size kötülük etmelerinden endişe ederseniz, namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur. Şüphesiz kâfirler sizin apaçık düşmanınızdır.

102. Sen de içlerinde bulunup onlara namaz kıldırdığın zaman, onlardan bir kısmı seninle beraber namaza dursunlar, silahlarını (yanlarına) alsınlar, böylece (namazı kılıp) secde ettiklerinde (diğerleri) arkanızda olsunlar. Sonra henüz namazını kılmamış olan (bu) diğer grup gelip seninle beraber namazlarını kılsınlar ve onlar da ihtiyat tedbirlerini ve silahlarını alsınlar. O kâfirler arzu ederler ki siz silahlarınızdan ve eşyanızdan gafil olasınız da üstünüze birden baskın yapsalar. Eğer size yağmurdan bir eziyet olur yahut hasta bulunursanız silahlarınızı bırakmanızda size günah yoktur. Yine de tedbirinizi alın. Şüphesiz Allah, kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırlamıştır.

103. Namazı bitirince de ayakta, otururken ve yanınız üzerinde yatarken (daima) Allah'ı anın. Huzura kavuşunca da namazı dosdoğru kılın; çünkü namaz müminler üzerine vakitleri belli bir farzdır.

104. O (düşman) topluluğunu takip etmekte gevşeklik göstermeyin. Eğer siz acı çekiyorsanız onlar da sizin çektiğiniz gibi acı çekiyorlar. Üstelik siz Allah'tan, onların ümit etmedikleri şeyleri umuyorsunuz. Allah ilim ve hikmet sahibidir.

105. Allah'ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hüküm veresin diye sana Kitab'ı hak ile indirdik; hainlerden taraf olma!

106. Ve Allah'tan mağfiret iste, çünkü Allah, çok bağışlayandır, ziyadesiyle esirgeyicidir.

107. Kendilerine hıyânet edenleri savunma; çünkü Allah, hainliği meslek edinmiş günahkârları sevmez.

108. İnsanlardan gizler de Allah'tan gizlemezler. Hâlbuki geceleyin, O'nun razı olmadığı sözü düzüp kurarken O onlarla beraberdi. Allah, yaptıklarını kuşatıcıdır (O'nun ilminden hiçbir şeyi gizleyemezler).

109. Haydi siz dünya hayatında onlara taraf çıkıp savundunuz, ya kıyamet günü Allah'a karşı onları kim savunacak yahut onlara kim vekil olacak?

110. Kim bir kötülük yapar yahut nefsine zulmeder de sonra Allah'tan mağfiret dilerse, Allah'ı çok bağışlayan ve esirgeyici olarak bulacaktır.

111. Kim bir günah kazanırsa onu ancak kendi aleyhine kazanmış olur. Allah her şeyi bilendir, büyük hikmet sahibidir.

112. Kim kasıtlı veya kasıtsız bir günah kazanır da sonra onu bir suçsuzun üzerine atarsa, muhakkak ki büyük bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmiş olur.

113. Allah'ın sana lütfu ve esirgemesi olmasaydı, onlardan bir güruh seni saptırmaya yeltenmişti. Onlar yalnızca kendilerini saptırırlar, sana hiçbir zarar veremezler. Allah sana Kitab'ı ve hikmeti indirmiş ve sana bilmediğini öğretmiştir. Allah'ın lütfu sana gerçekten büyük olmuştur.

114. Onların fısıldaşmalarının birçoğunda hayır yoktur. Ancak bir sadaka yahut bir iyilik yahut da insanların arasını düzeltmeyi isteyen(in fısıldaşması) müstesna. Kim Allah'ın rızasını elde etmek için bunu yaparsa, Biz ona yakında büyük bir mükâfat vereceğiz.

115. Kendisi için doğru yol belli olduktan sonra, kim Peygamber'e karşı çıkar ve müminlerin yolundan başka bir yola giderse, onu o yönde bırakırız ve cehenneme sokarız; o ne kötü bir yerdir!

116. Allah, Kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; ondan başka günahları dilediği kimse için bağışlar. Kim Allah'a ortak koşarsa büsbütün sapıtmıştır.

117. Onlar (müşrikler) O'nu bırakıp yalnızca birtakım dişilerden (dişi isimli ilahlardan) istiyorlar, ancak inatçı şeytana ibadet ediyorlar.

118. Allah onu (şeytanı) lanetlemiş; o da "Yemin ederim ki kullarından belli bir pay edineceğim" demiştir.

119. "Onları mutlaka saptıracağım, muhakkak onları boş kuruntulara boğacağım, kesinlikle onlara emredeceğim de hayvanların kulaklarını yaracaklar (putlar için nişanlayacaklar), şüphesiz onlara emredeceğim de Allah'ın yarattığını değiştirecekler" (dedi). Kim Allah'ı bırakır da şeytanı dost edinirse elbette apaçık bir ziyana düşmüştür.

120. (Şeytan) onlara söz verir ve onları ümitlendirir; hâlbuki şeytanın onlara söz vermesi aldatmacadan başka bir şey değildir.

121. İşte onların yeri cehennemdir; ondan kaçıp kurtulacak bir yer de bulamayacaklardır.

122. İman eden ve iyi işler yapanları, içinde ebedî kalmak üzere, zemininden ırmaklar akan cennetlere koyacağız. Allah, (bu söylenenleri) hak bir söz olarak va'detti. Söz verme ve onu tutma bakımından kim Allah'tan daha doğru olabilir?!

123. Ne sizin kuruntularınız ne de ehl-i kitabın kuruntuları (gerçektir); kim bir kötülük yaparsa onun cezasını görür ve kendisi için Allah'tan başka dost da yardımcı da bulamaz.

124. Erkek olsun kadın olsun, her kim de mümin olarak iyi işler yaparsa, işte onlar cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa uğratılmazlar.

125. İşlerinde doğru olarak kendini Allah'a veren ve İbrâhim'in, Allah'ı bir tanıyan dinine tâbi olan kimseden dince daha güzel kim vardır? Allah, İbrâhim'i dost edinmiştir.

126. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır ve Allah her şeyi kuşatmıştır. (Hiçbir şey O'nun ilim ve kudretinin dışında kalamaz).

SAVAŞÇILAR İÇİN İRŞAT EĞİTİMİ

İçinde bulunduğu hassas şartlar ve yaptığı kritik görevler nedeniyle bir savaşçı, irşada diğer herkesten daha fazla muhtaçtır. Bu bölümdeki ayetler eğitimle ilgili birçok irşat ve tavsiye içermektedir. Bunları aşağıdaki şekilde özetlememiz mümkündür:

Birincisi: Namaz kılmak: Bu, savaşçılara özgü sıkı tedbirlerin alındığı ve hafifletme yoluna gidilmiş özel bir namazdır. Savaşçı, namazını hem cem hem kasr ederek (dört rekâtlı namazları iki rekât şeklinde kısaltarak) kılar. Ama bu namaz tek bir imamla kılınmaktadır. Askerler iki safa ayrılırlar. İmam birinci gruba tek bir rekât kıldırır, sonra da oturup bekler. Cemaat ise ayağa kalkar, namazını tamamlar ve düşmanı gözetleyen askerlerin yerine geçmek için oradan ayrılır. Sonra ikinci gruptaki askerler gelir. Oturmakta olan imam bunlara ikinci rekâtı kıldırır. İmam ikinci rekâtta da oturur ve kendi namazı bittiği için selam verir. Cemaat ise sadece ikinci rekâtı kıldığı için (namazın ikinci rekâtında yetişen kişi gibi) ayağa kalkar ve bir rekât daha namaz kılarlar. İşte savaş namazı veya korku namazı budur. Diğer namaz çeşitleri ise fıkıh ve ilmihal kitaplarında mevcuttur.

Bu namaza özel bir mana katan şey ise şudur: Bu namazda tek bir komutanlığın safında durmaya özen gösterme vardır. Hatta savaş gibi istisnaî durumlarda bile buna dikkat etmek gerektiğinin önemi vardır. Ayrıca asker açısından da namazın ne kadar önemli olduğuna dair vurgu yapıldığı gözden kaçmamaktadır. Namaz, onların kimliklerinin, inançlarının ve kendi aralarındaki bağın bir parçasıdır.

İkincisi: Zikir: *"Ayakta, otururken ve yanınız üzerinde yatarken (daima) Allah'ı anın."* ayeti bir askerin şahsiyetinde iman ve cesareti yerleştirmede zikrin ne kadar önemli olduğunu hatırlatmaktadır. Bu zikir ayrıca korkaklık ve savaştan kaçma gibi tembelliklerden de korumaktadır. Zikirde ülfet, yardımlaşma, hayrı sevme; tartışmaya ve ihtilafa götüren sebeplerden yüz çevirme gibi değerlerin yerleşmesi manası vardır.

Üçüncüsü: Tedbir: Bu, askerî eğitimin olmazsa olmazıdır: *"Onlar ihtiyat tedbirlerini ve silahlarını alsınlar." "Yine de tedbirinizi alın."* Burada tedbirin nasıl alınması gerektiği mutlak bırakılmıştır. Böylece her türlü tedbir bunun altına girmiş olur. Buna nefsin dürtülerinin ve arzularının esiri olmaktan kurtulma gibi tedbirler de düşmanın planları, siber saldırı, bilgi çalma ve açık bulma gibi konulardaki tedbirler de girer.

Dördüncüsü: Azim ve tahammül: *"O (düşman) topluluğu takip etmede gevşeklik göstermeyin. Eğer siz acı çekiyorsanız onlar da sizin çektiğiniz gibi acı çekmektedirler. Üstelik siz Allah'tan, onların ümit etmedikleri şeyleri umuyorsunuz."*

Beşincisi: Mesuliyet şuuru ve sonuçlara katlanma: *"Kim bir günah kazanırsa onu ancak kendi aleyhine kazanmış olur."* Buna rağmen yine de hatayı düzeltme kapıları hep açık tutulmuştur: *"Kim bir kötülük yapar yahut nefsine zulmeder de sonra Allah'tan mağfiret dilerse, Allah'ı çok bağışlayan ve esirgeyici bulacaktır."* Burada mesuliyetten kaçınmamak ve başkalarını haksız yere suçlamamak gerektiği hususunda uyarı yapılmıştır: *"Kim kasıtlı veya kasıtsız bir günah kazanır da sonra onu bir suçsuzun üzerine atarsa, muhakkak ki büyük bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmiş olur."*

Altıncısı: Hainlerden berî olma: *"Hainlerden taraf olma!" "Çünkü Allah hainliği meslek edinmiş günahkârları sevmez." "Haydi, siz dünya hayatında onlara taraf çıkıp savundunuz, ya kıyamet günü Allah'a karşı*

onları kim savunacak?" Allah Teâlâ hıyanetin sebebini de beyan etmiştir: *"İnsanlardan gizler de Allah'tan gizleyemezler. Hâlbuki geceleyin, O'nun razı olmadığı sözü düzüp kurarken O onlarla beraberdi."* Allah onlarla idi; onların gizli ve açık her şeylerini biliyordu. Ama onlar Allah ile birlikte değillerdi, Allah'ın, yanlarında olmadığını zannediyorlardı da bu nedenle günahı önemsemiyorlardı. İnsanların nazarında bir şeyler elde etmek için Allah'ın hakkını göz ardı ettiler. Riya onları ele geçirdi ve insanların ellerindekine tamah ettiler.

Bu nedenle onların üzerindeki örtünün kaldırılması, planlarının açığa çıkarılması, karar merciini etkilemeye çalıştıklarının ve buna dair girişimlerinin deşifre edilmesi icap etmiştir: *"Allah'ın sana lütfu ve esirgemesi olmasaydı, onlardan bir güruh seni saptırmaya yeltenmişti. Onlar yalnızca kendilerini saptırırlar, sana hiçbir zarar veremezler."* Allah tarafından korunan Resûlullah (s.a.s.) hakkında durum böyleyken; halifelerin ve emîrlerin daha da ihtiyatlı ve tedbirli olması gerekir.

Yedincisi: Fısıldaşmalardan ve gizli görüşmelerden kaçınmak: Bu, yönetimden gizli tutarak birilerinin umuma ait meseleleri kendi aralarında gizlice konuşmalarıdır. Bu şekilde gizli görüşmeler yapmak tefrikaya, ihtilafa, şüphelerin ve dedikoduların yayılmasına neden olmaktadır: *"Onların fısıldaşmalarının birçoğunda hayır yoktur."* Ancak faydalı ve ıslah amaçlı yapılan istişareler bundan istisna edilmiştir: *"Ancak bir sadaka yahut bir iyilik yahut da insanların arasını düzeltmeyi isteyen(in fısıldaşması) müstesna."*

Mücadele Sûresi'nde gizli görüşmelerle ilgili çok ciddi uyarılar gelmiştir: *"Fısıldaşarak konuşmak, iman edenleri üzmek için şeytandandır."*[187]

Sekizincisi: Hakkın karşısında durmaktan ve safları bölmekten sakındırma: *"Kendisi için doğru yol belli olduktan sonra kim Peygamber'e karşı çıkar ve müminlerin yolundan başka bir yola giderse, onu o yönde bırakırız ve cehenneme sokarız; o ne kötü bir yerdir!"* Bu uyarının, gizli görüşmelerin yasaklanması ayetinden sonra gelmesi, bunun saflar arasında olumsuzluğa sebebiyet verdiğine işaret etmektedir.

---

187 Mücadele 58/10.

Dokuzuncusu: Müşriklerden ve onların saptırmalarından berî olma: *"Allah, Kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz." "Ancak inatçı şeytana ibadet ediyorlar. Allah onu (şeytanı) lanetlemiş; o da 'Yemin ederim ki kullarından belli bir pay edineceğim. Onları mutlaka saptıracağım, muhakkak onları boş kuruntulara boğacağım, kesinlikle onlara emredeceğim de hayvanların kulaklarını yaracaklar (putlar için nişanlayacaklar), şüphesiz onlara emredeceğim de Allah'ın yarattığını değiştirecekler' (dedi). Kim Allah'ı bırakır da şeytanı dost edinirse elbette apaçık bir ziyana düşmüştür. (Şeytan) onlara söz verir ve onları ümitlendirir; hâlbuki şeytanın onlara söz vermesi aldatmacadan başka bir şey değildir."* Müslüman bir toplum; akidesiyle, ahlakıyla, insanlara muamele biçimiyle ve hatta hayvanlara karşı muamelesiyle bile diğer toplumlardan ayrılır.

Onuncusu: Sebeplere sarılmak ve sadece iman sahibi olmaya bel bağlamamak: *"Ne sizin kuruntularınız ne de ehl-i kitabın kuruntuları (gerçektir); kim bir kötülük yaparsa onun cezasını görür."* Allah'ın kanunları baskın gelecektir. Allah'ın kâinat için belirlediği kanunlara aykırı davranmak, şer'î hükümlere aykırı davranmaktan farksızdır. Çünkü kâinatı yaratan ve vahyi indiren tek bir Rabdir ve tek bir İlahtır. Bu nedenle Uhud Savaşı'nda okçular tepesindeki mevzilerini terk eden müminlere, sadece iman sahibi olmaları, zaferi elde etme hususunda fayda sağlamamıştır. Bu, Allah Teâlâ'nın canlılar ve tüm işler için belirlediği bir adalet yasasıdır.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Kâfirlerin size kötülük etmelerinden endişe ederseniz." buyruğunda askerlerin namazı kasr ile kılmalarının şartı ifade edilmiştir. Askerler savaşta tek bir imamın arkasında namazı kasr ederek kılarlar. Ama sefer durumlarında namazın kasr edilebilmesi için düşman korkusunun olması şart değildir. Bu durum asker ya da sivil herkes için geçerlidir. Ayetin siyak ve sibakı seferi değil, savaşı ele almaktadır. Seferîlikte namazın kasr edilmesiyle ilgili deliller Nebevî Sünnet'te mevcuttur. Ayette geçen (ولا جناح) ifadesinden maksat, sıkıntı ve günahın bulunmamasıdır.

"Huzura kavuşunca da namazı dosdoğru kılın," yani güvenli ortam oluştuğu, istikrar sağlandığı, düşmanla yüz yüze savaş sona erdiği ve askerî uyarılar bittiği zaman namazınızı kasr ile değil tam kılın.

"Çünkü namaz müminler üzerine vakitleri belli bir farzdır," yani vakitleri belli zamanlarda farzdır. Namazda asıl olan budur. Ancak savaşta namaz vaktinin değişmesi istisnaî bir durumdur. İstisna sona erince de namazı aslına uygun olarak kılmak gerekir. Bu ayete binaen namaz vakitlerini -Resûlullah'ın (s.a.s.) da yaptığı gibi- farz kılınan vakitlerde kılmak gerekir. Herhangi bir mazeret ya da savaş ve seferîlik gibi bir durum olmadığı zamanlarda bile namazı cem eden bidatçilerin yaptığından uzak durmak gerekir.

"Eğer siz acı çekiyorsanız, onlar da sizin çektiğiniz gibi acı çekiyorlar. Üstelik siz Allah'tan, onların ümit etmedikleri şeyleri umuyorsunuz." ayeti, çekilen elemlerin birazcık da olsa hafiflemesine; düşmana karşı sabır ve metanet göstermeye yardımcı olmaktadır. Zira müşrikler de yaralanmakta ve öldürülmektedir. Ayrıca onlar yeni bir hayatın başlayacağına da inanmamaktadırlar. Ama mümin öyle değildir, o yeni bir hayatın geleceğine inanır ve yaptığı iyiliklerin karşılığını Allah'tan bekler.

"Hainlerden taraf olma!" Yani onları savunma ve onlar için mücadele etme!

"İnsanlardan gizler de Allah'tan gizleyemezler." Yani çekindikleri için insanlardan gizli iş yaparlar.

"Hâlbuki geceleyin, O'nun razı olmadığı sözü düzüp kurarlar." ayetinde geçen "(يبيتون) (yübeyyitûn)" kelimesinin aslı, geceleyin plan yapmaktır. Ama bu kelime daha sonra gizli yapılan her plan için kullanılmaya başlanmıştır.

"Buhtan," başkasına haksız yere; yalan ve iftira ederek suç isnat etmek demektir.

"Onlardan bir güruh seni saptırmaya yeltenmişti," yani seni kandırmak istediler.

"Peygamber'e karşı çıkarsa" ayetinde geçen (يشاقق) kelimesi, muhalefet ve inat etmek, karşı çıkmak demektir.

"Ve müminlerin yolundan başka bir yola giderse," yani İslam'dan başka bir yol edinirse... Usul âlimleri bu ayetten, icmanın delil olduğu sonucunu çıkarmışlardır. Müslümanların ittifak ettikleri (icma) bir hususa muhalefet etmemek gerekir.

"Ondan başka günahları ise dilediği kimse için bağışlar." Şirk dışında ister büyük günah olsun ister küçük günah olsun fark etmez. Bu da Allah'ın engin rahmetinden, affından ve mağfiretinden gelmektedir. Bizim O'nun hakkındaki zannımız bundan ibarettir. O, kullarına ait hiçbir şeye muhtaç değildir, herkes O'na muhtaçtır. Bu ayette, adam öldüren kimsenin bile affedilmesinin mümkün olduğunun delili vardır. Zira bu günah şirkten daha aşağıdır. Bu ayet Allah'ın; bir mümini kasten öldüren kimsenin ebedî cehennemlik olduğuna dair tehdidinden maksadın, müminin imanına kastederek; yani sırf mümin olduğu için onu öldüren kimseler için olduğuna bir delildir. Allahu a'lem. Allah Teâlâ insanların tembellik etmemesi için özellikle *"dilediği kimse için"* buyurmuştur. Yoksa insanlar günah işleme ve hakları çiğneme konusunda cüretkâr olurlar. Nitekim Mürcie fikrine sahip olanların aşırıları böyle yapmaktadırlar.

"Onlar ancak dişilere tapıyorlar." Bu *"dişiler,"* Menat ve Uzza gibi dişi putlardır. Burada aslında büyük bir kınama da vardır. Zira onlar bir yandan "kız" diye çocukları öldürüyorken, diğer taraftan dişi heykellere tapıyorlardı(!) Ayette geçen *"Ancak dişilere tapıyorlar"* ifadesindeki tahsis (ancak/sadece) ifadesi hakiki anlamda değildir. Buradaki tahsisten maksat, onların yaptıkları fiilin çirkinliğine dikkat çekmektir. Mesela birini methetmek için şöyle denilir: "Zeyd'den başka süvari yoktur. Amr'dan başka genç yoktur." Ya da mesela nasihat için şöyle denir: "Korkacaksan sadece kendi günahından kork!" Allahu a'lem.

"Ancak inatçı şeytandan" lafzından maksat, Allah'a isyan etmiş olan İblis'tir. *"Şeytan"* kelimesi mutlak anlamda da alınabilir. Bu durumda insan, cin ve hayvan cinsinden kötü olanlar kastedilir.

"Ve hayvanların kulaklarını yaracaklar." Bu, aslında bozuk bir dindarlık örneğidir. Hayvanların kulaklarını kesmenin dinî dayanağı olmadığı gibi ahlakî bir alt yapısı da yoktur.

"Allah'ın yarattığını değiştirecekler." Bu, şeytanın en büyük gayesi ve kâinatı ifsat etmede takip ettiği yoldur. Buradaki mevzu, kulak kesmekten daha vahim bir olaydır. Haktan sapma, bir yerden başlar. Mahlûkatın şeklini değiştirmek, yani evren yasalarını değiştirmek; canlıların dişilik veya erkeklik özelliklerini ve aralarındaki fıtrî ilişkiyi değiştirmekle başlar, her türlü kirlilik ve kitle imha silahları ile hayatın tahrip edilmesi ve çevrenin bozulması ile devam eder.

"Ne sizin kuruntularınız ne de ehl-i kitabın kuruntuları." Yani bu işler sizin arzularınıza ve isteklerinize göre olmuyor.

"Erkek veya kadın" ayeti ceza görme ve mesuliyet yüklenme konusunda iki cinsin eşit olduğunu vurguluyor.

"Zerre kadar" ayetinde geçen (نقير) kelimesi hurma çekirdeğinin sırtında, nokta kadar bir çukurdur. Bu ifade, az veya küçük ne varsa anlamındadır.

"İbrâhim'in milletine tabi oldu." Dinin köken olarak bir olduğunu; semavî dinlerin tamamının kaynak ve tarih olarak birbirleriyle bağlı olduğunu vurgulamaktadır.

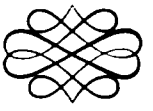

وَيَسْتَفْتُونَكَ فِى النِّسَاءِ قُلِ اللّٰهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ فِى الْكِتَابِ
فِى يَتَامَى النِّسَاءِ الّٰتِى لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُونَ اَنْ تَنْكِحُوهُنَّ
وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوِلْدَانِ وَاَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامٰى بِالْقِسْطِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ
خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا ﴿١٢٧﴾ وَاِنِ امْرَاَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا اَوْ
اِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا اَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَاُحْضِرَتِ
الْاَنْفُسُ الشُّحَّ وَاِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٢٨﴾
وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا اَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمَيْلِ
فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ وَاِنْ تُصْلِحُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٢٩﴾
وَاِنْ يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللّٰهُ كُلًّا مِنْ سَعَتِهِ وَكَانَ اللّٰهُ وَاسِعًا حَكِيمًا ﴿١٣٠﴾ وَلِلّٰهِ مَا
فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ
وَاِيَّاكُمْ اَنِ اتَّقُوا اللّٰهَ وَاِنْ تَكْفُرُوا فَاِنَّ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ
وَكَانَ اللّٰهُ غَنِيًّا حَمِيدًا ﴿١٣١﴾ وَلِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَكَفٰى
بِاللّٰهِ وَكِيلًا ﴿١٣٢﴾ اِنْ يَشَاْ يُذْهِبْكُمْ اَيُّهَا النَّاسُ وَيَاْتِ بِاٰخَرِينَ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى
ذٰلِكَ قَدِيرًا ﴿١٣٣﴾ مَنْ كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللّٰهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ
وَكَانَ اللّٰهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿١٣٤﴾ ا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ
شُهَدَاءَ لِلّٰهِ وَلَوْ عَلٰى اَنْفُسِكُمْ اَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِينَ اِنْ يَكُنْ غَنِيًّا اَوْ فَقِيرًا
فَاللّٰهُ اَوْلٰى بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوٰى اَنْ تَعْدِلُوا وَاِنْ تَلْوٗا اَوْ تُعْرِضُوا فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ
بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٣٥﴾

127. *Senden, kadınlar hakkında fetva istiyorlar. De ki: Onlara ait hükmü size Allah açıklıyor: Kitap'ta, kendileri için yazılmışı (mirası) vermeyip nikâhlamak istediğiniz yetim kadınlar, çaresiz çocuklar ve yetimlere*

karşı adil davranmanız hakkında size okunan ayetler (Allah'ın hükmünü apaçık ortaya koymaktadır). Hayırdan ne yaparsanız şüphesiz Allah onu bilmektedir.

128. Eğer bir kadın, kocasının geçimsizliğinden yahut kendisinden yüz çevirmesinden endişe ederse, aralarında sulh yapmalarında onlara günah yoktur. Sulh (daima) hayırlıdır. Zaten nefisler kıskançlığa hazırdır. Eğer iyi geçinir ve Allah'tan korkarsanız şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

129. Üzerine düşüp uğraşsanız da kadınlar arasında adil davranmaya güç yetiremezsiniz; bari birine tamamen kapılıp da diğerini askıya alınmış gibi bırakmayın. Eğer arayı düzeltir, günahtan sakınırsanız Allah şüphesiz çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

130. Eğer (eşler) birbirinden ayrılırsa Allah, bol nimetinden her birini zenginleştirir (diğerine muhtaç olmaktan kurtarır); Allah'ın lütfu geniş, hikmeti büyüktür.

131. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Sizden önce kendilerine Kitap verilenlere ve size "Allah'tan korkun" diye emrettik. Eğer inkâr ederseniz biliniz ki göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Allah hudutsuz zengindir, ziyadesiyle övgüye layıktır.

132. Göklerde ve yerde olanlar Allah'ındır. Vekil olarak Allah yeter!

133. Ey insanlar! Allah dilerse sizi yokluğa gönderip başkalarını getirir; Allah buna kadirdir.

134. Kim dünya mükâfatını isterse (bilsin ki) dünyanın da ahiretin de mükâfatı Allah katındadır. Allah her şeyi işiten ve her şeyi görendir.

135. Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutan, kendiniz, ana-babanız ve akrabanız aleyhinde de olsa Allah için şahitlik eden kimseler olun. (Haklarında şahitlik ettikleriniz) zengin olsunlar, fakir olsunlar Allah onlara (sizden) daha yakındır. Hislerinize uyup adaletten sapmayın, (şahitliği) eğer, büker (doğru şahitlik etmez) yahut şahitlik etmekten kaçınırsanız (biliniz ki) Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

AİLE İLİŞKİLERİ

Aile, kimi zaman istikrarı ve beraberliği zorlaştıran nice problemlere maruz kalır. Bu tür problemler tüm toplumlarda gözükmektedir. Bunun nedenleri ise dinî bilincin olmaması, uyum kültürünün zayıf olması, kendini beğenmişlik, bencillik ve buna benzer diğer psikolojik ve sosyolojik hastalıklardır. Bu bölümdeki ayetler, aile ilişkilerini kontrol altına almak için bazı ölçüler koymaya ve değerlerden bahsetmeye yöneliktir. Bunları en büyükten küçüğe doğru şu şekilde sıralamamız mümkündür:

Birincisi: En büyük değer olan ihsan makamı: *"Eğer iyi geçinir ve Allah'tan korkarsanız şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır."* İhsan, içinde diğerkâmlık ve bazı haklardan feragat etme ve ailedeki küçük, büyük ve yetim tüm bireyler için hayırlı işler yapma gibi manalar taşır. *"Hayırdan ne yaparsanız şüphesiz Allah onu bilmektedir."* Bu, Allah'ın yanındaki lütuf ve ihsanları, insanların yanındakilere tercih eden muttaki sâlihlerin makamıdır.

Son zamanlarda sosyal hayatımızda bu gibi haklardan vazgeçmek, şahsiyet zayıflığına ve zilleti kabul etmeye yorumlanmaktadır. Bu, yanlış bir düşüncedir. Islah etmeye çalışan biri, yanında olanlardan fedakârlık etmedikçe, insanların kötülüklerini görmezden gelmedikçe, onları affetmedikçe ve onlar için dua etmedikçe hakkıyla ıslah eden biri olamaz. Bu fedakârlık, ruhun yüceliğinden, şerefli ve değerli olmasındandır.

İkincisi: İhsan mertebesinden sonra gelen ikinci büyük ve önemli değer de adalettir: *"Ve yetimlere karşı adil davranmanız için,"* *"Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutan, kendiniz, ana-babanız ve akrabanız aleyhinde de olsa Allah için şahitlik eden kimseler olun. (Haklarında şahitlik ettikleriniz) zengin olsunlar, fakir olsunlar Allah onlara (sizden) daha yakındır. Hislerinize uyup adaletten sapmayın."* Tam anlamıyla adaletin sağlanmasının zor olduğu durumlarda; bilhassa karmaşık duyguların ve hissiyatın hâkim olduğu meselelerde şuna dikkat etmek gerekir: *"Üzerine düşüp uğraşsanız da kadınlar arasında adil davranmaya güç yetiremezsiniz; bari birine tamamen kapılıp da diğerini askıya alınmış gibi bırakmayın."*

Buradaki ifade, "duygu ve sevgide adalet sağlayamazsınız" anlamındadır. Çünkü duygu veya sevgi zapturapt altına alınan ve kontrol edilebilen bir şey değildir. Ama maddî meselelerde ve zahir olan muamelelerde adaleti sağlamak mümkündür, buralarda adaleti sağlamak insanın gücü dahilindedir. Bu nedenle de yüce Allah, *"Bari birine tamamen kapılıp da diğerini askıya alınmış gibi bırakmayın"* buyurmuştur. Yani kalbî meylinizi maddî meylinizin önüne geçirmeyin! Çünkü birincisinde mazur olsanız da ikincisinde mazur değilsiniz. Allahu a'lem.

Üçüncüsü: Bu sıralamada üçüncü olarak gelen değer ise sulh yapmaktır. Sulh ise ancak bir anlaşmazlık olduğu durumlarda gündeme gelir: *"Eğer bir kadın, kocasının geçimsizliğinden yahut kendisinden yüz çevirmesinden endişe ederse, aralarında bir sulh yapmalarında onlara günah yoktur. Sulh (daima) hayırlıdır."* Buradaki *"sulh,"* problemin hallolması için anlaşma yapmaktır. Adaletten ayrı olarak bunda da hakkından vazgeçme manası vardır. Bunda eşler arasındaki bağın, evin bekasını sağlayan hayrın, aileye bakımın, nafakanın ve çocuklara sahip çıkmanın devam etmesi gerekir. Bu (sulh) ise genelde eşler arasındaki duygusal bağın ve insicamın yok olması durumunda gerçekleşir. Allahu a'lem.

Dördüncüsü: Güzel bir şekilde ayrılma: Bu ise son çaredir: *"Eğer (eşler) birbirinden ayrılırsa Allah, bol nimetinden her birini zenginleştirir (diğerine muhtaç olmaktan kurtarır); Allah'ın lütfu geniş, hikmeti büyüktür."*

Tüm bu hatırlatmalarla birlikte Allah'tan korkmak gerektiği zikredilmiş, bencilliğe düşmekten ve cimrilik yapmaktan da sakındırılmıştır: *"Zaten nefisler kıskançlığa hazırdır."* Bununla birlikte insanlar, Allah'ın vereceği lütuflara ve ahiret hayatına da teşvik edilmiştir: *"Kim dünya mükâfatını isterse (bilsin ki) dünyanın da ahiretin de mükâfatı Allah katındadır."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Kitap'ta, kendileri için yazılmışı (mirası) vermeyip nikâhlamak istediğiniz yetim kadınlar hakkında." buyruğunda bahsedilen, *"yetim kız"*-dan maksat, yetim kızı velayeti altında tutup kızın malı gitmesin diye onu evlendirmeyi istemeyen velinin himayesinde bulunan kızdır. Bu

veli, kızın evlenmesine, malı kocasına gider korkusuyla engel olmaktadır. Burada bahsedilen durum, bu sûrenin üçüncü ayetinde bahsedilen yetim kızlarla evlenmeyle aynı değildir. Oradaki ayet, velayeti altındaki kızla düşük miktarda mihirle evlenmek isteyen veli hakkındaydı, bu ise kızın malı gitmesin diye velinin engellediği yetim kız hakkındadır. Böylece şu iki durum ortaya çıkmış olmaktadır:

Birincisi: Velisinin evlenmek istediği yetim kız; çünkü bunun mihir külfeti azdır.

İkincisi: Yetim kızla evlenmek istemediği gibi, kızın malı gitmesin diye onun başkasıyla evlenmesine engel olan veli. Bu her iki durum da haksızlık ve günahtır.

"Çaresiz çocuklar." ki cahiliye döneminde küçük kız ve erkek çocuklarına mirastan pay vermezlerdi.

"Birine tamamen meyledip." Buradaki *"meyil,"* kalbî ve duygusal meylin yanında bir de eşler arasında günleri taksim etme ve nafakalarını karşılama hususunda birine meyletmektir.

"Diğerini askıya alınmış gibi bırakmayın." Böyle bir kadın, şeriatın ona verdiği haklardan yararlanamaz ve ne eş muamelesi görür ne de kendi yolunu çizecek ve şahsı için en uygun olanı yapacak boşanmış kadın muamelesi görür.

"Zengin olsunlar fakir olsunlar, Allah onlara (sizden) daha yakındır." Yani zenginlere yaranmak için onları kayırmayın! Merhamet edeyim derken de fakire iltimas göstermeyin. Adalet, herkesin hak ettiğini alması demektir. Adaletle hükmetmek budur. Eğer zengin kişi fakire acır da kendi malından ona vermek isterse, bu onun ihsanıdır. Ama bu, hâkimin o ikisi (zengin ve fakir) arasındaki hükmünü adaletle vermesinden önce olmamalıdır. Zira ihsan, ancak hâkimin onlar arasındaki kararından sonra takdir edilir.

"Eğer, büker (doğru şahitlik etmez) yahut şahitlik etmekten kaçınırsanız." ayeti şahitliği düzgün yapmamaktan veya şahitliği gizlemekten nehyetmektedir.

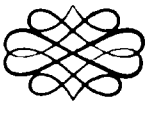

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهٖ وَالْكِتَابِ الَّذِى نَزَّلَ عَلٰى رَسُولِهٖ
وَالْكِتَابِ الَّذِى اَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهٖ وَكُتُبِهٖ وَرُسُلِهٖ
وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلٰلًا بَعِيدًا ﴿١٣٦﴾ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا
ثُمَّ اٰمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَمْ يَكُنِ اللّٰهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ
سَبِيلًا ﴿١٣٧﴾ بَشِّرِ الْمُنَافِقِينَ بِاَنَّ لَهُمْ عَذَابًا اَلِيمًا ﴿١٣٨﴾ اَلَّذِينَ يَتَّخِذُونَ
الْكَافِرِينَ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ اَيَبْتَغُونَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَاِنَّ الْعِزَّةَ
لِلّٰهِ جَمِيعًا ﴿١٣٩﴾ وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِى الْكِتَابِ اَنْ اِذَا سَمِعْتُمْ اٰيَاتِ اللّٰهِ
يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَاُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتّٰى يَخُوضُوا فِى حَدِيثٍ غَيْرِهٖ
اِنَّكُمْ اِذًا مِثْلُهُمْ اِنَّ اللّٰهَ جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِى جَهَنَّمَ جَمِيعًا
﴿١٤٠﴾ اَلَّذِينَ يَتَرَبَّصُونَ بِكُمْ فَاِنْ كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِنَ اللّٰهِ قَالُوا اَلَمْ نَكُنْ
مَعَكُمْ وَاِنْ كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوا اَلَمْ نَسْتَحْوِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعْكُمْ مِنَ
الْمُؤْمِنِينَ فَاللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَلَنْ يَجْعَلَ اللّٰهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى
الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا ﴿١٤١﴾ اِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللّٰهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَاِذَا قَامُوا
اِلَى الصَّلٰوةِ قَامُوا كُسَالٰى يُرَآؤُنَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللّٰهَ اِلَّا قَلِيلًا ﴿١٤٢﴾
مُذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذٰلِكَ لَآ اِلٰى هٰٓؤُلَآءِ وَلَآ اِلٰى هٰٓؤُلَآءِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَلَنْ
تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا ﴿١٤٣﴾ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ اَوْلِيَآءَ
مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ اَتُرِيدُونَ اَنْ تَجْعَلُوا لِلّٰهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿١٤٤﴾ اِنَّ
الْمُنَافِقِينَ فِى الدَّرْكِ الْاَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا ﴿١٤٥﴾ اِلَّا
الَّذِينَ تَابُوا وَاَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللّٰهِ وَاَخْلَصُوا دِينَهُمْ لِلّٰهِ فَاُولٰٓئِكَ مَعَ
الْمُؤْمِنِينَ وَسَوْفَ يُؤْتِ اللّٰهُ الْمُؤْمِنِينَ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٤٦﴾ مَا يَفْعَلُ اللّٰهُ
بِعَذَابِكُمْ اِنْ شَكَرْتُمْ وَاٰمَنْتُمْ وَكَانَ اللّٰهُ شَاكِرًا عَلِيمًا ﴿١٤٧﴾ لَا يُحِبُّ اللّٰهُ

الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ ظُلِمَ ۚ وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا عَلِيمًا ﴿١٤٨﴾ إِنْ تُبْدُوا خَيْرًا أَوْ تُخْفُوهُ أَوْ تَعْفُوا عَنْ سُوءٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيرًا ﴿١٤٩﴾

136. Ey iman edenler! Allah'a, Peygamberine, peygamberine indirdiği Kitab'a ve daha önce indirdiği kitaba iman(da sebat) ediniz. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve kıyamet gününü inkâr ederse tam manasıyla sapıtmıştır.

137. İman edip sonra inkâr edenleri, sonra yine iman edip tekrar inkâr edenleri, sonra da inkârlarını artıranları Allah ne bağışlayacak ne de onları doğru yola iletecektir.

138. Münafıklara, kendileri için acı bir azap olduğunu müjdele!

139. Müminleri bırakıp da kâfirleri dost edinenler, onların yanında izzet (güç ve şeref) mi arıyorlar? Bilsinler ki bütün izzet yalnızca Allah'a aittir.

140. O (Allah), Kitap'ta size şöyle indirmiştir ki: Allah'ın ayetlerinin inkâr edildiğini yahut onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, onlar bundan başka bir söze dalıncaya (konuya geçinceye) kadar kâfirlerle beraber oturmayın; yoksa siz de onlar gibi olursunuz. Elbette Allah, münafıkları ve kâfirleri cehennemde bir araya getirecektir.

141. Sizi gözetleyip duranlar, eğer size Allah'tan bir zafer (nasip) olursa, "Sizinle beraber değil miydik?" derler. Kâfirlerin (zaferden) bir nasipleri olursa (bu sefer de onlara), "Sizi yenip (öldürebileceğimiz halde öldürmeyip) müminlerden korumadık mı?" derler. Artık Allah kıyamet gününde aranızda hükmedecektir ve kâfirler için müminler aleyhine asla bir yol vermeyecektir.

142. Şüphesiz münafıklar Allah'a oyun etmeye kalkışıyorlar; hâlbuki Allah onların oyunlarını başlarına çevirmektedir. Onlar namaza kalktıkları zaman üşenerek kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar, Allah'ı da pek az hatıra getirirler.

143. Bunların arasında bocalayıp durmaktalar, ne onlara (bağlanıyorlar) ne bunlara. Allah'ın şaşırttığı kimseye asla bir (çıkar) yol bulamazsın.

144. Ey iman edenler! Müminleri bırakıp da kâfirleri dost edinmeyin; (bunu yaparak) Allah'a, aleyhinizde apaçık bir delil mi vermek istiyorsunuz?!

145. Şüphe yok ki münafıklar cehennemin en alt katındadırlar. Artık onlara asla bir yardımcı bulamazsın.

146. Ancak tövbe edip hallerini düzeltenler, Allah'a sımsıkı sarılıp dinlerini (ibadetlerini) yalnız O'nun için yapanlar başkadır. İşte bunlar (gerçekte) müminlerle beraberdirler ve Allah müminlere yakında büyük mükâfat verecektir.

147. Eğer siz şükreder ve iman ederseniz, Allah size neden azap etsin! Allah şükre karşılık veren ve her şeyi bilendir.

148. Allah kötü sözün açıkça söylenmesini sevmez; ancak haksızlığa uğrayan başka. Allah her şeyi işiten ve bilendir.

149. Bir iyiliği açıklar yahut gizlerseniz veya bir kötülüğü (açıklamayıp) affederseniz, şüphesiz Allah da ziyadesiyle affedici ve kadirdir.

MÜNAFIKLAR

Münafıklar konusu Bakara Sûresi'nde tafsilatlı bir şekilde geçmişti. Kur'ân'ın ayet ve sûreleri birbirini tamamlar. Burada da münafıklar konusu başka bir açıdan ele alınmıştır. Bakara Sûresi'nde münafıkların durumu, üç inanç grubunun (müminler, kâfirler ve münafıkların) karşılaştırılması açısından ele alındı. Ama burada, biraz önceki bölümlerde geçen askerî eğitimle ve Müslüman ordusunda askerliğin şartlarıyla alakalı olması münasebetiyle münafıkların, İslam ve küfür arasında meydana gelen savaştaki tutumlarıyla ilgili olarak ele alınmıştır. Kur'ân'ın münafıklar hakkındaki tutumunu aşağıdaki maddelerde özetlemek mümkündür:

Birincisi: İman bir bütündür; parçalanmayı kabul etmez. Burada imanın rükünlerinin beş tanesi zikredildi ve bunlardan birini inkâr etmenin hepsini inkâr etmek olduğu açıklandı: *"Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve kıyamet gününü inkâr ederse tam manasıyla sapıtmıştır."*

İmanın altıncı rüknü olan kader ise Allah'a iman etmenin kapsamına girmektedir. Zira kaderin hakikati, Allah'ın ilmine, iradesine, kudretine ve hikmetine iman etmek demektir. Bunlar ilahî sıfatlar olup bunlardan "kaza ve kader" dediğimiz şey ortaya çıkmaktadır. Bu rükünlerin burada zikredilmesinin nedeni ise bunları inkâr eden kâfirlerin halini ortaya koymaktır. Bunlardan bir grup ise ilk olarak şu anki mevzumuz olan münafıklardır. Sonra da ehl-i kitaptan söz edilecektir. Bu iki grup başka konularda birbirlerinden ayrılsalar da bu konuda müşterektirler.

İkincisi: Münafıklar iman ile küfür arasında bir yerde değildirler. Onların kâfir olduklarında hiç şüphe yoktur: *"İman edip sonra inkâr edenleri, sonra yine iman edip tekrar inkâr edenleri, sonra da inkârlarını artıranları Allah ne bağışlayacak ne de onları doğru yola iletecektir. Münafıklara, kendileri için acı bir azap olduğunu müjdele!"*

Onların iman ile küfür arasında gidip gelmeleri tereddüt halinden dolayı değildir. Bilakis münafıklığın tabiatından kaynaklanan bir gidip gelmedir. Onlar müminlerle her karşılaştıklarında "iman ettik" derler, kâfirlerle her karşılaştıklarında ise "inkâr ettik" derler. Onların gerçek içyüzü ise küfürdür. Nitekim Bakara Sûresi'nde onlardan şöyle söz edilmiştir: *"İnsanlar içerisinde 'Allah'a ve ahiret gününe iman ettik' diyenler vardır. Hâlbuki bunlar iman etmediler."*[188]

Üçüncüsü: Münafıklar yakınlık ve dostluk açısından müminlere değil, kâfirlere yakındırlar: *"Müminleri bırakıp da kâfirleri dost edinenler, onların yanında izzet (güç ve şeref) mi arıyorlar?"* Buradaki *"kâfirler"*den maksat, küfürlerini ve müminlere düşmanlıklarını açıkça ifade eden kâfirlerdir. Yoksa münafıklar sadece kâfirlere yakın duran kimseler değildir, bizatihi kendileri de kâfirdirler. İmanı asıl itibariyle kabul etmedikleri için küfürleri sabittir, kâfirlere yakınlıkları nedeniyle kâfir değillerdir.

Dördüncüsü: Allah'ın ayetlerini alaya alma konusunda kâfirlerle aynı niteliği taşırlar: *"Allah'ın ayetlerinin inkâr edildiğini yahut onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, onlar bundan başka bir söze dalıncaya (konuya geçinceye) kadar kâfirlerle beraber oturmayın; yoksa siz de onlar*

---

188 Bakara 2/8.

gibi olursunuz. Elbette Allah, münafıkları ve kâfirleri cehennemde bir araya getirecektir."

Beşincisi: Taraflarını; görüşleri ve inançları değiştiği için değil de kendi çıkarları için değiştirirler: *"Sizi gözetleyip duranlar, eğer size Allah'tan bir zafer (nasip) olursa, 'Sizinle beraber değil miydik?' derler. Kâfirlerin (zaferden) bir nasipleri olursa (bu sefer de onlara), 'Sizi yenip (öldürebileceğimiz halde öldürmeyip) müminlerden korumadık mı?' derler."* Müminlerle kâfirler arasında gidip gelmelerinin sebebi budur: *"Bunların arasında bocalayıp durmaktalar, ne onlara (bağlanıyorlar) ne bunlara."* Çünkü onların meyledecek açık bir fikirleri veya düşünceleri yoktur. Yahudi, Yahudiliğine; müşrik de kavmine bağlıdır; ama bunlar yolunu şaşırmış fırsatçı kişilerdir; kimin sofrası müsaitse onun yanına giderler. Bunların taraflar arasında gidip gelmesinin nedeni kararsızlık veya imanla küfür arasında tereddüt etmekten dolayı değildir.

Altıncısı: Onlar aldatmaya kalkışırlar: *"Şüphesiz münafıklar Allah'a oyun etmeye kalkışıyorlar; hâlbuki Allah onların oyunlarını başlarına çevirmektedir."* Yani onlar hakkı ve hak ehlini aldattıklarını zannediyorlar, ama aslında aldatmaları onlara geri dönecektir. Onlar geçici bazı menfaatler için kendilerini kandırıyorlar. Bu kandırmaları ve oyunları da daha sonra kendi başlarına bela olacaktır!

Yedincisi: Onlar Allah'a itaat ve ibadet etmeye karşı çok ağırdırlar. Çünkü onlar bunu, iman ve rağbetleri olmaksızın yapmacık bir şekilde ve zoraki yaparlar. *"Onlar namaza kalktıkları zaman üşenerek kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar, Allah'ı da pek az hatıra getirirler."* Bu durum beşerî fıtrattan kaynaklanan tembellikten dolayı bazen ağır davranan müminleri kapsamamaktadır. Müminlerin bu durumu münafıklıkla alakalı değildir.

Sekizincisi: Tövbe kapısı onlar için de açıktır ama bunun şartı şudur: *"Ancak tövbe edip hallerini düzeltenler, Allah'a sımsıkı sarılıp dinlerini (ibadetlerini) yalnız O'na has kılanlar."* Buradaki hallerini düzeltmekten (ıslah) maksat, nifak ehliyken bozdukları şeyleri tövbe ettikten sonra düzeltmeleridir. Daha önce istemeyerek, gösteriş ve tembellikle bocalayarak yaptıkları ibadetleri de bundan sonra ihlasla yapmaları gerekir.

Dokuzuncusu: Onların sözlerini kaale alıp cevap vermek, onların yaydığı haberleri ve söylentileri yaymaya çalışmak, ayrıca onlara husumeti açıkça ilan etmek müminlere yakışan güzel sıfatlardan değildir. Ancak onların tehlikelerinden kaçınacak ve onlardan topluma, ferde veya belli bir kesime gelecek zulme karşı koyacak kadar onlara cevap vermede bir beis yoktur: *"Allah kötü sözün açıkça söylenmesini sevmez; ancak haksızlığa uğrayan başka. Allah her şeyi işiten ve bilendir."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Sonra da inkârlarını artırdılar." buyruğunda imanın farklı mertebeleri olduğu gibi küfrün de farklı mertebelerinin olduğuna işaret edilmektedir. Cahil bir kâfirin küfrü ile inatçı ve kâfir olduğunun bilincinde olan birinin küfrü bir değildir. Münafıklar da böyledir. Çünkü bunlar Müslümanlarla birlikte yaşadılar, Resûlullah'ı (s.a.s.) bizzat işittiler, onun ahlakını ve şemailini gördüler, Allah'ın onu desteklediğine şahitlik ettiler. Ama buna rağmen küfürlerinde inat ettiler. Onlar bu nedenle küfrün en alt derekesindedirler ve cehennemde de azabın en şiddetlisini hak ederler: *"Şüphe yok ki münafıklar cehennemin en alt katındadırlar."*

"Ne de onları doğru yola iletecektir." Onların hidayetten mahrum edilmeleri başlangıç itibariyle, yani ilk başta yapılan bir şey anlamında değildir. Bilakis onların zulüm, küfür ve nifaklarından dolayıdır. Allah'ın adalet ve hikmetine uygun olan da budur. Zira Allah Teâlâ bir topluma hidayet verip diğerini zulüm ve haksızlık ederek hidayetten mahrum bırakmaz. Allah bunu yapmaktan münezzehtir. Bilakis hidayeti talep edene hidayet verilir, dalâleti talep edene dalâlet verilir. Bu, tamamen maddî sebepler âlemine göre işler. Suyu arayan, kana kana içer, suyu aramayan ise susuz kalır.

"Bilsinler ki bütün izzet yalnızca Allah'a aittir." buyruğunu anlamı şudur: İzzeti arayan, Allah'a sığınsın. O'na sığınmak kula bir değer ve onur katar. Zira O'na intisap eden herkes ne kadar zayıf ve biçare olursa olsun diğer herkesle eşit olduğunu görecektir. Ama Allah'tan uzak durmak böyle değildir. İnsanlar Allah'tan uzaklaştıkça güçlerine ve imkânlarına göre birbirlerinden farklı olurlar. İnsanlar birbirlerinden

farklı tabakalara ayrıldığında ise orada zillet ve insanın insana kulluğu ortaya çıkar.

"Onlar bundan başka bir söze dalıncaya (konuya geçinceye) kadar kâfirlerle beraber oturmayın." Kâfir veya fâsık topluluklar Müslümanların değerlerine saygı çerçevesinde oldukları sürece onlarla ilişkileri askıya almanın şeriatın bir talebi olmadığına işaret vardır. Ama dinî değerlerle alay eder ve onlara hakaret ederlerse, bu durumda onlardan ayrı ve uzak kalmak gerekir.

"Sizi gözetleyip dururlar," yani başınıza kötü şeylerin gelmesini temenni ederek savaşın neticelenmesini beklerler.

"Kâfirler için müminler aleyhine asla bir yol vermeyecektir." buyruğu bir yasadır. Yani Allah zafer kazanmanızı ve üstün olmanızı garanti edecek hükümleri ve direktifleri sizin için belirledi, eğer bu yasalara uyarsanız onlar size galip gelemezler. Bu ayetin bir benzeri de şudur: *"Eğer sizler Allah'a yardım ederseniz Allah da size yardım edecektir."*[189] Allah'ın emrine iltizam etmeniz ve onun ipine sıkıca sarılmanız, kâfirlerin sizin üzerinize hâkimiyet kurmalarının yolunu kapatır.

"Allah size neden azap etsin?" Allah, Kendisinden bir zararı savmak için bir hayrı elde etmek için ya da sizden intikam almak için size azap etmeye muhtaç değildir. Burada tövbe etmeye ve O'na yalvarıp yakarmaya büyük bir teşvik manası da vardır. Allah'ın, hangi günah işlerse işlesin tövbe eden kimselerin tövbesini kabul edeceğine, onları affedeceğine ve rahmetinin ne kadar engin olduğuna bir işaret vardır.

"Eğer siz şükreder ve iman ederseniz!" Şükür, imandan önce zikredilmiştir ki bu şuna işaret eder: Fıtrî olarak gelen şükür ve bir insanın kendisine ihsanda bulunan kimseye karşı muhabbet besleme duygusu, onu iman etmeye götürür. Peki, bizi yoktan var eden ve hayatta kalabilmemiz için her türlü yardımı, bakımı ve cömertliği gösteren Rabbimizden daha çok iyiliği dokunan kim vardır?!

"Allah, kötü sözün açıkça söylenmesini sevmez." ifadesini, Allah Teâlâ, kimse münafıkların rezil durumlarını ve dolambaçlı yöntemlerini açıklayan bu ayetlerden hareketle; bu davranışların, Müslümanların

189 Muhammed 47/7.

başkalarıyla olan münasebetlerindeki davranışlara bir gerekçe olabileceğini zannetmesin diye kullanmıştır. Zira Kur'ân kimi zaman, sakınılması gereken bazı sıfatlardan ve hallerden bahseder de şahısların isimlerini ve kim olduklarını zikretmez. Kur'ân'da bazı şahısların veya muayyen bazı toplulukların yerilerek zikredilmiş olması ise onların açıkça muayyen kimselere zulmetmelerinden dolayıdır. Hatta Allah Teâlâ bunları bile affetmeye teşvik etmiştir: *"Veya bir kötülüğü (açıklamayıp) affederseniz, şüphesiz Allah da ziyadesiyle affedici ve kadirdir."*

اِنَّ الَّذِيْنَ يَكْفُرُوْنَ بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖ وَيُرِيْدُوْنَ اَنْ يُّفَرِّقُوْا بَيْنَ اللّٰهِ وَرُسُلِهٖ وَيَقُوْلُوْنَ
نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَّنَكْفُرُ بِبَعْضٍ ۙ وَّيُرِيْدُوْنَ اَنْ يَّتَّخِذُوْا بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيْلًا ۙ ﴿١٥٠﴾
اُولٰٓئِكَ هُمُ الْكٰفِرُوْنَ حَقًّا ۚ وَاَعْتَدْنَا لِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابًا مُّهِيْنًا ﴿١٥١﴾ وَالَّذِيْنَ
اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖ وَلَمْ يُفَرِّقُوْا بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْهُمْ اُولٰٓئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيْهِمْ اُجُوْرَهُمْ ۗ
وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿١٥٢﴾ يَسْـَٔلُكَ اَهْلُ الْكِتٰبِ اَنْ تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ كِتٰبًا
مِّنَ السَّمَآءِ فَقَدْ سَاَلُوْا مُوْسٰٓى اَكْبَرَ مِنْ ذٰلِكَ فَقَالُوْٓا اَرِنَا اللّٰهَ جَهْرَةً فَاَخَذَتْهُمُ
الصّٰعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ ۚ ثُمَّ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ الْبَيِّنٰتُ فَعَفَوْنَا
عَنْ ذٰلِكَ ۚ وَاٰتَيْنَا مُوْسٰى سُلْطَانًا مُّبِيْنًا ﴿١٥٣﴾ وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّوْرَ بِمِيْثَاقِهِمْ
وَقُلْنَا لَهُمُ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَّقُلْنَا لَهُمْ لَا تَعْدُوْا فِى السَّبْتِ وَاَخَذْنَا
مِنْهُمْ مِّيْثَاقًا غَلِيْظًا ﴿١٥٤﴾ فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِّيْثَاقَهُمْ وَكُفْرِهِمْ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَقَتْلِهِمُ
الْاَنْۢبِيَآءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَّقَوْلِهِمْ قُلُوْبُنَا غُلْفٌ ۭ بَلْ طَبَعَ اللّٰهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا
يُؤْمِنُوْنَ اِلَّا قَلِيْلًا ۙ ﴿١٥٥﴾ وَّبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلٰى مَرْيَمَ بُهْتَانًا عَظِيْمًا ۙ ﴿١٥٦﴾
وَّقَوْلِهِمْ اِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيْحَ عِيْسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُوْلَ اللّٰهِ ۚ وَمَا قَتَلُوْهُ وَمَا صَلَبُوْهُ
وَلٰكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ ۭ وَاِنَّ الَّذِيْنَ اخْتَلَفُوْا فِيْهِ لَفِىْ شَكٍّ مِّنْهُ ۭ مَا لَهُمْ بِهٖ مِنْ عِلْمٍ
اِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ ۚ وَمَا قَتَلُوْهُ يَقِيْنًا ۙ ﴿١٥٧﴾ بَلْ رَّفَعَهُ اللّٰهُ اِلَيْهِ ۭ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيْزًا
حَكِيْمًا ﴿١٥٨﴾ وَاِنْ مِّنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ اِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهٖ قَبْلَ مَوْتِهٖ ۚ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ
يَكُوْنُ عَلَيْهِمْ شَهِيْدًا ۚ ﴿١٥٩﴾ فَبِظُلْمٍ مِّنَ الَّذِيْنَ هَادُوْا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبٰتٍ
اُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ كَثِيْرًا ۙ ﴿١٦٠﴾ وَّاَخْذِهِمُ الرِّبٰوا وَقَدْ نُهُوْا
عَنْهُ وَاَكْلِهِمْ اَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ ۭ وَاَعْتَدْنَا لِلْكٰفِرِيْنَ مِنْهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا
﴿١٦١﴾ لٰكِنِ الرّٰسِخُوْنَ فِى الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُوْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ
وَمَآ اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيْمِيْنَ الصَّلٰوةَ وَالْمُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَالْمُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ

وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ اُولٰٓئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٦٢﴾ اِنَّآ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ كَمَآ
اَوْحَيْنَآ اِلٰى نُوحٍ وَالنَّبِيّٖنَ مِنْ بَعْدِهٖ وَاَوْحَيْنَآ اِلٰٓى اِبْرٰهِيمَ وَاِسْمٰعِيلَ وَاِسْحٰقَ
وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطِ وَعِيسٰى وَاَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهٰرُونَ وَسُلَيْمٰنَ وَاٰتَيْنَا دَاوٗدَ
زَبُورًا ﴿١٦٣﴾ وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَمْ نَقْصُصْهُمْ
عَلَيْكَ وَكَلَّمَ اللّٰهُ مُوسٰى تَكْلِيمًا ﴿١٦٤﴾ رُسُلًا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ
لِلنَّاسِ عَلَى اللّٰهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٦٥﴾ لٰكِنِ اللّٰهُ
يَشْهَدُ بِمَآ اَنْزَلَ اِلَيْكَ اَنْزَلَهُ بِعِلْمِهٖ وَالْمَلٰٓئِكَةُ يَشْهَدُونَ وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا
﴿١٦٦﴾ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ قَدْ ضَلُّوا ضَلٰلًا بَعِيدًا ﴿١٦٧﴾
اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَظَلَمُوا لَمْ يَكُنِ اللّٰهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيقًا ﴿١٦٨﴾
اِلَّا طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا اَبَدًا وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرًا ﴿١٦٩﴾ يٰٓاَيُّهَا
النَّاسُ قَدْ جَآءَكُمُ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِنْ رَبِّكُمْ فَاٰمِنُوا خَيْرًا لَكُمْ وَاِنْ تَكْفُرُوا
فَاِنَّ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧٠﴾ يٰٓاَهْلَ
الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِى دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللّٰهِ اِلَّا الْحَقَّ اِنَّمَا الْمَسِيحُ
عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللّٰهِ وَكَلِمَتُهٗ اَلْقٰيهَآ اِلٰى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَاٰمِنُوا
بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖ وَلَا تَقُولُوا ثَلٰثَةٌ اِنْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ اِنَّمَا اللّٰهُ اِلٰهٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَهٗٓ
اَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيلًا
﴿١٧١﴾ لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ اَنْ يَكُونَ عَبْدًا لِلّٰهِ وَلَا الْمَلٰٓئِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ وَمَنْ
يَسْتَنْكِفْ عَنْ عِبَادَتِهٖ وَيَسْتَكْبِرْ فَسَيَحْشُرُهُمْ اِلَيْهِ جَمِيعًا ﴿١٧٢﴾ فَاَمَّا الَّذِينَ
اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ اُجُورَهُمْ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهٖ وَاَمَّا الَّذِينَ
اسْتَنْكَفُوا وَاسْتَكْبَرُوا فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا اَلِيمًا وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ
وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٧٣﴾ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَآءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَاَنْزَلْنَآ
اِلَيْكُمْ نُورًا مُبِينًا ﴿١٧٤﴾ فَاَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَاعْتَصَمُوا بِهٖ فَسَيُدْخِلُهُمْ
فِى رَحْمَةٍ مِنْهُ وَفَضْلٍ وَيَهْدِيهِمْ اِلَيْهِ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿١٧٥﴾ يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ

اللهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ إِنِ امْرُؤٌا هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَإِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنْثَيَيْنِ يُبَيِّنُ اللهُ لَكُمْ أَنْ تَضِلُّوا وَاللهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٧٦﴾

150. *Allah'ı ve peygamberlerini inkâr edenler ve (inanma hususunda) Allah ile peygamberlerini birbirinden ayırmak isteyip "Bir kısmına iman ederiz ama bir kısmına inanmayız" diyenler ve bunlar (iman ile küfür) arasında bir yol tutmak isteyenler yok mu;*

151. *İşte gerçekten kâfirler bunlardır. Ve Biz, kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır.*

152. *Allah'a ve peygamberlerine iman eden ve onlardan hiçbirini diğerlerinden ayırmayanlara (gelince), işte Allah onlara bir gün mükâfatlarını verecektir. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.*

153. *Ehl-i kitap senden, kendilerine gökten bir kitap indirmeni istiyor. Onlar Mûsâ'dan, bunun daha büyüğünü istemişler de "Bize Allah'ı apaçık göster" demişlerdi. Zulümleri sebebiyle hemen onları yıldırım çarptı. Bilâhare kendilerine açık deliller geldikten sonra buzağıyı (ilah) edindiler. Biz bunu da affettik. Ve Mûsâ'ya apaçık delil (ve yetki) verdik.*

154. *Söz vermeleri(ni takviye) için Tûr'u başlarına diktik de onlara, "Baş eğerek kapıdan girin" dedik, "Cumartesi günü haddi aşmayın" dedik. Kendilerinden sağlam söz aldık.*

155. *Sözlerinden dönmeleri, Allah'ın ayetlerini inkâr etmeleri, haksız yere peygamberleri öldürmeleri ve "Kalplerimizin üstü örtülmüştür" demeleri sebebiyle (onları lanetledik, türlü belalar verdik. Onların kalpleri kılıflı değildir;) tam aksine küfürleri sebebiyle Allah o kalpler üzerine mühür vurmuştur; pek azı müstesna artık iman etmezler.*

156. *Bir de inkâr etmelerinden ve Meryem'in üzerine büyük bir iftira atmalarından;*

157. *Ve "Allah elçisi Meryem oğlu İsa'yı öldürdük" demeleri yüzünden (onları lânetledik). Hâlbuki onu ne öldürdüler ne de astılar; fakat*

(öldürdükleri,) onlara İsa gibi gösterildi. Onun hakkında ihtilafa düşenler bundan dolayı tam bir kararsızlık içindedirler; bu hususta zanna uymak dışında hiçbir (sağlam) bilgileri yoktur ve kesin olarak onu öldürmediler.

158. *Bilakis Allah onu (İsa'yı) kendi katına kaldırmıştır. Allah izzet ve hikmet sahibidir.*

159. *Ehl-i kitaptan her biri, ölümünden önce ona muhakkak iman edecektir. Kıyamet gününde de o, onlara şahit olacaktır.*

160. *Yahudilerin yaptıkları zulümden, bir de çok kimseyi Allah yolundan çevirmelerinden ve men etmelerinden dolayı kendilerine (daha önce) helâl kılınmış bulunan temiz ve iyi şeyleri onlara haram kıldık.*

161. *Men edildikleri halde faizi almalarından ve haksız (yollar) ile insanların mallarını haksız yere yemelerinden dolayı içlerinden inkâra sapanlara acı bir azap hazırladık.*

162. *Fakat içlerinden ilimde derinleşmiş olanlar ve müminler, sana indirilene ve senden önce indirilene iman edenler, namazı kılanlar, zekâtı verenler; Allah'a ve ahiret gününe inananlar var ya; işte onlara pek yakında büyük mükâfat vereceğiz.*

163. *Biz Nuh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. Ve (nitekim) İbrâhim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a, esbâta (torunlara), İsa'ya, Eyyûb'e, Yunus'a, Hârûn'a ve Süleyman'a vahyettik. Davud'a da Zebûr'u verdik.*

164. *Bir kısım peygamberleri sana daha önce anlattık, bir kısmını ise sana anlatmadık. Ve Allah, Mûsâ ile gerçekten konuştu.*

165. *Müjdeleyici ve sakındırıcı olarak peygamberler gönderdik ki insanların peygamberlerden sonra Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın! Allah izzet ve hikmet sahibidir.*

166. *Fakat Allah sana indirdiğine şahitlik eder; onu kendi ilmiyle indirdi. Melekler de (buna) şahitlik ederler. Ve şahit olarak Allah kâfidir.*

167. *İnkâr eden ve (başkalarını da) Allah yolundan alıkoyanlar şüphesiz doğru yoldan çok uzaklaşmışlardır.*

168. *İnkâr edip zulmedenleri Allah asla bağışlayacak değildir. Onları (başka) bir yola iletecek de değildir.*

169. Ancak orada ebedî kalmak üzere cehennem onları yoluna (iletecektir). Bu da Allah'a çok kolaydır.

170. Ey insanlar! Resûl size Rabbinizden gerçeği getirdi (bunda şüphe yoktur), şu hâlde kendi iyiliğinize olarak (ona) iman edin. Eğer inkâr ederseniz, göklerde ve yerde ne varsa şüphesiz hepsi Allah'ındır. (O'nun sizin inanmanıza ihtiyacı yoktur). Allah geniş ilim ve hikmet sahibidir.

171. Ey ehl-i kitap! Dininizde aşırı gitmeyin ve Allah hakkında, haktan başkasını söylemeyin. Meryem oğlu İsa Mesih, ancak Allah'ın resûlüdür. O, Allah'ın, Meryem'e ulaştırdığı "ol" kelimesi(nin eseri)dir, O'ndan bir ruhtur. Şu hâlde Allah'a ve peygamberlerine iman edin. "(İlah) üçtür" demeyin. Sizin için hayırlı olmak üzere bundan vazgeçin. Allah ancak bir tek ilahtır. O, çocuğu olmaktan münezzehtir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Vekil olarak Allah yeter.

172. Ne Mesih ne de Allah'a yakın melekler, Allah'ın kulu olmaktan geri durur lar. O'na kulluktan geri durup büyüklenen kimselerin hepsini (Allah) yakında huzuruna toplayacaktır.

173. İman edip iyi işler yapanlara (Allah) ecirlerini tam olarak verecek ve onlara lütfundan daha fazlasını da ihsan edecektir. Kulluğundan yüz çeviren ve kibirlenenlere gelince, onlara acı bir şekilde azap edecektir. Onlar, kendileri için Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı bulurlar. (Kendilerini Allah'ın azabından kurtaracak bir kimse bulamazlar.)

174. Ey insanlar! Şüphesiz size Rabbinizden kesin bir delil geldi ve size apaçık bir nur indirdik.

175. Allah'a iman edip O'na sımsıkı sarılanlara gelince, Allah onları kendinden bir rahmet ve lütuf (deryası) içine daldıracak ve onları kendine doğru (giden) bir yola götürecektir.

176. Senden fetva isterler. De ki: "Allah, babası ve çocuğu olmayan kimsenin mirası hakkındaki hükmü şöyle açıklıyor: Eğer çocuğu olmayan bir kimse ölür de onun bir kız kardeşi bulunursa, bıraktığının yarısı bunundur. Kız kardeş ölüp çocuğu olmazsa erkek kardeş de ona vâris olur. Kız kardeşler iki tane olursa (erkek kardeşlerinin) bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer erkekli kadınlı daha fazla kardeş mevcutsa erkeğin hakkı, iki kadın payı kadardır. Şaşırmamanız için Allah size açıklama yapıyor. Allah her şeyi bilmektedir.

EHL-İ KİTAP

Bu bölümdeki ayetlerde ehl-i kitaptan sıkça bahsedilmektedir. Bu da onlara dikkat etmek gerektiğine ve onların hayatta ne kadar büyük tesirlerinin olduğuna işaret etmektedir. Ancak her tekrarda daha önceki yerlerde zikredilmemiş olan yeni konulara ve yeni çözüm yollarına değinilmiştir. Burada her yerde ve her seferde hazırda bulundurulması gereken bazı sözlerin ve temel ilkelerin üzerinde yeniden vurgu yapılmıştır. Bu pasajda geçen ayetlerin ele aldığı konular şunlardır:

Birincisi: İmanı parçalara bölmek küfürdür. Ehl-i kitaba nispeten bu, küfrün giriş kapısıdır: *"'Bir kısmına iman ederiz ama bir kısmına inanmayız' diyenler ve bunlar (iman ile küfür) arasında bir yol tutmak isteyenler yok mu? İşte gerçekten kâfirler bunlardır."* Onlar Hz. Mûsâ'ya iman ettiler, Hz. Muhammed'i inkâr ettiler ve Hz. İsa hakkında da tartışmaya düştüler. Allah'ın salat ve selamı, nebilerin üzerine olsun!

İkincisi: Yahudilerin, inadına ve hakka karşı kibirlenmelerine değinilmiştir: *"Ehl-i kitap, senden, kendilerine gökten bir kitap indirmeni istiyor. Onlar Mûsâ'dan, bunun daha büyüğünü istemişler de 'Bize Allah'ı apaçık göster' demişlerdi. Zulümleri sebebiyle hemen onları yıldırım çarptı."* Kur'ân bu ayetlerden sonra Allah'ın onlara, üzerlerine Tur dağının kaldırılması gibi bazı hissî mucizeler gösterdiğinden bahsetmiştir. Fakat buna rağmen kalpleri yumuşamadı, hatta daha da katılaştı ve kendi zulüm ve kibrinde daha da ileri gitti.

Üçüncüsü: Bu bölümde Yahudilerin işledikleri bazı suçlardan bahsedilmiştir. Bu suçlar muhtelif ayetlerde birkaç bölüm altında zikredilmiştir. Bunların burada zikredilen günahları; Allah'ın ayetlerini inkâr etme, ilahî misakı bozma, peygamberleri öldürme, Hz. İsa'yı da öldürmeye teşebbüs etme ile başlamış; faiz almak ve haksız yere insanların mallarını yemekle devam etmiştir: *"Sözlerinden dönmeleri, Allah'ın ayetlerini inkâr etmeleri, haksız yere peygamberleri öldürmeleri," "Ve 'Allah elçisi Meryem oğlu İsa'yı öldürdük' demeleri yüzünden (onları lânetledik)." "Men edildikleri halde faizi almalarından ve haksız (yollar) ile insanların mallarını haksız yere yemelerinden dolayı."* Allah Teâlâ onlardan bazılarını istisna etti. Bunlar bu tür günahları kabul etmediler

ve hak yolunu takip ettiler: *"Fakat içlerinden ilimde derinleşmiş olanlar ve müminler, sana indirilene ve senden önce indirilene iman edenler..."*

Dördüncüsü: Hristiyanların şirk içinde oldukları zikredilmiştir. Bu da küfre girmenin diğer bir kapısıdır. Zira onlar Hz. İsa'yı ilahlık makamına çıkardılar: *"'(İlah) üçtür' demeyin. Sizin için hayırlı olmak üzere bundan vazgeçin. Allah ancak bir tek ilahtır. O, çocuğu olmaktan münezzehtir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Vekil olarak Allah yeter." "Ne Mesih ne de Allah'a yakın melekler, Allah'ın kulu olmaktan geri dururlar."*

Beşincisi: Aşırıya gitmek, küfür ve şirke düşmenin ek bir sebebidir. Bu, her ne kadar farklı neticeler getirse de Yahudiler ve Hristiyanlar arasında bulunan müşterek bir günahtır: *"Ey ehl-i kitap! Dininizde aşırı gitmeyin ve Allah hakkında, haktan başkasını söylemeyin. Meryem oğlu İsa Mesih, ancak Allah'ın resûlüdür, (o,) Allah'ın Meryem'e ulaştırdığı 'Ol' kelimesi(nin eseri)dir, O'ndan bir ruhtur."* İsa, nebi ve resûldür. Allah onu "ol" emriyle yarattı ve onun yaratılışını bir mucize kıldı. Yahudilerin onun hakkında aşırıya gittikleri husus da budur. Onlar, onu ve onun annesini sıradan bir insanın bile hak etmediği bir vasıfla suçladılar. Aynı şekilde bu konuda Hristiyanlar da aşırıya gittiler; onlar da onu Allah'a eş tuttular ve beşerî vasıflarını bir tarafa bırakıp ilah olarak gördüler.

Altıncısı: Gaye ve kaynak açısından semavî risaletlerin bir olduğuna değinilmiştir: *"Biz Nuh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik." "Müjdeleyici ve sakındırıcı olarak peygamberler gönderdik ki insanların peygamberlerden sonra Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın!" "Allah'ı ve peygamberlerini inkâr ederler ve (inanma hususunda) Allah ile peygamberlerini birbirinden ayırmak isterler."*

Sûrenin sonu, sûrenin başında geçen bir konunun devamı olarak fıkhî bir meseleyle bitmiştir. Bu da sûrenin konu açısından bir olduğunu teyit etmekte ve Kur'ân'ın, farklı meseleleri çözerken takip ettiği yöntemi göstermektedir. Bu yöntem bazı yönlerden farklılık gösterse de hakikatte önüne engel olunamayacak derecede gür akan bir nehir gibidir. Kur'ân'ın konularının böyle sürekli değişmesinin sebebi şudur: Akide, ferdî ve içtimaî davranışlara etki etmektedir. Siyasî ilişkiler de

iktisadî ilişkilerle alakalıdır. Bu nedenle Kur'ân'da bu tür farklı konular iç içe gelebilir.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Allah ile peygamberlerini birbirinden ayırmak isteyenler," yani onlar bir taraftan Allah'a iman ettiklerini iddia ederler, diğer taraftan O'nun resûlünü inkâr ederler.

"Ehl-i kitap, senden, kendilerine gökten bir kitap indirmeni istiyor," yani gökten yazılı vaziyette hazır bir kitap gelmesini istiyorlar. Yani sana gelen ve senin de kâtipler aracılığıyla yazdırdığın vahyi istemiyorlar. Bu talep onların inat ve kibirlerinden dolayıdır. Yoksa hakkın vahiy konusundaki delilleri ortadadır. Bu deliller hidayet ve hüccetin ikamesi için yeterlidir.

"Söz vermeleri(ni takviye) için Tûr'u başlarına kaldırdık," yani onlardan misakı alırken ona bağlı kalmalarını sağlamak için o esnada Tûr dağını da üzerlerine kaldırdık. Bunu misakın ne kadar önemli olduğunu göstermek için yaptık. Bakara Sûresi'nde bu misakla ilgili malumat geniş bir şekilde geçmişti.

"Hâlbuki onu ne öldürdüler ne de astılar; fakat (öldürdükleri,) onlara İsa gibi gösterildi." ayeti, Allah'ın, İsa Peygamber'i Yahudilerin ve diğerlerinin tuzaklarından koruduğuna, onu onların eliyle öldürülmekten kurtardığına ve göğe yükselttiğine işaret etmektedir: *"Bilakis Allah onu (İsa'yı) kendi katına kaldırmıştır."*

"Ehl-i kitaptan her biri, ölümünden önce ona muhakkak iman edecektir." Ayetlerin bağlamından anlaşıldığına göre Allah Teâlâ, İsa Peygamber'i onların elinden kurtardı ve göğe yükseltti. Sonraki bir zamanda ise ondan bereket ve bolluk ummakta aşırı giden ehl-i kitabın aleyhine bir hüccet olarak onu geri getirecektir. Bu da onun ölümünden önce gerçekleşecektir. Buhârî ve Müslim'de Ebû Hureyre'den rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *"Nefsim elinde olana yemin ederim ki Meryem oğlu İsa'nın, aranıza adaletli bir hâkim olarak ineceği; haçları kırıp hınzırları öldüreceği, cizyeyi kaldıracağı vakit yakındır. O zaman geldiğinde mal öylesine artar ki kimse onu kabul etmez.*

O vakitte tek bir secde, dünya ve içindekilerin tamamından daha hayırlı olur." Daha sonra Ebû Hureyre şöyle dedi: "İsterseniz bu ayeti okuyun: *'Ehl-i kitaptan her biri, ölümünden önce ona muhakkak iman edecektir. Kıyamet gününde de o, onlara şahit olacaktır.'*"[190]

Bazı müfessirler ayette geçen *"Ehl-i kitap'tan her biri"* ayetindeki umumi ifadeyi tahsis etme konusunda ihtilafa düştüler. Dediler ki: "Bu ayetin, İsa'nın nüzulü anında hâlihazırda bulunacak olan nesle tahsis edilmesini gerektirecek bir delil yoktur." Bu nedenle de delili olmayan bazı görüşler öne sürdüler. Mesela herhangi bir zamandaki veya mekândaki ehl-i kitaptan her biri, ölmeden önce mutlaka ona gerçek bir şekilde iman edecektir. Yani onlardan her biri ölmeden önce İsa Peygamber'i görüp öyle ölecektir. Bu açık bir zorlamadır. Zira tahsis hem his hem vakıa açısından olacaktır. Ona iman edecek olanlar, İsa Peygamber'in nüzulü esnasında o çağda yaşayanlar olacak ve onu ayan beyan görüp iman edeceklerdir. Dilde yaygın olan manası budur. Zira Kur'ân'da bu tür manayı ifade edecek başka birçok örnek vardır. Allahu a'lem.

"Fakat içlerinden ilimde derinleşmiş olanlar." buyruğu ilimde derinleşmenin insanı hidayete götürdüğüne işaret etmektedir. Çünkü ilimde derinleşmek doğruluk ve ciddiyetin alâmetidir. İlimleriyle ve vaazlarıyla mevki ve makam peşinde koşan ikiyüzlü saray âlimlerinin sıradan ve sathî ilim ve vaazları ise böyle değildir.

"Peygamberlerin bir kısmını ise sana anlatmadık." buyruğu, tüm peygamberlerin Fırat ve Nil arasındaki bölgede geldiğini iddia eden ve bunun sebebini soran kişiye verilmiş bir cevaptır. Bu ayet bir de dünyanın herhangi bir yerinde yaşamış sâlih kimseler veya dünyayı etkilemiş kimseler hakkında ileri geri konuşmamak gerektiğine dair bir uyarıdır. Zira olabilir ki o kimseler de Kur'ân'ın isim vermeden bahsettiği bu peygamberlerden biridir ancak tebliğ ettiği din tahrif edilmiştir. Bunların şahsı hakkında tevakkuf etmek daha doğrudur. Allahu a'lem.

"Eğer inkâr ederseniz, göklerde ve yerde ne varsa şüphesiz hepsi Allah'ındır." İmana davet etmek, insanın maslahatı ve saadetini

---

190 Buhârî 3/1272. Müslim 1/135.

gerçekleştirmek içindir. Yoksa Allah Teâlâ mümin olsun kâfir olsun tüm âlemlerden müstağnidir.

"Dininizde aşırı gitmeyin." ayetinde geçen "(غلو) (ğuluvv)" kelimesinin aslı, mübalağa etmek ve ziyadeleştirmektir. Daha sonra, dinde aşırıya ve zorlamaya gitmek anlamında kullanılmıştır. Zorla ya da isteyerek hakikatin üzerine eklemeler yapmaktır.

"O'ndan bir ruhtur," yani Allah'ın, "ol" emriyle yarattığı bir ruhtur; Allah'ın yeri, Allah'ın evi (Beytullah) ve Allah'ın seması vb. derken yaptığımız isnat gibi. Ancak *"ruh"* kelimesinin doğrudan Allah'a izafe edilmesi, İsa Peygamber için bir şeref ve onun makamını tazimdir.

"Ve onları kendine doğru (giden) bir yola götürecektir." buyruğu, dinin esas ilkesine ve değerine yapılan bir vurgudur. Bu değer, sırat-ı müstakimdir. Dosdoğru olan, içinde eğrilik olmayan, kimsenin kayrılmadığı ve kimsenin haksızlık görmediği bir dindir. *"Bizi dosdoğru yola (sırat-ı müstakime) ilet."*[191]

"De ki: Allah, babası ve çocuğu olmayan kimsenin mirası hakkındaki hükmü şöyle açıklıyor:"[192] Kelâle ve buna dair diğer meseleler (miras ayetlerinde) sûrenin baş kısmında geçti. Orada geçen *"(Çocuklar) ikiden fazla kadın iseler"* ifadesi burada *"Eğer iki kız iseler"* denilerek mana olarak birbirini tamamlamıştır. Bu iki ayete göre miras taksiminde iki kız kardeşin veya iki kızın veya ikiden fazla olan kız veya kız kardeşlerin payları üçte ikidir.

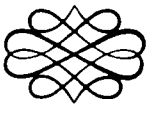

191 Fatiha 1/6.

192 Buna fıkıhta "kelâle" denir. Bir kimse öldüğü zaman geride annesi, babası, kızı ve oğlu yoksa, bu takdirde evliyse mirasının sekizde birini eşi, geri kalan kısmı kardeşleri alır. Evli değilse tamamını kardeşleri alır. (Mütercim).

سُورَةُ المَائِدَة

5- MÂİDE SÛRESİ

46. MECLİS: DİNİN KEMALE ERMESİ VE NİMETİN TAMAMLANMASI
47. MECLİS: ALLAH'IN EHL-İ KİTABA DAHA ÖNCE VERDİĞİ MİSAK
48. MECLİS: EMNİYET VE HAYAT
49. MECLİS: EHL-İ KİTAP VE HÜKÜMLE İMTİHAN
50. MECLİS: VELA VE BERÂ
51. MECLİS: EHL-İ KİTAPLA GÖRÜŞMELER
52. MECLİS: MÜSLÜMAN TOPLUMUN BİNASI
53. MECLİS: HZ. İSA'NIN MUCİZELERİ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

يَا اَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اَوْفُوْا بِالْعُقُوْدِ اُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيْمَةُ الْاَنْعَامِ اِلَّا مَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّى الصَّيْدِ وَاَنْتُمْ حُرُمٌ اِنَّ اللّٰهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيْدُ ﴿١﴾ يَا اَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تُحِلُّوْا شَعَآئِرَ اللّٰهِ وَلَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْىَ وَلَا الْقَلَآئِدَ وَلَآ آٰمِّيْنَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ يَبْتَغُوْنَ فَضْلًا مِّنْ رَّبِّهِمْ وَرِضْوَانًا وَاِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوْا وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ اَنْ صَدُّوْكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اَنْ تَعْتَدُوْا وَتَعَاوَنُوْا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰى وَلَا تَعَاوَنُوْا عَلَى الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿٢﴾ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيْرِ وَمَآ اُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهٖ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوْذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيْحَةُ وَمَآ اَكَلَ السَّبُعُ اِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَاَنْ تَسْتَقْسِمُوْا بِالْاَزْلَامِ ذٰلِكُمْ فِسْقٌ اَلْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ دِيْنِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِى وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ دِيْنًا فَمَنِ اضْطُرَّ فِى مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِاِثْمٍ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٣﴾ يَسْئَلُوْنَكَ مَاذَآ اُحِلَّ لَهُمْ قُلْ اُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَمَا عَلَّمْتُمْ مِّنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِيْنَ تُعَلِّمُوْنَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللّٰهُ فَكُلُوْا مِمَّآ اَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ سَرِيْعُ الْحِسَابِ ﴿٤﴾ اَلْيَوْمَ اُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَّكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَّهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ اِذَآ اٰتَيْتُمُوْهُنَّ اُجُوْرَهُنَّ مُحْصِنِيْنَ غَيْرَ مُسَافِحِيْنَ وَلَا مُتَّخِذِىْٓ اَخْدَانٍ وَمَنْ يَّكْفُرْ بِالْاِيْمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهٗ وَهُوَ فِى الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِيْنَ ﴿٥﴾ يَا اَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِذَا قُمْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ فَاغْسِلُوْا وُجُوْهَكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ اِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوْا

بِرُؤُسِكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ اِلَى الْكَعْبَيْنِ ۭ وَاِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوْا ۭ وَاِنْ كُنْتُمْ مَّرْضٰٓى
اَوْ عَلٰي سَفَرٍ اَوْ جَاۗءَ اَحَدٌ مِّنْكُمْ مِّنَ الْغَاۗىِٕطِ اَوْ لٰمَسْتُمُ النِّسَاۗءَ فَلَمْ تَجِدُوْا
مَاۗءً فَتَيَمَّمُوْا صَعِيْدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوْا بِوُجُوْهِكُمْ وَاَيْدِيْكُمْ مِّنْهُ ۭ مَا يُرِيْدُ
اللّٰهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِّنْ حَرَجٍ وَّلٰكِنْ يُّرِيْدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهٗ عَلَيْكُمْ
لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿٦﴾ وَاذْكُرُوْا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَمِيْثَاقَهُ الَّذِيْ وَاثَقَكُمْ بِهٖٓ
اِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا ۡ وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ﴿٧﴾ يٰٓاَيُّهَا
الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا كُوْنُوْا قَوّٰمِيْنَ لِلّٰهِ شُهَدَاۗءَ بِالْقِسْطِ ۡ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلٰٓى
اَلَّا تَعْدِلُوْا ۭ اِعْدِلُوْا ھُوَ اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى ۡ وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيْرٌۢ بِمَا تَعْمَلُوْنَ
﴿٨﴾ وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ۙ لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّاَجْرٌ عَظِيْمٌ ﴿٩﴾
وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَكَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَآ اُولٰۗىِٕكَ اَصْحٰبُ الْجَحِيْمِ ﴿١٠﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ
اٰمَنُوا اذْكُرُوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ ھَمَّ قَوْمٌ اَنْ يَّبْسُطُوْٓا اِلَيْكُمْ اَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ
اَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۭ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُوْنَ ﴿١١﴾

1. Ey iman edenler! Akitleri(n gereğini) yerine getiriniz. İhramlıyken, avlanmayı helâl saymamak üzere (aşağıda) size okunacaklar dışında kalan hayvanlar, sizin için helâl kılındı. Allah dilediğine hükmeder.

2. Ey iman edenler! Allah'ın (koyduğu dinî) işaretlerine, haram aya, (Allah'a hediye edilmiş) kurbana, (ondaki) gerdanlıklara, Rablerinin lütuf ve rızasını arayarak Beyt-i Haram'a yönelmiş kimselere (tecavüz ve) saygısızlık etmeyin. İhramdan çıkınca avlanabilirsiniz. Mescid-i Haram'a girmenizi önledikleri için bir topluma karşı beslediğiniz kin sizi haksızlık etmeye sevk etmesin! İyilik ve (Allah'ın yasaklarından) sakınma üzere yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmayın. Allah'tan korkun; çünkü Allah'ın cezası çetindir.

3. Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan, boğulmuş, (taş, ağaç vb. ile) vurulup öldürülmüş, yukarıdan yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanıp ölmüş (hayvanlar ile) yırtıcıların yediği hayvanlar -ölmeden yetişip kestikleriniz müstesna- dikili taşlar (putlar) üzerine boğazlanmış hayvanlar ve

fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılındı. Bunlar yoldan çıkmaktır. Bugün kâfirler, sizin dininizden (onu yok etmekten) ümit kesmişlerdir. Artık onlardan korkmayın, Benden korkun. Bugün size dininizi ikmal ettim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı beğendim. Kim, gönülden günaha yönelmiş olmamak üzere açlık halinde dara düşerse (haram etlerden yiyebilir). Çünkü Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

4. *Kendileri için nelerin helâl kılındığını sana soruyorlar; de ki: Bütün iyi ve temiz şeyler size helâl kılınmıştır. Allah'ın size öğrettiğinden öğretip avcı hale getirdiğiniz hayvanların sizin için yakaladıklarından da yiyin ve üzerine Allah'ın adını anın (besmele çekin). Allah'tan korkun. Allah'ın hesabı pek çabuktur.*

5. *Bugün size temiz ve iyi şeyler helâl kılınmıştır. Kendilerine kitap verilenlerin (Yahudi, Hristiyan) yiyeceği size helâldir, sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir. Mümin kadınlardan iffetli olanlar ile daha önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar da mihirlerini vermeniz şartıyla, namuslu olmak, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helâldir. Kim (İslamî hükümlere) inanmayı kabul etmezse onun ameli boşa gitmiştir. O, ahirette de ziyana uğrayanlardandır.*

6. *Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi, başlarınızı mesh edip, topuklara kadar ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüp oldunuzsa, boy abdesti alın. Hasta yahut yolculuk halinde bulunursanız yahut biriniz tuvaletten gelirse yahut da kadınlara dokunmuşsanız (cinsî birleşme yapmışsanız) ve bu hallerde su bulamamışsanız temiz toprakla teyemmüm edin de yüzünüzü ve (dirseklere kadar) ellerinizi onunla mesh edin. Allah size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez; fakat sizi tertemiz kılmak ve size (ihsan ettiği) nimetini tamamlamak ister; umulur ki şükredersiniz.*

7. *Allah'ın size olan nimetini, "Duyduk ve kabul ettik" dediğiniz zaman sizi bununla bağladığı (O'na verdiğiniz) sözü hatırlayın ve Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, kalplerin içindekini bilmektedir.*

8. *Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi âdil davranmamaya itmesin. Adaletli olun; bu, Allah korkusuna daha çok yakışandır. Allah'a isyandan sakının. Allah yaptıklarınızı hakkıyla bilmektedir.*

9. Allah, iman eden ve iyi şeyler yapanlara söz vermiştir; onlara bağışlama ve büyük mükâfat vardır.

10. İnkâr eden ve ayetlerimizi yalanlayanlara gelince, onlar cehennemliklerdir.

11. Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini unutmayın; hani bir topluluk size el uzatmaya yeltenmişti de Allah, onların ellerini sizden çekmişti. Allah'tan korkun ve müminler yalnızca Allah'a güvensinler.

DİNİN KEMALE ERMESİ VE NİMETİN TAMAMLANMASI

Mâide Sûresi'nin ilk ayetleri risaletin bittiğine, kemale erdiğine, artık yeryüzünde yerleşip kök saldığına işaret etmektedir: *"Bugün kâfirler, sizin dininizden (onu yok etmekten) ümit kesmişlerdir. Artık onlardan korkmayın, Benden korkun. Bugün size dininizi ikmal ettim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı beğendim."*

Din, Resûlullah'ın (s.a.s.) döneminde indirilen vahiy (Kur'ân) ve onun açıklaması olan Sünnet ile kemale ermiştir. Her kim Resûlullah'ın (s.a.s.) vefatından sonra vahyin inmeye devam ettiğini ve gaybla ilgili haberlerin gelmeye devam ettiğini veya teşriin devam ettiğini iddia ederse; o, sosyal ve dinî konumu ne olursa olsun yalan söylemiştir ve Kur'ân'ın bu açık ve berrak hakikatlerine de aykırı davranmıştır.

Dinin tamamlandığını anlatan bu bölümde de bazı önemli amelî hükümler yer almaktadır. Teşriin kademeli olarak gelmesi ilkesinden hareketle bu hükümlerin de sonlarda gelmesi uygun olmuştur.

Bu hükümler, İslam'ın ilkelerinde, temel bir esas olan *"Ey iman edenler! Akitleri(n gereğini) yerine getiriniz"* emriyle başlamıştır. Allah'ın meşru kıldığı bütün akitlere bağlılık göstermek gerektiği hatırlatılmış ve *"Allah'ın size olan nimetini, 'Duyduk ve kabul ettik' dediğiniz zaman sizi bununla bağladığı (O'na verdiğiniz) sözü hatırlayın ve Allah'tan korkun"* ifadesiyle bu hüküm teyit edilmiştir. Risaletin sona ermesine uygun bir emir olarak bu hatırlatma yerli yerinde gelmiş ve biraz sonra zikredilecek hükümler için de bir giriş olmuştur. Bu hükümler de şunlardır:

Birincisi: Yiyeceklerden temiz olanların helâl kılınmış olması: *"De ki: Bütün iyi ve temiz şeyler size helâl kılınmıştır." "Temiz yiyecekler"* ifadesinin kapsamına hayvanlar da girmektedir: *"Size okunacaklar dışında kalan hayvanlar da sizin için helâl kılındı."* Buna av hayvanları da dâhildir: *"İhramdan çıkınca avlanabilirsiniz."* Eğitilmiş av köpeklerinin yakaladıkları da bu kapsamdadır: *"Avcı hale getirdiğiniz hayvanların sizin için yakaladıklarından da yiyin ve üzerine Allah'ın adını anın (besmele çekin)."* Ayrıca ehl-i kitabın kestikleri de helâl dairesindedir: *"Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği size helâldir, sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir."*

İkincisi: Haram yiyeceklerden bahsedilmiştir: *"Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan hayvanlar size haram kılındı."* Sonra da leş sayılan hayvanların neler olduğu sıralanmıştır: *"Boğulmuş, (taş, ağaç vb. ile) vurulup öldürülmüş, yukarıdan yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanıp ölmüş (hayvanlar ile) yırtıcıların yediği hayvanlar size haram kılındı."* İhramlı olan kimsenin yakaladığı av da haramdır: *"İhramlıyken avlanmayı helâl saymamak üzere."* Bunlardan sonra açlık ve benzeri tehlikeler gibi zarurî durumlar istisna edilmiştir: *"Kim, gönülden günaha yönelmiş olmamak üzere açlık halinde dara düşerse (haram etlerden yiyebilir). Çünkü Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir."*

Üçüncüsü: Belli bazı şartlara riayet edilerek ehl-i kitaptan olan kadınlar ile evlilik helâldir: *"Mümin kadınlardan iffetli olanlar ile daha önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar da mihirlerini vermeniz şartıyla, namuslu olmak, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helâldir."*

Dördüncüsü: Allah'ın sembollerine (şeair, alâmet) ve bunlarla ilgili şeylere saygı göstermek, hacılar ve umreciler için güvenliği temin etmek gerekir: *"Ey iman edenler! Allah'ın (koyduğu, dinî) işaretlerine, haram aya, (Allah'a hediye edilmiş) kurbana, (ondaki) gerdanlıklara, Rablerinin lütuf ve rızasını arayarak Beyt-i Haram'a yönelmiş kimselere (tecavüz ve) saygısızlık etmeyin. İhramdan çıkınca avlanabilirsiniz. Mescid-i Haram'a girmenizi önledikleri için bir topluma karşı beslediğiniz kin sizi haksızlık etmeye sevk etmesin! İyilik ve (Allah'ın yasaklarından) sakınma üzere yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmayın."*

Beşincisi: Cahiliye âdetlerinden ve hurafelerinden uzak durmak: *"Fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılındı."*

Altıncısı: Namaz kılmak isteyen kişi, küçük hadesi (tuvalete gitmek, kan akması, uyumak gibi nedenlerle meydana gelen geçici kirlilik halini) kaldırmak suretiyle temizlenmelidir (abdest almalıdır). Eğer büyük hades (cünüplükten, âdet görmekten meydana gelen kirlilik) halinde ise boy abdesti alarak üzerindeki hali gidermelidir. Su bulunmadığı veya su bulunsa bile kullanma imkânı olmadığı takdirde hadesten tahareti veya necasetten tahareti teyemmümle gidermek gerekir: *"Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi, başlarınızı mesh edip, topuklara kadar ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüp oldunuzsa, boy abdesti alın. Hasta yahut yolculuk halinde bulunursanız yahut biriniz tuvaletten gelirse yahut da kadınlara dokunmuşsanız (cinsî birleşme yapmışsanız) ve bu hallerde su bulamamışsanız temiz toprakla teyemmüm edin de yüzünüzü ve (dirseklere kadar) ellerinizi onunla mesh edin. Allah size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez; fakat sizi tertemiz kılmak ve size (ihsan ettiği) nimetini tamamlamak ister; umulur ki şükredersiniz."* Burada kalbin namaz kılarak temizlenmesi ile bedenin abdest ve gusül ile temizlenmesi arasında çok sıkı bir bağ vardır.

Yedincisi: Düşmanlara ve bizi kızdıranlara karşı dahi âdil olmak: *"Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi âdil davranmamaya itmesin. Adaletli olun; bu, Allah korkusuna daha çok yakışan(bir davranış)tır."*

Burada dikkate değer bir husus da bu güzel davranışın bu bölümde birden fazla üslupla pekiştirilmiş olmasıdır. Sûrenin ikinci ayetinde, bu kimseler bizleri Mescid-i Haram'dan alıkoymuş olsalar bile onlara karşı saldırgan olmamızın haram olduğuna değinilmiştir. Burada ise onlara karşı adaletli olmamız emredilmiş ve adaletle takva arasında bir bağ kurulmuştur. Bu da adaletin ne kadar önemli bir değer olduğunu göstermektedir. Zira adalet, düşmanlık veya husumet sebebiyle ihmal edilebilir diye her münasebetle bir kez daha bunun üzerinde durulmuştur.

Tüm bunlardan ziyade Kur'ân bir de yakın bir "nimet"ten bahsetmiştir. Bu da nimetin tamamlanmış olmasının bir belirtisidir: *"Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini unutmayın; hani bir topluluk size el uzatmaya yeltenmişti de Allah, onların ellerini sizden çekmişti."* Ayetin bağlamından ve başta delillerden hareketle bu nimetlerin Hudeybiye'de olduğunu bilmekteyiz. Çünkü benzer bir ifade Fetih Sûresi'nde de zikredilmiştir: *"Sizi Mescid-i Haram'dan engellemişlerdi."*[193] Mescid-i Haram'dan alıkoymalarından bahseden ayette de adaletten bahseden ayette de onlara karşı haksız saldırılarda bulunulmaması gerektiğine değinilmiştir. Bu da konuyu tek bir cihete (Hudeybiye) çekmektedir.

Zira müşrikler Hudeybiye'de Müslümanlara saldırmak istemişlerdi. Ancak Allah onları savaştan sulha yönlendirmişti. Nitekim bir ayette de şöyle geçmektedir: *"O, sizi onlara karşı muzaffer kıldıktan sonra, Mekke'nin içinde onların ellerini sizden, sizin ellerinizi de onlardan çekendir."*[194] Sonra, bu ayetlerin içeriğine en yakın zaman ve bu ayetlerde bahsedilen nimetin tamamlanmasına en uygun düşen olaylar, Hudeybiye günü yaşanan olaylardır. Ancak bazı âlimler, bu ayetlerden hemen sonra İsrailoğulları'ndan bahsedilmiş olması nedeniyle burada bahsedilen nimetin tamamlanmasından maksadın, Resûlullah'ı (s.a.s.) öldürmeye çalışan Yahudilerin bundan engellenmesi olduğunu belirtmişlerdir. Ancak burada İsrailoğulları'ndan bahsedilmesi, Müslümanlara bu akdin ve misakın daha önce Yahudilere de yapıldığını ve onların buna uymadıklarını hatırlatmak içindir. Bu hatırlatma ile müminlerin bu yeni misaka uyma hususunda onların düştüğü hatalara düşmemeleri kastedilmiştir. Nitekim bir sonraki Meclis'te buna değineceğiz.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Akitleri(n gereğini) yerine getiriniz." ayeti tüm akitleri içermektedir. Bu emir, kâfirlerle de olsa her türlü sözleşme ve antlaşmalara bağlı kalmak gerektiğine delalet etmektedir.

193 Fetih 48/25.
194 Fetih 48/24.

"Size okunacaklar dışında kalan hayvanlar, sizin için helâl kılındı." Eşyada asıl olan ibahadır, yani helâlliktir; haramlılık ise istisnadır ve bir şeyin haram olması için mutlaka delil gereklidir.

"Ey iman edenler! Allah'ın (koyduğu dinî) işaretlerine karşı saygısızlık etmeyin!" Yani amelî olarak veya delil olmadığı halde helâl olduğu düşüncesiyle haram olan şeyleri helâl saymayın! Ayette geçen "(شعائر) (şe'âir)," "(شعيرة) (şe'îre)" kelimesinin çoğuludur. Bu kelimenin aslı ise "zâhirî alâmet" demektir. Ayetteki maksat ise zahirde (açıkta) olan her türlü ibadet ve dinî işarettir. Özellikle bunun zikredilmiş olmasının nedeni ise bunların Müslüman toplumun kimliğini temsil etmesi ve bu alâmetlere karşı yapılacak bir saygısızlığın, birleştirici kimliğe karşı saygısızlık anlamına geldiğini ifade etmektir. Allahu a'lem.

"Haram ay" lafzından maksat, tüm haram aylardır. Haram aylarda yasak olan, savaşı başlatmaktır. Ama düşman saldırılarına karşılık vermek, bu aylarda da diğer aylarda da meşrudur. Aynı şekilde haram aylardan önce başlayan savaşı bu ayların başlamasıyla devam ettirmede de sakınca yoktur. Zira savaşı bitirmek, teslim olmak anlamına gelebilir. *"Müşrikleri nerede bulursanız onları öldürün"*[195] ayeti de bu konuyla alakalıdır. Bu ayeti böyle yorumlamak, mensuh olduğunu söylemekten evladır. Zira bu ayet, son inen ayetlerden biridir. Allahu a'lem.

"Hedy kurbanı," Allah'a yakın olmak için Beytü'l-Haram'a hediye edilen kurbanlık hayvandır. Bu hayvanların Kâbe'ye ulaşmasına engel olmak veya bu hayvanlara eziyet etmek ve saldırganca davranmak caiz değildir.

"Gerdanlıklar," diğer hayvanlarla karışmasın diye hedy kurbanlarına bağlanan işaretlerdir. Bu hayvanların da hedy kurbanlarından olmalarına rağmen burada özellikle zikredilmiş olmasının nedeni, sahibinin bizzat onu işaretlemiş olmasıdır. Böylece mazeret hariç, bu hayvanların hedy olduğundan yana bir şüphe kalmamaktadır.

"Beyt-i Haram'a yönelmiş kimselere (tecavüz ve) saygısızlık etmeyin." Yani Kâbe'ye hac için gelen herkese ya da rızkını temin etmek için gelenlere saldırmak haramdır. Bu ayet herkesi kapsamaktadır, ancak

---

195 Tevbe 9/5.

müşrik olanlar istisna edilmiştir, onların Harem'e girmesi yasaktır. *"Bu yıllarından sonra bir daha Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar."*[196]

"İhramdan çıkınca avlanabilirsiniz." Nehiyden sonra gelen emir, sadece nehyin getirdiği hükmün ortadan kaldırıldığını ifade eder. Avcılık yapmak, nehiy gelmeden önce mubah iken, ihramdayken avlanmanın yasaklanmasıyla haram kılındı. Öyleyse ihramdan çıktıktan sonra gelen avlanma emri yine mubahlık ifade eder. Vücup ya da mendupluk ifade etmez. Bu tür emirler, içinde talep manası olmayan siğalardan biridir.

"Bir topluma karşı beslediğiniz kin sizi haksızlık etmeye sevk etmesin." yani size olan düşmanlıklarından ve onlara olan öfkenizden dolayı onlara karşı haddi aşmayın! Bu, Müslümanların gayrimüslimlerle olan ilişkilerindeki temel ilkelerden biridir. Onların kâfir olmaları, saldırgan tavır göstermemizi meşru kılmaz. Kâfirlere karşı tutum böyle olması gerekirken Müslümanların kendi aralarındaki husumetten dolayı birbirlerine karşı davranışları bundan daha titiz olmalıdır!

"Leş size haram kılındı." buyruğunda aslî mubahlar arasından yapılmış bir istisna mevcuttur. *"Meyte (leş),"* şer'î boğazlama gerçekleşmeden ölen hayvandır. *"Kan"* ise ister kesilen ister ölen hayvandan akan kan olsun, her halükârda haramdır. Ancak kesildikten sonra damarların arasında kalan kan artıklarında ise bir beis yoktur.

"Domuz eti de haram kılındı." Domuzun bizzat *"eti"* ifade edilmiştir çünkü genelde yenen kısmı etidir. Ancak zatı itibariyle domuzun tamamı haramdır. Bir şeyin haram kılınmasının hikmeti hakkında konuşmak, teşriin yöntemini ve hikmetini anlamaya elbette yardımcı olur. Ancak hikmeti ne olursa olsun bu, hükmün aslına tesir etmez. Çünkü haram olmasının hikmetini idrak etmek kişiden kişiye, zamana ve mekâna göre değişiklik gösterebilir. Olabilir ki bizden öncekilerin idrak edemediği, farkına varamadığı veya bilemediği bir şeyi bizler idrak edebiliriz veya bizim idrak edemediğimiz şeyi, bizden sonraki nesiller idrak edebilir. Ama haramlılık, nass (ayet veya hadis) baki kaldığı sürece sabittir, bakidir.

---

196 Tevbe 9/28.

"Ve Allah'tan başkası adına boğazlanan hayvanlar size haram kılındı." buyruğu Allah'tan başkasına adanmış ve kesilmiş kurbanlar demektir. Bu tür hayvanları yemek, -meyte, kan ve domuz yemek gibi- haramdır.

"Boğulmuş, (taş, ağaç vb. ile) vurulup öldürülmüş, yukarıdan yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanıp ölmüş (hayvanlar ile) yırtıcıların yediği hayvanlar da size haram kılındı." buyruğundakilerin hepsi aslı itibariyle meyte (leş) grubuna girmektedir. Ayet bunları teker teker ele almıştır ki şüpheye mahal olmasın. Hayvanın leş olması, farklı ölüm nedenlerinden olabilmektedir.

İp vb. bir şeyle boğularak ölen hayvanlar; asa, sopa, taş ve benzeri bir şeyle vurularak ölen hayvanlar; yüksek bir yerden düşerek ölen hayvanlar; başka bir hayvan tarafından boynuzlanarak ölen hayvanlar; kurt ve benzeri yırtıcı bir hayvan tarafından parçalanarak ölen hayvanlar meyte (leş) sınıfından olup bunların etlerinin yenmesi haramdır.

"Ölmeden yetişip kestikleriniz müstesna." Yukarıda sayılan durumlardan herhangi birinde henüz ölmeden önce yetişilerek usulünce kesilen hayvanlar bundan istisna edilmiştir. Mesela bir hayvan boğulacak olsa veya vurulacak olsa veya düşse veya başka bir hayvanın darbesini alsa veya yırtıcı bir hayvan tarafından yakalansa; ancak ölmeden önce sahibi onu tutup kesse ve ondan kan aksa, bu hayvanın eti helâl olur. Ancak sağken yetişse de hayvandan hiç kan akmasa, bu durumda hüküm itibariyle meyte sayılır. Allahu a'lem.

"Dikili taşlar (putlar) üzerine boğazlanmış hayvanlar..." Bu da Allah'tan başkası adına kesilen hayvanlardandır. *"Dikili taşlar"* anlamına gelen "(نصب) (nüsub)," ibadet ve tazim için dikilen taşlar ve benzeri yapılardır. Bu gibi yerlere adak niyetiyle kesilen hayvanların eti haramdır.

"Ve fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılındı." Kur'ân, cahiliye dönemine ait bu geleneği, içinde aldatma ve bilinmezlik olduğu için reddetmiştir. Cahiliye döneminde insanlar, üzerinde "yap" ve "yapma" manasında birer işaret olan ve bir de üzerinde herhangi bir işaret olmayan üç tane uzun çöp veya taşın hakemliğine başvururdu. Bunu da gaybı ortaya çıkarmak veya kendisi için takdir edilmiş olan hayır ve şerri -güya- öğrenmek için yapardı. Kişi, elini kapalı bir şekilde bu oklara veya taşlara uzatırdı. Eğer "yap" yazana denk gelirse o işi hayırlı

görürdü. Eğer "yapma" yazana denk gelirse o zaman da şerli olarak görürdü. Eğer işaretsiz olana denk gelirse bir daha seçim yapardı. Ayette geçen "(استقسام) (istiksâm)"ın manası, kaderinde kendisi için yazılmış olan bilgiyi ortaya çıkarmak demektir. Ya da bu kelime "kasem," yani yemin manasındadır. Çünkü kendisini kurada çıkanı yapmaya bağlamakta, bir nevi bunu yapmaya yemin etmektedir.

"Kim gönülden günaha yönelmiş olmamak üzere açlık halinde dara düşerse (haram etlerden yiyebilir)." ayeti de haram kılınan yiyeceklerin tamamından istisnadır. Ölüm derecesindeki açlığı gidermek ve hayatını kurtarmak bunu gerekli kılmıştır. Ölüm açlığı ise perişan olmaya veya ölmeye neden olacak kadar açlıkla karşı karşıya kalmak demektir. Bu durumda olan biri, meyte veya diğer haram yiyeceklerden yiyebilir. Bu maddelerin haram kılınmasının sebebi, temiz ve mubah yiyeceklere ulaşma imkânının bulunmasıdır. Ancak temiz yiyeceklere ulaşma imkânı bulunmadığı takdirde, ölmemek için haramlar da mubaha dönüşür. Ama bunun bile bir şartı vardır: Günah işleme kastı olmayacak, ona gönülden meyletmeyecek ve gereğinden fazla yemeyecek.

"De ki: Bütün iyi ve temiz şeyler size helâl kılınmıştır." Teşride asıl ilke budur. Ayette geçen "(طيب) (tayyib)" kelimesinden maksat, faydalı her yiyecektir. Bu kelimenin zıddı ise "(خبيث) (habîs)" olup pis ve zararlı demektir. Hangi yönden olursa olsun zararı bilinen her şey haramdır; zehir ve sigara gibi. Hem zararlı hem faydalı olan yiyeceklerde ise hüküm, bunu tüketenin durumuna göre değişir. Şeker hastalığı ileri derecede nüksetmiş olan bir kişinin şeker kullanması onu ölüme veya helâke götürecekse bunu kullanması haramdır. Ama helâke götürmeyecek derecedeyse veya hastalığı hafif derecedeyse bu takdirde mekruh veya mubah olur.

Bir de faydalı yiyecek olduğu halde kokusu hoş olmayan soğan ve sarımsak gibi bazı yiyecekler vardır. Bunları ise toplumun veya cemaatin içine girip onları rahatsız etmemek kaydıyla tüketmekte bir beis yoktur. Allahu a'lem.

"Allah'ın size öğrettiğinden öğretip avcı hale getirdiğiniz hayvanların sizin için yakaladıklarından da yiyin." buyruğunda avcılık için eğitilmiş şahin, doğan, köpek, tazı gibi hayvanlarla avlanmanın şartları

zikredilmiştir. Bu şartlardan biri eğitimdir. Bunun alâmeti ise onun, eğiticisinin saldırma ve durmaya dair emirlerine uymasıdır. Bir diğer şartı, yakaladığı avdan kan çıkartarak onu yaralamasıdır. Mesela avının üstüne çökerek ağırlığıyla öldürse veya onu korkudan öldürecek kadar kovalasa veya av kaçarken bir uçurumdan düşüp ölse, bu av helâl değildir. Yaralamadan maksat, bu dediğimiz gibi olmalı ve avı yakalayıp sahibine getirmelidir. Avı kendisi için yakalamamalıdır. Eğer avını yakaladıktan sonra sahibi gelmeden önce ondan yemeye çalışırsa, bu av, avcı hayvana aittir, Müslümanın ondan yemesi helâl değildir. Önemli olan, avı tutmasıdır. Mesela avını yakalasa ama sahibi gelmekte gecikse ve avcı hayvan bu avdan yemeye başlasa, bu avın etinden yemekte bir beis yoktur. Çünkü avcı hayvan, üzerine düşen yakalama talimatına uymuştur. Bazı fakihler bu konuda avcı köpek ile avcı kuşlar arasında farklı hüküm olduğunu söylemişlerdir. Ancak burada bu detaylara girmeyeceğiz.

"Ve o avcı hayvanların yakalayıp getirdikleri üzerine Allah'ın adını anın (besmele çekin)." Yani avcı hayvanı salarken besmele çekin. Buradaki emir, farz anlamında değil müstehab anlamındadır. Yani besmele unutulursa bunda bir beis yoktur. Eti yerken de aynı şekilde besmele ile yemek farz değildir. Tabiî bu meselede fıkhî ihtilaflar mevcuttur. Allahu a'lem.

"Kendilerine kitap verilenlerin (Yahudi ve Hristiyan) yiyeceği size helâldir, sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir." buyruğundaki *"yiyecek"*ten maksat, kesilen hayvanlardır. Çünkü diğer yiyecekler ister ehl-i kitap için olsun ister başkaları için olsun helâldir. Bizim yiyeceğimizin ehl-i kitaba helâl olması, onlara yemek yedirme anlamındadır. Zira ayette muhatap kitle müminlerdir. Bu ayette dayanışma ve yardımlaşmaya dair bir işaret de vardır.

Ayetteki *"kendilerine kitap verilenlerden"* maksat, mezhepleri ve görüşleri farklı olsa da ehl-i kitaptır. Bunların tevhit ehli olmasını ve teslis inancına sahip olmamasını şart koşma yönündeki görüş, bir zorlamadır, ayetin teşriî bağlamı da bu manaya müsait değildir. Ancak kestiği hayvanı usulüne göre kesmeyen ehl-i kitap mensubunun kestiği hayvan da helâl değildir. Bunun sebebi dinî değil, kesme şeklidir. Bunun hükmü,

hayvanı boğarak öldüren ya da canlı olduğu halde elektrik şokuyla öldüren Müslümanın kestiği hayvan gibidir. Buradaki haramlığın sebebi şer'î usule göre kesilmemiş olmasıdır, yoksa dinî bir gerekçe değildir. Allahu a'lem.

"Kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar da size helâl kılındı." Yani onların iffetli ve hür kadınlarıyla evlenmek helâldir. Bu ayet, kâfirlere tam anlamıyla buğzetmek ve onlarla her türlü ilişkiyi kesmek gerektiğini zanneden kimselerin görüşüne bir reddiyedir. Zira evlilik, sükûnet, sevgi ve rahmettir. Bu evlilik, isterse ehl-i kitap kadınlarından biriyle olsun fark etmez.

Allah Teâlâ'nın, ehl-i kitap kadınlarıyla evlenilmesini mubah kılıp sonra da ondan ve ailesinden buğzetmek gerektiğini emretmesi makul bir görüş değildir. Onlardan "berî olmak" demek itikat açısından onlara uymamak ve Müslümanlarla harp halinde olanlarından uzak durmak demektir. Diğer konularda yardımlaşma, dayanışma, görüşme ve buluşma meşrudur. Allahu a'lem.

"Zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helâldir." ayetinde geçen "(سفاح) (sifâh)" kelimesinin anlamı zina; "(أخدان) (ehdân)" kelimesinin anlamı ise gizli dost ve sevgilidir.

"Namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi ve dirseklerinize kadar ellerinizi ve başlarınızı mesh edip, topuklara kadar ayaklarınızı yıkayın." ayetinde geçen "vâv," atıf içindir. Tertip ise burada yeni bir mana ilave etmek içindir. Zira meshedilen aza (baş), yıkanan iki organ (eller ve ayaklar) arasında zikredilmiştir. Onlar da eller ve ayaklardır. "(أرجل) (ercül)," yani "ayaklar" kelimesinin fetha ile (ercüleküm şeklinde) okunması durumunda yıkanması manası zahirdir. Ancak bu kelimenin kesra ile (ercüliküm şeklinde) okunması kıraati ise fethanın verdiği manaya zıt olmaz. Zira Kur'ân birbirini tamamlamaktadır. Ayakların, başların mesh edilmesi fiiline atfedilmesi, kelimelerin birbirine yakınlığından dolayıdır. Yoksa mana olarak bir etkisi olmaz. Toplukların bilhassa zikredilmesi de ayakların; dirseklerin yıkanmasında olduğu gibi yıkanma fiiline atfedildiğinin bir delilidir. Çünkü mesh, iki ayağın tamamına uygun düşmez. Yani ayakların, başların mesh edilmesi eylemine atfedilmesi, kelimelerin birbirine yakınlığından dolayıdır, mana itibariyle

değildir. Belki kesra ile kıraatinde bile ayaklarda mest olması durumunda meshedilmelerinin caiz olmasıyla ilgili gizli bir işaret vardır. Allahu a'lem.

"Yahut biriniz tuvaletten gelirse yahut da kadınlara dokunmuşsanız," ayetinde geçen "(غائط) (ğâit)" kelimesi "düşük/çukur yer" demektir. Bundan maksat ise ön veya arka avret yerinden çıkan bir şeyle abdestin bozulmasıdır. Bu kelimenin bu anlamda kullanılmasının nedeni, eskiden genelde bu gibi çukur yerlerde tuvalet ihtiyacının giderilmesidir. *"Kadınlara dokunmuşsanız"* ifadesinden zahir olan ise cima anlamında olmasıdır.

Kur'ân bir nevi hadesten taharet ile necasetten taharete değinmiştir. Suyun olmadığı veya olsa dahi kullanmanın mümkün olmadığı yerlerde teyemmüm gereklidir. *"Kadınlara dokunmuşsanız"* ifadesinden maksadın, ihtiyatı dikkate alarak bizatihi kadının tenine dokunmak olduğu şeklinde tefsir yapmak ise karı-koca ilişkilerinde olumsuz etkilere neden olmaktadır. Özellikle de suyun yeterli olmadığı veya suyu kullanmanın zor olduğu hallerde bu durum daha da zor olmaktadır. Bu ise şeriatın eşlerden beklediği karşlıklı sevgiye zarar vermektedir.

Sünnette, kadınlara dokunmanın abdeste zarar vermediği geçmektedir. Hz. Aişe'den rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.s.) abdest alır; sonra eşlerinden birini öper ve namaz kılardı. Ama yeniden abdest almazdı.[197] Allahu a'lem.

197 *Müsned*, Ahmed b. Hanbel, 6/62; İbn Mâce 1/168, Dâru'l-Fikr, Tahkik: M. Fuad Abdülbaki.

وَلَقَدْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ بَنِىٓ اِسْرَآءِيلَ ۚ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَىْ عَشَرَ نَقِيبًا ۖ وَقَالَ اللّٰهُ
اِنِّى مَعَكُمْ ۖ لَئِنْ اَقَمْتُمُ الصَّلٰوةَ وَاٰتَيْتُمُ الزَّكٰوةَ وَاٰمَنْتُمْ بِرُسُلِى وَعَزَّرْتُمُوهُمْ
وَاَقْرَضْتُمُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا لَاُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ وَلَاُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ
تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ ۚ فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَآءَ
السَّبِيلِ ﴿١٢﴾ فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً ۖ يُحَرِّفُونَ
الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهٖ ۙ وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهٖ ۚ وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلٰى خَآئِنَةٍ
مِنْهُمْ اِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ ۚ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣﴾
وَمِنَ الَّذِينَ قَالُٓوا اِنَّا نَصَارٰٓى اَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهٖ ۖ
فَاَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَآءَ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ ۚ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللّٰهُ بِمَا
كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١٤﴾ يٰٓاَهْلَ الْكِتٰبِ قَدْ جَآءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا
مِمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتٰبِ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ ۚ قَدْ جَآءَكُمْ مِنَ اللّٰهِ نُورٌ
وَكِتٰبٌ مُبِينٌ ۙ ﴿١٥﴾ يَهْدِى بِهِ اللّٰهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهٗ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُمْ
مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ بِاِذْنِهٖ وَيَهْدِيهِمْ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٦﴾ لَقَدْ كَفَرَ
الَّذِينَ قَالُٓوا اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ ۚ قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا اِنْ
اَرَادَ اَنْ يُهْلِكَ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَاُمَّهٗ وَمَنْ فِى الْاَرْضِ جَمِيعًا ۗ وَلِلّٰهِ مُلْكُ
السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۗ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ۗ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ
﴿١٧﴾ وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارٰى نَحْنُ اَبْنٰٓؤُا اللّٰهِ وَاَحِبَّٓاؤُهٗ ۚ قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ
بِذُنُوبِكُمْ ۚ بَلْ اَنْتُمْ بَشَرٌ مِمَّنْ خَلَقَ ۚ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَآءُ ۚ وَلِلّٰهِ
مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۖ وَاِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿١٨﴾ يٰٓاَهْلَ الْكِتٰبِ
قَدْ جَآءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلٰى فَتْرَةٍ مِنَ الرُّسُلِ اَنْ تَقُولُوا مَا جَآءَنَا
مِنْ بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍ ۖ فَقَدْ جَآءَكُمْ بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ ۗ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٩﴾

وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهٖ يَا قَوْمِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ جَعَلَ فِيكُمْ اَنْبِيَآءَ وَجَعَلَكُمْ مُلُوكًا وَاٰتٰيكُمْ مَا لَمْ يُؤْتِ اَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿٢٠﴾ يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الْاَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِى كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوا عَلٰٓى اَدْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ ﴿٢١﴾ قَالُوا يَا مُوسٰٓى اِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ وَاِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا حَتّٰى يَخْرُجُوا مِنْهَا فَاِنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا فَاِنَّا دَاخِلُونَ ﴿٢٢﴾ قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمَا ادْخُلُوا عَلَيْهِمُ الْبَابَ فَاِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَاِنَّكُمْ غَالِبُونَ وَعَلَى اللّٰهِ فَتَوَكَّلُوٓا اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٣﴾ قَالُوا يَا مُوسٰٓى اِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَآ اَبَدًا مَا دَامُوا فِيهَا فَاذْهَبْ اَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَآ اِنَّا هٰهُنَا قَاعِدُونَ ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ اِنِّى لَآ اَمْلِكُ اِلَّا نَفْسِى وَاَخِى فَافْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٥﴾ قَالَ فَاِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ اَرْبَعِينَ سَنَةً يَتِيهُونَ فِى الْاَرْضِ فَلَا تَاْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٦﴾

12. Andolsun ki Allah, İsrailoğulları'ndan söz almıştı. (Kefil olarak) içlerinden on iki başkan göndermiştik. Allah onlara şöyle demişti: Ben sizinle beraberim. Eğer namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir, peygamberlerime inanır, onları desteklerseniz ve Allah'a güzel borç verirseniz (ihtiyacı olanlara Allah rızası için faizsiz borç verirseniz) andolsun ki sizin günahlarınızı örterim ve sizi, zemininden ırmaklar akan cennetlere koyarım. Bundan sonra sizden kim inkâr yolunu tutarsa doğru yoldan sapmış olur.

13. Sözlerini bozmaları sebebiyle onları lânetledik ve kalplerini katılaştırdık. Onlar kelimelerin yerlerini değiştirirler (kitaplarını tahrif ederler). Kendilerine öğretilen ahkâmın (Tevrat'ın) önemli bir bölümünü de unuttular. İçlerinden pek azı hariç, onlardan daima bir hainlik görürsün. Yine de sen onları affet ve aldırış etme. Şüphesiz Allah iyilik edenleri sever.

14. "Biz Hristiyanlarız" diyenlerden de kesin sözlerini almıştık ama onlar da kendilerine hatırlatılan (öğütlerin veya Kitab'ın) önemli bir

bölümünü unuttular. Bu sebeple kıyamete kadar aralarına düşmanlık ve kin saldık. Yakında Allah, onlara, yaptıklarını haber verecektir.

15. Ey ehl-i kitap! Resûlümüz size Kitap'tan gizlemekte olduğunuz birçok şeyi açıklamak üzere geldi; birçok (kusurunuzu) da affediyor. Gerçekten size Allah'tan bir nur, apaçık bir kitap geldi.

16. Rızasını arayanı Allah onunla kurtuluş yollarına götürür ve onları iradesiyle karanlıklardan aydınlığa çıkarır, dosdoğru bir yola iletir.

17. "Şüphesiz Allah, Meryem oğlu Mesih'tir" diyenler andolsun ki kâfir olmuşlardır. De ki: Öyleyse Allah, Meryem oğlu Mesih'i, anasını ve yeryüzündekilerin hepsini yok etmek isterse Allah'a kim bir şey yapabilecektir (O'na kim engel olabilecektir)! Göklerde, yerde ve ikisi arasında ne varsa hepsinin mülkiyeti Allah'a aittir. O dilediğini yaratır ve Allah her şeye tam manasıyla kadirdir.

18. Yahudiler ve Hristiyanlar "Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz" dediler. De ki: Öyleyse günahlarınızdan dolayı size niçin azap ediyor? Doğrusu siz de O'nun yarattığı insanlardansınız. O, dilediğini bağışlar ve dilediğine azap eder. Göklerde, yerde ve ikisinin arasında ne varsa mülkiyeti Allah'a aittir. Sonunda dönüş de ancak O'nadır.

19. Ey ehl-i kitap! Peygamberlerin arası kesildiği bir sırada size elçimiz geldi. Gerçekleri size açıklıyor ki (kıyamette), "Bize bir müjdeleyici ve uyarıcı gelmedi" demeyesiniz. İşte size müjdeleyici ve uyarıcı gelmiştir. Allah her şeye hakkıyla kadirdir.

20. Bir zamanlar Mûsâ, kavmine şöyle demişti: "Ey kavmim! Allah'ın size (lütfettiği) nimetini hatırlayın; zira O, içinizden peygamberler çıkardı ve sizi hükümdarlar kıldı. Âlemlerde hiçbir kimseye vermediğini size verdi."

21. "Ey kavmim! Allah'ın size (vatan olarak) yazdığı mukaddes toprağa girin ve arkanıza dönmeyin, yoksa kaybederek dönmüş olursunuz."

22. Onlar şu cevabı verdiler: "Ya Mûsâ! Orada zorba bir toplum var; onlar oradan çıkmadıkça biz oraya asla girmeyeceğiz. Eğer oradan çıkarlarsa biz de hemen gireriz."

23. Korkanların içinden Allah'ın kendilerine lütufta bulunduğu iki kişi şöyle dedi: Onların üzerine kapıdan girin; oraya bir girdiniz mi artık siz zaferi kazanmışsınızdır. Eğer müminler iseniz ancak Allah'a güvenin.

24. "Ey Mûsâ! Onlar orada bulundukları müddetçe biz oraya asla girmeyiz; şu hâlde, sen ve Rabbin gidin savaşın; biz burada oturacağız" dediler.
25. Mûsâ, "Rabbim! Ben kendimden ve kardeşimden başkasına hâkim olamıyorum; bizim ile bu yoldan çıkmış toplumun arasını ayır" dedi.
26. Allah, "Öyleyse orası (arz-ı mukaddes) onlara kırk yıl yasaklanmıştır; (bu müddet içinde) yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşacaklar. Artık sen, yoldan çıkmış toplum için üzülme" dedi.

ALLAH'IN EHL-İ KİTABA DAHA ÖNCE VERDİĞİ MİSAK

Daha önceki bölümlerde nimetin tamamlanmasından, dinin kemale ermesinden ve akitlere bağlı kalmak gerektiğinden söz edilmişti. Daha sonra Allah'ın, Ümmet-i Muhammed ile yaptığı misak hatırlatılmış ve *"Allah'ın size olan nimetini, 'Duyduk ve kabul ettik' dediğiniz zaman sizi bununla bağladığı (O'na verdiğiniz) sözü hatırlayın"* denmişti.

Bu bölümde ise daha önce geçen tüm konulardan sonra Allah Teâlâ'nın daha önceki ümmetlerden İsrailoğulları ile yaptığı misaktan bahsedilmiştir: *"Andolsun ki Allah, İsrailoğulları'ndan söz almıştı."* Bunun ardından da aynı misakın Hristiyanlardan da alındığı zikredilmiştir: *"'Biz Hristiyanlarız' diyenlerden de kesin sözlerini almıştık."*

Burada, önceki ümmetlerin, kendilerine yüklenen emaneti taşımada yaşadıkları tecrübeler anlatılarak Müslümanlar eğitilmekte, onların düştükleri hatalara düşmemeleri için uyarılmaktadırlar. Geçmiş iki ümmetin tecrübelerini şu şekilde özetleyebiliriz:

Birincisi: Onlarla yapılan misak, Allah'a ve Resûlüne imanı, kulluğu yalnızca Allah'a has kılmayı, tüm insanlar için hayır dileklerde bulunmayı, peygamberlerin yanında yer almayı ve onlara saygılı olmayı içermektedir: *"Eğer namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir, peygamberlerime inanır, onları desteklerseniz ve Allah'a güzel borç verirseniz (ihtiyacı olanlara Allah rızası için faizsiz borç verirseniz) andolsun ki sizin günahlarınızı örterim."*

İkincisi: Onların misakında, son Peygamber'in davetine uymak ve son risalete tabi olmak gerektiği de yer almaktadır: *"Ey ehl-i kitap!*

Resûlümüz size Kitap'tan gizlemekte olduğunuz birçok şeyi açıklamak üzere geldi; birçok (kusurunuzu) da affediyor. Gerçekten size Allah'tan bir nur, apaçık bir kitap geldi. Rızasını arayanı Allah onunla kurtuluş yollarına götürür." "Ey ehl-i kitap! Peygamberlerin arası kesildiği bir sırada size elçimiz geldi. Gerçekleri size açıklıyor ki (kıyamette), 'Bize bir müjdeleyici ve uyarıcı gelmedi' demeyesiniz. İşte size müjdeleyici ve uyarıcı gelmiştir."

Üçüncüsü: Onlar misaklarına bağlı kaldıkları sürece Allah da yardım ve desteğiyle yanlarında olacağına dair söz vermiştir: *"Allah onlara şöyle demişti: Ben sizinle beraberim."* Bununla birlikte onların günahlarını affedeceğini ve onları cennete koyacağını va'detmiştir: *"Andolsun ki sizin günahlarınızı örterim ve sizi, zemininden ırmaklar akan cennetlere koyarım."*

Dördüncüsü: Allah'ın verdiği sözler arasında İsrailoğulları'nı mukaddes topraklara yerleştirme sözü de vardır. Yeter ki ahitlerine bağlı kalsınlar ve verdikleri söze sıkıca sarılsınlar: *"Ey kavmim! Allah'ın size (vatan olarak) yazdığı mukaddes toprağa girin ve arkanıza dönmeyin, yoksa kaybederek dönmüş olursunuz."*

Beşincisi: İsrailoğulları'nın ahde bağlılıklarına göre Allah Teâlâ da verdiği sözleri, onların tarihlerinin bazı dönemlerinde yerine getirmiştir: *"Bir zamanlar Mûsâ, kavmine şöyle demişti: Ey kavmim! Allah'ın size (lütfettiği) nimetini hatırlayın; zira O, içinizden peygamberler çıkardı ve sizi hükümdarlar kıldı. Âlemlerde hiçbir kimseye vermediğini size verdi."*

Altıncısı: İsrailoğulları, verdikleri ahdi bozdular, bu nedenle de kovulmaya müstahak oldular: *"Sözlerini bozmaları sebebiyle onları lânetledik ve kalplerini katılaştırdık. Onlar kelimelerin yerlerini değiştirirler (kitaplarını tahrif ederler). Kendilerine öğretilen ahkâmın (Tevrat'ın) önemli bir bölümünü de unuttular."*

Yedincisi: Hakka yardım etmekten kaçındılar ve peygamberleri yüzüstü bıraktılar. Allah Teâlâ da onları yeryüzünde istikrara kavuşmaktan mahrum kıldı: *"'Ey Mûsâ! Onlar orada bulundukları müddetçe biz oraya asla girmeyiz; şu hâlde, sen ve Rabbin gidin savaşın; biz burada oturacağız' dediler." "Allah, 'Öyleyse orası (arz-ı mukaddes) onlara*

kırk yıl yasaklanmıştır; (bu müddet içinde) yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşacaklar. Artık sen, yoldan çıkmış toplum için üzülme.' dedi."

Sekizincisi: Bazı Hristiyanlar dinden çıktı, Allah'ı inkâr etti ve hakkında hiçbir delil indirilmemiş olmasına rağmen Allah'a şirk koştular: *"Şüphesiz 'Allah, Meryem oğlu Mesih'tir' diyenler andolsun ki kâfir olmuşlardır."*

Dokuzuncusu: Misak, mesuliyet ve emanettir. Bunda kimseye bir iltimas ya da bir ırkı diğer ırka üstün tutmak yoktur: *"Yahudiler ve Hristiyanlar 'Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz' dediler. De ki: Öyleyse günahlarınızdan dolayı size niçin azap ediyor? Doğrusu siz de O'nun yarattığı insanlardansınız."* Tabiî bunda İslam ümmeti için de bir mesaj olduğu aşikârdır.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"İçlerinden on iki başkan göndermiştik." Toplumun idarî tanzimi için böyle yapılmıştır. Ayette geçen "(نقيب) (nakîb)" kelimesinin anlamı, idareleri altında bulunan kimselerden sorumlu olandır.

"Onları desteklerseniz," yani o peygamberleri tazim eder, onları destekler ve onlara yardımcı olursanız Allah da bu davranışınızı günahlarınıza kefaret kılar.

"Kendilerine öğretilen ahkâmın (Tevrat'ın) önemli bir bölümünü de unuttular." buyruğundaki *"unutmak"*tan maksat, ihmalden dolayı veya kasıtlı olarak unutmaktır. Bu, öteden beri İsrailoğulları'nın bilindik hareketidir. Onlar, işlerine gelen şeylere iman ederler ama ağır gelen veya arzularına ve tamahlarına uymayan şeyleri görmezden gelirler.

"Yine de sen onları affet ve aldırış etme. Şüphesiz Allah iyilik edenleri sever." buyruğu, başka bir dine mensup dahi olsa karşıt görüşte olanlara karşı nasıl muamelede bulunacağımıza dair bir ilkedir.

"'Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz' dediler." Hristiyanlar da (Yahudiler gibi) sevgi ve ilgi bağlamında mecazî olarak kendilerini Allah'ın çocukları olarak görmektedirler. Bu söz ile "İsa, Allah'ın oğludur" şeklindeki sözleri farklı şeylerdir. Onlar bununla hakiki anlamda oğulluğu kastederler. Allah'ın çocukları oldukları şeklindeki iddiaları batıl bir iddia iken Hz. İsa hakkındaki iddialarıyla da küfre düşmüşlerdir.

"Onlar oradan çıkmadıkça biz oraya asla girmeyeceğiz. Eğer oradan çıkarlarsa biz de hemen gireriz." Bu, kalplerinde maraz olan milletlerin ahlakıdır. Bunlar tüm işlerini temenniler üzerine bina eder, kuruntulara bel bağlar ve kurtulmak için hep başkalarından medet umarlar. Bunlar zorba düşmanlarını mukaddes topraklardan uzaklaştıracak bir yardımın geleceğine kendilerini inandırmışlardır. Güya böyle bir güç gelip düşmanlarını şehirden kovacak, sonra da bunlara "Gelin, girebilirsiniz" diyecek! Ama onların bu saygısız taleplerinin karşılığı kırk sene çölde şaşkın şaşkın dolaşmaları olmuştur.

"Korkanlar içinden Allah'ın kendilerine lütufta bulunduğu iki kişi şöyle dedi," yani Allah'tan korkan iki kişi... Allah bunlara kesin bir iman ve hikmet bahşetmişti.

"Onların üzerine kapıdan girin," yani şehre zorla girin. Ayan beyan baskın yaparak girmek, azmin ve gücün işaretidir. Bu şekilde hareket etmek hiç şüphesiz zaferin en önemli yöntemlerinden biridir.

"Allah, 'Öyleyse orası (arz-ı mukaddes) onlara kırk yıl yasaklanmıştır; (bu müddet içinde) yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşacaklar...' (dedi.)" Allah Teâlâ onları korkaklıklarından ve peygamberlerini yardımsız bırakmalarından dolayı cezalandırdı. Yani onlar ile mukaddes topraklar arasına kırk yıl kadar bir süre engel kondu. Böylece bu nesil tamamen ortadan kalktı. Ayette geçen "(تيه) (tîh)," zayi olmak, şaşkın şaşkın dolaşmak, dağılmak ve perişan olmak demektir.

"Artık sen, yoldan çıkmış toplum için üzülme." Yani onlar için, onların ardından üzülme ve bunu kendine dert etme!

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ ابْنَىْ اٰدَمَ بِالْحَقِّ ۘ اِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ اَحَدِهِمَا وَلَمْ
يُتَقَبَّلْ مِنَ الْاٰخَرِ ۭ قَالَ لَاَقْتُلَنَّكَ ۭ قَالَ اِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللّٰهُ مِنَ الْمُتَّقِيْنَ ﴿۲۷﴾
لَئِنْۢ بَسَطْتَّ اِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِيْ مَآ اَنَا بِبَاسِطٍ يَّدِيَ اِلَيْكَ لِاَقْتُلَكَ ۚ اِنِّىْٓ
اَخَافُ اللّٰهَ رَبَّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۲۸﴾ اِنِّىْٓ اُرِيْدُ اَنْ تَبُوْٓاَ بِاِثْمِيْ وَاِثْمِكَ فَتَكُوْنَ مِنْ
اَصْحٰبِ النَّارِ ۚ وَذٰلِكَ جَزٰۗؤُا الظّٰلِمِيْنَ ۚ ﴿۲۹﴾ فَطَوَّعَتْ لَهٗ نَفْسُهٗ قَتْلَ اَخِيْهِ
فَقَتَلَهٗ فَاَصْبَحَ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ﴿۳۰﴾ فَبَعَثَ اللّٰهُ غُرَابًا يَّبْحَثُ فِي الْاَرْضِ لِيُرِيَهٗ
كَيْفَ يُوَارِيْ سَوْاَةَ اَخِيْهِ ۭ قَالَ يٰوَيْلَتٰى اَعَجَزْتُ اَنْ اَكُوْنَ مِثْلَ هٰذَا الْغُرَابِ
فَاُوَارِيَ سَوْاَةَ اَخِيْ ۚ فَاَصْبَحَ مِنَ النّٰدِمِيْنَ ۚ ﴿۳۱﴾ مِنْ اَجْلِ ذٰلِكَ ۚ كَتَبْنَا عَلٰي
بَنِيْٓ اِسْرَاۗءِيْلَ اَنَّهٗ مَنْ قَتَلَ نَفْسًۢا بِغَيْرِ نَفْسٍ اَوْ فَسَادٍ فِي الْاَرْضِ فَكَاَنَّمَا
قَتَلَ النَّاسَ جَمِيْعًا ۭ وَمَنْ اَحْيَاهَا فَكَاَنَّمَآ اَحْيَا النَّاسَ جَمِيْعًا ۭ وَلَقَدْ جَاۗءَتْهُمْ
رُسُلُنَا بِالْبَيِّنٰتِ ۡ ثُمَّ اِنَّ كَثِيْرًا مِّنْهُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ فِي الْاَرْضِ لَمُسْرِفُوْنَ ﴿۳۲﴾
اِنَّمَا جَزٰۗؤُا الَّذِيْنَ يُحَارِبُوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ وَيَسْعَوْنَ فِي الْاَرْضِ فَسَادًا اَنْ يُّقَتَّلُوْٓا
اَوْ يُصَلَّبُوْٓا اَوْ تُقَطَّعَ اَيْدِيْهِمْ وَاَرْجُلُهُمْ مِّنْ خِلَافٍ اَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْاَرْضِ ۭ ذٰلِكَ
لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيْمٌ ۙ ﴿۳۳﴾ اِلَّا الَّذِيْنَ تَابُوْا
مِنْ قَبْلِ اَنْ تَقْدِرُوْا عَلَيْهِمْ ۚ فَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۳۴﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ
اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَابْتَغُوْٓا اِلَيْهِ الْوَسِيْلَةَ وَجَاهِدُوْا فِيْ سَبِيْلِهٖ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ
﴿۳۵﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَوْ اَنَّ لَهُمْ مَّا فِي الْاَرْضِ جَمِيْعًا وَّمِثْلَهٗ مَعَهٗ لِيَفْتَدُوْا
بِهٖ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَا تُقُبِّلَ مِنْهُمْ ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۳۶﴾ يُرِيْدُوْنَ اَنْ
يَّخْرُجُوْا مِنَ النَّارِ وَمَا هُمْ بِخٰرِجِيْنَ مِنْهَا ۡ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيْمٌ ﴿۳۷﴾ وَالسَّارِقُ
وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوْٓا اَيْدِيَهُمَا جَزَاۗءًۢ بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِّنَ اللّٰهِ ۭ وَاللّٰهُ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ
﴿۳۸﴾ فَمَنْ تَابَ مِنْۢ بَعْدِ ظُلْمِهٖ وَاَصْلَحَ فَاِنَّ اللّٰهَ يَتُوْبُ عَلَيْهِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ

رَحِيمٌ ﴿٣٩﴾ أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٠﴾

27. Onlara, Âdem'in iki oğlunun haberini hak olarak anlat: Hani birer kurban takdim etmişlerdi de birinden kabul edilmiş, diğerinden ise kabul edilmemişti. (Kurbanı kabul edilmeyen kardeş, kıskançlık yüzünden), "Andolsun seni öldüreceğim" dedi. Diğeri de "Allah ancak takva sahiplerinden kabul eder" dedi (ve ekledi:)

28. "Andolsun ki sen, öldürmek için bana elini uzatsan (bile) ben sana, öldürmek için el uzatacak değilim. Ben, âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım."

29. "Ben istiyorum ki sen hem benim günahımı hem de kendi günahını yüklenip ateşe atılacaklardan olasın; zalimlerin cezası işte budur."

30. Nihayet nefsi onu, kardeşini öldürmeye itti ve onu öldürdü, bu yüzden de kaybedenlerden oldu.

31. Derken Allah, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini ona göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi. (Katil kardeş,) "Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar da olamadım mı ki kardeşimin cesedini gömeyim" dedi ve ettiğine yananlardan oldu.

32. İşte bu yüzdendir ki İsrailoğulları'na şöyle yazmıştık: Kim bir cana karşılık (kısas olarak) veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın (haksız yere) bir cana kıyarsa bütün insanları öldürmüş gibi olur. Her kim bir canı kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibi olur. Peygamberlerimiz onlara apaçık deliller getirdiler; ama bundan sonra da onlardan çoğu yine yeryüzünde aşırı gitmektedirler.

33. Allah ve Resûlüne karşı savaşanların ve yeryüzünde (hak) düzeni bozmaya çalışanların cezası ancak ya (acımadan) öldürülmeleri ya asılmaları yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi yahut da bulundukları yerden sürülmeleridir. Bu onların dünyadaki rüsvaylığıdır. Onlar için ahirette de büyük azap vardır.

34. Ancak, siz kendilerini yenip ele geçirmeden önce tövbe edenler müstesna; biliniz ki Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

35. Ey iman edenler! Allah'tan korkun. O'na yaklaşmaya yol arayın ve yolunda cihat edin ki kurtuluşa eresiniz.
36. Şüphe yok ki kâfir olanlar, yeryüzündeki her şey ve bunun yanında da bir o kadarı kendilerinin olsa da kıyamet gününün azabından kurtulmak için onu fidye verseler onlardan asla kabul edilmez; onlar için acı bir azap vardır.
37. Ateşten çıkmak isterler, fakat onlar oradan çıkacak değillerdir. Onlar için devamlı bir azap vardır.
38. Hırsızlık eden erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık bir ceza ve Allah'tan bir ibret olmak üzere ellerini kesin. Allah izzet ve hikmet sahibidir.
39. Kim (bu) haksız davranışından sonra tövbe eder ve durumunu düzeltirse şüphesiz Allah onun tövbesini kabul eder. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.
40. Bilmez misin ki göklerde ve yerde ne varsa hepsinin mülkiyeti Allah'a aittir; dilediğine azap eder ve dilediğini bağışlar. Allah her şeye hakkıyla kadirdir.

EMNİYET VE HAYAT

İslam şeriatının en büyük gayelerinden biri de istikrarlı ve güvenli bir hayatın temin edilmesidir. Gelişmek ve ilerlemek isteyen beşerî toplumların da en temel esası budur. Kur'ân bu bölümde bu hakikate işaret etmektedir. Allah Teâlâ'nın bu ümmetten aldığı misak, bu emniyetin Allah'ın risaleti üzerine olması şeklindedir. Allah Teâlâ bu misakta bundan başka bir de tüm insanlara hayır ve saadet sunmayı istemiştir. Emniyet ve istikrar sağlanmadan bu misakın gereğini yerine getirmek ve vefa göstermek mümkün değildir. Kargaşa ve çalkantı içindeki bir millet ne risaleti taşıyabilir ne de misaka sadık kalabilir.

İşte bu ayetler, küllî tasavvuru bu hakikatlerin üzerine inşa etmek ve güvenli bir ortamı sağlayan bazı şer'î hükümleri açıklamak için gelmiştir. Bu hükümler şunlardır:

Birincisi: *"Her kim bir canı kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibi olur."* ayeti İslamî teşriin ruhunu ve en büyük gayesini yansıtan küllî bir kaidedir. Hayat, bizatihi arzu edilen bir gerçektir. Ferdin hayatı,

toplum hayatının bir suretidir; dolayısıyla ferdin hayatına kastetmek, tüm toplumun hayatına kastetmek demektir. *"Kim bir cana karşılık veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın (haksız yere) bir cana kıyarsa bütün insanları öldürmüş gibi olur."* ayeti, yeryüzünde ilk insanların tarihinin anlatıldığı ayetler bağlamında gelmiştir. Âdem'in iki oğlunun kıssası, bize bu hakikatin, hem hayatın hem de dinin sabitelerinden olduğunu beyan etmektedir.

İkincisi: Ferdin hayatını korumak asıl olandır. Ancak bazen istisnaî bir durum ortaya çıkabilmekte, örneğin bazen bir ferdin hayatta kalmaya devam etmesi, diğer insanların hayatı için doğrudan bir tehlike ve risk teşkil edebilmektedir. *"Kim bir cana karşılık veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın (haksız yere) bir cana kıyarsa..."* ayeti ileride gelecek olan kesin kaideler için giriş hükmündedir.

Üçüncüsü: Eşkıyalık yapmanın cezası da hayat için istisnaî bir durumdur. Bir şahsın veya bir grup insanın -mesela- şehir dışındaki yollardan geçen kafilelere saldırmak gibi toplumun huzur ve düzenini bozacak suçlara yeltenmesinin önüne geçmek için devletin kesin ve kararlı tedbirler alması gerekir. Zira özellikle şehir dışında devletin her yerde güvenlik tedbirleri alması zor olacağından bu gibi yerlerde suçla mücadelede ve suçluları bundan alıkoymada çok sıkı tedbirler almaktan ve cezalar vermekten başka bir çözüm yolu yoktur: *"Allah ve Resûlüne karşı savaşanların ve yeryüzünde (hak) düzeni bozmaya çalışanların cezası ancak ya (acımadan) öldürülmeleri ya asılmaları yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi yahut da bulundukları yerden sürülmeleridir."*

Buradaki ceza seçeneklerinden sürgün, en hafif olanı, öldürme ise en ağır olanıdır. Ama bu seçenekler keyfî kararlara bırakılmış değildir. Bilakis kanuna işlenmesi gereken bir sahadır. Yani bu cezaların bağlayıcı ve ilzam edici kanunlarla belirlenmesi gerekir. Kanunlaştırma, Müslüman devletlerde yasama kurumlarının görevlerinden biridir. Çünkü bu suçlar öyle tek şekilde meydana gelen suçlar değildir. Mesela bazı eşkıyalar hem öldürür hem malı yağmalar, bazıları sadece malı yağmalar, bazıları çete lideri olup cinayeti planlar ve uygular, bazıları da bu tür eşkıyalıkları, dinî argümanlar ya da devrim sözleriyle süsleyip

propagandasını yapar. Bu nedenle de bu tür suçların cezalarında alternatiflerin olması gerekir. Allahu a'lem.

Dördüncüsü: Eşkıyalığın muhtelif suretlerdeki cezası, tövbe ettiğini ilan etmesinden ve devlet otoritesine teslim olmasından öncedir. Devlet onu yakalarsa tövbesi makbul değildir, cezalardan birini alır. Ama devlet onu yakalamadan önce tövbe ederse, had cezası ondan düşer. *"Ancak, siz kendilerini yenip ele geçirmeden önce tövbe edenler müstesna; biliniz ki Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir."* Bu aşamadan sonra şahsî hakları ödemekle sorumludur. Eğer öldürmüşse, öldürme suçundan yargılanır; eğer yaralamış ve malı yağmalamışsa ona göre ceza alır. Bu, başka bir konudur.

Beşincisi: Allah yolundaki hak cihat, insanların hayatını, güvenliğini, dinini ve istikrarını korumayı amaçlayan cihattır: *"O'nun yolunda cihat edin ki kurtuluşa eresiniz."* İşte *"Her kim bir canı kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibi olur"* ilkesinden sonra cihat ayetinin gelmiş olmasının sırrı budur. Bu da güvenlikle ilgili alınması gereken yasaların içinde yer almıştır. Bu ayette, suçluların takip edilmesi ve yakalanması için çalışmalar yapmanın da bir cihat olduğuna dair işaretler vardır.

Altıncısı: Allah'ı inkâr etmek ve nebevî hidayetten uzak kalmak kişiyi suç işlemeye götürür. Bu nedenle olsa gerektir ki topluma karşı saldırganlık yapmak, Allah'a ve Resûlüne düşmanlık yapmakla eşdeğer görülmüştür: *"Allah ve Resûlüne (topluma) karşı savaşanların cezası..."* Bu ayetin akabinde ise şu ayet gelmiştir: *"Şüphe yok ki kâfir olanlar, yeryüzündeki her şey ve bunun yanında da bir o kadarı kendilerinin olsa da kıyamet gününün azabından kurtulmak için onu fidye verseler onlardan asla kabul edilmez; onlar için acı bir azap vardır."*

Bu ayette şu manaya da güçlü bir işaret vardır: Eşkıyalıkla veya hırsızlıkla mal toplayarak arzularını gerçekleştirmek isteyen bu suçlular toplumun güvenli ortamına zarar vermektedirler. Allah ise bu malın onların aleyhine olacağını, onlar için vebal olacağını hatırlatmaktadır. Bunlar cehennemden kurtulmak ve azat olmak için elde ettikleri tüm bu malların Allah tarafından fidye olarak kabul edilmesini isteyecekler. Bu ise sanırım şu ayete benzemektedir: *"Gördün mü dini yalan sayanı?*

İşte odur yetimi itip kakan ve yoksula yedirmeyi özendirmeyen!"[198] Şöyle ki; bu davranış, kâfirlerin işidir.

Allah'a ve ahirete iman eden müminler ise bunlardan farklı hareket etmelidirler. Çünkü müminlerin bakış açısı ve ufku, dünya ve içindekilerden daha geniştir. İman, toplumun güvenliği için bir garantidir. İman ehli olduğunu söylediği halde diğer herkes gibi hareketler yapan kişi ise yalancı bir müddei veya kimliği ve kişiliği oturmamış bir cahildir.

Yedincisi: Hırsızlığın cezası şudur: *"Hırsızlık eden erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık bir ceza ve Allah'tan bir ibret olmak üzere ellerini kesin."* buyruğundaki ceza, kimilerinin zannettiği gibi sadece malı gizlice yerinden almanın cezası olarak belirlenmemiştir. Mal, ne olursa olsun elin kesilmesini gerektiren bir şey değildir. Zira insan, Allah katında maldan daha değerli ve onurludur. Bu nedenle miktarı ne olursa olsun terk edilmiş veya yitirilmiş bir maldan dolayı veya ev sahiplerinin izniyle bir eve girip daha sonradan oradan alınan bir maldan dolayı veya yetkili kılınmış bir çalışanın ve memurun iş yerinden aldığı maldan dolayı el kesilmez. Bunlar zimmete geçirme kabilinden suçlar olup tedib cezasını ve akabinde malı sahiplerine iade etmeyi gerektirir.

Hırsızlık ise hürmeti çiğnemek ve evlerin güvenliğini sabote etmektir. Bu da toplum hayatında güvenliği ve asayişi bozma yönüyle eşkıyalığa benzemektedir. Zira devlet her evin güvenliğini sağlayacak bekçi bulamaz. Bu nedenle her kim silahla veya silahsız bir şekilde evlerin mahremiyetine kasten saldırır, kapılarını ve pencerelerini zorla açar veya kırarsa toplumun asayişine zarar vermiş olur. Sadece böyle bir olayın bile yaşanması, toplumun tamamını tedirgin ve rahatsız eder. Bununla birlikte devleti de sıkıntıya sokar ve alarma geçirir. İşte el kesme cezasını gerektiren hırsızlık tam olarak budur.

Burada şuna da işaret etmek gerekir: Had cezası; ancak mahkeme, açık ve kesin delil, vatandaşlarına talim terbiye vermiş, kanunları olan ve kanunları insanlar arasında bilinen kurulu bir devlet olursa verilebilir. Bununla birlikte devletin, insanların ihtiyaçlarını gidermiş ve herkese asgari düzeyde teminatlar vermiş olması gerekir. Böylece bir kişi suç

198 Mâûn 107/ 1-3.

işlediği zaman hiçbir mazereti veya gerekçesi olmayacaktır. Eğer devlet üzerine düşen görevi yerine getirmede kusurlu davranırsa had cezası, tazir veya tedib cezasına döner. Tedib ise uygun yöntemlerle verilen bir cezadır. Çünkü ilkesel olarak hadler şüphelerle düşer. Şüphelerden biri de şer'î hükmü bilmemek veya geneli etkileyen açlık ve kıtlık gibi durumlardır. Allahu a'lem.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Hani birer kurban takdim etmişlerdi de birinden kabul edilmiş, diğerinden ise kabul edilmemişti." Kıskançlık, insanların birbirlerinden nefret etmelerine, düşmanlığa ve suç işlemeye neden olur. Ayetin zahirine göre buradaki kıskançlık dinî bir sebepten dolayıdır. Allah'a kurban adayıp da kurbanı Allah tarafından kabul edilmeyen kişi, kardeşini kıskanmış ve onu öldürmekle tehdit etmiş, sonra da bunu yapmıştır.

Müfessirler kardeşlerin kurban kıssalarını zikretmişlerdir. Burada bir de dünyevî bir kıskançlık vardır. Zira anlatılan kıssaya göre iki kardeşin arasındaki kıskançlığın esas sebebi, evlilik meselesidir. Zira katil olan kardeş, kendisine haram olduğu halde, birlikte doğdukları ikiziyle evlenmekte ısrar etmiştir. Buna göre kıskançlık hangi surette olursa olsun suça iten bir sebeptir. İşte buradaki en önemli pratik ders budur. Allahu a'lem.

"Andolsun ki sen, öldürmek için bana elini uzatsan (bile) ben sana, öldürmek için el uzatacak değilim. Ben, âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım." Kardeşi, kendi canını müdafaa imkânına sahip olmasına rağmen yine de bunu yapmamış ve kardeşini öldürmemiş, öldürmeyi büyük bir günah olarak görmüştür. Burada gerçek dindarlığın suç işlemeye mâni olduğunu görmekteyiz. Ayrıca hak din, hayat için bir güvencedir. İnsanın haksız yere kan dökmeye meyletmesinin sebebi, dindarlığının zayıf olması veya dinin tabiatını ters ya da yanlış anlamasıdır.

"Ben istiyorum ki sen hem benim günahımı hem de kendi günahını yüklenip ateşe atılacaklardan olasın." Maktul kardeş, kardeşini uyarmaktadır. Eğer böyle bir şey yapacak olursan daha önceki günahları da yüklenmiş olursun. *"İstiyorum ki"* ifadesinden maksat, gücü yettiği halde kardeşiyle dövüşmeyeceğini belirtmektir. Çünkü kimsenin

günahını taşımak istememiştir. Sanki kardeşinin öğüt almasını ve kendisine uymasını istemiştir. Yoksa buradan kardeşinin cehenneme girmesini istemesi gibi bir mana çıkarılmaz. Çünkü bunun ona bir faydası olmayacaktır. Allahu a'lem.

"Derken Allah, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini ona göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi." Katil olan kardeş öldürdüğü cesetle ne yapacağını bilmiyordu. Bu ayette, yeryüzünde ilk işlenen cinayetin bu olduğuna işaret vardır. Ayrıca insanın evrendeki diğer canlılardan bir şeyler öğrenmesinin mümkün olduğuna dair işaretler de vardır. İnsanlar -mesela- hayvanların derilerinden ısınma ve kuşların tüylerinden ziynet elde etmeyi öğrenmişlerdir.

"Bu yüzden de pişman olanlardan oldu." ayetinin zahiri, kardeşini öldürdüğüne pişman oldu anlamındadır. Yoksa kardeşini ne şekilde gömeceğini bilmemesi pişmanlığı gerektiren bir husus değildir. Katilin pişmanlığı, öfkenin dinmesinden sonra olur. Ayrıca kıskançlık ateşinin sönmesi insanlarca malum bir durumdur. *"Kardeşimin cesedini gömeyim"* ifadesi de bu manayı desteklemektedir. Karganın, böylesi bir durumda ona kardeşlik bağlarını hatırlatması bizim için muteber bir delildir. Belki de bir karganın, kendisi gibi başka bir kargayı gömdüğünü görmüş; bu da onun fıtrî duygularını harekete geçirmiştir. Allahu a'lem.

"Her kim bir canı kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibi olur. Peygamberlerimiz onlara apaçık deliller getirdiler." buyruğu, peygamberlerin risaletlerinin, hayatın anlamını güçlendirdiğine ve hayatı korumaya davet ettiğine işaret etmektedir.

"Yahut da bulundukları yerden sürülmeleridir." Sürgün etmek, koruyucu bir cezadır. Suçlunun saldırganca niyetini gerçekleştirmek için hareket etme ve dolaşma özgürlüğünü kısıtlayarak onu uzaklaştırmak veya hapsetmekle gerçekleşir.

"O'na yaklaşmaya yol arayın." ayeti kulun, temennilerle Rabbinin rızasına ulaşamayacağına delalet etmektedir. Bilakis buna ulaşması için vesilelere başvurması gerekir. Bu da yasaklardan kaçınması, emirlere uyması ve takdir-i ilahiye sabretmesi ile gerçekleşir. Sâlihlerin sevgisi

ve onlardan dua talebinde bulunmak da bu kabildendir. Tüm bunlar Allah'ın azabından koruyan ve O'nun rızasına ulaştıran amellerdendir.

"Hırsızlık eden erkek ve kadının elini kesin." buyruğunda erkek, kadından önce zikredilmiştir. Zira hırsızlık yapmada erkek, kadından daha cüretkârdır. Burada bir de şöyle gizli bir mana vardır: Had cezasını gerektiren hırsızlık, korunan yerin mahremiyetini çiğnemek ve saldırmak demektir. Yoksa herkesin yapmasının kolay olduğu mal aşırma değildir.

"Kim (bu) haksız davranışından sonra tövbe eder ve durumunu düzeltirse şüphesiz Allah onun tövbesini kabul eder. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir." buyruğu, Allah'ın rahmetinin ne kadar engin olduğuna delalet etmektedir. Buna hırsız da eşkıya da dâhildir. Bu ayet, toplumu, hırsıza sahip çıkmak, onu kabul etmek ve onun düşüncesini değiştirmek konusunda çalışmaya teşvik etmektedir. Ama bunun için hırsızın da tövbe etmesi, verdiği zararı telafi etmesi ve hak sahiplerine mallarını iade etmesi gerekir. İşte ıslah olmak ve halini düzeltmek bu şekilde olur.

يَآ اَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِى الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوٓا اٰمَنَّا بِاَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ ۛ وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ اٰخَرِينَ ۙ لَمْ يَأْتُوكَ ۖ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ يَقُولُونَ اِنْ اُوتِيتُمْ هٰذَا فَخُذُوهُ وَاِنْ لَمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا ۚ وَمَنْ يُرِدِ اللّٰهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا ۚ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللّٰهُ اَنْ يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ ۚ لَهُمْ فِى الدُّنْيَا خِزْىٌ وَلَهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٤١﴾ سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ اَكَّالُونَ لِلسُّحْتِ ۚ فَاِنْ جَآءُوكَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ اَوْ اَعْرِضْ عَنْهُمْ ۚ وَاِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَضُرُّوكَ شَيْـًٔا ۖ وَاِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ ۖ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٤٢﴾ وَكَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرٰيةُ فِيهَا حُكْمُ اللّٰهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ ۚ وَمَآ اُولٰٓئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ۘ ﴿٤٣﴾ اِنَّآ اَنْزَلْنَا التَّوْرٰيةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ ۚ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ اَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالْاَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللّٰهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَآءَ ۚ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوا بِاٰيَاتِى ثَمَنًا قَلِيلًا ۚ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ ﴿٤٤﴾ وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَآ اَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ ۙ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْاَنْفَ بِالْاَنْفِ وَالْاُذُنَ بِالْاُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ ۙ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ ۚ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ ۚ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٤٥﴾ وَقَفَّيْنَا عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرٰيةِ ۖ وَاٰتَيْنَاهُ الْاِنْجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ ۙ وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرٰيةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٦﴾ وَلْيَحْكُمْ اَهْلُ الْاِنْجِيلِ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ فِيهِ ۚ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤٧﴾ وَاَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ وَلَا تَتَّبِعْ

أَهْوَآءَهُمْ عَمَّا جَآءَكَ مِنَ الْحَقِّ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا وَلَوْ شَآءَ
اللهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلٰكِنْ لِيَبْلُوَكُمْ فِى مَآ اٰتٰيكُمْ فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ
اِلَى اللهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٤٨﴾ وَاَنِ احْكُمْ
بَيْنَهُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللهُ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَآءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ اَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَآ
اَنْزَلَ اللهُ اِلَيْكَ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمْ اَنَّمَا يُرِيدُ اللهُ اَنْ يُصِيبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ
وَاِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ ﴿٤٩﴾ اَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ اَحْسَنُ
مِنَ اللهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٥٠﴾

41. *Ey Resûl! Kalpleri iman etmediği halde ağızlarıyla "inandık" diyen kimselerden ve Yahudilerden küfür içinde koşuşanların hali seni üzmesin. Onlar durmadan yalana kulak verirler ve sana gelmeyen (bazı) kimselere kulak verirler; kelimeleri yerlerinden kaydırıp değiştirirler. "Eğer size şu verilirse hemen alın, o verilmezse sakının!" derler. Allah bir kimseyi şaşkınlığa (fitneye) düşürmek isterse, sen Allah'a karşı, onun lehine hiçbir şey yapamazsın. Onlar, Allah'ın, kalplerini temizlemek istemediği kimselerdir. Onlar için dünyada rezillik vardır ve ahirette onlara mahsus büyük bir azap vardır.*

42. *Hep yalana kulak verir, durmadan haram yerler. Sana gelirlerse ister aralarında hüküm ver ister onlardan yüz çevir. Eğer onlardan yüz çevirirsen sana hiçbir zarar veremezler. Ve eğer hüküm verirsen, aralarında adaletle hükmet. Allah âdil olanları sever.*

43. *İçinde Allah'ın hükmü bulunan Tevrat yanlarında olduğu halde nasıl seni hakem kılıyorlar da sonra, bunun arkasından yüz çevirip gidiyorlar? Onlar inanmış kimseler değildir.*

44. *Biz, içinde doğruya rehberlik ve nur olduğu halde Tevrat'ı indirdik. Kendilerini (Allah'a) vermiş peygamberler onunla Yahudilere hükmederlerdi. Allah'ın Kitab'ını korumaları kendilerinden istendiği için Rablerine teslim olmuş zahitler ve bilginler de (onunla hükmederlerdi). Hepsi ona (hak olduğuna) şahitlerdi. Şu hâlde (ey Yahudiler ve hâkimler!) İnsanlardan korkmayın, Benden korkun. Ayetlerimi az bir bedel*

karşılığında satmayın. Kim Allah'ın indirdiği (hükümler) ile hükmetmezse, işte onlar kâfirlerin ta kendileridir.

45. *Tevrat'ta onlara şöyle yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş (karşılık ve cezadır). Yaralar da kısastır (Her yaralama misli ile cezalandırılır). Kim bunu (kısası) bağışlarsa kendisi için o kefaret olur. Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse, işte onlar zalimlerdir.*

46. *Kendinden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı olarak peygamberlerin izleri üzerine, Meryem oğlu İsa'yı arkalarından gönderdik. Ve ona, içinde doğruya rehberlik ve nur bulunmak, önündeki Tevrat'ı tasdik etmek, sakınanlara bir hidayet ve öğüt olmak üzere İncil'i verdik.*

47. *İncil'e inananlar, Allah'ın onda indirdiği (hükümler) ile hükmetsinler. Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse işte onlar fâsıklardır.*

48. *Sana da daha önceki kitabı doğrulamak ve onu korumak üzere hak olarak Kitab'ı (Kur'ân'ı) gönderdik. Artık aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet; sana gelen gerçeği bırakıp da onların arzularına uyma. (Ey ümmetler!) Her birinize bir şeriat ve bir yol verdik. Allah dileseydi sizleri bir tek ümmet yapardı; fakat size verdiğinde (yol ve şeriatlarda) sizi denemek için (böyle yaptı). Öyleyse iyi işlerde birbirinizle yarışın. Hepinizin dönüşü Allah'adır. Artık size, üzerinde ayrılığa düştüğünüz şeyleri O haber verecektir.*

49. *(Sana şu talimatı verdik): Aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet ve onların arzularına uyma. Allah'ın sana indirdiği hükümlerin bir kısmından seni saptırmamalarına dikkat et. Eğer (hükümden) yüz çevirirlerse bil ki (bununla) Allah ancak, günahlarının bir kısmını onların başına belâ etmek ister. İnsanların birçoğu da zaten yoldan çıkmışlardır.*

50. *Yoksa onlar (İslâm öncesi) cahiliye idaresini mi arıyorlar? İyi anlayan bir topluma göre, hükümranlığı Allah'tan daha güzel kim vardır?*

EHL-İ KİTAP VE HÜKÜMLE İMTİHANLARI

Dini hakem kılmak imanın bir parçasıdır. Dinin hükmünü kabul etmeyip iman ettiğini iddia etmek ise batıl bir iddiadır. Ehl-i kitap, Allah'a ve kendilerine risaleti ve şeriatı getiren peygamberlere iman ettiklerini iddia ederler, ancak her seferinde Allah'ın hükmünü reddederler. Hoşlarına gitmeyen bir hüküm ne olursa olsun onu kabul etmezler.

Allah Teâlâ onların böyle davrandıklarını Kur'ân'ın birçok yerinde zikretmiştir. Daha önce Bakara Sûresi'nde de geçmişti: *"Yoksa sizler kitabın bir kısmına iman edip bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz?"*[199]

Burada da Resûlullah'a (s.a.s.) karşı aynı üslubu sürdürdüler. Bunlar hafif, kolay ve işlerine gelen hükümleri almak için onun hakemliğine başvuruyorlar, ama hüküm istedikleri gibi olmayınca; bu hükmün aynısı onların şeriatında olsa bile, onu kabul etmiyorlardı.

Buhârî ve Müslim'de şöyle bir hadis geçmektedir: "Yahudiler Resûlullah'ın (s.a.s.) yanına geldiler. Kendilerinden bir erkek ve kadının zina ettiğini söylediler. Resûlullah (s.a.s.) onlara dedi ki: 'Recim konusunda Tevrat'ta hangi hükmü görüyorsunuz?' Onlar dediler ki: 'Onları rezil ederiz ve bir de kırbaçlanırlar.' Abdullah b. Selam dedi ki: 'Yalan söylüyorsunuz. Tevrat'ta bunun cezası recimdir.' Tevrat'ı getirdiler ve açtılar. Birisi elini recim ayetinin üzerine koydu. Sonra hükmün başını ve sonunu okudu. Abdullah b. Selam dedi ki: 'Elini kaldır.' Adam elini kaldırdı. Orada recim ayeti vardı. Dedi ki: 'Ey Muhammed, doğru söyledi.' Orada recim ayeti var. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) onlar hakkında emrini verdi ve onlar recmedildiler."[200]

Bu olay ehl-i kitabın, iman ettiklerini iddia ettikleri şeriatın hükmüne tabi olma konusunda nasıl bir tavır aldıklarını göstermektedir. Ayrıca aşağıda sayacağımız hususlar da onların şeriata karşı tutumlarını ortaya koymaktadır:

Birincisi: Onlar dilleriyle iman ettiklerini iddia etmektedirler, ancak kalpleri bunu tamamen inkâr etmektedir: *"Kalpleri iman etmediği halde ağızlarıyla 'inandık' diyen kimselerden..."* Ayetin zahirinden anlaşılan, bunların Yahudiler olduklarıdır. Bunların Yahudiler olduğunun bir delili de şu ayettir: *"İçinde Allah'ın hükmü bulunan Tevrat yanlarında olduğu halde nasıl seni hakem kılıyorlar da sonra, bunun arkasından yüz çevirip gidiyorlar? Onlar inanmış kimseler değildir."* Yahudiler Tevrat'a inandıklarını söylemekte ama hükümlerine uymayı reddetmektedirler.

---

199 Bakara 2/85.

200 Buhârî 6/2499; Müslim 3/1326.

İkincisi: Onların Tevrat'ı inkâr etmelerinin iki yönü vardır: Allah'ın kelamını tahrif etmeleri ve işlerine gelen hükümlerde seçici davranmaları: *"Kelimeleri yerlerinden kaydırıp değiştirirler. 'Eğer size şu verilirse hemen alın, o verilmezse sakının!' derler."*

Üçüncüsü: Yalan söylemekten ve haram yemekten çekinmezler: *"Hep yalana kulak verir, durmadan haram yerler."* Bu ise iman ettiklerini iddia ettikleri Tevrat'a karşı açık bir muhalefettir.

Dördüncüsü: Eğer Yahudiler, tahrif etmeden ve ayetler arasında seçici davranmadan Tevrat ile hükmetselerdi; Hristiyanlar da İncil ile hükmetselerdi, hakka ve sırat-ı müstakime ulaşırlardı. *"Biz, içinde doğruya rehberlik ve nur olduğu halde Tevrat'ı indirdik." "Sakınanlara bir hidayet ve öğüt olmak üzere İncil'i verdik." "İncil'e inananlar, Allah'ın onda indirdiği (hükümler) ile hükmetsinler."*

Beşincisi: Onlar kitaplarını tahrif etmekle, inanç ve şeriatlarını reddetmekle yetinmediler, Müslümanların da kendileri gibi kitaplarını değiştirmeleri için çalıştılar: *"(Sana şu talimatı verdik:) Aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet ve onların arzularına uyma. Allah'ın sana indirdiği hükümlerin bir kısmından seni saptırmamalarına dikkat et."*

Altıncısı: Onların dinî hükümlerle oynamaları ve hükümler arasında seçici davranmaları, cahiliye tavrına daha yakındır: *"Yoksa onlar (İslâm öncesi) cahiliye idaresini mi arıyorlar? İyi anlayan bir topluma göre, hükümranlığı Allah'tan daha güzel kim vardır?"* Çünkü cahiliye insanları, dinlerini ve düzenlerini her zaman büyüklerinin ve ileri gelenlerinin arzularına uydurmaya çalışmışlardır. Bunlar da aynısını yapmaktadır. Bu nedenle de onların hepsi şu kesin hükmün altına girdiler: *"Kim Allah'ın indirdiği (hükümler) ile hükmetmezse, işte onlar kâfirlerin ta kendileridir." "Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse, işte onlar zalimlerdir." "Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse, işte onlar fâsıklardır."*

Hiç şüphesiz bu ayetlerin bağlamı Allah'ın dinini tahrif ederek, dinde ekleme veya azaltma yaparak, hükümler arasında seçici davranarak, bilerek, isteyerek ve bazı hükümleri gizleyerek dini oyuncak haline getirenleri kapsamaktadır. Ama günahkârlar, zayıf karakterli oldukları veya düşmanlarına yenildikleri için şeriatın hükmünü tatbik etmekten

korkanlar, Müslümanların sultanı olmayan başka bir sultana boyun eğmek zorunda kalanlar bu ayetlerin hükmüne girmezler. Bunları yukarıda geçen, dini oyuncak haline getiren kimselerle bir tutmak caiz değildir.

Yedincisi: Küfür veya dalâlet gibi durumlardan hangi hal üzerine olurlarsa olsunlar yine de onlara karşı adaletle hükmetmek gerekir: *"Hep yalana kulak verir, durmadan haram yerler. Sana gelirlerse ister aralarında hüküm ver ister onlardan yüz çevir. Eğer onlardan yüz çevirirsen sana hiçbir zarar veremezler. Ve eğer hüküm verirsen, aralarında adaletle hükmet. Allah âdil olanları sever."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Ey Resûl! Kalpleri iman etmediği halde ağızlarıyla 'inandık' diyen kimselerden ve Yahudilerden küfür içinde koşuşanların hali seni üzmesin." ayeti, Resûlullah'a (s.a.s.) yönelik bir teselli ve motivasyondur. Zira o, batıla tabi olarak kendilerini helâke sürükleyen ve her hayırdan uzak duran kimseler için üzülmekteydi. Ayrıca İslam davetinin geleceği konusunda da mahzun oluyordu. Çünkü birçok engelle ve can sıkıcı durumla karşılaşıyordu. Onun, bu çift yönlü hüznü, İslamî davete olan düşkünlüğünden ve insanlara olan merhametinden kaynaklanıyordu.

"Onlar, Allah'ın, kalplerini temizlemek istemediği kimselerdir." Bu durum, Allah'ın adaleti, hikmeti ve bu kâinat için koyduğu kanunlara bağlı olarak ortaya çıkan ilahî iradenin bir tecellisidir. Bu kanuna göre; hidayet arayan, hidayete erdirilir; dalâletin peşinden koşan da sapar. Çalışan kazanır, oturan ise kaybeder.

"İçinde Allah'ın hükmü bulunan Tevrat yanlarında olduğu halde nasıl seni hakem kılıyorlar?" buyruğundaki eleştirinin nedeni Resûlullah'ı (s.a.s.) hakem kılmaları değil, bilakis onların kendi ilkelerine karşı dahi ikiyüzlülük yapmalarıdır. Onlar Resûlullah'ın (s.a.s.) vereceği hükmün işlerine geleceğini düşündüklerinde meseleleri ona getiriyorlardı. Bunun dışında Resûlullah'ı (s.a.s.) da onun getirdiği dini de inkâr ediyorlardı. Belki de Resûlullah'ı (s.a.s.) sınamak için onu hakem kılıyorlardı. Onların, kendi dinlerinde kalmaya devam etmeleri, inançlarında ısrar etmeleri ve içlerindekini açıkça dışa vurmaları bu dediğimizin delilidir.

"Tevrat'ta onlara şöyle yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş (karşılık ve cezadır)." ayeti tüm semavî risaletlerin aynı kaynaktan geldiğini göstermektedir. Allah Teâlâ'nın Tevrat'taki hükümleri, Kur'ân'da verdiği hükümleri tasdik etmektedir. *"Öyleyse iyi işlerde birbirinizle yarışın."* İşte gerçek yarış budur. İçi boş sloganlara sarılmak, ataların yaptıklarıyla övünmek veya bunlar gibi amelden yoksun davranışlarda bulunmak, sadece aldanmadan ibarettir.

يَـا اَيُّهَـا الَّذِيـنَ اٰمَنُـوا لَا تَتَّخِـذُوا الْيَهُـودَ وَالنَّصَـارٰى اَوْلِيَـاءَ بَعْضُهُـمْ اَوْلِيَـاءُ
بَعْـضٍ وَمَـنْ يَتَوَلَّهُـمْ مِنْكُـمْ فَاِنَّـهُ مِنْهُـمْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْـدِى الْقَـوْمَ الظّٰلِمِيـنَ ﴿٥١﴾
فَتَـرَى الَّذِيـنَ فِـى قُلُوبِهِـمْ مَـرَضٌ يُسَـارِعُونَ فِيهِـمْ يَقُولُـونَ نَخْشٰـى اَنْ تُصِيبَنَـا
دَآئِـرَةٌ فَعَسَـى اللّٰهُ اَنْ يَأْتِـىَ بِالْفَتْحِ اَوْ اَمْـرٍ مِـنْ عِنْـدِهٖ فَيُصْبِحُـوا عَلٰـى مَـآ اَسَـرُّوا
فِـى اَنْفُسِـهِمْ نَادِمِيـنَ ﴿٥٢﴾ وَيَقُـولُ الَّذِيـنَ اٰمَنُـوٓا اَهٰٓؤُلَآءِ الَّذِيـنَ اَقْسَـمُوا بِـاللّٰهِ
جَهْـدَ اَيْمَانِهِـمْ اِنَّهُـمْ لَمَعَكُـمْ حَبِطَـتْ اَعْمَالُهُـمْ فَاَصْبَحُـوا خَاسِـرِينَ ﴿٥٣﴾ يَـا
اَيُّهَـا الَّذِيـنَ اٰمَنُـوا مَـنْ يَرْتَـدَّ مِنْكُـمْ عَـنْ دِينِـهٖ فَسَـوْفَ يَأْتِـى اللّٰهُ بِقَـوْمٍ يُحِبُّهُـمْ
وَيُحِبُّونَـهٗٓ اَذِلَّـةٍ عَلَـى الْمُؤْمِنِيـنَ اَعِـزَّةٍ عَلَـى الْكَافِرِيـنَ يُجَاهِـدُونَ فِـى سَـبِيلِ
اللّٰهِ وَلَا يَخَافُـونَ لَوْمَـةَ لَآئِـمٍ ذٰلِـكَ فَضْـلُ اللّٰهِ يُؤْتِيـهِ مَـنْ يَشَـآءُ وَاللّٰهُ وَاسِـعٌ عَلِيـمٌ
﴿٥٤﴾ اِنَّمَـا وَلِيُّكُـمُ اللّٰهُ وَرَسُـولُهٗ وَالَّذِيـنَ اٰمَنُـوا الَّذِيـنَ يُقِيمُـونَ الصَّلٰـوةَ وَيُؤْتُـونَ
الزَّكٰـوةَ وَهُـمْ رَاكِعُـونَ ﴿٥٥﴾ وَمَـنْ يَتَـوَلَّ اللّٰهَ وَرَسُـولَهٗ وَالَّذِيـنَ اٰمَنُـوا فَـاِنَّ حِـزْبَ
اللّٰهِ هُـمُ الْغَالِبُـونَ ﴿٥٦﴾ يَـا اَيُّهَـا الَّذِيـنَ اٰمَنُـوا لَا تَتَّخِـذُوا الَّذِيـنَ اتَّخَـذُوا دِينَكُـمْ
هُـزُوًا وَلَعِبًـا مِـنَ الَّذِيـنَ اُوتُـوا الْكِتَـابَ مِـنْ قَبْلِكُـمْ وَالْكُفَّـارَ اَوْلِيَـآءَ وَاتَّقُـوا اللّٰهَ
اِنْ كُنْتُـمْ مُؤْمِنِيـنَ ﴿٥٧﴾ وَاِذَا نَادَيْتُـمْ اِلَـى الصَّلٰـوةِ اتَّخَذُوهَـا هُـزُوًا وَلَعِبًـا ذٰلِـكَ
بِاَنَّهُـمْ قَـوْمٌ لَا يَعْقِلُـونَ ﴿٥٨﴾ قُـلْ يَـا اَهْـلَ الْكِتَـابِ هَـلْ تَنْقِمُـونَ مِنَّـآ اِلَّآ اَنْ اٰمَنَّـا
بِـاللّٰهِ وَمَـآ اُنْـزِلَ اِلَيْنَـا وَمَـآ اُنْـزِلَ مِـنْ قَبْـلُ وَاَنَّ اَكْثَرَكُـمْ فَاسِـقُونَ ﴿٥٩﴾ قُـلْ هَـلْ
اُنَبِّئُكُـمْ بِشَـرٍّ مِـنْ ذٰلِـكَ مَثُوبَـةً عِنْـدَ اللّٰهِ مَـنْ لَعَنَـهُ اللّٰهُ وَغَضِـبَ عَلَيْـهِ وَجَعَـلَ
مِنْهُـمُ الْقِـرَدَةَ وَالْخَنَازِيـرَ وَعَبَـدَ الطَّاغُـوتَ اُولٰٓئِـكَ شَـرٌّ مَكَانًـا وَاَضَـلُّ عَـنْ سَـوَآءِ
السَّـبِيلِ ﴿٦٠﴾ وَاِذَا جَآءُوكُـمْ قَالُـوٓا اٰمَنَّـا وَقَـدْ دَخَلُـوا بِالْكُفْـرِ وَهُـمْ قَـدْ خَرَجُـوا بِـهٖ
وَاللّٰهُ اَعْلَـمُ بِمَـا كَانُـوا يَكْتُمُـونَ ﴿٦١﴾

51. Ey iman edenler! Yahudileri ve Hristiyanları dost edinmeyin. Zira onlar birbirinin dostudurlar (birbirinin tarafını tutarlar). İçinizden onları dost tutanlar, onlardandır. Şüphesiz Allah, zalimler topluluğuna yol göstermez.

52. Kalplerinde hastalık bulunanların, "Başımıza bir felâketin gelmesinden korkuyoruz" diyerek onların arasına koşuştuklarını görürsün. Umulur ki Allah bir fetih yahut katından bir emir getirecek de onlar, içlerinde gizledikleri şeyden dolayı pişman olacaklardır.

53. (O zaman) iman edenler, "Bunlar mıdır sizinle beraber olduklarına bütün güçleriyle yemin edenler?" diyeceklerdir. Onların bütün yaptıkları boşa gitmiştir de kaybedenlerden olmuşlardır.

54. Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse (bilsin ki) Allah, sevdiği ve Kendisini seven müminlere karşı alçak gönüllü (şefkatli), kâfirlere karşı onurlu ve zorlu bir toplum getirecektir. (Bunlar) Allah yolunda cihat ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar (hiçbir kimsenin kınamasına aldırmazlar). Bu, Allah'ın, dilediğine verdiği lütfudur. Allah'ın lütfu ve ilmi geniştir.

55. Sizin dostunuz (veliniz) ancak Allah'tır, Resûlüdür, iman edenlerdir; onlar ki Allah'ın emirlerine boyun eğerek namazı kılar, zekâtı verirler.

56. Kim Allah'ı, Resûlünü ve iman edenleri dost edinirse (bilsin ki) üstün gelecek olanlar şüphesiz Allah'ın tarafını tutanlardır.

57. Ey iman edenler! Sizden önce kendilerine Kitap verilenlerden dininizi alay ve oyun konusu edinenleri ve kâfirleri dost edinmeyin. Allah'tan korkun; eğer müminler iseniz.

58. Namaza çağırdığınız zaman onu alay ve eğlence konusu yaparlar. Bu davranış, onların düşünemeyen bir toplum olmalarındandır.

59. (Onlara) şöyle de: Ey kitap ehli! Yalnızca Allah'a, bize indirilene ve daha önce indirilene inandığımız için mi bizden hoşlanmıyorsunuz? Oysa çoğunuz yoldan çıkmış kimselersiniz.

60. De ki: Allah katında yeri bundan daha kötü olanı size haber vereyim mi? Allah'ın lânetlediği ve gazap ettiği, aralarından maymunlar, domuzlar ve tağuta tapanlar çıkardığı kimseler. İşte bunlar, yeri (durumu) daha kötü olan ve doğru yoldan daha ziyade sapmış bulunanlardır.

61. Yanınıza inkârla girip yine inkârla çıktıkları halde size geldiklerinde "inandık" derler. Allah gizlediklerini daha iyi bilmektedir.

VELÂ VE BERÂ

Ehl-i kitabın durumundan, kitaplarını tahrif etmelerinden ve Müslümanları dinlerinden döndürme gayretlerinden bahsedilerek Müslümanların halet-i ruhiyeleri, onlardan ayrı durma ve uzak olma şeklindeki bir emre hazır hale getirilmiştir. Müslümanların bu ayrı duruşu ise "dine bağlılık ve kimlik farklılığı" şeklindedir. Müslümanların kendilerine ait bir dinleri, diğerlerinin kendilerine ait bir dinleri vardır. İşte Müslümanların kendilerine ait bu din, bağlılığın ve buluşmanın temel noktasıdır. İşte bu bölümdeki ayetler de velâ (yakın olma) ve berâ (uzak durma) akidesini genel hatlarıyla çizecektir. Bu hatlar şöyledir:

Birincisi: Yahudi ve Hristiyanları velî edinmek yasaklanmıştır: *"Ey iman edenler! Yahudileri ve Hristiyanları dost edinmeyin."* Buyrukta özellikle Yahudilerin ve Hristiyanların belirtilmesi, ilkesel açıdan Allah'a iman, vahye iman ve nübüvvete iman gibi itikadî bazı müşterek yönler var diye onlara ayrıcalık tanındığının zannedilmemesi içindir. Müşriklerle ise -malum olduğu üzere- Mekke döneminden beri bir ayrılığın olması gerektiği zaten zikredilmişti. Yüce Allah bu hususta şöyle buyurmuştu: *"Sizin dininiz size, benim dinim banadır."*[201] Sonra da şöyle buyurmuştu: *"Benim ve sizin düşmanlarınızı dost edinmeyin!"*[202]

İkincisi: Bu kadar açık ve net bir yasaklamaya rağmen yine de onların velayetine girmek, onlara mensup olmak; Müslümanlarla olan alakayı kesmek ve birleştirici kimlikten kopmak demektir. Esas olan sözlü iddia değil, fiilî tutumdur. Müslümanların safında duran Müslümanlardandır; kâfirlerin safında duran ise kâfirlerdendir: *"İçinizden onları dost tutanlar, onlardandır."*

Üçüncüsü: Onların durumu beyan edildiği halde yine de bazılarını onların velayetine girmeye iten sebep, münafıklıktır: *"Kalplerinde hastalık bulunanların, 'Başımıza bir felâketin gelmesinden korkuyoruz'*

201 Kâfirûn 109/6.

202 Mümtehine 60/1.

diyerek onların arasına koşuştuklarını görürsün." *"Kalplerinde hastalık"* ifadesi, münafıklar için kullanılan meşhur bir tabirdir. Nitekim Bakara Sûresi'nin başlarında da aynı tabir kullanılmıştı: *"Onların kalplerinde hastalık vardır. Allah da onların hastalığını artırdı."*[203]

Dördüncüsü: Mümin hiçbir halde kâfirlerle dostluk içinde olmaz. Eğer böyle bir şey olursa, bu, -Allah muhafaza- riddet (dinden dönme) alâmetidir: *"Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse (bilsin ki) Allah, sevdiği ve Kendisini seven müminlere karşı alçakgönüllü (şefkatli), kâfirlere karşı onurlu ve zorlu bir toplum getirecektir."*

Beşincisi: Müslümanların gücü, heybeti ve izzeti, düşmana sığınmayı engelleyen faktörlerden biridir: *"Kalplerinde hastalık bulunanların, 'Başımıza bir felâketin gelmesinden korkuyoruz' diyerek onların arasına koşuştuklarını görürsün. Umulur ki Allah bir fetih yahut katından bir emir getirecek de onlar, içlerinde gizledikleri şeyden dolayı pişman olacaklardır."* Ama korku ve endişe hali, işlerin sarpa sarması ve otoritenin olmaması, onların velayetine girmeye neden olmaktadır. Bu, bilinen bir durumdur.

Altıncısı: Hak olan velâ, bu sahih ve açık akideye dayanmak, apaçık ve asil olan bu dine intisap etmekle olur: *"Sizin dostunuz (veliniz) ancak Allah'tır, Resûlüdür, iman edenlerdir; onlar ki Allah'ın emirlerine boyun eğerek namazı kılar, zekâtı verirler."* İşte velayetin sadece bununla sınırlandırılması, yeryüzündeki diğer tüm velayetleri, bağlılıkları, partizanlıkları, mezhebî bağları ve parçalanmaya neden olan diğer tüm velayetleri geçersiz kılmaktadır.

Yedincisi: Gerçek velâ, izzet ve zafer yoludur: *"Kim Allah'ı, Resûlünü ve iman edenleri dost edinirse (bilsin ki) üstün gelecek olanlar şüphesiz Allah'ın tarafını tutanlardır."* Çünkü böyle bir velâ, imanı tetikler ve müminlerin birbirlerine yakınlık kurmasıyla vahdet sağlanmış olur.

Sekizincisi: Hak olan velâ, pratik ve iletişim merkezli ahlakı meydana getirir: *"Müminlere karşı alçakgönüllü (şefkatli), kâfirlere karşı onurlu ve zorlu bir toplum getirecektir. (Bunlar,) Allah yolunda cihat ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar."* Bu ahlakî

---

203 Bakara 2/10.

özellikler hem gücü hem tevazuyu bir arada bulundurur. Kuvvet, düşmana cevap vermek içindir, tevazu da dostu kazanmak içindir. Bu, Fetih Sûresi'ndeki şu ayete benziyor: *"Ey iman edenler! Sizden önce kendilerine Kitap verilenlerden dininizi alay ve oyun konusu edinenleri ve kâfirleri dost edinmeyin."*[204]

Dokuzuncusu: Berâ, İslam'a savaş açan kişilere karşı dik durmaktır: *"Ey iman edenler! Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden dininizi alay ve oyun konusu edinenleri ve kâfirleri dost edinmeyin." "Namaza çağırdığınız zaman onu alay ve eğlence konusu yaparlar."*

Onuncusu: İslam'a savaş açmanın ve açıkça ona düşman kesilmenin sebebi, hakka karşı kibirlenmek ve ona boyun eğmeyi reddetmektir: *"(Onlara) şöyle de: Ey kitap ehli! Yalnızca Allah'a, bize indirilene ve daha önce indirilene inandığımız için mi bizden hoşlanmıyorsunuz?"* Onların "iman ettik" iddiaları, önce de sonra da hep asılsızdı. Onlar kendi peygamberleri döneminde de sapmışlardı, buzağıya tapmış, misakı bozmuş ve bu nedenle Allah'ın lanetine müstahak olmuşlardı. *"(Onlar,) Allah'ın lânetlediği ve gazap ettiği, aralarından maymunlar, domuzlar ve tâğuta tapanlar çıkardığı kimselerdir."* Geçmişte bunu yapanlar son nebi Muhammed'in (s.a.s.) döneminde de haktan sapmışlardı: *"Yanınıza inkârla girip yine inkârla çıktıkları halde size geldiklerinde 'inandık' derler."*

Bu meselenin son bölümünde şuna işaret etmekte fayda var: Günümüzde bazı Müslümanlar "velâ ve berâ akidesi" ile "ilişkiler fıkhı"nı birbiriyle karıştırıyorlar. İnsanî ilişkiler açısından muhaliflerle iyi ilişkiler içinde olmak, vefalı olmak, ahde ve akitlere bağlı kalmak, ortak insanî konularda dayanışma içinde olmak, hizmet, sanayi ve ticarette güzel ilişkilerde olmak esastır. Burada yasaklanan velâ, onlara intisap etmeye çalışmak, din ve inanç alanındaki farklılığı koruyamamak veya savaşlarda müminlere karşı kâfirleri desteklemektir. Allahu a'lem.

---

204 Fetih 48/29.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"İçinizden onları dost tutanlar, onlardandır." Vakıada hüküm böyledir, ama şer'î hüküm vermek için, akide konularına giren durumlar ile günlük ilişkilere giren konular arasında ayrıma gitmek gerekir. Bunda mükreh (zorlanan) ile isteyerek yapanın durumunu da ayırmak gerekir. Müslümanların safında yer almak yerine başkalarının safında yer almak isteyen ile kalbi onlardan bir kadına, bir arkadaşa veya ortağa bağlı olanı da ayırmak gerekir. Bu meseleleri birbirinden ayırmadan toptancı bir yaklaşım sergilemek hüküm vermede felaketlere yol açabilir. Bu yanlış hükümlerden biri de tekfir etme cüretinde bulunmaktır. Allah muhafaza etsin!

"Başımıza bir felâketin gelmesinden korkuyoruz," yani günlerin değişmesinden; iyi günlerin gidip kötü günlerin gelmesinden ve durumun değişmesinden endişe ediyoruz. Bu nedenle bugün kendisinden müstağni olduklarımıza o gün geldiğinde muhtaç olabiliriz. İşte münafıkların gel-git yaşamalarının sebeplerinden biri buydu.

"Umulur ki Allah bir fetih yahut katından bir emir getirecek." *"Fetih"*in manası ve ne olduğu malumdur. Buradaki *"emir"* kelimesi ise mutlak anlamda olup ümit ve emelden daha geniş bir mana içermektedir. Allah'ın emrine hiç kimse karşı koyamaz, hiçbir set onun önüne geçemez. O'nun emri her plandan ve hesaptan daha ötedir.

"Allah onları sever, onlar Allah'ı sever." Bu, ibadetten ve ibadetin karşılığından daha büyük bir bağdır. Kulun, Rabbini sevmesi, her hal ve zamanda O'nun huzurundaymış gibi hissettiren kalbî bir haslettir. Allah'ın kulunu sevmesi ise onu her hal ve zamanda yardımı ve korumasıyla desteklemesidir.

"Müminlere karşı alçakgönüllüler." buyruğunda hakkından feragat etme ve kardeşini kendine tercih etme manası vardır. Bu, adalet veya eşitlik kavramından daha zarif manalar içermektedir. Bu davranış ülfet ve muhabbetin devam etmesine vesile olmaktadır. Ama hak edilen bir hususta dahi olsa rekabet üzerine kurulu ilişkiler ilk çarpışmada yok olmaya mahkûmdur. Çünkü hakların bölüştürülmesi ve takdir edilmesi, kişiden kişiye farklı değerlendirilir. Bu konularda ihtilaf kısmen

mahkemeler yoluyla çözülse bile kalplerdeki ihtilaf ne adaletle ne de mahkeme ile çözülür.

"(Bunlar) hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar." Hatta samimi bir şekilde nasihat eden bir dost görünümünde olsa bile kimsenin kınamasından korkmazlar. Hakkın tarafında yer almanın kulun hayatında, malında, itibarında ve ilişkilerinde kayıplara uğrama şeklinde riskleri de vardır. Kişi, kınayıcılara kulak verip bu riskleri ortadan kaldırabilir ancak bu durumda Allah'ın, onun sahip olmasını istediği konumu da kaybetmiş olur.

"Rukû ederek" lafzında geçen *"rükû"* halinden maksat, itaat, ibadet ve tüm hayırlı amellerde istikamet üzere bulunmaya devam etmeleridir.

"Allah'ın tarafında olanlardır." ayetinde geçen *"hizbullah"* kelimesinden maksat İslam ümmetidir. "Hizb" kelimesinde destek olma ve dayanışma manası vardır. Bu kelime velâ ve berâ kavramları için münasip düşmektedir.

"De ki: Allah katında yeri bundan daha kötü olanı size haber vereyim mi?" Yani cezanın en şerlisinin ve azabın en şiddetlisinin kime dokunacağını söyleyeyim mi? Bu ayette geçen "(مثوبة) (mesûbe)" kelimesi; *"Onları elem verici bir azapla müjdele"*[205] ayetindeki *"müjde"* kelimesiyle aynı manada kullanılmıştır. Bu kelimeler, yani "sevap" ve "müjde" güzel şeyler için kullanılır. Ama burada "azap" hakkında kullanılmıştır. Buna edebî dilde "tehekküm" denmektedir.[206] Allahu a'lem.

"Yanınıza inkârla girip yine inkârla çıktıkları halde size geldiklerinde 'inandık' derler." Bunu yapan Yahudilerdir. Ayetin bağlamı da bunu göstermektedir. Onların "iman ettik" iddiaları ise Tevrat'a iman etmeleri ve onun hakemliğine gitmeleridir. Ama bu sözlerini bile her seferinde çiğnemektedirler. Onlar bunu her seferinde, hiç ara vermeden ve tereddütsüz bir şekilde yapmaktadırlar.

Bu kimselerin "Müslüman olduklarını iddia eden Yahudilerden birtakım münafıklar" olduğu şeklinde de tefsir edilmiştir. Ancak Yahudilerden olan münafıklar o dönemde varsa da çok az olup bu denli

205 Âl-i İmrân 3/21; Tevbe 9/34; İnşikak 84/24.

206 Tehekküm; bir tür istihzadır. Görünüşte ciddi olma ama hakikatte alaya alma durumudur. Türkçedeki tariz de bu anlamda kullanılmaktadır. (Mütercim).

üzerinde durulacak kadar değildi. Ancak ayetteki vasıf (*inkârla girip yine inkârla çıkmak*) Kur'ân'da birçok yerde Yahudiler için zikredilmiştir. Bu bölümdeki ayetlerin tamamı ise onlardan uzak olmaktan ve onların düşmanlıklarına karşı dikkatli olmaktan bahsetmektedir. Bu nedenle bu vasıfların, davranışları Medineli münafıklara benzeyen Yahudi münafıklar hakkında olması tutarlı değildir. Allahu a'lem.

وَتَرٰى كَثِيرًا مِنْهُمْ يُسَارِعُونَ فِى الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاَكْلِهِمُ السُّحْتَ لَبِئْسَ مَا
كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٢﴾ لَوْلَا يَنْهٰيهُمُ الرَّبَّانِيُّونَ وَالْاَحْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْاِثْمَ وَاَكْلِهِمُ
السُّحْتَ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿٦٣﴾ وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللّٰهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ
اَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ وَلَيَزِيدَنَّ
كَثِيرًا مِنْهُمْ مَا اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا وَاَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ
وَالْبَغْضَاءَ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ كُلَّمَا اَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ اَطْفَاَهَا اللّٰهُ وَيَسْعَوْنَ
فِى الْاَرْضِ فَسَادًا وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٦٤﴾ وَلَوْ اَنَّ اَهْلَ الْكِتَابِ اٰمَنُوا
وَاتَّقَوْا لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَاَدْخَلْنَاهُمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٦٥﴾ وَلَوْ اَنَّهُمْ
اَقَامُوا التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَ وَمَا اُنْزِلَ اِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَاَكَلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ
تَحْتِ اَرْجُلِهِمْ مِنْهُمْ اُمَّةٌ مُقْتَصِدَةٌ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ سَاءَ مَا يَعْمَلُونَ ﴿٦٦﴾ يَا
اَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَاِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ
وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٦٧﴾ قُلْ يَا اَهْلَ
الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلٰى شَىْءٍ حَتّٰى تُقِيمُوا التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَ وَمَا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ
مِنْ رَبِّكُمْ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَا اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا فَلَا
تَاْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِؤُنَ
وَالنَّصَارٰى مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا
هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٩﴾ لَقَدْ اَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِى اِسْرَاءِيلَ وَاَرْسَلْنَا اِلَيْهِمْ رُسُلًا
كُلَّمَا جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوٰى اَنْفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ ﴿٧٠﴾
وَحَسِبُوا اَلَّا تَكُونَ فِتْنَةٌ فَعَمُوا وَصَمُّوا ثُمَّ تَابَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ ثُمَّ عَمُوا وَصَمُّوا
كَثِيرٌ مِنْهُمْ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٧١﴾ لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا اِنَّ اللّٰهَ هُوَ
الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَقَالَ الْمَسِيحُ يَا بَنِى اِسْرَاءِيلَ اعْبُدُوا اللّٰهَ رَبِّى وَرَبَّكُمْ

اِنَّهٗ مَنْ يُّشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللّٰهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوٰيهُ النَّارُ وَمَا لِلظّٰلِمِيْنَ
مِنْ اَنْصَارٍ ﴿٧٢﴾ لَقَدْ كَفَرَ الَّذِيْنَ قَالُوْا اِنَّ اللّٰهَ ثَالِثُ ثَلٰثَةٍ وَمَا مِنْ اِلٰهٍ اِلَّا اِلٰهٌ
وَاحِدٌ وَاِنْ لَّمْ يَنْتَهُوْا عَمَّا يَقُوْلُوْنَ لَيَمَسَّنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ
﴿٧٣﴾ اَفَلَا يَتُوْبُوْنَ اِلَى اللّٰهِ وَيَسْتَغْفِرُوْنَهٗ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٧٤﴾ مَا الْمَسِيْحُ ابْنُ
مَرْيَمَ اِلَّا رَسُوْلٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ وَاُمُّهٗ صِدِّيْقَةٌ كَانَا يَاْكُلَانِ الطَّعَامَ
اُنْظُرْ كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ الْاٰيٰتِ ثُمَّ انْظُرْ اَنّٰى يُؤْفَكُوْنَ ﴿٧٥﴾ قُلْ اَتَعْبُدُوْنَ مِنْ
دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَّلَا نَفْعًا وَاللّٰهُ هُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ﴿٧٦﴾ قُلْ يٰٓاَهْلَ
الْكِتٰبِ لَا تَغْلُوْا فِىْ دِيْنِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعُوْٓا اَهْوَآءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوْا
مِنْ قَبْلُ وَاَضَلُّوْا كَثِيْرًا وَّضَلُّوْا عَنْ سَوَآءِ السَّبِيْلِ ﴿٧٧﴾ لُعِنَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ
بَنِىْٓ اِسْرَآءِيْلَ عَلٰى لِسَانِ دَاوٗدَ وَعِيْسَى ابْنِ مَرْيَمَ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَّكَانُوْا
يَعْتَدُوْنَ ﴿٧٨﴾ كَانُوْا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُّنْكَرٍ فَعَلُوْهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوْا يَفْعَلُوْنَ
﴿٧٩﴾ تَرٰى كَثِيْرًا مِّنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ اَنْفُسُهُمْ
اَنْ سَخِطَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَفِى الْعَذَابِ هُمْ خٰلِدُوْنَ ﴿٨٠﴾ وَلَوْ كَانُوْا يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ
وَالنَّبِىِّ وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوْهُمْ اَوْلِيَآءَ وَلٰكِنَّ كَثِيْرًا مِّنْهُمْ فٰسِقُوْنَ ﴿٨١﴾
لَتَجِدَنَّ اَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوا الْيَهُوْدَ وَالَّذِيْنَ اَشْرَكُوْا وَلَتَجِدَنَّ
اَقْرَبَهُمْ مَّوَدَّةً لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوا الَّذِيْنَ قَالُوْٓا اِنَّا نَصٰرٰى ذٰلِكَ بِاَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيْسِيْنَ
وَرُهْبَانًا وَّاَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُوْنَ ﴿٨٢﴾ وَاِذَا سَمِعُوْا مَآ اُنْزِلَ اِلَى الرَّسُوْلِ تَرٰٓى
اَعْيُنَهُمْ تَفِيْضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوْا مِنَ الْحَقِّ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَآ اٰمَنَّا فَاكْتُبْنَا
مَعَ الشّٰهِدِيْنَ ﴿٨٣﴾ وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَمَا جَآءَنَا مِنَ الْحَقِّ وَنَطْمَعُ اَنْ
يُّدْخِلَنَا رَبُّنَا مَعَ الْقَوْمِ الصّٰلِحِيْنَ ﴿٨٤﴾ فَاَثَابَهُمُ اللّٰهُ بِمَا قَالُوْا جَنّٰتٍ تَجْرِىْ
مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا وَذٰلِكَ جَزَآءُ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿٨٥﴾ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا
وَكَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَآ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ الْجَحِيْمِ ﴿٨٦﴾

62. *Onlardan birçoğunun günah, düşmanlık ve haram yemede yarıştıklarını görürsün. Yaptıkları ne kadar kötüdür!*

63. *Din adamları ve âlimleri onları, günah olan sözleri söylemekten ve haram yemekten menetselerdi ya! İşledikleri (fiiller) ne kötüdür!*

64. *Yahudiler, "Allah'ın eli bağlıdır (sıkıdır)" dediler. Hay dedikleri yüzünden elleri bağlanası ve lânet olasılar! Bilâkis, Allah'ın elleri açıktır, dilediği gibi verir. Andolsun ki sana Rabbinden indirilen, onlardan çoğunun azgınlığını ve küfrünü arttırır. Aralarına, kıyamete kadar (sürecek) düşmanlık ve kin soktuk. Ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa (fitneyi uyandırmışlarsa) Allah onu söndürmüştür. Onlar yeryüzünde bozgunculuğa koşarlar; Allah ise bozguncuları sevmez.*

65. *Eğer ehl-i kitap iman edip (kötülüklerden) sakınsalardı, herhalde (geçmiş) kötülüklerini örter ve onları nimeti bol cennetlere koyardık.*

66. *Eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve Rablerinden onlara indirileni (Kur'ân'ı) doğru dürüst uygulasalardı, şüphesiz hem üstlerinden hem de ayaklarının altından yerlerdi (yeraltı ve yerüstü servetlerinden istifade ederek refah içinde yaşarlardı). Onlardan aşırılığa kaçmayan (iktisatlı, mutedil) bir zümre vardır; fakat çoğunun yaptıkları ne kötüdür!*

67. *Ey Resûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Doğrusu Allah, kâfirler topluluğuna rehberlik etmez.*

68. *"Ey kitap ehli! Siz, Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbinizden size indirileni hakkıyla uygulamadıkça, (doğru) bir şey (yol) üzerinde değilsinizdir" de. Rabbinden sana indirilen, onlardan çoğunun küfür ve azgınlığını elbette artıracaktır. Kâfirler topluluğuna üzülme.*

69. *İman edenler ile Yahudiler, Sâbiîler ve Hristiyanlardan Allah'a ve ahiret gününe (gerçekten) inanıp iyi amel işleyenlere asla korku yoktur; onlar üzülecek de değillerdir.*

70. *Andolsun ki İsrailoğulları'nın sağlam sözünü aldık ve onlara peygamberler gönderdik. Ne zaman bir peygamber onlara nefislerinin arzu etmediğini (ilahî hükümleri) getirdiyse bir kısmını yalanladılar, bir kısmını da öldürdüler.*

71. Bir belâ olmayacak zannettiler de kör ve sağır kesildiler. Sonra Allah tövbelerini kabul etti. Sonra içlerinden çoğu yine kör ve sağır oldu. Allah onların yaptıklarını görmektedir.

72. Andolsun ki "Allah, kesinlikle Meryem oğlu Mesih'tir" diyenler kâfir olmuşlardır. Hâlbuki Mesih, "Ey İsrailoğulları! Rabbim ve Rabbiniz olan Allah'a kulluk ediniz. Biliniz ki kim Allah'a ortak koşarsa muhakkak Allah ona cenneti haram kılar; artık onun yeri ateştir ve zalimler için yardımcılar yoktur" demişti.

73. Andolsun "Allah, üçün üçüncüsüdür" diyenler de kâfir olmuşlardır. Hâlbuki bir tek Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. Eğer söyleyegeldiklerinden vazgeçmezlerse, içlerinden kâfir olanlara acı bir azap isabet edecektir.

74. Hâlâ Allah'a tövbe edip O'ndan bağışlanmayı dilemeyecekler mi? Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

75. Meryem oğlu Mesih ancak bir resûldür. Ondan önce de (birçok) resûller gelip geçmiştir. Anası da çok doğru bir kadındır. Her ikisi de yemek yerlerdi. Bak, onlara delilleri nasıl açıklıyoruz, sonra bak nasıl (haktan) yüz çeviriyorlar!

76. De ki: Allah'ı bırakıp da sizin için fayda ve zarara gücü yetmeyen şeylere mi tapıyorsunuz? Hakkıyla işiten ve bilen yalnız Allah'tır.

77. De ki: Ey kitap ehli! Dininizde haksız yere haddi aşmayın. Daha önceden sapan, birçoklarını saptıran ve yolun doğrusundan uzaklaşan bir topluma uymayın.

78. İsrailoğulları'ndan kâfir olanlar, Davud ve Meryem oğlu İsa diliyle lânetlenmişlerdir. Bunun sebebi, söz dinlememeleri ve sınırı aşmalarıdır.

79. Onlar, işledikleri kötülükten birbirini vazgeçirmeye çalışmazlardı. Andolsun yaptıkları ne kötüdür!

80. Onlardan çoğunun, inkâr edenlerle dostluk ettiklerini görürsün. Nefislerinin onlar için (ahiret hayatları için) önceden hazırladığı şey ne kötüdür: Allah onlara gazap etmiştir ve onlar azap içinde devamlı kalıcıdırlar!

81. Eğer onlar Allah'a, Peygamber'e ve ona indirilene iman etmiş olsalardı onları (müşrikleri) dost edinmezlerdi; fakat onların çoğu yoldan çıkmışlardır.

82. İnsanlar içerisinde iman edenlere düşmanlık bakımından en şiddetli olarak Yahudiler ile şirk koşanları bulacaksın. Onlar içinde iman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da "Biz Hristiyanlarız" diyenleri bulacaksın. Çünkü onların içinde keşişler ve rahipler vardır ve onlar büyüklük taslamazlar.

83. Resûl'e indirileni duydukları zaman, tanış çıktıkları gerçekten dolayı gözlerinden yaşlar boşandığını görürsün. Derler ki: "Rabbimiz! İman ettik, bizi (hakka) şahit olanlarla beraber yaz."

84. "Rabbimizin bizi iyiler arasına katmasını umup dururken niçin Allah'a ve bize gelen gerçeğe iman etmeyelim?"

85. Söyledikleri (bu) sözden dolayı Allah onlara, içinde devamlı kalmak üzere, zemininden ırmaklar akan cennetleri mükâfat olarak verdi. İyi hareket edenlerin mükâfatı işte budur.

86. İnkâr eden ve ayetlerimizi yalanlayanlara gelince, işte onlar cehennemliklerdir.

EHL-İ KİTAPLA GÖRÜŞMELER

İslam ümmeti ile ehl-i kitap arasındaki farklılığa işaret edildikten sonra Kur'ân bu sefer de ehl-i kitapla görüşmeler yapmaya ve onları hakka davet etmeye başladı. Bu da aslında onlardan ayrışmanın bir alt bölümüdür. Zira kendimizin ve onların kim olduğunu iyice belirlemeden, kimseyle görüşme ve diyaloğa geçmenin imkânı yoktur. Zahirî açıdan birbirine güzellemelerde bulunup, hilaf noktalarının üzerini kapatıp görmezden gelme, bir belirsizleştirme yöntemidir, düzeltme ve doğruya ulaşma fırsatını kaybetmektir. Kur'ân'ın ehl-i kitap ile diyalog ve görüşme metodunu aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

Birincisi: İhtilaf noktalarını ve tashih ya da ıslah edilmesi gereken hususları son derece dikkatli bir şekilde ve ilmî bir sorumluluk bilinciyle belirlemek gerekir. Bunların bazıları şunlardır:

a) Yahudiler şöyle dediler: *"Allah'ın eli bağlıdır (sıkıdır)."* Onlar bu sözle Allah'ı cimrilikle itham ettiler. Bu, iğrenç bir söz olup onların psikolojik bir bozukluk içinde olduklarını göstermektedir. Bunda bir de aç gözlülük ve hırs manası da vardır. Çünkü Allah'ın kendilerine

kızmış olduğu sonucu da çıkmaktadır. Zira Allah onların taleplerine karşılık vermemekteydi. Hâlbuki onlar kendilerini Allah'ın seçilmiş halkı olarak görüyorlardı. Onlara göre, Allah tüm insanları onların hizmetine vermişti. Allah da onların bu tasavvuruna ve bundan neşet eden diğer düşüncelere reddiyede bulunmuştur: *"Bilâkis, Allah'ın elleri açıktır, dilediği gibi verir."* Lütuf, Allah'ın dilediği şekilde ve kullarının işlerini yönetmede hikmetine uygun olarak gerçekleşir.

b) Yahudiler peygamberleri yalanladılar ve onları öldürmeye teşebbüs ettiler: *"Ne zaman bir peygamber onlara nefislerinin arzu etmediğini (ilahî hükümleri) getirdiyse bir kısmını yalanladılar, bir kısmını da öldürdüler."* Kur'ân onların bu cinayetleri ve suçları işlemelerinin nedenini, arzularına uymaları olarak zikretmiştir. Onlar sanki peygamberlerin bile kendi hevalarına göre hareket etmelerini istiyorlardı.

c) Bu batıl inanç ve düşünceler onları yanlış davranışlara sürükledi ve onların insanların haklarına saldırmalarına neden oldu: *"Onlardan birçoğunun günah, düşmanlık ve haram yemede yarıştıklarını görürsün. Yaptıkları ne kadar kötüdür!" "Onlar yeryüzünde bozgunculuğa koşarlar; Allah ise bozguncuları sevmez."*

d) Müslümanlara karşı en acımasız olanlar Yahudilerdir: *"İnsanlar içerisinde iman edenlere düşmanlık bakımından en şiddetli olarak Yahudiler ile şirk koşanları bulacaksın." "Ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa (fitneyi uyandırmışlarsa) Allah onu söndürmüştür."* Yani ey Müslümanlar, onlar her ne zaman sizin aleyhinize bir fitne ateşi yaksa, Allah o ateşi söndürmüştür.

e) Yahudiler Müslümanlara karşı, putperest müşriklere yakınlık gösterirler: *"Onlardan çoğunun, inkâr edenlerle dostluk ettiklerini görürsün."* Bu ise onların Allah'a ve peygamberlerine iman iddialarını yalanlayan bir harekettir. *"Eğer onlar Allah'a, Peygamber'e ve ona indirilene iman etmiş olsalardı onları (müşrikleri) dost edinmezlerdi; fakat onların çoğu yoldan çıkmışlardır. İnsanlar içerisinde iman edenlere düşmanlık bakımından en şiddetli olarak Yahudiler ile şirk koşanları bulacaksın."*

f) Hristiyanlar da şöyle diyerek kâfir oldular: *"Andolsun ki 'Allah, kesinlikle Meryem oğlu Mesih'tir' diyenler kâfir olmuşlardır." "(Dediler ki:) Allah, üçün üçüncüsüdür."* Kur'ân da onların bu iftiralarına şöyle

cevap vermiştir: *"Hâlbuki bir tek Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur." "Meryem oğlu Mesih ancak bir resûldür. Ondan önce de (birçok) resûller gelip geçmiştir. Anası da çok sadık bir kadındır. Her ikisi de yemek yerlerdi. Bak, onlara delilleri nasıl açıklıyoruz, sonra bak nasıl (haktan) yüz çeviriyorlar!"*

İkincisi: Onların bu inhiraflarının (yozlaşma ve sapma) sebepleri zikredilmiştir. Bunları da şöyle özetleyebiliriz:

a) Bilgi yollarını kapatmaları: *"Bir belâ olmayacak zannettiler de kör ve sağır kesildiler. Sonra Allah tövbelerini kabul etti. Sonra içlerinden çoğu yine kör ve sağır oldu."* Onlar düşünmeye ve tefekkür etmeye ihtiyaç olmadığını zannediyorlardı. Ayrıca ne yaparlarsa yapsınlar yaptıkları şeylerin fitneye ve şerre neden olmayacağını düşünüyorlardı. Zira onlar kendilerini Allah'ın halkı ve evlatları olarak görüyorlardı. Onlara göre Allah ne halkını helâk eder ne de evlatlarına azap ederdi!

b) Toplumu ıslah eden vesileleri ortadan kaldırmaları: Bilhassa ilim ehli ve ıslah ehlinin bunu yapmaları: *"Din adamları ve âlimleri onları, günah olan sözleri söylemekten ve haram yemekten menetselerdi ya! İşledikleri (fiiller) ne kötüdür!"*

c) Dinî kıskançlık. Bu, muhtelif mezheplerin ve grupların da afetidir. Zira hasetçi, haset ettiği kişinin sadece kusur ve kabahatlerini görür: *"Andolsun ki sana Rabbinden indirilen, onlardan çoğunun azgınlığını ve küfrünü arttırır."* Bu hüküm bu bölümde önemine binaen ve nefislerde iyice yerleşmesi için iki defa (64 ve 68. ayetler) zikredilmiştir.

d) Aşırılık: *"De ki: Ey kitap ehli! Dininizde haksız yere haddi aşmayın."*

e) Körü körüne taklit: *"Daha önceden sapan, birçoklarını saptıran ve yolun doğrusundan uzaklaşan bir topluma uymayın."*

Üçüncüsü: Onların durumlarını ve davranışlarını açığa çıkarma ve toptancılıktan kaçınma: *"Onlardan birçoğunun günah, düşmanlık ve haram yemede yarıştıklarını görürsün." "Onlardan çoğunun azgınlığını ve küfrünü arttırır." "Onlardan aşırılığa kaçmayan (iktisatlı, mutedil) bir zümre vardır; fakat çoğunun yaptıkları ne kötüdür!" "Sonra içlerinden çoğu yine kör ve sağır oldu." "Onlardan çoğunun, inkâr edenlerle*

dostluk ettiklerini görürsün." "Onlar içinde iman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da 'Biz Hristiyanlarız' diyenleri bulacaksın. Çünkü onların içinde keşişler ve rahipler vardır ve onlar büyüklük taslamazlar."

Dördüncüsü: Onlar ya da başkaları hakkında adaletle hükmetmek gerekir. Hükmün mizanı ise iman ve ameldir. *"İman edenler ile Yahudiler, Sâbiîler ve Hristiyanlardan Allah'a ve ahiret gününe (gerçekten) inanıp iyi amel işleyenlere asla korku yoktur; onlar üzülecek de değillerdir."*

Beşincisi: Kur'ân onları Tevrat ve İncil'le hükmetmeye davet etmektedir: *"De ki: Ey kitap ehli! Siz, Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbinizden size indirileni hakkıyla uygulamadıkça, (doğru) bir şey (yol) üzerinde değilsinizdir."* Bu ayetten şu anlaşılmaktadır: Onlar, Tevrat ve İncil'in gereğini yerine getirseler bu durum onları daha sonra Allah'ın indirdiği Kur'ân'a iman etmeye de götürecekti. Bu ayet, ayrıca risaletlerin kaynak açısından tek bir yerden geldiğini vurgulamaktadır. Bu risaletler Allah'ın kelamı olup birbirlerini desteklemektedir. Bu ayet onlara şayet Kur'ân'a tabi olurlarsa yanlarındaki ilahî kitabı da kaybetmeyecekleri hususunda güven vermektedir.

Altıncısı: Onlar hayra ve her türlü hakka tabi olmaya teşvik edildiler: *"Eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve Rablerinden onlara indirileni (Kur'ân'ı) doğru dürüst uygulasalardı, şüphesiz hem üstlerinden hem de ayaklarının altından yerlerdi (yeraltı ve yerüstü servetlerinden istifade ederek refah içinde yaşarlardı)." "Hâlâ Allah'a tövbe edip O'ndan bağışlanmayı dilemeyecekler mi? Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir." "Eğer ehl-i kitap iman edip (kötülüklerden) sakınsalardı, herhalde (geçmiş) kötülüklerini örter ve onları nimeti bol cennetlere koyardık."*

Yedincisi: İnatlarından, kibirlerinden ve insanları hak yoldan çevirmelerinden dolayı ilahi cezaya çarptırılmakla korkutuldular: *"Hâlbuki Mesih 'Ey İsrailoğulları! Rabbim ve Rabbiniz olan Allah'a kulluk ediniz. Biliniz ki kim Allah'a ortak koşarsa muhakkak Allah ona cenneti haram kılar; artık onun yeri ateştir ve zalimler için yardımcılar yoktur' demişti." "Nefislerinin onlar için (ahiret hayatları için) önceden hazırladığı şey ne kötüdür: Allah onlara gazap etmiştir ve onlar azap içinde devamlı kalıcıdırlar!"*

Sekizincisi: Teselli ve iktida için en güzel örnek verilmiştir: *"Çünkü onların içinde keşişler ve rahipler vardır ve onlar büyüklük taslamazlar. Resûle indirileni duydukları zaman, tanış çıktıkları gerçekten dolayı gözlerinden yaşlar boşandığını görürsün."*

Dokuzuncusu: Önlerinde bulunan hakikatler üzerinde düzgün bir şekilde düşünmeye ve sakince fikir yürütmeye teşvik edilmişlerdir: *"De ki: Allah'ı bırakıp da sizin için fayda ve zarara gücü yetmeyen şeylere mi tapıyorsunuz?" "Meryem oğlu Mesih ancak bir resûldür. Ondan önce de (birçok) resûller gelip geçmiştir. Anası da çok doğru bir kadındır. Her ikisi de yemek yerlerdi."*

Onuncusu: Hak ehlinin hakkın tamamını açıklaması ve yoldaki pürüzlere sabretmesi gerektiği belirtilmiştir: *"Ey Resûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, O'nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır."* Hiç şüphesiz bu ümmet de tebliğ vazifesini yerine getirme hususunda peygamberlerine tabidirler: *"Benden duymuş olduğunuz bir ayet dahi olsa onu tebliğ ediniz."*[207]

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Haram yemede yarıştıklarını görürsün." ayetinde geçen "(سحت) (suht)" kelimesinden maksat, haram maldır.

"Din adamları ve âlimleri onları, günah olan sözleri söylemekten ve haram yemekten menetselerdi ya!" Rabbanî olduklarını iddia eden âlimler, insanları günaha düşmekten alıkoysaydılar ya! Bu ayette, sürekli kötülüklerin içinde yer almalarından dolayı din adamlarına bir kınama ve azarlama vardır.

"Bilâkis, Allah'ın elleri açıktır, dilediği gibi verir." Allah kendi fazlıyla, ihsanıyla ve bol rızkıyla dilediğine verir. Bu ayet onların, *"Allah'ın iki eli sıkıdır"* gibi iğrenç yakıştırmalarına bir reddiyedir.

"Aralarına, kıyamete kadar (sürecek) düşmanlık ve kin soktuk." buyruğu, kibirlenerek ve kıskançlık yaparak haktan sapanlar için Allah'ın kanunudur. Onları bir araya getiren, geçici ve anlık çıkarlardır.

---

207 Buhârî'de geçen bir hadisin bir bölümüdür. Buhârî 3/1275.

Çıkarları bitti mi toplanmaları da biter. Bu ifade; "sevgi, birlik ve yardımlaşma açısından tek bir insan gibidirler" anlamında kullanılan "küfür tek millettir" sözünü söyleyenlere bir reddiyedir. Bilakis onlar da farklı millet, farklı fırkalar ve gruplardan oluşurlar ve onları bir arada tutan bir şey de yoktur.

"Ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa (fitneyi uyandırmışlarsa) Allah onu söndürmüştür." Allah ya onları yüzüstü bırakır ya da Müslümanları onlar karşısında galip kılar. Bu da Müslümanların, Allah'a en yakın oldukları ve yeryüzünde hâkimiyetlerini temin edecek tüm sebeplere sarıldıkları gün olur.

"Şüphesiz hem üstlerinden hem de ayaklarının altından yerlerdi." ifadesi rızık yollarının çok ve bol olduğunu anlatmaktan kinayedir.

"Onlardan aşırılığa kaçmayan (iktisatlı, mutedil) bir zümre vardır." Yani onlar içinde de mutedil ve yanlarında bulunan kitabın nurunu muhafaza eden kimseler vardır.

"Allah seni insanlardan koruyacaktır." Yani Allah seni ve risaletini, tastamam tebliğ edinceye kadar koruyacaktır. Bu da nimetin onunla (s.a.s.) tamamlandığına ve dinin kemale erdiğine işaret etmektedir.

يَـا اَيُّهَـا الَّذِيـنَ اٰمَنُـوا لَا تُحَرِّمُـوا طَيِّبَـاتِ مَـا اَحَـلَّ اللّٰهُ لَكُـمْ وَلَا تَعْتَـدُوا اِنَّ اللّٰهَ
لَا يُحِـبُّ الْمُعْتَدِيـنَ ﴿٨٧﴾ وَكُلُوا مِمَّـا رَزَقَكُـمُ اللّٰهُ حَـلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُـوا اللّٰهَ الَّـذِى
اَنْتُـمْ بِـهٖ مُؤْمِنُـونَ ﴿٨٨﴾ لَا يُؤَاخِذُكُـمُ اللّٰهُ بِاللَّغْـوِ فِـى اَيْمَانِكُـمْ وَلٰكِـنْ يُؤَاخِذُكُـمْ
بِمَـا عَقَّدْتُـمُ الْاَيْمَـانَ فَكَفَّارَتُـهٗٓ اِطْعَـامُ عَشَـرَةِ مَسَـاكِينَ مِـنْ اَوْسَـطِ مَـا تُطْعِمُـونَ
اَهْلِيكُـمْ اَوْ كِسْـوَتُهُمْ اَوْ تَحْرِيـرُ رَقَبَـةٍ فَمَـنْ لَـمْ يَجِـدْ فَصِيـامُ ثَلٰثَـةِ اَيَّـامٍ ذٰلِـكَ
كَفَّـارَةُ اَيْمَانِكُـمْ اِذَا حَلَفْتُـمْ وَاحْفَظُـوا اَيْمَانَكُـمْ كَذٰلِـكَ يُبَيِّـنُ اللّٰهُ لَكُـمْ اٰيَاتِـهٖ
لَعَلَّكُـمْ تَشْـكُرُونَ ﴿٨٩﴾ يَـا اَيُّهَـا الَّذِيـنَ اٰمَنُـوا اِنَّمَـا الْخَمْـرُ وَالْمَيْسِـرُ وَالْاَنْصَـابُ
وَالْاَزْلَامُ رِجْـسٌ مِـنْ عَمَـلِ الشَّـيْطَانِ فَاجْتَنِبُـوهُ لَعَلَّكُـمْ تُفْلِحُـونَ ﴿٩٠﴾ اِنَّمَـا يُرِيـدُ
الشَّـيْطَانُ اَنْ يُوقِـعَ بَيْنَكُـمُ الْعَـدَاوَةَ وَالْبَغْضَـاءَ فِـى الْخَمْـرِ وَالْمَيْسِـرِ وَيَصُدَّكُـمْ
عَـنْ ذِكْـرِ اللّٰهِ وَعَـنِ الصَّلٰـوةِ فَهَـلْ اَنْتُـمْ مُنْتَهُـونَ ﴿٩١﴾ وَاَطِيعُـوا اللّٰهَ وَاَطِيعُـوا
الرَّسُـولَ وَاحْـذَرُوا فَـاِنْ تَوَلَّيْتُـمْ فَاعْلَمُـوا اَنَّمَـا عَلٰـى رَسُـولِنَا الْبَـلَاغُ الْمُبِيـنُ
﴿٩٢﴾ لَيْـسَ عَلَـى الَّذِيـنَ اٰمَنُـوا وَعَمِلُـوا الصَّالِحَـاتِ جُنَـاحٌ فِيمَـا طَعِمُـوٓا اِذَا مَـا
اتَّقَـوْا وَاٰمَنُـوا وَعَمِلُـوا الصَّالِحَـاتِ ثُـمَّ اتَّقَـوْا وَاٰمَنُـوا ثُـمَّ اتَّقَـوْا وَاَحْسَـنُوا وَاللّٰهُ
يُحِـبُّ الْمُحْسِـنِينَ ﴿٩٣﴾ يَـا اَيُّهَـا الَّذِيـنَ اٰمَنُـوا لَيَبْلُوَنَّكُـمُ اللّٰهُ بِشَـىْءٍ مِـنَ الصَّيْـدِ
تَنَالُـهٗٓ اَيْدِيكُـمْ وَرِمَاحُكُـمْ لِيَعْلَـمَ اللّٰهُ مَـنْ يَخَافُـهٗ بِالْغَيْـبِ فَمَـنِ اعْتَـدٰى بَعْـدَ
ذٰلِـكَ فَلَـهٗ عَـذَابٌ اَلِيـمٌ ﴿٩٤﴾ يَـا اَيُّهَـا الَّذِيـنَ اٰمَنُـوا لَا تَقْتُلُـوا الصَّيْـدَ وَاَنْتُـمْ
حُـرُمٌ وَمَـنْ قَتَلَـهٗ مِنْكُـمْ مُتَعَمِّـدًا فَجَـزَآءٌ مِثْـلُ مَـا قَتَـلَ مِـنَ النَّعَـمِ يَحْكُـمُ بِـهٖ
ذَوَا عَـدْلٍ مِنْكُـمْ هَدْيًـا بَالِـغَ الْكَعْبَـةِ اَوْ كَفَّـارَةٌ طَعَـامُ مَسَـاكِينَ اَوْ عَـدْلُ ذٰلِـكَ
صِيَامًـا لِيَـذُوقَ وَبَـالَ اَمْـرِهٖ عَفَـا اللّٰهُ عَمَّـا سَـلَفَ وَمَـنْ عَـادَ فَيَنْتَقِـمُ اللّٰهُ مِنْـهُ وَاللّٰهُ
عَزِيـزٌ ذُو انْتِقَـامٍ ﴿٩٥﴾ اُحِـلَّ لَكُـمْ صَيْـدُ الْبَحْـرِ وَطَعَامُـهٗ مَتَاعًـا لَكُـمْ وَلِلسَّـيَّارَةِ
وَحُـرِّمَ عَلَيْكُـمْ صَيْـدُ الْبَـرِّ مَـا دُمْتُـمْ حُرُمًـا وَاتَّقُـوا اللّٰهَ الَّـذِى اِلَيْـهِ تُحْشَـرُونَ

﴿٩٦﴾ جَعَلَ اللّٰهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْيَ وَالْقَلَآئِدَ ذٰلِكَ لِتَعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاَنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٩٧﴾ اِعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ وَاَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩٨﴾ مَا عَلَى الرَّسُولِ اِلَّا الْبَلَاغُ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٩٩﴾ قُلْ لَا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ اَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ فَاتَّقُوا اللّٰهَ يَٰٓاُولِي الْاَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠٠﴾ يَٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَسْـَٔلُوا عَنْ اَشْيَآءَ اِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ وَاِنْ تَسْـَٔلُوا عَنْهَا حِينَ يُنَزَّلُ الْقُرْاٰنُ تُبْدَ لَكُمْ عَفَا اللّٰهُ عَنْهَا وَاللّٰهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٠١﴾ قَدْ سَاَلَهَا قَوْمٌ مِنْ قَبْلِكُمْ ثُمَّ اَصْبَحُوا بِهَا كَافِرِينَ ﴿١٠٢﴾ مَا جَعَلَ اللّٰهُ مِنْ بَحِيرَةٍ وَلَا سَآئِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ وَلٰكِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَاَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٣﴾ وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا اِلٰى مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ وَاِلَى الرَّسُولِ قَالُوا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَآءَنَآ اَوَلَوْ كَانَ اٰبَآؤُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ شَيْـًٔا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿١٠٤﴾ يَٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا عَلَيْكُمْ اَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ اِذَا اهْتَدَيْتُمْ اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾ يَٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ اِذَا حَضَرَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ اَوْ اٰخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ اِنْ اَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْاَرْضِ فَاَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْبِسُونَهُمَا مِنْ بَعْدِ الصَّلٰوةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللّٰهِ اِنِ ارْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰى وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللّٰهِ اِنَّآ اِذًا لَمِنَ الْاٰثِمِينَ ﴿١٠٦﴾ فَاِنْ عُثِرَ عَلٰٓى اَنَّهُمَا اسْتَحَقَّآ اِثْمًا فَاٰخَرَانِ يَقُومَانِ مَقَامَهُمَا مِنَ الَّذِينَ اسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْاَوْلَيَانِ فَيُقْسِمَانِ بِاللّٰهِ لَشَهَادَتُنَآ اَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا وَمَا اعْتَدَيْنَآ اِنَّآ اِذًا لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠٧﴾ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَنْ يَأْتُوا بِالشَّهَادَةِ عَلٰى وَجْهِهَآ اَوْ يَخَافُٓوا اَنْ تُرَدَّ اَيْمَانٌ بَعْدَ اَيْمَانِهِمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاسْمَعُوا وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿١٠٨﴾

87. Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı iyi ve temiz şeyleri (siz kendinize) haram kılmayın ve sınırı aşmayın. Allah sınırı aşanları sevmez.

88. Allah'ın size helâl ve temiz olarak verdiği rızıklardan yiyin ve kendisine iman etmiş olduğunuz Allah'tan korkun.

89. Allah, kasıtsız olarak ağzınızdan çıkıveren yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz, fakat bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da kefareti, ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden on fakire yedirmek yahut onları giydirmek yahut da bir köle azat etmektir. Bunları bulamayan üç gün oruç tutmalıdır. Yemin ettiğiniz takdirde yeminlerinizin kefareti işte budur. Yeminlerinizi koruyun (onlara riayet edin). Allah size ayetlerini açıklıyor; umulur ki şükredersiniz!

90. Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz.

91. Şeytan içki ve kumar yoluyla ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak; sizi, Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık (bunlardan) vazgeçtiniz değil mi?

92. Allah'a itaat edin, Resûl'e de itaat edin ve (kötülüklerden) sakının. Eğer (itaatten) yüz çevirirseniz bilin ki Resûlümüzün vazifesi apaçık duyurmak ve bildirmektir.

93. İman eden ve iyi işler yapanlara, hakkıyla sakınıp iman ettikleri ve iyi işler yaptıkları, sonra yine hakkıyla sakınıp iman ettikleri, sonra da hakkıyla sakınıp yaptıklarını ellerinden geldiğince güzel yaptıkları takdirde (haram kılınmadan önce) tattıklarından dolayı günah yoktur. (Önemli olan, inandıktan sonra iman ve iyi amelde sebattır). Allah iyi ve güzel yapanları sever.

94. Ey iman edenler! Allah sizi ellerinizin ve mızraklarınızın erişeceği bir avlanma ile (onu yasak ederek) dener ki gizlide (kimsenin görmediği yerde, gerçekten) Kendisinden kimin korktuğu ortaya çıksın. Kim bundan sonra sınırı aşarsa onun için acı bir azap vardır.

95. Ey iman edenler! İhramlıyken avı öldürmeyin. İçinizden kim onu kasten öldürürse, öldürdüğü hayvanın dengi (ona) cezadır. (Buna) Kâbe'ye varacak bir kurban olmak üzere içinizden adalet sahibi iki kişi hükmeder (öldürülen avın dengini takdir eder). Yahut (avlanmanın cezası), fakirleri doyurmaktan ibaret bir kefarettir yahut onun dengi oruç

tutmaktır. Ta ki (yasak av yapan,) işinin cezasını tatmış olsun. Allah geçmişi affetmiştir. Kim bu suçu tekrar işlerse Allah da ondan karşılığını alır. Allah daima galiptir, intikamını alandır.

96. *Hem size hem de yolculara fayda olmak üzere (faydalanmanız için) deniz avı yapmak ve onu yemek size helâl kılındı. İhramlı olduğunuz müddetçe kara avı size haram kılındı. Huzuruna toplanacağınız Allah'tan korkun.*

97. *Allah, Kâbe'yi, o saygıya layık evi, haram ayı, hac kurbanını ve (kurbanın boynuna asılan) gerdanlıkları (maddî ve manevî yönlerden) insanların belini doğrultmaya sebep kıldı. Bu da Allah'ın, göklerde ve yerde ne varsa hepsini bildiğini ve Allah'ın her şeyi bilici olduğunu (sizin de anlayıp) bilmeniz içindir.*

98. *Biliniz ki Allah'ın cezalandırması çetindir ve yine Allah'ın bağışlaması ve esirgemesi sınırsızdır.*

99. *Resûl'e düşen (vazife), ancak duyurmadır. Allah, açıkladığınızı da gizlediğinizi de bilir.*

100. *De ki: Pis ve kötü ile temiz ve iyi bir değildir; pis ve kötünün çokluğu tuhafına gitse (yahut hoşuna gitse) de (bu böyledir). Öyleyse ey akıl sahipleri! Allah'tan korkunuz ki kurtuluşa eresiniz.*

101. *Ey iman edenler! Açıklanırsa hoşunuza gitmeyecek olan şeyleri sormayın. Eğer Kur'ân indirilirken onları sorarsanız size açıklanır. (Açıklanmadığına göre) Allah onları affetmiştir. (Siz sorup da başınıza iş çıkarmayın). Allah çok bağışlayıcıdır, aceleci değildir.*

102. *Sizden önce de bir toplum onları sormuş, sonra da bunları inkâr eder olmuştu.*

103. *Allah bahîra, sâibe, vasîle ve hâm diye bir şey (meşru) kılmamıştır. Fakat kâfirler, yalan yere Allah'a iftira etmektedirler ve onların çoğunun da kafaları çalışmaz.*

104. *Onlara, "Allah'ın indirdiğine ve Resûl'e gelin" denildiği vakit, "Babalarımızı üzerinde bulduğumuz (yol) bize yeter" derler. Ataları hiçbir şey bilmiyor ve doğru yol üzerinde bulunmuyor iseler de mi?*

105. *Ey iman edenler! Siz kendinize bakın. Siz doğru yolda olunca sapan kimse size zarar veremez. Hepinizin dönüşü Allah'adır. Artık O, size, yaptıklarınızı bildirecektir.*

106. *Ey iman edenler! Birinize ölüm gelip çatınca, vasiyet esnasında içinizden iki adalet sahibi kişi aranızda şahitlik etsin. Yahut seferdeyken başınıza ölüm musibeti gelmişse, sizden olmayan başka iki kişi (şahit olsun). Eğer şüpheye düşerseniz o iki şahidi namazdan sonra alıkoyar, "Bu vasiyet karşılığında hiçbir şeyi satın almayacağız, akraba (menfaatine) de olsa; Allah (için yaptığımız) şahitliği gizlemeyeceğiz, (aksini yaparsak) bu takdirde biz elbette günahkârlardan oluruz" diye Allah üzerine yemin ettirirsiniz.*

107. *Bu şahitlerin (sonradan yalan söyleyerek) bir günah kazandıkları anlaşılırsa, (şahitlerin,) haklarına tecavüz ettiği ölüye daha yakın olan (mirasçılardan) iki kişi onların yerini alır ve "Andolsun ki bizim şahitliğimiz onların şahitliğinden daha gerçektir ve biz (kimsenin hakkına) tecavüz etmedik, aksi takdirde biz, elbette zalimlerden oluruz" diye Allah'a yemin ederler.*

108. *Bu (usûl), şahitliği gerektiği şekilde yapmaya yahut yeminlerinden sonra, yeminlerin (mirasçılar tarafından) reddedilmesinden korkmalarına (çekinmelerine çare olarak) daha uygundur. Allah'tan korkun ve (O'nu) dinleyin. Allah, yoldan çıkmışlar topluluğuna rehberlik etmez.*

MÜSLÜMAN TOPLUMUN BİNASI

Daha önceki ayetlerde İslam toplumunun kimliğinin diğer millet-lerin kimliğinden farklı olduğu hususu üzerinde durulmuş; sonra kimlik ve inanç açısından faklı olan öteki kesimlerle yoğun bir diyalog ve iletişim halinde olunması gerektiğine işaret edilmiştir. Kur'ân bu sefer de sapasağlam ve mükemmel bir şekilde birbirine bağlanmış sağlıklı bir yapının temellerini ortaya koymak üzere sözü Müslüman topluma getirmiştir:

Birincisi: Teşriin kaynağı: *"Allah'a itaat edin, Resûl'e de itaat edin ve (kötülüklerden) sakının. Eğer (itaatten) yüz çevirirseniz bilin ki Resûlümüzün vazifesi apaçık duyurmak ve bildirmektir."* Kaynağın bir olması bir toplumun vahdeti için de garantidir. İçtihat farklılık arz etse de bu birliğe zarar veremez. Zira içtihadın alanı kat'i meselelerin dışında kalan yerlerdir; nassın muhtemel manalar taşıdığı yerlerde içtihat olur.

Bu da hem vahdetin teminatı hem de fikir ve içtihadın esnekliğini bir araya getirmektir.

İkincisi: Birleştirici kimlik: *"Allah, Kâbe'yi, o saygıya layık evi, haram ayı, hac kurbanını ve (kurbanın boynuna asılan) gerdanlıkları (maddî ve manevî yönlerden) insanların belini doğrultmaya sebep kıldı."* *"Ey iman edenler! İhramlıYken avı öldürmeyin."* Dinin zahirî sembolleri (şeâir), ibadete/kulluğa dair şeyler de olsa, İslam ümmetini birleştiren kimlik rolünü de taşımaktadır. Bu nedenledir ki bu sembollerden birine hürmetsizlik etmek büyük bir günahtır. Bu hürmetsizlik Harem bölgesinde veya ihramlıyken bilerek avlanmak gibi bir davranış da olsa fark etmez. *"Kim bu suçu tekrar işlerse, Allah da ondan öç alır. Allah daima galiptir, intikamını alandır.*

Üçüncüsü: Terakki basamaklarında ve olumlu rekabette imanî terbiyeye sahip olmak: *"İman eden ve iyi işler yapanlara, hakkıyla sakınıp iman ettikleri ve iyi işler yaptıkları, sonra yine hakkıyla sakınıp iman ettikleri, sonra da hakkıyla sakınıp, yaptıklarını ellerinden geldiğince güzel yaptıkları takdirde (haram kılınmadan önce) tattıklarından dolayı günah yoktur. Allah iyi ve güzel yapanları sever."* İhsan mertebesine ulaşıncaya kadar imanî konularda, takvada ve sâlih amellerde nefsi terbiye etmek gerekir. Zira ihsan, Allah'a varmak isteyenlerin nihaî gayesidir. Nefis muhasebesinde, günahlardan ve hatalardan haşyet duymada en yüce makamdır. Bu makama ulaşan kişi tüm amellerini hassas ve düzgün bir şekilde yapmaya başlar. *"Böylece Allah gaybda (hiç kimsenin görmediği yerde bile) Kendisinden kimin korktuğu ortaya çıkarsın."*

Dördüncüsü: İlmî terbiye ve düşünceyi batıl inançlardan korumak: *"Allah bahîra, sâibe, vasîle ve hâm diye bir şey (meşru) kılmamıştır. Fakat kâfirler, yalan yere Allah'a iftira etmektedirler ve onların çoğunun da kafaları çalışmaz."* Delilsiz ve burhansız körü körüne taklitten koruma: *"Onlara, 'Allah'ın indirdiğine ve Resûl'e gelin' denildiği vakit, 'Babalarımızı üzerinde bulduğumuz (yol) bize yeter' derler. Ataları hiçbir şey bilmiyor ve doğru yol üzerinde bulunmuyor iseler de mi?"* Bu bağlamda içkinin, kumarın, dikili taşların ve fal oklarının haram kılınması hükmü gelecektir. İçki aklı giderir; kumar, zihinsel bir çaba gerektirmeden

haksız kazanç sağlayan bir oyundur; dikili taşlar ve fal okları ise ataların delilsizce ve düşüncesizce uydurdukları hurafeleri taklit etmektir.

Beşincisi: Temiz olanlara sarılmak ve pis olan şeylerden uzak durmak: *"De ki: Pis ve kötü ile temiz ve iyi bir değildir; pis ve kötünün çokluğu tuhafına gitse (yahut hoşuna gitse) de (bu böyledir)." "Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı iyi ve temiz şeyleri (siz kendinize) haram kılmayın." "Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun."* Ayette geçen *"tayyibât"* kelimesinden maksat, yiyecek, içecek, giyecek, mesken, sosyal ilişkiler ve davranış tarzlarının tamamında faydalı ve hoş olan her şeydir. Ayette geçen *"habîs"* ise ferde veya topluma zararından başka hiçbir yönü olmayan her türlü haramdır.

Altıncısı: Ağızdan çıkan sözün, ahdin ve sözleşmenin mesuliyeti: *"Allah, kasıtsız olarak ağzınızdan çıkıveren yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz, fakat bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar." "Yeminlerinizi koruyun (onlara riayet edin)."* Bir mümin, yerine getiremeyeceğini bildiği bir sözü vermekten kaçınır. Bu ayetlerin bağlamında, konuşmaların (soruların) hangi sonuçları doğuracağına ve neticelerine de değinilmiştir: *"Ey iman edenler! Açıklanırsa hoşunuza gitmeyecek olan şeyleri sormayın. Eğer Kur'ân indirilirken onları sorarsanız size açıklanır."* Ama normal şartlarda soru sormak, arzu edilen ve meşru olan bir davranıştır: *"Eğer bilmiyorsanız bilenlere sorun!"*[208]

Kur'ân'da *"Sana soruyorlar"* ayeti birçok defa tekrar edilmiştir. Ama yukarıda geçen ayetteki *"sormak"*tan maksat, zamana ve mekâna münasip olmayan ve pratikte bir karşılığı olmayan sorulardır. İşte yasaklanan soru tipi budur. Bu iki türü birbirinden ayırmak, soru soran kişinin mesuliyetindedir. Zira soru sorulacak yeri ve zamanı, sorunun karşıdaki kişide ve diğer dinleyenlerde, hatta toplumda ne gibi tesirlerinin olacağını bilmek soru sorana aittir.

Bunun örneği şudur: Bir yerde dinleyenleri kışkırtacak bir olayla ilgili soru sorulması veya pratikte hiçbir faydası olmayan sırf gaybla ilgili bir soru sorulması veya Allah'ın haram kılmadığı bir mevzuda sorulan

---

208 Enbiyâ 21/7.

konuyu haram seviyesine düşürmek kastıyla en ince ayrıntısına kadar soru sormak... Tüm bunlar olmaktadır. Ancak yukarıdaki ayette istenen veya sorulan şey, mucize talebidir. Bu sûrenin sonunda İsa'dan (a.s.) bahseden ayetlerde üzerinde yoğun bir şekilde durulan konu da budur. Soru sorulan kişinin ayrıca soran kişiye rehberlik etmesi ve kendisine yöneltilen her sorunun arkasında bir bit yeniği de aramaması gerekir.

Yedincisi: Karşılıklı merhamet ve dayanışma: *"Bunun da kefareti, ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden on fakire yedirmek yahut onları giydirmek yahut da bir köle azat etmektir." "Yahut (avlanmanın cezası), fakirleri doyurmaktan ibaret bir kefarettir." "Şeytan, içki ve kumar yoluyla ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak istiyor."*

Sekizincisi: Adalet ve doğru şahitlik: *"(Buna) Kâbe'ye varacak bir kurban olmak üzere içinizden adalet sahibi iki kişi hükmeder." "Ey iman edenler! Birinize ölüm gelip çatınca vasiyet esnasında içinizden iki adalet sahibi kişi aranızda şahitlik etsin." "Andolsun ki bizim şahitliğimiz onların şahitliğinden daha gerçektir ve biz (kimsenin hakkına) tecavüz etmedik, aksi takdirde biz, elbette zalimlerden oluruz' diye Allah'a yemin ederler." "Bu (usûl), şahitliği gerektiği şekilde yapmaya daha uygundur."*

Dokuzuncusu: Bu Rabbanî tavsiyelere uyan ve bunları hayatının ve davranışlarının bir parçası haline getiren toplum, her türlü yozlaşmadan ve bozulmadan korunacak; imanıyla ve sahip olduğu değerleriyle diğerlerinin tuzaklarından, şüphelerinden ve arzularından kurtulacaktır. *"Ey iman edenler! Siz kendinize bakın. Siz doğru yolda olunca, sapan kimse size zarar veremez."* Bu ayette davetten ve ıslah çalışmalarından alıkoyan veya hak ve ilim eşliğinde mücadele etmekten veya güzel ahlaktan geri kalmayı çağrıştıran herhangi bir olumsuz ifade yoktur. Zira tüm bu hususlar, hakkında ayet ve hadisler bulunan ve hiç şüphesiz hidayetin şartlarından ve gereklerinden olan şeylerdir.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı iyi ve temiz şeyleri (siz kendinize) haram kılmayın." Zira Allah'ın helâl kıldığı şeyleri haram saymak bir teşridir. Teşri ise sadece Allah'a aittir. Ayrıca hayat, helâl ve temiz olan şeyler olmadan istikamet üzere olamaz. Şeriatın

maksatlarından biri de yeryüzünü harap etmek değil, imar etmektir; insanları bedbaht etmek değil, mesut etmektir. Bu nedenledir ki Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Allah'ın size helâl ve temiz olarak verdiği rızıklardan yiyin."*

"Ve sınırı aşmayın," yani temiz ve helâllerin sınırını aşıp habis şeylere yeltenmeyin. Ya da temiz şeylerde de olsa zarar verecek derecede israfa kaçmayın. Veya Allah'ın izin vermediği hususlarda kendi kendinize teşri yapmayın.

"Allah, kasıtsız olarak ağzınızdan çıkıveren yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz." "Kasıtsız yemin," ağız alışkanlığı haline gelen ve yemin kastı taşımayan yemin çeşididir; kasıtlı/bilerek yapılanın aksinedir.

"Ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden," yani fakirlere ve miskinlere kendi yiyeceğinizden mutat olanı verin. Herkes kendi durumuna ve âdetine göre yemek yedirmelidir.

*"Şarap"*tan maksat sarhoş edici içecekler ve esrar gibi aklı devreden çıkaran her türlü şeydir.

*"Kumar"*da gayretsiz ve emeksiz bir kâr ya da gereksiz yere bir zarar vardır.

"Dikili taşlar (putlar)," kurbanlık ya da adaklık hayvanların adandığı taşlara denmektedir.

"Fal ve şans okları," bir kap ve içinde gizlenmiş olan çubuklardır ki bu çubuklarla bir işin yapılması ya da yapılmaması için gaybdan haberler elde edilmeye çalışılır. Bu, cahiliye âdetlerinden biridir.

"Birer pisliktir." Tüm bunlar habis türünden işlerdir.

"Artık (bunlardan) vazgeçtiniz değil mi?" Bu, aslında bir ciddi bir tehdit ifadesidir. Arapların dil üslubunu bilen akıllı kişi buradaki mananın ne olduğunu iyi bilir.

"İçinizden kim ihramlıyken o avı kasten öldürürse, öldürdüğü hayvanın dengi (ona) cezadır." Yani Harem'de avladığı hayvanın büyüklüğüne yakın bir koyun, inek veya deveyi, işlediği günaha kefaret olsun diye sadaka olarak vermelidir. Kefaretin boyutunu belirleyecek olan da

onu avlayan kişi değildir. Bilakis tecrübesine ve sadakatine güvenilen iki âdil hakem buna karar verecektir.

"Allah, Kâbe'yi, insanların belini doğrultmaya sebep kıldı." ayetinde geçen "(قيام) (kıyâm)" kelimesinden maksat, sürekli hareketliliktir. Nitekim aynı kelime sebat için de kullanılmaktadır. Beytü'l-Haram, insanların ibadet, hac, umre ve hayırlı ameller için geldiği yerdir. Burası insanların kalplerinin sevgi, saygı ve tazimle dolduğu yerdir. Burası insanların hem dinlerinin hem dinî kimliklerinin değişmezlerinden biridir.

"Allah bahîra, sâibe, vasîle ve hâm diye bir şey (meşru) kılmamıştır." buyruğunda geçen kelimeler bazı hayvanların vasıflarıdır. Müşrikler bunları kendilerine haram kılmışlardı veya bunlardan herhangi bir surette faydalanmayı haram kılmışlardı. *"Bahîra,"* kulakları kesilerek işaretlenen ve kimsenin binmediği bir tür dişi devenin vasfıdır. *"Sâibe,"* belli bir yaşa ulaştıktan sonra dokunulmayan deve demektir. Bu devenin ne eti yenir ne ona binilirdi. Hiçbir şeyinden de istifade edilmezdi. Bazen sahibi bu yaşı beklemeden de devesini bu şekilde adayabiliyordu. *"Vasîle,"* bir dişi deve doğurduktan sonra erkek deve doğurmadan peş peşe dişi doğuran deve demektir. Bu da dokunulmaz bir deve oluyordu. *"Hâm"* ise üstüne binilmekten korunan erkek devedir. Yani buna binmeyi haram kılmışlardı. Allah'a hamd olsun ki bu âdetler bitti. Ama insanlar yeni isimlerle yeni âdetler uydurmaya devam ediyorlar. Bu tür şeylere hem dikkat etmek hem de bunu yapanları uyarmak gerekiyor.

"Siz doğru yolda olunca, sapan kimse size zarar veremez." Yani eğer hakkın tamamına uyarsanız ve üzerinize düşen sorumluluğu yerine getirirseniz kimse size zarar veremez. Islah, davet, eğitim ve en uygun şekilde insanlara hakkı tebliğ etmek de bu sorumluluğun bir parçasıdır.

"Sizden olmayan, başka iki kişi (şahit olsun)." buyruğunda *"sizden olmayan"*dan maksat gayrimüslimlerdir. Bu, yolcunun şahit tutulması durumundadır. Eğer yolculuk esnasında Müslümanlardan şahit olacak kimse yoksa ihtiyaçtan dolayı gayrimüslimin de şahit tutulmasında bir beis yoktur. Allahu a'lem.

"Bu şahitlerin (sonradan yalan söyleyerek) bir günah kazandıkları anlaşılırsa." buyruğundaki günahtan maksat, yalan söylediklerinin ortaya çıkmasıdır.

"Başka iki kişi onların yerini alır." Şahitlerin yalan söylediklerinin anlaşılmasından sonra şahitliklerinin iptal edilmesi durumunda bu sefer de varislere ve ölen kimsenin malında hakkı olan kimselere döneriz. Bunlar ister alacaklı olsun ister başkaları olsun fark etmez. Bunlar eğer şahitlerin hainlik ettiklerini ispat ederlerse, alacaklıların tespiti ve ölenin malının mirasçılara taksim edilmesi konusunda bunlara bakılır. Herkes kendine düşen payı alır. Tabiî bu meselenin birçok yönü ve şekli vardır. Bunun için fıkıh kitaplarına bakılabilir. Allahu a'lem.

يَوْمَ يَجْمَعُ اللّٰهُ الرُّسُلَ فَيَقُولُ مَاذَآ اُجِبْتُمْ ۖ قَالُوا لَا عِلْمَ لَنَا ۖ اِنَّكَ اَنْتَ عَلَّامُ
الْغُيُوبِ ﴿١٠٩﴾ اِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ اذْكُرْ نِعْمَتِى عَلَيْكَ وَعَلٰى
وَالِدَتِكَ اِذْ اَيَّدْتُكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِى الْمَهْدِ وَكَهْلًا ۚ وَاِذْ عَلَّمْتُكَ
الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرِيَةَ وَالْاِنْجِيلَ ۚ وَاِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ
بِاِذْنِى فَتَنْفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا بِاِذْنِى وَتُبْرِئُ الْاَكْمَهَ وَالْاَبْرَصَ بِاِذْنِى ۚ وَاِذْ
تُخْرِجُ الْمَوْتٰى بِاِذْنِى وَاِذْ كَفَفْتُ بَنِى اِسْرَآءِيلَ عَنْكَ اِذْ جِئْتَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ
فَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ اِنْ هٰذَآ اِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿١١٠﴾ وَاِذْ اَوْحَيْتُ اِلَى
الْحَوَارِيِّنَ اَنْ اٰمِنُوا بِى وَبِرَسُولِى ۚ قَالُوا اٰمَنَّا وَاشْهَدْ بِاَنَّنَا مُسْلِمُونَ ﴿١١١﴾
اِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ اَنْ يُنَزِّلَ عَلَيْنَا
مَآئِدَةً مِنَ السَّمَآءِ ۖ قَالَ اتَّقُوا اللّٰهَ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾ قَالُوا نُرِيدُ اَنْ نَاْكُلَ
مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَعْلَمَ اَنْ قَدْ صَدَقْتَنَا وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ الشَّاهِدِينَ
﴿١١٣﴾ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللّٰهُمَّ رَبَّنَآ اَنْزِلْ عَلَيْنَا مَآئِدَةً مِنَ السَّمَآءِ تَكُونُ
لَنَا عِيدًا لِاَوَّلِنَا وَاٰخِرِنَا وَاٰيَةً مِنْكَ ۖ وَارْزُقْنَا وَاَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١١٤﴾
قَالَ اللّٰهُ اِنِّى مُنَزِّلُهَا عَلَيْكُمْ ۖ فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ فَاِنِّى اُعَذِّبُهُ عَذَابًا لَا
اُعَذِّبُهُ اَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿١١٥﴾ وَاِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ءَاَنْتَ
قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِى وَاُمِّىَ اِلٰهَيْنِ مِنْ دُونِ اللّٰهِ ۖ قَالَ سُبْحَانَكَ مَا يَكُونُ لِى
اَنْ اَقُولَ مَا لَيْسَ لِى بِحَقٍّ ۚ اِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ ۚ تَعْلَمُ مَا فِى نَفْسِى
وَلَآ اَعْلَمُ مَا فِى نَفْسِكَ ۚ اِنَّكَ اَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿١١٦﴾ مَا قُلْتُ لَهُمْ اِلَّا مَآ
اَمَرْتَنِى بِهٖٓ اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ رَبِّى وَرَبَّكُمْ ۚ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ ۚ
فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِى كُنْتَ اَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ ۚ وَاَنْتَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ ﴿١١٧﴾
اِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَاِنَّهُمْ عِبَادُكَ ۚ وَاِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَاِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١١٨﴾ قَالَ

اللّٰهُ هٰذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١٩﴾ لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا فِيهِنَّ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٢٠﴾

109. *Allah'ın, peygamberleri toplayıp da "Size ne cevap verildi?" dediği gün, "Bizim hiçbir bilgimiz yok, şüphesiz gizlilikleri hakkıyla bilen ancak Sensin" diyeceklerdir.*

110. *Allah o zaman şöyle diyecek: Ey Meryem oğlu İsa! Sana ve annene (verdiğim) nimetimi hatırla! Hani seni mukaddes ruh (Cebrail) ile desteklemiştim; (bu sayede) sen beşikteyken de yetişkin çağında da insanlarla konuşuyordun. Sana kitabı (okuyup yazmayı), hikmeti, Tevrat ve İncil'i öğretmiştim. Benim iznimle çamurdan, kuş şeklinde bir şey yapıyordun da ona üflüyordun, hemen Benim iznimle o bir kuş oluyordu. Yine benim iznimle anadan doğma körü ve alacalıyı iyileştiriyordun. Ölüleri Benim iznimle (hayata) çıkarıyordun. Hani İsrailoğulları'nı (seni öldürmekten) engellemiştim; kendilerine apaçık deliller (mucizeler) getirdiğin zaman içlerinden inkâr edenler, "Bu, apaçık bir sihirden başka bir şey değildir" demişlerdi.*

111. *Hani havarilere, "Bana ve peygamberime iman edin" diye ilham etmiştim. Onlar (da), "İman ettik, bizim Allah'a teslim olmuş kimseler (Müslümanlar) olduğumuza sen de şahit ol" demişlerdi.*

112. *Hani havariler "Ey Meryem oğlu İsa, Rabbin bize gökten, donatılmış bir sofra indirebilir mi?" demişlerdi. O, "İman etmiş kimseler iseniz Allah'tan korkun" cevabını vermişti.*

113. *Onlar "Ondan yiyelim, kalplerimiz mutmain olsun, bize doğru söylediğini (kesin olarak) bilelim ve ona gözleriyle görmüş şahitler olalım istiyoruz" demişlerdi.*

114. *Meryem oğlu İsa şöyle dedi: "Ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofra indir ki bizim için, geçmiş ve geleceklerimiz için bayram ve Senden bir ayet (mucize) olsun. Bizi rızıklandır; zaten Sen, rızık verenlerin en hayırlısısın."*

115. Allah da şöyle buyurdu: Ben onu size şüphesiz indireceğim; ama bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, kâinatta hiçbir kimseye etmediğim azabı ona edeceğim!

116. Allah, "Ey Meryem oğlu İsa! İnsanlara, 'Beni ve anamı, Allah'tan başka iki ilah bilin' diye sen mi dedin?" buyurduğu zaman o dedi ki: "Hâşâ! Seni tenzih ederim; hakkım olmayan şeyi söylemek bana yakışmaz. Hem ben söyleseydim Sen onu şüphesiz bilirdin. Sen benim içimdekini bilirsin, Hâlbuki ben Senin zatında olanı bilmem. Gizlilikleri eksiksiz bilen yalnızca Sensin."

117. "Ben onlara, ancak bana emrettiğini söyledim: 'Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin' dedim. İçlerinde bulunduğum müddetçe onlar üzerine kontrolcü idim. Beni vefat ettirince artık onlar üzerine gözetleyici yalnız Sen oldun. Sen her şeyi hakkıyla görensin."

118. "Eğer kendilerine azap edersen şüphesiz onlar Senin kullarındır (dilediğini yaparsın). Eğer onları bağışlarsan şüphesiz Sen izzet ve hikmet sahibisin."

119. (Bu konuşmadan sonra) Allah şöyle buyuracaktır: Bu, doğrulara, doğruluklarının fayda vereceği gündür. Onlara, içinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetler vardır. Allah onlardan razı olmuştur, onlar da O'ndan razı olmuşlardır. İşte büyük kurtuluş ve kazanç budur.

120. Göklerin, yerin ve içlerindeki her şeyin mülkiyeti Allah'ındır, O, her şeye hakkıyla kadirdir.

HZ. İSA'NIN MUCİZELERİ

Mucize; Allah'ın, peygamberleri tasdik etmek ve desteklemek için gerçekleştirdiği harikulade olaylardır. Kelime olarak (إعجاز) mastarından türemiştir. Çünkü mucize, başkalarını, onun taklidini yapmaktan veya onu iptal edecek bir şey getirmekten aciz bırakmaktadır. "Harikulade" ifadesinden kasıt, bu evren için belirlenen nizamı aşan şeydir. Harikulade, akla aykırı demek değildir, çünkü akıl, evrenin kuralının başka bir ortamda ve durumda değişebileceğini tasavvur edebilir. Mesela bu dünyada yanan bir madde başka bir gezegende yanmıyor olabilir. Bir kimsenin yerkürede bir saatte aştığı mesafe belki de başka bir

gezegende bir saniyede aşılıyordur. Ama aklen imkânsız olan şeyler, zihnen tasavvuru mümkün olmayan şeylerdir. Mesela zıtların aynı anda bulunması ve cüzün (parçanın) bütünden daha büyük olabileceğinin kabul edilmesi gibi.

Bu ayetlerde Allah Teâlâ'nın, İsa Peygamber'i desteklemek için ona verdiği mucizeler beyan edilmiştir. Bununla birlikte bu mucizeler üzerinde tefekkür edince hazırda bulunması gereken imanî ve ahlakî çerçeve de beyan edilmiştir. Bunlar şöyledir:

Birincisi: Peygamberlerin risaleti, dinin tebliğ edilmesidir, mucizeler göstermek değil! Bu nedenle de Allah Teâlâ konuya şöyle giriş yapmıştır: *"O gün Allah, peygamberleri toplayıp onlara, 'Size ne cevap verildi?' diye soracaktır."* Sual sadece davetin tebliği ve insanların bu davete icabet edip etmemesiyle alakalı olacaktır.

İkincisi: Mucizelerin kaynağı Allah Teâlâ'dır; resûl veya nebi değildir: "Allah o zaman şöyle diyecek: *'Ey Meryem oğlu İsa! Sana ve annene (verdiğim) nimetimi hatırla! Hani seni mukaddes ruh (Cebrail) ile desteklemiştim; (bu sayede) sen beşikteyken de yetişkin çağında da insanlarla konuşuyordun. Benim iznimle çamurdan, kuş şeklinde bir şey yapıyordun da ona üflüyordun, hemen Benim iznimle o bir kuş oluyordu. Yine Benim iznimle anadan doğma körü ve alacalıyı iyileştiriyordun. Ölüleri Benim iznimle (hayata) çıkarıyordun.'"*

Bu ayetlerde her seferinde *"izin"* kelimesinin tekrar edilmiş olması, bunun her mucize için geçerli olduğu anlamına geliyor. Böylelikle mucizeler göstermek için peygamberlere mutlak vekâlet ve izin verilmiş olduğu algısı giderilmiş oluyor. Nitekim aşırı Râfiziler kendi imamları için böyle bir iddiada bulunmaktadırlar. Mülk, tek olan Allah'ındır. Allah kendi mülkünden kimse için ödün vermez. Bunu ne temlik ne de tevkil yoluyla yapmaz. *"Göklerin, yerin ve içlerindeki her şeyin mülkiyeti Allah'ındır. O, her şeye hakkıyla kadirdir."*

Üçüncüsü: Mucizeler; emir, nehiy ve vahyin nuruyla iç içedir. Mucizenin görevi, vahyin doğru olduğuna dair delil olmak ve insanları vahye bağlanıp ona sıkıca sarılmaya teşvik etmektir. *"Sana kitabı (okuyup yazmayı), hikmeti, Tevrat ve İncil'i öğretmiştim. Benim iznimle çamurdan, kuş şeklinde bir şey yapıyordun."*

İçinde cehalet, hurafe ve başkalarına zulüm olan, şeriatın ahkâm ve adabından uzak bazı olağan dışı olaylara gelince; bunlar asla dinde yeri olmayan şeylerdir. Bu tür şeyler insanların nazarında ne kadar büyük olursa olsun imamete veya veliliğe (velilik makamına) işaret değildir.

Dördüncüsü: İman ve güvenin artması için fizikî mucizelerin gelmesinin istendiği de olmuştur. Bu durum imanın aslıyla tearuz etmemektedir. Çünkü insan, mahsus (duyu organlarıyla anlaşılan, fizikî) şeylere bağlı olarak yaratılmıştır: *"Onlar dediler ki: Ondan yiyelim, kalplerimiz mutmain olsun, bize doğru söylediğini (kesin olarak) bilelim."* Fiziksel şeyler vesilesiyle bir şey hakkında bilgi sahibi olmak, teorik veya fikir üretme yoluyla elde edilen ilme daha da katkıda bulunur.

Beşincisi: Gücüne ve insan tabiatıyla ilişkisine rağmen fiziksel mucizeler kimi zaman da kişi için fitne sebebi olabilir. Kibirli ve hasetçi kişi, Yahudilerin yaptığı gibi bu mucizeleri bir tür sihir olarak görebilmektedir: *"Hani İsrailoğulları'nı (seni öldürmekten) engellemiştim; kendilerine apaçık deliller (mucizeler) getirdiğin zaman içlerinden inkâr edenler, 'Bu, apaçık sihirden başka bir şey değildir' demişlerdi."*

Ama sevgide aşırıya kaçan cahil, bu aşırılıktan dolayı kaybeder. O da nebiyi nübüvvet makamından ulûhiyet makamına çıkarmaktadır. *"Allah, 'Ey Meryem oğlu İsa! İnsanlara, 'Beni ve anamı, Allah'tan başka iki ilah bilin' diye sen mi dedin?' diye soracak."* Mucize, bu gibi insanları vahyin nurundan saptırmaya neden olmuştur. Sebebi ise onların cahilliği ve duygularına mağlup olmalarıdır.

Altıncısı: Peygamberlerin mucizeler karşısında saygı ve âdaplarını korumaları ve Allah'ın kulu olduklarının bilincinde olmaları. Zira onlar mucizeler göstermelerine rağmen yine de şöyle demişlerdir: *"'Bizim hiçbir bilgimiz yok, şüphesiz gizlilikleri hakkıyla bilen ancak Sensin' diyeceklerdir." "(İsa diyecek ki) Hâşâ! Seni tenzih ederim; hakkım olmayan şeyi söylemek bana yakışmaz. Hem ben söyleseydim Sen onu şüphesiz bilirdin. Sen benim içimdekini bilirsin, Hâlbuki ben Senin zatında olanı bilmem. Gizlilikleri eksiksiz bilen yalnızca Sensin. Ben onlara, ancak bana emrettiğini söyledim: 'Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin' dedim."*

Yedincisi: İnsanlar arasındaki üstünlük, harikulade olaylardan, onu görenlerden veya görmeyenlerden dolayı değildir. Ölçü, bilakis doğruluktur. Üstünlük, Allah'a karşı doğru olmakla, kendine ve başkalarına karşı dürüst ve samimi olmakladır: *"(Bu konuşmadan sonra) Allah şöyle buyuracaktır: Bu, doğrulara, doğruluklarının fayda vereceği gündür. Onlara, içinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetler vardır. Allah onlardan razı olmuştur, onlar da O'ndan razı olmuşlardır. İşte büyük kurtuluş ve kazanç budur."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Hani seni mukaddes ruh ile desteklemiştim." "Ruhu'l-Kudüs," yani *"mukaddes ruh,"* Cebrail'dir (a.s.). Bu şekilde ifade edilmesi, onun Allah'a yakınlığını ve O'nunla birlikte olduğu manasını da çağrıştırıyor. Yoksa sadece vahiy ulaştırma işi yapmıyor. Allahu a'lem.

"(Bu sayede) sen beşikteyken de yetişkin çağında da insanlarla konuşuyordun." Beşikteyken konuşması, annesi Meryem'in (a.s.) suçsuz ve masum olduğunu ispat etmek için mucizevî bir şekilde konuşmasıdır. Yetişkinlikteki konuşmasından maksat ise risaleti tebliğ etmesidir. Burada mucize, risaletle birlikte zikredilmiştir.

"Yine Benim iznimle anadan doğma körü ve alacalıyı iyileştiriyordun." ayetinde geçen "(أكمه) (ekmeh)"ten maksat, âmâdır. "(أبرص) (abras)" ise yaratılıştan veya bir hastalıktan dolayı cildinin rengi değişen kişidir. Denildiğine göre İsa'nın (a.s.) döneminde insanlar, tıptaki maharetleriyle şöhret bulmuşlardı. Bu nedenle Hz. İsa da onların çok önem verdikleri ve ileri seviyede tecrübeye sahip oldukları bir alanda mucizeler göstermişti.

"Ölüleri Benim iznimle (hayata) çıkarıyordun," yani onları çağırıyordun; böylece onların ruhları bedenlerine geri dönüyor ve huzuruna çıkıyorlardı.

"Hani havarilere, 'Bana ve peygamberime iman edin' diye vahiy (ilham) etmiştim." Havari, İsa'ya (a.s.) yakın olan dostlar demektir. Vahiy sadece Hz. İsa'ya yapılmıştı. Onlar da ondan dinlemişler ve Rablerine icabet etmişlerdi. Bunun bir benzeri şu ayettir: *"Andolsun, size, içinde*

sizin için öğüt bulunan bir kitap indirdik. Hâlâ akıllanmaz mısınız?"[209] *"Size indirdik"*ten maksat, Resûlullah'a (s.a.s.) indirdik, demektir. Allahu a'lem.

"'Ey Meryem oğlu İsa, Rabbin, bize gökten, donatılmış bir sofra indirebilir mi?' demişlerdi." buyruğundaki sorudan maksat, Allah Teâlâ'nın kudretinden şüphe etmek değildir. Bilakis teeddüb ve ihtiyatlı davranma kastıyla sorulan bir soru biçimidir. Mesela saygı gösterdiğin ve hürmet ettiğin birine, "Bana yardımcı olabilir misiniz?" diye sorarsın. Hâlbuki sen onun böyle bir gücünün olduğunu bilirsin. Ama seni reddetme ihtimaline binaen "olabilir misiniz" şeklinde bir özürle talepte bulunursun. Çünkü olabilir ki, onun bildiği ancak senin bilmediğin bir şey vardır. Allahu a'lem.

"Bize doğru söylediğini (kesin olarak) bilelim." buyruğundaki *"bilmek"*ten maksat, teorik açıdan değil, bizzat müşahede ederek bilmektir.

"Bizim için bir bayram olsun," yani bizim için kutlama mevsimi ve sevinç günleri olsun. Rabbimizin nimetlerini hatırlama ve O'nun için şükretme zamanımız olsun.

"Allah da şöyle buyurdu: Ben onu size şüphesiz indireceğim; ama bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, kâinatta hiçbir kimseye etmediğim azabı ona edeceğim!" ayeti hesabın, verilen nimet miktarınca ve marifet kadarıyla olduğuna delalet etmektedir. Bu talepte bulunanların yanında gaybî bir şey (metafizik), şehadete (fiziksel, gözle görülen) bir şeye dönüşmüştür. Yani gökten inmesini istedikleri sofra onlar için ayan beyan olacaktır. Buna rağmen bu mucizeyi inkâr etmek, sırf inat ve kibir anlamına gelir. Kesinlikle şüphe ya da gafletten dolayı değildir.

"Eğer kendilerine azap edersen şüphesiz onlar Senin kullarındır (dilediğini yaparsın)." Hz. İsa bunun hükmünü Allah'a havale ediyor. Bu ifadede şefaat ruhu ve güzel bir talep manası vardır. Sanki şöyle diyor: "Ey Rabbim, onlar Senin kullarındır. Sen onlara benden, hatta kendilerinden daha yakınsın!"

"'Eğer onları bağışlarsan şüphesiz Sen izzet ve hikmet sahibisin' dedi." Sanki şöyle demek istiyor: Sen onları cezalandırmaktan müstağnisin.

---

209 Enbiyâ 21/10.

Senin onları bağışlaman, aziz ve üstün olanın bağışlamasıdır. Bu ifadede, talep açısından bir tür yalvarma manası vardır. Bu şekilde dua etmek, duaya icabetin olduğu yerlerden biridir. Eğer bu ince mana olmasaydı o takdirde şöyle demesi daha uygun olurdu: Şayet onları bağışlarsan, şüphesiz ki Sen affeden ve merhamet edensin. Allahu a'lem.

سُورَةُ الأَنْعَامِ

6- EN'ÂM SÛRESİ

54. MECLİS: KUR'ÂN, YALANLAYANLARIN KARŞISINDA
55. MECLİS: MÜŞRİKLERLE GÖRÜŞMELER
56. MECLİS: İSLAM TOPLUMU İÇİN İMANÎ OLUŞUM
57. MECLİS: İBRAHİMÎ HİDAYET
58. MECLİS: VAHİY VE HAYAT
59. MECLİS: SAPMA VE DALÂLET YOLLARI
60. MECLİS: KÖRLÜK VE DALÂLETTEN ÖRNEKLER
61. MECLİS: KOLAYLIK DİNİ İSLAM
62. MECLİS: ON TAVSİYE VE BİTİŞ TAVSİYELERİ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ ثُمَّ الَّذِينَ
كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ﴿١﴾ هُوَ الَّذِى خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضٰى اَجَلًا وَاَجَلٌ
مُسَمًّى عِنْدَهُ ثُمَّ اَنْتُمْ تَمْتَرُونَ ﴿٢﴾ وَهُوَ اللّٰهُ فِى السَّمٰوَاتِ وَفِى الْاَرْضِ يَعْلَمُ
سِرَّكُمْ وَجَهْرَكُمْ وَيَعْلَمُ مَا تَكْسِبُونَ ﴿٣﴾ وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ اٰيَةٍ مِنْ اٰيَاتِ رَبِّهِمْ
اِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٤﴾ فَقَدْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ فَسَوْفَ يَأْتِيهِمْ
اَنْبٰٓؤُا مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٥﴾ اَلَمْ يَرَوْا كَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ
مَكَّنَّاهُمْ فِى الْاَرْضِ مَا لَمْ نُمَكِّنْ لَكُمْ وَاَرْسَلْنَا السَّمَآءَ عَلَيْهِمْ مِدْرَارًا
وَجَعَلْنَا الْاَنْهَارَ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهِمْ فَاَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَاَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ
قَرْنًا اٰخَرِينَ ﴿٦﴾ وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَابًا فِى قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِاَيْدِيهِمْ لَقَالَ
الَّذِينَ كَفَرُوٓا اِنْ هٰذَآ اِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٧﴾ وَقَالُوا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ وَلَوْ
اَنْزَلْنَا مَلَكًا لَقُضِىَ الْاَمْرُ ثُمَّ لَا يُنْظَرُونَ ﴿٨﴾ وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكًا لَجَعَلْنَاهُ
رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِمْ مَا يَلْبِسُونَ ﴿٩﴾ وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ
بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿١٠﴾ قُلْ سِيرُوا فِى الْاَرْضِ ثُمَّ
انْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿١١﴾ قُلْ لِمَنْ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ
قُلْ لِلّٰهِ كَتَبَ عَلٰى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ لَيَجْمَعَنَّكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ
اَلَّذِينَ خَسِرُوٓا اَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾ وَلَهُ مَا سَكَنَ فِى الَّيْلِ وَالنَّهَارِ
وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٣﴾ قُلْ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَتَّخِذُ وَلِيًّا فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ
وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ قُلْ اِنِّى اُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ اَوَّلَ مَنْ اَسْلَمَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ
الْمُشْرِكِينَ ﴿١٤﴾ قُلْ اِنِّى اَخَافُ اِنْ عَصَيْتُ رَبِّى عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥﴾ مَنْ
يُصْرَفْ عَنْهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهُ وَذٰلِكَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ ﴿١٦﴾ وَاِنْ يَمْسَسْكَ اللّٰهُ

بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهٗٓ اِلَّا هُوَ ۚ وَاِنْ يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾
وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهٖ ۚ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿١٨﴾ قُلْ اَيُّ شَيْءٍ اَكْبَرُ شَهَادَةً ۭ
قُلِ اللّٰهُ ۙ شَهِيدٌۢ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ ۣ وَاُوْحِيَ اِلَيَّ هٰذَا الْقُرْاٰنُ لِاُنْذِرَكُمْ بِهٖ وَمَنْۢ بَلَغَ ۭ
اَىِٕنَّكُمْ لَتَشْهَدُوْنَ اَنَّ مَعَ اللّٰهِ اٰلِهَةً اُخْرٰى ۭ قُلْ لَّآ اَشْهَدُ ۚ قُلْ اِنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ
وَّاِنَّنِيْ بَرِيْۗءٌ مِّمَّا تُشْرِكُوْنَ ﴿١٩﴾ اَلَّذِيْنَ اٰتَيْنٰهُمُ الْكِتٰبَ يَعْرِفُوْنَهٗ كَمَا يَعْرِفُوْنَ
اَبْنَاۗءَهُمْ ۘ اَلَّذِيْنَ خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿٢٠﴾ وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى
عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ بِاٰيٰتِهٖ ۭ اِنَّهٗ لَا يُفْلِحُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿٢١﴾ وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ
جَمِيْعًا ثُمَّ نَقُوْلُ لِلَّذِيْنَ اَشْرَكُوْٓا اَيْنَ شُرَكَاۗؤُكُمُ الَّذِيْنَ كُنْتُمْ تَزْعُمُوْنَ ﴿٢٢﴾
ثُمَّ لَمْ تَكُنْ فِتْنَتُهُمْ اِلَّآ اَنْ قَالُوْا وَاللّٰهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِيْنَ ﴿٢٣﴾ اُنْظُرْ كَيْفَ
كَذَبُوْا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ﴿٢٤﴾ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّسْتَمِعُ
اِلَيْكَ ۚ وَجَعَلْنَا عَلٰي قُلُوْبِهِمْ اَكِنَّةً اَنْ يَّفْقَهُوْهُ وَفِيْٓ اٰذَانِهِمْ وَقْرًا ۭ وَاِنْ يَّرَوْا كُلَّ
اٰيَةٍ لَّا يُؤْمِنُوْا بِهَا ۭ حَتّٰٓى اِذَا جَاۗءُوْكَ يُجَادِلُوْنَكَ يَقُوْلُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِنْ هٰذَآ اِلَّآ
اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿٢٥﴾ وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْـَٔوْنَ عَنْهُ ۚ وَاِنْ يُّهْلِكُوْنَ اِلَّآ اَنْفُسَهُمْ
وَمَا يَشْعُرُوْنَ ﴿٢٦﴾ وَلَوْ تَرٰٓى اِذْ وُقِفُوْا عَلَى النَّارِ فَقَالُوْا يٰلَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا
نُكَذِّبَ بِاٰيٰتِ رَبِّنَا وَنَكُوْنَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٢٧﴾ بَلْ بَدَا لَهُمْ مَّا كَانُوْا يُخْفُوْنَ
مِنْ قَبْلُ ۭ وَلَوْ رُدُّوْا لَعَادُوْا لِمَا نُهُوْا عَنْهُ وَاِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴿٢٨﴾ وَقَالُوْٓا اِنْ هِيَ اِلَّا
حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوْثِيْنَ ﴿٢٩﴾ وَلَوْ تَرٰٓى اِذْ وُقِفُوْا عَلٰي رَبِّهِمْ ۭ قَالَ
اَلَيْسَ هٰذَا بِالْحَقِّ ۭ قَالُوْا بَلٰى وَرَبِّنَا ۭ قَالَ فَذُوْقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُوْنَ ۧ
﴿٣٠﴾ قَدْ خَسِرَ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِلِقَاۗءِ اللّٰهِ ۭ حَتّٰٓى اِذَا جَاۗءَتْهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً قَالُوْا
يٰحَسْرَتَنَا عَلٰي مَا فَرَّطْنَا فِيْهَا ۙ وَهُمْ يَحْمِلُوْنَ اَوْزَارَهُمْ عَلٰي ظُهُوْرِهِمْ ۭ اَلَا
سَاۗءَ مَا يَزِرُوْنَ ﴿٣١﴾ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ اِلَّا لَعِبٌ وَّلَهْوٌ ۭ وَلَلدَّارُ الْاٰخِرَةُ خَيْرٌ
لِّلَّذِيْنَ يَتَّقُوْنَ ۭ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿٣٢﴾ قَدْ نَعْلَمُ اِنَّهٗ لَيَحْزُنُكَ الَّذِيْ يَقُوْلُوْنَ فَاِنَّهُمْ لَا
يُكَذِّبُوْنَكَ وَلٰكِنَّ الظّٰلِمِيْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ يَجْحَدُوْنَ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِّنْ

قَبْلِكَ فَصَبَرُوا عَلٰى مَا كُذِّبُوا وَاُوذُوا حَتّٰٓى اَتٰيهُمْ نَصْرُنَا ۚ وَلَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِ
اللّٰهِ ۚ وَلَقَدْ جَٓاءَكَ مِنْ نَبَاِئِ الْمُرْسَلِينَ ﴿٣٤﴾ وَاِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ اِعْرَاضُهُمْ فَاِنِ
اسْتَطَعْتَ اَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِى الْاَرْضِ اَوْ سُلَّمًا فِى السَّمَٓاءِ فَتَاْتِيَهُمْ بِاٰيَةٍ ۚ وَلَوْ
شَٓاءَ اللّٰهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدٰى فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٣٥﴾ اِنَّمَا يَسْتَجِيبُ
الَّذِينَ يَسْمَعُونَ ۘ وَالْمَوْتٰى يَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ ثُمَّ اِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٣٦﴾

1. Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'a mahsustur. (Bunca ayet ve delillerden) sonra kâfir olanlar (hâlâ putları) Rablerine denk tutuyorlar.

2. Sizi bir çamurdan yaratan, sonra ölüm zamanını takdir eden ancak O'dur. Bir de O'nun katında muayyen bir ecel (kıyamet günü) vardır. Siz hâlâ şüphe ediyorsunuz.

3. O, göklerde ve yerde tek Allah'tır. Gizlinizi, açığınızı bilir. (Hayır ve şerden) ne kazanacağınızı da bilir.

4. Rablerinin ayetlerinden onlara (kâfirlere) bir ayet gelmeyedursun, o ayetlerden ille de yüz çevirirler.

5. Gerçekten onlar, kendilerine Hak geldiğinde onu yalanlamışlardı. Fakat yakında onlara, alay ettikleri şeyin haberleri gelecektir.

6. Görmediler mi ki onlardan önce yeryüzünde size vermediğimiz bütün imkânları kendilerine verdiğimiz, gökten üzerlerine bol bol yağmurlar indirip evlerinin altından ırmaklar akıttığımız nice nesilleri helâk ettik. Biz onları, günahları sebebiyle helâk ettik ve onların ardından başka nesiller yarattık.

7. Eğer sana kâğıt üzerine yazılmış bir kitap indirseydik de onlar elleriyle onu tutmuş olsalardı, yine de inkârcılar, "Bu apaçık büyüden başka bir şey değildir" derlerdi.

8. "Muhammed'e, (görebileceğimiz) bir melek indirilseydi ya!" dediler. Eğer Biz öyle bir melek indirseydik, elbette iş bitirilmiş olur, artık kendilerine göz bile açtırılmazdı.

9. Eğer peygamberi bir melek kılsaydık muhakkak ki onu insan suretine sokar, onları yine düşmekte oldukları kuşkuya düşürürdük.

10. Senden önceki peygamberlerle de alay edilmiş, bu yüzden onlarla alay edenleri alay ettikleri şey (azap) kuşatıvermişti.

11. De ki: Yeryüzünde dolaşın, sonra (peygamberleri) yalanlayanların sonunun nasıl olduğuna bakın!

12. (Onlara) "Göklerde ve yerde olanlar kimindir?" diye sor. "Allah'ındır" de. O, merhamet etmeyi Kendi zatına farz kıldı. Sizi, varlığında şüphe olmayan kıyamet gününde elbette toplayacaktır. Kendilerini ziyana sokanlar var ya, işte onlar inanmazlar.

13. Gecede ve gündüzde barınan her şey O'nundur. O her şeyi işitendir, bilendir.

14. De ki: Gökleri ve yeri yoktan var eden, yedirdiği halde yedirilmeyen Allah'tan başkasını mı dost edineceğim?! De ki: "Bana Müslüman olanların ilki olmam emredildi ve sakın müşriklerden olma!" (denildi).

15. De ki: Ben, Rabbime isyan edersem gerçekten büyük bir günün (kıyametin) azabından korkarım.

16. O gün kim azaptan kurtarılırsa, gerçekten Allah onu esirgemiştir. İşte apaçık kurtuluş budur.

17. Eğer Allah seni bir zarara uğratırsa, onu Kendisinden başka giderecek yoktur. Ve eğer sana bir hayır verirse, (bunu da geri alacak yoktur). Şüphesiz O her şeye kadirdir.

18. O, kullarının üstünde her türlü tasarrufa sahiptir. O, hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır.

19. De ki: Hangi şey şahadetçe en büyüktür? De ki: (Hak peygamber olduğuma dair) benimle sizin aranızda Allah şahittir. Bu Kur'ân bana, kendisiyle sizi ve ulaştığı herkesi uyarmam için vahyolundu. Yoksa siz, Allah ile beraber başka ilahlar olduğuna şahitlik mi ediyorsunuz? De ki: "Ben buna şahitlik etmem." "O ancak bir tek Allah'tır, ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden kesinlikle uzağım" de!

20. Kendilerine kitap verdiklerimiz onu (Resûlullah'ı) kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Kendilerini ziyan edenler var ya, işte onlar inanmazlar.

21. Yalan sözlerle Allah'a iftira edenden veya O'nun ayetlerini yalanlayandan daha zalim kimdir?! Şüphe yok ki zalimler kurtuluşa ermezler!

22. Unutma o günü ki onları hep birden toplayacağız; sonra da Allah'a ortak koşanlara, "Nerede boş yere davasını güttüğünüz ortaklarınız?" diyeceğiz.

23. Sonra onların mazeretleri, "Rabbimiz Allah hakkı için biz ortak koşanlar olmadık!" demekten başka bir şey olmadı.

24. Gör ki kendi aleyhlerine nasıl yalan söylediler ve (ilah diye) uydurdukları şeyler kendilerinden nasıl kaybolup gitti!

25. Onlardan seni (okuduğun Kur'ân'ı) dinleyenler de vardır. Fakat onu anlamalarına engel olmak için kalplerinin üstüne perdeler, kulaklarına da ağırlık verdik. Onlar her türlü mucizeyi görseler bile yine de ona inanmazlar. Hatta o kâfirler sana geldiklerinde, "Bu Kur'ân eskilerin masallarından başka bir şey değildir" diyerek seninle tartışırlar.

26. Onlar, hem insanları Peygamber'e yaklaşmaktan vazgeçirmeye çalışırlar, hem de kendileri ondan uzaklaşırlar. Oysa onlar, farkında olmadan ancak kendilerini helâk ederler.

27. Onların, ateşin karşısında durdurulup "Ah, keşke dünyaya geri gönderilsek de bir daha Rabbimizin ayetlerini yalanlamasak ve inananlardan olsak!" dediklerini bir görsen!

28. Hayır! Daha önce gizlemekte oldukları şeyler (günahlar) kendilerine göründü. Eğer (dünyaya) geri gönderilseler yine kendilerine yasak edilen şeylere döneceklerdir. Zira onlar gerçekten yalancıdırlar.

29. Onlar, "Hayat ancak bu dünyadaki hayatımızdan ibarettir; biz, bir daha da diriltilecek değiliz" demişlerdi.

30. Rablerinin huzuruna getirildikleri zaman sen onları bir görsen! Allah, "Bu (yeniden dirilme olayı), hak değil miymiş?" diyecek. Onlar da "Rabbimize andolsun ki evet!" diyecekler. Allah da "Öyleyse inkâr ettiğinizden dolayı azabı tadın!" diyecek.

31. Allah'ın huzuruna çıkmayı yalanlayanlar gerçekten ziyana uğramıştır. Nihayet onlara kıyamet vakti ansızın gelip çatınca, onlar, günahlarını sırtlarına yüklenerek diyecekler ki: "Dünyada iyi amelleri terk etmemizden dolayı vah bize!" Dikkat edin, yüklendikleri şey ne kötüdür!

32. Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir. Muttaki olanlar için ahiret yurdu muhakkak ki daha hayırlıdır. Hâlâ akıl erdiremiyor musunuz?

33. Onların söylediklerinin hakikaten seni üzmekte olduğunu biliyoruz. Aslında onlar seni yalanlamıyorlar, fakat o zalimler açıkça Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlar.

34. Andolsun ki senden önceki peygamberler de yalanlanmıştı. Onlar, yalanlanmalarına ve eziyet edilmelerine rağmen sabrettiler, sonunda yardımımız onlara yetişti. Allah'ın kelimelerini (kanunlarını) değiştirebilecek hiç kimse yoktur. Muhakkak ki peygamberlerin haberlerinden bazısı sana da geldi.

35. Eğer onların yüz çevirmesi sana ağır geldiyse, yapabilirsen yerin içine inebileceğin bir tünel ya da göğe çıkabileceğin bir merdiven ara ki onlara bir mucize getiresin! Allah dileseydi, elbette onları hidayet üzerinde toplayıp birleştirirdi, o halde sakın cahillerden olma!

36. Ancak (samimiyetle) dinleyenler daveti kabul eder. Ölülere gelince, Allah onları diriltecek, sonra da O'na döndürülecekler.

KUR'ÂN, YALANLAYANLARIN KARŞISINDA

En'âm Sûresi, Mekke'de; Resûlullah'a (s.a.s.) karşı Kureyş'in net bir tavır almasının akabinde nazil olmuştur. Bundan dolayı da bu sûrenin ana konusu ve bizzat bu ayetlerdeki ana tema, Kureyş'in bu tutumunun beyanı, analizi ve münakaşasıdır. Bunlar şöyledir:

Birincisi: Kureyş'in de bir başkasının da asla inkâr edemeyeceği en büyük hakikat ikrar edilmektedir: *"Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'a mahsustur." "O ki sizi yarattı." "O, göklerde ve yerde tek Allah'tır."*

Bu evrenin yaratılışı ve evrendeki hayatın devam edişi, ne Kureyş'in ne de putlarının kendilerine mal edebildiği bir gerçektir. Kur'ân da bu hakikat üzerinde sıkça durmakta ve müşriklere hitaben her seferinde bundan bahsetmektedir. Bu hakikat bile insanların kendi elleriyle yaptıkları sahte ilahların ilah olmadığını ispat etmeye yeterlidir.

İkincisi: Kureyş'in ve diğerlerinin bu dine davet edilmesi, hepsinin hidayete ermeleri üzerinde ısrarla durulması, onların maslahatı ve hem dünya hem ahiret faydaları içindir. İşte Yüce Yaratıcı'nın, yaratılanlarla olan ilişkilerinde asıl alaka budur: *"'Göklerde ve yerde olanlar*

kimindir?' diye sor. 'Allah'ındır' de. O, merhamet etmeyi kendi zatına farz kıldı." Hz. Muhammed'in (s.a.s.) risaleti sadece bu rahmeti gerçekleştirmek içindir.

Üçüncüsü: Bu yalancılar, Resûlullah'ın (s.a.s.) doğruluğundan ve güvenilirliğinden şüphe duydukları için onu tekzip etmiyorlardı. Zira ona "es-Sâdiku'l-Emin" diyorlardı. Onların yalanlamaları onun şahsını değil, tüm açıklığıyla ve berraklığıyla onun hak olan davasını reddetmeye yönelikti: *"Onların söylediklerinin hakikaten seni üzmekte olduğunu biliyoruz. Aslında onlar seni yalanlamıyorlar fakat o zalimler açıkça Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlar."* Bunun sebebi ise kalplerindeki maraz, dünyevî menfaatlerdi. Yoksa araştırmaya veya marifete dayalı bir inkâr değildi.

Dördüncüsü: İnsanın kendine zarar vermesi ve beşerî fıtratını bozması bu tür inkârlara götürür: *"Kendilerini ziyan edenler var ya, işte onlar inanmazlar."* İnsan, diğer tüm canlılardan, hayvanî arzuları ve yalnız maddî değerlendirmeleri aşabilmesi yönüyle ayrılmaktadır. Bunu da bilgiyi elde etmeye olan iştiyakı ve en yüce âlemi aramaya merakı ile yapabilmektedir. Ama insan, şehvetinin ve maddî arzularının esiri olarak yaşarsa bu fıtrat da ister istemez bozulur. Bu takdirde tefekkürle, diyalogla ve duyu ötesi âlem üzerinde düşünmeyle olan ilgisini de kaybeder.

Beşincisi: Onlar, sahip oldukları marifet kanallarını kapattılar: *"Fakat onu anlamalarına engel olmak için kalplerinin üstüne perdeler, kulaklarına da ağırlık verdik." "Ancak (samimiyetle) dinleyenler daveti kabul eder. Ölülere gelince, Allah onları diriltecek, sonra da ona döndürülecekler."*

Altıncısı: Onlar, ilmî araştırma, ciddi düşünme ve belli bir amacı olan diyaloğu, alay ve istihza ile değiştirdiler: *"Gerçekten onlar, kendilerine Hak geldiğinde onu yalanlamışlardı. Fakat yakında onlara alay ettikleri şeyin haberleri gelecektir." "Eğer peygamberi bir melek kılsaydık muhakkak ki onu insan suretine sokar, onları yine düşmekte oldukları kuşkuya düşürürdük. Senden önceki peygamberlerle de alay edilmiş, bu yüzden onlarla alay edenleri alay ettikleri şey (azap) kuşatıvermişti."* Bu ayet onların aslında *"Muhammed'e (görebileceğimiz) bir melek*

indirilseydi ya!" şeklindeki taleplerinin bile sırf alay etme amaçlı olduğuna işaret etmektedir.

Yedincisi: Onlar delillere ve ispatlara bakmadan sadece haset ve inat yüzünden hakkı yalanlamada ısrar ettiler: *"Eğer sana kâğıt üzerine yazılmış bir kitap indirseydik de onlar elleriyle onu tutmuş olsalardı, yine de inkâr ediciler, 'Bu, apaçık büyüden başka bir şey değildir' derlerdi." "Onlar her türlü mucizeyi görseler bile yine de ona inanmazlar."*

Sekizincisi: Tekzip etmeleri, onların yalancı davranışlarına ve Allah'a, kendilerine ve birbirlerine iftira etme huylarına tam bir uyum sağlamıştı: *"Yalan sözlerle Allah'a iftira edenden veya O'nun ayetlerini yalanlayandan daha zalim kimdir!" "Gör ki kendi aleyhlerine nasıl yalan söylediler ve (ilah diye) uydurdukları şeyler kendilerinden nasıl kaybolup gitti!"*

Dokuzuncusu: Bu, geçmişteki tüm davetlerin de başına gelen bir durumdur. Haset, inat, kibirlenme ve arzuların peşinden gitme, tüm beşerî toplumlarda tekrar eden hastalıklardandır: *"Andolsun ki senden önceki peygamberler de yalanlanmıştı. Onlar, yalanlanmalarına ve eziyet edilmelerine rağmen sabrettiler, sonunda yardımımız onlara yetişti."*

Onuncusu: Bu yalanlayanlar ve hak yoldan sapanlar ancak kendilerini helâk ederler, bedbaht ederler ve kendilerine azap ederler: *"Senden önceki peygamberlerle de alay edilmiş, bu yüzden onlarla alay edenleri alay ettikleri şey (azap) kuşatıvermişti. De ki: Yeryüzünde dolaşın, sonra (peygamberleri) yalanlayanların sonunun nasıl olduğuna bakın!" "Onlar, hem insanları Peygamber'e yaklaşmaktan vazgeçirmeye çalışırlar, hem de kendileri ondan uzaklaşırlar. Oysa onlar, farkında olmadan ancak kendilerini helâk ederler." "Onların ateşin karşısında durdurulup 'Ah, keşke dünyaya geri gönderilsek de bir daha Rabbimizin ayetlerini yalanlamasak ve inananlardan olsak!' dediklerini bir görsen!" "Allah'ın huzuruna çıkmayı yalanlayanlar gerçekten ziyana uğramıştır."*

On Birincisi: Nebinin, davet etmekten, dua etmekten, delilleri beyan etmekten ve Allah'ın ona verdiği görevi yerine getirmekten başka yapabileceği bir şey yoktur. Mucizeler ve deliller ise sadece Allah'ın izniyle olur. Allah'ın iradesi ve hikmetiyle peygamberin eliyle gerçekleşir: *"Eğer onların yüz çevirmesi sana ağır geldiyse, yapabilirsen yerin içine*

inebileceğin bir tünel ya da göğe çıkabileceğin bir merdiven ara ki onlara bir mucize getiresin! Allah dileseydi, elbette onları hidayet üzerinde toplayıp birleştirirdi, o halde sakın cahillerden olma!"

On İkincisi: Allah'a davet öteden beri vardır. Hak ehli kendi yolunda devam ettiği sürece dalâlette olan ve yalanlayan kimseler onlara asla zarar veremezler. Hak ehli ile batıl ehli arasındaki ayrılık, Allah Teâlâ'nın tüm yeryüzüne vâris olacağı kıyamet gününe kadar devam edecektir: *"Andolsun ki senden önceki peygamberler de yalanlanmıştı. Onlar, yalanlanmalarına ve eziyet edilmelerine rağmen sabrettiler, sonunda yardımımız onlara yetişti. Allah'ın kelimelerini (kanunlarını) değiştirebilecek hiç kimse yoktur." "De ki: Hangi şey şahadetçe en büyüktür? De ki: (Hak peygamber olduğuma dair) benimle sizin aranızda Allah şahittir. Bu Kur'ân bana, kendisiyle sizi ve ulaştığı herkesi uyarmam için vahyolundu. Yoksa siz, Allah ile beraber başka ilahlar olduğuna şahitlik mi ediyorsunuz? De ki: 'Ben buna şahitlik etmem.' 'O ancak bir tek Allah'tır, ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden kesinlikle uzağım' de."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Karanlıkları ve aydınlığı var eden." buyruğundaki *"Karanlıklar"* kelimesi çoğul, *"aydınlık"* kelimesi tekil gelmiştir. Bu da nurun yolunun tek; dalâlet yollarının ise çok ve çeşitli olduğunu gösterir. Manevî aydınlık ve karanlıkla ilgili bu durum, fizikî aydınlık ve karanlığın tam zıttıdır. Zira fizikî aydınlık, kaynağının sayı ve çeşidine göre çok sayıda olabilir. Fizikî karanlığın ise tek bir sebebi vardır; ışığın olmaması. Sûrenin başında karanlıklardan ve aydınlıktan bahsedilmesi; vahyin nurundan uzak bir şekilde cehalet ve arzuların karanlığında boğulan yalancılardan bahsedilmesine bir hazırlıktır.

"Sonra kâfir olanlar (hâlâ putları) Rableri ile denk tutuyorlar." ayeti; Yaratıcı'yı yaratılanla, rızık vereni rızık alanla eşit tutanları yadırgamakta ve buna dair şaşkınlığı ifade etmektedir. Bu mana ikinci bir manayı daha içermektedir. O da ayette geçen "(يعدلون) (ya'dilûn)" kelimesinin "denk tutmak" anlamında değil de "yüz çevirmek" anlamında kullanılmasıdır. Zira onlar işledikleri bu şirkle Allah'tan yüz çevirdiler. "(بربهم)

(birabbihim)" ifadesindeki "bâ" harfinin (عن) anlamında kullanılması dil açısından uzak bir ihtimal değildir. Allahu a'lem.

"Sizi bir çamurdan yarattı." buyruğundaki *"siz"*den maksat Âdem Peygamber'dir. O, insanlığın atasıdır. Nitekim insan bedeni, su ve topraktan teşekkül eden bitkilerle veya su ve bitkilerden meydana gelen canlılarla beslenmektedir. Yani tüm bedenimiz aslında topraktan müteşekkildir. Allahu a'lem.

"Sonra ölüm zamanını takdir eden ancak O'dur. Bir de O'nun katında muayyen bir ecel (kıyamet günü) vardır." Birinci ecel, Allah'ın, insanların canlarını aldığı ölüm ecelidir. İkincisi ise insanların kıyamet gününe kadarki ecelleridir. Ayette geçen "(قضى) (kadâ)" kelimesinden maksat, ölümün gelmesidir. Yoksa ölümün takdir edilmesi anlamında değildir. Çünkü takdir, yaratmayla birlikte olmuştur. Öyle olmasaydı "(ثم) (sonra)" bağlacı ile atıf yapılmazdı. Allahu a'lem.

"O, göklerde ve yerde tek Allah'tır." Gökler de yer de Allah'ın yarattıkları arasındadır. Yaratılan şey, Yaratan'ı içine alamaz ve ihtiva edemez. Allah, kendi yarattığı âlemden yücedir. Mutlak yücelik ve büyüklük O'na aittir. Varlıkların tamamı O'na muhtaçtır. O, her şeyden müstağnidir. Ancak Allah'ın ayetleri, isim ve sıfatlarının tecellileri göklerde, yerde ve her varlıktadır. Bu gibi ayetlerde Allah'ın mekân ilişkisini, Hâlık'ın zatının mahlûkun zatıyla olan bağlantısını araştırmaya çalışmak vahyin nurundan uzak bir iştir. Bunu yapmak aklı aldatmak ve manasız risklere girmektir.

"Gökten üzerlerine bol bol yağmurlar indirip evlerinin altından ırmaklar akıttığımız nice nesilleri helâk ettik." ayetinde geçen "(مدرار) (midrâr)" kelimesi bol ve bereketli yağmurlar demektir. Bu kelimenin aslı "(در الضرع) (meme, bolca süt akıttı)" cümlesindeki "derra" kelimesinden türemiştir. Önce yağmurdan, sonra nehirden bahsedilmesi, önce yağmurun geldiğine işarettir. Zira nehirler yağmurlarla oluşur. Allahu a'lem.

"Kırtâs." lafzıyla, bizzat gökten indirilen kitap kastedilmektedir. Yani vahiy kâtiplerinin yazıya geçirdiği türden bir vahiy değil de hazır, bitmiş bir kitap istiyoruz, demişlerdir. Müşriklerin amaçsız ve faydasız

taleplerinden ve delil getirme üsluplarından biri de buydu. Ayet-i kerime diyor ki: Eğer onlar bu kitabı görseler ve elleriyle dokunsalar, yine de onu inkâr ederlerdi. Çünkü inkârlarının sebebi kibir ve hasettir. Yoksa Resûl'ün doğruluğuna veya onun vahyin nuruna sahip olduğuna dair şüphelerinden dolayı değildi.

"Eğer Biz öyle bir melek indirseydik elbette iş bitirilmiş olur, artık kendilerine göz bile açtırılmazdı." ayetinin manası şöyledir: Eğer Allah onlara bir meleği aslî suretinde gösterecek olsaydı, onlar ondan sonra bekletilmezlerdi. Allah onları inkârlarından dolayı hemen helâk ederdi. Çünkü bunlar da biraz önce geçen, gökten gelmiş bir kitap talebinde bulunanlar gibi inkâr etmeye daha yakın duranlardır. Bunların bir benzeri de bu sûredeki şu ayette geçmektedir: *"Eğer Biz onlara melekleri indirseydik, ölüler de onlarla konuşsaydı ve her şeyi toplayıp karşılarına getirseydik, Allah dilemedikçe yine de inanacak değillerdi; fakat çokları bunu bilmezler."*[210] Allah Teâlâ'nın böyle bir şey indirmesine bir mâni yoktur. Ama Allah Teâlâ insanların her talebine veya önerisine icabet etmez. O, kendi hikmetine uygun bir şekilde işlerini yapar.

"Eğer peygamberi bir melek kılsaydık muhakkak ki onu insan suretine sokar, onları yine düşmekte oldukları kuşkuya düşürürdük." buyruğu da müşriklerin talepleriyle ilgili konuya dâhildir. Onların gelmesini istedikleri melek, peygambere tabi olmaları hususunda onlara bir fayda sağlamayacaktır. Zira onu zaten hasetten ve batıl gerekçelerden dolayı kabul etmemişlerdi. Onların istediği bu melek, peygamberin yerine geçecek bir alternatif olamaz. Ancak Allah bu meleği de onlardan birinin suretine benzer şekilde yapmalı ki bu melek onlara liderlik yapabilsin ve onları irşat edebilsin. Bu da onların kendi peygamberleriyle yaşadıkları kuşkunun aynısına neden olurdu. Allahu a'lem.

"Kendilerini ziyan edenler var ya, işte onlar inanmazlar." Akıllarını çalıştırmadıklarından, insan olmanın değerini yitirdiklerinden ve yalnız bedenî ve maddî bir varlık durumuna düşmelerinden dolayı hiçbir zaman imanın manalarına ve onları imana götürecek olan üstün bilgiye ulaşamazlar.

---

210 En'âm 6/111.

"Gökleri ve yeri yoktan var eden," yani daha önce benzerleri yokken onları yoktan var etti. İnsanların ürettiği ve icat ettiği şeylerde olduğu gibi değildir; O, gökleri ve yeri daha önce var olan bir maddeden yaratmadı.

"Yedirdiği halde yedirilmeyen Allah." buyruğu, Allah Teâlâ'nın hiç kimseye muhtaç olmadığına işaret etmektedir. Ayrıca burada müşriklerin, putlarına kurbanlar ve adaklar sunmalarına dair bir tariz de vardır. Yani bunlar kendi ilahlarını doyurdukları halde ilahları onları doyuramamaktadır.

"De ki: Bana Müslüman olanların ilki olmam emredildi." Yani bu dine ilk davet eden kişiyim. Uzun zamandır kesilmiş olan nübüvvetten sonra bu davanın yükünü taşımak için çalışacak olan davetçilerin ilkiyim. Ayetteki *"ilk"* kelimesi, "başkasından önde olan" manasına alınırsa bu, Resûlullah'ın (s.a.s.) mutlak anlamda tüm insanlara göre hep en önde oluşu anlamına gelir. Eğer *"ilk"*ten maksat zaman açısından öncelikse bu da onun, nübüvvetin kesilmesinden (fetret) sonra bu dine inanan ilk kişi olması demektir.

"Sakın müşriklerden olma!" hitabı her ne kadar Resûlullah Efendimize olsa da aslında tüm mükelleflere yöneliktir. Bunun bir manası da Resûlullah'ın (s.a.s.) davetini engellemeye çalışan müşriklerin bu gayretlerinden ümit kesmelerini sağlamaktır.

"De ki: Hangi şey şahadetçe en büyüktür? De ki: (Hak peygamber olduğuma dair) benimle sizin aranızda Allah şahittir." buyruğunda onları Allah ile korkutmak murat edilmiştir. İnatçı ve hasetçilerle muhatap olurken en uygun üslup budur. Çünkü bu üslup, insanın fıtratında saklı olan mana ve duyguları açığa çıkarır.

"Kendilerine kitap verdiklerimiz onu (Resûlullah'ı) kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar." ayetinin bağlamına göre bununla, Varaka b. Nevfel gibi ehl-i kitaptan insaf ehli kimselerin şahitliği murat edilmiştir. Buradaki ortam ehl-i kitap ile tartışma ortamı değildir, zira bu sûre Mekke'de nazil olmuştur, Mekke'de ise muhataplar ehl-i kitap değil, müşriklerdir.

"Sonra onların mazeretleri, 'Rabbimiz Allah hakkı için biz ortak koşanlar olmadık!' demekten başka bir şey olmadı." Onların fitneye

düşmelerinin sebebi, dünyada kendi kendilerini aldatmalarıydı. Onlar şirki, asılsız tevillerle savundular. Tevhide meyleden fıtratlarının isteklerini bastırmak için tevillere sarıldılar. Bidat ehlinin önde gelen liderlerinin ve inkârcı elebaşlarının kabirleri takdis edip orada secde etmeleri ve oraları tavaf etmeleri buna örnektir. Onların savunmaları da her daim hazırdır: Bu şirk değildir, salih zatlara olan sevginin tezahürüdür! Allah Teâlâ onlara *"Nerede şirk koştuklarınız?"* diye sorduğunda da bu cevabı tekrarlayacaklar. İşte o zaman ilahî adalet tecelli edecek: *"Gör ki kendi aleyhlerine nasıl yalan söylediler ve (ilah diye) uydurdukları şeyler kendilerinden nasıl kaybolup gitti!"*

"Fakat onu anlamalarına engel olmak için kalplerinin üstüne perdeler koyduk." Bu perdeden dolayı hakkı göremezler. *"Kulaklarına da ağırlık verdik."* Bu sağırlıktan dolayı da hakkı işitemezler.

"Onlar, hem insanları Peygamber'e yaklaşmaktan vazgeçirmeye çalışırlar, hem de kendileri ondan uzaklaşırlar." Yani kendileri ondan faydalanmadıkları gibi başkalarının da faydalanmasına izin vermezler. Böylelikle iki kabahat birden işlemiş olurlar.

Burada şuna da işaret vardır: Başkalarını bundan uzaklaştırmaya olan rağbetleri, kendilerinin ondan uzaklaşmalarına olan rağbetlerinden daha fazladır. Bu nedenle önce başkalarını vazgeçirmelerinden söz edilmiştir. Rivayete göre Kureyş'in ileri gelenlerinden bazıları Kur'ân'ın dinlenmesine izin vermezlerdi. Ama sonra kendileri Kur'ân dinlemek için bazı sahabîlerin yanına gizlice gidip gelirlerdi. Bunun sebebi ise vahyin nurunun onların fıtratlarında saklı olan hakikatlere dokunmasıydı. Allahu a'lem.

"Eğer (dünyaya) geri gönderilseler yine kendilerine yasak edilen şeylere döneceklerdir." ayeti onların iman etmemelerinin nedeninin cehalet olmadığını göstermektedir. Zira onların iman etmelerine mâni olan şey, kibir ve hasetti.

"Nihayet onlara kıyamet vakti ansızın gelip çatınca." Kâfirlere her yönüyle ölüm ansızın gelecektir. Ancak müminler için ansızın gelmesi görecelidir. Zira müminler amelleriyle ona hazırlık yaparlar, Kitap ve Sünnette geçen maruf şartlara göre ölümü beklerler. Ama ölümün

günü, vakt-i saati ise Allah'tan başkası tarafından bilinmez. Zira gaybı O'ndan başka bilen yoktur.

"Yapabilirsen yerin içine inebileceğin bir tünel ya da göğe çıkabileceğin bir merdiven ara ki onlara bir mucize getiresin!" ayeti Resûlullah'ın (s.a.s.), kavmini hidayete erdirmek için ne kadar hırslı olduğuna ve onların, putlarına sıkı sıkıya sarılmalarından dolayı ne kadar mahzun olduğuna işaret etmektedir. Ancak her şey yalnızca Allah'ın emrindedir. Mucizeler ve ayetler Allah'ın elindedir; Resûlullah'ın da başkasının da elinde değildir.

"Ancak (samimiyetle) dinleyenler daveti kabul eder." Yani marifet kanallarını açık tutan; kelamın içeriği ve ne demek istediği üzerinde düşünen akıllı kimselerin dinlemesi gibi kulak verenler bu daveti kabul ederler. Bu şekilde dinleyenler imana daha yakın kimselerdir. Ama kulaklarında ağırlık olanlar bundan uzaktırlar. Bu ağırlık, kibir ağırlığıdır. Bunlar, kendilerine lafın fayda etmediği ve öğüdün işe yarmadığı ölüler gibidirler.

وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّهٖ قُلْ اِنَّ اللّٰهَ قَادِرٌ عَلٰٓى اَنْ يُنَزِّلَ اٰيَةً وَلٰكِنَّ
اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٧﴾ وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِى الْاَرْضِ وَلَا طٰٓئِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ
اِلَّآ اُمَمٌ اَمْثَالُكُمْ مَا فَرَّطْنَا فِى الْكِتَابِ مِنْ شَىْءٍ ثُمَّ اِلٰى رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ
﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا صُمٌّ وَبُكْمٌ فِى الظُّلُمَاتِ مَنْ يَشَاِ اللّٰهُ يُضْلِلْهُ وَمَنْ
يَشَأْ يَجْعَلْهُ عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٣٩﴾ قُلْ اَرَاَيْتَكُمْ اِنْ اَتٰيكُمْ عَذَابُ اللّٰهِ
اَوْ اَتَتْكُمُ السَّاعَةُ اَغَيْرَ اللّٰهِ تَدْعُونَ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٠﴾ بَلْ اِيَّاهُ تَدْعُونَ
فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ اِلَيْهِ اِنْ شَآءَ وَتَنْسَوْنَ مَا تُشْرِكُونَ ﴿٤١﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَآ
اِلٰٓى اُمَمٍ مِنْ قَبْلِكَ فَاَخَذْنَاهُمْ بِالْبَأْسَآءِ وَالضَّرَّآءِ لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ ﴿٤٢﴾
فَلَوْلَآ اِذْ جَآءَهُمْ بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا وَلٰكِنْ قَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ مَا
كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾ فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهٖ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ اَبْوَابَ كُلِّ شَىْءٍ
حَتّٰٓى اِذَا فَرِحُوا بِمَآ اُوتُوا اَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً فَاِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ ﴿٤٤﴾ فَقُطِعَ دَابِرُ
الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٥﴾ قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ اَخَذَ اللّٰهُ
سَمْعَكُمْ وَاَبْصَارَكُمْ وَخَتَمَ عَلٰى قُلُوبِكُمْ مَنْ اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ يَأْتِيكُمْ بِهٖ اُنْظُرْ
كَيْفَ نُصَرِّفُ الْاٰيَاتِ ثُمَّ هُمْ يَصْدِفُونَ ﴿٤٦﴾ قُلْ اَرَاَيْتَكُمْ اِنْ اَتٰيكُمْ عَذَابُ اللّٰهِ
بَغْتَةً اَوْ جَهْرَةً هَلْ يُهْلَكُ اِلَّا الْقَوْمُ الظَّالِمُونَ ﴿٤٧﴾ وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ اِلَّا
مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ فَمَنْ اٰمَنَ وَاَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٤٨﴾
وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا يَمَسُّهُمُ الْعَذَابُ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٤٩﴾ قُلْ لَآ اَقُولُ
لَكُمْ عِنْدِى خَزَآئِنُ اللّٰهِ وَلَآ اَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَآ اَقُولُ لَكُمْ اِنِّى مَلَكٌ اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا
مَا يُوحٰٓى اِلَىَّ قُلْ هَلْ يَسْتَوِى الْاَعْمٰى وَالْبَصِيرُ اَفَلَا تَتَفَكَّرُونَ ﴿٥٠﴾ وَاَنْذِرْ
بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ اَنْ يُحْشَرُوا اِلٰى رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهٖ وَلِىٌّ وَلَا شَفِيعٌ
لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٥١﴾

37. "Ona Rabbinden bir mucize indirilseydi ya!" dediler. De ki: Şüphesiz Allah mucize indirmeye kadirdir. Fakat onların çoğu bilmezler.

38. Yeryüzünde yürüyen hayvanlar ve (gökyüzünde) iki kanadıyla uçan kuşlardan ne varsa hepsi ancak sizin gibi topluluklardır. Biz o kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Nihayet (hepsi) toplanıp Rablerinin huzuruna getirilecekler.

39. Ayetlerimizi yalanlayanlar karanlıklar içinde kalmış sağır ve dilsizlerdir. Allah kimi dilerse onu şaşırtır, dilediği kimseyi de doğru yola iletir.

40. De ki: Ne dersiniz; size Allah'ın azabı gelse veya o kıyamet gelip çatıverse size, Allah'tan başkasına mı yalvarırsınız? Doğru sözlü iseniz (söyleyin bakalım)!

41. Bilâkis yalnız Allah'a yalvarırsınız. O da (kaldırılması için) kendisine yalvardığınız belâyı dilerse kaldırır ve siz ortak koştuğunuz şeyleri unutursunuz.

42. Andolsun ki senden önceki ümmetlere de elçiler gönderdik. Ardından boyun eğsinler diye onları darlık ve hastalıklara uğrattık.

43. Hiç olmazsa, onlara bu şekilde azabımız geldiği zaman boyun eğselerdi! Fakat kalpleri iyice katılaştı ve şeytan da onlara, yaptıklarını cazip gösterdi.

44. Kendilerine yapılan uyarıları unuttuklarında, (indirmiş olduğumuz sıkıntı ve musibetleri kaldırıp) üzerlerine her şeyin kapılarını açtık. Nihayet kendilerine verilenler yüzünden şımardıkları zaman onları ansızın yakaladık, birdenbire onlar bütün ümitlerini yitirdiler.

45. Böylece zulmeden toplumun kökü kesildi. Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

46. De ki: Ne dersiniz; eğer Allah kulaklarınızı sağır, gözlerinizi kör eder, kalplerinizi de mühürlerse bunları size Allah'tan başka hangi ilah geri verebilir! Bak, delilleri nasıl açıklıyoruz. Onlar hâlâ yüz çeviriyorlar!

47. De ki: Söyler misiniz; size Allah'ın azabı ansızın veya açıkça gelirse, zalim toplumdan başkası mı helâk olur?

48. Biz, peygamberleri ancak müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak göndeririz. Kim iman eder ve kendini düzeltirse onlara korku yoktur. Onlar üzüntü de çekmeyecekler.

49. Ayetlerimizi yalanlayanlara gelince, yoldan çıkmalarından dolayı onlar azap çekeceklerdir.
50. De ki: Ben size, "Allah'ın hazineleri benim yanımdadır" demiyorum. Ben gaybı da bilmem. Size, "Ben bir meleğim" de demiyorum. Ben, sadece bana vahyolunana uyarım. De ki: Kör ile gören hiçbir olur mu? Hiç düşünmez misiniz?
51. Rablerinin huzurunda toplanacaklarından korkanları onunla (Kur'ân ile) uyar. Onlar için Rablerinden başka ne bir dost ne de bir aracı vardır; belki sakınırlar.

MÜŞRİKLERLE GÖRÜŞMELER

Kur'ân; Allah bir melek gönderse ya da onlara elleriyle dokunacakları yazılı ve bitmiş bir kitap indirse yine de yalanlayanların iman etmeyeceğini kesin olarak vurgulamıştı. Buna rağmen bu bölümdeki ayetler onlarla görüşmekten ve diyaloğdan bahsetmekte ve onların iddialarına karşı deliller sunmaktadır. Burada aynı zamanda, yalanlayanların peşinden giden zayıf ve tereddüt eden kimselere ve hakla batılın iç içe geçmiş olmasından, gece gündüz kurulan tuzaklardan, doğru sözlerin baskı altına alınmasından ve doğru söyleyenlerin baskıya uğrayıp kovulmasından dolayı kafaları karışmış olan kimselere bir tebliğ vardır. Bu diyalog, Kur'ân'ın ehl-i kitapla olan diyaloğundan çok farklı bir şekilde gerçekleşmiştir. Şöyle ki:

Birincisi: Peygamberlerin risaleti, hakkın müjdesidir ve batıldan uyarmak içindir: *"Biz, peygamberleri ancak müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak göndeririz."* Buradaki hasr, nefiy anlamındadır.[211] Çünkü Kureyş, onu şahsî çıkarlar ve dünyevî amaçlar elde etmekle suçluyordu. Bir davetçinin de bu gibi şüphelerden tenzih edilmesi, davetinin kabulü için bir ön şart sayılır. Bu nedenle Kur'ân'da *"Sizden, anlattıklarıma karşılık bir ücret istemiyorum"* ayeti defalarca zikredilmiştir.

---

211 Hasr; tahsis etme, kısıtlama gibi anlamlara gelir. Hasrın amaçlarından biri de nefiydir, yani cümleye "sadece" anlamı katmaktır; "Ahmet sadece terzidir" cümlesinde olduğu gibi. Yani o, kasap veya fırıncı vb. değil, sadece terzidir. Peygamberler de ancak müjdeleyici ve uyarıcıdırlar. Yani başka amaçları yoktur. Mevki ve makam elde etmek gibi niyetleri yoktur. (Mütercim).

Batıl ehli hakka cevap verme ve hakkın üstesinden gelme hususunda aciz kalınca bu sefer de davetçilere ve davayı üstlenenlere engel çıkarma yoluna başvururlar. Onların zaten tek bir gayesi vardır.

İkincisi: Resûlullah, (s.a.s.) kralların ve sultanların yaptığı gibi insanlara makam, mal ve fani mülk vaadinde bulunmadı. Onlar başa geçmeyi ve itibar sahibi olmayı isterler. İşte bu nedenle burada bir taraftan nübüvvet makamı, diğer taraftan ise risalete tabi olanlar tezkiye edilmiştir: *"De ki: Ben size, 'Allah'ın hazineleri benim yanımdadır' demiyorum. Ben gaybı da bilmem. Size, 'Ben bir meleğim' de demiyorum. Ben, sadece bana vahyolunana uyarım."*

Üçüncüsü: Kur'ân, müşrikleri engin âlemin içine çekmiştir. Bu evrende dağınık halde bulunan en büyük hakikatleri görmeleri için gözlerini açmalarını istemiştir. Belki bu sayede günlük sürtüşmelerden ve küçük içtimaî rekabetlerden mütevellit dar bakış açısından da kurtulurlar: *"Yeryüzünde yürüyen hayvanlar ve (gökyüzünde) iki kanadıyla uçan kuşlardan ne varsa hepsi ancak sizin gibi topluluklardır."*

Yani bu âlemde sadece sizler oturmuyorsunuz. Bu âlemde tek başınıza yaşayamazsınız. Bu âlemin tamamı tek bir kanuna tabidir. O da bu evrenin Yüce Yaratıcısının rubûbiyetine şahitlik etmektedir. Bir insanın bu hakikati idrak edebilmesi için ihtiyaç duyduğu tek şey ise aklının ve düşüncesinin kilitlerini açmasıdır. *"Ayetlerimizi yalanlayanlar karanlıklar içinde kalmış sağır ve dilsizlerdir."* Bu, kör ve sağır eden cehalet, haset ve kibir karanlığıdır. *"De ki: Kör ile gören hiçbir olur mu? Hiç düşünmez misiniz?"*

Dördüncüsü: Kur'ân; şaşkına dönmüş toplumun kargaşasından ve gürültüsünden, ileri gelenlerin, farklı ve karmaşık amaçları olan kimselerin tesirlerinden uzak bir şekilde onları ruhlarının derinliklerine ve fıtratlarının gizliliklerine alıp götürüyor: *"De ki: Ne dersiniz; size Allah'ın azabı gelse veya o kıyamet gelip çatıverse size, Allah'tan başkasına mı yalvarırsınız? Doğru sözlü iseniz (söyleyin bakalım)! Bilâkis yalnız Allah'a yalvarırsınız. O da (kaldırılması için) kendisine yalvardığınız belâyı dilerse kaldırır ve siz, ortak koştuğunuz şeyleri unutursunuz." "De ki: Ne dersiniz; eğer Allah kulaklarınızı sağır, gözlerinizi kör eder,*

kalplerinizi de mühürlerse, bunları size Allah'tan başka hangi ilah geri verebilir?! Bak, delilleri nasıl açıklıyoruz. Onlar hâlâ yüz çeviriyorlar!"

Müşrikler ilahlarının kendilerine hiçbir hayır getirmeyeceklerini ve hiçbir kötülüğü de savamayacaklarını biliyorlar. Bu hakikatin dile getirilmiş olması, onlara yapılan davetin en güçlüsüdür ve nefislerine tesir eden en güçlü tartışma yoludur.

Beşincisi: Kıtlık ve hastalık gibi tamamen yok etmeyen azap türleri, insanların yalvarıp yakarmalarına ve hakka teslim olmalarına vesile olur. Beşerî toplumların davranışı bu şekildedir. Bu mevzu bir önceki bölümde de tekrar edilmişti. Ama kalplerine batılı iyice işlemelerinden dolayı bazı insanların kalpleri iyice katılaşmıştır. Vicdanlarını da bunu kabule zorlamışlardır. Neticede hak ehlinin kalbine hak nasıl yerleşmişse, batıl da bunların kalbine öylece yerleşmiştir. İşte en büyük sapma ve haktan ayrılma da budur. *"Hiç olmazsa, onlara bu şekilde azabımız geldiği zaman boyun eğselerdi! Fakat kalpleri iyice katılaştı ve şeytan da onlara yaptıklarını cazip gösterdi."* ayeti bir önceki bölümde geçen şu ayetin benzeridir: *"Sonra onların mazeretleri, 'Rabbimiz Allah hakkı için biz ortak koşanlar olmadık!' demekten başka bir şey olmadı."*

Altıncısı: Onlara mevcut hallerinin devam etmesinin imkânsız olduğu hatırlatılmıştır. Mevki ve makamları da sahip oldukları nimetlerin hiçbiri de baki kalmayacaktır. *"Kendilerine yapılan uyarıları unuttuklarında, (indirmiş olduğumuz sıkıntı ve musibetleri kaldırıp) üzerlerine her şeyin kapılarını açtık. Nihayet kendilerine verilenler yüzünden şımardıkları zaman onları ansızın yakaladık, birdenbire onlar bütün ümitlerini yitirdiler."* ayetinde onların hakka karşı kibirlenmelerinin ve diklenmelerinin sebebinin, ellerinde bulunan mal ve makamdan dolayı şımarmaları olduğuna işaret edilmiştir.

Yedincisi: Yalanlamada ve inkâr etmede ısrar etiklerinde onları bekleyen Allah'ın azabına karşı uyarıldılar: *"De ki: Söyler misiniz; size Allah'ın azabı ansızın veya açıkça gelirse, zalim toplumdan başkası mı helâk olur?"*

Sekizincisi: Allah'ın daimî nimetlerine, güvenine ve huzuruna teşvik edildiler: *"Kim iman eder ve kendini düzeltirse onlara korku yoktur. Onlar üzüntü de çekmeyecekler."*

Kur'ân'ın burada inatçı ve yalanlayanlara yönelik diyalog metodunda dikkat çeken husus, ruhlardaki olumlu yönleri harekete geçirme esasına dayanıyor. Yani buradaki hitap, akıllara hitap etmekten ziyade gönüllere, duygulara hitaptır. Çünkü onlarla hak arasındaki problem, nefisten kaynaklanan sıkıntılardı. Zira Mekke ehli bilgi, felsefe ve daha önce gelmiş bir kitap ile tanışmamıştı. Bu nedenle böyle bir hitaba ihtiyaç duyuyorlardı. Ama ehl-i kitap ve diğerleri böyle değildir.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Yeryüzünde yürüyen hayvanlar ve (gökyüzünde) iki kanadıyla uçan kuşlardan ne varsa." Yani bu yeryüzünde hareket eden ne kadar canlı varsa.

"Hepsi ancak sizin gibi topluluklardır." Yani sizin gibi hayat süren varlıklardır. Her topluluğun kendine has özel nizamı vardır; bu nizamıyla çoğalır, hareket eder ve Allah'ın onlar için belirlediği kanunlara göre yaşarlar. İnsan topluluklarına benzemeleri, evrensel yasalara göre hareket etmeleri anlamındadır. Yoksa yaratılış şekli ve hususiyetleri açısından bir benzerlik kastedilmiş değildir. Çünkü bu dünyadaki canlılar birbirlerine benzemezler. Mesela yırtıcı hayvanlar diğer hayvanlara, kuşlar ve balıklar da diğer hayvanlara şekil açısından benzemezler. Yani hayvanlar bile birbirlerine şekil olarak benzemezken insana benzediklerini söylemek hiç mümkün müdür?!

"Biz o kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık." Hiçbir şeyi terk ve ihmal etmedik. Tüm bu insanlar, cinler ve hayvanlar Allah Teâlâ'nın ilminin dahilindedirler. Allah Teâlâ bunlar için nizam ve hayat yolları belirlemiş, bunların rızıklarını ve ecellerini takdir etmiştir.

"Nihayet kendilerine verilenler yüzünden şımardıkları zaman." Şımarmak; gururla sevinmek, haddi aşmak demektir. Allah'ın fazlına ve nimetine sevinmek ise meşrudur. Tevazu ve şükür için bu sevinci göstermek gerekir.

"Onları ansızın yakaladık," yani onları, hiç beklemedikleri bir zamanda ve önceden haber verecek bir uyarı olmadan yakalayıverdik.

"Birdenbire onlar bütün ümitlerini yitirdiler," ümitsiz bir hale düştüler.

"Böylece zulmeden toplumun kökü kesildi." ayetinde geçen "(دابر) (dâbir)" kelimesi, kavmin sonu demektir. Bununla onların baştan sona hepsinin helâk edilmesi kastedilmiştir.

"Ayetlerimizi yalanlayanlara gelince, yoldan çıkmalarından dolayı onlar azap çekeceklerdir." ayetinde geçen "(يفسقون) (yefsukûn)," hak yoldan çıkmaları anlamındadır. Bu tabir genelde küfür anlamında kullanılır. Burada imandan çıkma manası vardır. Bazen de masiyet anlamında kullanılır. Zira bu durumda da itaatten çıkılmış olur.

"Rablerinin huzurunda toplanacaklarından korkanları onunla (Kur'ân ile) uyar." ayetinde doğru olanları, ciddi bir şekilde arayış içinde olanları ve sonları hususunda derin endişeler taşıyanları davet etmek gerektiğine işaret vardır. İnatçı ve mütekebbirlerle uğraşırken bu gibi kimselerin batıla düşmelerine de engel olmak gerekir. Tabiî davette esas olanın, herkese yönelik olması gerektiği de unutulmamalıdır.

وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ
مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ
مِنَ الظّٰلِمِينَ ﴿٥٢﴾ وَكَذٰلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لِيَقُولُوا اَهٰٓؤُلَآءِ مَنَّ اللّٰهُ
عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا اَلَيْسَ اللّٰهُ بِاَعْلَمَ بِالشّٰكِرِينَ ﴿٥٣﴾ وَاِذَا جَآءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ
بِاٰيَاتِنَا فَقُلْ سَلٰمٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلٰى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ اَنَّهُ مَنْ عَمِلَ
مِنْكُمْ سُوٓءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَاَصْلَحَ فَاَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥٤﴾
وَكَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ وَلِتَسْتَبِينَ سَبِيلُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٥٥﴾ قُلْ اِنِّى نُهِيتُ
اَنْ اَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ قُلْ لَآ اَتَّبِعُ اَهْوَآءَكُمْ قَدْ ضَلَلْتُ اِذًا وَمَآ
اَنَا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾ قُلْ اِنِّى عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّى وَكَذَّبْتُمْ بِهٖ مَا عِنْدِى
مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهٖ اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا لِلّٰهِ يَقُصُّ الْحَقَّ وَهُوَ خَيْرُ الْفَاصِلِينَ ﴿٥٧﴾
قُلْ لَوْ اَنَّ عِنْدِى مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهٖ لَقُضِىَ الْاَمْرُ بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ
بِالظّٰلِمِينَ ﴿٥٨﴾ وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَآ اِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِى الْبَرِّ
وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ اِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِى ظُلُمَاتِ الْاَرْضِ وَلَا
رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ اِلَّا فِى كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٥٩﴾ وَهُوَ الَّذِى يَتَوَفّٰيكُمْ بِالَّيْلِ وَيَعْلَمُ
مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ لِيُقْضٰٓى اَجَلٌ مُسَمًّى ثُمَّ اِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ
ثُمَّ يُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٦٠﴾ وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ
حَفَظَةً حَتّٰٓى اِذَا جَآءَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ ﴿٦١﴾ ثُمَّ
رُدُّوٓا اِلَى اللّٰهِ مَوْلٰيهُمُ الْحَقِّ اَلَا لَهُ الْحُكْمُ وَهُوَ اَسْرَعُ الْحَاسِبِينَ ﴿٦٢﴾ قُلْ مَنْ
يُنَجِّيكُمْ مِنْ ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ تَدْعُونَهُ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً لَئِنْ اَنْجٰينَا مِنْ
هٰذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشّٰكِرِينَ ﴿٦٣﴾ قُلِ اللّٰهُ يُنَجِّيكُمْ مِنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ
اَنْتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿٦٤﴾ قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلٰى اَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِنْ فَوْقِكُمْ

اَوْ مِنْ تَحْتِ اَرْجُلِكُمْ اَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيَعًا وَيُذِيقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ اُنْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾ وَكَذَّبَ بِهٖ قَوْمُكَ وَهُوَ الْحَقُّ قُلْ لَسْتُ عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ ﴿٦٦﴾ لِكُلِّ نَبَإٍ مُسْتَقَرٌّ وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٦٧﴾ وَاِذَا رَاَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِى اٰيَاتِنَا فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتّٰى يَخُوضُوا فِى حَدِيثٍ غَيْرِهٖ وَاِمَّا يُنْسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرٰى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٦٨﴾ وَمَا عَلَى الَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَىْءٍ وَلٰكِنْ ذِكْرٰى لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٦٩﴾ وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا وَلَهْوًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَذَكِّرْ بِهٖٓ اَنْ تُبْسَلَ نَفْسٌ بِمَا كَسَبَتْ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِىٌّ وَلَا شَفِيعٌ وَاِنْ تَعْدِلْ كُلَّ عَدْلٍ لَا يُؤْخَذْ مِنْهَا اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ اُبْسِلُوا بِمَا كَسَبُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ اَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾ قُلْ اَنَدْعُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا وَنُرَدُّ عَلٰٓى اَعْقَابِنَا بَعْدَ اِذْ هَدٰينَا اللّٰهُ كَالَّذِى اسْتَهْوَتْهُ الشَّيَاطِينُ فِى الْاَرْضِ حَيْرَانَ لَهٗٓ اَصْحَابٌ يَدْعُونَهٗٓ اِلَى الْهُدَى ائْتِنَا قُلْ اِنَّ هُدَى اللّٰهِ هُوَ الْهُدٰى وَاُمِرْنَا لِنُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٧١﴾ وَاَنْ اَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاتَّقُوهُ وَهُوَ الَّذِٓى اِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٧٢﴾ وَهُوَ الَّذِى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ وَيَوْمَ يَقُولُ كُنْ فَيَكُونُ قَوْلُهُ الْحَقُّ وَلَهُ الْمُلْكُ يَوْمَ يُنْفَخُ فِى الصُّورِ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿٧٣﴾

52. *Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam O'na yalvaranları kovma! Onların hesabından sana bir sorumluluk, senin hesabından da onlara herhangi bir sorumluluk yoktur ki onları kovup da zalimlerden olasın!*

53. *"Aramızdan Allah'ın kendilerine lütuf ve ihsanda bulunduğu kimseler de bunlar mı?" demeleri için onların bir kısmını diğerleri ile işte böyle imtihan ettik. Allah şükredenleri daha iyi bilmez mi?*

54. *Ayetlerimize inananlar sana geldiğinde onlara de ki: Selâm size! Rabbiniz merhamet etmeyi kendine yazdı. Gerçek şu ki: Sizden kim*

bilmeyerek bir kötülük yapar, sonra ardından tövbe edip de kendini ıslah ederse, bilsin ki Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

55. *Böylece suçluların yolu belli olsun diye ayetleri iyice açıklıyoruz.*

56. *De ki: Allah'ın dışında taptığınız şeylere tapmak bana yasak edildi. De ki: Ben sizin arzularınıza uymam, aksi halde sapıtırım da hidayete erenlerden olmam.*

57. *De ki: Şüphesiz ben Rabbimden gelen apaçık bir delile dayanıyorum. Siz ise O'nu yalanladınız. Çabucak gelmesini istediğiniz (azap) benim yanımda değildir. Hüküm ancak Allah'ındır. O hakkı anlatır ve O, doğru hüküm verenlerin en hayırlısıdır.*

58. *De ki: Acele istediğiniz şey benim elimde olsaydı, elbette benimle sizin aranızda iş bitirilmişti. Allah zalimleri daha iyi bilir.*

59. *Gaybın anahtarları Allah'ın yanındadır; onları O'ndan başkası bilmez. O, karada ve denizde ne varsa bilir; O'nun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez. O yerin karanlıkları içindeki tek bir taneyi dahi bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır.*

60. *Geceleyin sizi öldüren (öldürür gibi uyutan), gündüzün de ne işlediğinizi bilen; sonra belirlenmiş ecel tamamlansın diye gündüzün sizi dirilten (uyandıran) O'dur. Sonra dönüşünüz yine O'nadır. Sonunda O, yaptıklarınızı size haber verecektir.*

61. *O, kullarının üstünde yegâne kudret ve tasarruf sahibidir. Size koruyucular gönderir. Nihayet birinize ölüm geldi mi elçilerimiz (görevli melekler) onun canını alırlar. Onlar vazifede kusur etmezler.*

62. *Sonra insanlar gerçek sahipleri olan Allah'a döndürülürler. Bilesiniz ki hüküm yalnız O'nundur ve O, hesap görenlerin en çabuğudur.*

63. *De ki: Karanın ve denizin karanlıklarından (tehlikelerinden) sizi kim kurtarır ki? (O zaman) O'na gizli gizli yalvararak "Eğer bizi bundan kurtarırsan andolsun şükredenlerden olacağız" diye dua edersiniz.*

64. *De ki: Ondan ve bütün sıkıntılardan sizi Allah kurtarır. Sonra siz yine O'na ortak koşarsınız.*

65. *De ki: "Allah'ın size üstünüzden (gökten) veya ayaklarınızın altından (yerden) bir azap göndermeye ya da birbirinize düşürüp kiminize*

kiminizin hıncını tattırmaya gücü yeter." Bak, anlasınlar diye ayetlerimizi nasıl açıklıyoruz!

66. *Kur'ân hak olduğu halde kavmin onu yalanladı. De ki: Ben size vekil (kefil) değilim.*

67. *Her haberin gerçekleşeceği bir zaman vardır. Yakında siz de gerçeği bileceksiniz.*

68. *Ayetlerimiz hakkında ileri geri konuşmaya dalanları gördüğünde, onlar başka bir söze geçinceye kadar onlardan uzak dur. Eğer şeytan sana unutturursa, hatırladıktan sonra artık o zalimler topluluğu ile oturma.*

69. *Takva sahiplerine, inanmayanların hesabından herhangi bir sorumluluk yoktur. Fakat belki korunurlar diye hatırlatmak gerekir.*

70. *Dinlerini bir oyuncak ve bir eğlence edinen ve dünya hayatının aldattığı kimseleri (bir tarafa) bırak! Kazandıkları sebebiyle hiçbir nefsin felâkete duçar olmaması için Kur'ân ile nasihat et. O nefis için Allah'tan başka ne dost vardır ne de şefaatçi. O, bütün varını fidye olarak verse, yine de ondan kabul edilmez. Onlar kazandıkları (günahlar) yüzünden helâke sürüklenmiş kimselerdir. İnkâr ettiklerinden dolayı onlar için kaynar sudan ibaret bir içecek ve elem verici bir azap vardır.*

71. *De ki: Allah'ı bırakıp da bize fayda veya zarar veremeyecek olan şeylere mi tapalım? Allah bizi doğru yola ilettikten sonra şeytanların saptırıp şaşkın olarak çöle düşürmek istedikleri, arkadaşlarının ise "Bize gel!" diye doğru yola çağırdıkları şaşkın kimse gibi gerisin geri (inkârcılığa) mı döndürüleceğiz? De ki: Allah'ın hidayeti doğru yolun ta kendisidir. Bize âlemlerin Rabbine teslim olmamız emredilmiştir.*

72. *"Namazı dosdoğru kılın ve Allah'tan korkun" (diye emir aldık). O, huzuruna varıp toplanacağınız Allah'tır.*

73. *O, gökleri ve yeri hak (ve hikmet) ile yaratandır. "Ol!" dediği gün her şey oluverir. O'nun sözü gerçektir. Sûr'a üflendiği gün de hükümranlık O'nundur. Gizliyi ve açığı bilendir ve O, hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır.*

İSLAM TOPLUMU İÇİN İMANÎ OLUŞUM

Müşriklerle yapılan diyaloğun ve tartışmanın tam orta yerinde Kur'ân bu sefer de müminlerin safına dikkat çekiyor. Kur'ân müminlere, sebat etmenin ve dışarıdan gelen baskılar ne kadar büyük olursa olsun dağılmaya veya yok olmaya karşı direnmelerini sağlayacak güçlü bir imana sahip olmanın yollarını öğretiyor. Kur'ân'ın burada resmettiği imanî oluşumun en önemli özellikleri şunlardır:

Birinci özellik: Müminlerin saflarının bir olması; durumu ve şartları ne olursa olsun hiçbir Müslümanın saf dışı edilmemesi gerekir: *"Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam O'na yalvaranları kovma!"* Kureyş'in ileri gelenlerinden bazıları böyle bir talepte bulunmuştu. Resûlullah'tan, (s.a.s.) yanındaki kimsesiz ve fakirleri kovmasını istemişlerdi. Onlar gidince ortam kendileri gibi ileri gelenlere hazır hale gelecekti!

İkinci özellik: Saflarının bir olması demek, onların bireysel sorumlulukların ortadan kalkacağı anlamına gelmez. Bu safta her fert kendi seçimleri ve davranışları açısından tam sorumluluk sahibidir, kimse başkasının sorumluluğunu taşımaz: *"Onların hesabından sana bir sorumluluk; senin hesabından da onlara herhangi bir sorumluluk yoktur."* *"Takva sahiplerine, inanmayanların hesabından herhangi bir sorumluluk yoktur. Fakat belki korunurlar diye hatırlatmak gerekir."* *"Kazandıkları sebebiyle hiçbir nefsin felâkete duçar olmaması için Kur'ân ile nasihat et."*

Üçüncü özellik: Her tarafı kuşatan ilahî rahmetin gölgesi altındaki bu saflarda yer alan kişiler arasındaki ilişkileri düzenleyen en önemli değer hiç şüphesiz rahmettir. Burada rahmet, mesuliyet manasını tamamlama anlamındadır. Her fert kendi mesuliyetini tam olarak yüklenir. Bu, adalet ve kanun açısındandır. Bir Müslüman, din kardeşlerinden yardım isterse, kardeşleri ona mallarıyla ve canlarıyla gereken yardımı yapmalıdırlar. Eğer yaptıklarından dolayı pişmanlık duyar, nefsini hesaba çekmek ve hatasını düzeltmek isterse, bu durumda tövbe kapısı da her zaman açıktır.

Mesuliyet, kişinin sorumluluk altında ezilmesi anlamında donuk ve katı bir şey değildir. Bilakis mesuliyet de rahmet de iki değerli hazinedir: *"Ayetlerimize inananlar sana geldiğinde onlara de ki: Selâm size! Rabbiniz merhamet etmeyi kendine yazdı. Gerçek şu ki: Sizden kim, bilmeyerek bir kötülük yapar, sonra ardından tövbe edip de kendini ıslah ederse, bilsin ki Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir."*

Dördüncü özellik: Bâtılı, onun yöntemini, başını ve sonunu bilmek gerekir: *"Böylece suçluların yolu belli olsun (bilinsin) diye ayetleri iyice açıklıyoruz." "Suçluların yolu"*ndan maksat, yolun başından sonuna kadar her tarafıdır. Onların yolunun müminlere açıklanması, onların imanî oluşumları için bir şarttır. Böylece hak ile batıl birbirine karışmaz, cennet yolu ile cehennem yolu karışmaz. Bu nedenle sonraki ayette şöyle denildi: *"De ki: Ben sizin arzularınıza uymam, aksi halde sapıtırım da hidayete erenlerden olmam."*

Beşinci özellik: Hak yolunu bilmek gerekir: *"De ki: Şüphesiz ben Rabbimden gelen apaçık bir delile dayanıyorum."* Buna binaen elinde delil ve ilim olmadan yol almaya çalışan kişinin sapmasından, batıl akıntılara ve yanlış yollara düşmesinden korkulur.

Altıncı özellik: Allah Teâlâ'nın ilminin her şeyi kuşattığına dair kesin bilgi sahibi olmamızdan dolayı, otokontrol mekanizmasını (murakabeyi) canlı tutmamız gerekir: *"O, karada ve denizde ne varsa bilir; O'nun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez. O, yerin karanlıkları içindeki tek bir taneyi dahi bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır."* ayetleri hem murakabe hem kişisel muhasebe yapmaya çağırmakla birlikte güven ve huzur şuuru da vermektedir. Bu âlemde başıboşluk yoktur, unutulan bir şey yoktur, kendi kendine diye bir şey yoktur, hatta yere düşen bir yaprak bile Allah'ın ilminin dışında değildir. Bir yaprak için bile durum bundan ibaretken yeryüzünü imar etmekle görevli olan insanın yapıp ettikleri mi Allah'ın ilminin dışında kalacak? *"O, gündüzün de ne işlediğinizi bilendir."*

Yedinci özellik: Uhrevî cezalara ve sevaplara olan inanç kişiyi hayrı yapmaya teşvik etmekte ve kötü işler yapmaktan da uzak tutmaktadır: *"Sonra belirlenmiş ecel tamamlansın diye gündüzün sizi dirilten (uyandıran) O'dur. Sonra dönüşünüz yine O'nadır. Sonunda O, yaptıklarınızı*

size haber verecektir. O, kullarının üstünde yegâne kudret ve tasarruf sahibidir. Size koruyucular gönderir. Nihayet birinize ölüm geldi mi elçilerimiz (görevli melekler) onun canını alırlar. Onlar vazifede kusur etmezler. Sonra insanlar gerçek sahipleri olan Allah'a döndürülürler. Bilesiniz ki hüküm yalnız O'nundur ve O, hesap görenlerin en çabuğudur." "Kazandıkları sebebiyle hiçbir nefsin felâkete duçar olmaması için Kur'ân ile nasihat et. O nefis için Allah'tan başka ne dost vardır ne de şefaatçi. O, bütün varını fidye olarak verse, yine de ondan kabul edilmez."

Sekizinci özellik: Hem kendini hem de toplumu korumak için günah meclislerinden yüz çevirmek ve batıl işlerden uzak durmak gerekir: *"Ayetlerimiz hakkında ileri geri konuşmaya dalanları gördüğünde, onlar başka bir söze geçinceye kadar onlardan uzak dur. Eğer şeytan sana unutturursa, hatırladıktan sonra artık o zalimler topluluğu ile oturma."*

Dokuzuncu özellik: Davet için, ıslah için ve insanları kurtarmak için çalışmak gerekir. Bu özellik bir önceki özelliği tamamlamaktadır. Böylece olumsuz anlamda insanlardan tam anlamıyla yüz çevrilmemiş olur: *"Allah bizi doğru yola ilettikten sonra şeytanların saptırıp şaşkın olarak çöle düşürmek istedikleri, arkadaşlarının ise 'Bize gel!' diye doğru yola çağırdıkları şaşkın kimse gibi gerisin geri (inkârcılığa) mı döndürüleceğiz? De ki: Allah'ın hidayeti doğru yolun ta kendisidir."*

Onuncu özellik: Bu dinin üzerine kurulduğu ve müminlerin safının üzerinde buluştuğu küllî esası hatırlatmak gerekir. Bu küllî esas da tevhittir: *"De ki: Allah'ı bırakıp da bize fayda veya zarar veremeyecek olan şeylere mi tapalım?" "De ki: Karanın ve denizin karanlıklarından (tehlikelerinden) sizi kim kurtarır ki? (O zaman) O'na gizli gizli yalvararak 'Eğer bizi bundan kurtarırsan andolsun şükredenlerden olacağız' diye dua edersiniz. De ki: Ondan ve bütün sıkıntılardan sizi Allah kurtarır. Sonra siz yine O'na ortak koşarsınız." "De ki: Allah'ın hidayeti doğru yolun ta kendisidir. Bize âlemlerin Rabbine teslim olmamız emredilmiştir. 'Namazı dosdoğru kılın ve Allah'tan korkun' (diye de emredildik). O, huzuruna varıp toplanacağınız Allah'tır. O, gökleri ve yeri hak (ve hikmet) ile yaratandır. 'Ol!' dediği gün her şey oluverir."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Sabah akşam Rablerine yalvaranlar." Sabahları güne hazırlık için dua ederler, akşamları da nefsi gözden geçirme ve istiğfar için dua ederler. Böylece kalplerine bulaşan kirleri arındırmış olurlar.

"Onların bir kısmını diğerleri ile işte böyle imtihan ettik." buyruğu, dünyanın küllî kanunudur. İnsanlar arasındaki farklılık; iman ile küfür, zayıflık ile güç, zenginlik ile fakirlik, imtihan ile sınanmanın bir yönüdür. Devlet başkanları, tebaaları ile sınanır, halk da yöneticileri ile sınanır. Baba, çocukları ile; çocuk da babası ise sınanır. Kurtuluş ise herkesin diğerine karşı sorumluluğunu bilmesindedir. Sadaka vermek zenginin görevidir, acımak güçlü olanın görevidir, kanaat etmek fakirin görevidir, davet etmek davetçinin görevi, dinlemek ise davet edilenin görevidir.

"Ayetlerimize inananlar sana geldiğinde onlara de ki: 'Selâm size!'" Yani herkesi kapsayan ve kuşatan selamı ver onlara. Bu, İslam'ın küllî mesajıdır ve İslam'ın rahmet yönlerinden biridir. *"Rabbiniz merhamet etmeyi Kendine yazdı."* buyruğundan da anlaşılıyor ki ayette geçen *"selam,"* günübirlik karşılaşma selamından ibaret değildir. Zira günübirlik selamda, selamı gelen kişi verir; duranlar veya oturanlar değil. Ama ayette ise gelen kişiye *"Selam size"* denmesi istenmiştir. Bu da buradaki selamın sıradan selamlaşmadan ziyade barış ve esenlik anlamında olduğunu göstermektedir. Allahu a'lem.

"Böylece suçluların yolu belli olsun diye ayetleri iyice açıklıyoruz." Yani onların yolu, araştırma ve gayrete girmeden kendi kendini ele verecektir. Böylece kimsenin bir mazeret beyan etme hakkı olmayacaktır.

"De ki: Ben sizin arzularınıza uymam; yoksa saparım." buyruğunda arzulara uymak ile dalâlet (sapma) arasında irtibat kurulmuştur. Her kim arzularının ve nefsanî isteklerinin peşinden gider, ilim ve marifet yolundan uzaklaşırsa, o hiç şüphesiz dalâlete düşer.

"Çabucak gelmesini istediğiniz (azap) benim yanımda değildir." Davetçinin görevi, daveti tebliğ etmek ve şeriatı uygulamaktır. Davetçinin görevi, davet edilenlerin ne türden olursa olsun isteklerini yerine getirmek değildir. Mülk yalnızca Allah'ındır. Ödül vermek de ceza vermek

de O'nun elindedir. Ecelleri de rızıkları da tayin ve takdir eden yalnızca O'dur.

"Gaybın anahtarları Allah'ın yanındadır." Yani gaybın tüm bilgisi O'nun yanındadır. Elinde anahtar ya da kilit olmayan kişi sandığın içinde neyin olduğunu bilemez. Ayette özellikle *"anahtar"* kelimesinin kullanılması şuna işaret etmektedir: İnsan, içinde hazine olan kapalı bir sandıkta olanları öğrenmeye meraklı olduğu gibi gaybı öğrenmeye de bir o kadar meraklıdır. Buradaki *"gayb"*dan maksat ise şehadet âleminin zıddıdır. Yani görülen ve duyulan âlem ile görülemeyen ve bilinemeyen âlem. İnsanların görülen âlemle ilgili bazı konularda bilgisiz olması, imkânlarının ve araç gereçlerinin sınırlı olmasından dolayıdır. Eline imkân veya araç gereçler geçince şehadet âlemindeki gizlilikleri de bilebilir. Mesela çok uzakları yakın eden modern araç gereçlerde olduğu gibi. Bunlar geçmişte gayb sayılırken, günümüzde görülebilenler arasındadır, gayb olmaktan çıkmıştır. Bu tür gaybî konular göreceli dir, Allah'ın bahsettiği gayb âlemiyle alakalı değildir.

"O, karada ve denizde ne varsa bilir." Allah Teâlâ'nın ilmi, şehadet âleminin tamamını kuşatmaktadır. İnsan ise şehadet âleminin ancak çok azı hakkında bilgi sahibidir. Ama gayb âlemini Allah'tan başka kimse bilemez.

"Geceleyin sizi öldürendir." buyruğunda uykuya "ölüm" denmiştir. Çünkü ölüm ve uyku arasında benzerlik vardır. İnsan uyuyunca bilincini kaybeder ve normal hareket kabiliyetini yitirir. Bu, insanı bekleyen daha büyük ve daha çetin olan ölüm için bir hatırlatmadır. Uyanmak ise yeniden dirilişe benzetilmiştir: *"Sonra gündüzün sizi dirilten (uyandıran) O'dur."* En derin uyku olan ölümden sonra insanların tamamının, Yaratıcılarının huzurunda toplanacakları günü hatırlatmaktadır.

"Gündüzün de ne işlediğinizi bilendir." Gündüz yaptığınız amelleri bilir. Ayetteki (وجرحتم بالنهار) ifadesinde geçen "ceraha" kelimesi "amel etmek, işlemek" demektir. Bu manayı ifade etmek için "yara" anlamına gelen "cerh" kökünden bir kelimenin kullanılmış olması, gündüz işlenen veya yapılan işlerin, yapana ve topluma verdiği ezaya işaret etmek içindir. Çünkü kazanç için çalışmak, yaralanma, keder ve günah gibi

durumlardan genelde hali değildir. Burada insanın çalışması bir nevi, pençeleriyla ve azı dişleriyle avlanmaya benzetilmiştir. Allahu a'lem.

"O, kullarının üstünde yegâne kudret ve tasarruf sahibidir." Allah'ın, rubûbiyeti ve mutlak kudreti ile her şeyin üzerinde tasarrufu vardır. Bu O'nun her şeyi kuşatan rahmetiyle çelişmez. Zira rahmete malik olan, zayıf ve aciz olan değil, güçlü ve galip olandır. Bu ayette *"kullar,"* yani "akıllı varlıklar" ifadesi hususen belirtilmiştir. Hâlbuki O'nun kudreti hem akıllılar hem diğerleri için aynıdır. Bununla şuna dikkat çekilmek istenmiştir: Akıl sahibi olan kimselerin kendi iradeleriyle emirlere tabi olmaları ve yasaklardan kaçınmaları gerekir.

"Size koruyucular gönderir" ki bunlar meleklerdir. Bu melekler mükelleflerin tüm amellerini; ister sevap kazandıran güzel ameller olsun ister ceza gerektiren çirkin ameller olsun hepsini yazar, kaydederler. Allah Teâlâ'nın bu evren için belirlediği kanunlardan biri de budur. Her şey için bir sebep var etmiştir. Her yaratılanın bir rolü ve görevi vardır. Düşen yaprakları dahi bilen Allah Teâlâ, insanın yapıp ettiklerini bilmekten aciz değildir.

"O'na gizli gizli yalvararak (tazarru)." buyruğundaki *"tazarru,"* boyun bükmek demektir. Ayetteki "(خفية) (hufye)" ise bir şeyi açıkta ve ulu orta yapmanın zıddıdır. Buradaki maksat ise içinde riya belirtisi ve halkın gözüne girme amacı olmadan halisane dua etmektir. Her insan bir çeşit sıkıntıyla karşılaşır, bu durumda kendini o halden kurtaracak bir sığınak arar. Aile ve akrabalar onun derdine çare olamayınca ve dünyevî çareler tükenince insanda bulunan sabit fıtrî duygular harekete geçer ve tam bir teslimiyet ve sadıkane bir ihlasla "Ya Allah!" der.

"De ki: Allah'ın size üstünüzden (gökten) veya ayaklarınızın altından (yerden) bir azap göndermeye gücü yeter." buyruğu da bir önceki ayetin devamı niteliğindedir. Ayet sanki şöyle diyor: Sizler çöllerin ve denizlerin ıssızlığındayken Yaratıcınıza yalvarıp yakarıyorsunuz; sonra hayatınızın geri kalan kısmında, yani evinizde, meclislerinizde ve güvende olduğunuz yerlerde Allah'ı unutuyorsunuz. Sizler Allah'ı oralarda her şeye kadir biliyorsunuz da O'nun buralarda da kadir olduğunu bilmiyor musunuz?!

Sonra insanlara güvende olduklarını zannettikleri yerde gelen deprem, yıldırım ve savaş gibi azaplardan bir örnek verildi: *"Kiminize kiminizin hıncını tattırmaya gücü yeter."*

"Onlar başka bir söze geçinceye kadar onlardan uzak dur." Asıl olan, onlarla ilişkileri koparmak değil, aksine günahtan kaçındıkları sürece onlarla diyalog halinde olmaktır. Dinle oyun oynayanlar bunu bıraktıkları zaman mümin de onları kurtarmak için davete ve onları ıslah etme gayretine yeniden başlar.

"Kazandıkları sebebiyle hiçbir nefsin felâkete duçar olmaması için Kur'ân ile nasihat et." Yani dalâlette olmada ısrar etmesi nedeniyle Allah'ın rahmetinden ümit kesmemesi, tövbe ve yalvarma-yakarma kapısının kapanmış olmasından ümit kesmemesi için onlara daima hatırlatmada bulun.

"Arkadaşlarının ise 'Bize gel!'diye doğru yola çağırdıkları kimse..." ayeti Allah'a davet ederken istişare, yardımlaşma, görev ve vazifeleri yerine getirme gibi hususlarda topluca çalışmak gerektiğine işaret etmektedir.

وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهِيمُ لِاَبِيهِ اٰزَرَ اَتَتَّخِذُ اَصْنَامًا اٰلِهَةً اِنِّى اَرٰيكَ وَقَوْمَكَ فِى
ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٧٤﴾ وَكَذٰلِكَ نُرِى اِبْرٰهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَلِيَكُونَ
مِنَ الْمُوقِنِينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ الَّيْلُ رَاٰ كَوْكَبًا قَالَ هٰذَا رَبِّى فَلَمَّا اَفَلَ
قَالَ لَآ اُحِبُّ الْاٰفِلِينَ ﴿٧٦﴾ فَلَمَّا رَاَ الْقَمَرَ بَازِغًا قَالَ هٰذَا رَبِّى فَلَمَّا اَفَلَ
قَالَ لَئِنْ لَمْ يَهْدِنِى رَبِّى لَاَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّالِّينَ ﴿٧٧﴾ فَلَمَّا رَاَ الشَّمْسَ
بَازِغَةً قَالَ هٰذَا رَبِّى هٰذَآ اَكْبَرُ فَلَمَّآ اَفَلَتْ قَالَ يَا قَوْمِ اِنِّى بَرِىٓءٌ مِمَّا
تُشْرِكُونَ ﴿٧٨﴾ اِنِّى وَجَّهْتُ وَجْهِىَ لِلَّذِى فَطَرَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ حَنِيفًا وَمَآ
اَنَا۠ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٧٩﴾ وَحَآجَّهُ قَوْمُهُ قَالَ اَتُحَآجُّونِّى فِى اللّٰهِ وَقَدْ هَدٰينِ
وَلَآ اَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِٓ اِلَّآ اَنْ يَشَآءَ رَبِّى شَيْـًٔا وَسِعَ رَبِّى كُلَّ شَىْءٍ عِلْمًا
اَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٨٠﴾ وَكَيْفَ اَخَافُ مَآ اَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ اَنَّكُمْ اَشْرَكْتُمْ
بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا فَاَىُّ الْفَرِيقَيْنِ اَحَقُّ بِالْاَمْنِ اِنْ كُنْتُمْ
تَعْلَمُونَ ﴿٨١﴾ اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوٓا اِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ اُولٰٓئِكَ لَهُمُ الْاَمْنُ
وَهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٨٢﴾ وَتِلْكَ حُجَّتُنَآ اٰتَيْنَاهَآ اِبْرٰهِيمَ عَلٰى قَوْمِهِ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ
مَنْ نَشَآءُ اِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٨٣﴾ وَوَهَبْنَا لَهُٓ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ كُلًّا هَدَيْنَا
وَنُوحًا هَدَيْنَا مِنْ قَبْلُ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِ دَاوٗدَ وَسُلَيْمٰنَ وَاَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسٰى
وَهٰرُونَ وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٤﴾ وَزَكَرِيَّا وَيَحْيٰى وَعِيسٰى وَاِلْيَاسَ
كُلٌّ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٨٥﴾ وَاِسْمٰعِيلَ وَالْيَسَعَ وَيُونُسَ وَلُوطًا وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَى
الْعَالَمِينَ ﴿٨٦﴾ وَمِنْ اٰبَآئِهِمْ وَذُرِّيّٰتِهِمْ وَاِخْوَانِهِمْ وَاجْتَبَيْنَاهُمْ وَهَدَيْنَاهُمْ
اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٨٧﴾ ذٰلِكَ هُدَى اللّٰهِ يَهْدِى بِهِ مَنْ يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِ
وَلَوْ اَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٨﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ
الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ فَاِنْ يَكْفُرْ بِهَا هٰٓؤُلَآءِ فَقَدْ وَكَّلْنَا بِهَا قَوْمًا لَيْسُوا

بِهَا بِكَافِرِينَ ﴿٨٩﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهُدَاهُمُ اقْتَدِهْ قُل لَّا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْعَالَمِينَ ﴿٩٠﴾

74. İbrâhim, babası Âzer'e, "Birtakım putları ilahlar mı ediniyorsun? Doğrusu ben seni de kavmini de apaçık bir sapıklık içinde görüyorum" demişti.

75. Böylece Biz, kesin iman edenlerden olması için İbrâhim'e göklerin ve yerin melekûtunu gösteriyorduk.

76. Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü, "Rabbim budur" dedi. Yıldız batınca, "Batanları sevmem" dedi.

77. Ay'ı doğarken görünce, "Rabbim budur" dedi. O da batınca, "Rabbim bana doğru yolu göstermezse elbette yoldan sapan topluluklardan olurum" dedi.

78. Güneşi doğarken görünce de "Rabbim budur, zira bu daha büyük" dedi. O da batınca dedi ki: "Ey kavmim! Ben sizin (Allah'a) ortak koştuğunuz şeylerden uzağım."

79. "Ben Hanîf olarak, yüzümü gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah'a çevirdim ve ben müşriklerden değilim."

80. Kavmi onunla tartışmaya girişti. Onlara dedi ki: Beni doğru yola iletmişken, Allah hakkında benimle tartışıyor musunuz? Ben sizin O'na ortak koştuğunuz şeylerden korkmam. Ancak, Rabbimin bir şey dilemesi hariç. Rabbimin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Hâlâ ibret almıyor musunuz?

81. Siz, Allah'ın size, haklarında hiçbir hüküm indirmediği şeyleri O'na ortak koşmaktan korkmazken, ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden nasıl korkarım! Şimdi biliyorsanız (söyleyin), iki gruptan hangisi güvende olmaya daha layıktır?"

82. İnanıp da imanlarına herhangi bir haksızlık bulaştırmayanlar var ya, işte güven onlarındır ve onlar doğru yolu bulanlardır.

83. İşte bu, kavmine karşı İbrâhim'e verdiğimiz delillerimizdir. Biz dilediğimiz kimselerin derecelerini yükseltiriz. Şüphesiz ki senin Rabbin hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir.

84. Biz ona İshak ve (İshak'ın oğlu) Yakub'u da armağan ettik; hepsini de doğru yola ilettik. Daha önce de Nuh'u ve onun soyundan Davud'u, Süleyman'ı, Eyyub'u, Yusuf'u, Mûsâ'yı ve Hârûn'u doğru yola iletmiştik; Biz iyi davrananları işte böyle mükâfatlandırırız.

85. Zekeriya, Yahya, İsa ve İlyas'ı da (doğru yola iletmiştik). Hepsi de iyilerden idi.

86. İsmail, Elyesa', Yunus ve Lut'u da (hidayete erdirdik). Hepsini âlemlere üstün kıldık.

87. Onların babalarından, çocuklarından ve kardeşlerinden bazılarına da (üstün meziyetler verdik). Onları seçkin kıldık ve doğru yola ilettik.

88. İşte bu, Allah'ın hidayetidir, kullarından dilediğini ona iletir. Eğer onlar da Allah'a ortak koşsalardı, yapmakta oldukları amelleri elbette boşa giderdi.

89. İşte onlar, kendilerine Kitap, hikmet ve peygamberlik verdiğimiz kimselerdir. Eğer onlar (kâfirler) bunları inkâr ederse şüphesiz yerlerine bunları inkâr etmeyecek bir toplum getiririz.

90. İşte o peygamberler Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir. Sen de onların yoluna uy. De ki: Ben buna (peygamberlik görevime) karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Bu (Kur'ân), âlemler için ancak bir öğüttür.

İBRÂHİMÎ HİDAYET

En'âm Sûresi'nin bu bölümündeki ayetler bize ilmî münazaranın nasıl olması gerektiğine dair bir örnek sunmaktadır. Buna göre ilmî araştırma; tartışmacı üslupla değil, araştırmacı üslupla; münakaşacı üslupla değil, hakkı arayan bir üslupla olmalıdır. Hiç şüphesiz bu üslup kalplerin hakkı anlaması ve kabul etmesi için daha uygun bir yöntemdir.

Bu münazara, Kur'ân'ın, insanlarca uydurulan sahte ilahlara karşı yürüttüğü büyük mücadelesi bağlamında ve birbiriyle uyumlu bir çerçevede gelmiştir. İnsan kendi elleriyle yaptığı bu ilahları, Allah'ın yarattığı tüm canlılardaki ve bütün mülkündeki otoritesine rakip olarak göstermektedir. Bu bölümde ele alınan konular şunlardır:

Birincisi: İslamî davet sürecinde, uzak kimselerden önce yakın akrabaları davet etmek gerekir: *"İbrâhim, babası Âzer'e dedi ki."* Bu, tüm

peygamberlerin metodudur: *"Yakın akrabalarını uyar."*[212] Bu şekilde yapmak peygamberlerin şahsî ve dünyevî çıkarlar için çalışmadıklarına dair başkalarına da güven ve huzur vermektedir. Bilakis onlar hakka ve hayra davet etmektedirler. Davete önce kendilerinden, sonra en yakınlarından başladılar. Böylece bunlar yolun sıkıntılarını ilk günden çektiler. Gölgede oturmanın keyfini sürmeden ve meyvenin olgunlaştığını görmeden önce toprağı kazmanın ve ekini ekmenin tozunu yutup yorgunluğunu yüklendiler. Eğer bunun uhrevî boyutu olmasaydı peygamberler babalarıyla, çocuklarıyla ve eşleriyle başlamazlardı. Zira onlar sürekli olarak şunu tekrar etmişlerdir: *"De ki: Ben buna (peygamberlik görevime) karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Bu (Kur'ân), âlemler için ancak bir öğüttür."*

İkincisi: Davet, ilimle olmalıdır: *"Böylece Biz, kesin iman edenlerden olması için İbrâhim'e göklerin ve yerin melekûtunu gösteriyorduk."* Allah Teâlâ, İbrâhim Peygamber'e, kendi melekûtundan bazı hakikatler göstermiş, ona bu iman hakikatleriyle yakîn (kesin) ilim bahşetmişti. Nitekim o da insanları bu hakikatlere davet edecekti. Bu ayetten anlaşılıyor ki davet için ilim şarttır ve kesin bilgi, amelin esasıdır.

Üçüncüsü: İlmî düşünce önce varsayımlarla, zahir üzerinde yorum yapmakla, sonra öncülleri tasnif etmek ve bunları terkip etmekle, daha sonra da neticeyi ortaya çıkarmakla olur. Bilginin ilk yolu budur. İbrâhim (a.s.) bir yıldız gördü. Sonra bir faraziyede bulundu. Bu yıldızın rab olabileceğini, zira onun tüm putlardan daha büyük, daha ihtişamlı ve daha faydalı olduğunu varsaydı. Küçücük ve ışıksız taşlara ibadet etmeyi caiz gören kişi, neden parlak ve daha büyük olan yıldızlara ibadet etmeyi caiz görmesin ki? Ama yıldız batınca yaptığı faraziye de geçersiz oldu. Çünkü ilah olan şeyin yok olmaması, kendisine kulluk edenleri kendi hallerine bırakmaması gerekirdi.

İbrâhim, gökyüzünde ayı görünce bu sefer yeni bir faraziyede bulundu. Zira bu, yıldızdan da büyük gözüküyordu. Hem daha aydın hem daha parlaktı. Belki bu kalır ve yıldızın kaybolup gittiği gibi kaybolmazdı. Ama ay da kaybolunca tüm teorisi çöktü. Aynısını güneş için de varsaydı. Zira bunu da görsel açıdan aydan daha büyük görmüştü.

212 Şuarâ 26/214.

Hem ondan daha faydalı hem de daha parlaktı. Güneş batınca bu teorisi de çöktü.

Tüm bu varsayımlar, düşünen kişinin meseleyi akla yaklaştırması kabilindendir. Yoksa İbrâhim de bu gök cisimlerinin batacağını ve aynı gün kaybolacağını biliyordu. Çünkü bunlar küçük büyük herkesin gördüğü tekrar edip duran sema olaylarıdır. Aklı başında hiç kimse Hz. İbrâhim'in bu cisimlerin batıp batmayacağını görmek için günün bitmesini beklediğini iddia edemez. Ayrıca konunun bağlamında yıldızlara tapanlarla bir münakaşası gözükmemektedir. Bilakis konu, putlara tapan babası ve kavmiyle olan bir tartışmanın devamı niteliğindedir.

Peki, İbrâhim (a.s.) neden bu gök cisimlerini örnek verdi? O, insanların dikkatlerini başka yöne çekmek istedi. Onları, atalarının ve babalarının miras bıraktığı dar kalıptan daha geniş bir bakış açısına yöneltmek istedi. Onlara âdeta şunu diyordu: Kim ibadet edilmeye daha layıktır? Bu sağır taşlar mı? Yoksa büyüklüğü, parlaklığı ve ışığı ile göz kamaştıran bu yıldızlar ve gezegenler mi? İbrâhim, eğer onları bunun üzerinde düşünmeye getirebilseydi, onları atalarının bağından kurtarır ve onların zihin dünyalarını açarak onları tartışmanın ve araştırmanın başka bir boyutuna getirebilirdi.

Dördüncüsü: İçten ve kesin bir şekilde Allah'a iman etmek, huzura ve güven duygusuna götürür. Ama cehalet karanlığının içinde şaşkın şaşkın dolaşan ve taklit ipine sıkıca tutunmuş olan kişi aynı şuurda olamaz: *"Siz, Allah'ın, size haklarında hiçbir hüküm indirmediği şeyleri O'na ortak koşmaktan korkmazken, ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden nasıl korkarım! Şimdi biliyorsanız (söyleyin), iki gruptan hangisi güvende olmaya daha layıktır?"*

Ayette dikkat edilirse *"güven"* (emn), *"sultan"* (hüküm, delil) ile birlikte zikredilmiştir. Buradaki sultan, kesin delil ve burhan demektir. Sonra da *"ilim"* zikredilmiştir ki bu da düşünmenin ve delilleri araştırmanın bir sonucudur. Bu da demektir ki beşerî hayatın küllî bir kanunu olarak insan, bilmediği şeyden korkar ve bildiği şeye yakınlık duyar, güven hisseder. Okyanusların derinliklerine dalan veya fezanın tabakalarında dolaşan kişi bunu ancak bilgi sahibi olduktan, korkularını ve

şüphelerini bir kenara attıktan sonra başarabilir. Küçücük bir taşa ibadet eden biri, bu kâinatla olan ilişkisini nasıl düzenleyebilir?

Bunun bir benzeri de tesadüf adı altında (evrenin tesadüfen meydana geldiğini iddia etme) cahilliğini itiraf etmekten kaçınan kişinin yaptığıdır. Bu da olsa olsa onun cehaletini daha da arttırmaktadır. Bu kişi çevresine ve evrene baktığında başıboşluk, düzensizlik ve amaçsızlık göremediği halde nasıl bir hisle kendini rahatlatıyor olabilir?

Beşincisi: İman, amelin de esasıdır. İman, amelin kabulünün şartıdır. *"Eğer onlar da Allah'a ortak koşsalardı, yapmakta oldukları amelleri elbette boşa giderdi."* Bu, insanlar arasında genel bir kanundur. Bir işin sahibini kabul etmeyen biri, yaptığı işin karşılığını ondan talep edebilir mi?

Bu ayet, Allah'ı inkâr edenlerin dünyalık ameller yapması hakkında soru soranlara da bir cevaptır. Bunlar dünyada hak ettikleri tüm ödülleri alırlar; hangi mükâfatı hak etmişlerse onu alırlar; kime hizmet sunmuşlarsa onlardan teşekkür ve takdir alırlar. Ahiret mükâfatını ise ancak oraya iman eden, orası için hazırlık yapan ve gayret eden kişi alır.

Altıncısı: İbrâhim'den önce de sonra da iman kervanı hep tektir: *"Biz ona İshak ve (İshak'ın oğlu) Yakub'u da armağan ettik; hepsini de doğru yola ilettik. Daha önce de Nuh'u ve onun soyundan Davud'u, Süleyman'ı, Eyyub'u, Yusuf'u, Mûsâ'yı ve Hârûn'u doğru yola iletmiştik."*

Yedincisi: Vahyin nurundan fışkıran hareketli ve yoğun tecrübeler içeren iman yolundaki bu örnek ve diğer örnekler, Allah yolunda ilerlemek isteyen herkes için en güzel örneklerdir: *"İşte o peygamberler Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir. Sen de onların yoluna uy."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"İbrâhim, babası Âzer'e dedi ki." ayetinin zahirinden anlaşıldığı kadarıyla buradaki Azer, onun babasıdır. Dil açısından da asıl olan budur. Bu mananın dışına çıkmayı (dedesi olduğunu söylemeyi) gerekli kılan bir delil de yoktur. Tevrat'ta babasının isminin "Tareh" diye geçiyor olması bizim için yeterli bir delil değildir. Eğer bu isim doğru farzedilse bile bir insanın iki isminin olmasına bir mâni yoktur. Nitekim Hz. Yakub'un bir ismi de İsrail'dir. Peygamberlerin anne-babalarının

tamamının iman etmiş olduğuna dair iddia ise sağlam bir delile muhtaçtır. Elimizde de böyle bir delil yoktur.

Arapların "baba" kelimesini "amca" anlamında kullandığını iddia etmek ise imkân açısından delil olsa bile vuku açısından delil olamaz. Eğer bunu kabul edersek, "baba" lafzının geçtiği her yerde bunu baba ve amca manalarından birine hamletmek caiz olurdu ki bunu iddia eden kimse yoktur.

"'Doğrusu ben seni de kavmini de apaçık bir sapıklık içinde görüyorum' demişti." hitap tarzında bir sertlik ve tavır gösterme vardır. Anlaşılan o ki bu hitap Meryem Sûresi'nde geçen şu merhaleden sonradır: *"Bir zaman o, babasına dedi ki: Babacığım! Duymayan, görmeyen ve sana hiçbir fayda sağlamayan bir şeye niçin taparsın?"*[213] Burada bir nevi konular arasında geçiş yapılmıştır. Allahu a'lem.

"Yıldız batınca..." Hâlbuki batacağını kesin olarak biliyordu. Zira her gün ve her gece gök cisimlerinin battığı hem müşahede edilmekte hem de tekrar edip durmaktadır.

"İnanıp da imanlarına herhangi bir haksızlık bulaştırmayanlar var ya, işte güven onlarındır." ayeti kurtuluşa ermek için imanla sâlih amel arasında ilişki olduğuna işaret etmektedir. Mürcie mezhebi ise böyle düşünmemektedir. Onlara göre, iman olduktan sonra masiyet işlemek o imana zarar vermez. Ancak biz diyoruz ki: Masiyet, imana zarar vermektedir. Zira *"Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu görür."*[214]

213 Meryem 19/42.
214 Zilzâl 99/7-8.

وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهٖٓ اِذْ قَالُوا مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ عَلٰى بَشَرٍ مِنْ شَىْءٍ قُلْ مَنْ
اَنْزَلَ الْكِتٰبَ الَّذِى جَآءَ بِهٖ مُوسٰى نُورًا وَهُدًى لِلنَّاسِ تَجْعَلُونَهٗ قَرَاطِيسَ
تُبْدُونَهَا وَتُخْفُونَ كَثِيرًا ۚ وَعُلِّمْتُمْ مَا لَمْ تَعْلَمُوٓا اَنْتُمْ وَلَآ اٰبَآؤُكُمْ ۖ قُلِ اللّٰهُ ۙ ثُمَّ
ذَرْهُمْ فِى خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩١﴾ وَهٰذَا كِتٰبٌ اَنْزَلْنٰهُ مُبٰرَكٌ مُصَدِّقُ الَّذِى
بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنْذِرَ اُمَّ الْقُرٰى وَمَنْ حَوْلَهَا ۗ وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهٖ
وَهُمْ عَلٰى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩٢﴾ وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ
قَالَ اُوحِىَ اِلَىَّ وَلَمْ يُوحَ اِلَيْهِ شَىْءٌ وَمَنْ قَالَ سَاُنْزِلُ مِثْلَ مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ ۗ وَلَوْ
تَرٰٓى اِذِ الظّٰلِمُونَ فِى غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلٰٓئِكَةُ بَاسِطُٓوا اَيْدِيهِمْ ۚ اَخْرِجُوٓا
اَنْفُسَكُمْ ۖ اَلْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ غَيْرَ الْحَقِّ
وَكُنْتُمْ عَنْ اٰيَاتِهٖ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٩٣﴾ وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادٰى كَمَا خَلَقْنَاكُمْ اَوَّلَ
مَرَّةٍ وَتَرَكْتُمْ مَا خَوَّلْنَاكُمْ وَرَآءَ ظُهُورِكُمْ ۚ وَمَا نَرٰى مَعَكُمْ شُفَعَآءَكُمُ الَّذِينَ
زَعَمْتُمْ اَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكٰٓؤُا ۚ لَقَدْ تَقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنْكُمْ مَا كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ۚ
﴿٩٤﴾ اِنَّ اللّٰهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوٰى ۖ يُخْرِجُ الْحَىَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَمُخْرِجُ الْمَيِّتِ
مِنَ الْحَىِّ ۚ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ فَاَنّٰى تُؤْفَكُونَ ﴿٩٥﴾ فَالِقُ الْاِصْبَاحِ ۚ وَجَعَلَ الَّيْلَ سَكَنًا
وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ۚ ذٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿٩٦﴾ وَهُوَ الَّذِى جَعَلَ
لَكُمُ النُّجُومَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِى ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ ۗ قَدْ فَصَّلْنَا الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ
يَعْلَمُونَ ﴿٩٧﴾ وَهُوَ الَّذِى اَنْشَاَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ ۗ قَدْ
فَصَّلْنَا الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ ﴿٩٨﴾ وَهُوَ الَّذِى اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً ۚ فَاَخْرَجْنَا
بِهٖ نَبَاتَ كُلِّ شَىْءٍ فَاَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا ۚ وَمِنَ النَّخْلِ
مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنّٰتٍ مِنْ اَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ
مُتَشَابِهٍ ۗ اُنْظُرُوٓا اِلٰى ثَمَرِهٖٓ اِذَآ اَثْمَرَ وَيَنْعِهٖ ۚ اِنَّ فِى ذٰلِكُمْ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

﴿٩١﴾ وَجَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَآءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٠٠﴾ بَدِيعُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنَّى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٠١﴾ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ لَآ إِلٰهَ إِلَّا هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٠٢﴾ لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿١٠٣﴾ قَدْ جَآءَكُمْ بَصَآئِرُ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا وَمَآ أَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ ﴿١٠٤﴾ وَكَذٰلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ وَلِيَقُولُوا دَرَسْتَ وَلِنُبَيِّنَهُ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١٠٥﴾ اتَّبِعْ مَآ أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ لَآ إِلٰهَ إِلَّا هُوَ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٦﴾ وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَآ أَشْرَكُوا وَمَا جَعَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا وَمَآ أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ﴿١٠٧﴾

91. *(Yahudiler,) Allah'ı gereği gibi tanımadılar. Çünkü "Allah hiçbir beşere bir şey indirmedi" dediler. De ki: Öyleyse Mûsâ'nın insanlara bir nur ve hidayet olarak getirdiği Kitab'ı kim indirdi? Siz onu kâğıtlara yazıp (istediğinizi) açıklıyor, çoğunu da gizliyorsunuz. Sizin de atalarınızın da bilemediği şeyler (Kur'ân'da) size öğretilmiştir. (Resûlüm) sen "Allah" de, sonra onları bırak, daldıkları bataklıkta oynayadursunlar!*

92. *Bu (Kur'ân), Ümmü'l-Kurâ (Mekke) ve çevresindekileri uyarman için sana indirdiğimiz ve kendinden öncekileri doğrulayıcı mübarek bir kitaptır. Ahirete inananlar buna da inanırlar ve onlar namazlarını hakkıyla kılmaya devam ederler.*

93. *Allah'a karşı yalan uydurandan yahut kendisine hiçbir şey vahyedilmemişken "Bana da vahyolundu" diyenden ve "Ben de Allah'ın indirdiği ayetlerin benzerini indireceğim" diyenden daha zalim kim vardır! O zalimler, ölümün (boğucu) dalgaları içinde, melekler de pençelerini uzatmış, onlara, "Haydi canlarınızı kurtarın! Allah'a karşı gerçek olmayanı söylemenizden ve O'nun ayetlerine karşı kibir taslamanızdan ötürü, bugün alçaklık azabı ile cezalandırılacaksınız!" derken onların halini bir görsen!*

94. *Andolsun ki sizi ilk defa yarattığımız gibi teker teker Bize geleceksiniz ve (dünyada) size verdiğimiz şeyleri arkanızda bırakacaksınız. Yaratılışınızda ortaklarınız sandığınız şefaatçilerinizi de yanınızda göremeyeceğiz. Andolsun, aranız açılmış ve (ilah) sandığınız şeyler sizden kaybolup gitmiştir.*

95. *Şüphesiz Allah, tohumu ve çekirdeği çatlatandır, ölüden diriyi çıkaran, diriden de ölüyü çıkarandır. İşte Allah budur. O halde (haktan) nasıl dönersiniz?!*

96. *O, sabahı aydınlatandır. O, geceyi dinlenme zamanı, güneş ve ayı (vakitlerin tayini için) birer hesap ölçüsü kılmıştır. İşte bu, aziz olan (ve her şeyi) pek iyi bilen Allah'ın takdiridir.*

97. *O, kara ve denizin karanlıklarında kendileri ile yol bulasınız diye sizin için yıldızları yaratandır. Gerçekten Biz, bilen bir toplum için ayetleri geniş geniş açıkladık.*

98. *O, sizi bir tek nefisten (Âdem'den) yaratandır. (Sizin için) bir kalma yeri, bir de emanet olarak konulacağınız yer vardır. Anlayan bir toplum için ayetleri ayrıntılı bir şekilde açıkladık.*

99. *O, gökten su indirendir. İşte Biz her çeşit bitkiyi onunla bitirdik. O bitkiden de kendisinde üst üste binmiş taneler bitireceğimiz bir yeşillik; hurmanın tomurcuğundan sarkan salkımlar, üzüm bağları; bir kısmı birbirine benzeyen, bir kısmı da benzemeyen zeytin ve nar bahçeleri meydana getirdik. Meyve verirken ve olgunlaştığı zaman her birinin meyvesine bakın! Kuşkusuz bütün bunlarda, inanan bir toplum için ibretler vardır.*

100. *Cinleri Allah'a ortak koştular. Oysaki onları da Allah yaratmıştı. Bilgisizce O'na oğullar ve kızlar yakıştırdılar. Hâşâ! O, onların ileri sürdüğü vasıflardan uzak ve yücedir.*

101. *O, göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır. O'nun eşi olmadığı halde nasıl çocuğu olabilir?! Her şeyi O yaratmıştır ve her şeyi hakkıyla bilen O'dur.*

102. *İşte Rabbiniz Allah O'dur. O'ndan başka ilah yoktur. O, her şeyin yaratıcısıdır. Öyleyse O'na kulluk edin. O her şeye vekildir (güvenilip dayanılacak tek varlıktır).*

103. *Gözler O'nu göremez; hâlbuki O, gözleri görür. O, eşyayı pek iyi bilen, her şeyden haberdar olandır.*

104. *(Doğrusu) size Rabbiniz tarafından basiretler (idrak kabiliyeti) verilmiştir. Artık kim hakkı görürse faydası kendine, kim de kör olursa zararı kendinedir. Ben üzerinize bekçi değilim.*

105. *Böylece Biz ayetleri geniş geniş açıklıyoruz ki (sana,) "Sen ders almışsın" desinler de Biz de anlayan toplum için Kur'ân'ı iyice açıklayalım.*

106. *Rabbinden sana vahyolunana uy. O'ndan başka ilah yoktur. Müşriklerden yüz çevir.*

107. *Allah dileseydi onlar ortak koşmazlardı. Biz seni onların üzerine bir bekçi kılmadık. Sen onların vekili de değilsin.*

VAHİY VE HAYAT

Hayatın vahye olan ihtiyacı, bizzat hayatın zarurî olmasından daha az değildir. Evrende hayatın başlangıcı, insanlığın elde ettiği bilgiler arasında hâlâ en büyük gizem olarak durmaktadır. Belki de bu nedenden dolayı insan, hayatını boşa geçirerek yaşıyor; nereden geldiğini de nereye gideceğini de bilmiyor. Bu dünyadan faydalanıp keyfini çıkarmak dışında bir gayesinin olduğunu düşünemiyor. İşte bu şekilde kendi kendini oyalıyor. Varlıklar üzerindeki kudretini, sadece ömrünün orta kısmında kullanabilmekten de öteye geçemiyor. Zira ömrünün ortasından önce çocuk olup anne-babasına bağımlıdır, yaşlanınca da hastalıklar baş gösterir ve yaşlılık izleri beliriverir, küçüklük yıllarındaki gibi bakıma ve himayeye muhtaç hale döner. Ayrıca gençlik yılları da fakirlik, hastalık, kazalar ve krizlerden uzak kalmaz. Eğer tüm hayat buysa, bunun ne kıymeti var?!

Vahiy hem bu hayattan önceki hayatın kapılarını hem de bu hayattan sonraki kapıları açmaktadır. Hayat için bütüncül bir gaye çizmekte, bu gayeye giden yolları ve buraya nasıl ulaşılacağını öğretmektedir. İşte bu pasajlardaki ayetlerde, bununla ilgili aydınlatıcı ayetler ve deliller vardır. Bunlar şunlardır:

Birincisi: Bu hayat boş ve tesadüfî değildir, zaten öyle olması da mümkün değildir: *"Şüphesiz Allah, tohumu ve çekirdeği çatlatandır, ölüden diriyi çıkaran, diriden de ölüyü çıkarandır." "O, sizi bir tek nefisten (Âdem'den) yaratandır. (Sizin için) bir kalma yeri, bir de emanet olarak konulacağınız yer vardır." "O, göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır."*

İkincisi: Hayatın hareketini kontrol eden, hayatın parçalarını birbirine bağlayan ve aralarındaki ilişkiyi düzenleyen nizam, hayatın anlamsızlıktan ve başıboşluktan ibaret olmadığının delilidir: *"O, sabahı aydınlatandır. O, geceyi dinlenme zamanı, güneş ve ayı (vakitlerin tayini için) birer hesap ölçüsü kılmıştır. İşte bu, aziz olan (ve her şeyi) çok iyi bilen Allah'ın takdiridir. O, kara ve denizin karanlıklarında kendileri ile yol bulasınız diye sizin için yıldızları yaratandır. Gerçekten Biz, bilen bir toplum için ayetleri geniş geniş açıkladık." "O, gökten su indirendir. İşte Biz her çeşit bitkiyi onunla bitirdik."*

Üçüncüsü: Tüm bu nizamı müşahede eden ve Yaratıcıyı görmediğini öne sürerek inkâra ve nankörlüğe kalkışan kişi, kibirli ve inatçıdan başka biri değildir. Eserin müessire (eserin ustaya) delalet etmesi hem fıtrî hem aklî bir delildir. Bu, insanın günlük hayatında hiç zorlanmadan sürekli müşahede ettiği, kendisiyle birlikte yaşadığı bariz bir delildir.

Malı gizlice çalınan bir kişinin, hırsızın varlığını inkâr etmesi mümkün değildir. Bir kitabı eline alıp da sırf üzerinde yazarın adı veya resmi olmadığı için müellifin varlığını inkâr etmek mümkün değildir: *"Gözler O'nu göremez; Hâlbuki O, gözleri görür. O, eşyayı çok iyi bilen, her şeyden haberdar olandır." "(Doğrusu) size Rabbiniz tarafından basiretler (idrak kabiliyeti) verilmiştir. Artık kim hakkı görürse faydası kendine, kim de kör olursa zararı kendinedir."*

Dördüncüsü: Bu kâinatı eşsiz bir şekilde var edenin, yol yordam göstermeden ve hiçbir şey öğretmeden burayı kendi haline terk ettiği düşünülemez. İşte vahiy dediğimiz şey budur: *"Allah'ı gereği gibi tanımadılar. Çünkü, 'Allah hiçbir beşere bir şey indirmedi' dediler."* Hikmet şunu gerektirir; bir şeyi yapan, onu kendi haline bırakmaz.

İşte tam da burada, yaratılanın hakikati ile vahyin hakikati arasındaki bağ gündeme gelmektedir: *"De ki: Öyleyse Mûsâ'nın insanlara bir nur ve hidayet olarak getirdiği Kitab'ı kim indirdi?" "Bu (Kur'ân), Ümmü'l-Kurâ (Mekke) ve çevresindekileri uyarman için sana indirdiğimiz ve kendinden öncekileri doğrulayıcı mübarek bir kitaptır." "O, sizi bir tek nefisten (Âdem'den) yaratandır. (Sizin için) bir kalma yeri, bir de emanet olarak konulacağınız yer vardır. Anlayan bir toplum için ayetleri ayrıntılı bir şekilde açıkladık." "İşte Rabbiniz Allah O'dur. O'ndan başka ilah yoktur. O,*

her şeyin yaratıcısıdır. Öyleyse O'na kulluk edin." "Rabbinden sana vahyolunana uy. O'ndan başka ilah yoktur. Müşriklerden yüz çevir."

Beşincisi: İnsanın vahiyden uzaklaşması, onu cehaletin ve şaşkınlığın içine çeker. Onu batıl iddialara sürükler, aldatıcı sembollerin kölesi yapar, zillete ve ezikliğe duçar kılar: *"Allah'a karşı yalan uydurandan yahut kendisine hiçbir şey vahyedilmemişken 'Bana da vahyolundu' diyenden ve 'Ben de Allah'ın indirdiği ayetlerin benzerini indireceğim' diyenden daha zalim kim vardır?" "Cinleri Allah'a ortak koştular. Oysaki onları da Allah yaratmıştı. Bilgisizce O'na oğullar ve kızlar yakıştırdılar. Hâşâ! O, onların ileri sürdüğü vasıflardan uzak ve yücedir. O, göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır. O'nun eşi olmadığı halde nasıl çocuğu olabilir! Her şeyi O yaratmıştır ve her şeyi hakkıyla bilen O'dur."*

Altıncısı: Bir kimsenin gözlerini hakikatin karşısında kapatması, hiçbir zaman onunla yüz yüze gelmeyeceği anlamına gelmez. Bu sonla karşılaşmadan önce bir insanın bunun üzerinde düşünmesi onun iyiliğine olacaktır: *"Andolsun ki sizi ilk defa yarattığımız gibi teker teker Bize geleceksiniz ve (dünyada) size verdiğimiz şeyleri arkanızda bırakacaksınız."* Bu son geldiğinde zalimler ve mütekebbirler zarar ve ziyan içinde olacaklardır: *"O zalimler, ölümün (boğucu) dalgaları içinde, melekler de pençelerini uzatmış, onlara, 'Haydi canlarınızı kurtarın! Allah'a karşı gerçek olmayanı söylemenizden ve O'nun ayetlerine karşı kibirlilik taslamış olmanızdan ötürü, bugün alçaklık azabı ile cezalandırılacaksınız!' derken onların halini bir görsen!"* Sahte ilahlar ve yalancı şefaatçiler ile kandırılmış ayaktakımı da bu kötü sondan kurtulamayacaktır: *"Yaratılışınızda ortaklarınız sandığınız şefaatçilerinizi de yanınızda göremeyeceğiz. Andolsun, aranız açılmış ve (ilah) sandığınız şeyler sizden kaybolup gitmiştir."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Allah'ı gereği gibi tanımadılar. Çünkü, 'Allah hiçbir beşere bir şey indirmedi' dediler." Vahyi tümden inkâr etmek, ulûhiyet makamına bir saldırıdır. Zira vahyi inkâr etmek şu anlama gelir: Allah kâinatı yarattı, sonra kendi haline bıraktı. Bu iddia, bir eser ortaya koyan herhangi bir sanatçı için dahi uygun değilken, şu koca kâinatı yaratan Allah için ne kadar uygun olabilir?!

Bu, günümüz doğa bilimcilerinden bazılarının sözüdür. Bunlar kâinatın yaratılması hususunda bir Yaratıcıya iman ederler ama sonra dinin de üstünü örterler, vahye karşı kibirlenirler. Bunlar önceki müşriklerden farklı değildirler. Bunların fıtratları onları imana çağırır, ama haset ve kibirden dolayı Resûl'den yüz çevirirler.

"(Resûlüm) sen 'Allah' de, sonra onları bırak, daldıkları bataklıkta oynayadursunlar!" ayeti vahyi inkâr edenlerin, bunu ciddi ve ispatlanmış bir düşünceden hareketle yapmadıklarına delalet etmektedir. Vahyi inkâr etmeleri tamamen arzularından, ilmî ve dinî hakikatlerle oynamalarından dolayıdır.

"Bu (Kur'ân), Ümmü'l-Kurâ (Mekke) ve çevresindekileri uyarman için sana indirdiğimiz bir kitaptır." "Ümmü'l-Kurâ," Mekke'nin ismidir. Burası şehirlerin en büyüğü ve aslıydı. İbadet, ticaret ve diğer işlerin merkeziydi. Tabiî, uyarı sadece Mekke ve çevresiyle sınırlı değildir. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Biz seni bütün insanlara, ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik."*[215] Umûmilik ifade eden ayet, hususi olanı da içerir ki bunda herhangi bir zıtlık ve çelişki yoktur.

"Yahut kendisine hiçbir şey vahyedilmemişken 'Bana da vahyolundu' diyenden ve 'Ben de Allah'ın indirdiği ayetlerin benzerini indireceğim' diyenden daha zalim kim vardır?" buyruğunda sapma yollarından ikisine karşı uyarı yapılmıştır. Birisi Müseyleme'nin ve başkalarının yaptığı gibi kişinin nebi olduğunu iddia etmesi, diğeri de bir kimsenin vahiy almadığı halde teşri hakkı olduğunu iddia etmesidir. Günümüzdeki yasal düzenlemelerin durumu bundan ibarettir. Bunlar bir nevi kendi koydukları kanunların insanların hayatı için vahiyden daha faydalı olduğunu iddia etmektedirler.

"Haydi, canlarınızı kurtarın!" lafzı bir emir değil, meydan okumadır. Yani eğer sizler bu işten yana bir şeylere sahip olduğunuzu iddia ediyorsanız, buyurun kendinizi azaptan kurtarın ve kendinizi ölümün pençesinden azat edin!

"Andolsun ki sizi ilk defa yarattığımız gibi teker teker Bize geleceksiniz." ayeti insan hayatındaki sosyal yönün geçici ve sınırlı bir merhale

---

215 Sebe 34/28

olduğuna işaret etmektedir. İnsan tek başına doğar, sonra tek başına ölür. Hatta cemiyet veya toplum içindeki işlerine rağmen yine de tek başına hesaba çekilir. Sabit ve daimî bağ, insanın, Rabbiyle; yaratılanın, Yaratıcısıyla olan bağıdır.

"Ve (dünyada) size verdiğimiz şeyleri arkanızda bırakacaksınız." Malınızı ve eşyalarınızı geride bırakacaksınız. Sizin bu dünyada elde ettiğiniz mallar, daimî surette mülk edinme değil, geçici bir şekilde emanet almaktan ibarettir.

"Yaratılışınızda ortaklarınız sandığınız şefaatçilerinizi de yanınızda göremeyeceğiz. Andolsun, aranız açılmış ve (ilah) sandığınız şeyler sizden kaybolup gitmiştir." Hatalı tasavvurlara ve yanlış düşüncelere sizi bağlayan sebeplerin tamamı kaybolup gidecektir.

"Şüphesiz Allah, tohumu ve çekirdeği çatlatandır." Ekinleri ve ağaçları çıkarmak için bunu yapandır. Eğer bu olmasaydı, hayat da devam edemezdi.

"Ölüden diriyi çıkarandır." Yaratılışın aslı, içinde ruh olmayan topraktandır. Hayat daha sonra nutfeden, habbeden ve çekirdekten devam etmektedir. Bunların içinde hayatın ilk nüveleri olsa da bunlar aslında cansız şeylere benzemektedir. Yani hareketsizliği, donukluğu ve durağanlığı açısından ölüye benzemektedirler.

"Diriden de ölüyü çıkarandır." Bilinen hayatın dönüşümü böyle olmaktadır. Kuru tohum, yaş ağaçtan; kıpırdamayan yumurta, hareket eden kuştan çıkar. Bu ayette şuna da işaret vardır: Bu dönüşümde asıl amaç, sürekli canlı varlığın yaratılışıdır. Sonra bundan da nutfe, yumurta ve tohum çıkmaktadır. Zira ayette, sübut ve istikrar manasında olan ism-i fail kalıbı (muhric) kullanılmıştır. Ama tekrar ve hareket manası içeren fiil kalıbı (yuhricu) böyle değildir. Âdem Peygamber'in yaratılış kıssası da bu dediğimiz hikmeti desteklemektedir.

Bu ayetten hareketle, bir müminin kâfir bir babadan dünyaya gelmesi veya bir kâfirin mümin bir babadan olması şeklinde bir yorum yapmak, bağlamdan uzak bir tefsirdir. Tabiî işârî tefsir açısından bu mana da uygundur.

"Güneş ve ayı (vakitlerin tayini için) birer hesap ölçüsü kılmıştır." ayeti, vakitleri bilme (takvim) ilminin önemine işaret etmektedir. Bu hesaplamanın, şer'î açıdan hilali gözetlemeye aykırı olduğunu söyleyenlerin aksine, bu ilim muteber bir ilimdir. Zira gözetlemek de vakit hesaplama ilmi gibi bir vesiledir. Buradaki maksat, hilalin hareketlerini bilmek, kamerî ayların başlangıç ve bitişini belirlemektir. Belki de eski zamanlarda vakitleri belirleme ilmi zayıf olduğu için gözlem yapma öne çıkmıştır. Ama günümüzde takvim hesaplama işi gözlemden daha hassas olmuştur. Bu nedenle buna karşı gelmenin bir anlamı yoktur. Allahu a'lem.

"O, sizi bir tek nefisten (Âdem'den) yaratandır." Sizi Âdem'den, Havvâ'yı da ondan yarattı. Sonra nesiller onlarla çoğaldı.

"(Sizin için) bir kalma yeri, bir de emanet olarak konulacağınız yer vardır." ayetinde geçen "(مستقر) (müstekarr)" ve "(مستودع) (müstevda')" kelimelerinin masdar olarak durum belirtme manasında olması daha doğrudur. Sanki şöyle denilmek istenmiştir: Malum eceliniz gelinceye kadar yeryüzünde kalacak ve bekleyeceksiniz. Eğer yeryüzünde kalma olmasa, mükellefiyet de olmazdı. Eğer orada geçici durma olmasa, insanlar burada ebedî kalacaklarını zannederdi. İstikrar, yani yeryüzünde kalmak, Allah Teâlâ'nın verdiği halifelik ve imtihanın amacının gerçekleşmesi içindir. Sonrası ise emanetlerin geri verilmesidir. Nitekim bir şiirde şöyle denilmiştir: "Mal da aile de sadece birer emanettir. Emanetin teslim edileceği gün mutlaka gelecektir."

"Üst üste binmiş taneler;" buğday ve arpada olduğu gibi taneleri üst üste binmiş bitkiler demektir.

"Bir kısmı birbirine benzeyen, bir kısmı da benzemeyen..." Ağaç olma bakımından hepsi birbirine benzemekte ise de meyveleri bakımından birbirinden farklıdırlar. Hatta bazı bahçeler görürsün; zannedersin ki ağaçlar gövde, dal ve yaprakları açısından aynıdır. Ama meyvelerine bakınca birbirlerinden farklı olduklarını görürsün.

"Cinleri Allah'a ortak koştular." Onlardan korktukları, onları tazim ettikleri ve şeytanlarına itaat ettikleri için böyle yaptılar. Ancak ibadetleri, görünürde putlara, ama aslında cinlere yaptılar. Nitekim Hz.

İbrâhim, babasına şöyle demişti: *"Ey babacığım! Şeytana ibadet etme!"*[216] Zira şeytan, asıl saptırandır. Allahu a'lem.

"Bilgisizce O'na oğullar ve kızlar yakıştırdılar." Mesela Hristiyanlar, İsa Peygamber'in Allah'ın oğlu olduğunu söylediler. Müşrikler ise meleklerin Allah'ın kızları olduğunu söylediler. Ayette geçen "(خرقوا) (harakû)" kelimesi, "yalan ve iftira attılar" anlamındadır.

"O, göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır." Allah, gökleri ve yeri eşsiz biçimde yaratan, yoktan var edendir.

"Gözler O'nu göremez." Yani gözler O'nun azametini ve yüceliğini ihata edemez. Allah'ı ahirette görme mevzusu ise Allah'ın celaline ve azametine yakışır bir görme olacaktır. Görme ile ayetin Arapçasındaki "idrak etme" de aynı şeyler değildir. Allahu a'lem.

"Kim de kör olursa zararı kendinedir." buyruğundaki körlük, mecazî bir ifadedir. Bundan kasıt, haktan uzak durmak ve yüz çevirmektir.

"Böylece Biz ayetleri geniş geniş açıklıyoruz ki (sana,) 'Sen ders almışsın' desinler." buyruğunda, vahyi inkâr etmek için Peygamber'e suç isnat etmelerinden bahsedilmiştir. Onlar Kur'ân'ı beşere ait bir ilim gibi görmekteydiler. Kur'ân'ın, bir kâhin veya rahibin eseri olduğunu iddia ediyorlardı.

"Allah dileseydi, onlar ortak koşmazlardı." buyruğundaki *"dileme,"* Allah'ın mutlak dilemesi demektir. Allah insana seçim hürriyeti vermiştir. Bu seçimiyle başarır veya kaybeder. Allah dileseydi bizleri sorumluluğu (teklif) olmayan melekler yapardı. Bu ayette Cebriye'nin kastettiği manada bir ifade yoktur. Cebriye düşüncesine göre Allah kâfirleri küfür üzerine icbar, yani mecbur/mahkûm etmiştir. Bu iddia, yaratılış, teklif ve imtihan hikmetine aykırı düşmektedir.

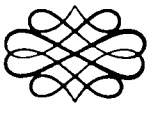

216 Meryem 19/44.

وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللهِ فَيَسُبُّوا اللهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ كَذٰلِكَ زَيَّنَّا
لِكُلِّ اُمَّةٍ عَمَلَهُمْ ثُمَّ اِلٰى رَبِّهِمْ مَرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٠٨﴾
وَاَقْسَمُوا بِاللهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَتْهُمْ اٰيَةٌ لَيُؤْمِنُنَّ بِهَا قُلْ اِنَّمَا الْاٰيَاتُ
عِنْدَ اللهِ وَمَا يُشْعِرُكُمْ اَنَّهَا اِذَا جَاءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠٩﴾ وَنُقَلِّبُ اَفْـِٕدَتَهُمْ
وَاَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا بِهٖٓ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ فِى طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١١٠﴾
وَلَوْ اَنَّنَا نَزَّلْنَا اِلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتٰى وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَىْءٍ
قُبُلًا مَا كَانُوا لِيُؤْمِنُٓوا اِلَّٓا اَنْ يَشَٓاءَ اللهُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ ﴿١١١﴾ وَكَذٰلِكَ
جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِىٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْاِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحِى بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ
زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا ۭ وَلَوْ شَٓاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿١١٢﴾
وَلِتَصْغٰٓى اِلَيْهِ اَفْـِٕدَةُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ وَلِيَرْضَوْهُ وَلِيَقْتَرِفُوا مَا هُمْ
مُقْتَرِفُونَ ﴿١١٣﴾ اَفَغَيْرَ اللهِ اَبْتَغِى حَكَمًا وَهُوَ الَّذِٓى اَنْزَلَ اِلَيْكُمُ الْكِتَابَ
مُفَصَّلًا ۭ وَالَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ اَنَّهُ مُنَزَّلٌ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ فَلَا
تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿١١٤﴾ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا ۭ لَا مُبَدِّلَ
لِكَلِمَاتِهٖ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١١٥﴾ وَاِنْ تُطِعْ اَكْثَرَ مَنْ فِى الْاَرْضِ يُضِلُّوكَ
عَنْ سَبِيلِ اللهِ ۭ اِنْ يَتَّبِعُونَ اِلَّا الظَّنَّ وَاِنْ هُمْ اِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿١١٦﴾ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ
اَعْلَمُ مَنْ يَضِلُّ عَنْ سَبِيلِهٖ ۚ وَهُوَ اَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١١٧﴾ فَكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ
اللهِ عَلَيْهِ اِنْ كُنْتُمْ بِاٰيَاتِهٖ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾ وَمَا لَكُمْ اَلَّا تَاْكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ
اللهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ اِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ اِلَيْهِ ۭ وَاِنَّ كَثِيرًا
لَيُضِلُّونَ بِاَهْوَٓائِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۭ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ ﴿١١٩﴾ وَذَرُوا ظَاهِرَ
الْاِثْمِ وَبَاطِنَهٗ ۭ اِنَّ الَّذِينَ يَكْسِبُونَ الْاِثْمَ سَيُجْزَوْنَ بِمَا كَانُوا يَقْتَرِفُونَ ﴿١٢٠﴾ وَلَا
تَاْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللهِ عَلَيْهِ وَاِنَّهٗ لَفِسْقٌ ۭ وَاِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ اِلٰٓى

اَوْلِيَآئِهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ ۚ وَاِنْ اَطَعْتُمُوهُمْ اِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ ﴿١٢١﴾ اَوَمَنْ كَانَ مَيْتًا
فَاَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِى بِهِ فِى النَّاسِ كَمَنْ مَثَلُهُ فِى الظُّلُمَاتِ
لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا ۚ كَذٰلِكَ زُيِّنَ لِلْكَافِرِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢٢﴾ وَكَذٰلِكَ
جَعَلْنَا فِى كُلِّ قَرْيَةٍ اَكَابِرَ مُجْرِمِيهَا لِيَمْكُرُوا فِيهَا ۚ وَمَا يَمْكُرُونَ اِلَّا بِاَنْفُسِهِمْ
وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿١٢٣﴾ وَاِذَا جَآءَتْهُمْ اٰيَةٌ قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ حَتّٰى نُؤْتٰى مِثْلَ مَا
اُوتِىَ رُسُلُ اللّٰهِ ۘ اَللّٰهُ اَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ ۗ سَيُصِيبُ الَّذِينَ اَجْرَمُوا
صَغَارٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ ﴿١٢٤﴾ فَمَنْ يُرِدِ اللّٰهُ اَنْ
يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْاِسْلَامِ ۖ وَمَنْ يُرِدْ اَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا
كَاَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِى السَّمَآءِ ۚ كَذٰلِكَ يَجْعَلُ اللّٰهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ
﴿١٢٥﴾ وَهٰذَا صِرَاطُ رَبِّكَ مُسْتَقِيمًا ۗ قَدْ فَصَّلْنَا الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾
لَهُمْ دَارُ السَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَهُوَ وَلِيُّهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢٧﴾

108. *Allah'tan başkasına tapanlara (ve putlarına) sövmeyin; sonra onlar da bilmeyerek Allah'a söverler. Böylece Biz her ümmete kendi işlerini cazip gösterdik. Sonunda dönüşleri Rablerinedir. Artık O ne yaptıklarını kendilerine bildirecektir.*

109. *Kendilerine bir mucize gelirse ona mutlaka inanacaklarına dair kuvvetli bir şekilde Allah'a ant içtiler. De ki: Mucizeler ancak Allah katındandır. Ama mucize geldiğinde de inanmayacaklarının farkında mısınız?*

110. *Yine ona iman etmedikleri ilk durumdaki gibi onların gönüllerini ve gözlerini ters çeviririz. Ve onları şaşkın olarak azgınlıkları içinde bırakırız.*

111. *Eğer Biz onlara melekleri indirseydik, ölüler de onlarla konuşsaydı ve her şeyi toplayıp karşılarına getirseydik, Allah dilemedikçe yine de inanacak değillerdi; fakat çokları bunu bilmezler.*

112. *Böylece Biz, her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık. (Bunlar,) aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldarlar.*

Rabbin dileseydi onu da yapamazlardı. Artık onları uydurdukları şeylerle baş başa bırak.

113. *Ahirete inanmayanların kalpleri ona (yaldızlı söze) kansın, ondan hoşlansınlar ve işledikleri suçu işlemeye devam etsinler diye (böyle yaparlar).*

114. *(De ki): Allah'tan başka bir hakem mi arayacağım? Hâlbuki size Kitab'ı açık olarak indiren O'dur. Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, Kur'ân'ın gerçekten Rabbin tarafından indirilmiş olduğunu bilirler. Sakın şüpheye düşenlerden olma!*

115. *Rabbinin sözü, doğruluk ve adalet bakımından tamamlanmıştır. O'nun sözlerini değiştirecek kimse yoktur. O işitendir, bilendir.*

116. *Yeryüzünde bulunanların çoğuna uyacak olursan, seni Allah'ın yolundan saptırırlar. Onlar zandan başka bir şeye tâbi olmaz, yalandan başka söz de söylemezler.*

117. *Muhakkak ki senin Rabbin, evet O, kendi yolundan sapanı en iyi bilendir. O, doğru yolda gidenleri de iyi bilendir.*

118. *Allah'ın ayetlerine inanıyorsanız, üzerine O'nun adı anılarak kesilenlerden yiyin.*

119. *Üzerine Allah'ın adı anılıp kesilenden yememenize sebep ne? Oysa Allah, çaresiz yemek zorunda kaldığınız dışında, haram kıldığı şeyleri size açıklamıştır. Doğrusu birçokları bilgisizce, kendi kötü arzularına uyarak saptırıyorlar. Muhakkak ki Rabbin haddi aşanları çok iyi bilir.*

120. *Günahın açığını da gizlisini de bırakın! Çünkü günah işleyenler, yaptıklarının cezasını mutlaka çekeceklerdir.*

121. *Üzerine Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin. Kuşkusuz bu büyük günahtır. Gerçekten şeytanlar dostlarına, sizinle mücadele etmeleri için telkinde bulunurlar. Eğer onlara uyarsanız şüphesiz siz de Allah'a ortak koşanlar olursunuz.*

122. *Ölüyken dirilttiğimiz ve kendisine insanlar arasında yürüyebileceği bir ışık verdiğimiz kimse, karanlıklar içinde kalıp ondan hiç çıkamayacak durumdaki kimse gibi olur mu?! İşte kâfirlere, yaptıkları böyle süslü gösterilmiştir.*

123. Böylece Biz, her kasabada, oralarda bozgunculuk yapmaları için, günahkârlarını liderler yaptık. Onlar yalnız kendilerini aldatırlar, ama farkında olmazlar.

124. Onlara bir ayet geldiğinde, "Allah'ın elçilerine verilenin benzeri bize de verilmedikçe kesinlikle inanmayız" dediler. Allah, peygamberliğini kime vereceğini daha iyi bilir. Suç işleyenlere, yapmakta oldukları hilelere karşılık Allah tarafından aşağılık ve çetin bir azap erişecektir.

125. Allah kimi doğru yola iletmek isterse onun kalbini İslâm'a açar; kimi de saptırmak isterse göğe çıkıyormuş gibi onun kalbini iyice daraltır. Allah inanmayanların üstüne işte böyle murdarlık verir.

126. Bu (din), Rabbinin dosdoğru yoludur. Biz, öğüt alacak bir kavim için ayetleri ayrıntılı olarak açıkladık.

127. Rableri katında onlara esenlik yurdu (cennet) vardır. Ve yapmakta oldukları (güzel) işler sebebiyle Allah onların dostudur.

SAPMA VE DALÂLET YOLLARI

Kur'ân bir önceki bölümde vahyin hayatla olan ilişkisini ve insanlığın Rabbanî rehberliğe olan ihtiyacını açıkladı. Bu bölümde ise insanların birçoğunun vahyin doğru yolundan sapmalarına, dünya ve ahiret hayatındaki daimî saadet yolundan uzaklaşmalarına sebep olan şeyler zikredilmektedir. Bunlar şunlardır:

Birincisi: Cehalet. Cehalet, insanın ilk düşmanıdır. Her türlü sapkınlığın ve şerrin de temel sebebidir: *"Allah dilemedikçe yine de inanacak değillerdi; fakat çokları bunu bilmezler." "Onlar zandan başka bir şeye tâbi olmaz, yalandan başka söz de söylemezler."*

İkincisi: Tuğyan. Haddi aşmaktır. Bu, psikolojik bir hastalıktır. İnsanı kibirlenmeye ve hakka karşı gelmeye sevk eder. Hatta hakkın kendi faydasına olduğunu bilse bile yine de karşı çıkar. Hastanın ilaç almaktan imtina etmesi ve kendisini iyileştirmek isteyen doktora düşmanlık yapması gibidir: *"Ve onları şaşkın olarak azgınlıkları içinde bırakırız." "O, doğru yolda gidenleri de iyi bilendir." "Böylece Biz, her kasabada, oralarda bozgunculuk yapmaları için günahkârlarını liderler yaptık."*

"Suç işleyenlere, yapmakta oldukları hilelere karşılık Allah tarafından aşağılık ve çetin bir azap erişecektir."

Üçüncüsü: İnat. Bu da haddi aşmaya yakın bir şeydir. Bir kişi bir fikre sıkıca sarılır, sonra onun yanlış olduğu ortaya çıksa bile fikrinden dönmek ona zor gelir. Bu genelde kendilerini çok bilgili zanneden kimselerin düştüğü bir durumdur: *"Eğer Biz onlara melekleri indirseydik, ölüler de onlarla konuşsaydı ve her şeyi toplayıp karşılarına getirseydik, Allah dilemedikçe yine de inanacak değiller."*

Dördüncüsü: Heva. Şahsî çıkarlara uymak ve kısır taraftarlığa saplanmaktır: *"Doğrusu birçokları bilgisizce ve kendi arzularına uyarak saptırıyorlar."*

Beşincisi: Yalan. Hakikatleri gizleme, kitabı tahrif etme, doğruluk yolunda uzaklaşma, araştırmalarda ve diyaloğlarda bilimsel güvenilirlikten sapma gibi birçok yerde olabilir: *"(Bunlar,) aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldarlar."*

Altıncısı: Bâtılı süslü göstermek. *"İşte kâfirlere, yaptıkları böyle süslü gösterilmiştir." "Böylece Biz her ümmete kendi işlerini cazip gösterdik. Sonunda dönüşleri Rablerinedir."* Burada *"cazip ve süslü gösterme"*nin Allah'a nispet edilmesi ise Allah Teâlâ'nın bu evren için belirlediği yasalara ve sebeplere nispet edilmesi anlamındadır. Bu sebepler insanların gözü önündedir. İnsanlar isterlerse saadete götüren sebeplere, isterlerse de helâke götüren sebeplere sarılırlar. Allah her şeyi yaratandır. İnsan ise seçer, tercih yapar. Bu nedenle de kendi seçiminin sorumluluğunu yüklenir.

Yedincisi: Batıl ehlinin kötü amaçlar için birbirlerine yardımcı olmaları: *"Böylece Biz, her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık. (Bunlar,) aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldarlar." "Gerçekten şeytanlar dostlarına, sizinle mücadele etmeleri için telkinde bulunurlar."*

Sekizincisi: Çoğunluğa uyma, hiç düşünmeden ve akletmeden kalabalıkların sözlerini benimseme. *"Yeryüzünde bulunanların çoğuna uyacak olursan, seni Allah'ın yolundan saptırırlar." "Fakat çokları*

bunu bilmezler." "Doğrusu birçokları bilgisizce, kendi kötü arzularına uyarak saptırıyorlar."

Bu ayetlerden hareketle her zaman azınlıkta olanların görüşlerinin üstün gösterildiği zannedilmemelidir. Eğer öyle olsaydı her tartışmalı meselede azınlığın yoluna uymak gerekirdi. Burada sorgulamaksızın çoğunluğa uyma hususunda uyarı vardır. Zira insan davranışlarında mutat olan, insanın kamuoyundan ve yaygın düşünceden etkilenmesidir. Kur'ân bize doğru bilginin kesin delillerle olduğunu; bunun azınlığa ya da çoğunluğa bağlı olmadığını söylemektedir. Herkesin meşru çerçevede kendi görüş ve isteklerini dile getirdikleri durumlarda tercihe şayan olan çoğunluğun görüşüne tabi olmaktır. Allahu a'lem.

Dokuzuncusu: Günahlar. Bir kimse günahların ve şehvetinin peşinden gittikçe marifet yolundan da uzaklaşır. Çünkü ilim nurdur, günahlar ise kalpteki bu nurun üstünü örter. Nitekim şöyle demişlerdir: "Allah'ın nuru günahkâra verilmez." Bu nedenle burada şu hatırlatma yapılmıştır: *"Günahın açığını da gizlisini de bırakın!" "Üzerine Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin."*

Bu tür günahlar kalbin katılaşmasına neden olur. Kalbin üzerini kaplar da kişi sahih ve sağlıklı şekilde düşünemez olur: *"Allah kimi doğru yola iletmek isterse onun kalbini İslâm'a açar; kimi de saptırmak isterse göğe çıkıyormuş gibi onun kalbini iyice daraltır. Allah inanmayanların üstüne işte böyle murdarlık verir."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Allah'tan başkasına tapanlara (ve putlarına) sövmeyin; sonra onlar da bilmeyerek Allah'a söverler." ayetiyle putlara ve sahte ilahlara sövmek yasaklanmıştır. Zira bunu yapmak, bunlara tapanların kışkırtılmasına ve Allah'a sövmelerine neden olur, bu da Allah'a karşı düşmanlığa neden olur. Bunun esas sebebi Müslümanın başkalarının ilahı hakkında kötü söz söylemesidir.

Bunu yapmak onların hakkı dinlemekten uzaklaşmalarına da neden olur. Hâlbuki bizler onları davet etmek ve hidayete çağırmakla mükellefiz. Bu ayette sözlerin ve davranışların nelere sebep olacağına

dair araştırma yapılması ve iyi düşünülmesi gerektiğine de işaret vardır. Sözler ve davranışlar meşru olsa da sebep ve sonuçları açısından meşru olmayabilir.

"Yine ona iman etmedikleri ilk durumdaki gibi onların gönüllerini ve gözlerini ters çeviririz." ayeti ilk günahın ikinci günahı çektiğine işaret etmektedir. Bir kimse hakka karşı kibirlenmeyi âdet haline getirmişse, bunu her seferinde tekrar edecektir. Hayrın ve hüsnü hâtimenin (güzel sonun) alâmeti ise inat etmeden ve kibirlenmeden ilme ve hidayete tabi olmaktır. Bu, kişinin kendisine karşı dürüst olduğunun delilidir, hidayetin de esasıdır.

"Gönüllerin ve gözlerin ters çevrilmesi," sıkıntı, kararsızlık ve tereddüt hissidir. Kişinin ayan beyan gördüğü hakkı kabul etmek gerektiği düşüncesi ile engelleme, kibir ve inat gibi nefsanî dürtüler arasında bocalayıp durmasıdır.

"Ve onları şaşkın olarak azgınlıkları içinde bırakırız." ayetinde geçen "(عمه) (ameh)" kelimesi dalâlet, şaşkınlık ve karışıklık demektir. Bu kişi yolunu bulamayan rehbersiz âmâ gibidir. Tuğyan ile ameh (şaşkınlık, bocalama) arasındaki ilişki sebep-sonuç ilişkisidir. Tuğyan, şaşkınlığın ve dalâletin aslî sebebidir. Tevazu ise her türlü hayrın aslıdır.

"Her şeyi toplayıp karşılarına getirseydik." Yani onlara tüm mucizeler gelseydi de değişmeyeceklerdi. Şayet tüm mahlukâtı onların huzuruna getirseydik de onlar hakkın lehine şahitlik etselerdi, bu münkirler yine de hakka tabi olmazlardı. Bunun sebebi, marifet eksikliği değil, bilakis azgınlık, inatçılık ve kibirleridir.

"İnsan ve cin şeytanlar." ayeti, *"şeytan"* kelimesinin bir vasıf olduğuna ve her cins için kullanıldığına bir delildir. İnsan, cin veya hayvan türünün "kötü"sü şeytan vasfını alır. Bu kelimenin tefsiri, kelimenin kullanıldığı yerin siyakına göredir. Bu kabilden olsa gerek bir hadiste siyah köpeğin şeytan olarak nitelendirilmesi, biraz önce dediğimiz manadan dolayıdır. Yoksa bu hayvan yeni bir köpek türü değildir. Zira bu köpek ağzını bir kaba sürse, bu kabın temizliği diğer köpekler için yapılan işlemde olduğu gibi su ve toprakladır.

"Ahirete inanmayanların kalpleri ona (yaldızlı söze) kansın, ondan hoşlansınlar ve işledikleri suçu işlemeye devam etsinler diye (böyle yaparlar)." Yani bu kalpler şeytanın fısıltılarına meyleder. Zira kalpleri dünya arzularıyla dolup taşmıştır, bu nedenle arzuların ötesini görememektedir. Ancak hayat hakkında, hayat öncesi ve sonrası hakkında tefekkür etmek diri kalplerin ve arzuların zincirinden azat olmuş akılların işidir.

"Rabbinin sözü, doğruluk ve adalet bakımından tamamlanmıştır." Yani vahyin verdiği haberler doğrudur, hükmü adildir. İşte bu, vahyin, insanların tasavvurlarından ve kanunlarından farklı kılan özelliğidir. İnsanların bilgileri zan ve tahmindir, bazen de bir zarardan kaçınmak veya bir fayda elde etmek için sığındıkları yalanlardır. İnsanlar bu gibi gerekçelerle zulme de bulaşırlar. Peki, vahyi böyle bir ahlaka ve amaca sevk edecek herhangi bir faktör var mıdır?! Zira o, her şeyi bilen ve her şeyden müstağni olan Allah'tan gelmektedir. İşte bu büyük hakikat daha önce geçen istifham-ı inkâriye cevap olarak gelmiştir: *"(De ki): Allah'tan başka bir hakem mi arayacağım?"*

Ayette geçen "(يخرصون) (yahrusûn)" kelimesi, beyyine veya delil olmadan tahmin etmek, zanda bulunmak demektir.

"Allah'ın ayetlerine inanıyorsanız, üzerine O'nun adı anılarak kesilenlerden yiyin." Yani putlara adanmamış olan kurbanlardan yiyin. Haramlara Allah'ın yasak ettiği kan, leş, domuz ve diğer yiyecekler de dâhildir. Sonra bir istisna gelmiştir: *"Çaresiz yemek zorunda kaldığınız dışında."* Zira hayatın korunması için bu şarttır. Allah katında haram olan yiyeceklerin istisnaî durumlarda tüketilmesi; bir canın, açlıktan ya da susuzluktan helâk olmasından daha hafif kalmaktadır.

"Size harama olanları açıklamıştır." ayeti mubah alanının asıl olduğuna işaret etmektedir. Haramların listesinde adı geçmeyenler, helâl olduğuna dair özel bir delil olsun veya olmasın helâldir.

"Günahın açığını da gizlisini de bırakın!" "Günahın açığı," insanların gördüğü ve haberdar olduğudur. Bu tür haramlar Allah'ın yasaklarına karşı saldırganlık sayıldığı gibi Müslümanların duygularını da incitmektedir. Diğer günah türü ise günahkârın, günahını insanlardan çekindiği için veya Müslümanlar arasında yer edinebilmek maksadıyla gizlice yapmasıdır. Bu tür bir günah eğer iradedeki bir zayıflıktan veya

kendini tutamamaktan dolayı ise bu durumda birinci çeşitten daha hafiftir. Zira bir günahı açıktan işlemek arsızlığın ve hâyâsızlığın delilidir. Ama eğer hile, nifak ve Müslümanlara tuzak kurmak için günahını gizlice yapıyorsa, bu takdirde birincisinden (açıktan işlemekten) daha tehlikelidir. Allahu a'lem.

"Üzerine Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin. Kuşkusuz bu büyük günahtır. Gerçekten şeytanlar, dostlarına, sizinle mücadele etmeleri için telkinde bulunurlar. Eğer onlara uyarsanız şüphesiz siz de Allah'a ortak koşanlar olursunuz." ayeti fâsıklığa götüren masiyet davranışı ile şirke götüren tağuta itaat etme davranışı arasındaki farkı göstermektedir. Günahı, günah olduğunu bilerek işlemek kişiyi dinden çıkarmaz. Ancak her kim insanların çıkardığı kanunların; isteyerek, benimseyerek ve kabul ederek Allah'ın kanunundan daha üstün olduğunu iddia ederse, bu günah onu hiç şüphesiz dinden çıkarır. Mesela bir kimse mal sevgisi nedeniyle faiz yerse, fâsık ve günahkâr olur, ama faizi savunur ve onun kesin haram olduğunu bildiği halde haram olduğunu kabul etmezse, bu kişi kâfirdir, dinden çıkmıştır.

"Allah, peygamberliğini kime vereceğini daha iyi bilir." Peygamberlerin seçilmesi Allah'ın ilmi ve hikmetiyle olmaktadır; insanların tasavvurlarına ve ölçülerine göre değildir.

"Suç işleyenlere, yapmakta oldukları hilelere karşılık Allah tarafından aşağılık ve çetin bir azap erişecektir." Bu azap, onlar için zillet ve alçaklıktır; onların azgınlıklarına, gururlarına ve kibirlerine yaraşır bir cezadır.

"Göğe çıkıyormuş gibi kalbini iyice daraltır." Yüksek dağlara tırmanmaya çalışan kişi korkuya kapılır, panikler ve nefes darlığı çeker. Hakka karşı kibirlenen ve kendini büyük görenlerin hali de böyledir. Bu kişi de hakkı duyduğu, kesin ve kat'i delilleri gördüğü zaman daralır ve sıkıntı çekmeye başlar.

Bugün modern bilimin tespit ettiği üzere, uçakla ya da uzay aracı ile gökyüzüne tırmanan kişi hava basıncı değişikliğine maruz kalır; bu nedenle de kalbinde daralma olur ve nefes almada zorluk yaşar.

"Bu (din), Rabbinin dosdoğru yoludur." ayeti sırat-ı müstakimi, yani dosdoğru yolu teyit etmektedir. Bu yol, Allah'ın kendilerine nimet verdiklerinin yoludur. Bunlar sadık müminlerdir; inatlarından ve kibirlerinden dolayı Allah'ın gazabına uğrayanlardan veya cehaletlerinden ve ilim öğrenmedeki kusurlarından dolayı hak yoldan sapanlardan değillerdir. Bu dosdoğru yol ebedî saadete ulaştıracaktır. Bunlar için *"Rableri katında esenlik yurdu (cennet) vardır."*

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ قَدِ اسْتَكْثَرْتُمْ مِنَ الْإِنْسِ وَقَالَ
أَوْلِيَاؤُهُمْ مِنَ الْإِنْسِ رَبَّنَا اسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا بِبَعْضٍ وَبَلَغْنَا أَجَلَنَا الَّذِي
أَجَّلْتَ لَنَا قَالَ النَّارُ مَثْوَاكُمْ خَالِدِينَ فِيهَا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ
عَلِيمٌ ﴿١٢٨﴾ وَكَذَلِكَ نُوَلِّي بَعْضَ الظَّالِمِينَ بَعْضًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٢٩﴾
يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِي
وَيُنْذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا قَالُوا شَهِدْنَا عَلَى أَنْفُسِنَا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَاةُ
الدُّنْيَا وَشَهِدُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ﴿١٣٠﴾ ذَلِكَ أَنْ لَمْ يَكُنْ
رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَى بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا غَافِلُونَ ﴿١٣١﴾ وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِمَّا عَمِلُوا
وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٢﴾ وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ إِنْ يَشَأْ
يُذْهِبْكُمْ وَيَسْتَخْلِفْ مِنْ بَعْدِكُمْ مَا يَشَاءُ كَمَا أَنْشَأَكُمْ مِنْ ذُرِّيَّةِ قَوْمٍ آخَرِينَ
﴿١٣٣﴾ إِنَّ مَا تُوعَدُونَ لَآتٍ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿١٣٤﴾ قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَى
مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ
الظَّالِمُونَ ﴿١٣٥﴾ وَجَعَلُوا لِلَّهِ مِمَّا ذَرَأَ مِنَ الْحَرْثِ وَالْأَنْعَامِ نَصِيبًا فَقَالُوا هَذَا
لِلَّهِ بِزَعْمِهِمْ وَهَذَا لِشُرَكَائِنَا فَمَا كَانَ لِشُرَكَائِهِمْ فَلَا يَصِلُ إِلَى اللَّهِ وَمَا كَانَ
لِلَّهِ فَهُوَ يَصِلُ إِلَى شُرَكَائِهِمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿١٣٦﴾ وَكَذَلِكَ زَيَّنَ لِكَثِيرٍ مِنَ
الْمُشْرِكِينَ قَتْلَ أَوْلَادِهِمْ شُرَكَاؤُهُمْ لِيُرْدُوهُمْ وَلِيَلْبِسُوا عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ وَلَوْ
شَاءَ اللَّهُ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿١٣٧﴾ وَقَالُوا هَذِهِ أَنْعَامٌ وَحَرْثٌ حِجْرٌ
لَا يَطْعَمُهَا إِلَّا مَنْ نَشَاءُ بِزَعْمِهِمْ وَأَنْعَامٌ حُرِّمَتْ ظُهُورُهَا وَأَنْعَامٌ لَا يَذْكُرُونَ
اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا افْتِرَاءً عَلَيْهِ سَيَجْزِيهِمْ بِمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿١٣٨﴾ وَقَالُوا مَا
فِي بُطُونِ هَذِهِ الْأَنْعَامِ خَالِصَةٌ لِذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلَى أَزْوَاجِنَا وَإِنْ يَكُنْ مَيْتَةً
فَهُمْ فِيهِ شُرَكَاءُ سَيَجْزِيهِمْ وَصْفَهُمْ إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٣٩﴾ قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ
قَتَلُوا أَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَّمُوا مَا رَزَقَهُمُ اللَّهُ افْتِرَاءً عَلَى اللَّهِ قَدْ
ضَلُّوا وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿١٤٠﴾

128. Allah, onların hepsini bir araya topladığı gün, "Ey cinler (şeytanlar) topluluğu! Siz insanlarla çok uğraştınız" der. Onların, insanlardan olan dostları ise "Ey Rabbimiz! (Biz) birbirimizden yararlandık ve bize verdiğin sürenin sonuna ulaştık" derler. Allah da buyurur ki: Allah'ın dilediği hariç, içinde ebedî kalacağınız yer ateştir. Şüphesiz Rabbin hikmet sahibidir, bilendir.

129. İşte böylece işledikleri günahlardan ötürü zalimlerin bir kısmını diğer bir kısmının peşine takarız.

130. Ey cin ve insan topluluğu! İçinizden size ayetlerimi anlatan ve bugünle karşılaşacağınıza dair sizi uyaran peygamberler gelmedi mi! Derler ki: "Kendi aleyhimize şahitlik ederiz." Dünya hayatı onları aldattı ve kâfir olduklarına dair kendi aleyhlerine şahitlik ettiler.

131. Gerçek şu ki, halkı habersizken, Rabbin haksızlık ile ülkeleri helâk edici değildir.

132. Herkesin yaptıkları işlere göre dereceleri vardır. Rabbin onların yaptıklarından habersiz değildir.

133. Rabbin zengindir, rahmet sahibidir. Dilerse sizi yok eder ve sizi başka bir kavmin zürriyetinden yarattığı gibi sizden sonra yerinize dilediği bir kavmi yaratır.

134. Size va'dedilen mutlaka gelecektir; siz bunu önleyemezsiniz.

135. De ki: Ey kavmim! Elinizden geleni yapın! Ben de yapacağım! Yurdun (dünyanın) sonunun kimin lehine olduğunu yakında bileceksiniz. Gerçek şu ki zalimler iflah olmazlar.

136. Allah'ın yarattığı ekinlerle hayvanlardan Allah'a pay ayırıp zanlarınca, "Bu Allah'a, bu da ortaklarımıza (putlarımıza)" dediler. Ortakları için ayrılan Allah'a ulaşmıyor, fakat Allah için ayrılan ortaklarına ulaşıyor! Ne kötü hüküm veriyorlar?

137. Bunun gibi ortakları, müşriklerden çoğuna çocuklarını (kızlarını) öldürmeyi hoş gösterdi ki hem kendilerini mahvetsinler hem de dinlerini karıştırıp bozsunlar! Allah dileseydi bunu yapamazlardı. Öyleyse onları uydurdukları ile baş başa bırak!

138. Onlar saçma düşüncelerine göre dediler ki: "Bu (ilahlar için ayrılan) hayvanlarla ekinler haramdır. Bunları bizim dilediğimizden başkası yiyemez. Bunlar da binilmesi yasaklanmış hayvanlardır." Birtakım

hayvanlar da vardır ki (Allah böyle emrediyor diye) O'na iftira ederek üzerlerine Allah'ın adını anmazlar. Yapmakta oldukları iftiraları yüzünden Allah onları cezalandıracaktır.

139. *Dediler ki: "Şu hayvanların karınlarında olanlar yalnız erkeklerimize aittir, kadınlarımıza ise haram kılınmıştır. Şayet (yavru) ölü doğarsa, o zaman (kadın-erkek) hepsi onda ortaktır." Allah bu değerlendirmelerinin cezasını verecektir. Şüphesiz ki O hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir.*

140. *Bilgisizlikleri yüzünden beyinsizce çocuklarını öldürenler ve Allah'ın kendilerine verdiği rızkı, Allah'a iftira ederek (kadınlara) haram kılanlar, muhakkak ki ziyana uğramışlardır. Onlar gerçekten sapmışlardır ve doğru yolu bulacak da değillerdir.*

KÖRLÜK VE DALÂLETTEN ÖRNEKLER

Sırat-ı müstakimden sapmak, kişiyi düşüncelerinde, davranışlarında, ferdî ve içtimai ilişkilerinde körlüğe ve saplantıya götürür. Bunun sebebi, bu hayatı yoktan ve eşsiz bir şekilde yaratan, bu kâinattaki irili ufaklı her şeyini var eden Allah'ın indirdiği nurdan ve rehberden uzaklaşmış olmalarıdır. İşte bu bölümde Kur'ân, bocalamanın ve körlüğün örneklerinden bazılarını anlatmaktadır:

Birincisi: Cinler hakkında ve onların insanlarla olan ilişkilerinde yanlış tasavvurlarda bulunmak. Çünkü bu konu ilimle elde edilen bir şey değildir. Zira insanların bu konuda bilgi edinme kanalları kapalıdır. Bu gibi gaybî konularda vahiy olmadan bilgi edinmenin yolu yoktur. Bu kimseler ise bir taraftan vahyi inkâr ederken diğer taraftan hurafelerin ve saçma bilgilerin tuzağına düşüyorlar. Bu konuda Kur'ân şöyle demektedir: *"Ey cinler (şeytanlar) topluluğu! Siz insanlarla çok uğraştınız."* Yani onlardan çok kimseyi saptırdınız da onlar sizlerin aveneleri oldular, saçma arzularınızın tabileri oldular. *"Onların, insanlardan olan dostları ise 'Ey Rabbimiz! (Biz) birbirimizden yararlandık ve bize verdiğin sürenin sonuna ulaştık' derler."* Birbirinden yararlanmak, karşılıklı faydalanmak ve menfaat elde etmektir. Ancak buradaki menfaat, anlıktır. Şeytanların azgın olanları, insanların kendilerine yalvarıp yakarması, adaklar ve kurbanlar sunmaları esnasında onlara hâkim oldukları ve

onları kontrolleri (tasallut) altına aldıkları hissine kapılırlar. İnsanların azgın olanları ise zayıf karakterli nefisleri ele geçirmeye çalışırlar. Onların mallarını yalan, büyü ve şarlatanlıklarla çalarlar.

İkincisi: Karşılıklı faydalanmadan ortaya çıkan aldanma. Bu aldanış, onları hakkı söylemekten alıkoyar, küfür ve zulümde diretmelerine sebep olur: *"Dünya hayatı onları aldattı ve kâfir olduklarına dair kendi aleyhlerine şahitlik ettiler."*

Üçüncüsü: İnsanların mallarıyla oynama ve onları uygun olmayan yere harcama. Bazen Allah'ın ismini kullanarak yerler, bazen de putların adını kullanarak yerler: *"Allah'ın yarattığı ekinlerle hayvanlardan Allah'a pay ayırıp zanlarınca, 'Bu Allah'a, bu da ortaklarımıza (putlarımıza)' dediler. Ortakları için ayrılan Allah'a ulaşmıyor, fakat Allah için ayrılan ortaklarına ulaşıyor! Ne kötü hüküm veriyorlar?"* Bu, onların tam bir dalâlet içinde olmalarındandır. Onlar kendi putları lehine ihtiyatlı olmaya dikkat ederler. Kendi saçma düşüncelerine göre Allah'ın hakkı ile putların hakkı arasında kaldıkları durumlarda bu hakkı putlara verirler.

Dördüncüsü: Ellerinde delil ve beyyine olmadığı halde istedikleri şeyi helâl, istedikleri şeyi haram kılarlar. Bunun sebebi, hevalarına ve batıl örf ve hurafelere bağlılıktır: *"Onlar saçma düşüncelerine göre dediler ki: 'Bu (ilahlar için ayrılan) hayvanlarla ekinler haramdır. Bunları bizim dilediğimizden başkası yiyemez. Bunlar da binilmesi yasaklanmış hayvanlardır.' Birtakım hayvanlar da vardır ki (Allah böyle emrediyor diye) ona iftira ederek üzerlerine Allah'ın adını anmazlar."*

Beşincisi: Fakirlik ve geçim endişesiyle veya utanç korkusuyla çocuklarını öldürmeleri: *"Bunun gibi ortakları, müşriklerden çoğuna çocuklarını (kızlarını) öldürmeyi hoş gösterdi ki hem kendilerini mahvetsinler hem de dinlerini karıştırıp bozsunlar!" "Bilgisizlikleri yüzünden beyinsizce çocuklarını öldürenler ve Allah'ın kendilerine verdiği rızkı, Allah'a iftira ederek (kadınlara) haram kılanlar, muhakkak ki ziyana uğramışlardır."*

Altıncısı: Hayvanların etini yeme hususunda kadınlar ile erkekleri ayırırlar: *"Dediler ki: Şu hayvanların karınlarında olanlar yalnız*

erkeklerimize aittir, kadınlarımıza ise haram kılınmıştır. Şayet (yavru) ölü doğarsa, o zaman (kadın erkek) hepsi onda ortaktır."

Bu açık örnekler onların ne derece inhirafa uğradıklarını ve saptıklarını göstermektedir. Bu da nübüvvetin rehberliğinden uzaklaşmanın ve sırat-ı müstakimden sapmanın toplumları nereye getirebileceğini göstermektedir.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Siz insanlarla çok uğraştınız." Dalâlet, sihir ve yalanlarla insanlardan kendinize çok dostlar edindiniz.

"(Biz) birbirimizden yararlandık." Bu, karşılıklı hizmet, anlık çıkarlar ve geçici faydalanmalarla olmuştur.

"Ey cin ve insan topluluğu! İçinizden size ayetlerimi anlatan ve bugünle karşılaşacağınıza dair sizi uyaran peygamberler gelmedi mi?" ayetinin zahirinden anlaşıldığına göre hem cinlerden hem de insanlardan peygamberler gelmiştir. Bu kadarlık bilgiyle yetinmek, bu meseleye dalmaktan, teviller yapmaktan daha evladır. Çünkü bu tamamen gaybî bir bilgidir; bunun üzerine inşa edilecek bir amel yoktur. Ayrıca cinlerden resûllerin gelmesi demek, insanlardaki gibi olduğu anlamında değildir. Ayrıca bu ayeti diğer ayetlerden bağımsız bir şekilde ele almak da doğru değildir. Nitekim Cin Sûresi'nde geçtiği üzere cinler Kur'ân'ı dinlediler ve bu dinleme onları imana götürdü. Bu bile onların son risalete muhatap olduklarına delildir. Allahu a'lem.

"Gerçek şu ki: Halkı habersizken, Rabbin haksızlıkla ülkeleri helâk edici değildir." Allah Teâlâ'nın, haberi olmayan ve kendisine sahih davet ulaşmayan kimselere ceza vermemesi asıl olandır. Resûller gelmeden ve şeriat beyan edilmeden ceza yoktur. Aksi halde bu ceza haksızlık olacaktır, Allah ise haksızlık etmekten münezzehtir. Buna binaen kendilerine davet ve tebliğin ulaşıp ulaşmadığını bilmediğimiz milletler hakkında tartışmalara girmenin bir anlamı yoktur. Davet ulaşmamış olsa bile onlara bunu bir âlimin veya güvenilir bir davetçinin ulaştırıp ulaştırmadığını bilmiyoruz. Evla olan, davet göreviyle ilgilenmek

ve Allah'tan başka kimsenin bilmediği uhrevî konularla ilgili hüküm vermekten kaçınmaktır.

"Rabbin zengindir, rahmet sahibidir." Çünkü O zengindir; dünya malı ve ziyneti hususunda birbiriyle rekabete girenler arasında olduğu gibi haksızlık etmeye asla ihtiyaç duymaz. O, rahmet sahibidir, zulmetmeyi sevmez. O'nda, zorbaların, baskı kurarak, zayıflara ve fakirlere üstünlük taslayarak haz duyması gibi bir hal bulunmaz. Her türlü zulümden ve zulme götüren sebepten uzak olduğunu ifade etmek için Allah'ın bu iki sıfatı bu konunun içinde gelmiştir.

"De ki: Ey kavmim! Elinizden geleni yapın! Ben de yapacağım!" buyruğu ciddi bir tehdit ve uyarıdır. Sanki şöyle diyor: Dilediğinizi yapın. Dalâletinizde ve inadınızda kalın. İleride göreceksiniz. Bu ayette onların eylemlerine karşılık verileceğine işaret edilmiştir. İslam'a zarar vermeye çalışmak ve ona tuzak kurmak, mutlaka aynı güçte ama farklı metotta bir karşılığı gerekli kılmaktadır. Zira ayette *"Ben de yapacağım!"* denmiş, "Dua edeceğim" veya "Allah'ın takdiri ve azabı gelinceye kadar bekleyeceğim" denmemiştir. Eyleme geçmek mesuliyettir. Eyleminde kusurlu olana kaderin bir faydası olmayacaktır.

"Allah'ın yarattığı ekinlerle hayvanlardan Allah'a pay ayırıp zanlarınca, 'Bu Allah'a, bu da ortaklarımıza (putlarımıza)' dediler." Bu, onların cehaletlerinden ve zulümlerinden kaynaklanmaktadır. Bu putlara nasıl olur da hayvanlardan ve meyvelerden adaklar sunulur? Hâlbuki bu putların bu hayvanları yaratmada bir yardımları olmadı ki! Ya da bu ağaçları ve meyveleri yaratmada katkıları yok ki! Bunları yoktan var eden, yaratan ve insanın hizmetine sunan sadece Allah'tır.

"Ortakları için ayrılan Allah'a ulaşmıyor, fakat Allah için ayrılan ortaklarına ulaşıyor! Ne kötü hüküm veriyorlar?" Onlar sadece zalimce ve nankörce bir taksimatta bulunmakla kalmadılar, Allah'ın payına da göz diktiler, O'na ayırdıkları payı da aldılar. Allah'ın hakları konusunda gevşek davrandılar, ama putların haklarını tam gözettiler. Allah ile putları arasında kalınca da daha çok putlarının yanında durmayı tercih ettiler. Bu davranış, Kur'ân'da, vahiyden uzak duran toplumların cahilliğinin ve dengesizliğinin bir örneği olarak zikredilmiştir.

"Hem de dinlerini karıştırıp bozsunlar!" Batılın en büyük hedefi de budur. Çünkü din duygusu, daha yaratılışta insanın ruhuna ekilmiş bir duygudur ve çıkarılıp atılması veya silinmesi mümkün değildir. Ancak onu tahrif etmek ve karışıklığa sevk etmek daha kolay ve basit gelmektedir. Dinî düşünce ve davranışlarda, insanların genel problemi ve açmazı da budur.

"Onlar saçma düşüncelerine göre dediler ki: 'Bu (ilahlar için ayrılan) hayvanlarla ekinler haramdır. Bunları bizim dilediğimizden başkası yiyemez.'" Bu, dinin adını kullanarak haksızlık etme ve kafa karıştırma örneğidir. Bu, dinî gelir kaynaklarını ve insanların ekin ve hayvan gibi mallarını haksız bir şekilde elinde tutan kâhinlerin ve put bakıcılarının âdetidir.

"Bunlar da binilmesi yasaklanmış hayvanlardır." İnsanların mallarına el koymak ve davranışlarına hükmetmek arzusuyla onlara bu hayvanlara binmeyi yasakladılar.

"Dediler ki: Şu hayvanların karınlarında olanlar yalnız erkeklerimize aittir, kadınlarımıza ise haram kılınmıştır. Şayet (yavru) ölü doğarsa, o zaman (kadın erkek) hepsi onda ortaktır." ayetinin zahirinden anlaşılan; annesi kesildikten sonra onun karnından çıkan hayvanın durumudur. Eğer bu yavru sağ çıkarsa erkeklere aittir, ölü çıkarsa hem erkeklere hem de kadınlara aittir. İşte bu içtimaî zulmün bir örneğidir. Bazı durumlarda gıda ve beslenme konusunda bu gibi ayırımlara gitmek daha büyük günahlara da kapı aralamaktadır. Nitekim şu ayet bunu göstermektedir: *"Bilgisizlikleri yüzünden beyinsizce çocuklarını öldürenler ve Allah'ın kendilerine verdiği rızkı, Allah'a iftira ederek (kadınlara) haram kılanlar, muhakkak ki ziyana uğramışlardır."* Cahiliye âdeti gereği onlar fakirlik veya utanç korkusu nedeniyle kız çocuklarını doğduktan sonra gömerlerdi. Fakat ayet, din adı kullanılarak yapılan başka bir cinayete daha işaret etmektedir. Onlar bunu *"Allah'a iftira ederek"* yaparlardı. Yani sanki çocuğu öldürmekle Allah'a yakın olduklarını zannediyorlardı. Nitekim günah olan adaklarda ve bazı özel durumlarda da bu mana kısmen vardır. Resûlullah'ın (s.a.s.) babası Abdullah'ın kıssasında olduğu gibi. Allahu a'lem.

وَهُوَ الَّذِیٓ اَنْشَاَ جَنّٰتٍ مَّعْرُوْشٰتٍ وَّغَیْرَ مَعْرُوْشٰتٍ وَّالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا
اُكُلُهٗ وَالزَّیْتُوْنَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَّغَیْرَ مُتَشَابِهٍ كُلُوْا مِنْ ثَمَرِهٖٓ اِذَآ اَثْمَرَ وَاٰتُوْا
حَقَّهٗ یَوْمَ حَصَادِهٖ وَلَا تُسْرِفُوْا اِنَّهٗ لَا یُحِبُّ الْمُسْرِفِیْنَ ﴿۱۴۱﴾ وَمِنَ الْاَنْعَامِ
حَمُوْلَةً وَّفَرْشًا كُلُوْا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ وَلَا تَتَّبِعُوْا خُطُوٰتِ الشَّیْطٰنِ اِنَّهٗ لَكُمْ
عَدُوٌّ مُّبِیْنٌ ﴿۱۴۲﴾ ثَمٰنِیَةَ اَزْوَاجٍ مِنَ الضَّاْنِ اثْنَیْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ اثْنَیْنِ قُلْ
آٰلذَّكَرَیْنِ حَرَّمَ اَمِ الْاُنْثَیَیْنِ اَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَیْهِ اَرْحَامُ الْاُنْثَیَیْنِ نَبِّئُوْنِیْ بِعِلْمٍ
اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِیْنَ ﴿۱۴۳﴾ وَمِنَ الْاِبِلِ اثْنَیْنِ وَمِنَ الْبَقَرِ اثْنَیْنِ قُلْ آٰلذَّكَرَیْنِ
حَرَّمَ اَمِ الْاُنْثَیَیْنِ اَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَیْهِ اَرْحَامُ الْاُنْثَیَیْنِ اَمْ كُنْتُمْ شُهَدَآءَ اِذْ
وَصّٰىكُمُ اللّٰهُ بِهٰذَا فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا لِّیُضِلَّ النَّاسَ بِغَیْرِ
عِلْمٍ اِنَّ اللّٰهَ لَا یَهْدِی الْقَوْمَ الظّٰلِمِیْنَ ﴿۱۴۴﴾ قُلْ لَّآ اَجِدُ فِیْ مَآ اُوْحِیَ اِلَیَّ
مُحَرَّمًا عَلٰى طَاعِمٍ یَّطْعَمُهٗٓ اِلَّآ اَنْ یَّكُوْنَ مَیْتَةً اَوْ دَمًا مَّسْفُوْحًا اَوْ لَحْمَ خِنْزِیْرٍ
فَاِنَّهٗ رِجْسٌ اَوْ فِسْقًا اُهِلَّ لِغَیْرِ اللّٰهِ بِهٖ فَمَنِ اضْطُرَّ غَیْرَ بَاغٍ وَّلَا عَادٍ فَاِنَّ
رَبَّكَ غَفُوْرٌ رَّحِیْمٌ ﴿۱۴۵﴾ وَعَلَى الَّذِیْنَ هَادُوْا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِیْ ظُفُرٍ وَمِنَ الْبَقَرِ
وَالْغَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَیْهِمْ شُحُوْمَهُمَآ اِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُوْرُهُمَآ اَوِ الْحَوَایَآ اَوْ مَا
اخْتَلَطَ بِعَظْمٍ ذٰلِكَ جَزَیْنٰهُمْ بِبَغْیِهِمْ وَاِنَّا لَصٰدِقُوْنَ ﴿۱۴۶﴾ فَاِنْ كَذَّبُوْكَ فَقُلْ
رَّبُّكُمْ ذُوْ رَحْمَةٍ وَّاسِعَةٍ وَلَا یُرَدُّ بَاْسُهٗ عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِیْنَ ﴿۱۴۷﴾ سَیَقُوْلُ
الَّذِیْنَ اَشْرَكُوْا لَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَآ اَشْرَكْنَا وَلَآ اٰبَآؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ شَیْءٍ كَذٰلِكَ
كَذَّبَ الَّذِیْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَتّٰى ذَاقُوْا بَاْسَنَا قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِّنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوْهُ
لَنَا اِنْ تَتَّبِعُوْنَ اِلَّا الظَّنَّ وَاِنْ اَنْتُمْ اِلَّا تَخْرُصُوْنَ ﴿۱۴۸﴾ قُلْ فَلِلّٰهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ
فَلَوْ شَآءَ لَهَدٰىكُمْ اَجْمَعِیْنَ ﴿۱۴۹﴾ قُلْ هَلُمَّ شُهَدَآءَكُمُ الَّذِیْنَ یَشْهَدُوْنَ اَنَّ اللّٰهَ
حَرَّمَ هٰذَا فَاِنْ شَهِدُوْا فَلَا تَشْهَدْ مَعَهُمْ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَآءَ الَّذِیْنَ كَذَّبُوْا بِاٰیٰتِنَا

وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَهُمْ بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ﴿١٥٠﴾ قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَٰلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٥١﴾

141. Çardaklı ve çardaksız (üzüm) bahçeleri, ürünleri çeşit çeşit hurmaları, ekinleri, birbirine benzer ve benzemez biçimde zeytin ve narları yaratan O'dur. Her biri meyve verdiği zaman meyvesinden yiyin. Devşirilip toplandığı gün de hakkını (zekât ve sadakasını) verin, israf etmeyin; çünkü Allah israf edenleri sevmez.

142. Hayvanlardan yük taşıyanı ve tüyünden döşek yapılanları yaratan O'dur. Allah'ın size verdiği rızıktan yiyin, şeytanın ardına düşmeyin; şüphesiz o sizin için apaçık bir düşmandır.

143. (Dişi ve erkek olarak) sekiz eş yarattı: Koyundan iki, keçiden iki... De ki: O, bunların erkeklerini mi, dişilerini mi, yoksa bu iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı haram etti? Eğer doğru iseniz bana ilimle söyleyin.

144. Deveden de iki, sığırdan da iki (yarattı.) De ki: O bunların erkeklerini mi, dişilerini mi, yoksa bu iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı haram kıldı? Yoksa Allah'ın size böyle vasiyet ettiğine şahit mi oldunuz? Bilgisizce insanları saptırmak için Allah'a karşı yalan uydurandan kim daha zalimdir?! Şüphesiz Allah o zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.

145. De ki: Bana vahyolunanda, leş veya akıtılmış kan yahut domuz eti -ki pisliğin kendisidir- ya da günah işlenerek Allah'tan başkası adına kesilmiş bir hayvandan başka, yiyecek kimseye haram kılınmış bir şey bulamıyorum. Başkasına zarar vermemek ve sınırı aşmamak üzere kim (bunlardan) yemek zorunda kalırsa, bilsin ki Rabbin bağışlayan ve esirgeyendir.

146. Yahudilere bütün tırnaklı hayvanları haram kıldık. Sırtlarında yahut bağırsaklarında taşıdıkları ya da kemiğe karışan yağlar hariç olmak üzere sığır ve koyunun iç yağlarını da onlara haram kıldık. Bu, zulümleri yüzünden onlara verdiğimiz cezadır. Biz elbette doğru söyleyeniz.

147. Eğer seni yalanlarlarsa de ki: Rabbiniz geniş bir rahmet sahibidir. Bununla beraber O'nun azabı, suçlular topluluğundan uzaklaştırılamaz.

148. Putperestler diyecekler ki: "Allah dileseydi ne biz ortak koşardık ne de atalarımız. Hiçbir şeyi de haram kılmazdık." Onlardan öncekiler de aynı şekilde (peygamberleri) yalanladılar ve sonunda azabımızı tattılar. De ki: Yanınızda bize açıklayacağınız bir bilgi var mı? Siz zandan başka bir şeye uymuyorsunuz ve siz sadece yalan söylüyorsunuz.

149. De ki: Kesin delil, ancak Allah'ındır. Allah dileseydi elbette hepinizi doğru yola iletirdi.

150. De ki: "Allah şunu yasak etti" diye şehadet edecek şahitlerinizi getirin! Eğer onlar şahitlik ederlerse, sen onlarla beraber şahitlik etme; ayetlerimizi yalanlayanların ve ahiret gününe inanmayanların arzularına uyma. Onlar, Rablerine eş tutuyorlar.

KOLAYLIK DİNİ İSLAM

Düşünce, davranış ve inanç konusunda cahiliye toplumunu sarıp sarmalayan hurafeler karşısında Kur'ân, alternatif sunmaktadır. Bu, vahyin hükümlerinin geçerli olduğu mümin bir toplumdur. Bu bölümde cahiliyenin anlayış ve düşüncelerine cevap verilmekte ve bir karşılaştırma yapılmaktadır. Bunlar şöyledir:

Birincisi: Ekini ve hayvanları yaratan yalnızca Allah'tır: *"Çardaklı ve çardaksız (üzüm) bahçeleri yaratan O'dur." "Hayvanlardan yük taşıyanı ve tüyünden döşek yapılanları yaratan O'dur."*

İkincisi: Allah tüm bunları insanın yemesi, faydalanması ve ziynet olarak kullanması için yaratmıştır: *"Her biri meyve verdiği zaman meyvesinden yiyin." "Hayvanlardan yük taşıyanı ve tüyünden döşek yapılanları yaratan O'dur. Allah'ın size verdiği rızıktan yiyin."*

Üçüncüsü: Tüm bunlarda asıl olan, mubah olmalarıdır. Haram olmaları için açık bir delil gereklidir: *"De ki: Bana vahyolunanda, leş veya akıtılmış kan yahut domuz eti -ki pisliğin ta kendisidir- ya da günah işlenerek Allah'tan başkası adına kesilmiş bir hayvandan başka, yiyecek kimseye haram kılınmış bir şey bulamıyorum."* Haramlar bunlarla tahsis edilmiş olduğu halde bunlar bile zaruret hallerinde müstesna kılınmıştır: *"Başkasına zarar vermemek ve sınırı aşmamak üzere kim (bunlardan) yemek zorunda kalırsa, bilsin ki Rabbin bağışlayan ve esirgeyendir."*

Dördüncüsü: Allah Teâlâ'nın Yahudilere haram kıldığı bazı yiyecekler zamana, mekâna ve duruma bağlı olarak değişen cezalandırma kastıyla verilmiştir, bunlar ebedî hükümler değildir: *"Yahudilere bütün tırnaklı hayvanları haram kıldık. Sırtlarında yahut bağırsaklarında taşıdıkları ya da kemiğe karışan yağlar hariç olmak üzere sığır ve koyunun iç yağlarını da onlara haram kıldık." "Bu, zulümleri yüzünden onlara verdiğimiz cezadır."* Bu, bir cezadır; cezalara bakılarak hüküm verilmez ve bunlar örnek olmaz.

Beşincisi: Allah Teâlâ'nın (peygamberleri aracılığıyla bildirip) haram kıldığı şeylerin dışında kalanların haram olduğunu söyleyenden delil istenir. Aksi halde bu kişi yalancıdır ve Allah'a iftira atmış sayılır: *"De ki: O bunların erkeklerini mi, dişilerini mi, yoksa bu iki dişinin rahimlerinde bulunan yavrularını mı haram kıldı?" "Yoksa Allah'ın size böyle vasiyet ettiğine şahit mi oldunuz? Bilgisizce insanları saptırmak için Allah'a karşı yalan uydurandan kim daha zalimdir?" "De ki: 'Allah şunu yasak etti' diye şehadet edecek şahitlerinizi getirin! Eğer onlar şahitlik ederlerse, sen onlarla beraber şahitlik etme."* Tüm bu ayetlerden ortaya çıkıyor ki herhangi bir delil olmadan insanlara bazı şeyleri haram kılmak veya sınırlamak büyük bir tehlike içermektedir. İşte helâl dairesinin geniş ve haramların sayılı olması, bu şeriatın mutedil ve müsamahakâr olmasından ve tüm insanları kapsayan Allah'ın rahmet ilkesinden dolayıdır.

Altıncısı: Bu nimetlerin mukabilinde bir de zenginlerin fakirlere, nimet içinde olanların bu nimetlerden mahrum olanlara karşı sevgi, rahmet ve dayanışmadan dolayı yerine getirdiği bazı haklar vardır. Bunlar kulu hem mabuduna hem de kardeşinin kalbine yakınlaştırır:

"Devşirilip toplandığı gün de hakkını (zekât ve sadakasını) verin, israf etmeyin."

Çünkü israf, ruha zarar vermekte, genel servete zarar vermekte ve insanın insanla olan ilişkilerini zedelemektedir. Açlar ve mahrumlar varken riya, kibir ve farklı görünme arzusuyla yapılan aşırı israflar, toplumun temel yapısına zarar vermekte, toplumda haset, nefret, hırsızlık, rüşvet vb. kötü fiilleri körüklemektedir.

Dikkat edilirse Kur'ân burada insanlarla cinler arasında bir ilişkiden söz etmemiştir. Hâlbuki bir önceki bölümde cahiliye toplumunun körlüğünden söz ettiğinde ondan bahsetmişti. Ancak İslamî bir toplumda asıl olan, cinlerle insanlar arasında herhangi bir ilişkinin olmamasıdır. Cinler âlemi gaybî bir âlemdir. Vahyin öğrettiği kadar ona inanırız. Onlara karşı herhangi bir hususta mükellef değiliz. Kız çocuklarının gömülmesi ve çocukların fakirlik vb. nedenlerle öldürülmesi meselesi ise Kur'ân'da birkaç yerde zikredilmiş ve bunun yanlış ve batıl olduğu beyan edilmiştir.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Çardaklı ve çardaksız (üzüm) bahçeleri." Ağaçların bazıları dal budak salarak yayılmaya ve çardak yapımına uygundur; bu tür bitkilerle geniş gölgelikler yapılabilir. Üzüm asması böyle bir ağaçtır. Onunla çardak yapılır ve geniş bir gölgesi olur. Bazı ağaçların ise yayılımı yoktur ve çardak olmaya uygun değildir. İnsanlar bahçelerinde genelde bir taneden fazla gölgeliğe ihtiyaç duymaz. Bu ayet, ağaçların meyveleri dışında başka faydalarının da olduğuna dikkat çekmektedir. Çardak ve gölgelik de işte böyledir. Bu tür yerler, insanların buluşması, sohbet etmesi ve dinlenmesi için uygun yerlerdir.

"Birbirine benzer ve benzemez biçimde..." Ağaçların gölge ve yeşillik açısından genel görünümü aynıdır, ama meyveleri renk, şekil, tat ve koku bakımından farklıdır.

"Devşirilip toplandığı gün de hakkını verin." buyruğundaki *"hak"*-tan maksat, zekât ve onun dışında ödenmesi gerekli olan adak, ailenin

nafakası vb. harcama yerleridir. Ayetteki ifadeden, iyilikte ve hayır işlerinde acele etmek ve koşuşturmak gerektiği manası da çıkmaktadır.

"Fakat israf etmeyin." Yemede israf etmeyin. İsraf aslında tüketimde haddi aşmak, aşırı gitmektir. Bunun da daha önce geçtiği üzere birçok zararı vardır.

"Hayvanlardan yük taşıyanı ve tüyünden döşek yapılanları yaratan O'dur. Allah'ın size verdiği rızıktan yiyin." ayetinde hayvanların üç faydasından bahsedilmiştir: Deve, at, ve katırda olduğu gibi binek ve eşya taşıma amacıyla kullanılmaları; üzerine oturmak ve yatak yapmak için kullanılan yün, kıl, tüylerinin olması, bir de gıda olarak tüketilen et, süt, yağ vb. ürünlerin kaynağı olmaları. Allahu a'lem.

"Akıtılmış kan;" kesilen hayvanın vücudundan çıkan kan demektir. Ancak etin ve damarların içinde kalan kanı yemek haram değildir.

"Yahut domuz eti." buyruğunda sadece domuzun eti zikredilmiştir, ama bununla et, yağ, kemik, ciğer, kıkırdak vb. her parça kastedilmiştir. Bunların tamamı haramdır.

"Allah'tan başkası adına kesilmiş bir hayvan." Bu, Allah'tan başkasına sunulan kurban ve adaklardır; ister puta adanmış, ister dikili bir taşa/heykele isterse de bir kabre adanmış olsun hepsi buna dâhildir.

"Yahudilere bütün tırnaklı hayvanları haram kıldık." ayetinde Allah Teâlâ'nın, ceza olması için Yahudilere haram kıldığı hayvanlar zikredilmiştir. Bunlar bizim şeriatımızda kesinlikle yoktur. Bunların neler olduğuna dair detaylara ve manalara dalmaya gerek yoktur.

"Putperestler diyecekler ki: Allah dileseydi ne biz ortak koşardık ne de atalarımız." ifadesi, kendi yanlışlarına kaderi mazeret olarak öne sürmektir, ama bu, geçersiz bir mazerettir. İnsana düşen, emir ve yasaklara itibar etmektedir. Kadere ise iman eder ve onu mazeret olarak öne sürmekten içtinap ederiz. Allah'ın hikmeti, rahmeti ve adaletine olan mutlak imanımızla kadere iman ederiz ve Allah'ı her türlü zulüm ve haksızlıktan tenzih ederiz.

"Ve siz sadece yalan söylüyorsunuz." Yani tahmin ediyor, zanda bulunuyorsunuz, ama herhangi bir deliniz yok.

قُلْ تَعَالَوْا اَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ اَلَّا تُشْرِكُوا بِهٖ شَيْـًٔا وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا
وَلَا تَقْتُلُوٓا اَوْلَادَكُمْ مِنْ اِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَاِيَّاهُمْ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ
مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِى حَرَّمَ اللّٰهُ اِلَّا بِالْحَقِّ ذٰلِكُمْ
وَصّٰيكُمْ بِهٖ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٥١﴾ وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ اِلَّا بِالَّتِى هِىَ
اَحْسَنُ حَتّٰى يَبْلُغَ اَشُدَّهٗ وَاَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا اِلَّا
وُسْعَهَا وَاِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰى وَبِعَهْدِ اللّٰهِ اَوْفُوا ذٰلِكُمْ وَصّٰيكُمْ
بِهٖ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿١٥٢﴾ وَاَنَّ هٰذَا صِرَاطِى مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا
السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهٖ ذٰلِكُمْ وَصّٰيكُمْ بِهٖ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٥٣﴾ ثُمَّ
اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ تَمَامًا عَلَى الَّذِى اَحْسَنَ وَتَفْصِيلًا لِكُلِّ شَىْءٍ وَهُدًى
وَرَحْمَةً لَعَلَّهُمْ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٤﴾ وَهٰذَا كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ فَاتَّبِعُوهُ
وَاتَّقُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٥٥﴾ اَنْ تَقُولُوٓا اِنَّمَآ اُنْزِلَ الْكِتَابُ عَلٰى طَآئِفَتَيْنِ
مِنْ قَبْلِنَا وَاِنْ كُنَّا عَنْ دِرَاسَتِهِمْ لَغَافِلِينَ ﴿١٥٦﴾ اَوْ تَقُولُوا لَوْ اَنَّآ اُنْزِلَ عَلَيْنَا
الْكِتَابُ لَكُنَّآ اَهْدٰى مِنْهُمْ فَقَدْ جَآءَكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ فَمَنْ
اَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَّبَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَصَدَفَ عَنْهَا سَنَجْزِى الَّذِينَ يَصْدِفُونَ عَنْ
اٰيَاتِنَا سُٓوءَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يَصْدِفُونَ ﴿١٥٧﴾ هَلْ يَنْظُرُونَ اِلَّآ اَنْ تَأْتِيَهُمُ
الْمَلٰٓئِكَةُ اَوْ يَأْتِىَ رَبُّكَ اَوْ يَأْتِىَ بَعْضُ اٰيَاتِ رَبِّكَ يَوْمَ يَأْتِى بَعْضُ اٰيَاتِ
رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا اِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ اٰمَنَتْ مِنْ قَبْلُ اَوْ كَسَبَتْ فِىٓ اِيمَانِهَا
خَيْرًا قُلِ انْتَظِرُوٓا اِنَّا مُنْتَظِرُونَ ﴿١٥٨﴾ اِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا
لَسْتَ مِنْهُمْ فِى شَىْءٍ اِنَّمَآ اَمْرُهُمْ اِلَى اللّٰهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ
﴿١٥٩﴾ مَنْ جَآءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهٗ عَشْرُ اَمْثَالِهَا وَمَنْ جَآءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزٰٓى
اِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦٠﴾ قُلْ اِنَّنِى هَدٰىنِى رَبِّىٓ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

دِينًا قِيَمًا مِلَّةَ اِبْرٰهِيمَ حَنِيفًاۚ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٦١﴾ قُلْ اِنَّ صَلَاتِى
وَنُسُكِى وَمَحْيَاىَ وَمَمَاتِى لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَۙ ﴿١٦٢﴾ لَا شَرِيكَ لَهٗۚ وَبِذٰلِكَ اُمِرْتُ
وَاَنَا اَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٦٣﴾ قُلْ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَبْغِى رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَىْءٍۗ وَلَا
تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ اِلَّا عَلَيْهَاۚ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرٰىۚ ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ
فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿١٦٤﴾ وَهُوَ الَّذِى جَعَلَكُمْ خَلَٰٓئِفَ الْاَرْضِ
وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَبْلُوَكُمْ فِى مَٓا اٰتٰىكُمْۗ اِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ
الْعِقَابِ وَاِنَّهٗ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٦٥﴾

151. *De ki: Gelin Rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, ana-babaya iyilik edin, fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin -sizin de onların da rızkını Biz veririz-; kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın ve Allah'ın yasakladığı cana haksız yere kıymayın! İşte bunlar Allah'ın size emrettikleridir. Umulur ki düşünüp anlarsınız.*

152. *Rüşt çağına erişinceye kadar, yetimin malına, sadece en iyi tutumla yaklaşın; ölçü ve tartıyı adaletle yapın. Biz herkese ancak gücünün yettiği kadarını yükleriz. Söz söylediğiniz zaman, yakınlarınız dahi olsa adaletli olun, Allah'a verdiğiniz sözü tutun. İşte Allah size, iyice düşünesiniz diye bunları emretti.*

153. *Şüphesiz bu, benim dosdoğru yolumdur. Buna uyun. (Başka) yollara uymayın. Zira o yollar sizi Allah'ın yolundan ayırır. İşte sakınmanız için Allah size bunları emretti.*

154. *Sonra iyilik edenlere nimetimizi tamamlamak, her şeyi açıklamak, hidayete erdirmek ve rahmet etmek maksadıyla Mûsâ'ya da Kitab'ı (Tevrat'ı) verdik. Umulur ki Rablerinin huzuruna varacaklarına iman ederler.*

155. *İşte bu (Kur'ân), Bizim indirdiğimiz mübarek bir kitaptır. Buna uyun ve Allah'tan korkun ki size merhamet edilsin.*

156. "Kitap, yalnız bizden önceki iki topluluğa (Hristiyanlara ve Yahudilere) indirildi, biz ise onların okumasından gerçekten habersizdik" demeyesiniz diye;

157. Yahut "Bize de kitap indirilseydi, biz onlardan daha çok doğru yolda olurduk" demeyesiniz diye (Kur'ân'ı indirdik). İşte size de Rabbinizden açık bir delil, hidayet ve rahmet geldi. Kim Allah'ın ayetlerini yalanlayıp onlardan yüz çevirenden daha zalimdir! Ayetlerimizden yüz çevirenleri, yüz çevirmelerinden ötürü azabın en kötüsüyle cezalandıracağız.

158. Onlar ancak kendilerine meleklerin gelmesini veya Rabbinin gelmesini yahut Rabbinin bazı alâmetlerinin gelmesini bekliyorlar. Rabbinin bazı alâmetleri geldiği gün, önceden inanmamış ya da imanında bir hayır kazanmamış olan kimseye artık imanı bir fayda sağlamaz. De ki: Bekleyin, şüphesiz biz de beklemekteyiz!

159. Dinlerini parça parça edip gruplara ayrılanlar var ya, senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur. Onların işi ancak Allah'a kalmıştır. Sonra Allah onlara, yaptıklarını bildirecektir.

160. Kim (Allah'ın huzuruna) iyilikle gelirse ona, getirdiğinin on katı vardır. Kim de kötülükle gelirse, o sadece getirdiğinin dengiyle cezalandırılır. Onlar haksızlığa uğratılmazlar.

161. De ki: Şüphesiz Rabbim beni doğru yola, dosdoğru dine, Allah'ı birleyen İbrâhim'in dinine iletti. O, ortak koşanlardan değildi.

162. De ki: Şüphesiz benim namazım, kurbanım, hayatım ve ölümüm; hepsi âlemlerin Rabbi Allah içindir.

163. O'nun ortağı yoktur. Bana sadece bu emrolundu ve ben Müslümanların ilkiyim.

164. De ki: Allah her şeyin Rabbi iken ben O'ndan başka Rab mi arayacağım? Herkesin kazanacağı yalnız kendisine aittir. Hiçbir suçlu başkasının suçunu yüklenmez. Sonunda dönüşünüz Rabbinizedir. Ve O, uyuşmazlığa düştüğünüz gerçeği size haber verecektir.

165. Sizi yeryüzünün halifeleri kılan, size verdiği (nimetler) hususunda sizi denemek için kiminizi kiminizden derecelerle üstün kılan O'dur. Şüphesiz Rabbin, cezası çabuk olandır ve gerçekten O, bağışlayan, merhamet edendir.

ON TAVSİYE VE SON NASİHATLER

Bu sûrenin son ayetlerinde, geçmişin tecrübelerinden istifade ederek vahyin rehberliğinde Müslüman bir toplumun sahip olması gereken hali özetleyen Rabbanî tavsiyeler gelmiştir. Bu on tavsiye şu şekilde başlamıştır:

Birincisi: *"O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın."* Vurgu, tevhidedir.

İkincisi: *"Ana-babaya iyilik edin."* Anne-babaya iyi davranmak gerekir.

Üçüncüsü: *"Çocuklarınızı öldürmeyin."* Çocukların hayatını muhafaza etmek emredilmiştir.

Dördüncüsü: *"Kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın."* Zina ve zinanın kapısını aralayan tüm unsurlar yasaklanmıştır.

Beşincisi: *"Allah'ın yasakladığı cana haksız yere kıymayın."* İnsan hayatı koruma altına alınmıştır.

Altıncısı: *"Rüşt çağına erişinceye kadar, yetimin malına, sadece en iyi tutumla yaklaşın."* Yetimlerin malları koruma altına alınmıştır.

Yedincisi: *"Ölçü ve tartıyı adaletle yapın."* İnsanların malları ve hakları koruma altına alınmıştır.

Sekizincisi: *"Söz söylediğiniz zaman, yakınlarınız dahi olsa adaletli olun."* Sözde durma, hüküm ve şahitlikte adil olma vurgulanmıştır.

Dokuzuncusu: *"Allah'a verdiğiniz sözü tutun."* Ahde vefa göstermek lazımdır.

Onuncusu: *"Şüphesiz bu, benim dosdoğru yolumdur. Buna uyun. (Başka) yollara uymayın. Zira o yollar sizi Allah'ın yolundan ayırır."* Sırat-ı müstakim üzerine sebat etmek ve birlik olmak şarttır.

Tüm bu emirlere "tavsiye" denmiştir. Zira ayetlerde "(وصاكم) (vessâküm)" kelimesi tekrar edilmiştir. Bu da bunların Müslümanların hayatındaki önemini göstermektedir.

Bu tavsiyeler ile günümüze kadar Yahudilerde yer alan Tevrat'ın on tavsiyesi arasında bir bağ kurulmuştur. İlmî ve objektif bir şekilde bu bağı ele aldığımızda aşağıdaki sonuçlara ulaşmamız mümkündür:

Birincisi: Tevrat ve Kur'ân'ın tavsiyeleri arasında benzerlik ve yakınlık vardır. İkisi de tevhit, ahlak, anne-babaya iyilik, adalet, insanların haklarını ve mallarını koruma üzerinde durmuştur.

İkincisi: Bu tavsiyelerin Tevrat'ın tahrif edilmemiş halinden geri kalanlar olduğunu söylemeye bir mâni yoktur. Tevrat'taki bu tavsiyelerde de vahyin nuru açıkça görülmektedir. Bunların Kur'ân'da geçen on tavsiye ile uyuşması da bunun delilidir.

Üçüncüsü: Semavî kitaplar arasındaki benzerlik, bunların kaynak açısından bir olmasından dolayıdır: *"Dini ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin, diye Nuh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrâhim'e, Mûsâ'ya ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi Allah size de din kıldı."*[217] Bu on vasiyet de bu hakikatin birebir örneğini teşkil etmektedir.

Dördüncüsü: En'âm Sûresi'nin bizatihi kendisi bu on tavsiyeyi zikrettikten sonra şöyle demiştir: *"Sonra iyilik edenlere nimetimizi tamamlamak, her şeyi açıklamak, hidayete erdirmek ve rahmet etmek maksadıyla Mûsâ'ya da Kitab'ı (Tevrat'ı) verdik. Umulur ki Rablerinin huzuruna varacaklarına iman ederler."* Sonra Kur'ân bu tavsiyeleri de şu şekilde nitelemiştir: *"İşte size de Rabbinizden açık bir delil, hidayet ve rahmet geldi."* Bunda ve bizzat bu on tavsiyede genel anlamda iki kitap (Kur'ân ve Tevrat) arasındaki benzerliğin hangi boyutta olduğuna işaretler vardır. Allahu a'lem.

Bu on tavsiye zikredildikten sonra ümmetin şahsiyetini inşa etmek ve ayırt edici kimliğini ortaya koymak için bazı imanî ve tarihî hakikatler zikredilmiştir. Bunlar şunlardır:

Birincisi: Tüm insanlar kesin bir sona doğru gitmektedirler. Dünya yok olacak; müminler imanları sayesinde kurtulacak, kâfirler ise küfür ve zulümleri nedeniyle azap göreceklerdir. *"Onlar ancak kendilerine meleklerin gelmesini veya Rabbinin gelmesini yahut Rabbinin bazı alâmetlerinin gelmesini bekliyorlar. Rabbinin bazı alâmetleri geldiği gün, önceden inanmamış ya da imanında bir hayır kazanmamış olan kimseye artık imanı bir fayda sağlamaz."*

---

217 Şûrâ 42/13.

İkincisi: Allah'ın dini; aslı, cevheri ve gayesi itibariyle tektir. Tefrika ise tahrif, hizipleşme ve nefsin peşinden gitme gibi nedenlerle ortaya çıkmıştır: *"Dinlerini parça parça edip gruplara ayrılanlar var ya, senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur." "De ki: Şüphesiz Rabbim beni doğru yola, dosdoğru dine, Allah'ı birleyen İbrâhim'in dinine iletti. O, ortak koşanlardan değildi."*

Üçüncüsü: Tüm insanlar için hesaba çekilme ölçüsü tektir. O da adalet ve fazilettir: *"Kim (Allah'ın huzuruna) iyilikle gelirse, ona, getirdiğinin on katı vardır. Kim de kötülükle gelirse, o sadece getirdiğinin dengiyle cezalandırılır. Onlar haksızlığa uğratılmazlar." "Herkesin kazanacağı yalnız kendisine aittir. Hiçbir suçlu, başkasının suçunu yüklenmez. Sonunda dönüşünüz Rabbinizedir. Ve O, uyuşmazlığa düştüğünüz gerçeği size haber verecektir."*

Dördüncüsü: Yeryüzünde insanların rızık ve benzeri hususlarda birbirlerinden farklı olmaları adalete aykırı değildir. Çünkü dünya hayatı imtihan alanıdır, mükâfat yeri değildir. Allah birini bununla, diğerini başka bir şeyle sınar; birini diğeriyle sınar; zenginı fakirle, fakiri zenginle sınar; güçlüyü zayıfla, zayıfı güçlüyle sınar. Bu böyledir. *"Sizi yeryüzünün halifeleri kılan, size verdiği (nimetler) hususunda sizi denemek için kiminizi kiminizden derecelerle üstün kılan O'dur."*

Beşincisi: Bir Müslüman, tüm hareketlerinde ve eylemlerinde, yalnızken veya toplum içindeyken, sahip olduğu her şeyiyle Allah'a bağlıdır. *"De ki: Şüphesiz benim namazım, kurbanım, hayatım ve ölümüm; hepsi âlemlerin Rabbi Allah içindir. O'nun ortağı yoktur."*

Altıncısı: Tevhit, dinin esası, her hayrın da temelidir. İnsan ile kendi fıtratı ve bu geniş evren arasındaki insicamı sağlayan şey, imandır: *"De ki: Allah her şeyin Rabbi iken ben O'ndan başka Rab mi arayacağım?"*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Ana-babaya iyilik edin." Buna söz, amel, niyet, bakma, ilgilenme, işlerine koşuşturma, tam bir sevgi, büyük bir saygı ve her türlü iyilik girer.

"Fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin." Açlık korkusu, bazı zayıf karakterli insanları, açlıklarını azaltmak ve açlığın şiddetini kırmak için kendi çocuklarını öldürmeye kadar götürmektedir.

"Kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın." ayetinde geçen "(فواحش) (fevahiş)" kelimesi iğrenç günah ve utanç günahlarıdır. Genellikle de "zina" yerine kullanılmaktadır. Ayette *"yaklaşmayın!"* denmiştir ki bununla, zinaya götüren ne varsa; bakma, konuşma, baş başa kalma, dokunma, sözlü ya da fiilî olarak itaat etme gibi her şey günah kapsamına alınmıştır.

"Allah'ın yasakladığı cana haksız yere kıymayın." Mümin ya da kâfir hiçbir cana kıymayın. İnsan hayatı, savaş meydanları veya mahkeme kararları hariç her yerde dokunulmazdır. Savaşa devlet başkanı veya yardımcısı karar verir. Mahkeme hükmünü ise şartları ve delilleri tam olduktan sonra hâkim verir. Bunun da detayları fıkıh kitaplarında mevcuttur.

"Yetimin malına, sadece en iyi tutumla yaklaşın." Yetimin lehine olan alım-satım veya infak hariç onun malına ilişmeyin. Yetimin malı hususunda asıl ilke, ona yaklaşmamak ve onun malını çarçur etmenin haram olmasıdır.

"Ölçü ve tartıyı adaletle yapın." Ölçülen ve tartılan mallar için bir ilkedir. Buna sayılan mallar ve diğer ölçü birimleriyle belirlenenler de girmektedir. Ayet maddî-manevî tüm haklara dikkat etmek gerektiğine işaret etmektedir.

"Söz söylediğiniz zaman, yakınlarınız dahi olsa adaletli olun." Hüküm verirken ve şahitlik yaparken asıl olan budur. Buna iki kişi arasındaki konuşma, görüş ve haber de dâhildir.

"(Başka) yollara uymayın. Zira o yollar sizi Allah'ın yolundan ayırır." ayetinin delaletinden anlaşılan şudur: Dosdoğru yoldan ayrılmak, kesinlikle tefrikaya ve ihtilafa götürmektedir.

"Sonra iyilik edenlere nimetimizi tamamlamak, her şeyi açıklamak için..." Bu kitap tam bir hidayet kitabıdır; her türlü hayra ve erdeme çağırır, her türlü rezillik ve şerden de alıkoyar. Bu kitabın her yönden tamamlanmış olması, hidayeti arayan iyilerin ve hakkı araştıranların

haline uygun olmasıdır. İster inanç olsun ister ahkâm olsun neye ihtiyaç duyarlarsa duysunlar bu kitap onlara hidayet, hikmet ve nur olarak yeterli gelecektir.

"Ayetlerimizden yüz çevirenleri," yani onlara arkasını dönenleri...

"Onlar ancak kendilerine meleklerin gelmesini veya Rabbinin gelmesini yahut Rabbinin bazı alâmetlerinin gelmesini bekliyorlar." ayeti kıyametin, alâmetlerinin, korkusunun, insanları bekleyen hesap, sevap ve cezanın yakın olduğuna işaret etmektedir. Ayette geçen *"Rabbinin gelmesi"* ifadesi ise Allah hakkında fiilî bir haberdir.[218] Bunu temsil ve teşbih yapmadan veya yok saymadan olduğu gibi almak gerekir. İnsanların veya canlıların gelme eylemi bir ihtiyaçtan dolayıdır. Zira canlılar aynı anda iki yerde olamaz, bir yerden diğer yere intikal etmeden de oraya varamazlar.

"Dinlerini parça parça edip gruplara ayrılanlar var ya." Dinin parça parça edilmesi, dinin anlaşılması için içtihatta bulunmakla aynı şey değildir. Tefrika, dinin asıllarını, sabitelerini ve kat'i hükümlerini yıkmakla olur. Bu yüzden de insanlar farklı ve birbiriyle çelişen dinlere inanır, bölünürler. Ama dinî anlayıştaki içtihat ise ince hükümler elde etmek ve güzel manalara ulaşmak için aklın aktive edilmesi demektir. Bu sayede farklı, zengin ve canlı birçok ekol ve düşünce ortaya çıkmaktadır. Bu, ümmetin Ebu Hanîfe, İmam Malik, İmam Şafiî, Ahmed b. Hanbel ve diğer fakih, muhaddis, müfessir, dilbilimci ve tarihçi âlimlerin döneminden beri öğrendiği yöntemdir.

"Dosdoğru dine" lafzında geçen "(دينا قيما) (dînen kıyemen)" ifadesinde, dinin ayakta durabilmesi için sebat ve itidalin mevcut olması gerektiği vurgusu vardır. Ya da "bu din insanların işlerini yapmak için ayaktadır" manasındadır. Bu din, onların sorularına ve dinî ihtiyaçlarına noksansız bir şekilde, açık seçik, hiçbir kapalılık olmadan cevap vermektedir. Tüm bu manalar sahihtir ve (قيما) kelimesi tüm bu manaları içermektedir. Allahu a'lem.

"De ki: Şüphesiz benim namazım, kurbanım, hayatım ve ölümüm; hepsi âlemlerin Rabbi Allah içindir. O'nun ortağı yoktur." ayetinde

218 Allah hakkında "geldi, kızdı, sevdi, lanetledi, güldü vb." fiillere kelam ilminde "fiilî haber" denir. (Mütercim).

ibadetle ilgili işlerle dünya işlerini birbirinden ayırmak isteyenlere cevap vardır. Bir Müslüman Allah'a boyun eğer; tüm hayatî, dinî, ferdî, içtimaî, dünyevî ve uhrevî işlerinde Allah'a bağlanır.

"Ben Müslümanların ilkiyim." Peygamberliğin kesilmesinden sonra gelen bu risalet vesilesiyle ben de bu ümmetin ilk Müslümanıyım. Bu dinin kökenleri her ne kadar İbrâhim, Nuh ve Âdem'e (Allah'ın selamı onların üzerine olsun) uzanıyorsa da Resûlullah (s.a.s.) yeryüzünde yeni bir ümmet inşa etmek için geldi.

"Hiçbir suçlu, başkasının suçunu yüklenmez." Hiçbir insan, başkasının günahını asla yüklenemez, herkes kendi günahını yüklenir.

"Sizi yeryüzünün halifeleri kılan." Yani hepiniz peş peşe gelen nesillersiniz ki bir nesil gider, diğer nesil gelir!

مجالس النور

MECÂLİSÜ'N-NÛR TEFSİRİ

EĞİTİM VE UYGULAMA ODAKLI YENİ BİR KUR'ÂN TEFEKKÜRÜ

MUHAMMED AYYÂŞ EL-KÜBEYSÎ

Kur'ân, birbirine sıkıca kenetlenmiş mütekâmil İslam binasının bütüncül haritasını çizdiği gibi toplum binasının bütüncül haritasını da çizmiştir. Zira Kur'ân; ne salt teori kitabı ne salt kanun kitabı ne de mantık öncüllerini ortaya koyan veya evrendeki olguları inceleyen felsefî bir kitaptır. Aksine Kur'ân, tam bir hayat programıdır. **"Ey inananlar! Hayat verecek şeylere sizi çağırdıkları zaman, Allah'a ve Resûlüne icabet edin."** (Enfâl, 8/24)

Kur'ân, bu hayatı ıslah etmek, kendisine uyanlara mutluluk getirmek ve rahmeti dört bir yana yaymak için gelmiştir. Hayat tekdüze ve durağan bir yapıda değildir. Bu nedenle doğru tedebbür ve tefekkür için, hayatın muhtelif yönlerini bilip ona göre hareket etmek ve Kur'ân'ın hangi konuya nasıl yaklaştığını kavramak gerekir. Zira Kur'ân'ın nurunu yeryüzüne yaymak isteyen İslam davetçilerine hitap eden ayetlerle kışlada veya mevzide düşman karşısında duran askerlere hitap eden ayetler aynı değildir. Adaleti tesis etmeleri için hüküm veren yargıçlara hitap eden ayetlerle öğrencilerini ilimde ileri seviyelere taşımak ve onları eğitmek isteyen öğretmenlere hitap eden ayetler aynı değildir. Kur'ân'ı anlamaya çalışırken bu farklı alanları birbirine karıştırmak isabetli sonuç getirmeyecek ve düzensizliğe neden olacaktır.

TK-ISBN: 978-625-7297-83-7
ISBN-13: 978-625-7297-96-7
9 786257 297967

www.asaletyayinlari.com.tr
asaletyayinlari